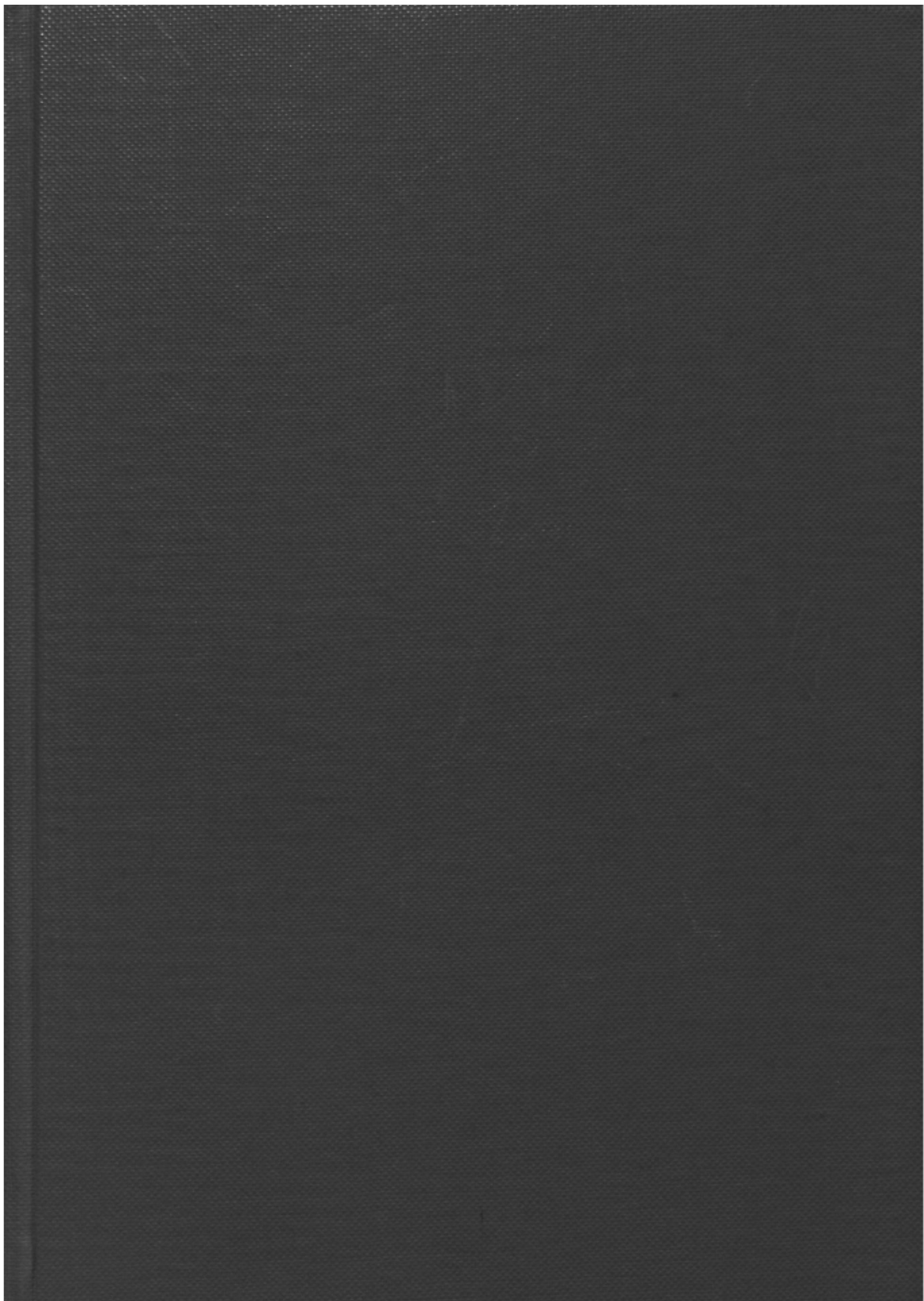

DE WEST-INDISCHE GIDS

De

West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

VIJFDE JAARGANG 1923/1924

ZESDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1924

INHOUD VAN DEN VIJFDEN JAARGANG

VERSLAG VAN EEN REIS NAAR DEN HENDRIKTOP (BOVEN-SARAMACCA)

DOOR

J. W. GONGGRIJP EN GEROLD STAHEL

I

Het begin van het floristisch onderzoek van Suriname dateert van het jaar 1750, toen twee Zweden, Dahlberg en Rolander een collectie planten bijeenbrachten, die enkele jaren later door een van de leerlingen van Linnaeus werd bewerkt. Behalve eenige verzamelingen door anderen, kwam eerst tusschen 1820 en 1830 de eerste groote verzameling van Hostmann en van Weigelt in Europa. Vooral echter heeft Kappler gedurende een lange reeks van jaren van 1835 tot 1879 talrijke en belangrijke verzamelingen naar Europa gezonden. Gedurende denzelfden tijd verzamelden ook Focke, Lid van het hof van Justitie te Paramaribo (1835 tot 1850), Splitgerber (1837 tot 1838), Kegel (1844 tot 1846) en Wullschlägel (1849 tot 1855). Met de laatste zendingen van Kappler werd een tijdperk van levendig plantkundig onderzoek afgesloten. Helaas bleven talrijke planten van deze verzamelingen gedurende soms meer dan een halve eeuw onbewerkt in verschillende herbaria liggen.

Een nieuwe bedrijvigheid kwam in het floristisch onderzoek, toen in 1900 een reeks van wetenschappelijke expeditie's naar de Surinaamsche binnenlanden begon met een tocht van Dr. H. van Cappelle, (botanicus Tulleken) naar de Boven-Nickerie, gevolgd door de Coppename-expeditie (Bakhuis, botanicus Boon), Saramacca-expeditie (van Stockum, botanicus Pulle), Gonini (Franssen Herderschee, botanicus Versteeg), Tapanahoni (Franssen Herderschee, botanicus Versteeg) Suriname-Rivier

(Eilerts de Haan, botanicus Tresling) en Corantijn (Eilerts de Haan en Kayser, botanicus Hulk). In 1901 werd door den Hoogleeraar Went een collectie planten verzameld op verschillende tochten langs de benedenrivieren.

Door de tot dusverre genoemde botanici werd vrijwel uitsluitend verzameld rondom Paramaribo, in de nabijheid van de plantages en langs de rivieren, door Kappler en de Wetenschappelijke expedities zelfs tot aan de bronnen van deze rivieren.

Pas na de oprichting van het boschwezen is Suriname was het mogelijk om ook de flora van het feitelijke oerbosch en van de bergstreken te onderzoeken, want een dergelijk onderzoek eischt veel meer tijd en middelen dan waarover een particulier of de leden van een topografische expeditie kunnen beschikken.

Dit onderzoek werd door de houtvester E. K. Plasschaert en W.A. Baron van Asbeck ingeleid door een verzameling van een 90-tal verschillende boomsoorten. Hoe onvolledig de oerboschflora toen nog bekend was, kan blijken uit het feit, dat van deze verzameling ongeveer 75 % nieuw voor Suriname en een belangrijk deel zelfs nieuw voor de wetenschap was.

Voortgezet werd het onderzoek door de stellers van dit verslag sedert 1910 en 1914. In deze lange reeks van jaren hadden zij de gelegenheid het verzamelen rustig en systematisch door te voeren. Totaal hebben zij tot heden 5500 herbariumnummers verzameld, deels afkomstig van de genummerde boomen in de boschreserven, deels op talrijke reizen door het Surinaamsche oerbosch bijeen gebracht.

Al dit materiaal, ten deele gedetermineerd (zie „Enumeration" en „Beiträge zur Flora Surinams" van prof. Dr. A. Pulle) maar voor een belangrijk gedeelte nog onbewerkt, is vrijwel in zijn geheel ondergebracht in het herbarium van 's Rijks Universiteit te Utrecht. Op het oogenblik acht Prof. Pulle, onder wien deze inrichting staat, het oogenblik gekomen, om een determinatie-flora uit te geven voor de hoogere planten van de geheele kolonie. Een flora die, eenigszins aanspraak zou kunnen maken op volledigheid kan wel is waar pas over wellicht vele tien-

tallen van jaren geschreven worden. Voor het verder onderzoek is het echter wenschelijk, dat voorloopig een flora voor onze kolonie wordt geschreven, in den geest van Grisebach''s Flora der West-Indische eilanden, teneinde onze tegenwoordige kennis van de Surinaamsche flora in een gemakkelijk bereikbaren vorm te brengen en daardoor aan te sporen tot verder onderzoek.

Op het oogenblik is Prof. Pulle bezig, om het materiaal onder verschillende specialiteiten te verdeelen. Een groot gedeelte wordt te Utrecht onder persoonlijk toezicht van hemzelf bewerkt.

Er ontbreekt echter nog geheel de flora van de Surinaamsche gebergten boven 500 M. hoogte. Met het oog hierop werden in 1918 pogingen gedaan, om gelden bijeen te brengen voor een expeditie naar het Wilhelmina-gebergte, het centrale bergland van onze kolonie, met verscheidene toppen van 1200 tot 1300 M. Tengevolge van de tijdsomstandigheden bleek het echter niet mogelijk, om de noodige fondsen voor deze vrij kostbare expeditie samen te brengen. Om toch nog iets in deze richting te doen, werd besloten een reis te ondernemen naar den Hendrik-top, den hoogsten berg van de Emmaketen, die relatief gemakkelijk en goedkoop te bereiken is. Bovendien was een dergelijke reis noodig, omdat berichten waren ingekomen, die het waarschijnlijk maakten, dat in de buurt van de Emmaketen de Pendare-boom zou worden aangetroffen, die een soort kauwgom oplevert, welke uit Venezuela wordt uitgevoerd. (Zie Bulletin Dept. v/d. Landbouw in Suriname No. 43).

Ter bereiking van den Hendriktop waren wij van plan in hoofdzaak den weg van de expeditie van A. J. van Stockum (1904) te volgen. Van den Willem Lely-val aan de Jetie-kreek uit wilden wij rechtstreeks den top bereiken en niet den omweg volgen, dien van Stockum gemaakt had. Van Stockum immers wist toen vrij nauwkeurig het verschil in geografische breedte van zijn kamp aan de Toekoemoetoe en den Hendriktop, doch het lengteverschil was vrij onzeker. Daarom trachtte hij zoo spoe-

dig mogelijk de breedte van den Hendriktop te bereiken om dan, op die breedte blijvend, in recht westelijke richting den top te vinden. Wij wisten echter op grond van zijn opnemingen de ligging van den top voldoende nauwkeurig, om er linea recta op af te kunnen gaan.

Teneinde zoo weinig mogelijk tijd te verliezen met het kappen van deze lijn, werd besloten, den boschopzichter

Ons tracé van de Tawa-kreek naar den Hendriktop.

Rogalli met zes man vier weken tevoren vooruit te zenden, om een groot deel van de bagage, vooral de benoodigdheden voor het verzamelen, zoo dicht mogelijk bij den top te brengen, nadat het tracé door hem zou zijn gekapt.

Wij zelf vertrokken op den 10n Februari 1922 met den trein naar Kwakoegron aan de Saramacca-rivier. Het eerste gedeelte van de reis konden wij gemeenschappelijk doen met den heer Kempees, Directeur van Openbare Werken en den topograaf Kuiperbak, die de rivier tot Paka-paka zouden opgaan, om de vallen en stroomversnellingen op te nemen met het oog op het eventueele oprichten van electrische krachtwerken. Voorts ging mede de heer Fouquet, van de firma Pathé frères, die opnemingen maakte voor een Suriname-film. Het gezelschap werd

bovendien verrijkt door de tegenwoordigheid van mevrouw W. Kempees en den heer M. Welle,welke laatste met een groote hoeveelheid filmrollen den kino-operateur heftige concurrentie aandeed.

Te Kwakoegron wachtte de Gouvernements barkas „Marie", die ons tot beneden de eerste vallen zou brengen. Bovendien troffen wij aldaar de bemanning van een zestal boschnegerbooten, tendeele bestemd voor den Directeur van Openbare Werken en tendeele voor ons. Van Paramaribo hadden wij nog den boschwachter Dalger en zes man medegenomen, waaronder twee Indianen van de Coppename.

Tot groote verwondering van de aan dergelijke evenementen minder gewende medereizigers hadden wij te Kwakoegron eenige uren oponthoud, omdat wij op de terugkeer van den trein moesten wachten, die eenige colli van onze bagage had vergeten uit te laden. Om twee uur kon de reis per barkas beginnen en tegen tien uur 's avonds kwamen wij voor het kamp van Toeboeka, waar een winkel van de Indische Hout Import Maatschappij staat. Juist vóórdat wij zouden aanleggen, kreeg de barkas een heftigen schok en den volgenden morgen bleek, dat de schroef op een rots gestooten en beschadigd was. Het geheele gezelschap, zeer gastvrij door den winkelier ontvangen, werd in de eenige kamer, tevens winkel, ondergebracht, en het ophangen van de vele hangmatten boven onder en naast de toonbank vereischte al de technische ervaring, waarover onze arbeiders konden beschikken. Dat het onder deze omstandigheden lang duurde, voordat alles tot rust was gekomen, zal wel niet gezegd behoeven te worden.

Den volgenden morgen vertrokken wij reeds vroeg naar Jacobkondre, de laatste per barkas bereikbare plaats. Halve kracht varende wegens de gebroken schroef bereikten wij Jacobkondre pas om 10 uur; daar is een reeds sinds vele jaren bestaand magazijn van de Balata Compagnie Suriname. Zeer hulpvaardig ontving ons de controleur, de heer Campbell. Hij leende ons bereidwillig een boot, om de bagage, die onze zes corjalen niet meer

konden bevatten, naar het boschnegerdorp Njoe-kondre te brengen, alwaar wij van plan waren te overnachten. Het overladen van de bagage nam, zooals gebruikelijk, geruimen tijd in beslag, toch bereikten wij Njoe-kondre reeds om drie uur na den middag. Eenige kleine stroomversnellingen gaven een voorproefje van de moeilijkheden, die wij later ruimschoots op onzen tocht zouden ondervinden. De heer Fouquet profiteerde van het mooie weer en filmde onverdroten het indrukwekkende tafereel met de boschnegerbooten en hunne vroolijk wapperende vlaggen.

De Moravische Broedergemeente onderhoudt te Njoekondre een school en de onderwijzer, de heer Clare stond ons een gedeelte van zijne woning af tot nachtverblijf. De visschersboot die wij van den heer Campbell hadden geleend zou hier achterblijven. Zonder veel moeite hadden wij spoedig een groote boschneger-corjaal met twee flinke bootslui tot vervoer van de lading in dienst genomen.

Zondag 12 Eebruari. De heer Fouquet is reeds vroeg bezig met tafereeltjes in het dorp op te nemen, terwijl onze arbeiders een deel van de lading over land brengen naar Oemankondre, 1—2 K.M. hooger op aan de rivier gelegen. Daardoor werden de booten ontlast, om het opgaan van de Mamadam, de eerste zware val in de Saramacca, te vergemakkelijken.

Het grootste gedeelte van het gezelschap gaat eveneens te voet langs de vallen, terwijl wij, bijgestaan door een paar bewoners van Njoekondre, de booten tegen de vallen opwerken en ze weer naar beneden laten zakken, om Fouquet gelegenheid te geven op een hooge rots midden in den bruisenden stroom het werken van onze bootslui in de vallen op een film te brengen. Dit neemt vrijwel den geheelen morgen in beslag. Eerst tegen den middag vertrekken wij naar Kwattahede en komen daar om 3 uur in den namiddag aan. Den schoolmeester van Kwattahede, den heer Nelson, hadden wij bij zijn collega te Njoekondre ontmoet. Wij logeerden in zijn leegstaand, naar boschbegrippen werkelijk zeer gerieflijk huis.

Terwijl wij aan den oever van de Saramacca vlak tegenover het dorp op een rotsplaat een bad nemen, vinden wij hier de eerste Indiaansche slijpgroeven, ondiepe, trogvormige holten, ontstaan door het slijpen van de steenen bijlen van de vroegere Indianen.

De heer Fouquet wilde hier nog een boschnegerdans filmen, maar het kostte heel wat moeite en beleid, om eenige meisjes, de meeste nauwelijks volwassen, aan het dansen te krijgen. Daniel, een onzer bootslieden met een herculische gestalte, zeide, dat dit dansen op klaarlichten dag ook maar half werk is. Pas wanneer de schaduwen van den nacht de vrouwengestalten omsluieren, komt er het werkelijke vuur in en hij deed ons voor hoe het dan toegaat.

Op Maandag-morgen namen wij afscheid van den heer Fouquet, die bijna zijn geheelen voorraad filmen afgedraaid nog juist eenige meters over had, om het afscheid van Kwattahede te vereeuwigen. Hij moest terug naar Paramaribo, om daar met een paar achtergelaten rollen nog eenige opnemingen te verrichten.

Nauwelijks van Kwattahede vertrokken, vinden wij op een platten steen, in een van de armen van de rivier, bijzonder mooie en duidelijke slijpgroeven. Een van de bootslieden, een jonge flinke koela-man, die voor in de boot staande met zijn boom (koela) de corjaal tegen den sterken stroom moet opwerken, was al spoedig na het vertrek, op zijn plaats gaan zitten, de knieën hoog tegen het lichaam opgetrokken en vertelde met een door pijn verwrongen gezicht, dat hij berehatti (buikpijn) had. Wij waren in Paramaribo gewaarschuwd voor een ernstige dysenterie-epidemie, die in de boven-Saramacca heerschte. Overal tot op het verst afgelegen dorp bleken de schoolmeesters en kapiteins, door de goede zorgen van den Surinaamschen Geneeskundigen Dienst, voorzien te zijn van dysenterie-poeders. Hadden wij nogal medelijden met den armen kerel, die werkelijk hevig scheen te lijden, zijn kameraden schenen onze gevoelens alles behalve te deelen, hij gaf, naar hun meening, maar aanleiding tot oponthoud en zou voor het vertrek drommels goed geweten hebben, dat hij ziek was. In Makajapingo, waar wij

een zeer voorkomenden kapitein treffen, (wij hadden hem trouwens gunstig gestemd door onze komst op boschneger-manier met twee schoten aan te kondigen), wordt de zieke man binnen weinige minuten tegen een anderen geruild. Wij zijn echter niet ver van Makajapingo of een snelvarend bootje komt ons achterop met de tijding, dat er op het dorp een sterfgeval is. De boschnegers vroegen dadelijk verlof, om terug te keeren, maar toen wij daartegen bezwaar maakten, waren zij bereid, om ons verder te brengen tot een goede kampplaats, waarna zij dan terug zouden kunnen keeren, om in het dedehoso (sterfhuis) de noodige hulp te kunnen verleenen. De door ons gestelde voorwaarde, dat zij den volgenden morgen weer om zeven uur aanwezig moesten zijn, werd door onze zwarte vrienden dadelijk aangenomen en wel eenigszins tot onze verbazing hebben zij zich er stipt aan gehouden. Zij waren reeds om half zeven bij ons kamp, dat zeker twee uur varens boven Makajapingo gelegen is.

Dinsdag 14 Februari. Ook heden hebben, als gisteren, onze bootslieden volop werk om de corjalen met hun lange koelastokken tegen talrijke stroomversnellingen, wel is waar geen groote vallen, op te stooten. Om half drie komen wij aan te Pakka-pakka, het eindpunt voor het gezelschap van den heer Kempees. Reeds in den morgen hadden wij bij de Papakkapere-kreek de Kwakaka-bergen gezien en iets vóór Pakka-pakka toonden de boschnegers ons, bij een bocht van de rivier, den Janbasiegado, een vrij hoogen berg (450 M), met dicht aan den top een kalen rotswand. Vandaar uit heeft Van Stockum 18 jaar geleden een gedeelte van zijn triangulatie van de Boven-Saramacca verricht.

Mevrouw Kempees had te Pakka-pakka veel bekijks van de zwarte dames, die klaarblijkelijk nog nooit een bakra-oema (blanke vrouw) in hun woonplaats hadden gezien. Ook de apotheek had het nogal druk, om in werkelijke en vermeende kwalen van de bevolking te voorzien. Nu eens moest een holle kies met een aanmerkelijke hoeveelheid jodium en watten worden dichtgekalfaterd, dan weer werd er verzocht, om een smeermiddel tegen pijn in

den rug of lendenen, of wel, er was castorolie noodig voor een afdoende inwendige schoonmaak.

Wij overnachten in het huis van den meester, dat echter reeds geruimen tijd leegstond. In verband met de scheiding van de expeditie van den heer Kempees hadden wij hier weer een nieuwe boot noodig, die wij zonder moeilijkheden ook dadelijk kregen.

Den volgenden morgen hadden wij natuurlijk eenig oponthoud met het overladen en sorteeren der bagage en wij vertrokken ongeveer een uur nadat de heer Kempees met zijn gezelschap den terugtocht had aanvaard, verder de rivier op.

Iets boven Pakka-pakka treft men nog eenige boschneger-gronden aan, met tijdelijk bewoonde kampen, maar dan komt men in een geheel onbewoond stuk van de rivier, met zware watervallen. Brokoboto, de zwaarste van de vallen, die wij heden moeten overtrekken, ontloopen wij door langs een schilderachtig, rotsig kreekje te varen, een zijarm van de rivier, die zich tusschen verschillende eilanden kronkelt. Wij maken kamp vlak boven den val Jakakalbasie, en hebben een mooi uitzicht op het spiegelend oppervlak van de rivier, dat zonder eenigen overgang door den val wordt afgebroken. Onze djoeka's gaan er onmiddellijk met pijl en boog op uit en brengen na een uurtje verscheidene mooie visschen, zonvisschen en koemaroe's mee, die zij in de versnelling hebben geschoten.

Donderdag wordt gedurende den geheelen dag de worsteling tegen de vallen voortgezet. De boschnegers zijn hier in hun element, en doen dit zware werk met blijkbaar groote animo. Onze koelaman zegt tusschen een paar krachtige stooten met zijn boomstok, half tot zichzelf, dat het toch prettig is, om voor bakra's te werken. „Elke stoot die ik doe, geeft mij geld. Met de eene koelastoot kan ik mij dit koopen en met de andere koela-stoot weer iets anders", na welke filosofische ontboezeming hij met nieuwe arbeidsvreugde doorworstelt. Tegen 11 uur hooren onze menschen in de verte pingo's (wilde varkens) in het bosch en leggen zonder er verder over te praten, als

vanzelf sprekend aan en verdwijnen met hun jachthonden en geweren in het bosch. Na twee uren komen de heeren terug met een jong varken, en kunnen wij onze reis voortzetten. Reeds beneden den Wedebon-val willen zij kamp maken, maar wij weten uit een briefje van den opzichter Rogalli, die hier gekampeerd had, dat het veel gebruikte kampje bij dezen val vol zandvlooien zit. Wij varen door tot beneden Wittiston-soela. Hier is er sprake van, dat de booten uitgeladen moeten worden om ze leeg over den zeer zwaren val te trekken, zoodat wij niet kunnen doorvaren naar den Grandam, zooals wij van plan waren.

Onze djoeka's [1]) beweren, dat het voor de goede spijsverteering in verband met hun pingo noodzakelijk is, dat zij vanavond weer een borrel krijgen. Wij hadden eenig dram voor dit doel medegenomen, maar de zuinigheid gebood, dat wij daarvan een niet te ruim gebruik maakten. Ons bezwaar wordt echter niet gedeeld door onze vrienden en deze verwijzen naar den grooten voorraad alcohol, dien wij voor de conserveering van het te verzamelen planten- en dieren-materiaal hadden medegenomen. Dit was alcohol van 92 %. Niettegenstaande onze waarschuwing, dat deze „dram" niet goed was en hun mond en keel geheel zou verbranden, stonden ze er op, er toch eens een borrel van te mogen nemen en zonder een spier te vertrekken dronk Simon een glaasje alcohol van 92 % uit. Later kwam echter een ander verzoeken om van nu af toch maar liever weer gewone dram te geven (50 %).

17 Februari 1922. De worsteling tegen de zwaarste watervallen begint. Hoewel gisteren er over gesproken werd, de corjalen uit te laden, is de waterstand bij nader inzien toch zoo, dat de booten met volle lading langs den rand van de Wittieston-soela getrokken kunnen worden. Kort daarna staan wij echter voor den Grandam en hier is het uitladen van de booten bepaald noodzakelijk. Stuk voor stuk moet de lading over de rotsen naar boven gedragen worden en dit neemt verscheidene uren in beslag. Eindelijk sleepen alle man de booten tegen den woeden-

[1]) Het woord is in dit reisverhaal gebruikt voor boschneger in het algemeen. *Redactie W. I. Gids.*

den stroom op. Onderwijl verkennen wij den omtrek en vinden op de rotsen een groot aantal, meestal uitstekend geconserveerde slijpgroeven. Deze bevinden zich steeds in de nabijheid van plaatsen, waar zand bijeengespoeld is, door de steenen bijlen niet op den naakten steen, maar. met scherp zand als slijpmiddel werden geslepen. Wij tellen tot honderd slijpgroeven en schatten het totale aantal zeker op drie tot vierhonderd. Zonder twijfel was hier vroeger een groot Indiaansch dorp. Eigenaardig is het wel, dat er nergens rotsteekeningen zijn. Behalve op de bekende Timehri-rots aan de Beneden-Marowijne, zijn deze inscriptie's in Suriname alleen gevonden aan de Corantijn en haar zijrivieren. De slijpgroeven echter toonen aan, dat vroeger aan alle Surinaamsche rivieren Indianen hebben gewoond, ook aan de Boven-Coppename en de Boven-Suriname, waar tegenwoordig evenals aan de Boven-Saramacca geen Indianen meer voorkomen. Na nog een paar kleinere vallen overgetrokken te zijn, hebben wij het onbewoonde gebied van de zware vallen achter den rug. Van beneden Wedebon tot boven Grandam is naar schatting het hoogteverschil ongeveer 30 meter, over een afstand van ca. twee kilometer.

Wij komen nu weer in geheel glad water zooals wij het sedert zes dagen na Mamadam niet meer hebben gekend. Volgens den barometer zijn wij hier ongeveer 90 M. boven zee. Na een goed uur varen komen wij langs Granmankondre, Maripakreek, en Boschland, op welke laatste plaats wij even stoppen om kennis te maken met den hier wonenden evangelist van de Moravische Broedergemeente Krolis, en gaan vervolgens door naar het tien minuten verder gelegen hoogste dorp aan de Saramacca, Mombabasoe. In elk van de genoemde dorpen wonen ongeveer 100 menschen. Volgens de nieuwste telling van dit jaar door den evangelist bedraagt de geheele bevolking boven den Grandam 425 personen.

De dorpen zien er zeer aardig uit, met veel vruchtboomen, vooral sinaasappelen, maar ook manja's, sterappels sapotille's, advokaten, zuurzak, Surinaamsche koffie, cacao (deze laatste heeft wel thrips, geen krul-

loten) en kokosnoten. De talrijke rijstschuurtjes langs de rivier toonen aan, dat hier veel rijst verbouwd wordt. De vele kippen in de dorpen staan met deze cultuur blijkbaar in verband. Men heeft hier een bijzonder kippenras, klein van stuk, maar krachtig, levendig en doorgaans zwart van kleur, met eieren waarvan er twee op een gewoon kippenei gaan.

Is het landschap vriendelijk, van de bevolking kan hetzelfde niet worden gezegd, zooals wij in de volgende weken geducht zouden ondervinden.

Op Mombabasoe vonden wij een brief van den boschopzichter Rogalli met de mededeeling, dat hij door den slechten gezondheidstoestand van zijn arbeiders niet vlug kon opschieten. Een hunner had hij naar Mombabasoe moeten zenden, wegens dysenterie, met de bedoeling om hem zoo noodig naar Paramaribo terug te sturen. Wij troffen den zieken echter vrijwel hersteld aan in het boschnegerdorp. Zijn begeleider was weer naar Rogalli teruggekeerd.

Den volgenden morgen namen wij afscheid van onze boschnegers, die ons van Kwakoegron naar hier hadden begeleid. Nadat zij het overeengekomen loon hadden ontvangen, vertrokken zij dadelijk naar beneden, na ons allen vriendschappelijk de hand te hebben geschud. Het afscheid was inderdaad hartelijk: gedurende de week, waarin zij ons over de vallen brachten, hadden zij zich als beleefde, gewillige en ijverige arbeiders gedragen, een lof, dien men niet dikwijls in reisbeschrijvingen zal lezen.

De klandisie voor de apotheek was hier drukker dan in één van de vroeger bezochte dorpen. Vooral „potassi" (Kalium-jodide) was buitengewoon in trek en de liefhebbers stonden in een lange rij, totdat het ons te bont werd en wij den winkel sloten. Het schijnt, dat zekere infectieziekten, die gewoonlijk met een lichte levensopvatting moeten worden in verband gebacht, hier sterk verbreid zijn. Wij betwijfelen daarom wel eenigszins de uitspraak kan Van Stockum, die zegt, dat de boschnegers een volkje met volkomen reine zeden zijn. (zie pag. 65 van diens verslag).

Wij koopen hier nog een kleine corjaal voor *f* 12.50 en vertrekken, na het gebruikelijke oponthoud met het laden der booten om tien uur de rivier op met drie boschnegerbooten en de nieuw gekochte corjaal. Reeds om twee uur stoppen onze bootslui op een zeer slechte kampplaats aan een hoogen oever en zij waren op geen manier te bewegen nog verder te gaan. Waren wij daarover ontstemd, de verontwaardiging van de boschnegers kende geen grenzen toen wij hen geen borrel wilden geven na een dag waarop zij zoo weinig hadden uitgevoerd. Tot diep in de nacht mopperden zij voort en beweerden, dat zij den volgenden dag tot het vallen van den avond zouden doorvaren en wij dan maar moesten zien, hoe wij nog kamp zouden kunnen maken.

Zondag 19 Februari. Wij vertrekken vroeg, reeds om zeven uur. Onze represaille-maatregel van den vorigen dag schijnt nogal indruk te hebben gemaakt. Wij passeeren een paar kleine valletjes, en varen tegen 11 uur de Toekoemoetoe in, hie hier ongeveer even breed is, als de hoofdrivier. Behalve enkele rotsachtige gedeelten met een enkele kleine stroomversnelling is het terrein langs de rivier laag en moerassig. Wij moeten daarom tot vijf uur doorvaren alvorens een eenigszins bruikbare kampplaats te vinden. Langs den oever van de kreek treft men op boomen die zijn getooid met de afhangende ranken eener Cucurbitacea veel leguanen aan, door de boschnegers Wajamaka genoemd. Zij zijn een door hen zeer geliefd wild en telkens moeten wij stoppen om hen gelegenheid te geven, Wajamaka's te schieten. Veel raken doen ze echter niet. Aniba doet heel wat jagerverhalen en beweert met grooten ernst, dat men aan den knal van de schoten reeds in de verte kan hooren of zij raak waren of niet. Klinkt het pòmmm zegt hij, dan is het raak bōm is zeker mis. Toen er weer eens op een pingo moest worden gejaagd en er een schot viel, kon hij ons echter niet zeggen of het raak of mis was; hij had het schot niet duidelijk gehoord.

Den volgenden dag vertrekken wij weer vrij vroeg. Onze boschnegers wijzen ons telkens aan, waar Van

Stockum achttien jaar geleden kamp gemaakt heeft en wat hij zooal heeft uitgevoerd. Zij noemen hem „masra Van Stock" en hij heeft een diepen indruk achtergelaten.

Reeds na drie uur varens bereiken we den mond van de Tawa en een half uur later stappen wij aan den voet van de Willem Lely-val aan wal, verwelkomd door den boschopzichter Rogalli, die hier een zeer gerieflijk kamp heeft ingericht. Veel opwekkends kan hij ons echter niet mededeelen. De lijn is elechts tot zeven en een halven kilometer opgeschoten en de gezondheidstoestand van de arbeiders is nog altijd slecht. Twee hunner zijn zóó ernstig ziek, dat zij onmiddellijk met de boschnegers, die ons hier gebracht hebben, naar Paramaribo moeten worden teruggestuurd. In den namiddag verdeelen wij de medegebrachte lading in eenmans-vrachten en maken plannen voor den volgenden dag. Rogalli deelt ons mede, dat hij met zijn lijn een paar groote kreken, die in de Tawakreek moeten uitkomen, heeft gekruisd en dat de boschnegers hem hebben verteld, dat hij later een nog grootere bevaarbare kreek, de Toekoesie-makakoekreek, zou moeten aantreffen. De boschnegers hebben daar volgens hunne verklaring zoogenaamd cederhout bewerkt; dit hout wordt in Europa vooral voor sigarenkistjes gebruikt. Door Van Stockum, die zijn lijn kapte eerst in Noord-Westelijke, en daarna in recht Westelijke richting, werd bevonden, dat de Tawa-kreek over ongeveer 6 K.M. vrijwel langs het pad stroomde, om dan naar het Zuiden om te buigen. Het was dus niet onmogelijk, dat wij te water onze lijn zouden kunnen kruisen op een punt, dat door Rogalli nog niet was bereikt. Dit zou met het oog op het zeer tijdroovende vrachten van bijzonder veel belang wezen. Wij besloten dus de kleine corjaal over den val te brengen en den volgenden morgen met Dalgar en een van de Indianen te trachten de Tawakreek zoover mogelijk op te varen. Rogalli zou met de andere menschen met vrachten beginnen, om den volgenden dag zijn kamp te verplaatsen naar K.M. 7.5 en zoo vlug mogelijk met het kappen van de lijn voort te gaan.

Dinsdag 21 Februari. Het corjaaltje blijkt met vier

man en de noodige bagage voor vier dagen tot het uiterste belast. Bij de minste beweging stroomt het water tusschen de naden van de papaja's (zijboorden) naar binnen en wij hebben heel wat breeuwwerk noodig, om ze tenminste eenigermate te stoppen. Ook verder blijkt het echter noodig, dat een onzer onafgebroken blijft hoozen, om ons vaartuig drijvende te houden. Reeds Van Stockum had de kreek een eind verkend, en was verrukt over de bekoorlijke en schilderachtige tafereeltjes, die zich daar aan zijn oog voordeden. En inderdaad het landschap is er aantrekkelijk door de fraaie pina-bosschen, die zich in het water van het kreekje spiegelen. Reeds na twee uur varens hadden wij het eindpunt bereikt door Van Stockum op de kaart aangegeven. Wij hadden niet meer dan een tweetal boomstammen, die de kreek versperden, moeten wegkappen. Er waren duidelijke sporen, dat dit gedeelte vrij geregeld door djoeka's werd bevaren. Korten tijd daarna echter moesten wij, om vooruit te komen, voortdurend kappen, zoodat wij na twee uren zwaar werken volgens de opneming van de kreek in ons zakboekje slechts 300 meters in rechte lijn waren opgeschoten. Tot overmaat van ramp kwamen wij toen aan een barrière van verscheidene over elkaar gevallen zware boomstammen, waarachter talrijke even moeilijke hindernissen werden verkend. In die omstandigheden was het nutteloos te beproeven verder te gaan, zoodat wij onze poging opgaven en weer naar de Willem Lely-val terugkeerden. De volgende twee dagen worden besteed aan het vrachten van onze bagage, totaal ongeveer 800 K.G., met een groote hoeveelheid voor herbarium bestemde leege blikken waarvan men niet veel kan laden door de groote ruimte die zij innemen. Een arbeider draagt gemiddeld 25 K.G., dus zijn er meer dan 40 vrachten en het kost heel wat overleg, om de zaken zoo te regelen, dat den laatsten vrachtdag alleen het aleernoodzakelijkste voor levensonderhoud en materiaal voor onderzoek achterblijft. Wij gebruiken de beide dagen, om den omtrek te verkennen en er planten te verzamelen. Daar wij geen arbeiders kunnen achterhouden, om boomen om te hak-

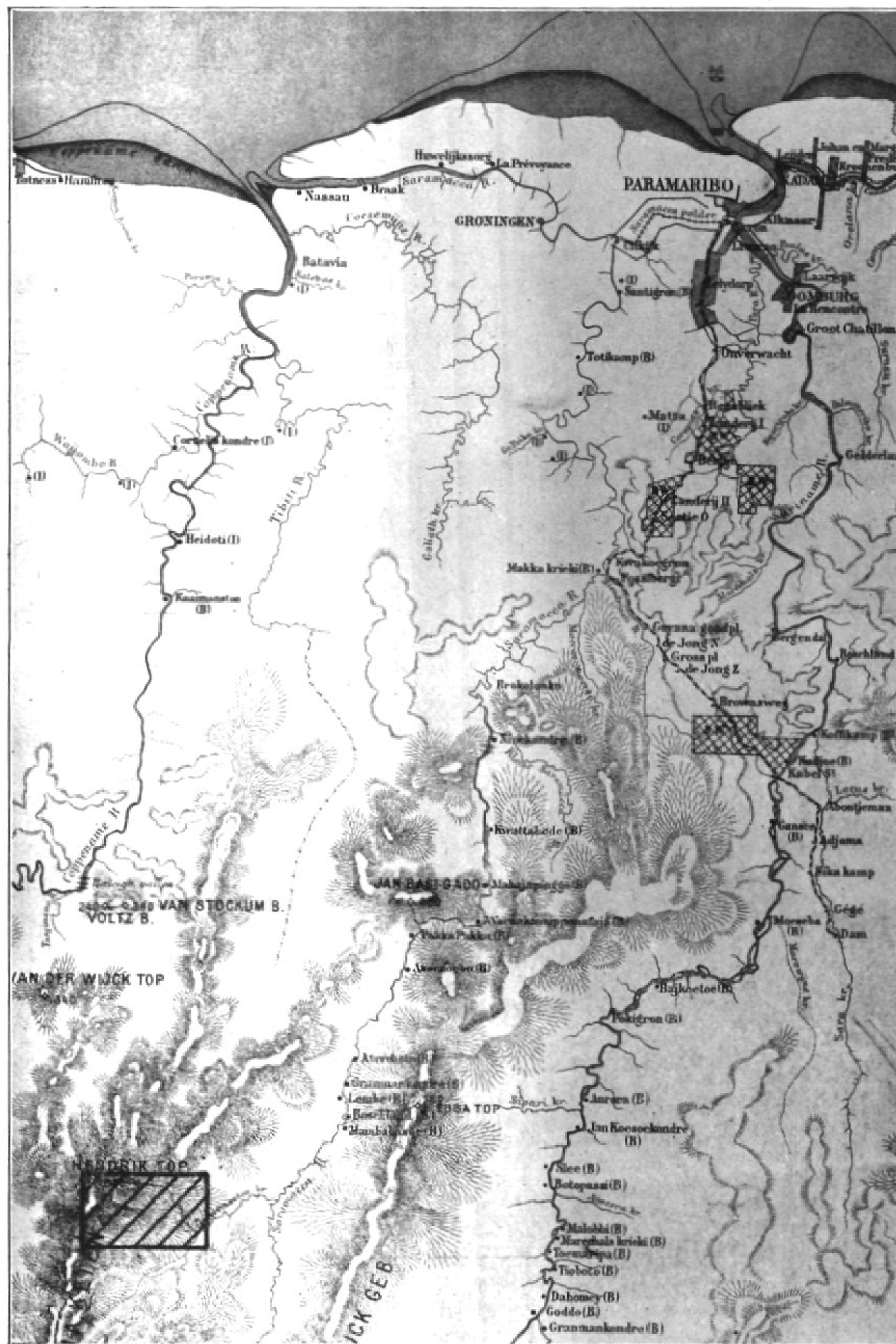
ken of te beklimmen, is de oogst niet bijster groot. Wij vinden toch enkele zeer interessante zaken, waaronder een tot nu toe zeer weinig bekende, slechts één cM. groote Phalloidea, Mutinus xylogenes Montagne, en een boom uit het geslacht Casearea, waarvan de schors van den grond af zelfs tot aan de dunste takken bedekt is met een kleine, tot de Rafflesiaceae behoorende parasiet, een Apodanthes-soort, van welk geslacht slechts eens een soort in de kolonie is aangetroffen, namelijk door Versteeg in de Tapanahoni. Vooral de laatste vondst waarnaar wij vroeger herhaaldelijk, maar vruchteloos hadden gezocht, gaf ons groote voldoening. Het was jammer, dat de Apodanthes alleen in knoppen en enkele rijpe vruchten te vinden was, maar wij besloten den boom te laten staan, in de hoop op de terugreis de knoppen in bloei te kunnen verzamelen.

Vrijdag 24 Februari. Wij verhuizen naar K.M. 7,6. De lijn is tot K.M. 7 door Rogalli opgemeten. Zij voert door laag heuvelterrein bedekt met hoog bosch, waarvan het onderhout vrijwel uitsluitend bestaat uit Boegroe-maka (Astrocarium sciopyllum Pulle), een palm, waarvan de vruchten door de boschnegers worden gebruikt om er een smakelijk spijsvet uit te vervaardigen. Er liggen hier jaarlijks honderden tonnen palmpitten te verrotten, uit gebrek aan transportmiddelen en handen om de vruchten in te zamelen. Palmbosschen van geheel dezelfde gesteldheid, als wij hier vonden, treft men in groote uitgestrektheid over de volle breedte van Suriname in de zandige heuvelstreken van het binnenland aan.

Het kamp van K.M. 7.6 ligt aan een klein kreekje met helder stroomend water bij den overgang van de zandige Boegroe-maka-bosschen in zwampig Pina-palm-land.

Hadden wij totdusverre niet over het weer te klagen en slechts nu en dan een kort regenbuitje, nauwelijke waren wij in dit kamp, of het weer sloeg om en wij hadden voortdurend regenachtig weer.

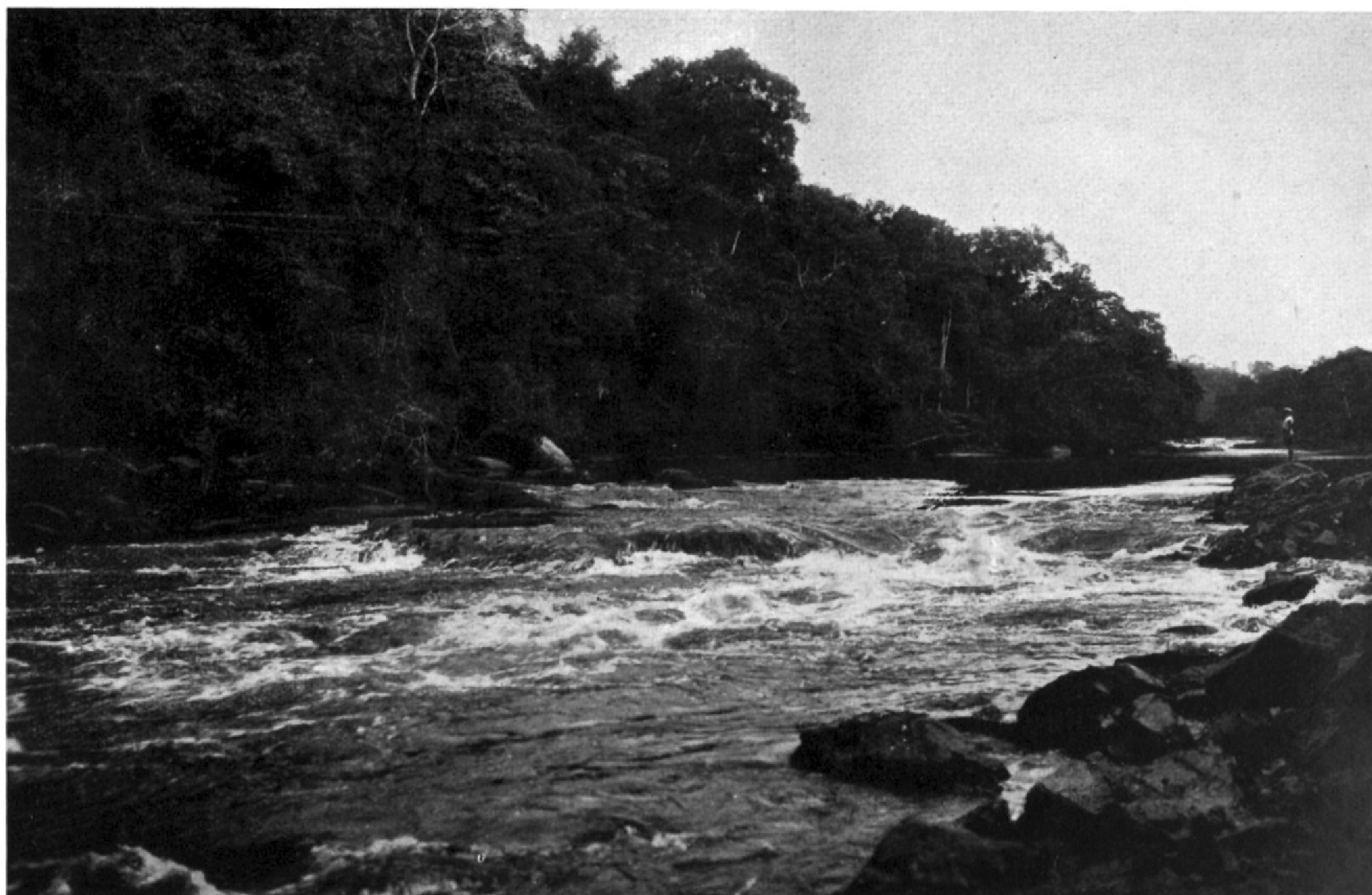
Den volgenden dag verhuist Rogalli met zijn kappers naar K.M. 11.6 en meten wij samen de lijn tot dat punt op. Afwisselend vervullen wij het ambt van kettingsleeper

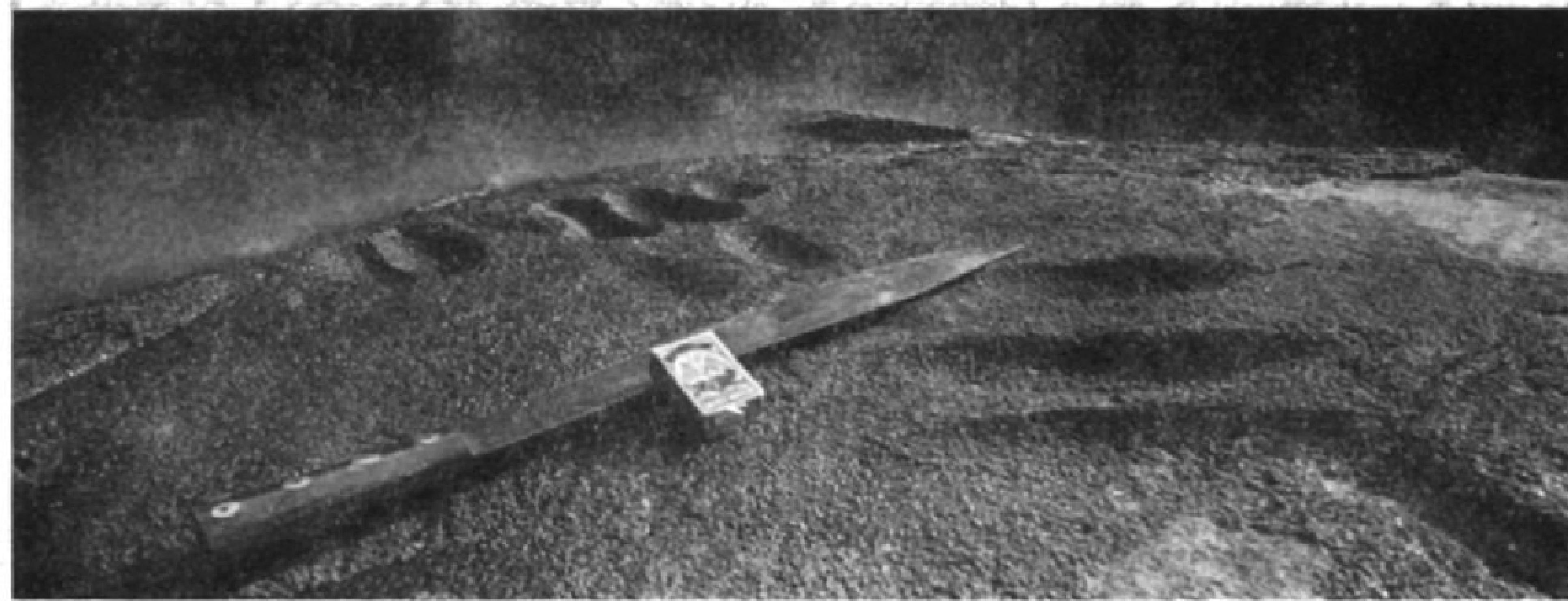
1. Kaart van een deel van Suriname.

2. De Hendriktop 1080 M. b/z (links) en top II 950 M. b/z (rechts) vanuit de helling van top III.

3. De Wittiston-Soela, in de verte de Grandam.

4. Indiaansche slijpgroeven nabij Kwattahede.

5. Indiaansche slijpgroeven nabij de Grandam.

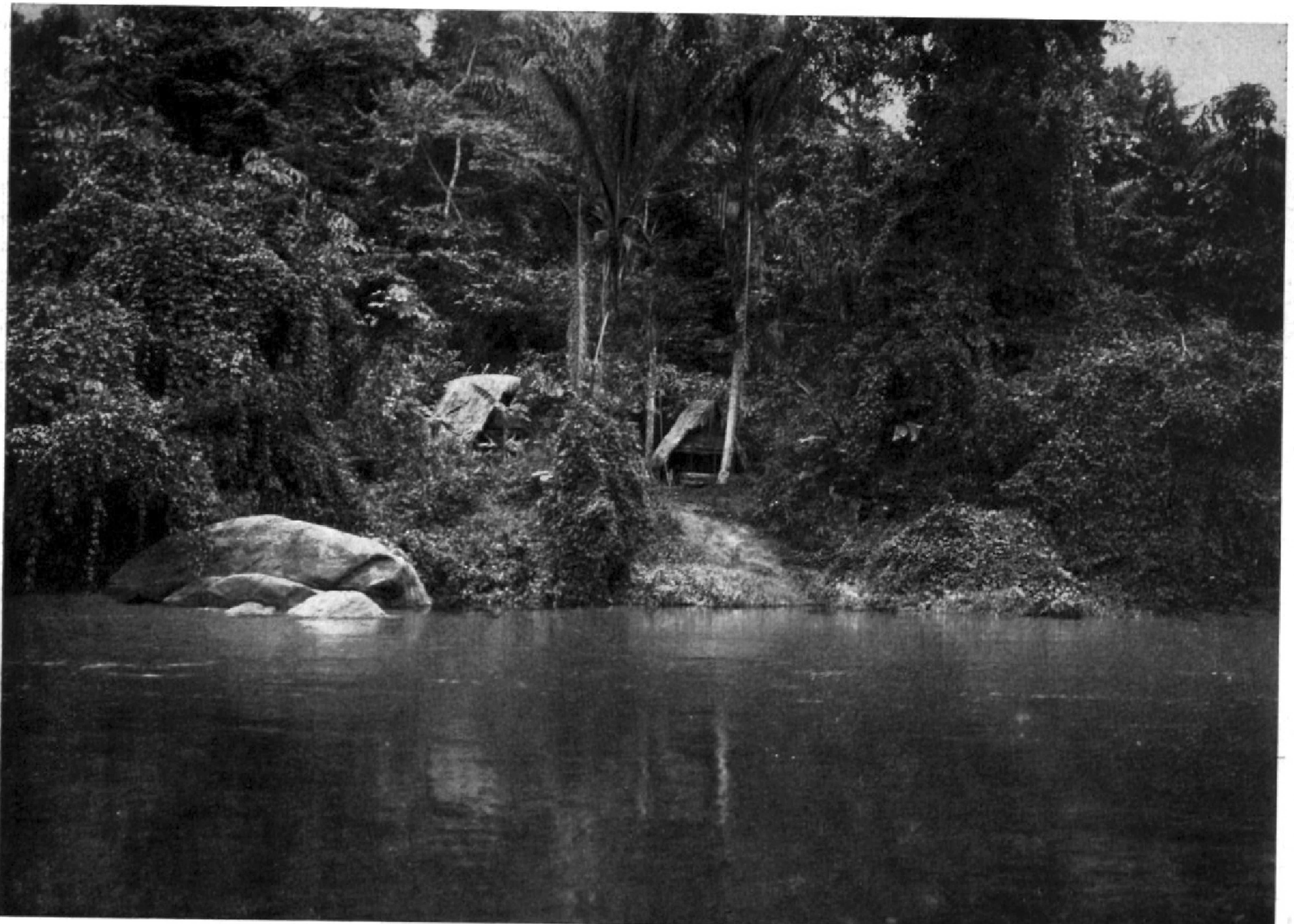
6. De Grandam. Onze bagage wordt boven den val gedragen.

7. De waterkant van Mambabasoe, in de verte het dorp Boschland.

8. Een boschnegergrondje met droge rijst nabij Boschland.

9. Rijstschuurtjes nabij Boschland.

10. Rijstschuurtje aan de Boven-Saramacca.

11. Ons kamp bij Km. 16; het middageten.

12. De Boegroemakka-palm (Astrocaryon sciophilum).

13. Vergezicht vanuit den Hendriktop naar het Zuiden, rechts de toppen van de Emma-keten, links in de verte enkele bergen van de Wilhelmina-keten.

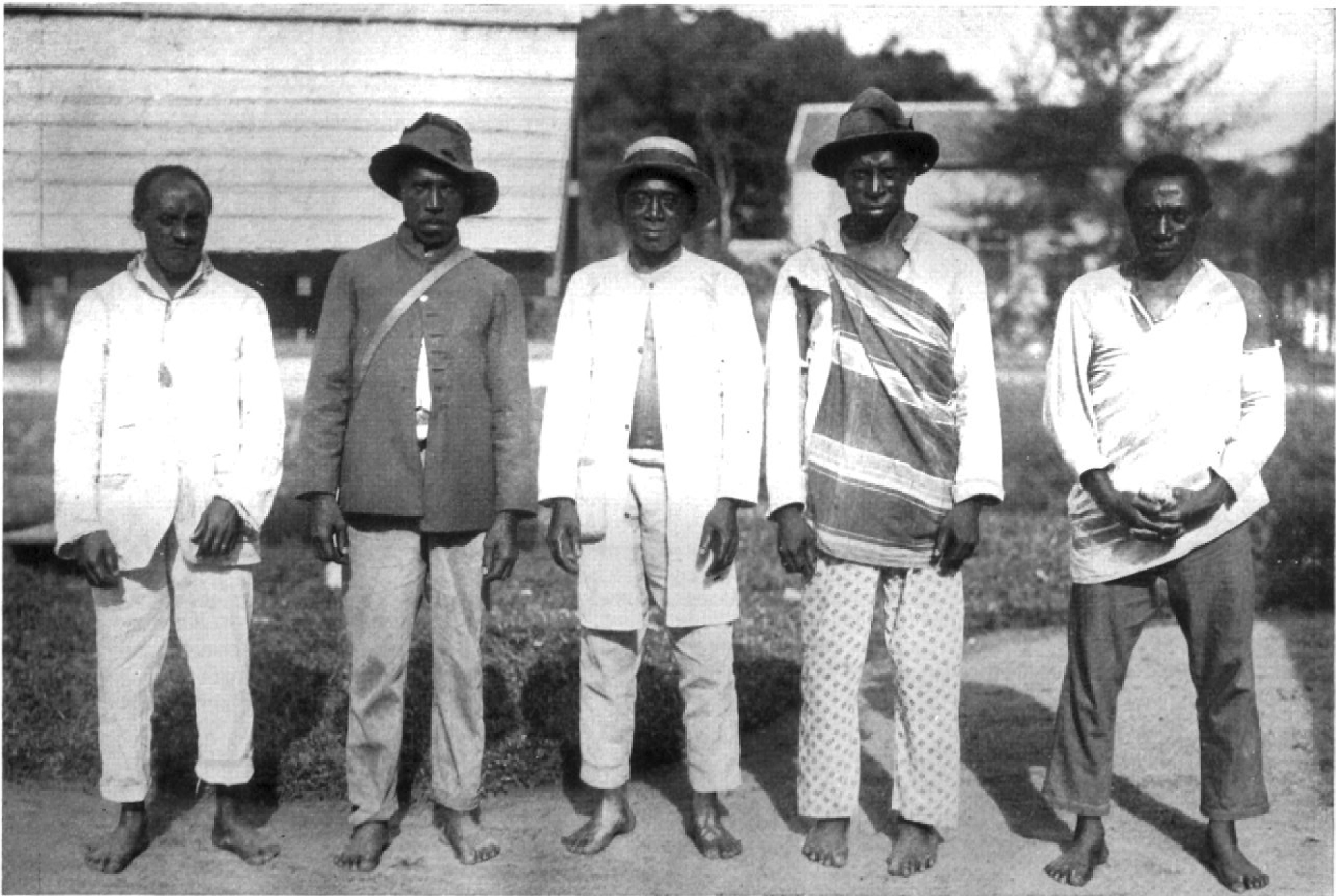
14. Op den Hendriktop, van links naar rechts: Gonggrijp, Stahel, Rogalli, verder 2 halfbloed-Indianen en 2 stadarbeiders; rechts de Nederlandsche vlag met den Oranjewimpel.

15. Onze flotille de rivier afzakkende.

16. „Kroetoe" (boschnegervergadering) te Kwattahede op 1 April 1922.

17. Granman Kiné met zijn kapiteins, van links naar rechts: Jacobus, Andreas, Granman Kiné, Nikodemus, Willem.

en zoo hebben wij beurtelings het leedvermaak den ander met den ketting door vele hindernissen op het pad, door kruinen van omgevallen boomen, over rotsen en door kreeken te zien kruipen, hindernissen, die de achterman gemakkelijk kan ontgaan door telkens de kleine kronkelingen en bochten van het paadje te volgen. Het grootst is echter 't genoegen, wanneer de baak bijv. juist midden in een kreek komt te staan en de achterman er ook aan gelooven moet en geen kans krijgt van zijn bevoorrechte positie te genieten.

Bij K.M.10 ontmoeten wij de eerste belangrijke rotsformatie met reusachtige granietblokken. Op één plaats voert de tracé over een vele meters diepe spleet. Op dit rotsterrein is de vegetatie natuurlijk ook sterk afwijkend. Op en tusschen de rotsen groeien groote cactussen, grondorchideeën en slingerplanten, o.a. yams, (Ipomoea spec.) en in de meer schaduwrijke gedeelten vinden we een weelderige flora van hygrophyten zooals varens, Selaginella's, Scitameneae en Gesneriaceae.

Het kamp bij K.M. 11.6 ligt aan een diep ingesneden kreek, met moerassige oevers. Iets voordat wij bij het eindpunt komen, ontmoeten wij de arbeiders van Rogalli, die aan het vrachten zijn, en nadat wij ze zijn voorbijgegaan halen zij ons weer in; een van hen beweert met een zeer bedroefd gezicht, dat hij juist nadat wij hem voorbijgegaan waren door een slang is gebeten, toen hij iets van den grond wilde oprapen. Op zijn hand zien wij werkelijk twee kleine wondjes naast elkaar en de mogelijkheid, dat de man werkelijk door een vergiftige slang is gebeten, is niet uitgesloten. Voor dergelijke gebeurlijkheden hebben wij steeds een buisje met kalium-permanganaat op zak en een extra-fijn geslepen mes. Onder hevig gekerm maken wij een kleine snede dwars door de beide prikken en wrijven de bloedende wond goed met de paarse kristalletjes in. Na deze operatie brengt de arbeider zijn vracht verder naar het nieuwe kamp en zetten wij de meting voort. Als wij bij de kampplaats komen, blijkt hij weer bijna geheel hersteld.

De overige arbeiders zijn nog steeds aan het vrachten

van den waterkant naar K.M 7.6. Wij hebben een goeden jager daarbij, Zaandam, die dagelijks nog een overvracht meebrengt in den vorm van een pauwies, kami-kami, of soms een schildpad.

Op Zondag 26 Februari gaan wij weer naar den rotsheuvel bij K.M. 10 en beproeven daar uitzicht te krijgen naar den Hendriktop, teineinde de richting van ons pad zoo noodig te kunnen verbeteren. De rotsen blijken te behooren tot een Noordwaarts gerichten graat van een iets ten Zuiden van ons pad gelegen heuvel, maar wij krijgen van den platten top van dezen heuvel, ongeveer 200 M. boven zee, alleen hier en daar uitzicht over het vlakke land in het Oosten met in de verte enkele toppen van het Van Asch van Wijk-gebergte. Slechts van één plaats krijgen wij eenig uitzicht naar het Noord-Westen, maar zien door de boomen slechts een nabij gelegen iets hoogeren heuvel. Van den Hendriktop is geen spoor te bemerken.

Teruggaande, kort voordat we weer thuis zijn, deinst de voorste van ons hevig ontsteld achteruit toen hij ongeveer een meter van zich af, midden op het pad, plotseling een groote slang gewaar wordt, die opgerold met den kop hoog opgericht zich voor een aanval schijnt klaar te maken. Nadat de eerste schrik voorbij is, bekijken wij het dier, dat roerloos in dezlfde houding blijft staan, geruimen tijd met den kijker en herkennen den gevaarlijken bushmaster (maka-slang, Lachesis mutus). De breede kop, met uitpuilende zakken aan weerskanten, ziet er onheilspellend uit, en wij kappen een flinken stok, om het dier op behoorlijken afstand te kunnen aanvallen. Juist als wij daartoe willen overgaan, begint het zich te ontrollen en gaat er vandoor. Een paar flinke klappen stellen het niet geheel buiten gevecht en als de slang in een hollen boomstam kruipt, geven wij verdere pogingen op, om haar in ons bezit te krijgen.

De volgende drie dagen is het bijna voortdurend regenachtig weer. Alle arbeiders zijn bezig met vrachten. Van verzamelen van hoogere planten komt in het gesloten oerbosch vrijwel niets terecht, als men niet over arbeiders beschikken kan, die boomen kunnen vellen of met klim-

sporen beklauteren, om bloeiende takken epiphyten of lianen naar beneden te halen. Laag bij den grond komen behalve eenige saprophyten, weinige struiken en kleine boompjes geen bloeiende planten voor. Alles ,wat bloeit, bevindt zich 30 tot 50 meters boven onze hoofden. Schimmels en paddestoelen echter zijn bij dit vochtige weer in overvloed te vinden en wij verzamelen groote hoeveelheden daarvan. Ook slangen, insecten, padden, kikvorschen zijn zeer talrijk en worden zonder genade met een groote tang beetgepakt en in een buis met alcohol gestopt.

Op den 1sten Maart is eindelijk de geheele vracht naar K.M. 11.6 gebracht en de arbeiders verhuizen met hun persoonlijke bagage naar het eind van de lijn, met opdracht, om ongeveer bij K.M. 16 een kamp te bouwen en den volgenden dag onze bagage te komen halen. Wij blijven alleen achter in het kamp bij K.M. 7.6 met Dalger en een arbeider, die dien dag ongesteld was. Als gewoonlijk waren wij bij het donker worden, ongeveer kwart over zessen achter het muskietenkleed van onze hangmat verdwenen en begint er weer een van die lange avonden, die wij met lezen en praten achter de klamboe moeten doorbrengen om gevrijwaard te zijn tegen infectie met malaria In een terrein als dit, waar er dagreizen in den omtrek geen menschen wonen, zou men oppervlakkig denkend kunnen meenen dat er geen gevaar is voor malaria. Maar onze arbeiders zijn allen oude boschloopers en chronische malaria-lijders, voortdurend de gezonde Anopheles besmettend die, op hun beurt, weer gevaar opleveren voor gezonde menschen. Wij hebben vroeger in even afgelegen en onbewoonde streken aan den lijve gevoeld, dat dit geen „graue Theorie" is.

Dezen keer echter zouden wij niet rustig achter onze klamboe kunnen blijven. Nauwelijks was het geheel donker of heel in de verte hoorden wij een dof geruisch, dat wij te voren nooit gehoord hadden. Wij maakten allerlei onderstellingen, wat dit geluid zou kunnen zijn; heel, heel langzaam werd het sterker, kwam het nader en nader en zeker een kwartier nadat wij het voor het eerst gehoord hadden, kregen wij de zekerheid, dat er een geweldige or-

kaan in aantocht was. Wij kropen uit onze hangmatten, verlieten de kampen en wachtten het naderende onheil af, op een veilig plekje, waar wij het best beschermd waren tegen omwaaiende boomen en vallende takken. Het waren merkwaardige oogenblikken. Het bosch rondom ons was doodstil, geen blad bewoog zich, maar in de verte hoorden wij al nader en nader komen het donderend geraas van den orkaan en het gekraak van vallende woudreuzen. Plotseling zaten wij midden in de losgebroken natuurkrachten. Als halmen van een korenveld werden de boomen heen en weer gezwiept en angstig keken wij uit welke exemplaren het zouden opgeven. Dalger had juist tijd, om met een paar geweldige sprongen aan een dikken neervallenden tak te ontkomen, die een gedeelte van zijn kamp verpletterde. Regen viel er heel weinig. De windstorm duurde niet langer dan drie of vier minuten, die ons echter uren toeschenen en de geheele beroering van het woud eindigde even plotseling, als zij was begonnen. Wij hoorden het geluid van den storm nog lang in de verte brommen, maar om ons heen waren de bladeren van het bosch weer tot dezelfde doodsche rust teruggekeerd als tevoren.

(*Wordt vervolgd.*)

EEN EN ANDER OVER DEN FINANCIEELEN EN ECONOMISCHEN TOESTAND DER KOLONIE CURAÇAO

DOOR

A. B. J. PRAKKEN

De kolonie Curaçao kan zich, helaas, niet verheugen in eene algemeene bekendheid in het Moederland. Men heeft daar een zeer vaag idee van de West. Er zijn zelfs zeer weinig ontwikkelden, die de namen der eilanden, samen de Kolonie vormend, kennen, laat staan er iets van kunnen vertellen.

Deze onkunde valt ten zeerste te betreuren, maar van den anderen kant dient vooral gewaakt te worden tegen overschatting van de waarde der kolonie.

Voorop dient verder gesteld te worden, dat de natuurlijke hulpbronnen der kolonie gering zijn. Groote verwachtingen op het gebied van landbouw kan men onmogelijk koesteren, terwijl er ook ten aanzien van den mijnbouw, met uitzondering van de phosphaat-exploitatie op Santa Barbara, weinig perspectief bestaat.

Als haven heeft Willemstad zeker beteekenis, maar ook die overschatte men niet. Weliswaar is de belangrijkheid nog toegenomen door de oprichting der petroleumraffinaderij, maar men diene vooral niet te vergeten, dat wanneer de baar vóór Maracaibo wordt weggenomen, hetgeen lang niet uitgesloten is, Willemstad, weliswaar geen visschershaven zal worden, maar toch in belangrijkheid sterk zal verminderen.

Kort samengevat komt de kolonie Curaçao neer op een uit zes eilanden bestaand gebied, ongeveer zoo groot als de helft van de Nederlandsche provincie Limburg met 54.000 inwoners of evenveel als de stad Dordrecht.

Toch gaat eene vergelijking van een even groote plaats in Nederland, met de Kolonie, wat inwoners betreft, niet op. Het besturen van de Kolonie is, waar de afstand tusschen de eilanden onderling groot is, veel moeilijker, terwijl het Bestuur daardoor veel kostbaarder moet worden. Ook het feit, dat de bevolking uit zeer heterogene bestanddeelen bestaat, maakt, nog afgezien van de meerdere macht, die een Gouverneur volgens het tegenwoordige Regeeringsreglement heeft de taak in vergelijking met het Burgemeesters-ambt moeilijk. Eene vergelijking in economischen zin met Dordrecht gaat eveneens mank, waar de bevolking hier vrijwel kapitaal-arm is.

Om een juist beeld te krijgen van de financieele draagkracht der bevolking, zij hier nagegaan uit welke deelen deze bestaat.

Het niet-blanke en zeer groote deel der bevolking staat nog op een lage trap van ontwikkeling. Kon Oud-Gouverneur Staal in zijn artikel „Suriname's Behoeften" in dit tijdschrift verklaren, dat de kern der bevolking voor ons niet is een vreemdeling, maar een genoot, in wien wij veel aanvoelen van onze eigen beweging, veel aanhooren van de in ons zelf klinkende geluiden, ten opzichte van Curaçao kan dit zeker niet verklaard worden. Evenmin heeft onderwijs ons gebracht de taalgemeenschap en bestaat dus niet het innigst denkbaar verband tusschen Nederland en de kolonie Curaçao, zooals Gouverneur Staal verklaart, dat ten opzichte van Suriname bestaat. Ik durf gerust verklaren, dat meer dan 90 % van de gekleurde bevolking de Nederlandsche taal niet spreekt. Heeft in Suriname, sedert de emancipatie der negers, de zending de bevolking vernederlandscht, dit is in Curaçao niet in die mate geschied. Het is nog niet zoo lang geleden, dat het Papiementsch ook op de R.K.scholen meer gesproken werd dan het Nederlandsch en eerst bij het onderricht van het thans jonge geslacht is een verbetering in dit opzicht te merken. Het niet-spreken van een behoorlijke taal heeft er ook toe bijgedragen dat, een groot deel der bevolking zich niet heeft kunnen opwerken uit de benedenlagen naar een hooger gelegen

plan van maatschappelijke en intellectueele ontwikkeling.

Die bevolking, die kapitaal-arm is, kent maatschappelijke behoeften slechts in dien zin, dat zij sporadisch een drang naaı bevredigende mate van welstand in zich voelt. Onder deze bevolking zijn slechts enkelen, die zich opgewerkt hebben. Bestaat in Suriname een groot aantal gekleurde intellectueelen, die in verschillende Gouvernements- en andere betrekkingen (geneesheer, enz.) gelijkwaardigen arbeid praesteeren als de blanke, hier staat deze bevolking niet gereed, de arbeid der zeer geringe blanke bevolking over te nemen.

Onder de Roomsch-Katholieken, die op Curaçao thuis behooren (hieronder vallen zoo goed als alle niet-blanken) zijn in 1921/22 zéér enkelen aangeslagen voor een bedrag boven de *f* 10.000.

De blanke bevolking bestaat in de eerste plaats, uit de in de kolonie reeds langen tijd gevestigde protestanten. Deze bekleeden meerendeels de gouvernementsbetrekkingen en wijden zich verder voornamelijk aan landbouw en veeteelt. Ook gaan verschillende van de jongeren naar het buitenland, waar zij in verband met hun talenkennis (Spaansch en Engelsch) meestal een goede betrekking krijgen. Deze groep behoort evenmin tot de zeer kapitaalkrachtigen. Immers het Gouvernement betaalt zijn ambtenaren in het algemeen niet schitterend, terwijl ook de landbouw en veeteelt slechts een matig bestaan opleveren. De plantages zijn daarbij in den regel zeer hoog bezwaard, waardoor de strijd om het bestaan nog moeilijker wordt. In het algemeen ingetogen levend, zonder ruime middelen, kunnen zij voor het meerendeel weinig bijdragen tot de economische opheffing der kolonie. Minder dan 20 protestantsche Curaçaoenaars waren aangeslagen in 1921/22 boven de *f* 10.000. Een aanslag boven de *f* 20.000 komt sporadisch voor.

In de tweede plaats treft men een aantal Israëlieten aan. Reeds jaren in de kolonie gevestigd, profiteeren zij van de gunstige ligging van Willemstad en drijven handel met de omliggende Republieken. Bedriegen de voorteekenen niet, dan zou ik durven beweren, dat hun gulden tijd

ook in dit deel van West-Indië aan het voorbijtrekken is. Dit ligt niet zoo zeer aan de menschen zelf, dan wel in het feit, dat de omliggende Republieken, dank zij de grootere rust en orde, die er gaat heerschen, meer aan het rechtstreeksche wereldverkeer gaan deelnemen. De inkomsten der Israëlieten bestaan trouwens niet uitsluitend en niet voor het voornaamste deel uit handel in Willemstad, maar zij zijn in den regel belangrijk geinteresseerd in buitenlandsche ondernemingen. Een en ander heeft tot gevolg, dat waar het trekken een Israëliet toch reeds in zijn aard ligt, hij los staat van Willemstad en hij daarom vrij gemakkelijk te bewegen zal zijn de Kolonie te verlaten. Van deze Israëlieten waren in de Inkomstenbelasting 1921/22 een dertigtal tusschen de *f* 5000.—en *f* 10.000.— en een dertigtal boven de *f* 10.000, waarvan een tiental boven de *f* 20.000., aangeslagen. De hoogste aanslag bedroeg ± *f* 100.000.—

In de derde plaats treffen wij in Willemstad een klein aantal Hollanders aan, meest ambtenaren en employé's van Hollandsche maatschappijen, die bijna allen na enkele jaren arbeid naar het Moederland terugkeeren. Van de in 1921/22 in de Inkomstenbelasting aangeslagen Hollanders, zijn een honderdtal tusschen *f* 5000.— en *f* 10.000 en een vijftiental boven de *f* 10000.— Slechts enkelen zijn aangeslagen boven de *f* 20.000.

Gaan wij thans de verhouding van het Gouvernement tot die verschillende groepen na. Voor wat de negerbevolking betreft, weinig is gedaan tot de opheffing dier groep. Men liet het onderwijs voornamelijk over aan de R.K.-Missie en volstond met deze te subsidieeren; thans bestaat gelijkstelling ten opzichte van bezoldiging van openbaar en bijzonder onderwijs.

In economischen zin volstond men met de uitgifte van kleine stukjes grond voor landbouw in huur op langen termijn en werd een poging gedaan door Gouverneur de Jong van Beek en Donk om, door de oprichting van een Coöperatieve Landbouwleenbank voor te bereiden, den kleinen landbouw op te heffen en den spaarzin te bevorderen. Deze poging heeft gefaald omdat de bevolking in

het algemeen daartoe niet rijp was. Een tweede poging bestond in het bevorderen der stroohoedennijverheid. Ook deze heeft m.i. voor een deel gefaald; immers heeft zij de vrouwelijke bevolking landbouwarbeid afgeleerd en daarvoor een niet-loonend huisambacht in de plaats gesteld, dat in het algemeen niet medewerkt om de energie en veerkracht, die bij deze bevolking toch al niet bijzonder ontwikkeld is te vermeerderen. Verdere opvoedende kracht is van het Gouvernement vrijwel niet uitgegaan. Het Gouvernement heeft niet den lust tot arbeiden aangewakkerd, niet de gelegenheid opengesteld om een behoorlijk ambacht te leeren, en door verschillende zorgen op zich te nemen, het verantwoordelijkheidsgevoel niet gesterkt. Het Gouvernement zorgde, dat de zieken door de Gouvernements-geneeskundigen om niet behandeld konden worden. Werd opname in een ziekenhuis noodig, dan geschiedde dit ook alweer om niet en dan steunde het Gouvernement ook daarbij alweer op de R.K. Missie, zij het dan ook tegen een vergoeding vanwege het Gouvernement aan de Missie. Kwam het Gouvernement tegemoet in tijden van armoede, dan bepaalde dat zich in den regel tot den eenvoudigsten vorm van armenzorg, n.l. bedeeling, en slechts in de allerlaatste jaren door werkverschaffing.

Op de Bovenwindsche eilanden zijn eenige pogingen gedaan om den kleinen landbouwer op te heffen, o.a. door het bevorderen der katoenteelt en het verstrekken van voorschotten op den katoenoogst, terwijl ook de deelneming in de Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen een poging is geweest om de bevolking een menschwaardig bestaan te verzekeren. Deze laatste poging beschouw ik als zoodanig mislukt, terwijl ook van de eerste poging de resultaten niet in evenredigheid zijn met het daarin gestoken kapitaal.

Voor de blanke bevolking, voor wat het protestantsche deel betreft, heeft het Gouvernement door verstrekking van credieten voor damaanleg en dividivi-cultuur pogingen tot economische opheffing gewaagd. De onoordeelkundige wijze van verstrekking der credieten is oorzaak,

dat deze pogingen voor het meerendeel als mislukt zijn te beschouwen.

Ik zwijg hier over de resultaten van het plan door Gouverneur Helfrich tot opheffing van den landbouw en de veeteelt ontworpen, en uiteengezet in de z.g. wenschelijkheidsbegrooting 1920-1921. De uitvoering heeft slechts ten deele plaats gehad, daar door gebrek aan geld de geheele verwezenlijking achterwege moest blijven. Ik meen op goede gronden te mogen verwachten, dat waar zij zeer conscientieus en beperkt zijn verstrekt, goede resultaten niet zullen uitblijven, al zal van een krachtige ophefffing geen sprake zijn. Ook de kleine man heeft van deze credieten, in den regel bestaande in het verstrekken van een windmolen op afbetaling, zeker voordeel gehad.

Voor de Israëlieten deed het Gouvernement niets. Het zorgde alleen, dat zij in vrede hun handel konden uitoefenen en hief van hen belasting.

De verbreeding van den havenmond is niet aan de bevolking ten goede gekomen. Immers de schepen, die thans de haven aandoen, konden zonder die verbreeding ook binnen zijn gekomen. De meerdere scheepvaart, die noch aan havenverbreeding, noch aan Panamakanaal te danken is, heeft misschien alleen een drukkere winkelhandel doen ontstaan en aan de havenarbeiders een beter bestaan gebracht. Noch de plaatselijke landbouw, noch de plaatselijke industrie heeft veel profijt gehad van de scheepvaart.

Men vindt op Curaçao, de Petroleumraffinaderij uitgezonderd, geen groot-industrie, terwijl de landbouw niet werkt voor approviandeering van zeeschepen.

De toestand op de verschillende eilanden is vrijwel conform het hoofdeiland wat de bevolkingsgroepen betreft, met dit verschil, dat de Israëlieten daar thans niet meer voorkomen, waar in betere tijden op St.Eustatius een vrij sterke Israëlietische kolonie voorkwam. Deze heeft het zinkend schip tijdig verlaten en het aan de weinige protestantsche handelaren overgelaten. Nu trekken ook deze echter weg en ik acht de tijd niet ver meer, dat op die ei-

landen geen blanke vaste bewoners meer voorkomen. Dit is niet verontrustend, omdat van geheel West-Indië de blanke wegtrekt.

De bevolking der Bovenwindsche eilanden heeft door de geografische ligging dier groep, dit groote voordeel boven die der Benedenwindsche eilanden, dat zij een wereldtaal, het Engelsch spreekt en schrijft, waardoor zij van vroegere tijden af, contact heeft gehad en nog behouden heeft met de buitenwereld, terwijl de bevolking op de Benedenwindsche eilanden door haar lagere taal, het Papiementsch, van dit voordeel was uitgesloten. De bevolking van de Engelsch sprekende eilanden staat dan ook op een hooger peil van intellectueele ontwikkeling.

De economische toestand op de 5 eilanden buiten Curaçao is echter nog slechter. Slechts een dertigtal personen zijn daar in 1920/21 boven de *f* 3000.— aangeslagen. Het inwonerstal van die eilanden bedraagt 21,731, tegenover 33,232 van het hoofdeiland Curaçao.

Blijkt uit bovenstaande, dat weinig gedaan is voor de opheffing der bevolking, ook de bestuursinrichting is volgens *Nederlandschen maatstaf* in vele opzichten onvoldoende. Verschillende departementen zijn slecht geoutilleerd. Openbare Werken bezit geen door mechanische kracht gedreven zagerij of smederij. enz. Onze havenexploitatie bepaalt zich tot het hebben van een kleine gouvernements-kade en een primitief ingericht entrepôt. Op sociaal wetgevend gebied zijn slechts zeer weinig stappen gedaan.

Ik doe hier enkele grepen, maar kan op bijna elk gebied aantoonen, dat volgens *Nederlandschen maatstaf* de inrichting der kolonie niet aan gewone eischen voldoet.

Wanner dus aangetoond is, dat de kolonie volgens Nederlandschen maatstaf nog in vele opzichten te kort schiet, dient nagegaan te worden, waaraan het hooge begrootingstekort van 1921 ad *f* 1.053.077.— te wijten is.

De uitgaven der kolonie zijn van 1913 tot 1921 met *f* 1.471.000.— toegenomen, te weten, van *f* 1.231.991.— tot *f* 2.703.381.— De vraag dient hier gesteld te worden of deze vermeerdering van uitgaven, van *f* 1.231.991.—

in 1913 tot *f* 2.703.381.— in 1921, te wijten is aan het algemeen voorkomend feit, dat men gedurende en na den oorlog de uitgaven te hoog heeft opgeschroefd en dus te veel maar raak geleefd heeft, of dat het bedrag te wijten is aan normale omstandigheden. Dit accrès ontledend vindt men, dat het verschil voornamelijk als volgt is samengesteld:

1.	Duurtebijslagen meer	*f* 340.000.—
2.	Verhooging der pensioenen meer . .	„ 87.000.—
3.	Overtochtskosten van ambtenaren meer	„ 50.000.—
4.	Kosten voor het onderhouden van de gemeenschap tusschen de eilanden onderling meer	„ 43.000.—
5.	Uitgaven voor den politiedienst meer .	„ 60.000.—
6.	Verlies op wissels meer	„ 80.000.—
7.	Rente uit 's Rijks schatkist ontvangen voorschotten meer	„ 15.000.—
8.	Buitengewone uitgaven ter verbetering van landbouw en veeteelt meer . .	„ 31.000.—
9.	Uitgaven voor verwaarloosde kinderen.	„ 13.000.—
10.	Inrichting van den post voor draadlooze telegrafie op St. Martin N. G. meer	„ 86.000.—
11.	Meerdere uitgaven voor de Afdeeling Openbare Werken	„ 164.000.—
12.	Meerdere uitgaven voor de Afdeeling Geneeskundige dienst	„ 170.000.—
13.	Meerdere subsidies aan Bijzondere scholen	„ 135.000.—

Wat deze posten betreft, zij het volgende opgemerkt: Sub. 1. en 2. zijn voornamelijk te wijten aan de algemeene duurte en de depreciatie van het geld. Sub. 3. heeft dezelfde oorzaak, maar is daartegenover ook eenigszins abnormaal, waar verscheidene jaren, in verband met de bijzondere tijdsomstandigheden, ambtenaren niet met verlof zijn geweest. Sub. 4. houdt eveneens verband met de depreciatie van het geld, maar is verder voor een groot deel te wijten aan het feit, dat de gemeenschap in 1913

slechts door één schoener werd onderhouden en dit in 1921, in het belang van de eilanden en ter verzekering van een goede uitvoering van Bestuursmaatregelen, door *drie* schoeners geschiedde.

Wat sub. 5 betreft, is deze vermeerdering ad. *f* 60.000 voornamelijk te wijten aan het feit, dat op 1 September 1918 de reorganisatie der politie in werking trad, bij welke reorganisatie de militaire marechaussee door burgelijk personeel werd vervangen en het korps uitgebreid werd. Sub. 6. Het verlies op wissels ad *f* 80.000.— is aan bijzondere tijdsomstandigheden te wijten en is van voorbijgaanden aard. Sub Sub. 7. Is hoog als gevolg van de hooge Rijks-subsidie. Sub. 8. Is een uitgaaf, die voor een deel kapitaalsuitgave is. Sub 9. De uitgaven voor verwaarloosde kinderen zijn noodzakelijk voor de uitvoering van de Kinderwetten. Dit is een uitgave, die eenigszins verband houdt met Nederlandsche opvatting omtrent kinderzorg. Sub 10. is een uitgave, waarvan het belang voor de kolonie gering is, maar een gevolg van Nederlandsche opvatting om zoo noodig een eigen D. T. verbinding te hebben tusschen Moederland en Kolonie. De verhooging van de sub. 11 bedoelde post (Afd. Openbare Werken) ad *f* 164.000.— houdt voor een deel verband met de depreciatie van het geld en dus de hoogere prijzen der materialen, toeneming van het havenverkeer en verder voor een deel het min of meer naar Nederlandschen maatstaf inrichten van den dienst. Sub 12. en 13. zijn resultaten van Moederlandsch ingrijpen.

Bovenstaande cijfers geven mij aanleiding tot de volgende conclusies: Hoezeer verschillende uitgaven zijn toegenomen, aanleiding om over het maar raak leven bezorgd te zijn, bestaat m. i. niet. Trouwens een ieder, die deze kolonie onbevangen beoordeelt, weet, dat in vele opzichten op zeer bekrompen schaal huis wordt gehouden. Het salaris der meeste ambtenaren is, inclusief de duurtebijslag, op enkele uitzonderingen na, zeer bescheiden. De verbinding tusschen de eilanden onderling laat veel te wenschen over. Alleen de uitgaven bedoeld in sub 10,11, 12 en 13 zijn bijzonder hoog. Zij zijn echter het resultaat

van min of meer naar Nederlandschen maatstaf opgelegde eischen. De uitgaven sub 12 en 13 zijn niet door de kolonie gewenscht en in verband daarmede zou het billijk zijn, dat het Moederland deze lasten zou dragen. Toch zouden naar Nederlandschen maatstaf ook hier de uitgaven belangrijk kunnen stijgen, voor dat men spreken kan van verkwisting. Duidelijk is ook, dat de Nederlandsche portie der uitgaven lang niet het subsidie-cijfer dekt, want dit bedroeg in 1913 *f* 401.669. — en in 1921 *f* 1.053.077.— Deze hooge subsidie is dus niet alleen het resultaat van Moederlandsch ingrijpen, noch alleen van opgeschroefd oorlogsoptimisme, noch van beiden te samen, maar een andere belangrijke factor werkte er toe mede. Deze factor is het feit, dat de kapitaal-arme kolonie Curaçao verdeeld is in 2 groepen van drie eilandjes, welke 500 mijlen van elkaar liggen, terwijl de eilanden onderling op zoodanigen afstand liggen, dat daardoor de huishouding buitengewoon kostbaar is. Om dit nog duidelijker te illustreeren, zijn hier de uitgaven der Bovenwindsche eilanden nader uitgewerkt:

St. Martin N. G. met 2.708 inwoners met een opbrengst van *f* 6.570.— aan directe belastingen, geeft uit aan salarissen, duurtebijslagen enz. ruim *f* 60.000.— Hieronder zijn niet begrepen de kosten voor den Gezaghebber, Rechter, Ambtenaar O.M., Griffier en Landbouwkundige, welke uitgaven voor alle drie eilanden samen zullen worden vermeld. Evenmin zijn er onder begrepen de kosten van bezoldiging van het Bijzonder Onderwijs. Verder wordt aan salarissen voor de ambtenaren bij de Draadlooze Telegrafie uitgegeven *f* 11 000.—

St. Eustatius met 1.276 inwoners en *f* 3.145 opbrengst aan directe belastingen geeft uit aan salarissen en duurtebijslagen *f* 27.000.—

Saba met 1.682 inwoners en een opbrengst aan directe belastingen van *f* 1.867.— geeft aan salarissen en duurtebijslagen uit *f* 43.000.—

Verder wordt voor de Bovenwindsche Eilanden nog uitgegeven voor salarissen voor den Gezaghebber, Rechter, Ambtenaar O.M., Griffier, Landbouwkundige meer dan

f 25.000.—Totaal dus een bedrag van *f* 166.000 aan salarissen op een aantal inwoners van 5.666 of per inwoner *f* 29.—

Toch kan niet gezegd worden dat op die Bovenwindsche Eilanden een te groot aantal ambtenaren aanwezig is, al zouden, indien deze drie eilanden te samen één waren, de uitgaven meer dan ⅓ bedragen. Elk eiland moet nu eenmaal zijn dokter, ontvanger, politie, belasting-ambtenaren, onderwijzers en geestelijken hebben. Nederland zal hier altijd geld moeten bijleggen, zooals ook in Nederland enkele kleine gemeenten niet op eigen beenen kunnen staan. Dit zelfde geldt min of meer voor Aruba en Bonaire. Ik wil daarbij niet ontkennen, dat een en ander op eenvoudiger leest geschoeid kan worden, maar dan zou dit deel van de kolonie voor een deel den stempel van Nederlandsche kolonie verliezen.

Het feit dus, dat de slecht bevolkte Kolonie Curaçao, bestaande uit verschillende eilanden, die geografisch ongunstig gelegen zijn ten opzichte van elkaar, zoo weinig natuurlijke hulpbronnen heeft, is oorzaak dat de Kolonie zich niet bedruipen kan.

In Nederlandsch-Indië zijn eveneens eilanden, die niet hun uitgaven dekken. Dit wordt goedgemaakt door gebieden, die een batig saldo opleveren. Men zal in Oost-Indië niet den eisch stellen, dat elk eiland geheel financieel onafhankelijk zij. Men beschouwt geheel Oost-Indië te samen als één gebied. Het feit dat de kolonie Curaçao, als één gebied opgevat, niet in haar onderhoud kan voorzien heeft tot gevolg gehad, dat men die kolonie voortdurend verwijt, dat ze niet in haar onderhoud kan voorzien, terwijl zij daaraan zelf geen schuld heeft. Uit het bovenstaande volgt dat dit verwijt onrechtvaardig is.

X wenscht in zijne beschouwingen over West-Indische Begrootingen in het Koloniaal Tijdschrift (no. 4, 10de Jaargang) het bedrag der subsidie gedekt te zien door bepaalde uitgaven. Dit systeem kan voor Suriname bruikbaar zijn, maar voor Curaçao deugt het niet. X. wil de zaak zoo opgevat zien, dat allereerst worde nagegaan welke takken van dienst er in de betrokken kolonie zijn,

waarvan de uitrusting en werkwijze naar *Nederlandschen* maatstaf de geldelijke krachten van de kolonie overmatig aanspreken. Ik meen aangetoond te hebben, dat de subsidie onmogelijk ook in de toekomst zoo gering kan zijn, dat zij alleen die uitgaven dekt. In de toekomst zal die subsidie ook die uitgaven moeten dekken, die in verband met de geografische ligging abnormaal hoog zijn.

Bedroeg de opbrengst der middelen in 1913 *f* 830.322 en de bijdrage ruim *f* 400.000.—, in 1921 waren deze cijfers respectievelijk *f* 1.650.000.— en *f* 1.053.000.— Trekt men van dit laatste bedrag af het door bijzondere omstandigheden ontstane verlies op wissels ad *f* 80.000 dan ziet men, dat ook in 1921 de uitgaven ongeveer gedekt worden voor $\frac{2}{3}$ door opbrengst uit eigen middelen en $\frac{1}{3}$ uit subsidie. Dit lijkt mij ook in de toekomst, wil de kolonie werkelijk niet in verval geraken en een *Nederlandsche* blijven, voorloopig de juiste verhouding.

Een land, dat kolonies houdt, moet eenmaal de consequenties aanvaarden en wanneer van een zoo rijk met kolonies gezegend land als Nederland een der gebieden minder prospereert, om redenen buiten schuld dier kolonie, dan moet het die kolonie niet aan haar lot overlaten, noch zeggen: „Ik betaal maar enkele speciale takken van dienst", maar moet het, ook op grond der nieuwe democratische beginselen zeggen: „Om uw gebied sober en eenvoudig te besturen zijn buitengewone uitgaven noodig in verband met uwe geografische ligging. Uwe economische toestand is van dien aard, dat die kosten niet alleen op uw gebied kunnen noch mogen rusten. Als deel van Groot-Nederland ben ik bereid U te steunen. Draag Uw deel daartoe bij in verhouding tot Uw draagkracht. Ik zal niet bepaalde lasten op mij nemen, maar laten wij gezamenlijk de lasten dragen naar billijkheid. De democratie eischt, dat een volk zich zooveel mogelijk zelf regeert. Ik wil U daarin zooveel mogelijk tegemoetkomen, maar ik eisch van U, dat mijne lasten niet abnormaal tegenover de Uwe stijgen. Gij kunt voor ongeveer $\frac{2}{3}$ voor U zelf zorgen, ik reken er op, dat gij dit in de toekomst zooveel mogelijk zult blijven doen. Wanneer gij dus een nieuwe

uitgave wilt doen, bedenk dan dat $\frac{2}{3}$ voor Uwe rekening is en $\frac{1}{3}$ voor de mijne. Gij moet dus uit een verstandig financieel standpunt bij nieuwe uitgaven onmiddelijk $\frac{2}{3}$ geheel voor Uwe rekening kunnen nemen, voor het andere $\frac{1}{3}$ ben ik moreel verplicht U te steunen."

Ik leg hier dus niet het verband tusschen subsidie en bepaalde uitgaven, maar tusschen subsidie en opbrengst der middelen. Mijn systeem houdt in, dat de kolonie zeggenschap moet hebben over *alle* uitgaven der kolonie, omdat de uitgaven m.i. niet behoorlijk te splitsen vallen en de splitsing van X., evenals alle andere splitsingen, willekeurig moet zijn en zij het verband tusschen de gezamenlijke uitgaven verbreken.

Ik wil hierbij nog iets opmerken.

Wat men van den Kolonialen Raad ook moge zeggen, hij heeft zeker in zooverre uiting gegeven aan den geest van de meerbezittende klasse, dat hij steeds vóór bezuiniging is geweest, al heeft hij ook meermalen geweten, dat de meerdere uitgaven ten laste van het Moederland zouden komen. Weet het vertegenwoordigend lichaam dat de kolonie van elke uitgave $\frac{2}{3}$ heeft te betalen, dan zal het feit, dat $\frac{1}{3}$ ten laste van het Moederland komt, geen oorzaak zijn, dat men ruim en royaal zal gaan leven.

Zooals ik hierboven reeds uiteenzette, lijkt mij een verhouding van 2 tot 1, het resultaat van een historische ontwikkeling, te meer, wanneer men nagaat, dat de belastingen in de laatste jaren hier nog niet zoo belangrijk verhoogd zijn als in Nederland, en dus de kolonie zich in dien toestand behoorlijk kan ontwikkelen. De a. s. belastingverhooging mag dus niet als doel hebben het sluitend maken van het budget, omdat het wegvallen van de Rijksbijdrage, ik meen het aangetoond te hebben, in de eerste tijden onmogelijk zal zijn.

X. verklaart nog in zijn „West-Indische begrootingen", dat „zonder in cynisme te vervallen kan worden vastgesteld, dat, in het algemeen, een West-Indische begrooting door de *Groote Massa* (cursiveering van mij) in Nederland metterdaad beoordeeld wordt naar het bedrag van het daarop uitgetrokken subsidie-cijfer. Ik wil den heer

X. deze illusie ontnemen. De „groote massa" in Nederland weet niets van de West en nog minder van zijn begrooting en het bedrag van het subsidie-cijfer. Die „groote massa" zal nog minder twee begrootingen van X. zien of begrijpen. Voor die massa in Nederland moet men geen systeem uitdenken, omdat voorloopig elk systeem die massa onbekend zal blijven, zoolang zij niet meer belangstelling toont voor de gebieden buiten Nederland.

OPBOUW

DOOR

TJ. PYTTERSEN

II

Minder zware en lichte gronden.

In mijn verschillende publicatie's voorkomende in „de West-Indische Gids." en eveneens in een afzonderlijk geschrift getiteld „Suriname's herleving op nieuwe basis," heb ik het een en ander medegedeeld omtrent hetgeen in den loop der laatste twee eeuwen over het voorkomen en de cultuurwaarde der lichtere Surinaamsche gronden is geschreven.

Ik kan en behoef dit alles hier niet te herhalen; het is voldoende er op te wijzen, dat het oordeel der planters over die gronden niet ongunstig was, ook al staat vast, dat de alluviale klei van het kustgebied vruchtbaarder is.

Tijdens mijn verblijf in de kolonie vond ik enkele verdere gegevens, welke ik hier, zij het dan verkort, zal overnemen.

Het betreft v.n.l. aanhalingen uit „De Surinaamsche Landman", een reeks werkjes, in de eerste jaren van de vorige eeuw door den bekenden planter-schrijver A. Blom geschreven.

Over de nooit in cultuur geweest zijnde gedeelten der Boven-Landen schrijft hij:

„De rijke bijna onmeetbare Boven-Landen zijn nog nooit in eenige aan-
„merking gekoomen, veel min eenig onderzoek ingedaan.

„.... uitgestrekte vette vrugtbaare Booven-Landen, daar veel Boom-
„Gewas en Aard- en Peul-Vrugten weelig groeien; daar het gunstig Aard-
„rijk dubbelvoudig vrugtbaar is."

„Uitgestrekte Stoeterijen van Paarden, Ezels, Hoornvee, Schaapen en „Pluijmvee zouden hier hun Voedsel overvloedig kunnen vinden.

„. . . . en daar werd niets gewerkt in deze Rijke Vrugtbaare Bovenge-„westen."

Hij veroordeelt de werkwijze der planters op lichtere gronden, die deze absoluut uitputten, zoodat ze na 18 à 20 jaren in kapoewerie te hebben gestaan weinig cultuurwaarde meer bezitten en nog slechts geschikt zijn voor suikerriet, dat dan ook echter geen zwaar product meer opbrengt.

Wij zullen hem even volgen op zijn reis naar het Oostelijk cultuurgebied; de Commewijner-ivier opvarende passeert hij allereerst de H. Helena-(Orleana)kreek, waarvan hij zegt:

„Deze is verder een gegrave Canaal, dat door vaste Kleij en Veen-Aarde „heen loopt."

Verder doorvarende komt hij bij fort Sommelsdijck, waar de Commewijne zich naar het Zuiden ombuigt.

„. . . . koome tot Boven-Perica en Commewijne, die zig ten Zuiden kee-„ren, en zooals reeds gezegd heb, daar de Parwa eindigd, hooger word; de „gronden koomen daar in bijzonder verschillende Aarden voor, vooreerst „ontmoet men geele Albast-Kleij, die hier en daar door grauwe Kleij word „afgebrooken, doorgaans met een Bovenkorsting Veen- of Teel-Aarde van „8—10 Duimen dik, waaronder de Kleij 10 à 12 duimen diep, zeer vet en „vrugtbaar is; het Zuikerriet, Coffij en Cacao, Taijer en Bannannes, overi-„gens alle andere Aardvrugten, groeien daar bijzonder voordeelig in. De „Landen vervolgens meer en meer rijzende, neemd ook de Aarde een an-„dere Gedaante aan, de Bovenkorsting of Teelaarde verminderd tot op zes „à acht Duimen dikte; de Kleij komt op bijzondere Plaatsen of grauw, of „grijs, of ook rosrood, min of meer leemachtig voor, die onder de Boven-„korsting Teelaarde 8, 10, tot ook wel 14 duimen diep is, waarna dezelve in „roode gespikkelde of ligt blauwe Kleij veranderd. De Boven-Teelaarde „met de grauwe, grijze en rosroode Kleij is vet en vrugtbaar, bijzonder voor „Zuikerriet, de Coffij en Cacao groeit daar ook zeer wel; Catoen, Bannan-„ne, en Taijer, groeit in veel minder Graad, Cassave, Yammes, Pompoen, „Pees, en Rijst groeit zeer voordeelig: de onderste, namentlijk de roodge-„spikkelde en ligt blauwe Kleij, is ten eenemaal geheel onvrugtbaar en „zelfs zeer schadelijk aan de Gewassen, als dezelve met uitgraven boven „blijft leggen; alle bovengen. kleijaarden worden op bijzondere Plaatsen op „afstanden afgebrooken door Zanden, die schraal, dor en onvrugtbaar „zijn."

Alvorens wordt overgenomen hetgeen hij van het Paragebied zegt, wil ik erop wijzen, dat de aard der vegetatie, welke langs de oevers der Surinaamsche rivieren wordt

aangetroffen, mede afhankelijk is van de samenstelling van het rivierwater. Is het water zeer zout dan zal mangrove worden gevonden, terwijl parwa wijst op een meer ziltige samenstelling. Als overgang naar zoetwater vindt men brantimakka, waarop mokko-mokko en andere volgen.

Op terreinen, welke geregeld door zoutwater worden overstroomd, treft men dus mangrovebosschen aan en worden dientengevolge de gronden mangrogronden genoemd; zoo spreekt men ook van parwagronden enz.

Van het Paragebied dan zegt Blom:

„Beneeden of aan zijn begin een korte Distantie zijn de Oevers Mangro, „vervolgens Parwa, en de Agterlanden Kleij en Veenaarde.... vervolgens „rijzen de Landen, verwandelen in hooge Sandgrond daar de Bewoonders „derzelve evenals die van Wanica in de Bosschen Bouwhout werken, en „Savanes met veel Hoornvee hebben. De Sanden koomen zeer verschillend „voor, als grauwe, rosroode, bleekroode, ligt zwart en witt, van welke de „laatstgenoemde dor en onvrugtbaar is, terwijl de vier eerstgenoemde vet, „vrugtbaar en bekwaam voor den Landbouw zijn; nog komt op bijzondere „Plaatsen grauwe en ligtroode Kleij voor, welke laatste de Leemaarde zeer „nabij is, zijnde bij de zeepachtig, vett en vrugtbaar; deze, als ook de San- „den zijn doorgaans (in soverre het Bosch is) met een Korsting Teelaarde „van 3, 4, tot 5 Duymen dik, gedekt. .... Jammer is het, dat de meeste „oude Houtgronden, die tot den Landbouw zeer wel geschikt zijn, tot Plan- „ten niet in aanmerking koomen; het Zuikerriet groeit daar bijzonder voor- „deelig; Coffij en Cacao groeit ook zeer wel, en is vrugtbaar, de Catoen „groeit, dog in minder graad; Tabak, Orlean en Indigo, beneffens zeer veel „Landvrugten, groeien alle wel; goede, ijverige, landbouwende plantlie- „vende Eigenaaren alleen, ontbreeken, om dat weituitgestrekte Para tot „een florissante Planthof aan te kweeken."

Van de Boven-Suriname zegt hij:

„Vervolgens zijn de oevers dezer rivier tot bijna aan, of een Mijl benee- „den het Portugeesche Joodsche Vlek de Savane, zeer vette vrugtbare „Kleij; de Agter-Landen zijn of Turfgronden, of open Savanes, bijde dor „en onvrugtbaar; aan de oostzijde van de Surinons Creecq af aan, tot een „Mijl beneeden het Joodsche Vlek de Savane is het Oever of Boord der Ri- „vier tot op een afstand van 80, 90 tot 100 Kettingen (een Sur. ketting is „20,7 Meter. P.) zeer goede, vette, vrugtbaare, grauwe Kleijaarde, die se- „dert veele Jaaren met groot Voordeel beteeld is geworden, en nu ook ge- „heel dood, dor en uitgemergeld is;"

„Die broekige Moerassen gaan ten Oosten tot aan de Agter-Landen van „Commewijne, en eindigen ten Zuiden circa een Mijl beneeden het Cordon, „dat van Cassewinica na de Jooden-Savane loopt. Na maate de Rivier „hooger opwaarts loopt, worden de Sanden minder en neemt de Kleij, „Leem, en Mergel meer en meer toe; ook vermeerderen en vergrooten zig „de Bergen; tot aan de Marschals Creecq, zijn de Gronden veel Sanden,

„zeer schraal, hoog met kleine Heuvels, en reeds veel steen; verder worden „dezelve beter, meer Bergen en vette Aarde en minder Sand; in de Boven- „landen koomen doorgaans op bijzondere Plaatsen veel Sanden voor;"

Volgens Blom schijnt indertijd op de plantage Victoria aan de Boven-Suriname kaneel en nagel geplant te zijn.

Op pag. 110 en 111 schrijft hij verder omtrent de bovenlanden:

„De voordeelige situatie tot voortteeling van Hoornvee is daar veel be- „ter, en minder kostbaar, als aan de Beneden-Landen, daar de Savanes „(Weijlanden) veelal te waterig zijn.... een savane moet zeer goede af- „watering hebben...."

„Schoon genoomen, dat bij veele (Onweetende) de Bovenlanden voor „schraalder en onvrugtbaarder, als de Benedenlanden gehouden worden, „zo is daar in 't algemeen veel meer onderhoud en bijzonder Voedsel voor „de Bewoonders derzelve, als in de Benedenlanden, daar veelal op de bij- „zondere Plantages door gebrek aan Landvrugten groote hongersnood „voorkomt...., door de veele bijzondere Vrugten (aan Bovenlanden „eigen) spaart het eene het andere, en komt nooit een gebrek, en daar Kleij, „Leem en Mergel aarde voorkomt is het dubbelvoudig vrugtbaar."

Volgens Blom is het suikergehalte van het riet belangrijk hooger dan op de lage kleigronden, hetgeen meerderen voor en na hem verklaarden.

„Op pag. 129 zegt hij van de bovenlanden:

„en hoe vrugtbaar en ligt dezelve te bebouwen is en duizenden van huis- „gezinnen hun bestaan daar gelukkig kunnen hebben: doordien de zwaare „kostbare arbeid van polderen, hier niet is, kunnen minder neegers veel „meer en voordeeliger arbeiden."

Op pag. 142 wijst hij op de groote droogte die plaats gehad heeft in 1798:

„het begon medio Augustus te droogen, tot den 28 Nov. bestendig voort, „sodat de aarde met veel scheuren open was, toen de kleine regentijd zijn „aanvang nam, die maar zeer ligt was en eindigde buitengewoon en tegen „alle verwagting op den 22 Dec., toen een snelle droogte met schraale, „scherpe N. O. winden, tot primo Meij 1799 onafgebrooken, bestendig door „was. De aarde die in de groote drooge tijd was opengescheurd, was nog „niet doorvogt nog geslooten, toen de tweede droogte den 22 Dec. begon, in „de maanden van February, Maart, April tot in het voorste van Meij ston- „den door de geheele Colonie op alle plantagien, Gronden en Tuinen de Ge- „wassen blaaderloos en als dor en dood; het gras en Kruiden verdordden op „de velden, de Aarde was naakt en als dor en onvrugtbaar; nieuwe aan „plantingen konden hoegenaamd niet gedaan worden.... Gelukkige bo- „venlanden daar men zich aan Tayer en Banannen nooit alleen bepaald... „en was geen hongersnood."

In 1845 trad volgens Kappler en Hostman weder een langdurige droogte op.

„Als men eens in de Kaart ziet, en het Land van tijd tot tijd wat door-„gereist heeft, dan ziet men, hoe een klein stukje van dit groote Wereld-„deel slegts bewoond word; het nog onbewoonde en ongecultiveerde ge-„deelte van Boven-Cottica kan met veel nieuwe Plantagien aangelegt „worden."

Hij deelt vervolgens als zijn meening mede dat het opschoonen der rivieren en kreekjes den waterafvoer ten goede zal komen.

In het Cotticagebied kunnen volgens hem 300 groote plantages worden aangelegd, ieder van 1000 akkers.

„Aan het boven gedeelte van Commewijne zijn veele vette vrugtbaare Landen ongecultiveerd voor de hand."

Omtrent de waarde der gronden langs de Surinamerivier en meer speciaal van die tusschen de stad en de Jodensavanna treffen we vele bijzonderheden aan in het in 1791 uitgegeven werk getiteld: „Geschiedenis der Kolonie van Suriname door een gezelschap van Geleerde Joodsche Mannen".

Hier en daar vond ik bij andere schrijvers ook nog het een en ander omtrent de cultuurwaarde der lichtere gronden, maar waar alle berichten feitelijk gelijkluidend zijn, kan ik de opsomming achterwege laten.

Kluvers zegt op pag. 539 van de West-Indische Gids Februari, 1922.:

„Langs den middenloop der groote rivieren waren de uitkomsten, hoewel „niet onverdeeld gunstig, dermate, dat met vrij groote zekerheid mag wor-„den aangenomen, dat er verschillende geschikte terreinen van voldoenden „omvang voor de vestiging van groote cultuurbedrijven gevonden worden „en niet alleen terreinen met zandigleemigen grond boven vloedpeil, maar „ook kleigronden van lichter samenstelling dan in de kuststrook, buiten „de brakwaterzône en zoo hoog gelegen, dat met belangrijke minder drai-„nage en met minder bescherming tegen hoog water zal kunnen worden vol „staan dan meer naar de kust." [1])

Ook hij zegt evenals Blom dat in de streken nabij of in het vallengebied:

„vruchtbare lichte gronden voorkomen, zooals wij hebben kunnen con-„stateeren. . . ."

[1]) Zie ook „Economisch Statistische Berichten". 27 Dec. 1922, blz. 1109 kolom 2.

Of deze streken den eersten tijd voor grootcultuur-expansie in aanmerking komen, doet hier weinig ter zake.

Op pag. 541 noemt hij eenige goede terreinen met name:

„Volgens verkregen inlichtingen zouden de aan Coppename, Corantijn „en Maratakka bedoelde terreinen van beduidende uitgestrektheid kun„nen blijken."

Teneinde eenigszins een overzicht te verkrijgen van de uitgestrektheid en den aard der lichtere gronden in het bevaarbare riviergebied der kolonie, stelde ik bij schrijven dd. 6 Februari 1922 aan den Gouverneur van Suriname voor een onderzoek in die richting te doen instellen, daarbij in ruwe trekken aangevende welke streken dienden te worden onderzocht.

Dit onderzoek, dat een voorloopig karakter draagt is gedeeltelijk afgeloopen; de uitkomsten, welke te uitvoerig zijn om ze hier over te nemen, zijn in een kort rapport, dagboek, kaarten en een serie grondmonsters vastgelegd. [1])

Ik noem hier gaarne even den naam van den boschpolitieopzichter Junker, een Duitscher, die getracht heeft de hem opgedragen taak zoo goed mogelijk te vervullen.

Zoodra de resultaten van het geheele ondergoek zijne binnengekomen, moeten zij op het „centrale punt" worden verzameld en verwerkt en kan nader worden nagegaan in hoeverre zij aangevuld dienen te worden. Zij kunnen daar ter inzage liggen voor belanghebbenden en van waarde zijn voor ondernemers, die cultuurmogelijkheden in Suriname in studie wenschen te nemen. Voor de inventarisatie der bronnen van de Kolonie zijn zij van belang.

In aansluiting met hetgeen ik onder paragraaf 8 van mijn rapport over Cuba schreef zij hier vermeld dat volgens een artikel voorkomende in de N. Sur. Crt. van 19 Juli 1921 boschland in Cuba per akker drie tot vierhonderd dollars kost.

[1]) Het onderzoek omvat o.m. het terrein gelegen tusschen de Boven-Suriname-rivier en de Tempati met als noordgrens het Cordonpad, als Zuidgrens een lijn loopend oostelijk van de Beaumontkreek.

Bij het verzamelen van gegevens omtrent het voorkomen van voor cultuur geschikte lichte gronden, bereikten mij nu en dan mededeelingen over terreinen waarop met goed gevolg zes tot meer dan twintig maal achtereen cassave werd geplant. Waar vaststaat ,dat dit gewas den grond spoedig verarmt, moet men hier wel met zeer rijken grond te doen hebben.

De rijkste grond kwam voor in het Boven-Marowijnegebied; maar ook elders, bijv. in de omgeving der Boven-Suriname, wordt dit grondtype aangetroffen.

Op een der plaatsen komt volgens Martin een diabaasgesteente voor en nu acht ik het niet onmogelijk dat het verweeringsproduct hiervan den zeer vruchtbaren cultuurgrond geeft. De bewoners dier streken spreken van „steengronden", als ze een goeden cassavegrond willen aanduiden.

Bij de gezonden grondmonsters werd er een aangetroffen met de bijvoeging, dat op dien grond zes maal achtereen cassave werd verbouwd. Verbouwen is hier feitelijk geen goed woord omdat die z. g. n. landbouwers er jammerlijken roofbouw toepassen.

In het gebied der lichte gronden komen heuvels voor met zacht glooiende hellingen begroeid met de beste Surinaamsche houtsoorten.

De aanwezigheid van dergelijke goede houtsoorten wees volgens oude schrijvers op het voorkomen van vruchtbaren cultuurgrond. In hoeverre zulks juist is, kan ik niet voldoende beoordeelen, maar wel staat m.i. vast dat bij gebruikmaking van alle cultuurwetenschappelijke middelen dergelijke terreinen cultuurwaarde bezitten.

Junker schrijft in zijn dagboek o. m.:

„De heuvels langs de Beaumontlijn (een pad van de Beaumontkreek in „het Boven-Surinamegebied gaande naar de Commewijne-rivier) zijn langgestrekte hoogplateau's, meestal met niet steile hellingen oost-west verloopend. De heuvels zijn begroeid met goede houtsoorten; letterhout komt voor."

Die „hoog-plateau's" liggen eenige tientallen meters boven het oeverland.

Het arbeidsvraagstuk.

Hoewel ik in mijn rapport dit vraagstuk voldoende uitvoerig heb behandeld, acht ik het toch gewenscht er hier met een enkel woord op terug te komen.

In de eerste plaats acht ik het noodig erop te wijzen, dat zij die met tropische toestanden niet bekend zijn, den indruk krijgen, dat de werkloonen in Suriname op een veel te laag peil staan, dat ze „niet menschwaardig" zijn om eens een krachtwoord van onzen tijd te gebruiken.

Het ging een Amerikaan, die met de toestanden van verschillende tropische streken in Amerika bekend was evenzoo, toen hij kennis nam van den Surinaamschen loonstandaard, maar toen hij, na in het land wat rondgereisd te hebben, zag wat de Aziatische contractanten of vrije arbeiders op de plantages presteerden, en hij den kostprijs van een „eenheidswerk" ging becijferen, kwam hij tot de conclusie, dat die schijnbaar goedkoope werkkrachten in werkelijkheid niet onkostbaar waren.

Ik stel mij op het standpunt, dat in de naaste toekomst de arbeidskracht voor Suriname duurder zal worden, hetgeen ik hierop baseer, dat de ontwikkeling der Indische maatschappij den loonstandaard zal doen verhoogen niet alleen, maar tevens den contractarbeid zal verbieden, waardoor de arbeidskosten in Suriname zullen stijgen.

Verschillende invloeden kunnen in deze remmend werken, tegengehouden kan het niet worden.

Een voorbeeld levert Britsch-Indië.

Sedert 1918 is uitvoer van arbeiders onder contract daar verboden.

Voor verschillende Britsch-koloniale gebieden is deze bepaling buitengewoon nadeelig geworden en men tracht daar nu maatregelen te nemen om die nadeelen zoo klein mogelijk te maken, hetgeen tot nog toe, voor zoover mij bekend, niet is mogen gelukken.

In Demerary o. a. is het plan opgevat door vrije kolonisatie van jonge Britsch-Indische gezinnen de arbeidsmoeilijkheden te overwinnen en is voor onderzoek en be-

spreking van dat kolonisatievraagstuk een Britsch-Indische Commissie aldaar geweest.

Uit hetgeen bij de ontvangst dezer Commissie door Britsch-Indiërs gesproken werd, blijkt duidelijk het oordeel dezer lieden over contractarbeid.

15 Februari l.l. had n.l. in de Town Hall te Georgetown de begroeting plaats door „the Britisch Guiana Indian Association", van deze deputatie der Britsch-Indische Regeering: „to investigate local conditions in connection with the Colonisation Scheme".

De eere-voorzitter Dr. Wharton heette de deputatie welkom en zeide daarbij o.m.:

„.... For a number of years they had had Indians coming here under the system of indenture, which was now abolished."

Vervolgens werd het adres van welkom der Britsch-Indiërs in Demerary voorgelezen, waaruit ik hier het volgende overneem:

„We desire to express our heartfelt thanks to the late reverend Mr. Gokhale and other Indian patriots that the vicious system of indenture under which our forefathers were brought to these shores, a system that emasculated their manhood and destroyed the sanctity of their home-life, has been terminated and a dark chapter in our local history to which we look back with unqualified disgust has been forever closed. Now we stand on the threshold of a new and brighter era in our history."

Wat hier gesproken werd zal geleidelijk in leidende Javaansche kringen weerklank vinden; immers de beweging in de laatste maatschappij volgt de Britsch-Indische, zij het minder heftig, zoo niet op den voet dan toch op eenigen afstand.

Voor Suriname, dat lange jaren in hoofdzaak met Britsch-Indische contractanten werkte, is dit verbod niet van beteekenis, daar men alsnog voldoende werkkrachten onder contract van Java kan betrekken.

Het zij hier tevens aangeteekend, dat de voorwaarden, waaronder Britsch-Indiërs in Suriname werkten, voor hen gunstiger waren dan in Britsche koloniën, terwijl tevens de voorwaarden, waaronder zij zich na beeindiging van het contract als vrije landbouwers konden vestigen, in Suriname belangrijk beter waren.

Ook voor de Javaansche arbeiders is het contract niet drukkend; het bezit zelfs een zeer opvoedende werking daar het van deze uit alle deelen van Java komende, niets bezittende, ongeregelde werkers, menschen maakt, die gewend raken aan geregelden arbeid, terwijl tevens die arbeid hun zorg leert hebben voor het opkweeken van cultuurgewassen.

Door dien verplichten landbouw-diensttijd zijn de meesten instaat na beëindiging van het contract als vrije landbouwer op eigen beenen te staan en daardoor hun geheele verder leven een onbezorgd bestaan te hebben.

Na een kort niet drukkend dienstverband vrije landbouwer te kunnen worden op eigen grond, is voor die menschen inderdaad een voordeel van buitengewone beteekenis, zoodat reeds daarom alleen het bestendigen van het arbeidscontract te verdedigen is.

Daar het voordeel zoo duidelijk in het licht treedt, meenen verschillende persoonen, die belangstellen in de ontwikkeling van Suriname, dat het contract zal voortduren. Zij vergeten m. i. dat het hier niet gaat om voor- of nadeelen voor den betrokken Javaanschen arbeider; er zijn andere motieven, die den doorslag zullen geven.

Er moet dan m. i. ook op worden gerekend, dat de arbeidskosten in Suriname op den duur zullen stijgen, dat de bestaande ondernemingen indien zij blijven staan op de tegenwoordige basis, een hoogeren kostprijs hunner producten moeten verwachten, hetgeen voor nieuw kapitaal weinig aantrekkelijk zal zijn. De basis van de tegenwoordige Surinaamsche cultuurondernemingen zal moeten worden gewijzigd; hoe die zal moeten zijn, heb ik in mijn rapport naar voren gebracht. [1])

(*Wordt vervolgd*).

---

[1]) Zie hieromtrent ook „Ec. St. Berichten van 27 Dec. 1922, blz. 1107/8.

BOEKBESPREKING

Through British Guiana to the summit of Roraima, by Mrs. CECIL CLEMENTI, M. B. E. With fourteen illustriations and a map. T. Fisher Unwin Ltd. London 1920.

Engelsche vrouwen doen soms in ondernemingsgeest en volhardingsvermogen voor de mannen niet onder. Zulk een vrouw is mevrouw Clementi, de echtgenoote van den Gouvernements Secretaris van Britsch Guiana.

Van uit zee gezien is dit land een beeld van troostelooze eentoonigheid. Modderbanken, met daar achter mangrove-bosschen strekken zich eindeloos langs de kust uit. Nergens een heuvel te zien. De suikerriet- en de rijstvelden beginnen een mijl achter de kustlijn en strekken zich naar achteren uit tot aan de „natte savannes", waaruit zij hun irrigatie-water krijgen. Daar achter begint het oerwoud dat den mensch zoo vijandig is, dat in zijn geheimzinnige eenzaamheid tallooze soorten insecten, reptiliën en zoogdieren herbergt en aan rijkdom aan vogelleven waarschijnlijk ongeëvenaard is in eenig ander deel der wereld.

Twee lange jaren had het echtpaar Clementi in Georgetown, aan den mond van de Demerary-rivier, gewoond. Afgemat naar lichaam en geest door de ontzenuwende atmosfeer en de sombere eentonigheid van een tropisch kustland beneden zeepeil, besloten zij een korte vacantie te gebruiken om een deel van het binnenland te gaan zien „hitherto blank upon the map", hopende daar te zullen vinden „some of that strength which cometh from the hills". Een reis langs rivieren, rijk aan stroomversnellingen en watervallen, een reis door het oerwoud langs Indianen-paden was op zich zelf reeds een aanlokkelijk vooruitzicht, maar de Clementis wilden meer, naar het verre binnenland in het westen en Zuidwesten, met als einddoel den beroemden, geheimzinnigen berg Roraima „of which the residents in British Guiana hear so much and see so little".

Maar de voorzichtige men poogde de moedige reizigster van haar voornemen terug te brengen. Men verzekerde haar dat zij

haar gezondheid, ja haar leven, er aan waagde. Maar de aantrekkingskracht van de wildernis was te sterk en zij besloot te gaan. Haar voorbeeld, dacht zij, zou misschien ook anderen er toe brengen de bekoorlijkheden en mogelijkheden van dit verwaarloosde land te gaan onderzoeken. „British Guiana lies, like the princess of the fairy-tale, in an enchanted sleep. One day, surely, the fairy prince will come, mounted upon an iron horse, and bid her awake!"

Aan dit kloeke besluit dankt de lezende wereld een mooi reisverhaal dat vooral prettig aandoet om de blije verwondering van de schrijfster om al het schoone dat zij ziet en haar hartelijke waardeering van de menschen, die haar bijstaan.

Op 20 December 1915 begon de reis. Een goeden gids vonden de reizigers in den heer J. C. Menzies, een goud- en diamantprospector, die gedurende zeven jaren het weinig bekende binnenland had doorkruist. Behalve uit het echtpaar Clementi en den heer Menzies bestond het gezelschap uit Haywood, den zwarten kok, een voortreffelijken, handigen, onvermoeiden, altijd opgewekten man en veertien Indianen. Negen van deze kwamen van de Demerary-rivier, de vijf anderen waren Makoesies van het binnenland, waarheen de reis ging. De Makoesies bleken goede, bruikbare kerels, maar de rest mocht zooals later ondervonden werd, een luie, waardelooze troep heeten. „They had already suffered the contaminating effects of civilization, and great were the delays and annoyance we had to endure from them, until we were able to exchange them for the willing and athletic Makoesies of the highlands."

Van deze Makoesies merkt de schrijfster later op dat zij geen andere kleeding hadden dan een lendendoek, maar hun huid is zoo gaaf en mooi rood, dat zij geheel in harmonie zijn met de omgeving. Zij hebben ook een fijne, aangeboren waardigheid over zich. Op een kouden avond gaf zij aan een der Makoesies eenige kleedingstukken „which, alas! greaty impaired the dignity and picturesqueness of his appearance". Een betere vertooning zullen de Arekoenas gemaakt hebben, toen zij in een lange rij aankwamen „much decorated, with paint and necklaces", en vooral één die jasknoopen op zijn naakte borst had geschilderd.

Wat zij verder zegt over de Makoesies geef ik hier nog even terug: De jongens van het dorp Arnik waren goed als goud en schenen plezier in hun leven te hebben. De primitieve mensch is verwonderlijk net en handig. Hij schijnt een blad of twijg naar zijn wil te kunnen vervormen, zij het tot lepel, mand of huis, en

het is aardig hem zorgvuldig een palmblad als zonnescherm boven het hoofd te zien houden, of hem een groot blad op den grond te zien leggen om er op neer te hurken; „for his primitive mamma has evidently taught him not to sit on damp ground."

„Wanneer zendelingen of handelaars kleederen invoeren — merkt zij verder op — lijden de Indianen spoedig in hun gezondheid; want het valt ze nooit in deze uit te trekken, en zij dragen hun doorweekte kleeren dag en nacht tot zij aan longontsteking sterven." [1])

Het eerste doel van den tocht was de Kaieteur-val, in de Potaro-rivier, een zijrivier van de Essequebo. De eigenlijke naam is Kaietuk, hetgeen beteekent de „oudeman's rots", naar de legende, volgens welke een oude Indiaan, die voor zijne verwanten een last was geworden omdat zijn voeten vol sika's (zandvlooien, die in de huid dringen) zaten, die zij voor hem moesten uithalen, in een korjaal werd gezet en over dezen val zijn dood vond. „Strange that Kaietuk's majestic beauty should have inspired no better legend than this!" zegt mevrouw Clementi. „Mother of mists" ware een passender naam.

Deze beroemde val in de Potaro-rivier, die in breedte niet met de Niagara kan vergeleken worden, maar vijfmaal zoo hoog is, ploft met één sprong 741 voet naar beneden en dan volgt er een reeks kleinere vallen, zamen 81 voet, zoodat de waterval in het geheel 822 voet hoog is. De breedte bedraagt 300—400 voet.

---

[1]) Het is opmerkelijk hoe dikwijls door kenners van de tropen, waaronder vooral geneeskundigen, gewaarschuwd wordt tegen het „aankleeden" van primitieve volken in warme landen. Een man als James Rodway, die meer dan vijftig jaren in Demerary heeft gewoond en gewerkt, zegt in zijn boek *Guiana*: *British, Dutch, and French*: „The conventional idea of decency must be utterly condemned in the tropics. The man or woman who works in the field, at one time with the burning sun overhead and at another in a heavy downpour of rain, must not have a lot of clothing to remain sodden until dried off by the intense heat."

En verder: „Black men and Indians are not dirty until they wear clothes; in fact, it may be safely stated that many Europeans are more dirty than the aborigines of Guiana."....

„Some good people teach the Indians to clothe their little ones: we can hardly call this anything but murder, for in a country like Guiana these sweet little children are exposed to all weathers and are bound to suffer from even one wet garment." Gelukkig zijn er „beschavers", die wijzer zijn. Zie de aardige foto „girls of an Indian Mission" in Rodway's boek.

Tal van volkstammen zijn door dezen heilloozen vorm van „beschaven" gedecimeerd of uitgeroeid en nog steeds gaat men daarmede voort.

Zie ook: *Psychologie en ethnologie in de koloniale politiek*, door Dr. Herman ten Kate. [Overdruk uit] *De Indische Gids*, Juni Juli 1916, blz. 42 vlg.

De val werd op 24 April 1870 door Charles Barrington Brown ontdekt en in Juli d. a. v. nauwkeurig opgenomen en beschreven[1]).

Afbeeldingen van dit natuurmonument zijn meermalen in geïllustreerde tijdschriften verschenen. Brown gaf er in zijn *Canoe and camp life in British Guiana*, London 1876, een afbeelding van, Everard F. im Thurn, in zijn boek *Among the Indians of Guiana*, London 1883, twee afbeeldingen: de val in het droge en in het natte jaargetijde. Een mooie foto vindt men in *The British Guiana Handbook* 1913 en natuurlijk geeft mevrouw Clementi er ook een foto van.

De beschrijving van de reis van Georgetown naar de Kaietukval ga ik voorbij, nu het avontuurlijke vervallen is sedert de firma Sproston te Georgetown, volgens het evengenoemde Handbook de reis zóó geregeld heeft, dat zij in 10 dagen heen en terug kan worden gedaan. Er is gezorgd voor logeergelegenheid op elke stopplaats en voor elk gerief, ook voor de hygiëne onderweg. De kosten varieeren naar gelang van het aantal deelnemers aan den tocht.

„What a difference it will make to life in British Guiana — roept de schrijfster uit — when it is possible to reach that wonderland in a days drive by motor-car from Bartika."

De Indianen hebben een bijgeloovige vrees voor den val en de geheele omgeving. Zij gelooven — zegt het reisverhaal — dat het er spookt, en terwijl zij aan het werk zijn, mompelen zij voortdurend van „kenaima", hun woord voor geesten en spoken, en een der bergen in de nabijheid noemen zij de kenaima-berg. Zij zeggen dat van den top steeds rook opstijgt, hoewel niemand daar ooit komt.

Naar aanleiding van dezen rookenden berg veroorlove de lezer mij een uitweiding. In de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo bevindt zich een manuscript-kaart van Essequebo en Demerary van Storm van 's-Gravesande, gedagteekend 9 Augustus 1748, waarvan niet vaststaat hoe die in Suriname is terecht gekomen. Op die kaart nu vindt men bij een linkerzijrivier van deEssequebo, de Siperonny (Siparuni), die iets zuidelijker ligt dan de op de kaart niet aangegeven, belangrijker Potaro, een groep van drie heuvels met het bijschrift „*Vulcan of brandende bergh, ontdekt*

[1]) *Reports on the physical, descriptive, and economic geology of British Guiana*, bij Charles B. Brown, F. G. S., and J. G. Sawkins, F. G. S. London 1875, blz. 119, 120 en 278—297.

A°. 1749." In zijn brief aan Bewindhebbers van de Kamer Zeeland der West-Indische Compagnie, d.d. 8 September 1749 schreef Storm van 's Gravesande omtrent deze kaart:

„Gelijk UEGA mede op deselfde sullen aengetekent vinden boven in de Rivier Essequebo in de Kreek Syperonni een brandenden berg dit jaar door den jegenswoordigen Posthouder aldaer ontdekt, welke alsdan met een groot ongemak aan sijn ooge gequelt sijnde genootsaeckt was weder af te komen, maer voornemens is op het eynde deses jaers daer weder naer toe te gaen om alles nauwkeurig op te nemen; d'Indiaanen seggen dat deselve al sedert een jaer of ses continueel heeft beginne te branden en steenen op te werpen, sijnde daer ten hoogste voor bevreest en meest alle van daer omtrent geritireert."

Ik ontleen deze passage aan het mooie boek van J. A. J. de Villiers *Storm van 's Gravesande, zijn werk en zijn leven uit zijne brieven opgebouwd*, 's-Gravenhage 1920[1]), die de opmerking maakt dat Storm in zijn latere brieven geen gewag meer maakt van den vulkaan. Barrington Brown, die in 1870 de Siparuni en de Potaro opnam, maakt geen melding van een rookenden berg, die dan ook niet bestaat, hoewel de legende bij de Indianen nog voortleeft. De wolken en de mist, die de toppen dezer bergen dikwijls omhullen zullen wel de aanleiding tot de legende hebben gegeven. Prof. John B. Harrison van Demerary verklaart dat er geen aanwijzingen zijn van vulkanische werking in Guiana in de jongste geologische perioden.

De „vulkaan" is overgegaan op de kaart van Guiana in het eerste deel van Hartsinck's *Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America*, Amsterdam 1770, en van daar op andere kaarten uit de tweede helft van de 18de eeuw.

Toen Engeland en Venezuela gegevens verzamelden in verband met het grensgeschil Britsch Guiana—Venezula werd de kaart van Storm van 's Gravesande onder mijn toezicht te Paramaribo nageteekend, in October 1896 voor Venezuela, in December 1896 voor Engeland. Ze is dan ook te vinden in de bij die gelegenheid uitgegegeven kaartverzamelingen, nl. als n°. 60 in den Venezuelaanschen atlas van 1898 en als n°. 17 in den Engelschen atlas van hetzelfde jaar. In den Engelschen atlas komt nog als n°. 19 een zelfde kaart voor, gedagteekend 9 Augustus 1749, naar een gekleurde manuscriptkaart in de Leidsche universiteitsbibliotheek.

[1]) Zie ook *Storm van 's Gravesande, the rise of British Guiana*, by C. A. Harris and J. A. J. de Villiers, London 1911 (Printed for the Hakluyt Society). Vol. I, blz. 75 en 249.

Bij het bestudeeren van de kaart te Paramaribo was het mij opgevallen dat ze de dagteekening droeg van 1748, terwijl bij den „vulkaan" aangeteekend stond „ontdekt A°. 1749". Blijkbaar was de eerste datum foutief, zooals ook door de Villiers in noot 1 op blz. 111 wordt opgemerkt.

Ik keer nu terug tot mevrouw Clementi's reisverhaal. Heel wat meer voeten in, of liever op, de aarde dan de tocht naar de Kaietuk-val had de reis naar het machtige rood-zandsteen massief Roraima, waar Britsch Guiana, Brazilië en Venezuela tezamen komen en waar rivieren ontspringen, die de Essequebo, de Amazone en de Orinoco voeden. Hierheen ging alles te voet, over land. En welk land. Door oerwoud, door zwampen, over savannen, berg op berg af, door rivieren en kreeken, die doorwaad moesten worden, ging het dag aan dag. Soms was het meer klauteren dan klimmen, meermalen op handen en voeten. Marschen van vele uren per dag werden gemaakt, steeds met het horloge in de hand om de afgelegde afstanden tot in minuten nauwkeurig aan te geven, en verder de kook-thermometer en de aneroide-barometer om van elk punt dat daarvoor in aanmerking kwam de hoogte boven zee te benaderen. Immers ging de reis voor een deel door streken, waarvan weinig op de kaart der kolonie staat, een tafelland waarvan vroeger zelfs het bestaan werd ontkend. En aan het eind van elken vermoeienden dag moest worden overnacht in een haastig opgeslagen kamp, dat niet altijd beschermde tegen den krachtigen, soms ijskouden wind op de hooge, open savannes. Toch is het geheele reisverhaal één jubel van opgewektheid en blijheid. Slechts éénmaal — de moeilijkheden waren toen zeer groot — heeft de moedige vrouw gedurende een paar uren, de vrouwen benijd die nooit zulke buitensporigheden uithalen. Alleen op krachtigen aandrang van haar man liet zij zich nu en dan, op het heetste van den dag, dragen in een hangmat, die tusschen twee mannen aan een stok was opgehangen. Dit kon natuurlijk niet wanneer het steil berg op en af ging. En zij maakte zelden van de hangmat gebruik, omdat de Indianen, niet gewoon lasten op de schouders te dragen, spoedig klaagden dat „Mamma" zwaar was.

Voor zulk een tocht, waarbij men meermalen over omgevallen boomstammen moest klauteren, waarbij het doorwaden van kreken en zwampen telkens voorkwam en het nu en dan zelfs noodig

was zich zittende van een helling te laten afglijden, was de gewone vrouwenkleeding onbruikbaar. Daarom werden knickerbockers en suttees gekozen. Zeildoekschoenen met rubberzolen bleken het doelmatigst.

Het oerwoud was het onaangenaamste deel van den tocht. „Forest trails are a mass of tangled roots covered by deceptive layers of fallen leaves, and one must, therefore, concentrate one's attention upon one's feet. To glance up even for half a minute, without first standing still, invariably results in a stumble or in goring the feet upon some spiky stump."

Later zegt de schrijfster nog: „But, taken as a whole, primeval tropical forest is a hostile thing. It can harbour no fairies, though there might be demons and goblins. To be alone even for a minute in the jungle is alarming, for such is the profound silence all around that one has a terrifying sense of being inimically watched by unseen things, and I can imagine nothing worse than to be lost in the bush."

Een Amerikaan, die in het bosch naar goud prospecteerde, maakte de opmerking: „In this place your shirt is sopping wet in two seconds, and three months won 't dry it."

Tegenover den afkeer van de jungle deze indruk van de open savanne: „I wonder if any one can imagine the ecstasy it was to us rainsodden, half drowned rats who had not seen clear sky for seven long days to find ourselves out of the dark, gloomy twilight of the forest, standing in the scented flower-starred grass, able to look over long views of distant tiers of hills into the fading blue distance, whilst glowing sunshine warmed us through, and the most delicious, cool and fragrant breezes blew in our faces. Welcome seemed to smile from every blade of grass in that enchanting little place" [1]).

[1]) Een zelfde indruk bij De Goeje (*Verslag der Toemoekhoemak-Expeditie*, Leiden 1908, blz. 114): „Nooit heb ik zoo goed begrepen, wat er ligt opgesloten in de uitdrukking „lachende landouwen" als toen. De schoonheid van het oerwoud merkt men niet meer op, als men gelijk een lastdier voortsjouwt; de weelderigheid van den tropischen plantengroei gaat men verwenschen, als men herhaaldelijk blijft haken aan takken, struikelt over verraderlijke wortels, en door twijgen, die de voorman terzijde boog, in het gelaat wordt gezwiept. Zelfs in de kampen, wanneer men wat bekomen is van de vermoeienissen van den dag, voelt men zich te gedrukt door het gemis van zonlicht en de onmogelijkheid verder dan eenige tientallen meters voor zich uit te zien, om oog te kunnen hebben voor de statige pracht van het loofhout, de sierlijke bevalligheid der palmen.

En nu ineens een open grasvlakte, vroolijk verlicht door de ochtendzon. Het was om het uit te jubelen!"

De schrijfster is niet uitgepraat over de schoonheid van de hooge savannen, met haar heerlijk opwekkend klimaat, zonder muskieten. „Walking was perfectly delightful in that exhilarating highland air." Zonder wollen dekens heeft men het er 's nachts koud. Versch vleesch blijft er verscheidene dagen goed. En de daar wonende Indianen, die vee houden, verstaan het inzouten van vleesch en ook het drogen in de zon.

In het gezicht van zoo'n savanne, 4500 voet boven zeepeil, roept de schrijfster uit: „Such a country! and there it lies, all untouched and unknown, the great silence of solitude brooding over it! Save for a handful of nomadic Indians scattered over the vast prairies, never a man treads these lonely regions."

Hier en daar hadden de Indianen het loopen voor de reizigers vergemakkelijkt door vooruit paden te kappen. Minder genoegen beleefden deze echter van de gewoonte der Indianen om de savannen in brand te steken. Zij doen dit deels om het pad goed te kunnen volgen en het loopen gemakkelijker te maken dan dit in het lange gras zou zijn, ook om slangen te verdrijven — en er zijn daar zeer vergiftige soorten — „but partly out of merely childish pleasure in the blaze". Voor het land is dit zeer schadelijk, daar de grond door de volgende hevige regens van de heuvels wordt weggespoeld.

„Indians are an admirable people in many ways, but they scarcely deserve their goodly heritage, since alle that they do for their beautiful country is to poison the fish in its exquisite streams and to disfigure the fair hills by continual grass-burning." [1])

Overigens zijn ze een merkwaardig stil slag van menschen, misschien door het leven in die groote, zwijgende natuur. De schrijfster hoorde ze nooit op marsch zingen, ook niet wanneer ze hun booten voortpagaaien. Zelden spreken ze luid. Daar waren er dertig in het kamp en zij hinderden de reizigers nooit. „A mere dozen blacks or Chinese would give one a very different tale to tell."

Naarmate het gezelschap vorderde nam het aantal begeleiders toe, waaronder een groot getal vrouwen. Zij gingen voor hun plezier

[1]) Zulk hoog tafelland komt, voor zooveel bekend in Suriname niet voor. De Goeje en Van Tuinen (*Toemoekhoemak-Expeditie*) vonden bij de zuidelijke grens der kolonie eenige hooggelegen savannes van bescheiden omvang. Zie de afbeeldingen op plaat XXIX en hetgeen De Goeje over de savannes schrijft op blz. 170—172. De Trio-Indianen, die de reizigers daar vonden waren alles behalve toeschietelijk. Hun afkeer van of vrees voor de blanken zullen hen wel bijgebracht zijn door de met hen handel drijvende Boschnegers. De Goeje vermeldt ook het in brand steken van de savannes.

mede en waren niet in de menage. Een van de vrouwen had zelfs een kind op den arm. Mevrouw Clementi had den eersten dag angst voor dit wicht, dat zonder iets ophet hoofd was blootgesteld aan de felle zon, „but it was perfectly well and cheerful the whole time — a fine little boy."

Bij de waterscheiding van Potaro en de Chenapowu vonden de reizigers de overblijfselen van een woning door een Zweed, Dr. Carl Bovallius, gebouwd op een prachtig gelegen punt, door hem Holmia genoemd. De doctor was meer dan 70 jaar oud toen hij zich daar vestigde om met de Indianen handel te drijven in balata. Hij stierf toen hij 78 jaar oud was. Een melancholieke gedachte, die oude geleerde daar alleen in de eenzame wildernis. Na zijn dood namen de Indianen alles mee wat zich in de comfortabel ingerichte woning bevond.

Het is opmerkelijk hoever de zendelingen in dit land zonder verkeersmiddelen hun reizen uitstrekken. De sporen van hun arbeid vond het gezelschap diep in het binnenland. Een van de Indiaansche hoofdlieden had als belooning voor de diensten, die hij zou bewijzen, van te voren gevraagd om een kerkklok, een grammofoon en „high wines" of te wel rum. „And as I listened to the hideous machine screaming out its ragtime „Tipperary", etc. sung with an appalling Yankee twang, I wished we could have done something better for the poor dears." Spoedig werd ook de „church bell" in dienst gesteld. De gelukkige bezitter „who has strong ecclesiastical leanings, has set apart as a church in his village a very nice banaboo with a pointed apse containing a picture of the Madonna and Child. Logs on the flow serve as pews for the congregation, which trooped in dutifully at the sound of the bell — men, women and children, dogs and poultry."

O, die honden der Indianen, die nooit iets te eten krijgen — opdat zij beter zullen jagen, zooals het heet — en alles stelen wat niet bewaakt wordt, eieren incluis. Men moet in zulk een Indianendorp 'n nacht hebben doorgebracht om een denkbeeld te hebben van de kwelling door deze, altijd magere en altijd hongerige dieren veroorzaakt.

Aan humor ontbreekt het op zoo'n tocht niet: „I used often to wish — schrijft mevrouw Clementi — I could sketch the oddness of a pair of extremely stalwart, naked, red legs, surmounted by a mighty bundle, trotting along in front of me, naught else of the man being visible save a pair of hands carefully conveying some absurdly civilized object, like a teapot or a kerosene lamp!"

Hier moet ik mij een vraag veroorloven: Waarom gebruikt mevrouw Clementi, om de diepte aan te geven van het water in kreken, die zij met de anderen doorwaadde, de knieën van haar man of de „waists" van de kleine Indiaansche vrouwtjes en niet haar eigen knieën? „As it was the water came well to my husbands knees", en op een andere plaats: „The water was well above my husbands knees and the squat little Indian women were up to their waists."

Laat ons aannemen dat de langere onderbeenen van den heer Clementi een betere maat waren voor de diepte van het water.

Over een uitgestrekt tafelland kregen de reizigers Roraima en den daarnaast liggenden berg Kukenaam voor het eerst in zicht. „His great form loomed dark in the cloud." De top van deze gevaarten is veelal omhuld door wolken of mist en de beschrijvingen der verschillende reizigers herinneren aan die van Van Stockum over den bijna altijd in mist verscholen Hendriktop [1]). De Indianen verzekerden aan Im Thurn [2]), dat Roraima en Kukenaam zich sluieren bij de nadering van blanken.

De eerste indruk van dichtbij op de twee bergen was overweldigend: „Now at last did Roraima and Kukenaam deign to take note of us. First the head of the Töwashing pinnacle, which forms Roraima's south-east corner, emerged from out of a fog-bank; then a piece of grim, grand shoulder, then cloud-drift once again; but gradually more and more of the twin giants was exposed, never clear all at once, but hinted at sufficiently for us to grasp their outlines. I felt smitten with awe and fear. We seemed so minute and so presumptuous to venture unbidden into the presence of these towering monsters in a land that knew us not. The glory and the beauty was very great, as the evening sun fell on them, the fleecy clouds now revealing, now concealing, the black precipices. Well may the Indians feel that the place is holy ground!"

De ontzaglijke moeilijkheden, die bij de beklimming van Roraima overwonnen moesten worden, ga ik voorbij. Hier was het, dat de moedige reizigster een paar uren lang berouw had over haar kloek besluit om den tocht mede te maken. „I expected to sprain knee or ankle at every step, and the struggle was dreadfully exhausting — in places more like tree climbing than mounteneering."

[1]) *Verslag van de Saramacca-Expeditie*, Leiden 1904, hoofdstuk VI.

[2]) *The First Ascent of Roraima*. Timehri, Vol. IV (1885), blz. 23.

De dragers en kappers waren hier Arekuna-Indianen; Makoesies gingen niet mede; waarschijnlijk waren de Arekuna's er niet op gesteld dat deze de geheimen van *hun* berg zouden zien. De beklimming begon op 15 Januari 1916, om 7.38 's morgens. Om 10.24 werd het hoogste punt van de savanneheuvels bereikt, 6510 voet boven zee. Om 5 uur in den namiddag werd halt gemaakt op een hoogte van 8625 voet boven zee. Men kampeerde tusschen twee rotswanden die een hoek vormden, waarin men beschut was tegen den kouden wind.

Om 6.15 's avonds stond de thermometer op 51° F. voor tropenbewoners een lage temperatuur. Er werd dien nacht veel kou geleden, vooral door de Indianen, die den geheelen nacht trachtten het met moeite aangemaakte vuur aan te blazen, maar het hout is daar wegens den voortdurenden mist en de vele regens zoo vochtig dat daarmede geen behoorlijk vuur is te onderhouden. Ten behoeve van de naakte Indianen, die den volgenden morgen verstijfd waren van de kou, werd besloten geen tweeden nacht op den berg door te brengen. Daardoor kon geen poging gedaan worden om den hoogsten top te bereiken. Het zou bovendien niet zonder gevaar geweest zijn verder te gaan zonder.... witte verf of een ander middel om den afgelegden weg te teekenen; men zou spoedig verdwaald raken in een labyrint van de grilligste rotsvormen, en wanneer de mist kwam opzetten zou het onmogelijk zijn meer dan een korten afstand voor zich uit te zien. Om 11.7 begon het gezelschap af te dalen. „The steepness of the descent made it almost as slow a business as scrambling up had been. I did a good deal of it by sitting down and then lowering myself with the help of my hands." Hoe de Arekuna's met lading op den rug den klim hebben kunnen volbrengen zonder de beenen te breken, vindt mevrouw Clementi een raadsel.

De terugtocht, waarop ook veel vriendelijkheid van de Indianen werd ondervonden, was, als gewoonlijk, minder interessant dan de heenreis. Na een afwezigheid van 46 dagen bereikte het echtpaar op 3 Februari 1916 Georgetown. „So our brief journey in the mountains ended, alas! below sea-level; nor did we „find wings waiting there", for the aeronautical service of the British Guiana Government is as yet only an aspiration."

Hoe het thans met den vliegdienst in Demerary staat, weet ik niet. Inderdaad zou een reis naar Roraima door de lucht een uiterst eenvoudige zaak zijn. De landing op een der savannes aan den voet van het gebergte zou geen moeilijkheden opleveren, en het groote bezwaar, het vervoer van levensmiddelen en andere benoodigd-

heden over een grooten afstand door dragers, ware vervallen. Men zou er frisch aankomen, physiek beter in staat om den berg te beklimmen dan na een vermoeiende reis van weken.

Nu nog iets over den beroemden berg, dat men niet in het boek van mevrouw Clementi vindt. James Rodway noemt „the mighty castellated rock Roraima" „the most interesting natural object in Guiana". „Towering up from a slope 6000 feet above sea-level rises an immense red sandstone rock about eight miles long by four wide."

Roraima is in October 1842 door Robert en Richard Schomburgk ontdekt en voor het eerst beschreven en afgebeeld [1]), maar niet tot den top beklommen. In 1878 trachtten Michael Mc Turk en J. W. Boddam Whetham [2]) den top te bereiken. Kort daarna deed C. F. Appun [3]) een vergeefsche poging. Evenzoo in Augustus 1883 een naturalist, Henry Whitely, die het een heel eind bracht. Ik herinner mij in Suriname een artikel gelezen te hebben van een zekeren Flint, getiteld „My ascent of Roraima", hoewel het hem niet gelukt is den berg te beklimmen. In welk jaar en in welk tijdschrift dit geweest is kan ik niet opsporen. Eerst op 18 December 1884 gelukte het Everard Im Thurn [4]) en Harry Perkins, na ontzaglijke inspanning den hoogsten top te bereiken. Tot dien tijd had men Roraima voor onbeklimbaar gehouden.

M. F. Dressel was de eerste, die, op 14 October 1886, Im Thurn's voorbeeld volgde. Een maand later volgde S. Cromer [5]). In November 1891 werd de beklimming herhaald door Cromer en Seyler [6]), die Orchideeën verzamelden. Ook J. J. Quelch [7]) bereikte met zijn gezelschap in 1894 den top. Daarna beklom C. W. Anderson, de grenscommissaris, den berg om er een grenspaal te plaat-

---

[1]) *Reisen in British Guiana in den Jahren 1840—1844.* Im Auftrag Sr. Majestät des Königs van Preussen ausgeführt von Richard Schomburgk. Zweiter Theil, blz. 241 vlg. Leipzig 1848. De afbeelding tegenover blz. 258. — Feitelijk is de ontdekking door Robert Schomburgk gedaan, want Richard Schomburgk schrijft op blz. 257: „Mein Bruder hatte das Gebirge schon einmal betreten und untersucht."

[2]) *Roraima and British Guiana*, by J. W. Boddam-Whetham. London 1879.

[3]) C. F. Appun. *Unter den Tropen.* Jena 1871, deel II, hoofdstuk IV.

[4]) *Proc. Roy. Geogr. Soc.* Vol. VI (1884) blz. 452.

[5]) *Proc. Roy. Geogr. Soc.* Vol. X (1888) blz. 166.

[6]) *Proc. Roy. Geogr. Soc.* IV (1892), blz. 242.

[7]) *Timehri*, Vol IX. 1895.

sen. In Juli en Augustus 1911 reisde Dr. Henry Edward Crampton [1]), (Curator of the Department of Invertebrate Zoölogy, American Museum of Natural History) in Britsch Guiana. Hij kwam tot aan den voet van Roraima, maar moest door allerlei wederwaardigheden van de bestijging afzien.

Of er nadien meer reizen naar Roraima gemaakt zijn is mij niet bekend. Theodor Koch-Grünberg's boek *Vom Roraima zum Orinoco. Ergebnisse einer Reise in Nord-Brasilien und Venezuela in den Jahren 1911—1913*. Berlin 1916, wettigt het vermoeden, dat hij dezen berg bezocht, zoo niet beklommen heeft. Ik heb het reisverhaal echter nog niet te lezen kunnen krijgen.

Een zoo grootsch natuurmonument is, zooals te verwachten is, zeer dikwijls afgebeeld. Mevrouw Clementi geeft een mooie foto van het kamp op den berg. Zeer mooi zijn ook de foto's van den top en een gezicht op den berg in Rodway's bovengenoemd boek. In zijn *Canoe and camp life in British Guiana* geeft Barrington Brown een gekleurde afbeelding.

Ik wil deze bespreking eindigen met de woorden van Harris en De Villiers in hun hiervoren aangehaald boek: „Roraima stands at the junction of three States and, technically, it belongs to all three — Britain, Venezuela, and Brazil — but in fact it is essentially a British mountain, discovered by the British, ascended by the British, and reported on only by British authorities."

Den Haag, Mei 1922. H. D. B.

[1]) *Harper's Monthly*, November 1913, blz. 902—913. (Met een mooie foto van de Kaietuk-val).

KORT VERSLAG VAN HET CONGRES VOOR LEPRA-BESTRIJDING, GEHOUDEN TE RIO DE JANEIRO VAN 1—6 OCTOBER 1922

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

De Gezant van Brazilië te 's-Gravenhage noodigde in een brief, gedagteekend 27 Juni 1922, namens zijne Regeering de Nederlandsche Regeering uit om de Nederlandsche Koloniën in Amerika op het van 1—6 October in datzelfde jaar te Rio de Janeiro te houden Lepra-Congres te doen vertegenwoordigen.

Onze Regeering deed daarop aan Hr. Ms. Gezant te Rio de Janeiro, de Heer Mr. Th. B. Pleyte, het verzoek voor de gemelde Koloniën op het congres als vertegenwoordiger op te treden, en aan de Gouverneurs van Suriname en Curaçao om gegevens voor de leprabestrijding, welke op de door hen bestuurd wordende Kolonie betrekking hebben, en voor het Congres van beteekenis zouden kunnen zijn, tijdig rechtstreeks aan Mr. Pleyte te doen toekomen.

De gegevens aan Hr. Ms. Gezant te Rio de Janeiro door de Gouverneurs toegezonden, ontving hij echter eerst na afloop van het Congres. De bijzonderheden nopens de leprabestrijding in Curaçao werden alsnog in een Fransche nota verwerkt en aan het Congresbestuur toegezonden; met de gegevens betreffende Suriname, welke zeer uitvoerig waren, zou op gelijke wijze worden gehandeld, indien men deze in de akten van het Congres zou willen opnemen.

Uit een tweetal couranten-uitknipsels blijkt, dat de tweede samenkomst van deze „Conferencia Americana da Lepra" werd gepresideerd door Dr. O. Denney, gedelegeerde van de Vereenigde Staten van Amerika en Dr. M. Aberastury, gedelegeerde van Argentinië; dat op deze bijeenkomst Prof. Rocha Brito, van de Universiteit te Coïmbra (Portugal), hulde bracht aan den arbeid van de Braziliaansche medici; dat de gedelegeerden van Uruguay, Ecuador, Argentinië en de Vereenigde Staten van Amerika de

wijzen van leprabestrijding, de behandeling van de melaatschen en de organisatie van de lepra-inrichtingen in hun land behandelden, en dat een aantal geleerden met elkander van gedachten wisselden over symptomatalogie van de lepra in Brazilië en over de aldaar meest waargenomen klinische vormen.

Op de sluitingszitting, die in de Academia de Medicina plaats vond, werd de uitnoodiging van de Argentijnsche Regeering, om het volgende Congres te Buenos-Aires te houden, beschouwd als te zijn aangenomen. Voorts werd hulde gebracht aan de leiding van den Congres-voorzitter, Dr. C. Chagas; aan den Secretaris Dr. O. de Silva Aranjo; aan Prof. Rabello en het organisatie-comité voor de uitstekende wijze waarop zij de debatten hadden voorbereid. De gedelegeerde van de Vereenigde Staten van Amerika verklaarde dat zijne Regeering met die van de andere landen van Amerika solidair zou zijn om het euvel van de melaatschheid te keer te gaan.

Frankrijk was op het Congres vertegenwoordigd door Dr. L. Marland.

Het is te betreuren dat, tengevolge van de wijze, waarop in Brazilië het Congres is voorbereid geworden. noch de welwillendheid van de Nederlandsche Regeering om aan het Congres deel te nemen, noch de moeite welke Hr. Ms. Gezant te Rio de Janeiro zich ter zake heeft getroost en evenmin de arbeid die de Gouverneurs van Suriname en Curaçao aan het onderwerp hebben besteed, op het Congres op voldoende wijze hebben kunnen uitkomen.

IETS OVER OUDE WEST-INDISCHE MUNTEN [1])

DOOR

W. K. F. ZWIERZINA

In 1815 werden, om in de groote behoefte aan klein geld in de kolonie Curaçao te voorzien, 8000 spaansche pesos in vijf deelen gekapt en deze zg. driekantjes voor drie realen gangbaar gesteld. Een dergelijk driekantje, een reäal van 1821, een stuiver van 1822 en twee partikuliere munten-stuivers zonder jaartal gemerkt J × C° (Jesurun en C°) en J. J. N. (J. J. Naäs) is alles wat de verzameling van het Kon. Oudh. Gen. van Curaçao bezit. T. o. der beide laatste stukjes zij opgemerkt, dat koning Willem I aan eenige handelshuizen in die kolonie vergunde voor eigen rekening stuivers te doen slaan, die 2½ cent golden.

Suriname was sedert 1667 hollandsche bezitting en kwam in 1682 aan de West-Indische Compagnie. Naast het gewone geld van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, uit ons land aangevoerd, was suiker (1 pond = 1 stuiver) er in de eerste tijden wettig betaalmiddel.

Gouverneur Johan Heinsius liet in 1679 koperen vierpenningstukken = ¼ stuiver slaan, met een papegaai er op, waarvan twee stuks met verschillende stempels geslagen in onze verzameling voorkomen. Dit werd hem echter door Heeren Hoogmogenden verboden.

Van Gouverneur Wigbold Crommelin vinden wij een dubbelen penning of duit van 1764.

De raad der kolonie werd bij resolutie van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden van 31 December 1793 gemachtigd

---

[1]) Op 27 November 1922 hield de konservator van het Munt- en Penningkabinet van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam voor de leden van het Genootschap een voordracht over „de munten van Nederland en zijne Koloniën van de vroegste tijden tot heden" en toonde daarbij dit — en wel verreweg het belangrijkste — deel der aan zijne zorgen toevertrouwde numismatische schatten. Omtrent de in de verzameling voorkomende West-Indische munten deelde de heer Zwierzina het bovenstaande mede. *Redactie W. I. Gids.*

in de nederlandsche munthuizen stukken van drie-, twee-, een-, een halven- en een kwart gulden en dubbele stuivers te laten slaan van een bizonder teeken voorzien. De halve guldens zijn nooit geslagen, het dubbeltje vertoont een geheel afwijkend type van die in patria gangbaar, de verdere stukken hebben het type der zg. generaliteitsguldens met hun veelvouden en halve, behoudens dat onder het wapen de letter W is geplaatst.

De gulden, de kwart gulden en twee stuiversstukken van twee verschillende stempels zult U aantreffen.

Het trekt de aandacht, dat op deze munten *niet* voorkomt het monogram der Geöctrooieerde Westindische Compagnie (de hoofdletter W, door welker buitenste beenen een G en een C zijn geplaatst), zooals wij dat aantreffen op het oude West-indische huis aan 's-Gravenhekje alhier, maar de letter W. Dit gaf aanleiding tot eene niet onvermakelijke toekenning dezer te Utrecht geslagen munten aan de gelijknamige provincie door Prof. P. O. van der Chijs, in den 1867 verschenen katalogus van het munt- en penningkabinet der Leidsche Hoogeschool. De hooggeleerde vertelt daarin, dat deze munten in 1794 te Utrecht zijn geslagen uit het zilverwerk van den stadhouder Prins Willem V.

De vorst had dit naar de munt te Utrecht gezonden, „aangezien „de nood des lands zeer hoog geklommen was en er te midden van „de steeds heerschende tweedracht, moedeloosheid en onverschil-„ligheid, zelfs niet tegen hooge rente, gelden ter leening ten be-„hoeve des vaderlands te bekomen waren".

Het verhaal kan waar zijn en dit is niet onwaarschijnlijk, te meer waar van der Chijs zich beroept op een met name genoemd ooggetuige, die het stadhouderlijk zilver aan de munt zag ineenslaan vóór de smelting en de Oranjevorsten zoo vaak met hun geld en goed zijn bijgesprongen als het vaderland in nood was, terwijl daarenboven iedereen het recht had zilver naar de munt te brengen, om daarvan munt te doen slaan.

Maar daarom waren deze stukken met de W nog niet die, welke van het stadhouderlijk zilver zouden zijn geslagen: het was toch zeker onnoodig daarvoor afzonderlijke stempels te laten maken, wat zeer kostbaar en tijdrovend zou geweest zijn; waarvoor een W op de stukken? Dat zou toch strijden tegen het: laat de rechterhand niet weten wat de linkerhand doet; waarvoor een geheel afwijkend type voor de dubbele stuivers en bovenal hoe zouden hier te lande niet *officieel* [1]) als munt bestaande $\frac{1}{4}$ guldens *met* waarde-

[1]) De muntmeesters van Holland, van Gelderland, van Westfriesland en

vermelding kunnen worden geslagen, zonder dat tot aanmunting dezer nieuwe geldsoort door de Staten-Generaal was besloten?

Waar *alle* andere numismaten deze munten aan Suriname toekennen, mogen wij gerust aannemen, dat van der Chijs fantaseerde en het de stukken zijn tot welker aanmunting aan Suriname bij de resolutie van 31 December 1793 machtiging werd verleend.

---

van Utrecht sloegen in de jaren 1756—1759 zg. nieuwjaarspenningen in grooten getale, vertoonende het type der generaliteitsguldens, doch zonder waardeaanduiding, die daar ze in waarde juist gelijk waren aan ¼ van den gulden, weldra overal voor vijf stuivers werden uitgegeven en in betaling genomen.

DRANKVERBRUIK IN SURINAME

DOOR

S. VAN DEVENTER.

In de jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden, bewerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek over het jaar 1911, komt een overzicht voor van het verbruik (in liters) van gedistilleerd, bier en wijn per jaar en per hoofd der bevolking van Nederland in vergelijking met de naburige landen. Dit overzicht dat zooveel mogelijk vervolgd is en tevens aangevuld met de overeenkomstige getallen voor de kolonie Suriname moge hier volgen.

Houdt men in het oog dat een groot deel der bevolking van Suriname bestaat uit Javanen en Aziaten, die — overeenkomstig hun zeden en gewoonten — weinig of geen sterken drank gebruiken, dan steekt het drankverbruik nog gunstig af bij de andere in het overzicht genoemde landen.

GEMIDDELD VERBRUIK VAN GEDISTILLEERD, BIER EN WIJN IN SURINAME, PER JAAR EN PER HOOFD DER BEVOLKING, IN VERGELIJKING MET EENIGE ANDERE LANDEN.

	Frankrijk	Italië	België	Zwitserland	Groot-Britannië en Ierland	Denemarken	Duitschland	Nederland	Suriname
					Gedistilleerd.				
1885—1889	7,64	1,50	8,90	?	4,88	14,08	8,10	8,97	?
1890—1894	8,60	1,33	8,36	6,09	5,21	14,31	8,87	8,93	7,48
1895—1899	8,62	1,10	8,85	4,88	4,68	14,42	8,55	8,43	6,98
1900—1904	7,45	1,28	7,73	4,13	4,74	13,60	8,28	7,97	5,37
1905—1909	6,87	2,22	5,59	3,97	3,91	11,90	7,69	7,24	3,85
1910—1914	*7,70*	1,22	5,20		3,52	*9,41*	*5,75*	5,31	3,31
1915—1919		1,06	1,48		?			4,35	2,12
1920		2,45	2,43		2,44			5,18	2,49
1921									2,41
					Bier.				
1885—1889	21,40	0,80	168,—	37,—	124,91	?	96,96	25,90	?
1890—1894	22,80	0,65	180,40	49,20	135,55	84,07	106,90	27,60	4,31
1895—1899	24,40	0,53	202,40	65,40	141,91	95,20	113,90	30,70	7,30
1900—1904	34,60	0,75	217,60	63,60	137,73	97,—	112,92	30,87	7,79
1905—1909	36,20	0,45	220,80	70,50	124,64	93,20	108,02	28,10	5,98
1910—1914	*32,86*	2,07	216,85		122,74	*87,42*	*102,—*	28,—	5,27
1915—1919		1,52	90,17					15,33	1,64
1920		2,95	138,61					12,91	1,85
1921									2,40
					Wijn.				
1885—1889	91,80	96,20	3,26	?	1,68	?	6,12	2,06	1,05
1890—1894	110,—	97,80	3,74	71,—	1,72	1,6	5,88	1,99	1,11
1895—1899	110,80	85,80	4,16	66,60	1,80	1,7	5,88	1,86	1,16
1900—1904	144,60	117,60	4,62	74,80	1,56	1,6	6,44	1,67	1,57
1905—1909	157,—	117,40	4,74	68,50	1,24	1,6	5,42	1,49	1,22
1910—1914	*128,41*	126,57	*4,79*		1,15	*1,37*	*5,—*	1,29	1,22
1915—1919		96,60						1,17	0,23
1920		94,89						1,23	0,47
1921									0,73

De cursief gedrukte cijfers loopen over het tijkvak 1910—1913.

NILS OTTO TANK (1800—1864).

DOOR

C. K. KESLER [1]).

Onwillekeurig denkt men bij het doorlezen der geschiedenis van dezen man uit één stuk, dezen edelman uit Noorwegen, die het leven vol ontbering en teleurstelling van een zendeling in Suriname verkoos boven een loopbaan als staatsman, als vorst wellicht, terug aan de tijden, toen de Noorsche vrijbuiters, zij het om minder edele beweegredenen dan de zijne, uitzwermden uit hun rotsig vaderland en den steven richtten naar alle oorden, waar avonturen te beleven waren, naar het zonnige Italië en Sicilië en het wonderbare Constantinopel, zoo goed als naar het nog haast onbekende Rusland en het nog door geen blanke betreden Amerika. Zucht tot doortasten, afkeerigheid van aarzelen en halfheid, zoo kenmerkend voor die stoere krijgslieden uit het Noorden, die karaktertrekken komen helder uit in den levensloop van den man, die uit de eerste kringen van Noorwegen afkomstig, zich aansloot bij de Moravische Broedergemeente, in haar dienst eenigen tijd in Suriname werkzaam was en daarna met even groote energie en toewijding in Wisconsin arbeidde.

Nils Otto Tank werd in het jaar 1800 geboren op het landgoed Rod in de nabijheid van Frederikshald, dat toebehoorde aan zijn vader Carsten Tank, eersten minister van Noorwegen in de bewogen tijden van de Napoleontische aera, toen oude tronen omverstortten, nieuwe koninkrijken opgericht werden en het vaderland der Tanks

---

[1]) Deze bijdrage is de hoofdinhoud van eene lezing, die de Heer S. Beck, Chef der Firma C. Kersten & Co. voor de bestuurders der instellingen voor de zending en de zaken der Evangelische Broedergemeente en voor eenige genoodigden heeft gehouden.

van een onderdeel van Denemarken veranderd werd in een afzonderlijk koninkrijk, door eene personeele unie met Zweden verbonden. In alles, wat daaraan voorafging, in de onttroning van Gustaaf IV en andere politieke gebeurtenissen had Carsten Tank de hand gehad en te verwonderen was het niet, dat hij, die zoo lang in de onmiddellijke nabijheid van den troon gestaan had, dien door zijn eigen zoon ingenomen wenschte te zien. Karel XIII was oud en kinderloos; waarom zou zijn opvolger een Fransche avonturier zijn en niet een zoon van het land zelf? Rijk, energiek en eerzuchtig, als deze, zijn eigen zoon was, schenen den ouden staatsman dergelijke plannen, vooral in dien tijd niet onuitvoerbaar; het huwelijk van Nils Otto met eene prinses uit eenig vorstelijk huis zou den eenigen afstand, die hem nog van den troon scheidde, kunnen overbruggen en om zich voor de, door zijn vader voor hem gekozen en door hemzelf gaarne aanvaarde taak voor te bereiden ging de jonge Tank op reis, ten einde zijne reeds zeer verzorgde opvoeding te voltooien door een tijdelijk verblijf aan verschillende buitenlandsche universiteiten en relaties aan te knoopen door een bezoek aan eenige zorgvuldig uitgekozen hoven. Deze reis had ook werkelijk plaats en de aanstaande troonpretendent werd erdoor gevormd tot een onberispelijk kavalier en deed eene benijdenswaardige ontwikkeling op.

Maar het zou anders uitkomen dan vaderlijke eerzucht en jeugdig enthousiasme besloten hadden. Reeds was Nils Otto op zijn terugweg naar zijn vaderland om daar te trachten, het zijne te doen om toekomstdroomen tot werkelijkheid te maken, toen hij tijdens een oponthoud te Herrnhut kennis maakte met Marianne Dorothea Früauf, de dochter van een geestelijke der Evangelische Broedergemeente en eenige weken later begaf hij zich werkelijk op weg naar huis, maar niet meer alleen, doch met haar, als zijne jonge echtgenoote. Dit huwelijk was een streep door de rekening van den ouden staatsman en in een stormachtig onderhoud stelde hij zijn zoon voor de keus, òf zijne plebejische vrouw te verstooten, òf zelf verstooten te worden. En deze koos het laatste, toen reeds in de botsing

tusschen zijn vaders plannen en zijne eigen wenschen zich den sterken geest toonende, die niet wist van transigeeren. Blijkbaar was de invloed, dien zijne echtgenoote op hem oefende wel groot, al blijkt uit hare geschiedenis niet, dat zij iets meer was, dan eene zeer ontwikkelde jonge vrouw, die als onderwijzeres met toewijding in Zeist, in Fairfields in Engeland en ten slotte in Montmirail in Fransch Zwitserland was werkzaam geweest.

Den 6en November 1838 vond het huwelijk te Herrnhut plaats en na de breuk met zijn vader stelde Tank zijne gaven ten dienste van de Broedergemeente, door wier bestuurders hij belast werd met de leiding der zaken te Christiansfeld in Sleeswijk. Dit waren betrekkelijk rustige jaren in zijn leven, al blijkt het tevens uit verschillende zijner geschriften, dat reeds toen zijn geest zich met veel verder strekkende plannen dan het bestuur zijner naaste omgeving bezig hield. Maar in het begin van 1841 werd in Hernnhut uit Suriname een dringend verzoek ontvangen om uitzending van een eerste kracht voor het zendingswerk en Tank ontving de opdracht, zich daarheen te begeven. Een eerste kracht is hij dan ook gebleken te zijn, een zoo krachtige persoonlijkheid, dat zijne medearbeiders door zijne werkzaamheid wel eens in ongelegenheid kwamen, zooals later zal blijken.

Nadat Tank door den Bisschop F. Curie te Herrnhut gewijd was tot diaken der Broedergemeente, aanvaardde hij 13 Mei 1842 met zijne vrouw over Holland de reis naar Suriname, waar het echtpaar 27 September van hetzelfde jaar aankwam en waar Tank met de hem steeds kenmerkende voortvarendheid de leiding op zich nam. De dood zijner vrouw bijna een jaar na hun aankomst in Suriname heeft hem blijkbaar zeer aangegrepen, zoodat hij weldra verzocht van zijne opdracht ontheven te worden en terug te mogen keeren. Reeds was hij met alle toebereidselen voor zijn vertrek gereed, toen de plotselinge dood van den toenmaligen Praeses Treu hem noodzaakte, zijn vertrek voor onbepaalden tijd uit te stellen, daar hij de eenige man was, die de algemeene leiding der zending, zoowel als de zaken, op zich kon nemen. Door deze omstandig-

heid werd Tank genoodzaakt, bijna vijf jaar in Suriname verblijf te houden en gedurende dien tijd ontwikkelde hij eene werkzaamheid, waarover ieder, die ervaren heeft, hoe lang de Europeaan eigenlijk noodig heeft, om zich hier thuis te gevoelen, verbaasd staat. Op allerlei gebied bewoog hij zich en leefde daarbij als de eenvoudigste der zendelingen. Eene zijner mede-arbeidsters verhaalt daarvan een eigenaardig staaltje. Met haren echtgenoot kort te voren in Suriname aangekomen, wilde zij gaarne hare zaken uitpakken en verzocht daarom Tank om tenminste een kast te mogen ontvangen. Deze antwoordde: „Zuster Dobler, ga mede, dan zal ik u laten zien, hoe ik mijne kleeren opberg." Daarop schoof hij eene lade in een kommode open en daarin lagen zijn Zondagsche pak en eenige andere kleeren. Op den grond lag de matras, waarop hij sliep en zoo was de man gehuisvest, wiens vader een koningstroon voor hem bestemd had. „Zoo behoort het," zeide hij, „voor zendelingen." Toch liet hij in de werkplaats der gemeente uit kisten een kast voor haar in elkaar timmeren en die grijs schilderen.

Tank was een in alle opzichten ijverig zendeling, een man, voor wien geene vermoeienis te veel was en die bovendien over eene wegsleepende welsprekendheid beschikte, waardoor hij op zijn gehoor steeds een diepen indruk maakte. Voor zijn werk doorkruiste hij Suriname in alle richtingen en voer daarbij de verschillende rivieren zoo hoog op, als hij kon. Zoo is hij verscheidene malen aan de Boven-Suriname en de Sarakreek geweest, had het plan, over land naar de Marowijne te gaan en voer ook de Commewijne en de Cottica op, tot hij niet verder kon. En, al werden die reizen hoofdzakelijk voor zendings-doeleinden ondernomen, Tanks veelzijdigheid maakte, dat hij een open oog had voor alles, wat den materieelen bloei der aan zijne zorgen toevertrouwde gemeente tevens zou kunnen bevorderen.

Dat een geboren Noor onmiddellijk bij het aanschouwen van de ontzaglijke oerwouden van Suriname plannen voor systematische houtbewerking opvatte, lag zoo voor de hand, dat het wel nauwelijks vermeld behoeft te

worden. Verder kwam het hem bijzonder te pas, dat hij zich tijdens zijne universiteitsjaren steeds zeer voor delfstofkunde geinteresseerd had; de hierdoor opgedane kennis was hem in Suriname van zeer groot nut. Reeds sedert de eerste jaren van de ontdekking verwachtte men in het Noordelijke gedeelte van Zuid-Amerika fabelachtige rijkdommen, vooral aan edele metalen te zullen vinden. El Dorado en het wonderbare Parimameer trachtten verschillenden van uit de Guyana's te bereiken en, al kwam men ten slotte wel tot het inzicht, dat de verhalen daaromtrent tot het rijk der fabelen behoorden, de verwachting, dat Suriname's bodem eens zou blijken goud te bevatten, werd eigenlijk nooit opgegeven. De Geoctroyeerde Mineraal Compagnie der gebroeders Hack vatte in het midden der 18e eeuw de nasporingen naar delfstoffen nog eens ernstig op, doch had geen succes en zoo duurde het tot 1860, eer werkelijk de aanwezigheid van goud vastgesteld werd en tot 1875, eer de eerste 36 K.G. van het langgezochte metaal uitgevoerd werden.

Otto Tank echter schijnt reeds 30 jaar vroeger, omstreeks 1845 sporen van goud aan de Sarakreek ontdekt te hebben, doch heeft daarvan in Suriname nooit iets bekend gemaakt. Eerst na zijn dood heeft men mededeelingen hieromtrent in zijne nagelaten papieren gevonden, zoodat men in Noord-Amerika later aannam, dat de rijkdommen, die hij tijdens zijn verblijf aldaar bezat, hun oorsprong vonden in het goud van Suriname. De ontdekking daarvan, zoo meende men, had hij duur moeten betalen, want het moordende klimaat, dat men toen (en ook nu nog wel!) aan Suriname toeschreef, had zijne vrouw het leven gekost.

Zooals boven vermeld werd, had Tank kort na den dood zijner vrouw verzocht van het ambt van „Vorsteher" ontheven te worden en verlof te bekomen, naar Europa te mogen terugkeeren. Een der redenen daarvoor zal wel geweest zijn, dat hij zich in zijne omgeving toch niet recht thuis kon gevoelen. Daartoe waren zijne mede-arbeiders te eenvoudig, te laag bij den grond zou men haast geneigd zijn te zeggen, zij het met volle erkenning van

hetgeen de Moravische Broeders uit zijn tijd, in weerwil van alle tegenwerking en ontbering tot stand hebben gebracht. De impulsieve aard van Tank maakt het begrijpelijk, dat hij gedurende eenigen tijd bevrediging vond in de opofferingen, die hij zich als zendeling moest getroosten, maar het verschil tusschen den Noorschen aristocraat en zijne uit de eenvoudigste kringen afkomstige medewerkers was toch te groot, om op den duur vruchtbaar samenwerken mogelijk te maken. Onwillekeurig wordt men bij het doorlezen van de tragische geschiedenis van dezen man herinnerd aan de verschillen, die al spoedig na de oprichting van de Oostindische Compagnie ontstonden tusschen de voorzichtige, op zekere, zij het ook niet reusachtige, winsten beluste kooplieden uit de Noordelijke gewesten en de Zuid-Nederlanders, als De Moucheron en Lemaire met hunne wereldomvattende plannen en Usselinx met zijne ideale opvatting van de taak eener koloniale mogendheid. Kon ten gevolge van verschil in aard en ontwikkeling een man als Tank geene bevrediging vinden in zijne te kleine omgeving, aan den anderen kant voelden zijne collega's zich te zeer gedrukt door zijne zoover boven hen uitstekende persoonlijkheid dat een vredig, vruchtbaar samenwerken op den duur vrijwel uitgesloten moest geacht worden.

Daarbij kwam, dat Tank juist in eene zeer moeilijke periode in Suriname was, in den tijd n.l., waarin het meer en meer duidelijk werd, dat het er toe zou moeten komen, binnen niet al te langen tijd den slaven de vrijheid te geven. Tank was daarvan geen onverdeeld voorstander; hij was te veel praktisch zakenman, om niet in te zien, hoe groot het verlies aan kapitaal zou zijn door het vrijlaten der slaven zonder eenige vergoeding. De Evangelische Broedergemeente kwam door het sedert jaren aan de orde zijnde vraagstuk in menig opzicht in eene moeilijke positie, waartoe, zooals hieronder zal blijken, Tank zelfs niet weinig bijdroeg. Aan den eenen kant werd door de Engelsche leden der Broedergemeente voortdurend met klem erop gewezen, dat Christendom en slavernij niet met elkaar te vereenigen waren. Ook in het moederland was men

daar van meer en meer overtuigd geworden, doch in Suriname had men in planters- en administrateurskringen vooral oog voor de groote moeielijkheden, waarin de landbouw door de afschaffing der slavernij zou komen. Vandaar van die zijde een taai volgehouden verzet, dat te moeilijker werd, daar in de omringende koloniën de slavernij òf reeds afgeschaft was, òf dit binnenkort zou worden. Wat de Moravische Broeders betreft, deze waren ongetwijfeld bereid, hunne slaven vrij te laten, maar werden daarvan terug gehouden in de eerste plaats door de overweging, dat juist in het belang der plantage-slaven een draaglijke verhouding tot de planters diende behouden te worden. Zeer goed was die verhouding toch al niet altijd geweest; vele plantage-eigenaars en administrateurs zagen ongaarne het zendingswerk onder hunne slaven, daar zij zich van den invloed der zendelingen onder hunne slaven niet veel goeds voor zichzelf voorstelden en maar al te vaak te veel te verbergen hadden, om zonder bezwaar vreemden oogen toe te staan, een meer dan oppervlakkigen blik in hun leven en bedrijf te slaan. Gaven nu de Broeders hunnen slaven de vrijheid, dan zou niet onwaarschijnlijk de toegang tot de plantages hun verboden en hun daardoor een belangrijk terrein voor hunne werkzaamheid ontnomen worden.

In het jaar 1847 verkreeg Tank het verlof, waarom hij reeds vier jaar vroeger verzocht had, Suriname te verlaten. Dat hij daar niet zou wederkeeren schijnt echter, in weerwil van de gebleken moeilijkheid tot samenwerking met zijne collega's, noch door deze laatsten, noch door hemzelf verwacht te zijn. Vóór zijn vertrek, 27 Mei 1847 ontving hij n.l. de bepaalde opdracht, over de Westindische eilanden en de Vereenigde Staten te reizen, ten einde zich overal omtrent de behandeling der slavenmachten op de hoogte te stellen. Verder moest hij zich in het moederland tot de plantage-eigenaars en de regeering wenden ten einde de misstanden in de behandeling der slaven in Suriname en de belemmering van den zendingsarbeid, waardoor het werk der zendelingen buitengewoon bemoeilijkt werd, uit den weg geruimd te krijgen.

Die reis en de gevolgen daarvan hebben den eenvoudigen Herrnhutters in Suriname wat benauwde uren bezorgd, geheel tegen de bedoeling van Tank natuurlijk. Dezen was het nu eenmaal onmogelijk, zich met een vrij beperkte opdracht te vergenoegen; in zijn hoofd ontwikkelden zich vanzelf steeds halve-werelddeelen-omspannende plannen en zijne voortvarendheid maakte, dat hij daaraan zoo spoedig mogelijk uitvoering gaf. Zijne reis over de Westindische eilanden had het plan in hem doen opkomen, de zaken der Broedergemeente zoodanig uit te breiden, dat op verschillende eilanden, evenals dat in Suriname het geval was, handelszaken geopend zouden worden met een centraal kantoor te New-York. In Suriname reeds had hij de zaken, als houthandel en plantagebedrijf, maar vooral den handel in levensmiddelen belangrijk willen uitbreiden. Dat zijne belangstelling in den laatsten, waaraan tot op zekere hoogte het bedrijf van den tegenwoordigen provisie-winkel zijn oorsprong dankt, niet verflauwd was, blijkt wel uit de wijze, waarop hij dadelijk na zijn aankomst te New-York aan zijne plannen uitvoering begon te geven. Hij charterde n.l. een schip en zond dat met eene lading meel, gezouten vleesch en visch naar Suriname; tevens nam hij een jongen koopman, Councler genaamd, in dienst, die met het schip meeging. Nu was de aanvoer van levensmiddelen in den tijd der zeilvaart uit den aard der zaak zeer onregelmatig en juist bij aankomst van het gecharterde schip heerschte weder levensmiddelen-schaarschte. Er werden dus met de lading goede zaken gedaan, maar de onvoorbereide Broeders in Suriname riepen bij de aankomst half vertwijfeld uit: „Wij hebben meer zendelingen voor onze plantagebezoeken noodig, maar kunnen geene uitbreiding van zaken gebruiken." Een tweede plan, dat in Tank opgekomen was en waarvoor hij in Holland en Duitschland propaganda maakte, was de vestiging van verschillende Duitsche gemeenten in Suriname, „um", zoo drukte hij zich uit, „das dick gewordene Blut aus den heimatlichen Gemeinen abzuführen." Dat men in Suriname ook met dit plan alles behalve ingenomen was, ligt voor de hand; in-

derdaad schijnt kolonisatie in de gematigde luchtstreek meer geschikt voor een dergelijken afvoer.

In Holland aangekomen zette Tank zich met de hem eigene energie aan de uitvoering van het tweede en voornaamste deel zijner opdracht, de onderhandelingen met de plantage-eigenaren en de regeering. Vooral gedurende het jaar 1848 hadden deze plaats en onder de menigte stukken, die zich met betrekking daartoe in het archief te Herrnhut bevinden, zijn o. a. rekesten van Tank aan den Gouverneur, den Minister van Koloniën en den Koning met de daarop ontvangen antwoorden. Onder die stukken is ook het rondschrijven van Tank aan de plantage-eigenaars en administrateuren in Holland, waarin hij uitvoerig aantoont, welke hindernissen den missionarissen bij hun arbeid onder de plantage-slaven in den weg stonden en met nadruk verzoekt, die uit den weg te ruimen. In Holland was men in het algemeen welwillend te dien opzichte gezind, maar in Suriname. . . . ! Toen de circulaire hier bekend werd, ontstond de grootste verontwaardiging en verbittering in planterskringen. Tank werd van overdrijving en van ongegrond generaliseeren beschuldigd en om den Broeders in Suriname, die natuurlijk mede verantwoordelijk voor het aangevoerde gesteld werden, rekenschap te vragen, werd eene commissie van drie planters benoemd, die hun eene lange lijst van vragen ter beantwoording toezond. Dit bracht hen in eene zeer lastige positie; Tank toch had niets overdreven en den toestand naar waarheid voorgesteld, doch bevestiging van het door hem aangevoerde zou ongetwijfeld het gevreesde verbod, de plantages te betreden, ten gevolge hebben. En al waren in dit opzicht de eigenaren in Holland ook beter gezind, hunne bevelen zouden praktisch niet de minste uitwerking gehad hebben.

De vragenlijst werd daarom door Tanks opvolger op zoo voorzichtig mogelijke wijze en met vele omwegen beantwoord en het in de circulaire aangevoerde geheel voor rekening van den schrijver gelaten. Tank werd dus door de Broeders in Suriname losgelaten en daardoor was tevens zijne terugkeer vrijwel onmogelijk geworden. Dit zal er

ongetwijfeld veel toe bijgedragen hebben, dat zijne verhouding tot de Evangelische Broedergemeente later veel koeler geworden is. Groot zal vooral zijne teleurstelling geweest zijn, dat zijne, met overtuiging gedane stappen in Suriname zoo weinig waardeering vonden. Dit neemt echter niet weg dat hij nog geenszins ontmoedigd was, doch vele waren de teleurstellingen en ontgoochelingen, die hem in zijn verderen levensloop nog wachtten. Kort moge de rest van zijn leven hier nog vermeld worden.

Tijdens zijn verblijf in Holland na zijn terugkeer uit Suriname had hij kennis gemaakt met den Amsterdamschen predikant J. van der Meulen, een hoogst ontwikkeld geleerde en de afstammeling uit een geslacht van bekende kunstverzamelaars en bibliophilen. Het huis der Van der Meulens was een waar museum en bevatte een schat van antieke meubelen, oud porcelein, schilderijen en zeldzame kunstvoorwerpen. Bovendien was er een kostbare bibliotheek van duizenden deelen, oude boeken en handschriften van onschatbare waarde. Het reeds aanzienlijke vermogen van Ds. Van der Meulen was nog vermeerderd door zijn huwelijk met de eerste hofdame van de gemalin van Koning Willem I. Deze was eene dochter van Baron van Boetselaer, door wiens dappere verdediging tegen de Franschen in 1793 Willemstad voor de Republiek behouden bleef. Na den terugkeer der Oranjes in Holland werd Van Boetselaer voor zijne trouw aan het Huis vorstelijk beloond. Kort na den dood haars vaders in 1849 huwde Tank de dochter Katharina en vond in zijne tweede echtgenoote eene in alle opzichten op zijne hoogte staande levensgezellin. Door dit tweede huwelijk werden later al de bovenvermelde schatten een deel van Tank's vermogen.

Dit heeft hij kort daarna getracht ten dienste zijner landgenooten te gebruiken, doch ook hierin vond hij eene bittere ontgoocheling, wellicht de zwaarste van zijn leven. Reeds sedert 1825 hadden zich verschillende Noorsche familiën in Wisconsin, hoofdzakelijk in het Zuidelijk deel gevestigd. In 1849 kwam in Noorwegen een dringende oproep om hulp voor eene kleine nederzetting der Broedergemeente, die onder leiding van een jongen geestelijke A.

M. Iverson stond en zich in uiterst treurige omstandigheden bevond. Dadelijk was Tank bereid, zijn vermogen en ondervinding te hunnen dienste te stellen en in het voorjaar van 1850 kwam hij te Milwaukee aan en bracht tot leniging van den nood 1½ millioen dollar mede. Grootsch waren weder zijne plannen en prachtig zijne idealen, maar ook hier moest hij ervaren, dat zijne omgeving niet op zijne hoogte stond en hem bedoelingen toeschreef, die hij niet had. Hoofdzakelijk bleek, nadat de kolonie verhuisd was naar een door Tank aangekocht terrein aan den oever van de Foxrivier en dat nu nog onder den naam van Tanktown een deel uitmaakt van de stad Greenbay, duurzame samenwerking met Pastor Iverson niet mogelijk te zijn. Hoe goed diens bedoelingen ook waren en hoe oprecht zijn voornemen was, om het heil der aan zijne zorgen toevertrouwde gemeente te bevorderen, zijne heerschzuchtige natuur liet niet toe, dat hij naast Tank slechts de tweede plaats innam. Het resultaat van het verschil in inzichten der beide mannen was, dat ten slotte de geheele gemeente zich tegen Tank keerde en onder leiding van Pastor Iverson in Mei 1853 verhuisde naar een meer in het Noorden gelegen streek in Doorcountry, waar na verloop van tijd eene belangrijke Noorsche nederzetting Ephraim, de naam, die Tank oorspronkelijk aan zijne kolonie gegeven had, zich ontwikkelde.

Otto Tank bleef eenzaam achter. Naar zijn vaderland terug te keeren trok hem allerminst aan en zoo besloot hij te blijven, waar hij was. Wel nam hij nog levendig aandeel in allerlei ondernemingen, o. a. het aanleggen van kanaalverbindingen tusschen de Fox- en andere rivieren, maar in het bereiken van het hoofddoel van zijn leven, zijne gaven ten dienste zijner medemenschen te gebruiken, had hij gefaald. In 1864 maakte eene plotselinge ziekte een einde aan zijn veelbewogen leven.

Voor de juiste kennis en waardeering daarvan is het jammer, dat een belangrijk deel zijner geschriften niet meer aanwezig is. Zijne uitgebreide bibliotheek van meer dan 5000, hoofdzakelijk Hollandsche werken werd door zijne weduwe in 1868 aan de Wisconsin Historical Society

geschonken en hieronder bevonden zich o. a. eenige oude Hollandsche atlassen, die bij de grensregeling tusschen Britsch Guyana en Venezuela in 1899 dienst hebben gedaan. De kunstverzamelingen werden ver onder de waarde publiek verkocht en hoewel aanvankelijk het voornemen bestond, Tanks geschriften langzamerhand bij gedeelten te publiceeren, gaf de weduwe bij nader inzien opdracht de gezamenlijke brieven en geschriften te vernietigen, om te voorkomen, dat zijzelf, die in het laatste gedeelte van haar leven in velerlei opzicht het slachtoffer van verkeerd geplaatst vertrouwen was, door de uitgave in nieuwe onaangenaamheden zou gewikkeld worden. Tank's eenige dochter uit zijn eerste huwelijk stierf in 1872 en zijne weduwe overleefde hem nog tot 1891. In haar testament vermaakte zij de rest van haar vermogen, ongeveer $ 100.000 aan verschillende zendings-genootschappen.

Paramaribo, 31 December 1922.

VERSLAG VAN EEN REIS NAAR DEN HENDRIKTOP (BOVEN-SARAMACCA)

DOOR

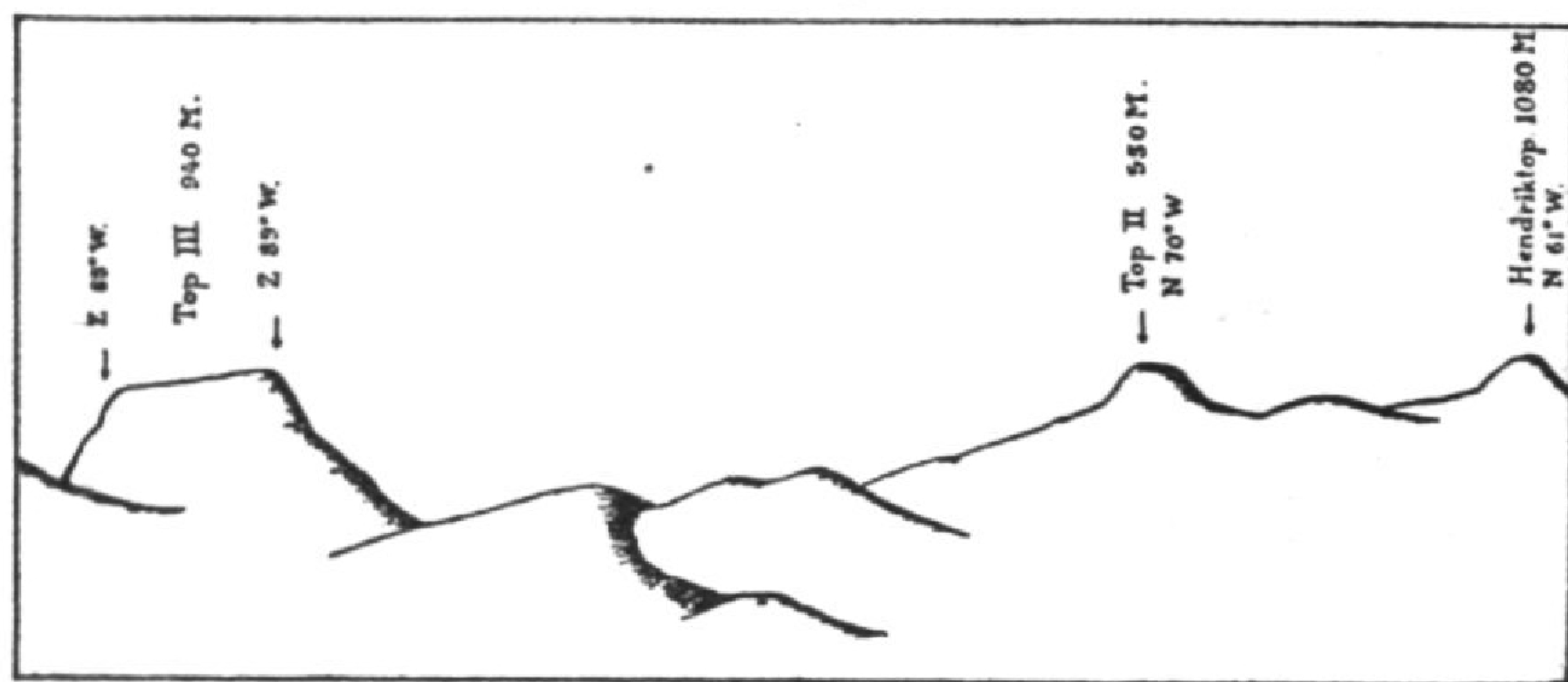
J. W. GONGGRIJP EN GEROLD STAHEL

II

Donderdag 2 Maart. Wij verhuizen naar K.M. 16. Onderweg ontmoeten wij de arbeiders, die onze bagage komen halen. Zij hebben een briefje bij zich van Rogalli met de mededeeling, dat de Hendriktop zichtbaar is van een punt dicht bij K.M. 15, waar de lijn over een steile berghelling daalt. Van K.M. 14 af is de lijn, doordat zij daar in sterker geaccidenteerd terrein komt, niet meer nauwkeurig naar den Hendriktop gericht, maar zij past zich meer aan het terrein aan en volgt een vallei, die meer naar het Westen verloopt. Wij gaan door het valleitje naar boven tot op den rug van den berg en dalen dan steil. Op een van de steilste plekken vinden wij een merkteeken van Rogalli en een zijpaadje ingaande gelukt het ons, den Hendriktop tusschen de boomen door te zien. Behalve dezen top zelf zien wij ook den ten Zuiden van den top gelegen, door Van Stockum op de kaart met 950 M., aangegeven berg en den derden berg, 940 M. hoog. Uit de meting van de hoeken, onder welken we deze toppen van onze standplaatsen, konden wij den afstand, waarop wij ons van den Hendriktop bevonden, berekenen. Wij zijn in rechte lijn nog 6½ K.M. van dien top verwijderd.

Voor zoover wij konden waarnemen, was de Hendriktop door een slechts weinig ingesneden, hoog gelegen zadel van top II gescheiden. Van top II zagen wij een lange rug naar onzen kant komen. Top III is van top II door een diepe insnijding gescheiden. De beste weg was dus, om

het einde van den langen rug op te zoeken, die zich juist ongeveer in Westelijke richting bevond.

Het panorama vanuit K.M. 16.

Bij een klein kreekje aan den voet van de steile helling, waar wij uitzicht hadden, was Rogalli bezig kamp te maken. Met inspanning gelukt het nog alle mannen voor donker onder dak te brengen. De kampplaats is wel is waar niet mooi. Een van de eerste vereischten van een goed kamp is een flinke hoeveelheid stroomend water en dit missen wij hier. Er is slechts een sijpelend waterloopje. Wij moeten dus ons bad nemen door petroleumblikken met water te laten aandragen, een ongerief, dat wij gelukkig in geen ander kamp te verduren hadden.

Vrijdag 3 Maart. De meeste arbeiders gaan vrachten halen. Met Rogalli en twee man kappen wij de lijn in West-Noord-Westelijke richting verder. Wij gaan over een langen rug en dalen dan in een vallei met een mooie kreek, met overvloedig kristalhelder water. Het was erg jammer dat wij ons kamp niet tien minuten loopen verder hadden gemaakt. Verplaatsen was nu echter niet meer mogelijk. Ons tracé volgt het kreekje ongeveer een uur ver. Na twee heuvels te zijn overgetrokken, dalen wij in een diep ingesneden vallei, waar een ongeveer 15 M. breede, waterrijke kreek met zandigen bodem zich langs steile oevers slingert. Dit in Noordelijke richting stroomend kreekje moet de afwatering vormen van het Noordelijkste gedeelte van de Emmaketen en is hoogst waarschijnlijk de bovenloop van de Jetie of Tawa-kreek. Wij volgen aan den

overkant nog een paar honderd meters een zijkreekje, dat steil naar beneden stroomt. Er is geen twijfel meer, wij hebben den voet van de Emma-keten bereikt. Blijde het eindpunt zoo dicht te zijn genaderd, gaan wij onze passen tellende naar huis terug. Op de helling van de Jetiekreek krijgen wij weer uitzicht naar de Emmaketen en zien top II en daarachter den Hindriktop. Top II vertoont zich als een koepel met steile wanden en het leek ons van hier uit niet mogelijk, om over dezen koepel den Hendriktop te bereiken. Wij meenden dus den rug, die naar top II leidt, te moeten volgen tot aan den steilen rotswand van den koepel en dan langs de helling over te steken naar den Hendriktop. Weer bij het kamp gekomen blijkt het uit de telling van de passen, dat wij dezen dag ongeveer 3. K.M. hebben gekapt Op K.M. 17 hooren wij voor het eerst het merkwaardige geluid van den tot de Cotinga's behoorenden klokvogel (Chasmorynchus niveus), dat meestal met het geluid van een klok of bel wordt vergeleken. Van nu af vooral in het eindkamp op 600 M., hooren wij den geheelen dag deze hoogst eigenaardige, zuivere metaalklanken, die echter ons inziens beter worden vergeleken met het geluid, dat bij het slaan op een aambeeld ontstaat. Het lijkt, alsof van 's morgens tot 's avonds rond om ons heen tal van smeden ijverig aan het werk zijn. Genieten wij in dit bergland over dag van deze metalen muziek, niet minder aardig is iederen nacht het concert dat de brulapen geven. In onze hangmatten liggen wij soms uren lang te luisteren naar deze geluiden en telkens weer valt op te merken het geringe gezag, dat hunne voorzangers, door onze boscharbeiders „Dominee" genoemd in dit vrije bergland blijkbaar hebben. Vindt de Dominee dat het gezang lang genoeg heeft geduurd en dat het tijd is, weer enkele honderd meter te klimmen, om in een kruin van een anderen boom op nieuw te beginnen, dan laat hij een kort en krachtig gebrom hooren, dat voor de strenger opgevoede broeders van de benedenlandsche bosschen onherroepelijk het sein is om te stoppen. Hierboven helpt dat meestal niet veel. Op het sein „halt" stopt hier wel is waar het grootste gedeelte der gemeente,

maar één of meerdere apen zingen door, de één na den ander volgt hun slechte voorbeeld en in een ommezien zingt weer het geheele koor krachtig verder. Zelfs op het tweede en derde sein wordt niet gelet. Ten laatste geeft de Dominee het op. Hij wacht rustig, tot zijn vrije gemeente vanzelf het lied eindigt. Dan pas roept hij, wanneer het reeds stil is, zijn laatste „halt".

Eén van ons zal Zondag 5 Maart den dag herdenken, waarop hij één jaar tevoren onze mooie kolonie voor goed vaarwel dacht te moeten zeggen en zou dezen dag gaarne op een van de hoogste toppen van Suriname willen doorbrengen. Hij maakt daarom, aangemoedigd door het succes van dezen dag, reusachtige plannen om in een soort stormpas den Hendriktop dien dag te bedwingen. De scepticus schudt zijn hoofd, maar na veel overleg en diep gepeins besluiten wij, het te probeeren. Veel arbeiders kunnen wij voor het lijnkappen niet gebruiken. Zij hebben nog volop te vrachten en slechts twee, die niet geheel valide zijn, komen voor het lijnkappen en dragen van fotografie-toestel enz. in aanmerking. Wij gaan Zaterdagmorgen vroeg ons pad van den vorigen dag op en hebben in 1½ uur het eindpunt bereikt. Van daar kappen wij een lijn over den rug, doch als deze steeds meer naar het westen leidt en wij dus vreezen te ver Zuid van den Hendriktop te zullen geraken, laten wij ons verleiden, schuin langs de helling meer in Noord-Westelijke richting te kappen in de hoop, aldus een andere rug te zullen bereiken, die ons meer rechtstreeks naar den Hendriktop brengen zal. Dit blijkt echter verkeerd gezien. Ons pad leidt hier dwars over een zeer steile helling, doorgroefd van talrijke rotsige ravijnen en om drie uur in den middag zijn wij op 600 M. nog ver van den Hendriktop af, hebben een pad dat voor de arbeiders met de vrachten onmogelijk te begaan is en moeten met een hongerige maag zoo snel mogelijk den terugtocht aanvaarden, om juist vóór donker het kamp te bereiken.

De hoog gespannen verwachtingen van den vorigen dag zijn grondig misgeloopen. De arbeiders hebben onafgebroken dagelijks vrachten van 25 tot 30 K.G. gedragen, de

laatste dagen zelfs in bijzonder moeilijk terrein. Wij moeten dus besluiten, om, met het oog op de vermoeide menschen, af te zien van verdere parforce-toeren en hen den volgenden dag Zondagrust te geven.

Zondag 5 Maart. Rustdag in de volle beteekenis van het woord. Wij hebben de menschen nooit zoo stil gezien en bemerken nu pas, hoe afgewerkt ze van het buitengewoon vermoeiende vrachten zijn. Anders gingen er nog wel een paar op een vrijen dag ter jacht; maar nu bleef een ieder rustig in zijn hangmat en van luidruchtig gepraat of gezang was geen sprake. In den middag gaan wij alleen nog even naar het punt, van waaruit wij eergisteren den Hendriktop zagen. Wij hebben ons fototoestel meegenomen en vinden hooger, op den top van den heuvel een punt, waar wij na eenig kappen met onze houwers een vrij goed uitzicht hebben op den Hendriktop en de twee daarop volgende bergen van de Emmaketen. Nauwelijks is het uitzicht vrij en willen wij het panorama fotografeeren of het gebergte hult zich in wolken en op den terugweg naar ons kamp worden wij door een geweldige stortbui overvallen, zoodat wij druipnat thuis komen.

6 Maart Wij verhuizen naar K.M. 18.5. Het kamp staat aan den oever van den bovenloop van de Tawa-kreek op een vlakke, modderige plaats, aan den voet van een paar geweldige rotsen; de lust is er na den rustdag bij onze mannetjes weer in en in een ommezien hebben zij met een paar emmers zand uit de kreek een mooi paadje over de modder van de kampplaats gemaakt. Wij genieten, na de primitieve badgelegenheid van het vorige kamp, weer volop van het kristalheldere water dat op sommige plaatsen vrij diep is.

Met drie man gaan wij dadelijk verder den rug op dien wij Zaterdag hebben gevolgd, en laten de overige arbeiders met drie gangen van het vorige kamp vrachten. Wij blijven thans steeds op den kam van den rug, die gemakkelijk te beloopen blijkt. De rug stijgt geleidelijk in recht Westelijke richting tot bijna 600 M. en buigt dan scherp naar het Noorden om. Wij zijn hier klaarblijkelijk op de waterscheiding tusschen de Saramacca en de Coppename.

Wij volgen deze een uur kappens in Noordelijke richting en komen vrijwel zonder verdere stijging bij den bovenloop van een kreekje, dat aan de Coppename-kant nagenoeg parallel loopt aan onzen rug. Het kristalheldere water stroomt onder en langs geweldige rotsblokken en vormt hier en daar bassins. Wij besluiten ons eindkamp op dit idyllische plekje op te slaan. Wij bevinden ons hier niet ver van den Hendriktop, en hopen dien uit ons kamp vrij gemakkelijk te kunnen bereiken. En verheugd dat wij vandaag zoo goed geslaagd zijn, gaan wij naar huis terug.

Den volgenden dag verhuizen wij naar het eindkamp. Een gedeelte van de arbeiders moet achterblijven om vracht aan te dragen; drie man, waaronder onze hiervoor buitengewoon geschikte Indianen zijn bezig een kamp te bouwen, dat aan eenigszins hoogere eischen moet voldoen dan men aan een eendags kampje stellen kan en wij gaan met ons beiden dadelijk erop uit, om den verderen weg naar den Hendriktop te verkennen. Van ons kamp uit in Noordelijke richting gaande, komen wij al stijgende reeds na een kwartier aan steile rotspartijen. Wij laten deze rotsen links liggen en komen aldus op de Oosthelling van het gebergte, dat wij geleidelijk stijgende willen overtrekken, om aldus het zadel tusschen top II en I (Hendriktop) te bereiken. Al spoedig echter blijkt, dat deze weg zeer moeilijk is. Wij gaan eerst over steil afvallende rotsplaten, waar wij slechts overheen kunnen komen door gebruik te maken van de wortels van de Clusia's, die hier de voornaamste vegetatie vormen. Deze wortels gelijken soms een vlechtwerk, dat de rotsen bedekt; uithollingen en diepe spleten kunnen wij als langs een schommelende hangbrug overtrekken. Na een uur werken komen wij aan een volkomen loodrechten rotswand, bedekt met een prachtig tapijt van duizende bloeiende Gloxinia's. Alles is hier buitengewoon vochtig en de druppels, die onophoudelijk langs de rotsen druipen, brengen de bladen en de prachtige blauwe bloemen in voortdurende trilling. Zij schitteren in de middagzon, die nu en dan door de wolken breekt, een schouwspel dat ons langen tijd in verrukking houdt. Het spijt ons alleen, dat wij dit beeld we-

gens de groote vochtigheid, het slechte licht en de voortdurende beweging niet op de fotografische plaat kunnen brengen. Wij volgen nu een eenige meters diepe grot, waarover de rots een balcon vormt, langs hetwelk een voortdurende regen van waterdruppels naar beneden valt. Na eenigen tijd zijn wij gedwongen langs een uitspringend gedeelte van de rots (Felsband) iets te dalen. Daarna kunnen wij echter scherp naar het Zuiden ombuigen en gaan nu langs een „Felsband" aan den loodrechten wand zigzag naar boven. Het is een groot geluk, dat wij dit paadje treffen, de rots zou anders stellig onbeklimbaar zijn; een echt Zwitsersch plekje. Wij krijgen nu en dan uitzicht door de boomen, die nog kans zien, tegen deze rotsen te groeien, maar het panorama wordt telkens door wolken aan ons oog onttrokken. Wij zijn weldra boven op den koepel van top II en bereiken na een half uur het hoogste punt. De top is geheel met bosch begroeid, de stammen met een dikken mantel van mos, druipend van vocht. Op een gunstig oogenblik zien wij door de mistsluiers en de boomen heen de omtrekken van den Hendrik top op ongeveer 1½ K.M. afstand. Het is reeds laat geworden en wij keeren langs denzelfden weg naar ons kamp terug, dat inmiddels is gereed gekomen.

Woensdag 8 Maart. Met het oog op de klimpartijen van gisteren trachten wij heden langs den voet van de rotswanden het massief van den Hendriktop te bereiken, om van daaruit den top zelven te beklimmen. De arbeiders zijn allen aan het vrachten en wij trekken alleen met Rogalli er op uit. Dachten wij een gemakkelijker weg dan gisteren te zullen vinden, die hoop wordt deerlijk verijdeld, de voet van de rotspartij waarvan wij gisteren de hellingen overgestoken hadden, blijkt een wilde chaos te zijn van over elkaar gevallen rotsblokken van soms geweldige afmetingen. Wij moeten nog veel meer klimmen dan gisteren en ons paadje maakt de dolste kronkelingen over, langs en soms onder de rotsen door. Na eenige uren zwoegen zijn wij overtuigd, ongeveer de breedte van den Hendriktop bereikt te hebben en klimmen nu op den rotsigen rug tusschen twee ravijntjes steil naar boven. Na

een uurtje klimmen komen wij plotseling op een versch tracé, ons paadje van gisteren, waarlangs wij nu binnen tien minuten top II bereiken. Wij kappen verder over den rug, die naar den Hendriktop leidt, en komen ongeveer 80 M. dalende op een vlak zadel, vanwaaruit de rug weer geleidelijk begint te stijgen. Het is reeds laat en wij moeten ook heden weer terug zonder den Hendriktop te hebben bereikt. Wij hebben nu echter de overtuiging, dat wij den volgenden keer zeker zullen slagen.

9 Maart. Het is gisteren gebleken, dat het vrachten eenigermate in het honderd is geloopen. Rogalli moet dus naar beneden, om de zaak te regelen, en wij gaan samen op pad naar den Hindriktop. Eerst doen wij nog een poging, om een gemakkelijker weg naar top II te vinden, thans direkt over den rug. Iets naar het Westen gaande vinden wij ook dadelijk een couloir, waarlangs wij den rotswand zonder moeite kunnen passeeren en na een kleine klimpartij komen wij op een gemakkelijken rug, die ons op den koepel brengt, waar wij spoedig ons pad van gisteren terugvinden.

Bij ons eindpunt beginnen wij weer verder te kappen, maar wij schieten zeer langaam op door het geweldige taaie en met lianen doorstrengelde lage hout, waarmede deze rug is begroeid. Hout en lianen zijn hier buitengewoon stug en hard en het lijkt ons bittere ironie als de heer Van Stockum schrijft, da op deze hoogte geen lianen meer voorkomen en het bosch een Europeesch uiterlijk aanneemt. Na drie en een half uur kappen zijn wij eindelijk doodmoe op den Hendriktop. De laatste loodjes wegen ook hier het zwaarst, immers de laatste vijftig meters gaan steil over met mos begroeide rotsen naar boven, deels langs de takken van omgevallen boomen, deels door rotsspleten, voor corpulentere personen ongeschikt. De rotsen zijn dicht bedekt met mos, kleine varens en Gloxinia's, zoodat wij bij het klimmen onder een dikke laag glibberig slik komen te zitten. De rotsen, die wij zijn overgekomen, bestaan uit een zeer grofkorrelig graniet, totdat op den top zelf het gesteente plotseling verandert en overgaat in een ijzerrijk basisch gesteente, dat in dit

vochtige klimaat gemakkelijk tot een bruine leem verweert. Het contact tusschen de beide gesteenten is ongeveer Oost-West gericht, terwijl onze weg naar den top voortdurend over graniet ging, liep die van Van Stockum hoogst waarschijnlijk over het bruine leem. Het eerst wat wij boven gekomen, deden was natuurlijk zoeken naar sporen van de expeditie Van Stockum, die in 1904, dus 18 jaar geleden, hier boven was. Na eenig zoeken vinden wij inderdaad boomen, die op 2 of 3 voet hoogte waren afgekapt, doch waarvan de uitloopers inmiddels weer tot 1 à 2 d.M. dikke stammen waren uitgegroeid. Het weer is mistig, guur en nat, en wij hebben in het geheel geen uitzicht niet eens op den naastbijzijnden top van de Emmaketen, die wij dien morgen waren gepasseerd en vanwaar wij slechts 1400 M. verwijderd waren. In dat opzicht kunnen wij de bevinding van onzen voorganger volkomen bebestigen. Na een tijd tevergeefs op het opklaren van den mist gewacht te hebben, aanvaarden wij den terugtocht en hebben, langs een iets gemakkelijker weg dan wij gekomen zijn, een half uur noodig om de steile rotsspits van den Hendriktop af te dalen. De weg naar top II nam drie kwartier en van top II naar het kamp een half uur in beslag. Om een afstand van nog geen twee kilometer langs een ruw gekapte lijn af te leggen hebben wij dus meer dan anderhalf uur noodig; alweer een illustratie van de geringe snelheid die men in het oerbosch zonder behoorlijke wegen kan bereiken.

10 Maart. Het vrachten wordt voortgezet en wij botaniseeren in den omtrek van het kamp en op de westhelling van top II die zeer steil, rotsig, maar over het algemeen met dicht bosch begroeid is. Rogalli prospecteert naar chicle, die hij naar berichten van balata-bleeders hier verwacht aan te treffen. Het terrein en de vegetatie komen hier ook vrijwel overeen met de plaatsen, waar een onzer in Venezuela den Pendare-boom heeft gezien, die een soort kauwgom oplevert. Op deze hoogte treffen wij echter tegen verwachting nergens Mimusops aan. Wel hebben wij eenige dagen geleden in de nabijheid van kamp K.M. 15½ enkele boomen gezien, die zeer veel over-

eenkomst met bolletrie hebben, doch geen balata produceeren en door de balata-bleeders tot de z.g. valsche bolletrie's gerekend worden. Deze soort wordt Anansie-tétéi-botrie (d.i. Spinrag-bolletrie) genoemd, omdat het tusschen de vingers gestolde melksap zich tot spinragfijne draden laat uittrekken. Het is niet onmogelijk, dat deze boom dezelfde zal blijken te zijn als de Venezolaansche Pendare.

11 Maart. Het vrachten kan met een paar man minder volstaan en met drie man trekken wij er op uit, om langs de rotswanden van de Oosthelling te botaniseeren. De oogst is tamelijk rijk en tegen den middag klimmen wij weer langs de rotsen naar boven en kappen aan den bovenkant een stuk open, om een vergezicht naar het Zuiden te krijgen. Toen de laatste groote boom gevallen was, gingen de wolken een oogenblik uit elkaar en toonden een prachtig panorama. In de diepte het heuvelachtige met dicht oerbosch begroeide dal van de Saramacca en Toekoemoetoe, in de verte enkele toppen van het Van Asch van Wijk-gebergte en in het blauwe verschiet langs de nabijgelegen toppen van de Emmaketen heen, de Oostelijkste toppen van het Wilhelmina-gebergte. Banga, een onzer Indianen van de Beneden Coppename, die ons reeds op talrijke tochten vergezeld heeft en door zijn ijver en opgewekt humeur bijna onmisbaar geworden is, staat, sprakeloos van emotie, het nog nooit door hem aanschouwde tafereel te bewonderen. Terwijl wij genieten van het prachtige schouwspel komt er echter weer een regenwolk aanschuiven, die alles nogmaals aan het oog onttrekt en nogmaals druipnat moeten wij den terugtocht naar het kamp aanvaarden. In het kamp vinden wij onzen anderen Indiaan bijna klaar met zijn dagtaak, die bestond in het bouwen van een tweede kamp, met geriefelijke banken en tafels, dat als magazijn en laboratorium zal dienst doen. Ons eigen kamp reeds vol door de beide hangmatten met muskietenkleed kon ontlast worden van een menigte trommels met verzamelmateriaal, instrumenten enz en wij hebben nu beter gelegenheid het herbarium-materiaal te verzorgen en de verdere werkzaamheden te verrichten. Niettegenstaande dat blijft het kamp overvuld

met natte kleeren, die er zoogenaamd te drogen hangen, doch in deze van vochtigheid verzadigde atmosfeer zelfs na dagen niet opdrogen. Dikwijls moeten wij des morgens onze natte kleeren vóór ze aan te trekken eerst goed uitwringen. De eenige mogelijkheid, om de kleeren eenigszins droog te krijgen, is ze boven een vuur te hangen, doch ze zijn dan in een ommezien zwart van den rook en hebben verder een onaangename hamlucht; geheel droog zijn ze ook dan nog niet. Het beste is dus maar de kleeren goed uit te wringen.

Zondag 12 Maart. Wij maken weer rustdag en brengen den morgen door met het netjes in orde maken van ons kamp. Wij krijgen een vloer van palmbladeren, en een zoldering voor de kleeren en andere zaken die zoo droogmogelijk moeten liggen. Voorwerpen, die absoluut droog moeten blijven zooals fotografietoestel, platen, kijkers, lucifers, percussiedopjes, die ook op deze zoldering onmiddelijk onbruikbaar zouden zijn geworden, werden bewaard in 3 kalkbussen (40 × 80 cM) met conisch toeloopende houten deksels, die door een paar slagen met den rug van een houwer hermetisch konden worden gesloten. De bussen waren voor ongeveer een derde gevuld met ongebluschte kalk. Bij terugkeer in het kamp werden elken dag alle instrumenten onmiddelijk in de bussen gelegd en den volgenden morgen eerst vlak voor het vertrek weer er uit gehaald. Deden wij dit niet, dan waren onze fototoestellen reeds na een dag onbruikbaar, omdat het hout gezwollen zou zijn en de gordijnsluiters zouden weigeren te werken. De horloges bleven af en toe stilstaan door vochtdruppels, die in het uurwerk waren gecondenseerd. Zij konden telkens weer op gang gebracht worden door ze één dag open in de kalkbus te plaatsen. Boeken en kaarten, die door het vocht bijna uiteen vielen en dik onder de schimmel zaten, werden ook af en toe in de kalkbus gedroogd. Zonder deze nuttige bergplaatsen zou een tocht in deze natte omgeving nog veel meer bezwaren medebrengen dan wij reeds ruimschoots ondervonden.

Eenige benoodigdheden voor de keuken zijn opgeraakt. Ten gevolge van het vele wild dat wij schieten hebben wij

geen boter meer en wij sturen twee man terug naar den waterkant, om een en ander te halen.

Tegen den middag breekt de zon door en wij gaan op stap naar het uitzicht, dat bij top II gekapt is. Wij zijn echter geen tweehonderd meter van huis of het begint weer te stortregenen, zoodat wij den terugtocht aanvaarden.

13 Maart. Wij trekken met alle beschikbare menschen naar den Hendriktop. Het duurt geruimen tijd voordat wij allen op den top verzameld zijn, daar een paar onderweg van den „weg'' afraken. Met de overigen beginnen wij den top zooveel mogelijk open te kappen, om foto's van het omringende bergland te kunnen maken en tegelijkertijd de flora van den top zoo volledig mogelijk te kunnen verzamelen. De heer Van Stockum heeft indertijd weinig foto's kunnen maken, omdat de firma, die voor de fotografische uitrusting had moeten zorgen, verzuimd had de blikken, waarin zijn platen waren verpakt, dicht te soldeeren. Wij zouden in het geheel niet hebben kunnen fotografeeren, indien wij geen kalkbussen bij ons hadden gehad.

Het openkappen vordert vrij goed en wij komen vandaag voor ongeveer de helft van den top klaar. De botanische oogst is vrij rijk, maar toch niet zoo rijk aan nieuwe vormen, als wij ons wel hadden voorgesteld. Aan epiphyten, vooral Orchideeën vinden wij wel is waar eenige vormen die wij nog nooit hebben gezien, maar wat de boomsoorten en heesters aangaat, valt de verscheidenheid zeer tegen. Wij vinden slechts soorten, die eenige honderden meters lager ook algemeen voorkomen. Vooral waren rijk vertegenwoordigd onze oude kennis, de buitengewoon taaie en harde Rosacea, en onder de lianen een Smilax met klimmende stengels, die volkomen met prikkeldraad te vergelijken zijn en venijnig de huid openscheuren, wanneer men ze niet met een snellen slag van een scherpen houwer ineens doorslaat.

Naar uitzicht op het omringende bergland kijken wij den geheelen dag tevergeefs. Slechts even voordat wij laat in den middag naar huis terugkeeren, klaart de grauwe mist even op, maar gunt ons niet meer dan af en

toe een blik op de hellingen van den Hindriktop zelf. Van fotografeeren komt dan ook niet veel.

Onder het openkappen bouwen wij op het hoogste punt van den top een afdakje en dekken dit met de groote leerachtige bladeren van de hier veel voorkomende Clusia, die wij als singels (dakplaatjes) op een rooster van takken leggen en waaronder wij de meegebrachte, zelfregistreerende meteorologische instrumenten ophangen, namelijk een barograaf, een thermograaf en een maximum en minimum thermometer.

Eerst om vier uur vertrekken wij van den top en zijn korten tijd voor donker in het kamp terug.

14 Maart. Opnieuw naar den Hendriktop. Een paar menschen vrachten herbarium-materiaal naar beneden. Het openkappen en verzamelen op den top wordt voortgezet en de arbeiders roepen telkens weer dat zij stompen van boomen, door Van Stockum omgekapt, aantreffen. Wij willen evenals op den Voltzberg in 1920 een „Steinmännli" op den top oprichten, maar met moeite peuteren wij, met schoenen en houwerpunt onder den leemgrond tastende, een gering aantal steenen bij elkaar, nauwelijks voldoende om de flesch met een „document" in potlood met al de namen van de arbeiders en onszelf, te bedekken. Voor latere bezoekers worde hier vermeld, dat het rudimentaire „Steinmännli" zich bevindt op het hoogste gedeelte van den vrij vlakken top.

In den morgen is het mistig, met af en toe regen, in het geheel geen uitzicht en erg koud, vooral voor de dun gekleede arbeiders. De arme Banga krijgt bovendien koorts en zit onder het meteorologische afdakje te rillen en te beven. De thermometer en de thermograaf geven als minimum temperatuur 16° C. De temperatuur overdag is ongeveer 19° C, doch als tegen den middag de zon af en toe doorkomt stijgt de temperatuur onmiddellijk voor enkele oogenblikken tot 22° C. Reeds in den morgen hadden wij op de gunstigste plaats, waar wij een vrij uitzicht naar het Zuiden en Zuid-Oosten hoopten te krijgen het fotografietoestel opgesteld, om onmiddellijk van een open plek in den nevel gebruik te kunnen maken. Als nu,

na den middag, het weer inderdaad opheldert, staan wij in spanning gereed, om ten minste een enkele foto op te kunnen nemen. Werkelijk gelukt het ons een paar keer, doch telkens maar voor een paar minuten, uitzicht te krijgen. Wij zien weer het Wilhelmina-gebergte, thans dichterbij dan toen wij op den Voltzberg waren, doch altijd nog in wazig-blauwe nevelen gehuld. Recht in het Zuiden in een rechte lijn gerangschikt zien we de toppen van de Emmaketen, op welker Noordelijkste en hoogste punt wij ons bevinden, iets Oostelijk de hooge, kale rotswanden, die reeds op Van Stockum een zoo diepen indruk maakten en verder naar het Oosten de wijde golvende vlakte van het brongebied van de Saramacca, hier en daar met hoogere heuvels, en in de verte het Van Asch van Wijck-gebergte.

15 Maart. Wij verzamelen met drie man in de nabijheid van het kamp op de Westhelling van den berg. Wij hebben hier prachtig hoog bergbosch met kaarsrechte stammen en hoogaangezette kronen, die het verzamelen echter niet vergemakkelijken. Wij laten een paar boomen kappen. Vooral een geweldige Sapotacea met hard hout geeft den arbeiders zwaar werk. Een gedeelte van de arbeiders vracht naar beneden en wij hebben afgesproken dat Gonggrijp zal verhuizen naar K.M. 16 ter aftapping van de „chicle" boomen, die daar in de buurt zijn waargenomen, aangezien we op de Emmaketen zelf deze boomsoort in het geheel niet hebben aangetroffen, terwijl Stahel nog een paar dagen op het eindkamp zal blijven.

* * *

Hier volgt eerst het rapport van Stahel.

Den 16den April vertrekt hij, samen met den eenigen arbeider Witam, die van het vrachten overschiet en over een werkelijk bewonderingswaardig flegma beschikt, langs den rug den Coppename-kant af naar beneden. De rug is bezaaid met reusachtige rotsblokken vanwaar dikwijls een prachtig vergezicht over de Coppename-vlakte wordt verkregen. De flora op de toppen van deze rotsblokken is zeer interessant, nieuwe Orchideeën, nieuwe, prachtige, te voren nooit geziene varens en een nieuwe liaan.

Den volgenden dag volgt hij de waterscheiding tusschen Coppename en Saramacca en tracht hij top III te beklimmen. Witam is echter zoo sloom en volgt zoo langzaam en bedachtzaam, dat er telkens gewacht moet worden tot hij weer bij is. De helling wordt bovendien zoo geweldig steil, dat hij niet verder dan ongeveer halfweg den top komt. De helling is weer met reusachtige rotsblokken bezaaid en van een van deze rotsen, ongeveer ter halve hoogte van den berg, verkrijgt hij na eenig kappen met den houwer een schitterend vergezicht naar den Hendriktop en top II, die juist door een windstootvrij van nevel geblazen worden. Zoo vlug mogelijk worden de toestellen opgesteld en een paar foto's gemaakt. Met den Zeisskijker de West-helling van den Hendriktop beziende, blijkt zij honderd tot honderd vijftig meters beneden den top uit een vele honderden meters hooge steile rotsplaat te bestaan, blijkbaar door een paar waterloopjes doorsneden, want op enkele plaatsen loopen smalle, grasgroene banden recht naar beneden. Dit verklaart het verschijnsel, dat de heer Van Stockum niet kon verklaren. Hij zag namelijk op de Coppename-expeditie van den Voltzberg uit met zijn kijker den Hendriktop als blijkbaar bestaand uit gladde, in de zon glinsterende rotswanden en was uitermate verbaasd, dat hij den berg toen hij hem van de Saramacca beklom, geheel met bosch begroeid vond. De steile rotswanden zijn inderdaad van den Hendriktop zelf en ook van top II in het geheel niet te zien, omdat men vandaar alleen het hoogste koepelvormige gedeelte van den hoogsten top kan waarnemen. De terugtocht gaat weer over het zadel tusschen top II en III, dat zeer diep is ingesneden. Het is een chaos van over elkaar liggende rotsblokken. Men vindt hier Urtica gigas en talrijke planten, die wij ook in de diep ingesneden ravijnen van den Brownsberg hebben ontmoet.

Zaterdag. De laatste keer op den Hendriktop. Met Witam tracht Stahel, door iets voor den Hendriktop zelf op den rug tusschen top II en top I naar het Westen af te buigen, de gladde rotswanden die den vorigen dag gezien waren en vermoedelijk een eigenaardige flora dragen te

bereiken. Maar zij waren nog geen twee honderd meter door het kreupelhout en de lianen gevorderd of zij keerden weer naar den ouden weg terug. Het bosch was ten eerste buitengewoon dicht begroeid met lianen en bamboe afwisselend met geheel overgroeide rotspartijen, en ten tweede waren de bewegingen van Witam zoo fabelachtig sloom, dat er geen denken aan was de rotswanden te kunnen bereiken.

Op den Hendriktop, waar zij ongeveer tegen half elf aankwamen, werden onmiddellijk de beide fototoestellen opgesteld met de lenzen in de richting van het Wilhelmina-gebergte. Witam kreeg koorts en Stahel stond verkouden en rillend in de mist te wachten op een oogenblik dat de nevelsluier zou uiteen scheuren. Ondertusschen kwam een troep apen door de boomen klauteren en namen nieuwsgierig de ongewone bezoekers van dit hooge oord op. Bemerkten zij, dat men naar ze keek dan verscholen zij zich onmiddellijk achter een dikken tak en kwamen een oogenblik later voorzichtig ergens anders om een hoekje gluren. Tot vier uur in den middag werd aldus in den mist de wacht gehouden, maar toen moesten de onderzoekers onverrichter zake in een kouden regen den terugtocht aanvaarden, met het treurige bewustzijn, dat het Wilhelmina-gebergte niet meer op de fotografische plaat zou kunnen worden vastgelegd.

Zondag. Alle beschikbare arbeiders worden uit kamp 16 naar het eindkamp gezonden, om alles vandaag weg te halen. De laatste dagen is ook voortdurend gevracht, maar er is nog heel wat overleg noodig, om al het materiaal en de uitrustingsstukken in eens mede te krijgen. De menschen zijn zwaar bepakt. We moeten de petroleumblikken bestemd voor de verpakking van herbarium-materiaal en een vol blik brandspiritus achter laten.

Gonggrijp is uit het kamp naar den heuvel gegaan, die uitzicht geeft op den Hendriktop en treft het, dat er bijna voortdurend vrij uitzicht op den top is. Het was mogelijk dat Stahel nog in den morgen naar den Hendriktop zou zijn gegaan om de meteorologische instrumenten weg te halen en wellicht, dat met den kijker van deze evolutiën nog het een en ander was waar te nemen. Het meteorolo-

gische afdakje komt scherp tegen den grijzen hemel uit, maar van Stahel is niets te bespeuren; het blijkt al spoedig, dat hij de instrumenten al den vorigen dag heeft weggehaald en tegen den middag komt hij in het kamp aan. In den middag klimmen wij weer naar het uitzicht en kappen met den houwer het uitzicht wat meer open, wij kunnen echter geen foto maken, omdat de toestellen nog niet aangekomen zijn.

In den avond begint het kort na donker hard te regenen. Ons afdakje blijkt daartegen niet bestand en op vele plaatsen lekt het in straaltjes in onze hangmatten. In de arbeiderskampen is alles spoedig in rep en roer, om ook daar de talrijke lekken te stoppen. Met regenjassen en presenningen, stukken blik en palmbladen wordt de ergste schade verholpen en als het na een tijdje met gieten ophoudt keert een ieder weer tevreden onder zijn muskietenkleed terug.

Gonggrijp heeft zich inmiddels de vorige dagen bezig gehouden met de aftapping van de chicle. Vrijdag werden met behulp van twee arbeiders behalve de reeds gevonden boomen nog eenige andere „chicle" boomen opgezocht en afgetapt. Bij staande aftapping met behulp van de klimsporen, op dezelfde wijze als in Suriname gebruikelijk is bij de aftapping van balata, bleek zeer veel melk verloren te gaan, doordat het melksap zeer dikvloeibaar is, een eigenschap, die ook de Venezolaansche „Chicleboom", de Pendare heeft. Het vellen van een boom, waaraan een paar vruchten schenen te zitten, mede ter verzameling van het noodige herbarium-materiaal, nam den geheelen morgen tot twee uur in den middag in beslag. Het hout van deze boomsoort is geweldig hard en taai en de boom moest a.h.w. tot den laatsten vezel worden doorgehakt, voor hij op den grond lag. De vruchten bleken te behooren aan een in den boom groeiende Clusia. De „chicle"boom, die ongetwijfeld tot het geslacht Mimusops zal moeten worden gebracht, bleek echter buitengewoon rijk te zijn aan Orchideeën, waaronder een zeer elegant miniatuurtje van nauwelijke één cM. hoogte, de geheele plant, bladeren en bloemen inbegrepen. De ge-

velde boom werd eveneens afgetapt, doch ook hier viel de hoeveelheid verkregen melk niet mee. Wij waren trouwens ook niet in het goede tapseizoen; de groote regentijd zou juist moeten invallen.

In den namiddag werden in het kamp proeven genomen, om het verkregen melksap op de in Venezuela waargenomen wijze door koken en roeren tot stolling te brengen, maar zonder goed gevolg. De melk werd wel ingedikt, maar was in het geheel niet tot coagulatie te brengen. Hoewel de boom wat het uiterlijk aangaat zeer nauwkeurig met den Venezolaanschen Pendare overeenkwam, werd dus weer twijfel gewekt of wij hier wel dezelfde soort hebben aangetroffen. Zaterdag worden de proeven voortgezet, maar de uitkomst is niet veel beter, de melk weigert, in kleine hoeveelheden gekookt, hardnekkig te coaguleeren en daarom wordt besloten niet te veel tijd te besteden aan de kookproeven, maar een zoo groot mogelijke hoeveelheid melksap mede te nemen, ten behoeve van proeven in het laboratorium te Paramaribo.

(*Wordt vervolgd.*)

SURINAME EN DE FRANSCHE STRAFKOLONIES

DOOR

MR. O. E. G. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM

Zeer gaarne voldoe ik aan het zoo vereerend verzoek van de Redactie van dit tijdschrift, om over bovengenoemd onderwerp enkele beschouwingen ten beste te geven en dit te meer, wijl mij door de groote welwillendheid van den Directeur en de overige autoriteiten van den Franschen Penitentiairen Dienst de zeldzame gelegenheid werd geboden, van de inrichting en werking van dezen dienst persoonlijk kennis te nemen.

De aanwezigheid van de Fransche strafkolonies zoo dicht bij Suriname heeft vooral in den laatsten tijd redenen tot ernstige bezorgdheid gegeven. Het aantal ontvluchtingen naar ons gebied bereikte langzamerhand zulk een hoogte, dat het nemen van ingrijpende maatregelen geboden scheen. Vooral het proces-Coutenceau vestigde de aandacht op de aanwezigheid van zeer ongewenschte en gevaarlijke personen op Nederlandsch gebied, waar gelukkig de criminaliteit der eigen bevolking allerminst hoog kan worden genoemd. Men heeft in Suriname steeds die vluchtelingen uit de Fransche strafkampen geduld, die ordelijk levend voor hun bestaan werkten en zich als vreedzame burgers gedroegen, doch nu in den laatsten tijd deze „déportés" van zich lieten spreken bij moorden, beroovingen, diefstallen e. d., meende men door een krachtig optreden naar buiten te moeten toonen, dat het begrip gastvrijheid ten onzent niet oneindig rekbaar is. Daarbij komt nog, dat de bevolking der strafkolonies veelal leefde in de meening, dat bij ons de doodstraf niet bestond, althans

nooit werd toegepast. Werd dus iemand in die strafkolonie b.v. wegens moord tot 20 jaar gevangenisstraf veroordeeld, dan had hij—volgens zijn opvatting — nog steeds de kans, te ontvluchten, terwijl hij in Fransch Guyana vrijwel zeker zou zijn onthoofd. Aan deze verkeerde voorstelling heeft het doodvonnis, dat op 7 December van het vorige jaar aan genoemden Coutenceau werd voltrokken, een einde gemaakt. Dit heeft — afgezien van de crimineele en ethische beschouwingen over deze straf, welke hier uiteraard buiten beschouwing moeten blijven — twee goede resultaten gehad. Ten eerste heeft het de goede elementen onder de in Suriname wonende „déportés" in zekeren zin meer tot elkander gebracht, wat hieruit bleek, dat hangende het proces verschillende verzoeken van hen bij de autoriteiten binnenkwamen, om mede als afschrikkend en waarschuwend voorbeeld de zwaarste straf op den beklaagde toe te passen. Ten tweede heeft de publicatie van het vonnis en de executie in alle kampen van de Fransche strafkolonie voorgoed de misvatting ten aanzien van de toepassing der doodstraf in Nederlandsch Guyana bij de „bagnards" weggenomen. Bovendien heeft de Gouverneur van Suriname op 14 December j.l. een bespreking gehad met den Commandant van St. Laurent als vertegenwoordiger van den Directeur van den Franschen Penitentiairen Dienst betreffende meer deugdelijke maatregelen van bewaking van Fransche zijde en vergoeding der kosten van terugvoer na ontvluchting en van eventueele verpleging (b.v. melaatschen). Blijkens een bericht in „de West" van 2 Februari 1923, heeft het Gouvernement van Fransch Guyana thans de verplichting aanvaard, om „déportés", die in Suriname worden aangehouden, op zijn kosten te laten afhalen, terwijl het zich ook bereid verklaard heeft, de verpleegkosten van zieke „déportés", die door den aard hunner ongesteldheid niet kunnen worden teruggezonden, te dragen. Ook is tengevolge van bovengenoemde bespreking bij de Regeering te Parijs aanhangig gemaakt het voorstel, om een omheining te bouwen om

het kamp van St. Jean (waarover later), ten einde de ontvluchtingen tegen te gaan.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat een verhandeling over de inrichting en de werking der strafkolonie in Fransch Guyana ook in dit tijdschrift niet misplaatst is.

Het denkbeeld, om ernstige misdadigers of hen, van wie men verwachtte, dat zij onverbeterlijk waren, naar min of meer afgelegen streken in de koloniën te verbannen, dateert van 1718, toen de *Engelsche* Regeering zulke elementen naar Maryland in Amerika zond („convicts"; „transportation"). Langzamerhand kwam tegen dit systeem, dat meer een zuinigheidsmaatregel dan een strafmaatregel was (de „convicts" werden verhuurd aan kolonisten), in Engeland verzet en in 1842 begon men met een nieuw stelsel, de „probation". De veroordeelde werkte eerst in een strafkolonie voor rekening van het Gouvernement en daarna bij kolonisten voor den tijd van hoogstens 1 jaar. Daarna behoefde hij slechts in de kolonie te blijven, tot zijn straftijd verstreken was. Dit systeem had weinig succes: het was te duur en mislukte vooral tengevolge van de onervarenheid der ambtenaren. Tegelijkertijd ontstond in Engeland een strooming vóór afzonderlijke opsluiting; in 1840 begon men met den bouw der beroemde „Pentonville"-gevangenis, die in 1842 reeds gedeeltelijk bewoond was. De oude theorie van transportatie bleef zich echter nog steeds handhaven, zoodat men in 1847 trachtte beide denkbeelden te vereenigen. Dit stelsel, waarop hier niet nader zal worden ingegaan, was echter te gecompliceerd. Zoo is men in 1849 gekomen tot het volgende stelsel: eerst cellulaire opsluiting, daarna gemeenschappelijke arbeid en ten slotte transportatie.

In *Frankrijk* is het eenigszins anders gegaan. Het systeem van gevangenissen van den Code Pénal van 1810 baatte niet; de stroom van recidivisten wies steeds aan. Daar men het brandmerken en de tentoonstelling

afschafte, werd het leven en werken in de „bagnes" zooveel minder zwaar, dat in de gevangenissen misdrijven werden gepleegd, om tot de betrekkelijk lichte straf van „travaux forcés" te worden veroordeeld.

In 1821 werd reeds een voorstel gedaan tot afschaffing der „bagnes" en om de straf der „travaux forcés", toen dus nog in Frankrijk te ondergaan, te vervangen door die der „transportation". Eveneens werden in 1846 en 1847 twee wetsvoorstellen in deze richting gedaan. Het eerste vond bij de Regeering geen gunstig onthaal en werd ingetrokken; het tweede was bij het uitbreken van de revolutie van 1848 nog niet in behandeling genomen.

Een „message" van Lodewijk Napoleon van 22 November 1850 als President van de Republiek spreekt van de mogelijkheid, de straf van „travaux forcés" dienstbaar te maken aan de kolonisatie. Bij het „décret" van 27 Maart 1852, waarin de hoofdbeginselen van de wet van 30 Mei 1854 te vinden zijn, worden ± 2000 „forçats" naar Fransch Guyana gezonden.

Voordat nu de inhoud van die wet van 1854 nader onder de oogen wordt gezien, moet eerst gewezen worden op het onderscheid, dat de Fransche wetgeving maakt tusschen „déportation", „transportation" en „relégation". Dit is te meer noodig, daar men in Suriname altijd spreekt van „déportés" ,daarmede als verzamelnaam bedoelende allen, die naar een Fransche strafkolonie verbannen zijn. Wij zullen echter bij de behandeling van dit onderwerp deze soorten scherp uit elkander moeten houden.

I. *Déportation.*

Deze is geregeld bij de wetten van 5 en 22 April en 8 Juni 1850 en betreft alleen politieke gevangenen (hoogverraad, spionnage e. d.). Deze bevinden zich op het uit het Dreyfusproces overbekende Ile du Diable. Op het oogenblik zijn daar slechts 28 gestraften, die zooveel mogelijk in aparte woningen gehuisvest zijn, hun familie mogen later overkomen, geld verdienen in de

„travaux industriels" en een „concession" ter bebouwing kunnen verkrijgen. De verbanning is voor levenslang, behoudens recht op gratie en „réhabilitation", wat eveneens geldt voor de hieronder te behandelen „transportation" en „rélégation".

II. *Transportation.*

Deze is geregeld bij de reeds genoemde wet van 30 Mei 1854. Het hoofdbeginsel van deze wet is de vereeniging van drie denkbeelden: straf, beveiliging der maatschappij en kolonisatie. Zij, die veroordeeld waren wegens misdrijven als moord, doodslag, zware diefstal, desertie, insubordinatie, poging tot moord etc., zouden naar Fransch Guyana gezonden worden, om daar dienstbaar te worden gemaakt aan den kolonisatie-arbeid. Men was over deze oplossing echt Fransch-lyrisch gestemd. De gemeenschap in Frankrijk beveiligd tegen hernieuwde antisociale handelingen van het misdadige individu en dat individu, zelf gestraft en door die straf gelouterd, in dienst van een zoo productieven en nationalen arbeid als het koloniseeren van een vrijwel onontgonnen aan tropische zegeningen rijke streek. Men was echter te naief-enthousiast, om te beseffen, dat een verzameling van min of meer geestelijk en lichamelijk verzwakte menschen niet de meest geschikte krachten vormt voor zulk zwaar en inspannend pionierswerk en wellicht nog minder een kern voor een gezond, nijver en spaarzaam kolonistenras. De teleurstellingen bleven dan ook niet uit en spoedig was er van de ideëele zijde van het vraagstuk weinig overgebleven.

In den tegenwoordigen tijd is het groote centrum van de „transportation" St. Laurent, gelegen aan de Marowijnerivier, welke de grens vormt tusschen Fransch en Nederlandsch Guyana. Verder zijn er meer landinwaarts nog enkele kampen, welke onder dit etablissement ressorteeren en te zamen ongeveer 5000 gevangenen herbergen, waarvan St. Laurent zelf ± 1500.

De straf der „transportation" is een *hoofdstraf,* welke voor een bepaalden tijd of voor levenslang kan worden

opgelegd. De arbeid, „travaux forcés" genoemd, bestaat in het verrichten van werkzaamheden in timmermanswerkplaats; zagerij; meubelmakerij; ijzergieterij; smederij; bankwerkersinrichting; drukkerij e. d. en in het houtkapbedrijf. Bij zonsondergang worden de gevangenen („forçats") opgesloten in z.g. „cases", waarin er 30 à 50 worden ondergebracht en waar zij al naar gelang van een der drie klassen, waarin zij naar hun gedrag worden geplaatst, op houten britsen (3e klasse) of op linnen veldbedden (1e en 2e klasse) slapen. Ten aanzien van den duur der straf wordt buiten de onderscheiding in „voor bepaalden tijd" en „voor levenslang" verschil gemaakt wat betreft veroordeelingen tot minder dan 8 jaar en voor langeren tijd. In het eerste geval moet de veroordeelde na het verstrijken van zijn straftijd nog een gelijk aantal jaren in de kolonie blijven, in welken tijd hij zich slechts op enkele „appels" behoeft te melden (zijn boekje laten afteekenen op bepaalde data), maar overigens vrij is. Eerst daarna mag hij uit de kolonie vertrekken. Dit systeem heet „*doublage*" en hiertegen zijn terecht van verschillende zijden bezwaren geopperd, o. a. nog onlangs van Fransche deskundige zijde in enkele nummers van „l'Homme libre" van Augustus en September 1922.

Is iemand echter tot langer dan 8 jaar „transportation" veroordeeld, dan moet hij na ommekomst van zijn straftijd toch steeds, zij het dan ook als vrije, in de kolonie blijven en daar het meerendeel der veroordeelingen straffen van langer dan 8 jaar zijn, komt de straf van „transportation" dus practisch neer op levenslange verbanning.

Bij goed gedrag kunnen de volgende voorrechten worden genoten:

1e. „*Assignation*", de vergunning, om te werken op de bureaux der „administration", bij gemeentelijke diensten en particuliere ondernemingen en bij particulieren. (Zoo hebben vele ambtenaren van den Penitentiairen Dienst gestraften als huisknecht in betrekking).

2e. het verkrijgen van een „*Concession de terrain*", het eigenlijke kolonisatiedenkbeeld uit de wet van 1854, waarbij den gevangene een terrein ter bebouwing wordt afge-

staan. Dit voorrecht geldt slechts voor de gevangenen der 1e klasse en tegen betaling van een zekere huursom. Heeft hij de concessie 5 jaar gehad, dan kan hij door betaling van een bepaalde som eigenaar worden. Hoe schoon ook in theorie, heeft dit systeem natuurlijk in de practijk weinig resultaat opgeleverd, daar het zelden voorkomt, dat de gevangenen over de noodige middelen beschikken. En al is het hun dan gelukt, een eigen terrein te verkrijgen, dan zal in die streek, waar vrouwen uiteraard zeer schaarsch zijn en waarheen maar zelden vrouwen op verzoek der „concessionaires" overkomen, toch zeker geen krachtige kolonistenbevolking ontstaan. Opvolgers in zijn recht heeft de „concessionaire" dus vrijwel nooit, zoodat bij zijn dood van verder onderhoud en verdere bebouwing van zijn perceel niets komt, als — zooals vaak geschiedt — hij zelf niet reeds eerder daarmede is opgehouden, hetzij uit gebrek aan bedrijfskapitaal, hetzij doordat hij weer tot misdaad verviel.

Ter handhaving van orde en tucht is bij „décret" van 4 September 1891 vastgesteld een *„régime disciplinaire."* De straffen zijn naar gelang van de zwaarte: *„prison de nuit"*: opsluiting in een cel alleen des nachts; *„cellule"*: opsluiting in een cel dag en nacht aan een ring („à la boucle") met om de twee dagen water en brood; *„cachot"*: opsluiting als voren in een geheel duistere cel met om den anderen dag water en brood. De maximum duur der straf van „cellule" is 2 maanden, die der beide andere 1 maand. Deze straffen worden uitgesproken door de *„Commission disciplinaire"*, bestaande uit drie leden, waarvan de Commandant van het kamp voorzitter is.

De z.g. „onverbeterlijken", voor wie de bovenopgesomde straffen niet blijken te baten, worden gezonden naar het *„Camp des Incorrigibles"* te Charvein, 21 K.M. landwaarts van St. Laurent gelegen. De verbinding tusschen die plaatsen wordt onderhouden door een Décauvillespoor. De trollies worden door menschenkracht voortbewogen; in ons geval door vier Arabieren uit Algiers, die tusschen 's morgens 7 uur en 's middags 2 uur dus ruim 40 K.M. aflegden met een last van 400 à 500 K.G. onder

een temperatuur van 85 à 90° Fahrenheit in een gemiddeld tempo van 7 K.M. per uur, daar voor het bezichtigen der kampen zeker één uur mag worden uitgetrokken. Deze praestatie is voor een Europeaan der koudere streken, die nooit in „de tropen" geweest is, moeilijk op haar juiste waarde te schatten. Zij dwong ons echter groote bewondering af voor deze slanke, gebruinde, athletische figuren. Zij waren korten tijd tevoren in St. Laurent aangekomen en aan hen was niets van de bekende gevangenisverschijnselen te bemerken. Ook waren zij allerminst „echte misdadigerstypes". Die zal men trouwens onder de in groote getale aldaar aanwezige Arabieren uit Algiers zelden aantreffen. De rechtspraak in die streken berust bij de militaire rechtbanken, die vermaard zijn om hun strenge straffen, zoodat de inflammabele, overigens niet crimineel aangelegde Arabier in menige zaak, waarin het „cherchez la femme" voor een doodslag of moord de verklaring geeft, voor zijn opvliegendheid met een veelal levenslang verblijf aan de Marowijne moet boeten.

De weg naar „Camp Charvein" is royaal en breed aangelegd, meestal door de dichte bosschen, waaraan deze kuststreek van het Noorden van Zuid-Amerika zoo rijk is. Men passeert enkele kampen, die bij St. Laurent behooren, waarvan een, het z.g. „Camp des impotents", wellicht den meest aangrijpenden aanblik biedt van alles, wat deze groote strafkolonie te zien geeft. In hun zeer schamele en karige kleeding hurkten, strompelden en schuifelden hier deze maatschappelijke ballingen hun laatste dagen door: hol-hoestende borstlijders, mannen met houten beenen, anderen met korte armstompjes, waarover de krijtwitte huid zich spande, lijders aan verlammingen, door behulpzame medegevangenen half gesteund, ouden van dagen, met dof-starende oogen, dat alles bewoog zich daar dooreen in een bijna afzichtelijke mengeling van slechtheid, misdaad, ellende en ongeluk. Hier waren het meest Franschen, daar voor een Europeaan de zware arbeid in dit klimaat op den duur ondragelijk is en dan te meer voor de lichamelijk verzwakten, die misdadigers veelal zijn.

Het is werkelijk een buitengewoon voorrecht, het „Camp des incorrigibles" tweemaal te hebben bezocht, daar men er zelden personen buiten den Dienst toelaat (vrouwen worden er nooit toegelaten), zoodat er zelfs onder de Franschen niet velen zullen zijn, die aan dat kamp een bezoek hebben gebracht. En nu is het misschien juist tengevolge van deze min of meer geheimzinnige afsluiting van de buitenwereld, dat er zulke fantastische verhalen over de toestanden in dit kamp de ronde doen. De gevangenen zouden er geheel naakt loopen en zouden in holen in den grond slapen, waarin hun het eten als aan wilde beesten werd toegeworpen. Dit is alles zoozeer bezijden de waarheid, dat ik meen, juist in het belang van den naam der Fransche autoriteiten zelf, goed te doen, deze geruchten te logenstraffen. De kleeding der gevangenen is uiteraard niet overdadig en vooral bij den arbeid in de bosschen is meestal het bovenlichaam ontbloot; doch dat is eveneens het geval bij hen, die in St. Laurent in de werkplaatsen arbeiden en is zuiver een practische maatregel, door het klimaat geboden.

De huisvesting is ook daar in „cases" en de voeding niet onvoldoende en goed; het brood is zelfs voortreffelijk; het dagration bestaat uit: 's morgens koffie en verder soep, vleesch (soms groenten) en 550 gram brood. De arbeid is zeer zwaar en bestaat in het vellen van boomen, welke met de hand moeten worden versleept naar den houtzaagmolen, terwijl hiervoor anders van trekkracht (karbouwen of mechanisch) gebruik wordt gemaakt. Gedurende den geheelen straftijd (minstens 6 maanden) is absoluut stilzwijgen opgelegd ; ontslag is slechts mogelijk, na een verblijf van 3 maanden zonder aldaar gedurende dien tijd opgeloopen straf. De straffen zijn *„cellule"* en *„cachot"* (zie boven), tot een maximum van respectievelijk 4 en 2 maanden. Bij veroordeeling tot „cachot" voor langer dan 1 maand moet de gevangene na 30 dagen één week in de „cellule" zitten, alvorens weer naar de „cachot" te worden overgebracht. Trouwens 30 dagen onafgebroken zonder zelfs „gelucht" te worden in een stikdonkere cel verblijven, is wel een zeer zware straf. Bij den arbeid in

de bosschen zijn de bewakers met een geladen karabijn bewapend. Ook naar aanleiding hiervan zijn allerlei verhalen over neerschieten in omloop. Hierin kan echter naar mijn meening weinig aanleiding tot grieven bestaan. Overal toch geldt de regel, dat op iemand, die onder bewaking is en bij een poging tot ontvluchten na sommatie, weigert te blijven staan, wordt geschoten. Hoeveel temeer dan niet hier, waar men te doen heeft met de meest gevaarlijke misdadigers in een absoluut eenzame streek. Veeleer heb ik niet alleen in dit „extra zware kamp" maar overal elders in deze kolonie, waar ik gelegenheid had, het optreden van superieuren tegen de gevangenen gade te slaan, steeds opgemerkt, dat zulk optreden zeer humaan was en dat men zich lang niet altijd stipt aan de letter van de wetten en voorschriften hield, doch er op uit was, voorzoover dit met de belangen van den dienst vereenigbaar was, veel door de vingers te zien. Zoo werd het toegestaan, dat de gevangenen in Charvein onder hun zwaren arbeid samen spraken, terwijl ook aan het verbod van het hebben van geld in St. Laurent niet streng de hand werd gehouden. Geheel anders staat het met de geestelijke verzorging der gevangenen, waarover ik aan het slot nog eenige opmerkingen hoop te maken.

Alvorens over te gaan tot de bespreking der „rélégation" moet nog met een enkel woord worden gerept van de *„régime pénale"*. Hieronder vallen misdrijven als: moord of doodslag op personeel; ontvluchting; weigering na sommatie om te werken enz., welke worden berecht door een *„Tribunal Maritime Spécial"*. De straffen zijn: *doodstraf* (*guillotine*), *„réclusion cellulaire"* en *„emprisonnement"* (*beide maximum 5 jaar*), terwijl op ontvluchting de straf van „travaux forcés" (maximum 5 jaar) staat, te ondergaan los van den dwangarbeid, waartoe de gevangene reeds is veroordeeld en waarvoor hij zich in de strafkolonie bevindt.

III. *Rélégation.*

Deze is geregeld bij de wet van 27 Mei 1885 („loi sur les

récidivistes"). De naam geeft duidelijk aan, over welke misdadigers het hier gaat. Er is dan ook een principieel onderscheid met de „transportation". Was deze een hoofdstraf, de „*rélégation*" is een *bijkomende* (*accessoire*) *straf*. Zij kan eerst worden opgelegd, wanneer iemand een bepaald aantal veroordeelingen voor bepaalde met name in de wet genoemde feiten tot zijn last heeft. Zij wordt, nadat de hoofdstraf is „uitgezeten", ondergaan te St. Jean, ± 20 K.M. stroomopwaarts voorbij St. Laurent aan de Marowijne gelegen en is steeds voor levenslang. Vrouwen en personen boven 60 jaar en beneden 21 jaar kunnen niet tot „rélégation" worden veroordeeld.

Men onderscheidt hierbij drie stadia:

1. „*rélégation collective*" : gemeenschappelijke opsluiting in „cases", doch 's nachts niet — zooals in St. Laurent — gesloten. Het bewakingspersoneel is bovendien zeer gering in aantal (± 55 op ± 1300 gevangenen), terwijl het terrein niet omheind is, zoodat vluchten zeer gemakkelijk is.

2. „*rélégation individuelle*" : de gevangenen wonen elk afzonderlijk en kunnen „*concessions*" verkrijgen, terwijl hier het instituut van „*engagement*" geldt, dat ongeveer gelijk staat met de „assignation" bij de „transportés". Ook hier is verschijnen op enkele „appels" verplicht.

3. „*relèvement de la rélégation*" : op een daartoe gedaan verzoek, dat eerst kan worden gedaan 6 jaar nadat de gevangene geplaatst is in de klasse der „rélégation individuelle". Hij is dan vrijwel geheel vrij; heeft echter b.v. nog geen stemrecht.

Bij daarop volgende „*réhabilitation*", welke is geregeld bij de wet van 14 Augustus 1885, welke ook de voorwaardelijke invrijheidstelling regelt, is de gevangene eerst geheel vrij. doch zelfs dan mag hij de kolonie nog niet verlaten. Dit kan alleen bij een speciaal gratiebesluit geschieden („par voie de grace").

Ook hier gelden evenals bij de „transportation" een „*régime disciplinaire*" en een „*régime pénale*." Het eerste wordt geregeld in het „décret" van 22 Augustus 1887 en betreft het straffen van feiten als: beleediging en bedreiging van ambtenaren; oproer; diefsfal; dronkenschap; vechten;

ambtenaren; oproer; diefstal; dronkenschap; vechten; onzedelijke handelingen; dobbelen enz. De straffen bestaan in: inhouding van extra voeding uit de cantine; inhouding van verdiend loon; „prison de nuit"; „cellule" en „cachot". De maxima zijn in de eerste vier gevallen telkens 1 maand, terwijl hoogstens ⅓ van het loon over dien tijd mag worden ingehouden; het maximum voor de straf van „cachot" is 14 dagen. Lijfstraffen zijn verboden. De berechtingen der bovenopgesomde feiten geschiedt door een „*Commission disciplinaire*" van drie leden met den Commandant van het kamp als voorzitter.

Over het „*régime pénale*" handelt artikel 14 van de wet van 27 Mei 1885. Een „*Tribunal Correctionnel*" berecht de volgende feiten: ontvluchting en poging daartoe; terugkeer naar Frankrijk zonder verlof; verlaten van het gebied der rélégation. Als forum geldt daarbij de plaats van arrestatie of die der „rélégation". De straf is „emprisonnement" van ten hoogste 2 jaar. Voor de *overige feiten* vallen de „rélégués" als de gewone vrije burgers onder de berechting van de „*Cour de Droit commun*".

Hierboven is reeds met een enkel woord gesproken over de lichamelijke en geestelijke verzorging der gevangenen; hierop dient nu nog wat nader te worden ingegaan. Wat de eerste betreft, het ration per man per dag is: 750 gram brood van goede kwaliteit, 225 gram vleesch en soep en 's morgens koffie met suiker. Verder 4-maal en 3-maal per week afwisselend respectievelijk 60 gram rijst en 100 gram boonen, terwijl bij extra werk extra rations conserven worden uitgedeeld. Men is bij de „Administration" van oordeel, dat deze rations te klein zijn en men is doende, die te verhoogen. Vroeger werd veel geklaagd over verduistering van levensmiddelen door ambtenaren, terwijl het vaak moet zijn voorgekomen, dat de koks van den voorraad verkochten aan gevangenen, die voor een beraamde vlucht een hoeveelheid levensmiddelen opzamelden. Of deze klachten thans nog gegrond zijn, was natuurlijk moeilijk vast te stellen. Dat de gevangenen er in 't algemeen slecht gevoed uitzagen, zoude ik niet wil-

len beweren, terwijl ook het algemeen optreden der superieuren een gunstigen indruk maakte; integendeel, zooals boven reeds gezegd, was dit steeds zeer humaan en welwillend, terwijl mij ook van de zijde der bewakers niets is gebleken of ter oore gekomen, waaruit zou volgen, dat zij hun beruchte reputatie nog zouden verdienen. Veeleer krijgt men den indruk, dat de toestanden, bij vroeger vergeleken, veel verbeterd zijn. Wat echter zeer droevig is — en reeds daarmede wordt het systeem veroordeeld — is, dat er hoegenaamd niets wordt gedaan voor de zedelijke verheffing der gevangenen; want dat het zedelijk peil niet hoog is in een gemeenschap, waar alleen mannen — en dan veelal jonge — vrijwel voor de rest van hun leven samenwonen en waar zoo goed als nooit een vrouw verschijnt, is te begrijpen. Men kan veilig zeggen, dat het grootste percentage der gevangenen na korter of langer verblijf in de strafkolonie geheel degenereert. De „cases", waar na zonsondergang, wanneer zij gesloten worden tot 's morgens, wanneer zij weer opengaan, zelden iemand van buiten binnenkomt, zijn broeinesten van homosexualiteit, welke daar op de meest ontzettende wijze in de meest afgrijselijke vormen is verbreid. Nu is dit wel een gevaar, dat aan elke systeem van gemeenschappelijke opsluiting van individuen van dezelfde sexe eigen is, doch de omvang, die het kwaad hier heeft aangenomen, overtreft alles, wat men op dit gebied kon verwachten.

Ook op meer algemeen geestelijk terrein wordt niets voor de gevangenen gedaan; een bibliotheek is er niet; vroeger bestond er een, doch de gevangenen verkwanselden de boeken! Godsdienstoefeningen worden nooit gehouden; een geestelijke komt alleen op verzoek! Onderricht wordt er niet gegeven; alleen vakonderwijs in de werkplaatsen. Philantropische instellingen of iets in den geest van het ten onzent zoo gunstig bekend staande „Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen" kent men daar niet. Dit zijn alle inderdaad gewichtige bezwaren tegen het stelsel. Daarbij komt dan nog, dat Europeanen absoluut ongeschikt zijn voor veldarbeid in het tropische klimaat en dat een langdurig

verblijf aldaar, ook al houdt men zich dan met anderen arbeid bezig (b.v. in de werkplaatsen), per slot van rekening toch sloopend is voor het Europeesch gestel. En hierbij mag dan niet vergeten worden, dat juist het grootste percentage der Europeesche gevangenen meestal geruimen tijd in gevangenissen hebben doorgebracht en door het milieu, waaruit zij voortkwamen, zeker niet de meest geschikte personen zijn, om een op den duur afmattend klimaat goed te verdragen. Behalve voor de kolonisatie heeft het systeem dus ook als strafmaatregel gefaald. Dwangarbeid op zich zelf wil mij een zeer heilzame en nuttige vorm van straf voorkomen, die dan ook in Suriname vaak met goed gevolg wordt toegepast. Daar zijn de omstandigheden echter gunstiger, wijl zij, die tot deze straf worden veroordeeld, meestal òf Negers, òf Javanen òf Britsch-Indiërs zijn. Liet men de straf van „travaux forcés" in het land zelf ondergaan, zooals in Frankrijk vóór 1854 geschiedde, dan zou daarmede ongetwijfeld een sterk argument tegen het systeem wegvallen. Dan zou men er nog toe moeten overgaan, een strenge selectie toe te passen bij het onderbrengen der gevangenen in verschillende groepen, om te voorkomen, dat zooals nu meestal het geval is, de betere elementen door de slechte spoedig geheel bedorven worden. Het gaat toch ook niet aan jonge kerels, die voor 't eerst met den strafrechter in aanraking kwamen, onder den verderfelijken invloed van „beruchte types" te brengen. Een andere maatregel, welke het stelsel naar mijn meening ten goede zou komen, zou gelegen zijn in duidelijk en nauwkeurig in de wet geregelde gevallen, waarin tot dwangarbeid mag worden veroordeeld, terwijl de rechter ook in de bepaling van den duur der straf meer aan de wet gebonden moest zijn. Juist bij de „forçats" van St. Laurent schijnt vaak een verblijf voor altijd in zoo'n omgeving allerminst in verhouding tot het gepleegde feit. Een korte tijd in een beter milieu, onder gunstiger omstandigheden, maar dan wel in harden, zwaren arbeid doorgebracht, zou zeker een veel heilzamer uitwerking hebben. Juist bij de „forçats", wijl onder hen lang niet altijd alleen gewoonte- en beroep-

misdadigers worden aangetroffen. Deze vindt men veel meer onder de „rélégués"; daar zou dan wellicht de vraag, of levenslange verbanning te zwaar is, ontkennend kunnen worden beantwoord, hoewel ook ten aanzien van hen toch meer zou kunnen worden gedaan aan zedelijke verheffing, hoe wanhopig dit dan ook bij individuen van dat soort moge schijnen.

Zoo biedt dus een nadere beschouwing van het bovenbeschreven stelsel alleszins aanleiding tot ernstige bestudeering van de eeuwenoude kwesties van de verhoudingen tusschen maatschappij, individu, straf en strafmaat; het bestek en deze plaats laten helaas niet toe, daarop dieper in te gaan. Ik moge daarom volstaan met te waarschuwen tegen stemmen, die nu en dan opgaan vóór het stichten van dergelijke strafkolonies in Suriname. Noch Nederland noch Suriname zouden er wel bij varen. Vooral het laatste heeft in de huidige moeilijke tijden, welke het doorleeft, werkelijk meer behoefte aan een aantal gezonde, frissche, krachtige, ondernemende menschen dan een zending meer of min maatschappelijk, geestelijk en vaak ook lichamelijk verongelukten.

Bloemendaal, April 1923.

OPBOUW

DOOR

TJ. PYTTERSEN

III

Vervanging van levende kracht.

Suriname heeft evenals andere Amerikaansche cultuurstreken groote moeite gehad het aantal benoodigde werkkrachten op peil te houden en uit te breiden; de grootte van den aanvoer van arbeidskracht besliste omtrent de uitgestrektheid van het cultuuroppervlak.

In verband hiermede neem ik iets over uit de „Memorie van den Amerikaanschen raad over de Hollandsche bezittingen in „West-Indië in Juli 1806", voorkomende in het Novembernummer van De W.-I. Gids, jaargang 1922.

Op pag. 395 lezen we o.m.:

> „Suriname is van 1667 tot 1798 in onze macht geweest, naar hetzelfde „stelsel bestuurd en daardoor van lieverlede zeer in rijkdom en uitge- „breidheid toegenomen. Van den toestand dezer kolonie, vóórdat de En- „gelschen haar in 1804 vermeesterden, valt te vermelden dat het getal in- „woners bestond" uit 4000 blanken, 700 vrije lieden van de couleur, waar- „onder 1000 Joden zoo blanken als vrijen en 70 à 80.000 slaven." Het aan- „tal plantages vóór 1798 beliep 500, „die thans meer dan 20 millioen kun- „nen opbrengen", sedert zijn zij merkelijk vermeerderd en zullen dat nog „meer zoo maar de aanvoer van slaven blijft voortduren, waaraan echter „de Engelschen nu beletselen in den weg leggen."

En verder op dezelfde en volgende pag.:

> „Het bedrag der negotatiën, op de Surinaamsche plantages verhypo- „thekeerd, zal 50 millioen bedragen. Aangezien de cultures er voor meer- „dere uitbreiding vatbaar zijn, moet Suriname voor het moederland van „een onberekenbare waarde worden gehouden."

Het doet dan ook vreemd aan te zien, dat in Suriname bij een cultuur als die van suikerriet met een steeds

wederkeerenden veldarbeid van beteekenis, de vervanging van menschelijke kracht door dierlijke nimmer ernstig is betracht.

In de oude Surinaamsche literatuur zien we nu en dan wijzen op de groote waarde van ploegen voor de suikercultuur.

Zoo schrijft Vrouwe M. M. van Gelre Wed. Boxel in haar in 1735 geschreven Memorie [1]:

„Als men de rietgronden afgebrand heeft, moet men wel toesien of er alst „weer uytspruijt geen stoelen doot gegaen syn door het branden of anders „en dat bevindende moet men daer nieuwe rietstocken in steecken, dat „hiet men suppleeren.

„Als de gronden nu al eenigen tyd beplant syn geweest, moet men die „niet verlaaten alst lage kleygronden syn, maer men moet alle de oude riet-„stocken uyt den grond halen en weer nadat de gronden wel om gehaalt „syn, dat men met den houw doet, maer wy hebben 1732 tot dien eynde „een ploeg overgesonden met ordre om de oude wortels van boomen soo-„veel mogelyck is uyt te laaten doen en onse landen te laaten beploegen, „dat wy hopen dat van goed effect sal syn en daer wy gedaghten van heb-„ben dat men met een ploeg in een dag meer werck sal afdoen en gront „omhaalen als 50 neegers met haar houw op een dagh soude kunnen af-„wercken."

Aan het slot schrijft zij verder:

„Soo wy soo gelukkig syn, dat men in Suriname met de ploegh leert om-„gaan soo sal ons land onuytputtelyck syn, op de plantagie in Suriname „voortnamentlyck."

Bijna een eeuw later schrijft von Sack:

„Es kann kein besseres Land zum Pfluegen geben als in Surinam, da der „Boden ganz eben ist, und ohne Steine welche die Pflugschaar aufhalten; „leider wohnen aber die reichen Besitzer, die bei der Einfuehrung des Pflu-„ges Vortheil fanden, nicht in der Colonie; wenn sie es thaeten, und der „Versuch gut ausfiele, so bin ich ueberzeugt, dass alle uebrigen Pflaenzer „bald ihren Beispiele folgen wuerden."

Von Sack neemt in het tweede deel van zijn werk een schrijven betreffende ploegmogelijkheden in Suriname over van een planter, die daaromtrent zegt:

„Wo der Boden etwas sandig ist, kann man denselben ehe man ihn mit „Zuckerrohr bestellt, mit Vortheil pfluegen vorzueglich nachdem er von „den Stuempfen und Wurzeln der Baueme gereinigt worden. In den Regel „ist aber den Boden ein sehr steifer, zaeher Lehmboden, welchen sich nicht „wohl zum Bepfluegen eignet."

[1]) Voorkomende in De West-Indische Gids van Mei 1922.

Von Sack schrijft nog:

„Man wuerde von dem Pfluge, bei Bearbeitung des Landes, welches zu „Zuckerpflanzungen bestimmt ist, wesentlichen Nutzen ziehen koennen, „und es ist merkwuerdig, dass die Pflanzer der Gebrauch desselben bis „jetzt ganz vernachlaessigt haben. Zum Theil scheint diese Vernachlaes- „sung ihren Grund daarin zu haben, dass es nicht nothwendig ist jedesmal „das Land zu beackern, und dass Pferde, Ochsen und Esel in den Colonie „sehr theuer sind; ueberdiess verstehen die Neger nicht mit dem Pfluge „umzugehen."

Ongeveer veertig jaar later schrijft Bosch:

„Op de plantage de Goudmijn vond ik ploegen ,die echter nog niet waren gebruikt."

En dan volgt de verzuchting:

„Waarom zou men den rijken grond in Suriname, zoo in de omstreken „van Paramaribo als elders, niet op zijn Europeaansch kunnen beploegen, „en met rijst en andere levensmiddelen bebouwen? Hoe vele inwoners zou „Suriname kunnen voeden, zoo men met den grond woekerde."

M.i. bestaan er zeer aannemelijke redenen waarom het ploegen in Suriname nooit ingang heeft gevonden.

1. Bij de komst van Europeesche planters was in het land geen vee aanwezig.

2. De groote vruchtbaarheid van den grond was oorzaak, dat bij een zeer oppervlakkige grondbewerking goede resultaten werden verkregen, waardoor de planters niet genoodzaakt werden een werkwijze, wier invoering groote moeilijkheden meebracht, toe te passen.

3. Den negerslaven ontbraken de handigheid en de lust met vee om te gaan en het te verzorgen.

4. Het aanhouden van snitten was oorzaak, dat in de rietcultuur ploegen slechts zelden noodig was, omdat de terreinen ongeveer eens in de acht jaren opnieuw werden bewerkt en de overige veldwerkzaamheden niet veel beteekenden.

Dit alles neemt echter niet weg, dat door invoering van een zij het dan ook slechts gedeeltelijke grondbewerking met gebruikmaking van dergelijke trekkracht, veel handenarbeid bespaard had kunnen worden.

Dat dit in latere jaren, toen de Aziatische werkkrachten, die zeer goed met vee konden omgaan, niet gedaan

werd, moet m. i. in hoofdzaak te wijten zijn aan het feit, dat de planters eenmaal gewend waren aan een werkwijze en er tegen op zagen om ten koste van veel geld en moeite een nieuw systeem in te voeren.

We kunnen wel als vaststaand aannemen, dat een grondbewerking met gebruikmaking van dierlijke trekkracht ook in de toekomst in de Surinaamsche grootcultuur niet zal geschieden indien deze mechanisch kan plaats hebben.

Daar in de eerste plaats de suikercultuur een uitgebreide grondbewerking vereischt zal ik hier nagaan voor welke werkzaamheden mechanische kracht in Suriname noodig is.

Ik kan hier verder de tractortractie buiten beschouwing laten, niet omdat deze in Suriname in het geheel geen toekomst heeft, maar omdat, waar het aantal regendagen in de kolonie zeer groot is, het benutten dier tractie beperkt wordt, zoodat kabeltractie hier meer geëigend is.

Alvorens ik verder ga, moet ik er op wijzen, dat gedurende de laatste campagne op Java proeven zijn genomen met een tweede motorkabelgeulenploeg, n. l. die van de bekende engelsche firma Fowler.

De verkregen resultaten kunnen hier onbesproken blijven, daar het werk nog geheel het karakter draagt van experimenteeren, zoodat we moeten afwachten wat na het aanbrengen van wijzigingen het volgende jaar bereikt wordt.

Ik mag verder niet onvermeld laten dat Fowler met een motor van 100 P.K. werkt, waardoor hij hoopt in staat te zijn de tegenwoordig bereikte dagcapaciteit belangrijk op te voeren.

Voor Suriname zal het van vèrstrekkende beteekenis zijn, als daar bewezen wordt, hetgeen op Java bewezen is, n.l. dat in de suikerrietcultuur het zwaarste werk, dat om die reden tevens de meest werkkrachten bindt, door machines kan worden verricht en wel op den zwaarsten grond. Hiermede wordt bedoeld: het machinaal graven van hoofdgoten, het ploegen, eggen en het maken van plantgeulen. Waar op Java voldoende handenarbeid beschikbaar is voor de verdere veldwerkzaamheden is daar

nog niet het machinaal wieden en aanaarden in ploeg-aanplanten toegepast. In andere cultuurstreken echter, waar ten gevolge van een chronisch gebrek aan werkkrachten voor het verrichten dier werkzaamheden, werktuigen zijn geconstrueerd, is bewezen, dat deze gunstige resultaten opleveren. Voor Suriname is het de kwestie om na te gaan in hoeverre dergelijke werktuigen met gebruikmaking van kabeltractie voldoen en welke wijzigingen er eventueel moeten worden aangebracht.

Zoo gaat het ook met de werktuigen die gebruikt worden voor het bewerken van den snit, terwijl hierbij voor Suriname verder een methode moet worden gevonden om de rietbladeren onder te werken, een oude Surinaamsche werkwijze, die daar steeds volgens de planters een gunstig resultaat heeft opgeleverd en aan welker niet-toepassing de minder goede opbrengsten in het naburige Demerary in hoofdzaak worden toegeschreven; in dit land n.l. worden de bladeren verbrand, daar men het riet vóór het snijden in brand steekt. [1])

In verband hiermede wijs ik op hetgeen Prof. Harrison uit Demerary, zegt over de waarde van een bemesting met rijststroo, welke aanhaling ik overgenomen heb uit „the West-India Committee Circular" van Jan. 19. '22.

„The sugar-cane crops on the experimental fields of the Botanic Station „at Georgetown, Demerara, have during the last few years, been very un-„satisfactory and irregular, which Sir John Harrison attributes to the ex-„ceptionally heavy nature of the soil and to the difficulty of maintaining „its tilth owing to want of labour. The report of the Department of Science „and Agriculture of that Colony for 1919 states that on these fields the sur-„face dressing of rice-straw in the proportion of 12 tons to the acre has „had a marked effect in increasing the yield, the excess varying from 1, 4 „to 4, 3 tons of canes per acre."

Ten einde de hier besproken vraagstukken zoo snel en zoo goed mogelijk tot oplossing te brengen, werd — als boven reeds gezegd — door mij voorgesteld om bij het uitzenden van de in mijn rapport genoemde machines eenige uitstekende technici naar Suriname te doen gaan. Eveneens heb ik er in mijn rapport op gewezen, dat de te

[1]) Zie omtrent het bewerken van snitten — off barring — the Louisiana Planter van 16 Sept. 1922, blz. 189.

nemen proeven ook voor andere cultures dan die van suikerriet van groote beteekenis zullen zijn. De speciaal-machines en -werktuigen, die mede voor ander cultures reeds gedeeltelijk bestaan of vrij gemakkelijk kunnen worden geconstrueerd, moeten, zoodra gebleken is, dat de hoofdproef gunstige resultaten heeft opgeleverd, worden beproefd.

Bij dit alles moet niet uit het oog worden verloren, dat de cultures op Java om redenen in mijn rapport reeds genoemd, gebonden zijn aan werk, dat zeer hooge eischen stelt, terwijl in Suriname tengevolge van daar aanwezige bijzonder gunstige factoren volstaan kan worden met minder intensieve cultuurmethoden.

Elke vooruitgang op het gebied der levende kracht sparende landbouwindustrie zal — en ik heb hier meer speciaal het oog op de tropische en subtropische cultures — tot gevolg hebben, dat:

1. de streken, waar tot heden tengevolge van gebrek aan werkkrachten en mede tengevolge van kostbare arbeidskracht de productiekosten hoog waren, bij benutting der vorderingen dezer industrie, goedkooper zullen gaan produceeren;

2. tengevolge eener dergelijke toepassing het peil waarop die cultures tot heden stonden verhoogd zal worden, daar de verschillende bewerkingen beter dan zulks tot heden mogelijk was zullen worden verricht, hetgeen zal leiden tot productieverhooging met als gevolg daarvan een lageren productieprijs;

3. streken, die tengevolge van gebrek aan werkkrachten braak moesten blijven liggen, door het benutten van mechanische kracht in cultuur kunnen worden gebracht waardoor de wereldproductie wordt verhoogd, hetgeen een scherpere concurrentie op de wereldmarkten ten gevolge kan hebben.

Die oude cultuurstreken, die in hoofdzaak ten gevolge van een bijzonder gunstige arbeidsmarkt instaat waren goedkoop te produceeren, zullen die concurrentie ondervinden, temeer waar de productiekosten aldaar voortaan zeer waarschijnlijk zullen stijgen door een minder gunstig wordende arbeidsmarkt.

Al verkeert de „nieuwe school" nog in de groeiperiode toch is het onjuist haar kracht te onderschatten als dikwijls in kringen van aanhangers der „oude school" wordt gedaan.

Indien men zich, op de hoogte houdt van de vorderingen dezer nieuwe richting in de cultures, dan valt het in de eerste plaats op met welke groote energie er wordt gewerkt om gunstige uitkomsten te verkrijgen, hoe stap voor stap terrein wordt veroverd, ziet men hoe vraagstukken wier oplossing korten tijd gelegen onbereikbaar scheen, thans opgelost zijn. In verband hiermede wijs ik op de oplossing van het vraagstuk der mechanische grondbewerking op zwaren grond welk vraagstuk volgens het rapport eener Enquête-Commissie benoemd door de leiding der Javasuikerindustrie in 1920 nog onopgelost was.

Evenzoo is het gegaan met de winning van een bruikbare kracht-alkohol voor motoren uit melasse en andere producten. Het is een onderwerp waarover den laatsten tijd zeer veel geschreven is, zoodat ik mij zal bepalen tot het aanhalen van enkele belangrijke, zeer recente uitspraken, voorkomende in de nummers van The Louisiana Planter van 5 Augustus en 16 September 1922

E. C. Freeland B. S. schrijft in zijn artikel getiteld: „The Determination of Ether in Alcohol-Ether Mixtures", o. m. het volgende:

„In those countries where supplies of gasoline are limited and prices „high, the manufacture of commercial alcohol and alcohol-ether motor fuel „from waste molasses is increasing very rapidly, and the use of this fuel is „finding favor in almost every sugar-producing country. At present, enor„mous quantities of available fuel are being thrown away by sugarcen„trals."

Hij verwijst dan naar hetgeen Dr. Prinsen Geerlings jaren geleden gezegd heeft omtrent de toenmalige waarde van melasse en gaat dan verder als volgt door:

„Although this is still the general method of disposing of the molasses „at the present time (n.l. het laten wegloopen van het afvalproduct.), yet „numbers of surgarcentrals are converting it into power spirit and a still „larger number contemplate doing so in the near future. There are many „uses for which internal combustion engines can be employed on sugar plan„tations and *the cost of fuel supplies has no doubt prevented a number of es-*

„*tates from using agricultural machinery* [1]). Besides producing power spirit „for their own use, sugarcentrals have started the production of alcohol-„ether motor fuel for use in motorcars as a substitute for gasoline."

In het tweede artikel, waarin Mr. Forster, headchemist of Maui Agricultural Co's Mill at Paia (Sandwich-eilanden), als uitvinder van den motor-alcohol genoemd wordt, lezen wij o. m. het volgende:

„It takes from 2½ to 3 gallons of molasses to make one gallon of alcohol „and the total cost of the alcohol, of course, fluctuates with the market „price of molasses." [2])

Schrijver wijst er dan op dat de alchohol voor motoren gebruikt wordt en dat de grondstof vroeger vrijwel waardeloos was:

„Now it is all utilized and there is a demand for more."

De toestellen voor het fabriceeren van dit nieuw product worden o.m. op de markt gebracht door „The Walter E. Lummus Co. Builder of Improved Alcohol-Ether Plants, 173, Milkstr. Boston", die het volgende adverteeren:

„Economical Plant for Fuel Alcohol.
„The use of alcohol as a motorfuel has emerged from the experimental „stage and now engages the interest of sugarproducers as a practical means „of utilizing their waste molasses. enz."

Dat men hier met feiten te doen heeft, bewijst een berichtje uit de laatst ontvangen L. Pl. van 7 October onder het hoofd: „Cuban Motor Spirit Seeks Foreign Market", en waaruit ik het volgende overneem:

„That Cuba's motor spirit manufacturers, who make their product from the Cuban final molasses, are earnestly seeking other fields for the disposal of their output was manifested during the past week, when S. S. Maasdam sailed for Rotterdam, Holland, which a cargo of motor spirits made in Cuba. This motor spirits will be tested out in Holland with the view of replacing the high priced gasoline, used as fuel in internal combustion engines.

.... Gasoline which sold just before the motor spirits was put on the

[1]) Cursiveering door mij. P.

[2]) Sedert dit artikel geschreven werd — November 1922 — zijn meerdere belangrijke gegevens gepubliceerd geworden over Foster-fuel. In „the L. Pl." van 16 Dec. 1922 e. v. komt een artikel voor getiteld: „A Report on the manufacture of industrial alcohol from Hawaiian molasses."

market in Havanna last July for 54 cents per gallon, is now being sold for 37 cents per gallon, while motor spirits, which by volume has about 60 % of the mileage of gasoline, is selling for 19 to 20 cents per gallon, and is not causing any engine troubles such as gasoline does, and such as was thought at first the motor spirits would cause. It has also been stated here that some of the larger petroleum refiners are considerably concerned at the decrease in the consumption of gasoline which has taken place during the past year in the West-Indies, where alcoholic motor spirits is being used in place of gasoline." [1])

Van bevriende engelsche zijde bereikte mij het bericht dat enkele der suikerfabrikanten in Britsch West-Indië, die kleine ondernemingen bezitten, welke niet uitgebreid kunnen worden en die derhalve een hoogen productieprijs hebben, het plan hebben opgevat om al het rietsap te verwerken tot krachtalcohol.

Ook voor de Java-suikerindustrie kan wellicht voor sommige ondernemingen, die een hooge brandstofrekening hebben, de nieuwe vinding van nut zijn.

Boschexploitatie.

Vele goede houtsoorten komen in de Surinaamsche bosschen voor, die tot heden in vrij kleine hoeveelheden worden uitgevoerd. Ik waag mij niet aan een voorspelling omtrent de toekomst eener boschexploitatie, maar wil er hier de aandacht op vestigen, dat de kosten van ontginning van de bosschen voor landbouwdoeleinden kunnen verminderd worden door den verkoop der goede houtsoorten. Verder wil ik er even op wijzen, dat voor het uitslepen der boomstammen naar de hoofdtransportwegen kabeltractie reeds wordt toegepast, welke ook voor verder van de hoofdtransportwegen gelegen terreinen goede diensten zal kunnen bewijzen.

Veeteelt.

De veeteelt in Suriname is wel van zeer weinig beteekenis, hetgeen terstond in het oog springt, als men

[1]) Cuba produceerde gedurende de campagne 1921/22 25 millioen liters motorspirit, terwijl wordt aangenomen dat de suikerfabrieken aldaar 200 millioen liters jaarlijks kunnen maken.

bedenkt, dat in dit land met zijn kleine bevolking van slechts honderdduizend inwoners de vleeschconsumptie grooter is dan de productie, zoodat geregeld slachtvee van buiten moet worden ingevoerd. Het is te hopen, dat de maatregelen, die genomen worden om de veeteelt uit te breiden, spoedig het succes mogen hebben, dat het land in eigen consumptie zal kunnen voorzien. Zoodra de productie de consumptie overtreft gaat het er voor de veehouders anders uitzien, daar deze dan verplicht zullen zijn op naburige markten voor hun surplus afzet te zoeken, waar zij dan in concurrentie zullen komen met handelaren, die deze markten reeds lange jaren bedienden en dus een grooten voorsprong hebben.

De vraag die ik hier wensch te behandelen is, of Suriname de factoren bezit noodig voor het slagen van groote veebedrijven.

De voor de oplossing noodige gegevens kunnen grootendeels verkregen worden uit hetgeen omtrent dit onderwerp reeds door den ijverigen en bekwamen beheershoutvester in Suriname, den heer J. W. Gonggryp, werd gepubliceerd in Bulletin No. 43 Juni 1921 van het Departement van den Landbouw in Suriname en in een in De West-Indische Gids van Mei 1922 voorkomend artikel getiteld: „Over het Orinoco gebied."

Veel in Suriname en Venezuela, zegt de heer G., komt overeen; het groote verschil is er door de menschen gebracht. De Hollanders, meer speciaal de Zeeuwen, hebben zich in het lage kustgebied van Suriname achter polderdijken teruggetrokken, waar zij hun plantagecultuur dreven, terwijl de Spanjaarden precies het omgekeerde deden, daar deze bezit namen van de hooge savanna's en Ilano's, die hen herinnerden aan de steppen van Andalusië, beroemd om de teelt van paarden en vechtstieren.

Ik ben er van overtuigd zegt gen.heer, dat als de Spanjaarden toevallig in Suriname waren terecht gekomen, en wij in het Orinocogebied, Delta Amacuro cultuurcentra zou hebben gekregen als men nu in Suriname en Britsch Guyana heeft, terwijl de Surinaamsche savanna's, waar thans geen enkel stuk vee loopt, bevolkt zouden

wezen, met de kudden die den voornaamsten rijkdom van den Staat Bolivar uitmaken.

Die veerijkdom in Venezuela bedroeg in 1804 1.200.000—, in 1901 2.00.000— en op het oogenblik ongeveer 2.600.000, stuks.

De uitvoer van levend hoornvee uit dit land was.

1915.	18.339 stuks.	1917.	18.333 stuks.
1916.	18.267 „	1918.	19.020 „

De uitvoer van bevroren vleesch bedroeg in die jaren resp.: 2. 197.240 KG., 3.315.990, 4.978.420, 5.867.770.

De oppervlakte van de Surinaamsche savanna's is volgens den heer G. zelfs niet bij benadering op te geven. Hij taxeert de oppervlakte op minstens verscheidene honderdduizenden hectaren en in de plaats van, zooals nu vee voor de locale consumptie te moeten invoeren, zouden wij van Suriname een vee-exporteerend land kunnen maken.

De beste grassoort, het „tupuquen", der Venezolaansche savanna's wordt eveneens aangetroffen op de Surinaamsche, terwijl de wilde savannagrassen ook in beide landstreken dezelfde zijn.

Het streven van de veehouders op de veehouderijen of hato's in Venezuela is voor een groot deel echter erop gericht om de dieren zoo tam te maken, dat zoo min mogelijk van de lasso moet worden gebruik gemaakt.

Een economisch gebruik van de werkkrachten is noodzakelijk. Men rekent dat een beheerder met een drietal „peons" (arbeiders) een hato van een paar vierkante uren gaans, met 1000 stuks vee moet kunnen beheeren. Hoofdzaak bij de bedrijven van Venezolaansch Guayana is de teelt van slachtvee en het is in dit verband wel opmerkelijk, dat het slachten van vrouwelijk vee in de republiek absoluut verboden is, lezen wij verder.

Wat in Venezuela bereikt is, kan in Suriname bereikt worden; er kan misschien meer bereikt worden als onze energieke ondernemers er de schouders onder willen zetten. Ook de Engelschen in het tusschen beide landen gelegen Demerary zien in een groot veebedrijf in hun kolonie, waar ongeveer dezelfde factoren worden aangetroffen, toekomst.

De heer G. heeft aan de mij gedane toezegging om het gewicht van luchtdroog savannagras te bepalen voldaan door op Zanderij 1 (Gouv. reserve) twee bundels gras, die versch 18 KG. wogen, na droging te wegen, waarbij de uitkomst was, dat die bundels onderscheidenlijk 53 % en 54 % in gewicht teruggegaan bleken te zijn; per HA. omgerekend, bedroeg de hoeveelheid gras op beide proefvlakken:

versch 2550 KG. en 4475 KG.;
luchtdroog 1360 KG. en 2400 KG.

Uit een: „Kort verslag van een reis over de savannastreek tusschen Coesewijne en spoorbaan ter hoogte van Saron en Poika-kreek aan de Saramacca", door bedoelden heer G. opgemaakt, neem ik hier het volgende over:

„De reis werd ondernomen in hoofdzaak om een indruk te krijgen van de „savanna's aan de Coesewijne in de nabijheid van de Zeekoekreek en. . . . ; „om met de Indianen van Poika te bespreken in hoeverre zij de veeteelt op „de savanna in de nabijheid van hun kampen zouden willen ter hand ne- „men; en om de savanna's van de geheele streek in oogenschouw te ne- „men." . . . .

. . . .„De savanna's tusschen Poika en de Coesewijne ter hoogte van de „monding van de Goliathkreek en tusschen Saron, Matta en Zanderij 1 zijn „hoog gelegen, worden nooit overstroomd, ongeschikt voor cultuur wegens „ten eenen male onvoldoende vruchtbaarheid, doch bruikbaar, voor een „groot deel zelfs zeer geschikt, voor veeteelt zooals in Venezuela uitge- „oefend. De savanna tusschen de Saramacca en de spoorbaan is zandiger „en heeft minder gras en meer struikgewas dan de Coesewijne-savanna, „doch is rijk aan Mauritie-palmen en is stellig niet minder bruikbaar dan „vele Venezolaansche savanna's. . . . . Een geheel ander karakter dragen „de savanna's langs de Coesewijne tusschen de Zeekoekreek en de Pan- „kreek en hooger. De grond is hier kleiachtig, soms met veel kaolien en „taai als stopverf, dikwijls lichter en met groffere deelen vermengd. Langs „de kreek is het terrein het hoogst, thans ongeveer ¾ M. boven water, en „daalt naar mate men zich van den oever verwijdert, terwijl de kleiachti- „ge oppervlakte plaats maakt voor een aanvankelijk slechts dunne laag „veen of begassie. . . . . In den regentijd staat het geheele land ongeveer „een meter diep onder water. . . . De overstrooming zou volgens den op- „zichter van het boschwezen ongeveer 3 à 4 maanden van het jaar du- „ren. . . . . Zoolang het terrein niet overstroomd is, zullen groote gedeelten „ervan dus wel voor veeteelt in aanmerking kunnen komen."

Naast de savannastrook, die bezuiden het alluviale kustgebied voorkomt, en zich vrijwel over de geheele

breedte der kolonie uitstrekt, komen in het achterland van Suriname in de nabijheid van de Braziliaansche grens savanna's voor waaromtrent zeer weinig bekend is.

Op den overgang van zand op klei worden hier en daar leemsavanna's aangetroffen, die van waarde kunnen worden voor de veeteelt indien zij beschermd worden tegen al te zware langdurige overstroomingen, terwijl dan verschillende dezer vlakten tevens voor cultuur kunnen worden benut.

De verder zeer uitgestrekte kleisavanna's in het kustgebied zullen indien zij ingedijkt, gedraineerd en met paragras beplant worden, hetgeen alles met niet groote middelen kan geschieden, per vlakte eenheid heel wat meer vee kunnen voeden dan de zandsavanna's.

Hierbij komt nog, dat waar een zeer groot deel der kleisavanna's gunstige factoren bevatten voor verschillende cultures, hier gemengde bedrijven van cultuur en veeteelt kunnen ontstaan. [1])

Verder moet ik er op wijzen, dat in het algemeen de veestapel per vlakte eenheid verhoogd kan worden door benutting van palmvruchten. Een deel der savanna's wordt omgeven door bosschen waarin dikwijls palmboomen overheerschen. De vruchten dezer boomen zijn in vele gevallen een zeer goed veevoer, zooals ik reeds vroeger in mijn publicatie's uit oude schrijvers heb aangetoond.

Ter nadere bevestiging wijs ik hier op hetgeen Lans daaromtrent schrijft in zijn:

„Bijdrage tot de Kennis der Kolonie Suriname". (1842), waaruit ik het volgende overneem.

„In Boven-Cottica en in Para waren eenige ossen der houtgronden, in „de bosschen aan de dienstbaarheid ontvlugt; men veronderstelde dat zij „door de tijgers moesten zijn verscheurd. Na verloop van eenige jaren wer„den zij ontdekt van tijd tot tijd geschoten en eenige opgevangen. Volgens „de door mij ingewonnen rapporten, waren zij alle in uitmuntenden toe„stand. Een derzelve is in het jaar 1836 of 1837 te Paramaribo geslagt; „dezen heb ik met veel belangstelling gezien, en allen die met mij in het„zelfde geval geweest zijn, zullen erkennen, dat dit dier alle kenmerken

[1]) Het beenderstelsel van op kleisavanna's gefokt vee is krachtiger dan dat op zandsavanna's.

„droeg van volmaakte gezondheid, kracht en overvloedige voeding. Op-
„merkelijk was de ruigheid van zijn huid, vooral aan den kop en de ver-
„bazend zware schoft. Zijn onrustige blik en zware hals zouden, ware het
„mogelijk geweest, hebben kunnen doen veronderstellen, dat het een afge-
„dwaald beest was van een Brasiliaansche kudde. Het vleesch was bijna
„oneetbaar door het overvloedige vet; *hetgeen waarschijnlijk aan de over-*
„*matige voeding met palmvruchten moet toegeschreven worden* [1]). Waren deze
„weinige beesten, in plaats van ossen, koeijen en stieren geweest, dan zou
„men hoogstwaarschijnlijk, tenminste indien men ze den oorlog niet had
„aangedaan, reeds door het toeval eenigermate verwezentlijk zien, dat
„wat ik thans voorstel, om planmatig te doen geboren worden: de vrije of
„halfvrije veeteelt in de Surinaamsche bovenlanden."

De meer aangehaalde Dominee Bosch schrijft nog iets dat hier op zijn plaats is, n. l.

„De plantaadje Overtoom (Parastreek) levert een gezigt op, hoedanig „ik op Suriname niet dacht te vinden. Rondom het huis ligt een groote Sa- „vane van heuvelachtig land, waar op een groot aantal hoornvee graasde."

Nu ik het over de waarde van palmvruchten voor de veeteelt heb, kan ik even blijven stilstaan bij de cocoscultuur, die herhaaldelijk genoemd wordt samen met de veeteelt.

In het Maartnummer, 1922, van De W.I. Gids heb ik deze cultuur en de veeteelt even besproken.

Bekend is, dat op Coronie de cocospalm en het vee beide goed aarden.

Of dat in andere deelen der kolonie eveneens het geval zal zijn valt te betwijfelen daar hartrotziekte en torren de palm hevig aantasten.

Blom schreef in 1805 over deze cultuur en de „wurmen" het volgende:

„Tegen de Wurmen die de Cocosnote Boomen tot in het Merg door knagen waarna de Boom in het middenste of binnenste tot rotting komt en uitgaat...."

Hij noemt ter bestrijding dezer plaag het sap van de „Aloë Semperviva".

Verder schrijft hij:

„.... dog de Kokosnoot, in de Vaste Klij na bij Water het zij Rivier, Creecq, Sloot, Trens of Swamp geplant, komt zeer zelden goed voort, deeze Boom bemind, verre van het Water in hoog droog veen, Leem, of zandige Aarden te zijn geplant."

---

[1]) Cursiveering door mij. P.

Onder de cocosboomen voorkomende op nederzettingen van Creolen in het Boven-Surinamegebied zag ik er, die eveneens aangetast waren. De stand der boomen hoewel niet slecht viel mij na alles wat ik er over gehoord had, niet mee. Deze boom aardt zeer zeker in de kolonie, maar vereischt meer verzorging dan in Oost-Indië, al zijn er streken in Suriname waar deze verzorging tot een minimum gereduceerd kan worden.

Het bovenstaande leidt tot de gevolgtrekking dat een groot opgezette zoowel extensief als meer intensief gedreven veeteelt in Suriname levensvatbaarheid kan bezitten.

Waar zonder het vastleggen van aanzienlijke bedragen voldoende gegevens kunnen worden verkregen voor een betrouwbare rentabiliteitsberekening, meen ik er op te mogen aandringen, dat de Regeering pogingen in die richting met de haar ten dienste staande middelen steunt.

De uitvoer van een groot veebedrijf zal omvatten: huiden, vleesch — waarvoor koelinrichtingen noodig zijn — en producten uit afval verkregen.

(*Wordt vervolgd*).

EEN-EN-TWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS

(OVER 1922)

Van de Nederlandsche Commissie is het lid W.H. D. Baron van Asbeck in het verslagjaar als gezant naar Mexico vertrokken, zoodat deze tijdelijk aan onze werkzaamheden niet kon deelnemen. Op het einde van 1922 bestond de genoemde commisie overigens uit:

mr. dr. C. F. Schoch, voorzitter, prof. dr. A. Pulle, dr. H. D. Benjamins, dr. L. P. de Bussy, secretaris-penningmeester.

Ingevolge het verzoek van de Nederlandsche Commissie, vermeld in het vorig verslag, en aan den Gouverneur van Suriname overgebracht door de Surinaamsche Commissie, is bij resolutie N°. 2521 van 14 Juli 1922 de heer D. S. Huizinga, directeur van de Surinaamsche Bank en gedelegeerde van de West-Indische Cultuurbank, gewezen directeur van den Landbouw in Suriname, benoemd tot lid van de Surinaamsche Commissie, die op het einde van het jaar samengesteld was uit:

den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, E. Snellen, voorzitter, ex officio;

den Plantkundige bij het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, prof. dr. G. Stahel, directeur van het Landbouwproefstation, ex officio.

E. Essed, D. S. Huizinga, (de heer Huizinga is echter in het begin van 1923 voor goed gerepatrieerd), J. W. Gonggrijp, secretaris.

Van de heeren prof Stahel en Gonggrijp kwam in den aanvang van het jaar een verzoek binnen om geldelijken steun voor een tweede botanische studie-reis naar den Hendrik-top, die zij zich voorstelden in den drogen tijd te maken, en waarvan zij de kosten op ongeveer *f* 3000.— schatten.

De Nederlandsche Commissie besloot *f* 1500.— voor dat doel beschikbaar te stellen, terwijl zij ook de Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën en het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap bereid vond ieder *f* 750.— bij te dragen.

Deze heugelijke tijding is den aanvragers dadelijk gemeld; het schijnt evenwel, dat de resultaten van den eersten tocht — in het natte seizoen — een tweede expeditie niet noodig doen zijn zoodat de toegestane gelden waarschijnlijk niet gebruikt zullen worden.

Voorts is besloten steun te verleenen aan de uitgave van een werk over de Surinaamsche orchideeën van dr. R. Schlechter te Berlijn, op voorwaarde, dat de tekst in het Nederlandsch of in het Engelsch geschreven zal worden.

In den zomer ontving prof. Pulle weer een groote zending herbarium-

materiaal van boschboomen met de daarbij behoorende houtmonsters. De houtmonsters werden in December alle (ook die van de oudere verzamelingen) naar het Laboratorium voor Technische Botanie te Delft gezonden ter bewerking door den deskundige van de Commissie van Advies en Onderzoek in zake Surinaamsche Houtsoorten, dr. J. Ph. Pfeiffer. Verder kwam te Utrecht een vrij belangrijke verzameling herbariummateriaal aan, die de heeren Gonggrijp en Stahel hebben verzameld in Februari en Maart 1922 op hun reis naar de Emma-keten en den Hendriktop. Allerlei ongunstige omstandigheden, o.m. de zeer slechte weersomstandigheden, waren oorzaak, dat de collectie niet zoo groot is, als was verwacht. Een oppervlakkig onderzoek deed echter zien, dat er toch een aantal interessante vormen bij zijn, al zijn er ook niet veel typische bergplanten te voorschijn gekomen.

In den loop van het jaar werden een viertal plantenfamilies naar buitenlandsche botanici ter bewerking gezonden, omdat van deze families in Nederland geen vergelijkingsmateriaal in voldoende hoeveelheid te verkrijgen is.

Een zeer groote slag voor de bewerking van het materiaal is het a.s. vertrek van den beheershoutvester J. W. Gonggrijp uit de Kolonie.

Na een jarenlang verblijf in de Kolonie, waarin hij allengs door zijn studie en ervaring voor Suriname een uitnemend en gewaardeerd deskundige op het gebied van het boschwezen is geworden, en eene positie is gaan innemen, waarin hij zeer bezwaarlijk kan worden vervangen, laat men hem om — naar wij meenen — financieele redenen — zijn salaris als Indisch ambtenaar werd te hoog voor de Kolonie —, los en naar Nederlandsch Indië teruggaan. Wij betreuren dit heengaan zeer bijzonder, ook voor onzen arbeid.

De bezittingen van het van Eeden-Fonds waren op 31 December 1922 de volgende:

aan boeken:

Bulletin 38 van het Koloniaal Museum	101 ex.
„ 47 „ „ „	205 ex.
Dr. I. Boldingh Flora W. I. Eilanden	456 ex.
Studiën Dr. I. Boldingh	62 ex.

aan geldmiddelen:

Waarde effecten op 31 December 1922	*f* 24.349.75
Inlage Rijkspostspaarbank	- 185.17
Dag. Deposito bij de Surinaamsche Bank	- 2.326.64
Kassaldo	- 27.72½

C. F. SCHOCH, *Voorzitter.*
L. P. DE BUSSY, *Secretaris-Penningmeester.*

BIBLIOGRAPHIE

Proceedings of the New England Zoölogical Club. February 1923 (Vol. VIII. pp. 35—36). Two new forms of Surinam Birds, by Thomas Edward Penard.

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië. 16 February 1923. Surinaamsche kleine landbouw, door Villanus. (Ontleend aan het Soerabajasch Handelsblad).

Idem. 2 Maart 1923. De suikerindustrie in Suriname. (Ontleend aan de N. R. Ct.).

Nederlandsch Zendingsblad. Maart 1923. In memoriam Frits Staehelin, van 1892 tot 1906 Praeses van de Zending der Broedergemeente te Suriname. (Met portret).

De Vrijheid. 28 Maart 1923. Democratische opvatting van de behandeling der publieke zaak, door A. S. J. Fernandes.

Het Koloniaal Weekblad. 22, 29 Maart en 5 April 1923. Van Curaçao naar Venezuela (September 1920), door M. Landheer van Donselaar.

Idem. 12 en 19 April 1923. Van Curaçao naar Panama, door M. Landheer van Donselaar.

Idem. 19 April 1923. Voordracht (over Suriname) van Mevrouw H. Kasteleyn-Beyerinck.

Economisch-Statistische Berichten. 4 April 1922. De Koloniale Spoorweg in Suriname, door Mr. Dr. C. F. Schoch.

Bergopwaarts. 21 en 28 April, 5 en 12 Mei 1923. Het arbeidsvraagstuk in Suriname, door Mr. O. E. G. Graaf van Limburg Stirum.

De Prins, 21 April 1923. Gezicht op Paramaribo, ongeveer 200 jaar geleden.

Neerlandia. Mei 1923. Herdenkingsnummer. Surinaamsche Herinnering, door S. da Silva.

Berichten uit de Heiden-Wereld. Mei 1923. Waarheen zal de weg leiden? — Herrnhutter-comité in Suriname. — Een kwart eeuw Surinaamsche Zendings-geschiedenis. 1892—1919. Herinneringen van R. Voullaire (Wordt vervolgd). — Maatschappij ter bevordering v. d. godsdienstig onderwijs onder de Inlandsche bevolking van de kolonie Suriname. (Haagsche Maatschappij). Met afbeelding van de Zinzendorff-school te Paramaribo. — Oude gebruiken in Suriname.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Mei 1923. Bij het $12^1/_2$-jarig Bisschops-Jubilé van Mgr. Michaël Greg. Vuylsteke O.P., Apostolisch Vicaris van Curaçao. — Apostolisch Vicariaat van Suriname. Bijzonder Onderwijs: Geschiedenis der gelijkstelling in Suriname. — Uit de Regeeringsreglementen voor Suriname en Curaçao. — De begrooting van Suriname in de Tweede Kamer, 6 en 7 Febr. 1923. — Voorlopoig Verslag van de Eerste Kamer over de begrooting 1923 van Suriname, 28 Febr. 1923.

British Guiana. Rules, regulations, by-laws, and orders-in-council. Made by the Governor, the Governor-in-council, the Governor and court of policy and other authorities for the year 1920, with gazette and alphabetical reference. Georgetown-Demerara, 1922.

Bijdragen tot de Dierkunde, uitgegeven door het Kon. Zoölog. Genootschap „Natura Artis Magistra" te Amsterdam. Weber nummer. 1922. Blz. 65: On the origin of the West Indian Fauna, by R. F. Scharff. Blz. 133: On a collection of marine fishes from the Lesser Antilles, by J. Metzelaar. — Blz. 193: On some polychaetous Annelids from Curaçao by R. Horst. — Blz. 209: The Ophiurans of the island of Curaçao, by A. H. Clark. With illustrations.

Indië. Geïllustreerd Weekblad. 21 Maart 1923. Suriname. Verkeerswegen. (Ontleend aan de N. R. Ct.).

Idem. 28 Maart 1923. Suriname. De immigranten. (Ontleend aan de N. R. Ct.).

Idem. 11 April 1923. Een hygiënische studiereis in West-Indië. (Ont leend aan de N. R. Ct.).

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. December 1922. (Inhoud: De gelestrepen ziekte (Mozaïekziekte) van het suikerriet door Dr. G. Stahel. — Nickerie als landbouwdistrict, door W. E. Hewitt. — Volkswoningbouw. — Djari-pesi en Paardeboonen. — De invloed van zouthoudend water op bodem en plantengroei, door W. E. Hewitt. — Iets over bijenteelt.

Idem. Januari 1923. (Inhoud: Kolonisatie (Ref.). — Het rapport Pyttersen, door J. S. C. Kasteleyn. — Uittreksel uit een artikel van den heer Fr. J. W. van Vloten over mechanische geulengravers, voorkomende in het archief voor de suikerindustrie. Augustus 1922. De Van Dijks Geulengraver. — Brief aan de redactie, door A. Th. White (met onderschrift van A. Reyne). — Patattenluizen, door A. Reyne. — Voor den landbouw schadelijke insecten in Brazilië, door A. Reyne. — Mededeelingen over pluimveeteelt, door W. E. Hewitt. — De productie van geoculeerde cacaoboomen op Dominica, door Stahel. — De vooruitzichten en verbetering der koffiekultuur in Ned.-Indië, door Stahel.

Curaçaosche Handelmaatschappij. Jaarverslag over 1922.

Behandelde zieken van de koloniale troepen (Oost- en West-Indië en Koloniale Reserve) over het jaar 1920. Uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek, 's Gravenhage (1923).

De Economische toestand van Suriname in 1922. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo, (1923).

The home and health in India and the tropical colonies, by Kate. Platt, M.D., B. S. (London). London 1923.

VERSLAG VAN EEN REIS NAAR DEN HENDRIKTOP (BOVEN-SARAMACCA)

DOOR

J. W. GONGGRIJP EN GEROLD STAHEL

III

Maandag 20 Maart. Het geheele gezelschap is weer bij elkaar. De zieken, waarvan wij de laatste dagen nog al last hadden, zijn hersteld en wij laten met alle mannen vrachten naar K.M. 7. Wij zelf gaan na nogmaals bij de gevelde chicle-boomen te hebben gebotaniseerd, naar het uitzicht op den Hendriktop, waarvan wij nu een paar goede foto's kunnen maken.

Op de heuvels hier in de buurt komt dikwijls in groote hoeveelheden in het onderhout een prachtige stamlooze palm voor, de zoogenaamde Moeroe-moeroe (Acrocomia sclerocarpa?), met geweldige 7 tot 8 M. lange bladeren en groote schutbladeren. Een onzer is zoo verrukt over deze plant, dat hij met alle geweld bijna een geheelen palm bij het herbarium-materiaal wil voegen, niet in aanmerking nemende, dat wij al zooveel vracht voor de dragers hebben, dat deze zich tot het uiterste zullen moeten inspannen. De andere, nuchterder aangelegd, verzet zich hiertegen en wij krijgen een diepgaand meeningsverschil, dat pas weer wordt bijgelegd, als wij dicht bij het uitzicht op den Hendriktop verscheidene Hevea's vinden, waarvan alle bladeren de typische gaatjes vertoonen van de Zuid-Amerikaansche Hevea-bladziekte, die de rubbercultuur in Suriname onmogelijk heeft gemaakt. Dat deze Hevea's inderdaad door den zelfden schimmel waren aangetast, kon echter niet met zekerheid worden uitgemaakt, daar wij geen vruchtlichamen konden vinden.

Dinsdag 21 Maart. Verhuisdag naar den waterkant.

Wij hebben een tocht van 16 K.M. voor den boeg, door gedeeltelijk zeer moeilijk terrein en, moge deze dagmarsch voor Europa belachelijk klein schijnen, in deze omstandigheden, langs het smalle paadje, over glibberige hellingen, omgevallen boomen en door moerassen, is deze weg reeds voor óns, alleen belast met een geweer en enkele instrumenten, zeer vermoeiend, zooveel te meer voor de zwaarbepakte arbeiders, die beladen met hun draagkorf (moetété) van minstens 30 K.G., met langzamen vasten stap en steunend op een langen stok gewillig voortzwoegen.

In het kamp bij K.M. 7.6 houden wij een oogenblik halt en verdeelen de vrachten, die daar liggen in eenmanslasten. Om kwart over vieren zijn wij aan den waterkant. Onderweg raken wij een oogenblik midden in een groote kudde pingo's (boschvarkens). De dieren maken een geweldig kabaal, door tandenknarsen, knorren en het vertrappen van struikgewas en doode takken, en schijnen ons in het geheel niet op te merken. Wij zien er wel tien tot twaalf stuks tegelijk rondom de lijken van twee hunner kameraden, die door Zaandam, die niettegenstaande zijn zware vracht is vooruitgeloopen, zijn geschoten. Anderhalve K.M. van het kamp komen wij hem tegen, hij heeft zijn vracht al naar het eindpunt gebracht en keert nu vier kilometers terug, om de beide pingos te bergen. Korten tijd na ons komt Dalger in het kamp met, behalve zijn vracht, nog een deel van de vracht van Tos, op zijn rug. Tos heeft zijn overige bagage onderweg laten liggen en is teruggeloopen met Zaandam, om hem met zijn varkens te helpen. Juist tegen donker komen Zaandam en Tos in het kamp aan, met àl hun vracht en àl het vleesch van de beide werkelijk niet lichte dieren.

Allen zijn nu aan den waterkant, behalve een man, Duits, die nog steeds op zich laat wachten. Het wordt donker en nog steeds geen spoor van Duits. Wij maken ons eenigszins ongerust en overwegen of het niet noodig is hem met een lantaarn langs den weg te gaan zoeken, maar bij nader inzien wordt het 't waarschijnlijkst geacht, dat hij, bemerkende het kamp aan den waterkant niet vóór donker te kunnen halen, zijn hangmat opge-

hangen heeft in een afdakje bij K.M. 4, dat vroeger bij het vrachten in gebruik was. Maar tegen 7 uur, het is pikdonker in het bosch, en wij liggen reeds lang in de hangmat, zien wij tot onze groote verbazing een licht uit de duisternis naderen; en daar komt waarlijk, tot aller verbazing Duits aangestrompeld. Hij had toevallig een lantaarn bij zijn vracht en heeft deze aangestoken, om aldus nog den waterkant te kunnen bereiken. Door een vervelling aan zijn voet had hij niet vlugger kunnen loopen.

Het is hier zeker de plaats om een hartelijk woord van waardeering te spreken voor onze mannen, die getoond hebben, dat zij zonder morren tot een werkelijk buitengewone inspanning in staat zijn.

Woensdag 22 Maart. Toen wij gisteren aankwamen was de Tawa-kreek door de zware regens van twee dagen te voren nog sterk gezwollen, het terrasvormige terrein voor het kamp was geheel onder water en van onze booten zagen wij er slechts één liggen. Wij hadden drie corjalen en met een daarvan was een paar dagen te voren Rogalli met twee man vooruit gereisd naar Mombabasoe, om daar de noodige boschnegers en booten voor den terugtocht te huren. Wij vreesden, toen wij slechts één boot zagen liggen, dat de andere corjaal misschien door den sterken stroom was meegesleept en verloren gegaan, wat onze terugreis natuurlijk ernstig zou hebben belemmerd. Heden morgen is het water van de kreek echter sterk gedaald, meer dan een meter vergeleken met gisteravond, en gelukkig komt de verloren gewaande boot weer te voorschijn. Zij was te kort vastgebonden en door de sterke stijging van het water gezonken.

Alle beschikbare arbeiders worden naar K.M. 7.6 gestuurd, om de daar neergelegde vrachten af te halen. Wij gaan met een corjaal de Tawa-kreek af en de Toekoemoetoe een eindweegs op, onderweg botaniseerende in den plantengroei van de oevers. Veel nieuws treffen wij er echter niet aan. Interessant is hier een parasiet op de bamboe-stoelen, een Ascopolyporus, een Ascomyceet, die uiterlijk veel van een Polyporus heeft, van welken verscheidene soorten in Brazilië op bamboe worden gevonden.

In den middag gaan wij naar den Apodanthes-boom langs het tracé, om hem om te kappen en te fotografeeren. Wij vinden van den parasiet een groote hoeveelheid uitgebloeide exemplaren, maar ook eenige open bloemen, die allen twijfel wegnemen of wij wel met een Rafflesiacea te maken hebben of niet. De boom is ongetwijfeld een Casearea, doch wij vinden alleen bloemkussens met verdroogde bloemen. Na eenig zoeken in de buurt, ook den volgenden dag, vinden wij nog eenige Casearea's, waaronder een tweede nauw-verwante soort, doch van deze soort vinden wij er geen, die door Apodanthes is aangetast maar wel van de eerste nog één met sporadische parasieten.

Terwijl wij nog bezig zijn met fotografeeren, hooren wij in de verte een schot en iets later komt Zaandam aan, eenigszins opgewonden, met de mededeeling, dat hij op het tracé bij K.M. 2 een grooten tijger heeft geschoten, die evenals hijzelf een kudde pingo's achtervolgde. Zaandam had den tijger opgemerkt, zonder dat deze hem zag en had hem onmiddellijk doodgeschoten. Wij gingen er heen en vonden het dier, zooals het was neergevallen, midden op het pad liggen, een groot, zwaar vrouwelijk exemplaar, dat door twee mannen met moeite kon worden gedragen.

23 Maart. De tijger wordt gevild en de schedel geprepareerd. De meeste arbeiders vrachten nog van K.M. 7.6 en verder wordt de dag in afwachting van de boschnegers van Mombabasoe met jagen en botaniseeren in de buurt van het kamp doorgebracht.

24 Maart. Heden moet Rogalli stellig met de menschen van Mombabasoe aankomen en wij beginnen in te pakken, blikken, die open zijn dicht te soldeeren en alles in gereedheid te brengen voor het vertrek. Tegen tien uur klinkt in de verte een schot en hooren wij stemmen en spoedig daarop verschijnen twee boschnegers met een corjaal aan den waterkant met de mededeeling, dat Rogalli hen spoedig zal volgen. Korten tijd later komt Rogalli inderdaad aanzetten, doch terwijl de eerstaangekomenen ons in alle gemoedsrust hadden verwelkomd, is Rogalli zichtbaar opgewonden en vertelt ontroerd, dat een minuut of tien tevoren, een paar honderd meters

van het kamp af, de boschneger, die de corjaal, stuurde, waarin hijzelf was gezeten, plotseling over boord gevallen en niet meer is bovengekomen. De 2 djoeka's, die er reeds waren, sprongen dadelijk in hun bootje, om bij het opsporen van den verongelukte behulpzaam te zijn, en aangezien er reeds door een zestal djoeka's naar den man gezocht werd, was er voor ons in deze niets te doen dan afwachten, wat de uitkomst daarvan zijn zou. Na ruim een uur gezocht en gedoken te hebben, kwam het heele gezelschap terneergeslagen in het kamp terug met de mededeeling, dat hun landgenoot vermoedelijk op een diepe plaats door den sterken stroom onder een gezonken boomstam was geschoven en daar was blijven vastzitten, zoodat verder zoeken nutteloos was. Wij kwamen overeen, dat twee van de djoeka's met het kleinste bootje en eenige vracht naar Mombabasoe zouden vertrekken om de treurige tijding aan de familie-leden van den verdronkene over te brengen. Wij zelf zouden den volgenden dag met de overige menschen vertrekken. De stemming was door het ongeval natuurlijk zeer gedrukt en voor ons voegde zich bij het leedwezen over den armen kerel nog ongerustheid over de gevolgen, die zich, in verband met de bijgeloovigheid van de boschnegers, uit dit ongeval zouden kunnen ontwikkelen.

Wij brengen alles voor het vertrek op den volgenden dag in gereedheid en de achtergebleven boschnegers trekken met treurige gezichten het bosch in, om na een tijdje terug te komen met kruiden die, in water gelegd waarin men baadt, mogelijk een voorbehoedmiddel zijn tegen verdere ongelukken.

25 Maart. Wij vertrekken om halfacht met twee boschnegerbooten en twee eigen corjalen. Wanneer wij de Tawa-kreek uitvaren en in de Toekoemoetoe komen, varen de beide boschnegerbooten een klein eindje de rivier op en alle boschnegers scheppen daar een petroleumblik vol water. Hetzelfde herhaalt zich als wij de Toekoemoetoe uitvaren en in de Boven-Saramacca komen; de boschnegers verklaren, dat zij dit doen, omdat zij niet mogen drinken van het water waarin nog het lijk van een hunner kameraden ligt. Er wordt vlug doorgevaren en reeds

om 4 uur in den namiddag zijn wij op Mombabasoe.

Wij hadden onderweg nog niets bemerkt van de familie van den verongelukte, die ongetwijfeld de rivier zou opkomen om te trachten het lijk te vinden, wanneer dit zooals steeds bij drenkelingen voorkomt, na eenigen tijd zou komen bovendrijven. Daarover moest zeker nog een behoorlijke kroetoe (beraadslaging) gehouden worden.

Kort voordat wij op Mombabasoe aankwamen, vroeg de stuurman van onze boot, de boschneger Matthias, wanneer wij zouden doorreizen. Wij gaven te kennen, dat wij den volgenden dag, Zondag, te Mombabasoe zouden blijven, om den dag daarop, dus Maandag, naar beneden te vertrekken. Matthias antwoordde, dat 't dan in orde was en dat hijzelf met ons zou mede gaan. De opzichter Rogalli had namelijk te Mombabasoe een overeenkomst gesloten, dat 12 boschnegers ons onmiddellijk na aankomst aldaar tot beneden de vallen van de Saramacca zouden brengen en Matthias behoorde tot de gecontracteerde vaarders.

Nauwelijks echter zijn wij te Mombabasoe aangekomen of Matthias, klaarblijkelijk spoedig anders ingelicht, komt vertellen, dat hij niet meer met ons zou kunnen vertrekken en dat hij de boot, waarmede hij ons van de Tawakreek heeft gebracht, moest terug hebben, om weer naar de kreek terug te gaan om het lijk van den verdronken man te helpen zoeken. Ook de eigenaars van de andere booten waarmede wij waren aangekomen, kwamen hun vaartuig opeischen en op onze mededeeling, dat wij die booten toch noodig hadden om Maandag af te zakken, bleven zij zeer onhebbelijk aandringen, en uitten zelfs de bedreiging, dat zij, indien wij zelf onze lading niet uit de booten lieten halen, deze eenvoudig er uit zouden gooien en de booten mede nemen.

Tegen den boschopzichter Rogalli namen de boschnegers eveneens een zeer eigenaardige houding aan en hun achterdocht tegen hem werd nog scherper, toen hij in plaats van zich weinig van dien argwaan aan te trekken, niet zooals gewoonlijk zijn hangmat in een boschnegerkampje opsloeg, maar een afzonderlijk kampje aan den waterkant liet opzetten. Het was duidelijk, dat de pu-

blieke opinie te Mombabasoe Rogalli aansprakelijk stelde voor den dood van Lambertus, den verdronken man. Het was in de oogen van de boschnegers hoogst verdacht, dat niemand wist hoe Lambertus op den bewusten morgen was overboord geslagen. Hij was alleen in de corjaal met Rogalli en den arbeider Donk en beide konden niet anders verklaren, dan dat zij op een gegeven oogenblik een schok voelden en toen zij zich omkeerden zagen, dat de man in het water was gevallen en niet meer boven kwam. De Hernhutter schoolmeester van het nabijgelegen dorpje Boschland verklaarde nog den dag van onze aankomst te Mombabasoe, dat Lambertus kort geleden van Kwakoegron was teruggekeerd met een groote voorraad dram, die hij stevig aansprak en dat hij wel eens aan toevallen leed. Het waarschijnlijkste kwam het ons dus voor dat hij een epileptischen aanval had gehad.

Er waren in het gedeelte van de rivier, waar Mombabasoe is gelegen, geen door het Gouvernement erkende hoofden. Wij lieten echter de door de bevolking erkende hoofden ontbieden, zekeren Kapitein Nicodemus van Boschland en Kiné, die als Granman van den geheelen stam werd beschouwd. Kiné, die nota bene een van de menschen was, die ons volgens overeenkomst de rivier zoude moeten af brengen, liet weten, dat hij niet kon komen, omdat hij ziek was en Nicodemus zeide, dat als al onze menschen weer de rivier op gingen, om het lijk te zoeken, hij ons niet aan ander personeel zou kunnen helpen, omdat er geen andere menschen in de buurt beschikbaar waren, een tastbare onwaarheid, want er wonen in de buurt over de 400 personen, en bij alle landingsplaatsen lagen talrijke booten, meer dan voldoende, om ons betrekkelijk klein gezelschap de rivier af te brengen.

In den nacht om twee uur hoorden wij Granman Kiné, niettegenstaande zijn z.g. ziekte, luidsprekend met nog een aantal boschnegers ons kamp voorbij gaan en met eenige corjalen de rivier op vertrekken.

Den volgenden morgen Zondag 26 Maart, bleek, dat wij ons te Mombabasoe vrijwel als onder arrest konden beschouwen. Wanneer wij niet door verscheidene boschne-

gers tegelijkertijd werden lastig gevallen, om medicijnen kwam er telkens iemand gluren of wij er nog wel waren en de booten waarin wij nog lading hadden werden telkens, vaak op zeer onhebbelijken toon opgeëischt. Om niet tot grooter onbewegelijkheid te worden gedoemd, hielden wij er echter onze lading in. Den vorigen avond hadden wij reeds bezoek gehad van een bejaarde, zeer robuste boschnegerdame, Ma Maria geheeten, die zich aandiende als moeder van den overleden Lambertus. Na onze betuigingen van rouwbeklag te hebben in ontvangst genomen, achtte zij het nog noodig te bewijzen, dat zij de „werkelijke" moeder van Lambertus was, door haar kleedij op zijde te schuiven en te toonen, dat zij een band stijf om haar buik had gebonden, een bijzonder teeken van rouw van het lichaam, dat den verongelukte had gebaard. Al spoedig kwam echter de meer zakelijke kant van haar bezoek voor den dag. Lambertus had voor zijn dood toch nog een paar dagen ten onzen behoeve zijn corjaal de rivier opgepagaaid en het was billijk, dat nu hij geen kinderen had, dit loon aan zijne moeder zou worden uitbetaald. Wij konden veel voor die redeneering voelen en spraken met Ma Maria af, dat wij den volgenden dag dit loon aan een door haar aan te wijzen boschneger zouden uitbetalen. Zijzelve zou als eenige vrouw met de expeditie ter opsporing van het lijk mede vertrekken.

In plaats van den vertegenwoordiger van Ma Maria kwamen Zondagmorgen evenwel twee onbekende boschnegers met een andere vrouw aanzetten met de bewering, dat niet Ma Maria, maar zij de moeder van den overledene was. Aan wie nu het geld uit te betalen? Zie daar een vraag voor een Salomo. Aniba, de gemachtigde van Ma Maria verscheen ook en van weerskanten werd met even groote hardnekkigheid volgehouden, dat de tegenpartij ons trachtte te bedriegen. Aangezien alleen Ma Maria den tocht naar de Tawa-kreek ondernomen had, zich dadelijk als moeder had aangediend en wij tenslotte het geld ook aan haar hadden beloofd, besloten wij dan ook het loon van Lambertus aan Aniba ter hand te stellen.

Een bezoek aan het naburige dorp Boschland, onge-

veer een kilometer benedenstrooms van Mombabasoe gelegen en standplaats van den Hernhutter-zendeling Krolis bracht ons tot de overtuiging, dat wij daar veel prettiger zouden kunnen kampeeren, dan op Mombabasoe. Wij lieten dan ook de geladen booten door onze eigen arbeiders naar Boschland brengen.

Toen wijzelf ook op Boschland waren aangekomen, werden ons daar door verscheidene inwoners verhalen gedaan over de slechtheid van de menschen van Mombabasoe: Zoo werd ons verteld, dat er vroeger een voetpad was door het bosch, dat de twee dicht bij elkaar liggende dorpen verbond. Maar men liet dat pad weer dichtgroeien omdat de lui van Mombabasoe daarvan misbruik maakten voor nachtelijke bezoeken aan de vrouwen van de mannen van Boschland. In ieder geval gedroegen de menschen van Boschland zich, waarschijnlijk door het goede voorbeeld van den schoolmeester, den heer Krolis, heel wat beschaafder dan de brutale en luidruchtige bende op Mombabasoe.

Wat het aanwerven betreft van menschen om ons de rivier af te brengen was men te Boschland echter volkomen solidair met Mombabasoe en weldra gaf kapitein Nicodemus van Boschland dan ook toe, dat men onderling afgesproken had, om de geheele expeditie niet af te brengen tot dat Granman Kiné met zijn menschen van de Tawa-kreek terug was. Tot zoolang was de rivier voor ons afgesloten.

Volgens opgave van den opzichter Rogalli moeten er ook chicle-boomen voorkomen in de buurt van Mombabasoe dicht bij een grondje van Ma Maria. Op Maandag morgen toen er toch geen kans was, om de rivier af te zakken gingen wij daarheen, troffen daar inderdaad talrijke boomen aan van dezelfde soort als wij bij K.M. 16 hadden afgetapt en lieten door onze arbeiders een zoo groot mogelijke hoeveelheid melksap van deze boomen aftappen. Wij waren hier ook zoo gelukkig, om een boom met rijpe vruchten aan te treffen, waarvan er te Paramaribo later echter slechts twee pitten ontkiemden.

In den middag weer te Boschland teruggekeerd, besloten wij kapitein Nicodemus thans het vuur nog wat nader aan de schenen te leggen. Wij zeiden hem in tegen-

woordigheid van den heer Krolis, thans niet meer te vragen of te verzoeken of hij ons kon helpen aan booten en menschen, om daarmede de rivier af te zakken, doch gelastten hem in naam van den Gouverneur, om te zorgen, dat wij den volgenden morgen om zeven uur met al het personeel en al de andere menschen de rivier af konden gaan. Wij zeiden hem, dat wij niet onbepaalden tijd konden blijven wachten, omdat onze voeding opraakte en dat hij als kapitein verplicht was, om ambtenaren van het Gouvernement bij reizen in het binnenland behulpzaam te zijn. Nicodemus kreeg het zichtbaar benauwd, gaf ten slotte toe, dat de boschnegers verkeerd hadden gedaan, om de bewuste afspraak te maken, mààr, zeide hij, *als hij dan toch onaangenaamheden moest krijgen, kreeg hij die liever met het Gouvernement in Paramaribo, twaalf dagreizen van hem af, dan met zijn allernaaste buren !*

Dinsdagmorgen komt Nicodemus zeer deemoedig vertellen, dat hij persoonlijk wel bereid is, om ons de rivier af te helpen, maar dat hij werkelijk niemand kan vinden, om met hem mee te gaan en alleen kan hij natuurlijk niet een boot over de vallen brengen. Op de mededeeling, dat wij wel iemand hebben (boschwachter Dalger), die zeer goed een boot door de soela's kan brengen, als hij maar den weg wijst, antwoordt Nicodemus, dat hij een zoo verantwoordelijk werk alleen met een landgenoot aandurft. Wij togen dus weer aan het aftappen van chicle-boomen bij het grondje van Ma Maria en deden verder alleen nog een poging, om door bemiddeling van zekeren Simson, een boschneger van Pakka-pakka, die ons naar boven had gebracht, en die in gezelschap van Lampoe, ook een onzer oude vrienden een bezoek was komen brengen op Mariakriki, iets beneden Boschland, waar hij zijn bovenlandsche echtgenoote had zitten — een ploeg vrachtvaarders van zijn dorp te bestellen. Simson was ten zeerste verontwaardigd over de wijze, waarop wij door Granman Kiné en de menschen van de buurt behandeld waren en sprak af den volgenden morgen naar Pakka-pakka te zullen vertrekken, om zoo vlug mogelijk met de noodige booten terug te keeren.

Men zal zich wellicht afvragen, waarom wij geen po-

gingen deden, om zonder boschnegers de rivier af te varen, doch voor vervoer van al ons personeel en de geheele bagage hadden wij in de eerste plaats niet voldoende booten, zelfs al hielden wij de door de boschnegers opgeëischte booten nog in gebruik, en ten tweede is het afvaren van de groote stroomversnellingen zonder een goede gids, zeer gevaarlijk, veel gevaarlijker nog, dan het opvaren. Ook de heer Van Stockum heeft deze vallen, hoewel hij er zonder boschnegers op was gekomen, met een boschneger-loods moeten afvaren.

Om duidelijk te doen uitkomen, dat wij door de boschnegers van de omgeving van Mombabasoe a.h.w. werden vastgehouden, gaven wij ten slotte ook toe aan hun eisch om de van hen in gebruik gehouden booten terug te geven Dit geschiedde onder de uitdrukkelijke mededeeling, dat alle met hen gesloten overeenkomsten nu ook als vervallen werden beschouwd en de geheele verantwoordelijkheid voor ons oponthoud voor rekening van Granman Kiné en henzelf zou komen.

Woensdag morgen ontvangen wij in de vroegte een mededeeling van Simson, dat hij niet volgens afspraak naar beneden is vertrokken, omdat hij een boodschap van Granman Kiné heeft ontvangen, dat hij zich niet met de zaak moest inlaten, omdat hij, Kiné zelf wel voor het vervoer van de „bakra's zou zorgen. Spoedig daarna krijgen wij een boodschap van den grooten man zelven, dat hij ons later op den dag hoopt te komen opzoeken; hij is in den nacht met het geheele gezelschap van de Tawakreek teruggekeerd en heeft het lijk van Lambertus gevonden en begraven.

Wij antwoorden, dat wij Kiné zoo spoedig mogelijk verwachten te zien en dat wij erg boos op hem zijn en bij den Gouverneur in de stad zullen aanklagen, wegens afsluiting van de rivier voor landsdienaren.

Kiné komt desniettegenstaande pas om 10 uur aanzetten, uitgedoscht in een oude korporaalsjas, die hij klaarblijkelijk niet bij zich had, maar eerst had laten halen uit zijn woning beneden aan de rivier, met een klein bootje, dat pijlsnel Boschland was voorbij gevaren. Zijn stemming was zeer gedrukt. Zij waren in den beginne zoo erg in hun

schik geweest, die bakra's eens hun macht te kunnen laten voelen. Maar nu kwamen zij, door kapitein Nicodemus en den schoolmeester voorbereid, bewust van hun schuld.

Granman Kiné begon met te zeggen, dat hij door den ongelukkigen dood van Lambertus tot zijn spijt verhinderd was, om dadelijk gevolg te geven aan zijn overeenkomst, om ons de rivier af te brengen, maar dat hij nu bereid was, om den volgenden morgen zoo vroeg mogelijk te vertrekken.

Wij antwoorden heel kort te kunnen zijn. Een afspraak met hen wegens ons vervoer bestond niet meer; die was van de zijde der boschnegers, getuige het terugeischen van de booten, eenzijdig verbroken. De rivier was op last van hem, Kiné, voor ons gesloten. Wij hadden geen booten genoeg, omdat wij gerekend hadden op de hulp van de boschnegers, die ons schandelijk hadden teleurgesteld; onze voeding raakte op; wij verloren tijd en het Gouvernement verloor onnoodig arbeidsloon en verblijfkosten door ons langer verblijf in de bovenlanden. Dat had Kiné alles van te voren goed moeten overleggen, alles kwam nu voor zijn verantwoording. Wilde hij de rivier nog langer afgesloten houden, dan kon hij dat doen, afspraken maakten wij nu niet meer, wij gelastten alleen, evenals aan Nicodemus, in naam van den Gouverneur, om zoo spoedig mogelijk het reisgezelschap de rivier af te brengen. Over de geheele zaak zou rapport uitgebracht worden aan den Gouverneur en Zijne Excellentie zou dan over alles hebben te beslissen, zoowel over de betaling voor het vervoer, als over de straf, die zij voor het ongerechtvaardigde oponthoud van de expeditie zouden hebben te ontvangen.

Daarmede beschouwden wij het onderhoud afgeloopen en gingen weer naar het grondje van Ma Maria, om daar in de buurt chicle af te tappen.

In den middag kwam er een deputatie van den Granman en de kapiteins zeer deemoedig bij ons kamp, om schuld te bekennen en vergiffenis te vragen. Zij erkenden verkeerd te hebben gedaan, door niet te zorgen, dat een gedeelte van de menschen de bakra's verder zouden vervoeren, terwijl een ander gedeelte het lijk van den verdronkene ging opsporen. Maar daaraan hadden zij niet

gedacht. Ook beweerden zij, dat zoolang het lijk niet opgevischt was, zij niet van het water van de rivier hadden mogen drinken; en hoe hadden zij ons dan dagen lang de rivier kunnen afvaren?

Wij antwoordden op het laatste, dat zij dan toch net zooals bij den terugtocht van de Tawa-kreek gedaan hadden, water uit zijrivieren of kreeken hadden kunnen gebruiken; en dat het ernstigste van de heele geschiedenis was, dat de rivier voor ons was afgesloten, en dat zij een onderlinge afspraak hadden gemaakt, om ons niet de rivier af te brengen alvorens de expeditie van de Tawa-kreek was teruggekeerd. Maar napraten hielp nu niet meer; wij zouden afwachten, wat er nu verder zou gebeuren. Met de belofte, dat wij den volgenden morgen vroeg zouden kunnen vertrekken gingen de hooge autoriteiten met bedrukte gezichten uiteen.

Den 30sten Maart, eindelijk, was de dag van ons vertrek gekomen en in den vroegen morgen verscheen Granman Kiné met 8 booten en 17 boschnegers, om alle bagage in te laden. De overeenkomst voor de reis was oorspronkelijk gesloten voor zes booten en 12 man en deze zouden zeer zeker ook voldoende geweest zijn, om alles te vervoeren. Maar Kiné scheen er op te vlassen, dat hij meer loon zou kunnen krijgen als hij meer menschen aan het werk zette.

Behalve een enkele opmerking, dat zes booten wel voldoende geweest zouden zijn, lieten wij ons echter heelemaal niet met de regeling van het vervoer in.

Toen een boschneger iets over de betaling wilde vragen, werd hij naar Granman Kiné verwezen, met de opmerking, dat hij het maar met zijn ondergeschikten moest regelen. Hij had de bakra's opgehouden, dus moest hij nu ook zorgen, dat zij weer thuis kwamen.

Een van ons had op Maripa-kriki, een boschnegerdorpje in de buurt, een aardige kleine corjaal gekocht, om die naar Paramaribo mede te nemen. Maar het bootje was zoo klein, dat het in het geheel geen lading kon bevatten en om afzonderlijk daarvoor boschnegers in dienst te nemen, zou natuurlijk veel te duur uitkomen. Onze beide Indianen, Banga en Louis bleken gelukkig spoedig

bereid, om het bootje door onze boschnegers spoedig „mooi oema" (mooie vrouw) genoemd, naar beneden te brengen en vonden het, echt Indiaansch, prettig, om in dit notedopje geheel hun eigen baas te zijn. Later in de vallen volgden zij steeds in 't zog van een der boschnegerbooten; en behalve één keer, dat het bootje vol water liep, en zij er haastig moesten uitspringen, om er niet mee om te slaan, liep alles zonder ongelukken af. Wij moeten hier echter bijvoegen, dat wanneer de soela's hun te bar werden, zij het lichte bootje over de rotsen trokken.

Voordat wij de reeks groote vallen afzakten moesten wij nog even aanleggen op het dorp van Granman Kiné, Granmankondre. Hier waren nog verscheidene teekenen van den heidenschen afgodsdienst, die blijk gaven, dat er zich hier in afwijking van de overige dorpen aan de Boven-Saramacca slechts weinig christelijke boschnegers bevonden. Kiné, gevraagd of hij ook nog heiden was, gaf zichtbare teekenen van verlegenheid en zeide, dat hij weliswaar nog heiden was, maar druk bezig, om „voor christen te studeeren", denkende aldus bij ons in een goed blaadje te komen. Later vernamen wij, dat het grootste bezwaar voor Kiné was, dat hij er meerdere vrouwen op nahield. Om aangenomen te kunnen worden, moest een nieuw lidmaat zich niet aan polygamie schuldig maken.

Spoedig na het verlaten van Granmankondre begon de afvaart door de watervallen, eerst Atereboto, vervolgens Dikifakka, Sopoe en Grandam. Voor den Grandam moesten wij uitstappen en liepen met onze arbeiders en Granman Kiné langs den linkeroever ongeveer een kwartier door het bosch tot aan den voet van den grooten val. Daar stonden wij het schouwspel van het brengen van de booten over deze imposante stroomversnelling aan te zien samen met Granman Kiné, die van zijn strategisch punt op een hooge rots het afzakken met werkelijk veel beleid commandeerde. De meeste booten werden langzaam langs zijgeultjes naar beneden gevierd, de grootere gingen langs den kant van den hoofdval. De grootste booten hadden echter ook daarvoor te veel diepgang, zoodat zij op een bepaald punt midden in den val moesten worden

losgelaten, om dan door twee boschnegers — die er op het juiste oogenblik insprongen — midden door den bruisenden cataract met fabelachtige handigheid tusschen de rotsen te worden doorgevoerd.

Wittiston en Wedebon werden gemakkelijk genomen; soms moest er langs de rotsen gevierd worden, maar meestal ging het in het midden van de versnelling in het diepste water pijlsnel naar beneden. Kiné, die onze boot stuurde en zag hoe wij van deze watersport genoten, greep onmiddellijk het goede moment aan om te vragen, of wij hem het gebeurde toch niet zoo erg kwalijk wilden nemen en of we op zijn tijd een goed woordje voor hem wilden doen bij den „Granman in de stad".

Na nog een paar vallen, Grassi en Jakakalbasi afgeschoten te zijn, kwamen wij aan den mooisten, den Brokobotoval. Opgaande hadden wij dezen val door een zijkreekje om omgaan, maar nu zakten wij den hoofdstroom af. Wij waren in een van de laatste booten. De zes, ons voorgaande booten verdwenen de een na de ander als bij tooverslag onder het gladde watervlak boven den val, zoodat zelfs niet eens de hoofden van de bemanning meer zichtbaar waren. Spoedig waren ook wij aan de beurt. De corjaal voer eerst recht vooruit, met de kop in de vrije ruimte, om dan met een klap naar beneden te vallen en de soela af te snellen.

Nog een paar kleinere valletjes en wij stoppen bij eenige bekenden van Pakka-pakka, die op hun „buiten", hun grondje, logeerden. Het gebeurde met de bakra's werd natuurlijk breed uitgesponnen en onze boschnegers wilden hier blijven overnachten, om de zaak nog eens van alle kanten met hun kennissen te bekijken. Maar wij wenschten door te gaan naar Pakka-pakka, waar wij om halfzes aankwamen.

Wij overnachten weer in het leegstaande huis van den meester en gingen den volgenden dag door tot Kwattahede. Onderweg stopten wij even bij een grondje van zekeren Obermuller, een Demerariaanschen kleurling, die in dienst van een balata-onderneming gedurende het seizoen als bleeder werkte en het overige gedeelte van het

jaar in het bosch bleef, en daar moederzielig alleen, den landbouw uitoefende. Hij had een zestal jaren geleden een grondje, door boschnegers aangelegd, maar verlaten wegens het geweldig groote aantal parasol-mieren, van hen overgenomen en was begonnen met de mieren krachtig te bestrijden, op een zeer primitieve en omslachtige, maar blijkens de uitkomst afdoende wijze. Het grondje lag op een flauwe glooiïng tegen een kleinen heuvel aan en door een dikwijls meterdiep stel kronkelende slooten ving Obermuller het regenwater van den heuvel op en leidde dit naar de mierennesten,waaromheen hij een diepe trens groef. Bij regen liepen de nesten zoodoende geheel onder water en werden daardoor vernietigd. Er ontstonden echter toch voortdurend nieuwe nesten en de strijd moest telkens worden hervat. Toen wij op zijn grondje kwamen hadden wij juist de gelegenheid, pas aangelegde trenzen te bezichtigen en geloofden gaarne, dat hij meer werk had met de bestrijding van de mieren, dan met al zijn overig werk bij elkaar gerekend.

Ook de grond zelf was tot in alle onderdeelen netjes onderhouden en het was zeer opmerkelijk, dat waar de boschnegers elk jaar een nieuw stuk bosch kappen en een nieuw grondje aanleggen, dikwijls op grooten afstand van dat van het vorig jaar,Obermuller denzelfden grond gedurende zes jaar onafgebroken in cultuur gehouden heeft. Hij past hier een soort wisselbouw toe, door op de plaatsen waar hij het vorige jaar cassave had geplant, suikerriet en bananen te teelen.Op die gedeelten had hij wat onkruid; zijn cassaveaanplanting was evenwel volkomen vrij van wied.

Onze boschnegers, die ook vol belangstelling het grondje van Big Body (grooten broer), zooals zij onzen vriend noemden, in oogenschouw namen, kregen natuurlijk de opmerking te hooren, dat dit nu eens de goede manier was, om een grondje aan te leggen, en den raad, dat zij het ook op dezelfde wijze moesten doen. Zij gaven evenwel ten antwoord, dat het voortdurend wieden veel te vermoeiend was en dat zij daar maar pijn in hun rug van zouden krijgen door het lange bukken. Zij kapten dan veel liever elk jaar een nieuw stuk bosch om. Met de bijl

de reuzen van het oerwoud te vellen, lachte hen veel meer toe, dan het kleinzielig wieden van een oud grondje.

Iets over drieën kwamen wij op Kwattahede aan, waar wij thans den onderwijzer, den heer Nelson aantroffen en ons kamp opsloegen onder zijn huis. Den volgenden dag wilden wij een „kroetoe" houden over houtzaken en daarvoor moesten nog verschillende boodschappen naar de omwonende kapiteins gezonden worden.

1 April. Om acht uur begint de raadsvergadering op een pleintje tusschen een paar boschnegerwoningen en zooals op alle kroetoe's wordt er tot in het oneindige over de zaak geboomd. De heer Nelson, die fluks heeft begrepen, wat de hoofdzaak is, vertaalt de bedoeling van „lanti" (het Gouvernement) met groot talent in de beeldrijke, kinderlijk opgeschroefde taal van de boschnegers en na een paar uur geredeneerd te hebben, meenen wij werkelijk zoo ver te zijn, dat er een eind aan gemaakt kan worden. Het is onderstusschen ook knapjes warm geworden en wij zijn blij, als wij om elf uur kunnen vertrekken. Wij hebben weer eenige kleine valletjes en ten slotte de Mamadam bij Jacobkondre af te varen en komen om halfvier bij het magazijn van de Balata Compagnie Suriname aan.

Den volgenden morgen vroeg vertrekken wij naar Kwakoegron. Bij gelegenheid van de „kroetoe" gisteren bleek, dat Granman Kiné en zijn menschen het wilden doen voorkomen alsof zij ingevolge de oorspronkelijk door Rogalli met hen gesloten overeenkomst ons alleen tot het Balata magazijn bij Jacobkondre hadden te brengen. Wij merkten echter dadelijk op, dat uitdrukkelijk gezegd was, dat die oude overeenkomst door hen verbroken en dus vervallen was, en dat afgesproken werd, dat alles aan den Gouverneur gerapporteerd zou worden, die ook beslissen zou over de betaling, die zij voor het afbrengen van de expeditie zouden krijgen. Het sprak dus vanzelf, dat zij ons naar Kwakoegron moesten brengen, waar een telefoon was en van waaruit dus het gevoelen van den Gouverneur kon worden verzocht. De heeren hadden klaarblijkelijk niet zoo ver doorgedacht en vonden het naderen van Paramaribo steeds bedenkelijker worden.

Op Jacobkondre vroegen alle boschnegers verlof naar de op een half uur afstand gelegen dorpen van hun stamgenooten te gaan, om daar te overnachten. Een oogenblik bespraken wij of het wel geraden was, dit verlof toe te staan met het oog op de kans, dat onze vrienden van de gelegenheid zouden gebruik maken, om er van door te gaan. Maar wij meenden er nu zoo goed den wind onder te hebben, dat wij daar geen vrees voor behoefden te koesteren en werkelijk kwamen zij den volgenden dag ons stipt op tijd afhalen. De stemming gedurende de vaart naar Kwakoegron was echter zeer gedrukt. Telkens werd verzocht, om toch vooral aan den Granman te zeggen hoe mooi ze de vallen met ons waren afgezakt, en ze niet te hard te behandelen, zij wilden liever afgeranseld worden, dan in de gevangenis gestopt.

Uit een paedagogisch oogpunt vonden wij het wenschelijk ze op dit laatste punt niet te veel gerust te stellen; wij bepaalden ons dus tot de mededeeling, dat de Gouverneur een streng, maar ook stipt rechtvaardig man was.

Dienzelfden dag, Zondagmiddag om vijf uur, waren wij op Kwakoegron. Nauwelijks waren wij aan wal gestapt, of een van de jongste boschnegers stapte op ons toe, om ons in goed Hollandsch te begroeten. Gedurende de geheele reis had hij zich van den domme gehouden en was met zijn corjaal voortdurend in onze nabijheid geweest klaarblijkelijk met de bedoeling, om af te luisteren, wat wij met elkaar bespraken.

Onmiddellijk werd naar Paramaribo getelefoneerd, om onze aankomst te melden en stelden wij ons in verbinding met den Gouvernements Secretaris, belast met het toezicht op de boschnegers, om door zijne tusschenkomst de beslissing van den Gouverneur in te winnen. Deze was, doordat genoemde ambtenaar toevallig bij Zijne Excellentie was, spoedig verkregen en luidde, dat Granman Kiné en de kapiteins, die hij bij zich had, met ons moesten mede komen naar Paramaribo, om zich bij den Gouverneur over het gebeurde te verantwoorden.

Wij noodigden den Commandant van de Politie te Kwakoegron met twee zijner beambten uit, om bij de

overbrenging van het bevel van den Gouverneur aan Kiné tegenwoordig te zijn, en de onbeschrijfelijke verbijstering, die zich bij het hooren van de boodschap op zijn gelaat en dat zijner kapiteins verbreidde, was zoo potsierlijk, dat het ons werkelijk alle moeite kostte, om den noodigen ernst te bewaren. Een kostelijk moment volgde nog toen uitgemaakt moest worden, wie er als „kapitein" beschouwd moest worden. Zekere Andreas, die als „bigi soema", groote man, veel invloed op Granman Kiné had, zag zich geplaatst tusschen zijn ijdelheid, om als gelijke van de kapiteins door te gaan en zijn vrees voor wat hen te Paramaribo wachtte. Wij merkten al spoedig, dat de andere kapiteins hem wel graag mede hadden; hij was ook werkelijk de krachtigste figuur. Met een zucht, die zeer verschillende gevoelens vertolkte, schikte hij zich bij het groepje, dat naar Paramaribo mede moest, toen wij eindelijk den knoop voor hem doorhakten en zeiden, dat hij zich maar als gelijke van de kapiteins moest beschouwen.

Het trof toevallig, dat den volgenden morgen om zes uur een leege ballast trein van Kwakoegron naar Zanderij I moest. Wij verkregen van den Directeur van Openbare Werken vergunning, om met dezen trein door te rijden tot Republiek, waar wij na een half uur wachten aansluiting kregen naar Paramaribo, dat wij om twaalf uur Maandag middag 3 April bereikten.

Hiermede was onze reis afgeloopen. Onze boschnegers kwamen er nogal genadig af. Van het loon, dat hun volgens de oorspronkelijk met hen gesloten overeenkomst voor de afvaart zou toekomen, werd afgetrokken, wat het gedwongen oponthoud aan meerdere kosten had veroorzaakt. Deze „boete" betaalden zij zonder morren. Veel meer indruk had op hen gemaakt, het feit, dat zij wegens de overtreding van de met hen gesloten overeenkomst, om ten alle tijde Gouvernements-ambtenaren langs de rivier te vervoeren, naar Paramaribo hadden moeten komen en vooral de plechtige zitting ten Gouvernements huize, waar de Gouverneur hen het ongepaste van hun handelwijze ernstig onder het oog had gebracht.

METEOROLOGISCHE WAARNEMINGEN

Gedurende de reis werden zoo veel mogelijk meteorologische gegevens verzameld. Voor de waarnemingen van den luchtdruk, werden geregeld 4 aneroïd-barometers afgelezen. Twee van deze instrumenten vertoonden echter zoo groote sprongsgewijze afwijkingen, dat hunne gegevens niet konden verwerkt worden. De andere twee barometers, die met den kwikbarometer te Paramaribo gedurende 8 dagen waren vergeleken, werkten bevredigend.

Voor de temperatuur en vochtigheids-waarnemingen diende de aspirationspsychrometer van Assmann, die zeer betrouwbare gegevens levert.

De water-temperaturen werden met een thermometer opgenomen, die in ½ graden is ingedeeld.

Bewolking en windkracht werden op de gebruikelijke wijze geschat.

Verder werden een barograaf en thermograaf medegenomen.

Helaas konden de waarnemingen vooral in het gebergte niet geregeld 3 maal daags worden opgenomen, deels omdat wij meestal over dag op reis waren, deels omdat wij bij het verhuizen dikwijls de instrumenten, die vrij zwaar waren, 1—2 dagen vóór ons vertrek moesten wegzenden, daar voor den verhuisdag telkens slechts de allernoodzaakelijkste persoonlijke bagage mocht overblijven, om alles in eens te kunnen vrachten.

TEMPERATUUR-WAARNEMINGEN *OP DE REIS* NAAR DEN HENDRIKTOP 11 Februari—26 Maart 1922.

Datum.	Plaats.	Temperatuur graden Celsius			Betrekkelijke vochtigheid proc.			Temperatuur van het rivierwater		
		8 u. vm.	2 u. nm.	6 u. 's av.						
11 Febr. 22	Toeboeka	23.0			88			26.1		
	Mamadam		27.1			71			27.1	
	Njoekondre			27.2			73			26.8
12 „ 22	Njoekondre	22.0			93			26.2		
	Heidoti		27.4			75			26.9	
	Kwattahede			26.7			73			
13 „ 22	Kwattahede	22.0			57			25.5		
	Makajapingo		27.2			77			26.1	
	Toekoesi			25.5			90			26.3
14 „ 22	Toekoesi	22.8			92			25.7		
	Batoko planga		26.6			74			26.1	
	Pakka-Pakka			26.6			75			26.1
15 „ 22	Pakka-Pakka	22.5			83			25.2		
	Brokoboto-val		25.4			85			26.0	
	Jakakalbasi-val			24.6			92			26.2

Datum.	Plaats.	Temperatuur graden Celsius.			Betrekkelijke vochtigheid proc.			Temperatuur van het rivierwater.		
		8 u. vm.	2 u. nm.	6 u. 's av.						
16 Febr. 22	Jakakalbasi-val. . . .	23.1			94			25.8		
	Wedebon-val		26.1			83			26.1	
	Wittiston-val.			24.5			81			26.0
17 „ 22	Wittiston-val.	23.0			93			25.3		
	Atereboto-val		27.0			76			25.9	
	Mombabasoe			24.1			87			25.5
18 „ 22	Mombabasoe	22.2			95			25.0		
	Pakiki-tabbetje. . . .		28.0	23.8		67	95		25.2	25.2
19 „ 22	Pakiki-tabbetje. . . .	23.1			94			24.4		
	Toekoemoetoe		26.9			84			24.7	
	Kamp bij Topi-kreek .			23.4			92			24.7
20 „ 22	Kamp bij Topi-kreek .	24.0			93			24.5		
	Toekoemoetoekamp . .			24.6			96			
21 „ 22	Toekoemoetoekamp . .	23.0	23.5	24.1	96	97	94	24.3	24.0	
22 „ 22	„ . .	22.9	26.1	24.7	96	90	97	23.5	24.1	24.2
23 „ 22	„ . .	23.8	27.6	24.2	88	79	93		24.0	
24 „ 22	„ . .	23.2			96					
25 „ 22	Kamp K.M. 7.6 . . .			24.3			95			
26 „ 22	Kamp K.M. 7.6 . . .	23.8		23.6	88		96			
27 „ 22	„ „ 7.6 . . .	22.9	24.6	23.1	96	93	96			
28 „ 22	„ „ 7.6 . . .	23.8			90					
3 Mrt. 22	„ „ 16			22.1			98			
4 „ 22	„ „ 16			22.1			96			
5 „ 22	„ „ 16	21.8	24.8	22.0	96	95	96			
8 „ 22	Eindkamp ± 600 M b/z	20.2		20.2	97		96			
9 „ 22	„ „ 600 „ „	19.6		19.6	96		90			
10 „ 22	„ „ 600 „ „	19.4		20.2	96		96			
11 „ 22	„ „ 600 „ „	20.3		19.0	98		97			
12 „ 22	„ „ 600 „ „	19.8	21.1	20.8	97	97	97			
13 „ 22	„ „ 600 „ „	20.0			97					
	Hendriktop		19.2			98				
14 „ 22	Eindkamp			20.6			97			
15 „ 22	„	19.5		20.2	97		99			
16 „ 22	„	19.2		20.4	97		98			
17 „ 22	„			20.5			98			
19 „ 22	Kamp K.M. 16			23.5			97			
20 „ 22	„ „ 16	22.8		23.1	98		93			
21 „ 22	„ „ 16	22.7			94					
22 „ 22	Toekoemoetoekamp . .	23.2	25.9	24.4	93	82	93			
23 „ 22	„ . .	22.7		24.3	96		94			
24 „ 22	„ . .	23.2	27.4	23.8	94	75	96			
25 „ 22	„ . .	23.0			96					
26 „ 22	Mombabasoe	23.2		25.5	91		80			

WAARNEMINGEN VAN DE TEMPERATUUR IN HET EINDKAMP
± 600 M. b/z.

Datum	2	4	6	8	10	12	2	4	6	8	10	12
8 Mrt. 1922									20.8	19.5	19.2	18.9
9 „ 1922	18.7	18.6	18.6	19.0	19.5	22.0	21.9	20.1	19.3	19.8	19.2	18.6
10 „ 1922	18.3	18.7	18.9	19.1	19.8	20.7	21.0	21.0	20.3	20.0	19.8	19.8
11 „ 1922	19.4	19.3	19.5									

WAARNEMINGEN VAN DE LUCHTDRUKKING IN HET EINDKAMP
± 600 M. b/z.

Datum	2	4	6	8	10	12	2	4	6	8	10	12
8 Mrt. 1922									707.6	708.6	709.3	709.5
9 „ 1922	708.8	708.6	709.0	709.9	710.6	709.8	708.0	707.8	707.9	708.5	709.3	709.6
10 „ 1922	709.0	708.6	708.8	709.4	710.0	709.6	708.6	707.6	707.5	707.9	708.7	709.2
11 „ 1922	708.8	708.4	708.3									

WAARNEMINGEN VAN DE TEMPERATUUR OP DEN HENDRIKTOP 1080 M. b/z.

Datum	2	4	6	8	10	12	2	4	6	8	10	12
13 Mrt. 1922							19.5	19.0	18.3	18.4	18.0	17.0
14 „ 1922	16.2	16.2	16.6	17.0	17.7	18.5	19.5	19.0	18.1	16.9	16.7	16.2
15 „ 1922	16.0	16.0	16.0	16.2	16.6	17.0	19.0	18.5	17.0	17.0	16.8	16.0
16 „ 1922	15.9	15.8	15.6	15.6	16.0	17.8	19.0	17.6	17.4	17.4	17.4	16.6
17 „ 1922	15.8	15.9	16.0	16.0	16.2	18.6	19.5	20.9	17.0	17.0	17.1	16.9
18 „ 1922	15.9	15.6	15.5	15.7	16.1	18.2	20.0	22.8				

WAARNEMINGEN VAN DE LUCHTDRUKKING OP DEN HENDRIKTOP
1080 M. b/z.

Datum	2	4	6	8	10	12	2	4	6	8	10	12
13 Mrt. 1922							680.3	680.4	680.7	681.1	681.8	681.3
14 „ 1922	680.8	680.8	681.0	681.2	681.5	680.9	678.8	678.8	679.3	680.1	680.9	680.9
15 „ 1922	679.8	679.8	680.0	680.3	680.9	680.9	678.9	678.6	678.9	679.1		
16 „ 1922							679.0	679.0	678.8	679.1	679.4	680.1
17 „ 1922	679.3	678.4	678.9									

EEN UITWEG VOOR VERZINKEND SURINAME

DOOR

C. VAN DRIMMELEN

Dank zij een reeks prettig geschreven, zaakrijke artikelen, voorkomende in de Nw. Rott. Crt, van den bekenden reis-redacteur van dat blad, die onlangs een zevental weken in Suriname heeft doorgebracht, geniet het in Zuid-Amerika gelegen deel van Nederland, op 't oogenblik, hier te lande een belangstelling als wellicht nooit te voren.

Niet dat over deze kolonie anders niet wordt geschreven; integendeel, in de laatste jaren zelfs nog al veel, doch de daarover verschenen omvangrijke rapporten, uitgebracht door staatslieden en mannen van zaken van naam, kwamen uitteraard slechts in handen van weinigen, vereischen bovendien voor een grondige kennisneming nog al tijd en studie, maakten om die reden op het Nederlandsch publiek in het algemeen veel minder indruk dan bovengenoemde, in ruimen kring gelezen wordende, aantrekkelijke dagbladartikelen.

Maar ook deze belangstelling zal wel weer spoedig verflauwen, tenzij onder de velen die Suriname door eigen aanschouwing hebben leeren kennen en wat daarmede in den regel gelijkstaat, het ook hebben leeren liefhebben, er genoegzaam zijn te vinden om de lampen brandende te houden: de aandacht van kringen, die in koloniale vraagstukken belangstellen zullen blijven vragen voor ons schoon, echter zoo jammerlijk verwaarloosd Amerikaansch erfgoed.

Nu mag zeker niet worden verwacht, dat het Nederlandsch kapitaal zich daardoor zal laten vinden geld te steken in een land, waaraan reeds schatten zijn ten koste

gelegd, zonder dat daarmede tot heden iets bevredigends is bereikt, maar als velen — der zake kundig natuurlijk— duidelijk maken, waaraan het daar vooral hapert, aangeven op welke wijze dit aan hulpbronnen toch zoo rijke land tot ontwikkeling is te brengen, dan zou dit ten minste kunnen leiden tot het opmaken van een algemeen werkplan, tot het vaststellen der richting, waarin zijn sociale en economische ontwikkeling moet worden gezocht, en reeds dit zou voor de kolonie van onberekenbaar nut zijn.

Zulk een plan behoort natuurlijk rekening te houden met de lessen van het verleden en zoodanig te zijn, dat niet alleen de Nederlandsche Regeering maar ook de Surinaamsche bevolking er zich mede zal kunnen vereenigen, dus gaarne aan de verwezenlijking ervan zal willen medewerken.

Nu wil ik allerminst beweren, ten deze reeds den steen der wijzen te bezitten; alleen kan ik bogen op een veeljarige ondervinding in Suriname in verschillende verantwoordelijke betrekkingen en op een niet geringe kennis van land en volk aldaar, zoodat ik, zonder de grens der bescheidenheid te overschrijden, mij eenigermate bevoegd acht een oordeel uit te spreken over de meest vitale belangen van dit gewest.

Kortelijks zal ik daaromtrent hier een en ander in het midden brengen, in de hoop, dat bekwamer pennen dan de mijne, dit voorbeeld zullen volgen en niet zullen aflaten aan te dringen op het eindelijk toch eens opstellen van een „program van actie" voor de krachtige voortzetting van het beschavingswerk in Suriname, een halve eeuw geleden zoo goed ingezet met de vrijverklaring der slaven, het schenken van een Regeerings-Reglement op vrijzinnige grondslagen, de vervanging van het oud-Hollandsch recht door een behoorlijk beschreven wetgeving, een regeling voor den aanvoer van veld-arbeiders en nog meer, maar waarmede sedert is voortgegaan op een wijze, die de eer en den goeden naam van Nederland als koloniale mogendheid, althans in Amerika, niet heeft verhoogd.

Suriname was altijd — is tot op zekere hoogte nog steeds — een typische plantage-kolonie, t.w. een agrarisch tropenland, dat geheel en al moest bestaan van één, hoogstens een paar uitvoerproducten. Mislukte de oogst of daalde de marktprijs in het land, ten bate waarvan die koloniën werden gemonopoliseerd, dan maakte de geheele bevolking er een crisis door van de soort, zooals Suriname die zoo dikwijls heeft doorstaan, inzinking medebrengend voor handel en landbouw, hongersnood soms voor de arbeiders-bevolking, want aan voortbrenging voor eigen gebruik werd uiterst weinig gedaan, als het begeerde uitvoerproduct er maar was.

Plantage-koloniën en vrijwel alle Amerikaansche koloniën konden eenmaal gerekend worden daartoe te behooren, waren meestal wel productieve landen, maar tot eenigszins bestendigen bloei, tot wezenlijk inwendige kracht, konden zij het nooit brengen. Een middenstand bestond er niet, kon uit de door een kapitalistisch bedrijf onmondig gehouden arbeidersstand ook niet voortkomen. Zij, die er tijdelijk het beleid van zaken in handen hadden, waren geen „home-seekers", maar ambtenaren, militairen, vooral gelukzoekers, die er een campagne medemaakten om met het verdiende geld zoo spoedig mogelijk naar het moederland terug te keeren. De winsten werden uit die landen weggevoerd, binnenlandsch kapitaal kon er zich niet vormen. Alles stond in die landen een redelijke economische ontwikkeling in den weg, het volk bleef er arm.

Eerst toen die koloniën onafhankelijk werden of zelfbestuur kregen, de slavernij er plaats maakte voor vrijen arbeid, de nijverheid er haar intrede deed, de monocultuur er plaats maakte voor de polycultuur, vooral dit laatste, bleken die landen, door verkeerd Europeesch beleid zoo achterlijk gebleven, zeer ontvankelijk te zijn voor beschaving en welvaart, werden de meeste al spoedig een vruchtbaar veld voor Europeesche en Noord-Amerikaansche ondernemingsgeest en geldbelegging.

Brazilië, dat eerst laat de slavernij afschafte en tot voor korten tijd vrijwel uitsluitend op koffie dreef, is een

recent voorbeeld van de nadeelen, welke het één-voortbrengselstelsel steeds na zich sleept.

Haperde er iets aan den uitvoer van de koffie dan was algemeene malaise daarvan het onmiddellijk gevolg, de invoer verminderde en de staatsinkomsten ondergingen een gevoelige daling. In 1914, na het uitbreken van den oorlog, werd dit echter eensklaps anders. Brazilië begon toen ook rijst, katoen en boonen uit te voeren, benevens bevroren vleesch en ruw materiaal, zooals mangaanijzererts. De handelsbalans, welke maar zelden gunstige uitkomsten aanwees, kreeg toen een geheel ander aanzien. In 1914, 1915 en 1916 wees die, ten bate van het land, een saldo aan van niet minder dan 800 millioen gulden. Zonder een veelzijdige voortbrenging en goed geregelden afzet was deze uitslag — zelfs in die buitengewone jaren — nooit te bereiken geweest.

In Brazilië is gebleken, dat koffie den grond uitput, op den duur zoodanig verarmt, dat ontginning nog maar amper loont. De Regeering ziet in, dat er waakzaamheid noodig is, ten einde niet voor een catastrophe geplaatst te worden. De invoer van nieuwe cultures wordt er daarom aangemoedigd en een wetenschappelijk geleid proefstation verricht er proeven en doet er waarnemingen, ten bate van den landbouw in het algemeen.

Dit laatste behoort ook in Suriname te geschieden, ten minste veel meer en op grooter schaal dan zulks tot heden het geval is. Weliswaar is het economisch weerstandsvermogen der kolonie er in de laatste dertig jaren zeer op vooruitgegaan, dank zij het ontstaan van een talrijken kleinlandbouwerstand, welke voor de volksvoeding zorgt, ook van een paar z.g. bosch-industrieën, doch hare afhankelijkheid van de waarde van slechts een paar stapelproducten blijft desniettemin nog steeds zeer groot, zooals in de laatste twintig jaren weer zoo overtuigend is gebleken, toen, tengevolge van tegenslag met cacao en koffie, tijdperken van inzinking en financieelen nood elkaar haast op den voet volgden.

Wil de landbouwende kolonie Suriname ooit de economische bestendigheid erlangen, noodig voor haar volle

sociale ontwikkeling, dan zal zij het voorbeeld moeten volgen van Brazilië en andere Zuid-Amerikaansche landen, die het invoeren van nieuwe cultures en moderne cultuur-wijzen krachtig bevorderen en er wel bij varen.

Voor dit doel zouden ambtenaren van het landbouwdepartement in Suriname, in de omringende landen economische ontdekkingstochten moeten ondernemen, ten einde in loco te onderzoeken, wat daar den vooruitgang bevordert en waaraan het is toe te schrijven, dat die landen de kolonie in economisch opzicht zoo ver achter zich laten. Op hier bedoelde wijze zou van reeds elders verkregen resultaten voor de kolonie partij te trekken zijn.

Nu zou het ondankbaar zijn en onvolledig hier niet te vermelden, dat het invoeren van nieuwe cultures in de laatste jaren bij herhaling is beproefd, zelfs met geldelijken steun van het Koloniaal Gouvernement. De hevea- en de bananen-cultuur voor uitvoer zijn er op groote schaal ondernomen maar wegens ziekte in het gewas weer opgegeven. Wij vragen ons echter af, of deze ondernemingen, met hun vèrstrekkende economische gevolgen, niet met te groote overhaasting zijn begonnen? Bestond er van meet af aan wel de minste zekerheid, dat deze cultures zouden gelukken? wij gelooven van niet.

In elk geval valt uit het gebeurde de leering te putten, dat aan de invoering van cultures, waaromtrent nog geen plaatselijke ondervinding bestaat, proefnemingen behooren vooraf te gaan, waaruit kan blijken, dat die cultures voldoende loonend zullen zijn. Staat dit eenmaal vast, eerst dan worde overwogen of het koloniaal Bestuur de invoering daarvan behoort te bevorderen door aanmoediging van het particulier initiatief.

Een kort woord over de volksgroepen in Suriname, wier belangen naast de aloude plantage-belangen, daar steeds meer op den voorgrond treden.

Het is een eenigszins zonderlinge samenleving de Surinaamsche. Zij vertoont nog veel gelijkenis met die der middeleeuwen. Bovenaan een paar duizend blanken en een eenigszins grooter aantal personen van gemengd

ras, de meer ontwikkelde, de burgerlijke, kapitalistische elementen, overigens de volksmassa, meerendeels sociaal en politiek onmondige en nooddruftige menschen van verschillenden tropischen landaard.

Bij 80 % der Surinaamsche bevolking, kan men zeggen, staat de armoe op stal. Als voorzitter eener kolonisatie-commissie beschikte ik in 1910 over gegevens, waaruit viel af te leiden, dat ruim 60 % der bevolking moest leven van minder dan 25 cent daags en de helft hiervan van wellicht nog minder dan 15 cent.

Het geldloon der op de plantages werkende immigranten bedroeg tot 1921 [1]), omgeslagen over het geheele jaar, voor mannen nooit meer dan gemiddeld 35 cent, voor vrouwen niet eens 20 cent daags. Gouddelvers en balata-arbeiders, die gerekend worden te behooren tot de goedbetaalde arbeiders, verdienen gewoonlijk niet meer dan ƒ 300 en ƒ 400. 's jaars, ambachtslieden, klein-landbouwers, klein-handelaars en dergelijken brengen het maar zelden tot ƒ 500, het laagst belastbaar inkomen.

In 1919 hadden op een bevolking van 114 duizend zielen slechts 2200 een inkomen van ƒ 600 en daarboven, kwamen op de kiezerslijst niet meer dan 674 kiezers voor, dat zijn lieden met een inkomen van ƒ 1400 en meer 's jaars.

Uit het vorenstaande blijkt, hoe weinig welvaart er in Suriname bestaat, hoe armoedig de volksmassa er nog is.

Tot betere beoordeeling van den geschetsten toestand zij hier nog medegedeeld, dat de meeste artikelen voor dagelijksch gebruik, omdat zij ingevoerd moeten worden, er duur zijn, veel duurder b.v. dan in Nederland.

Nu heeft in warme landen, waar het klimaat geringe eischen stelt aan kleeding en huisvesting, armoede niet het deerniswekkend karakter van die in noordelijker streken, maar ook in de tropen missen de weinig bedeelden veel levensgenot, vooral de middelen om zich uit hun primitieven staat op te heffen, is hun hulpeloosheid op zoo velerlei gebied dikwijls oorzaak, dat zij der maatschappij meer tot na- dan tot voordeel strekken.

[1]) Einde 1920 is het loon der gecontracteerde plantage-arbeiders vrij aanzienlijk verhoogd.

Opheffing uit dien vrijwel chronischen staat van armoede zou in Suriname, waar zeer veel voor een hoogeren levensstandaard vatbare elementen zijn, de opkomst beteekenen van een derden stand, van de bevolkingsgroep welke op den duur het meest kan bijdragen tot de sociale en economische ontwikkeling der kolonie.

Konden , om eens een voorbeeld te noemen, de thans zoo uiterst geringe inkomsten der bevolking met 30 cent per hoofd en per dag worden vermeerderd, wat geenszins onmogelijk lijkt, dan zou dit voor de koloniale gemeenschap een meerdere koopkracht van omtrent 13 millioen gulden 's jaars beteekenen.

Met deze vermeerdering van het jaarlijksch, maatschappelijk inkomen zou veel, wat nu te wenschen overlaat, anders worden. Het volk zou zich beter voeden, kleeden en huisvesten, er zou meer vertier, minder werkloosheid zijn en de prikkel van voldoend beloonden arbeid zou ongetwijfeld tot meer inspanning, tot grooter productiviteit leiden; de koloniale middelen zouden er zoodanig door worden versterkt, dat de kolonie voor hare eng huishoudelijke uitgaven de moederlandsche subsidie wellicht al spoedig zou kunnen ontberen.

Met dit voorbeeld willen wij alleen duidelijk maken, dat het welvaren der kolonie veel meer afhangt van de econonomische kracht der individuen dan van de getalsterkte harer bevolking.

Maar ook het gehalte is ten deze een belangrijke factor en daarom willen wij er hier nog eens op wijzen, dat een aanwas der bevolking in hoofdzaak met weinig ontwikkelde, voor het kolonisatiewerk minder geschikte immigranten, zooals thans plaats vindt, die bevolking niet veredelt, integendeel vergroot, de oplossing van het vraagstuk harer verheffing tot een hooger peil dan waarop zij nu staat, niet vergemakkelijkt.

Koloniale vraagstukken, hoe lastig ook, zijn evenwel voor oplossing vatbaar, zooals de Vereenigde Staten op Cuba hebben aangetoond.

Onmiddellijk na de verovering van dat door de schuld van Spanje zoo achterlijk en arm gebleven land, hebben de Ame-

rikanen daar op haast elk gebied hervormingen ingevoerd.

De gele koorts, welke er van 1760 onafgebroken had geheerscht, werd in tijd van twee jaar geheel uitgeroeid; het sterftecijfer in 1898 ruim 93 $^0/_{00}$ binnen vier jaren teruggebracht tot 20 $^0/_{00}$. Malaria en tuberculose werden er met goeden uitslag bestreden, zoodat Havanna al spoedig een der gezondste steden van Amerika werd.

Het belastingstelsel werd herzien, hooger eischen aan ambtenaren gesteld, de suikerindustrie en immigratie aangemoedigd, cultuur-methoden verbeterd.

Alleen reeds in 1900 werden duizend onderwijzers naar Harvard gezonden om hun onderwijs-methode te verbeteren. Een andere pedagogiek, beschavingswerk op velerlei gebied veranderden er in korten tijd de politieke en sociale inzichten.

In vier jaren tijds werd het uitgeputte eiland hervormd tot een welvarend land, een welvaart welke zich niet beperkte tot enkele bevoorrechte standen, doch waarin de geheele bevolking ruimschoots deelde. (Zie: Memoirs of General Wood).

De Vereenigde Staten hebben op Cuba aangetoond, dat er middelen bestaan om achterlijke, tropische landen in een waarneembaar snel tempo, in bevredigende mate economisch sterk te maken.

Zulke middelen zijn natuurlijk ook voor Suriname aan te wijzen, waar de gang van zaken, vooral in de laatste jaren, snel naar beneden voert en waar krachtige pogingen in het werk moeten worden gesteld om algeheel verval en nationale schande te voorkomen.

Een der deugdelijkste middelen, naar het schijnt, deugdelijk omdat vele Amerikaansche landen het reeds met den besten uitslag hebben beproefd, is de invoering van nieuwe culturen, geschikt voor den grooten, veelal uitheemschen, zoowel als voor den kleinen of inheemschen landbouw en waarvoor bodem, klimaat en geografische ligging zich bijzonder eigenen.

Vooral de kleine landbouw, waarin ruim 40 % der bevolking een bestaan vindt en welke tot heden veel te weinig een bevredigend bestaan oplevert, heeft behoefte aan

een of meer snel rijpende gewassen, waarvoor ook goede afzet in het buitenland is te vinden. Nu werkt deze over 't algemeen nijvere bevolkingsgroep — verreweg de talrijkste — voor een meestal verzadigde markt, mist daardoor den prikkel tot groote productiviteit. Kon zij zich toeleggen op den verbouw van loonende producten als hooger bedoeld, de voornaamste oorzaak van geringen welstand en werkslapte ware daarmede weggenomen en het aantal personen, die bijdragen in de direkte belastingen, zou zich spoedig verveelvoudigen.

Wat van het volksbedrijf ten deze te verwachten is, bleek gedurende de oorlogsjaren, toen een gretige markt van nog al eens bij de pakken neerzittende landbouwers, ijverige bewerkers van den bodem maakte en nooit gekende welvaart onder hen verspreidde. De levendigheid in dit bedrijf verflauwde echter weer, toen de prijzen der voedingsmiddelen voor binnenlandsch gebruik geen behoorlijke winst meer beloofden.

Voor het invoeren van nieuwe cultures komt allereerst de bananenteelt voor uitvoer in aanmerking, welke in de laatste twintig jaren voor vele Midden-Amerikaansche landen van zoo groote economische beteekenis is geworden en waarvoor klimaat, bodem en ligging van Suriname zich goed eigenen.

De banaan, waarvan een verwante soort eeuwenlang het hoofdvoedsel in tropisch Amerikaansche landen is geweest, had aan het einde der vorige eeuw nog geen wereldbeteekenis, zooals koren, rijst en bevroren vleesch, doch heeft die gekregen, toen wakkere pioniers het vervoer over groote afstanden uitdachten van die aan spoedig bederf onderhevige vruchtsoort. De uitbreiding welke de cultuur daardoor onderging was verbazingwekkend en het vervoer der vruchten naar Noord-Amerika en naar Europa nam fabelachtig snel toe.

Vooral de Midden-Amerikaansche staten zijn in die cultuur sterk betrokken en beschikken voor dit doel over een talrijke vloot snelvarende transportschepen, welke grootendeels op New-Orleans varen.

De handel in en het transport van het hierbedoelde tropische voortbrengsel zijn op uitstekende wijze georganiseerd en was van meet af aan in handen van de United Fruit Company te Boston, welk lichaam daardoor den staat van een trust heeft gekregen.

De U. F. C. koopt en vervoert niet alleen, op een schaal, welke alleen te vergelijken is met die van den uitvoer van bevroren vleesch uit Zuid-Amerika, maar legt zelve ook groote plantages aan en waar noodig, voor het vervoer naar de kust, spoorwegen.

De oostkust van Midden-Amerika trekt op die wijze groote voordeelen uit de bananen-cultuur en de trustpolitiek welke de U. F. C. voert, wettigt het vermoeden, dat zij nog steeds bereid zal worden gevonden hare belangen onbeperkt uit te breiden.

Voor de planters heeft deze staat van zaken het nadeel, dat de U. F. C. de prijzen der producten vaststelt, maar tot heden maken beide betrokken partijen blijkbaar zeer goede zaken. De cultuur toch breidt zich nog voortdurend uit, vooral in Costa Rica, Panama, Honduras, Guatemala, Nicaragua en Columbia en die met dit deel van Amerika eenigermate bekend is, weet, dat zonder de U. F. C. de planters aldaar wellicht geen bananen zouden verbouwen en de handelsbalans dier landen geenszins het gunstig beeld zou vertoonen van thans.

Ziekte in den aanplant — niet alleen de in Suriname bekende Panama-ziekte, doch ook de Congo-ziekte — treedt in de meeste dier landen op, doch de U. F. C. hoopt die meester te worden.

Zooals gezegd, de U. F. C. verscheept ook naar Europa en naar het zich laat verluiden, hebben alle met haar in concurrentie tredende Europeesche transport-maatschappijen zich vroeger of later, uit zelfbehoud, steeds onder haar toezicht moeten stellen. Hoe dit ook zij, op hare groote „efficiency", wat aangaat handel en transport, mocht hier wel eens de aandacht worden gevestigd.

Nu in Suriname pogingen worden aangewend om de in 1910 opgegeven bananen-cultuur opnieuw aan te vatten, verdient het ongetwijfeld aanbeveling de oude betrek-

kingen met de U. F. C. weer aan te knoopen, zich van hare machtige medewerking te verzekeren [1]).

Wil die cultuur loonend en van beduidend economische beteekenis zijn, dan behoort zij — na afloop van geslaagde proefnemingen — op groote schaal te worden ondernomen. Als niet eens per week wordt verscheept en dit reeds vereischt een beplante oppervlakte als bij den opzet in 1908 werd vastgesteld, nl. van 3000 H.A., dan gaat er van het product, dat het geheele jaar door aanrijpt, door te vroeg of te laat oogsten, veel verloren, wordt de kans op winst daardoor zeer gering. Voor de bananenteelt en den afzet daarvan wordt derhalve een organisatie en een kapitaal vereischt, waarover tot nu toe alleen de U. F. C. kon beschikken en het komt geraden voor daarmede rekening te houden, wanneer in Nederland plannen worden ontworpen om Suriname tot een tropisch fruit uitvoerend land te maken.

Door de aan hoofde dezes bedoelde schrijvers over Suriname zijn reeds tal van goed inzicht en kennis van zaken getuigende middelen aan de hand gedaan, waarvan vele, mits beleidvol toegepast, ongetwijfeld zullen leiden tot opheffing van misstanden en bevordering van den algemeenen welstand, zoodat mijn beschouwingen daaromtrent hier gevoegelijk achterwege kunnen blijven. Over één onderwerp echter wensch ik iets in het midden te brengen en dit betreft de spreekwoordelijk geworden rijkdommen van het land.

In de eerste plaats dan over de geschiktheid van den bodem voor cultures.

De woorden vruchtbare kuststreek liggen in Suriname als 't ware op de lippen bestorven. Schuilt hierin geen overdrijving?

In de door de samenwerking van zee en rivieren gevormde kuststreek ligt veel vruchtbaar land, maar ook veel dat

[1]) In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Koloniale Staten, betreffende de begrooting voor 1924, deelt de Gouverneur mede dat — naar aanleiding van het bezoek van Dr. Stahel aan Costarica — de hoofdleider der United Fruit Company aldaar heeft toegezegd naar Suriname te zullen komen, uit welk bezoek te zijner tijd wellicht waardevolle connecties voor de kolonie kunnen voortkomen.

voor den landbouw niets aantrekkelijks heeft. In dit verband noem ik slechts de terreinen zich uitstrekkende zuidwaarts van de hoofdstad, het Paradistrict en de oevers der Wayombo. Toen een vijftiental jaren geleden de U. F. C. naar een complex landerijen zocht, geschikt voor den aanplant op groote schaal van bananen, bleek zulk een terrein niet te vinden. De ten opzichte der hoofdstad gunstig gelegen, voor cultuur geschikte, woeste gronden waren in vroeger eeuwen alle uitgegeven aan personen, wier namen in het domein-archief zelfs niet meer bekend staan of wier nakomelingen het recht daarop reeds lang hebben prijsgegeven, in elk geval er geen gebruik meer van hebben. Toch worden hun eigendomsrechten nog steeds geëerbiedigd en er bestaat geen wettelijke regeling om dergelijke verwaarloosde eigendommen weer in den boezem van het domein te doen terugkeeren. In het z.g. oude deel der kolonie kon de U.F.C. dus niet klaarkomen, terwijl het aan de Coppename en Wayombo aangeboden domeinland voor het beoogde doel ongeschikt bleek te zijn.

Intusschen is het haast niet denkbaar, dat in een land, woest en ledig nog grootendeels, geen complex te vinden zou zijn geschikt voor den aanleg van een groote landbouw- onderneming, doch het Koloniaal Bestuur kon daaromtrent niet de minste aanwijzing doen.

Krasse onwetendheid van dat Bestuur, wat betreft het voorkomen van voor den aanplant van stapelgewassen geschikt domeinland, is toen oorzaak geweest, dat een der kapitaal-krachtigste handelslichamen in de Vereenigde-Staten ervan moest afzien om in Suriname een groote landbouw-onderneming op touw te zetten.

Plannen om aan die ongelukkige toestanden op domaniaal gebied een einde te maken, bestaan reeds lang, de verwezenlijking daarvan laat echter — als zooveel daarginds — weer eindeloos op zich wachten.

Hetgeen omtrent de kuststreek is gezegd, geldt in nog sterker mate voor de meer landwaarts in gelegen bosschen. Dat deze vele waardevolle houtsoorten bevatten is voldoende aangetoond, maar over het voorkomen daar-

van, over den houtrijkdom per vlakte-eenheid is nagenoeg niets bekend.

Als b.v. de directie van het Panama-kanaal aan Suriname de levering wilde opdragen van een paar duizend kubieke meter eener daar voorkomende, tegen den aanval van paalwormen bestand gebleken houtsoort, zou het die bestelling niet op zich kunnen nemen, aangezien er niet de minste zekerheid bestaat, wat aangaat de houtmassa per hectare van die verspreid groeiende houtsoort.

Daaromtrent tast men nog geheel in het duister en houtkap zonder tijdroovend, deskundig vooronderzoek, in wouden met gemengde vegetatie, is een bedrijf, waaraan veel risico is verbonden.

Een stelselmatig onderzoek naar den rijkdom van voor uitvoer geschikt hout, op gemakkelijk te bereiken perceelen, zou aan die onzekerheid een einde maken, de particuliere ondernemingsgeest ongetwijfeld aanwakkeren, welke zeker bereid zal worden gevonden, boven en behalve de gewone retributie, voor de op die wijze verkregen bedrijfszekerheid te betalen.

Tot welk een niet te verdedigen grond-politiek volslagen onbekendheid met de hulpbronnen van het land soms leidt, blijkt uit het navolgende.

Een paar jaar geleden werd van een nieuw opgerichte Nederlandsche houtkap-maatschappij, met voldoend kapitaal, voor den tijd van 10 jaren en geheel kosteloos, vergunning verleend om op een terrein, groot niet minder dan 1 millioen hectaren, een onderzoek in te stellen naar ontginbare bosch-perceelen, met toezegging dat haar die in concessie zouden worden afgestaan. Over de uitgifte van een dergelijke logge massa land, nog wel in dat gedeelte der kolonie, door zijn vele bruikbare waterwegen als 't ware aangewezen voor bosch-ontginning, waren de houtkappers en houtopkoopers in Suriname slecht te spreken, omdat zij daarin, zeer terecht, voor langen tijd een belemmering zagen voor de uitbreiding van het inheemsch bedrijf.

Toch viel voor die opzienbarende wijze van uitgifte van domeinbezit nog wel iets te zeggen. Immers het was het eenige middel om aan de maatschappij, welke groote uit-

gaven had te doen voor onderzoek en voorbereiding, voldoenden waarborg te geven, dat zij tenslotte de hand zou kunnen leggen op een genoegzaam aantal ontginbare boschperceelen.

Het behoeft natuurlijk geen betoog, dat de uitgifte van een zoo enorme uitgestrektheid bosch in één hand, vermoedelijk schatten bevattend, waarvan de waarde niet kan worden begroot, ongewenscht is.

Over den mineralen rijkdom der kolonie en of zij in hare boven-rivieren wellicht een waterkracht bezit, welke omgezet in electrische bedrijfskracht, ten deele althans, het gemis aan steenkolen zou kunnen vergoeden, dezelfde onzekerheid, dezelfde onwetendheid en wie ziet nu kans de waarde van een inboedel te bepalen als daarvan niet een eenigszins betrouwbare inventaris bestaat.

Zoolang de waarde van een dergelijk bezit zelfs niet bij benadering is vastgesteld, bestaat er steeds gevaar, dat concessiejagers beslag leggen op nationale schatten, ten voordeele van slechts enkelen, welke anders aangeboord het geheele land ten goede hadden kunnen komen.

Volslagen onbekendheid aangaande den aard en den omvang van de natuurlijke hulpbronnen van het land is wel de hoofdoorzaak, dat buitenlandsch kapitaal en buitenlandsche energie tot heden geen neiging aan den dag leggen iets in Suriname te ondernemen.

Hoe andere Zuid-Amerikaansche staten het aanleggen om kapitaal aan te lokken ter ontplooiing hunner schatten, kan blijken uit de jaarverslagen en consulaire rapporten dier landen. In dit opzicht valt er uit de economische geschiedenis van die republieken veel te leeren.

Ik heb hier met enkele trekken trachten aan te geven, waaraan het is toe te schrijven, dat Suriname tot nu toe een zoo groote economische starheid aan den dag legt, waarom de overgroote meerderheid der bevolking er zoo armelijk blijft, mij daarbij opzettelijk onthoudende van politiek en kritiek. Wanneer ik nu mijn wenschen voor den wederopbouw der wegkwijnende kolonie samenvat, beperken die zich vooreerst tot het naastvolgende:

1. onderzoek naar cultures en daarmede verband houdende bedrijven geschikt om in Suriname te worden ingevoerd;

2. proefnemingen daarmede, teneinde na te gaan op welke intensieve wijze die gedreven moeten worden om loonend te zijn voor den landbouw in het algemeen;

3. het invoeren van cultures en industrieën, waarvan op goeden grond te verwachten valt, dat die zullen bijdragen tot den economischen vooruitgang der kolonie; bevorderen door aanmoediging van het particulier initiatief;

4. stelselmatig onderzoek naar de natuurlijke hulpbronnen der kolonie, de waarde daarvan zoo goed mogelijk vaststellen en de resultaten van dit onderzoek, als die van positieven aard zijn, tegen betaling aan de koloniale kas van een behoorlijke vergoeding, ter beschikking stellen van aan hooge eischen voldoende gegadigden.

Voor een en ander is geld noodig, veel geld zelfs en het is haast niet denkbaar, dat het moederland onder de huidige tijdsomstandigheden, dat zal kunnen verschaffen boven en behalve het groote bedrag, dat het nu reeds jaarlijks aan de kolonie ten koste legt. Dit laatste, wordt binnenkort tot afbetaling van kasvoorschotten besloten, zal met inbegrip der kosten voor de militaire bezetting als anderszins, weldra de 4 millioen 's jaars belangrijk overschrijden.

Dit ontstellend bedrag, ontstellend vooral, omdat het hier een kolonie betreft met slechts 115 duizend inwoners, doch ook, omdat het slechts dienen kan om daarginds de zaken min of meer gaande te houden, zal door de gelijkstelling van het onderwijs en de ondoordachte opvoering van het aantal pensioengerechtigde ambtenaren nog aanmerkelijk hooger worden, terwijl een noemenswaardige stijging der koloniale middelen vooreerst niet te verwachten is; daartoe is, inzonderheid na 1919, toen de prijzen van cacao en koffie een geruimen tijd voorbeeldeloos laag stonden, het economisch verval reeds te diep ingetreden.

De thans gevolgde financieele politiek ten opzichte van Suriname, het daar gaande houden der zaken, is op de keper

beschouwd niet anders dan het bestendigen van misère voor moederland en kolonie en geen middel, dat daarin verbetering kan brengen, mag daarom onbeproefd blijven.

Nu komt het mij voor, dat op hoogergenoemd bedrag, hetwelk Nederland nu jaarlijks aan de kolonie ten koste legt, heel wat kan worden bezuinigd, en dat zoodoende toch nog fondsen gevonden kunnen worden voor den economischen opbouw van dat zoo in verval geraakte land.

Zoo is het mijne op kennis van toestanden gegronde overtuiging, dat de militaire bezetting in Suriname kan worden gemist. Voor het handhaven van inwendige rust en orde, haar eenige bestemming, is zij niet meer noodig, sedert de landbouw-ondernemingen er werken met uitsluitend Javanen, waarvan toch zeker geen ernstige ruststoring is te verwachten. Die bezetting is dus van geen denkbaar nut meer, behoort derhalve te worden opgeheven, desnoods na eenige uitbreiding der politiemacht, wat op Hoofdstuk XI der staatsbegrooting zou leiden tot een bezuiniging van meer dan vijf ton.

Verder wil het mij voorkomen, dat het aantal pensioengerechtigde ambtenaren hetwelk in de laatste 3 jaren, op voorbeeld en met instemming van Nederland, van ruim 600 is opgevoerd tot 1100 en dat 70 % van het budget verteert, gevoegelijk tot een meer bescheiden aantal kan worden teruggebracht. Die de koloniale administratie kent, weet, dat door reorganisatie en vereenvoudiging meerdere uitgaven tot een lager bedrag zouden zijn terug te brengen — en wat in zooveel groote maatschappijen uit geldelijken nooddwang plaats vindt, kan toch ook wel in Surniame toepassing vinden.

Bij het tot standbrengen van een inkrimping der uitgaven als hierbedoeld zal aanvankelijk niet teveel moeten worden verwacht van het daarover met het Koloniaal Bestuur te plegen overleg; het menschelijkerwijs gesproken zeer verklaarbaar eigenbelang ter plaatse zal zich daartegen verzetten, doch als de Regeering eens een enkelen keer wilde tewerkgaan als zooveel presidenten van Zuid-Amerikaansche republieken, die door krachtige, weleens eigenmachtige maatregelen, zooveel groots hebben tot stand

gebracht, die hebben aangetoond, hoe landen welke nog in hun primitieve dagen verkeeren in korten tijd tot ontwikkeling zijn te brengen, dan zal beperking van vele in den grond onproductieve uitgaven voor Suriname zeer wel mogelijk blijken.

Trouwens wordt daar eenmaal ingezien, dat die beperking moet strekken tot opbouw der kolonie, dan zal die worden goedgekeurd, zelfs bevorderd.

Als Nederland nu de verschillende bedragen, welke op de staatsbegrooting voorkomen als uitgaven ten behoeve van de kolonie Suriname en welke spoedig hooger genoemd bedrag zullen beloopen en het karakter aannemen van een sneeuwbal, voor den tijd van b.v. 10 jaren, als vaste subsidie aan de kolonie zou willen toeleggen, onder beding evenwel, dat wat daarop zal kunnen worden uitgewonnen door reorganisatie, door inkrimping en opheffing van bemoeiingen, alsmede door versterking der middelen, zal dienen om een op te richten fonds te voeden, waaruit de kosten zullen worden bestreden voor den opbouw van het land, dan was het geld noodig voor krachtige hulp in uitersten nood, spoedig gevonden.

Door aanduiding met cijfers zou wellicht teveel persoonlijke aanwijzing worden gegeven; daarom blijft die hier achterwege, doch ik maak mij sterk te kunnen aantoonen, dat op de aangegeven wijze voor productief werk wel 7 ton 's jaars te vinden zouden zijn.

Tegen verwezenlijking van het hier ontwikkelde denkbeeld zijn misschien politieke en juridische bezwaren aan te voeren, welke ik niet voorzie, doch steekhoudende economische vermoedelijk niet, omdat het geen meerdere offers eischt van den Nederlandschen belastingbetaler, ook niet van den Surinaamschen en wel het meest voor de hand liggend middel is om eindelijk eens een nuttiger verhouding te scheppen tusschen de koloniale uitgaven eenerzijds en de daarmede te bereiken productieve einduitkomsten anderzijds, bovendien een krachtig middel kan worden tot opwekking der energie daarginds.

1 Mei 1923.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME, Mr. A. J. A. A. BARON VAN HEEMSTRA, OP 8 MEI 1923 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN

Mijnheer de Voorzitter,
Heeren Leden van de Koloniale Staten,

In tegenstelling met de desbetreffende op artikel 103 van de Grondwet steunende gewoonte in Nederland, kent het Surinaamsche Regeeringsreglement niet de officieele sluiting van de jaarlijksche vergadering der Volksvertegenwoordiging en deswege geeft het parlementaire oogenblik van thans ons gereeder aanleiding om even bij het verleden stil te staan, voordat wij de oogen voor de toekomst trachten te ontsluiten.

Het achter ons liggend jaar was voor de kolonie helaas niet van dien aard, dat wij ons daaraan met moeite hadden te ontworstelen.

Kon de algemeene gezondheidstoestand der bevolking iets minder ongunstig dan in 1921 worden genoemd, zoodat het sterftecijfer per duizend inwoners van 23,9 op 19,1 daalde, toch bleef de algemeene volkskracht, door onvoldoende bestrijding van de inheemsche ziekten, beneden het gewenschte peil.

Weliswaar wijdde de medische faculteit, zoowel in als buiten gestichten zich met onvermoeiden ijver aan haar zorgelijke taak, maar niettemin brachten voortgezette onderzoekingen aan het licht, dat in Paramaribo alleen ongeveer 80 % der inwoners aan anchylostomiasis en van het armer deel der bevolkking circa 50 % aan filaria lijdende was, en wanneer wij daaruit zien, dat het sterftecijfer per duizend inwoners bijvoorbeeld in Nederlands hoofdstad in de jaren 1921 en 1922, 10,07 en 10,36 bedroeg, dan is het nog verre van ons om over den sanitairen welstand in Suriname te roemen.

Een eeresaluut zij hier gebracht aan den grootschen en belangeloozen arbeid van de Rockefeller Foundation, waarvan, dank zij veler inspanning, het voortwerken in ons midden voorshands verzekerd schijnt.

Tegenover de vrij algemeene toewijding in het behartigen van de hun toevertrouwde belangen van ambtenaren en beambten, stonden twee hoogst betreurenswaardige feiten van ergerlijk misbruik van vertrouwen, welke respectievelijk door den Raad van Bestuur en het Hof van Justitie zullen worden beoordeeld en berecht.

Blijkens de statistiek ging de criminaliteit in dalende lijn, maar daarnaast vorderden twee afzichtelijke misdrijven het opleggen van de doodstraf, welke sedert jaren niet in deze kolonie was voltrokken.

Door de gedrukte wereldprijzen, welke den uitvoer verlamden, en door gebrek aan koopkracht, beleefden handel en nijverheid een onbekend moeilijken tijd, en hoewel de afzet van koffie en vooral van suiker zich eenigszins herstelde, gaf de cacao, zoowel in cultuur als in den handel van het product een droevig beeld.

Betreft het tot dusverre gememoreerde het inwendige van onze kolonie, ten aanzien van de factoren, welke haar uitwendig beïnvloedden, kunnen meer opgewekte klanken worden vernomen.

Dank zij de gewaardeerde medewerking van het Bestuur van de Nederlandsche Jaarbeurs en van de Afdeeling Handelsmuseum van het Kolo-

niaal Instituut, werd in Utrecht een vrijwel volledig overzicht onzer producten gegeven.

In het bijzonder trokken sinaasappelen en houtsoorten daar zeer de aandacht en uit velerlei mededeelingen is gebleken, dat men zich door die inzending het bestaan van onze kolonie meer en meer is bewust geworden.

Met erkentelijkheid worde vermeld, dat de Koninklijke West-Indische Maildienst al onze producten voor die Jaarbeurs kosteloos naar Nederland heeft vervoerd.

Was het vorengenoemde reclamemiddel nog slechts van betrekkelijken invloed, niemand onzer had durven verwachten, dat in een orgaan van de Moederlandsche Pers zoozeer de aandacht op Suriname zou zijn gevestigd, als zulks in het afgeloopen jaar het geval is geweest.

Het bezoek van Dr. *Van Blankenstein* is een belangrijk moment in onze historie en het is mij een behoefte van deze plaats een woord van bijzonderen dank te wijden aan dien scherpzinnigen onderzoeker en gevoelvollen schrijver voor zijn rusteloozen arbeid ter wille van ons land en van zijne bewoners verricht.

Behoudens enkele onjuistheden, heeft deze meester van de taal in zijne boeiende artikelen, welke in verbijsterende snelheid opeenvolgende beelden van Suriname aan het oog voorbijbrachten, zoodanigen indruk in Nederland gevestigd, dat thans in vele kringen, meer dan voorheen, het nationaal, staatkundig en economisch gewicht van dit Koloniaal bezit wordt gevoeld en dat er eene belangstelling voor dit land is geboren.

Deze schrede, met hoeveel forschheid ook gezet, is slechts een eerste op den weg naar de intensieve bekendheid, welke wij in het Moederland behoeven, en kon daarop volgen, dat, overeenkomstig het van Uw College uitgegaan verzoek, onze Kolonie eerlang door leden van het Nederlandsche Parlement werd bezocht, dan zou de daarbij te verwerven kennis, mede als voorlichting voor anderen, uiterst vruchtbaar kunnen blijken, vooral in een tijd, waarin voor de staatkundige fundamenten van ons bestaan wederopbouw in uitzicht is gesteld.

Behalve op het streven naar bekendheid in het Moederland hebben wij ons ook in te spannen om de aandacht op de voortbrengselen van onzen bodem elders te vestigen en het Landbouwdepartement heeft geen poging onbeproefd gelaten om in die richting te werken.

Dat de energie tot meerdere ontwikkeling van bestaande bedrijven niet ontbrak, vond een sprekend voorbeeld in de moderniseering van de suikerfabriek te Mariënburg, welke met groote geldelijke offers van de zijde der Nederlandsche Handelmaatschappij op bewonderenswaardige wijze tot stand kwam, en in de gelijksoortige in uitvoering zijnde plannen, zij het dan ook op kleiner schaal, ten behoeve van de plantage Rust en Werk.

Ook de meerdere rijstpelmolens in Nickerie en die van de Heeren *Adolf Samson* en *Cornelis Loe* nabij, en in onze stad, zijn daar om aan te toonen, dat de kleinere industrie den moed bezit om zich te vestigen.

De selectie om betere rassen van cacao en koffie aan te kweeken vorderde naar wensch en met waardeering mag worden vermeld, dat de Surinaamsche planters, blijkbaar beter dan elders, de waarde van deze selectie inzien, zoodat op de plantages ijverig in die richting werd gewerkt.

En hoe staan wij thans tegenover de toekomst en wat wagen wij te voorspellen van de aangebroken periode, waarvoor de ondoorzichtige sluier slechts langzaam zal worden weggeschoven?

Indien de voorteekenen ten deze niet algeheel bedriegen, is het oude Europa op weg om zich zeer langzaam te herstellen uit den chaotischen toestand van verwarring en ontreddering, waarvan de gevolgen nagenoeg over de geheele wereld werden gevoeld.

Mocht dit uitzicht in vervulling treden, dan is er kans, dat ook gradueel de handelsbanen zich effenen en het vertrouwen in commercieele verhoudingen aangroeit en dan zal ook Suriname daarvan in een volgend stadium den invloed gevoelen.

Het ware van groot belang indien tegen dat tijdstip naast den uitvoer van onze gewone stapelproducten ook het bacovenvraagstuk, waarvan niet ten onrechte zooveel wordt verwacht, ware opgelost.

Met bijzondere belangstelling heeft het Bestuur de onderhandelingen gevolgd, welke dienaangaande door de plantersvereenigingen met belanghebbenden in Nederland door tusschenkomst van het Studiesyndicaat zijn gevoerd en het is aan te nemen, dat het Opperbestuur in deze niet lijdelijk zal toezien.

Dezerzijds kan over waardevolle gegevens met betrekking tot de bacoven-cultuur worden beschikt, sedert *Dr. Stahel* daarnaar een omvangrijk onderzoek in Centraal-Amerika heeft ingesteld, en de resultaten hiervan zullen zoowel den grooten als den kleinen landbouw ten goede kunnen komen.

Bij stabiliteit van de markt en toenemen van de koopkracht zullen ook ongetwijfeld onze citrus-producten ruimeren afzet vinden en zullen de reeds thans door het landbouwdepartement in die richting ingestelde pogingen, waarop de voortdurende medewerking van de Afdeeling Handels-Museum van het Koloniaal Instituut te Amsterdam werd verkregen, met succes worden bekroond.

Ook voor een toenemenden handel in onze houtsoorten is de toekomst geenszins duister en de demonstraties, welke onze beheershoutvester te dien aanzien bij de directie van het Panamakanaal en ook elders mocht houden, zullen van waarde blijken.

Tegen de verwachtingen in gingen de balata-prijzen sedert den aanvang van 1923 aanmerkelijk vooruit, en waar niet valt te onderstellen, dat dit slechts van tijdelijken aard is, zal hieruit voor de exploitanten van dit belangrijk export-artikel een compensatie voortvloeien voor de periode van depressie, waartoe Overheidshulp werd ingeroepen.

Dat het bauxite-bedrijf zich heeft hersteld en dat met name Moengo wederom met nieuwen moed een meer intensieve exploitatie is begonnen, strekt, vooral in een tijd van werkloosheid als den onzen, tot groote dankbaarheid.

En wat nu van onze verdere bodemproducten te zeggen?

De aanwezigheid van ijzererts, aardolie en diamanten in Suriname is aangetoond, doch zijn deze winstgevend te ontginnen en in exploiteerbare hoeveelheid voorhanden?

Moge het heden ingetreden jaar daarop eenig antwoord kunnen geven en het ijverig intiatief van particulieren ten deze meer deskundige voorlichting ontvangen.

In de Memorie van Toelichting op de juist afgehandelde begrooting vond ik vrijheid uiteen te zetten, hoe voor een daadwerkelijke ontwikkeling van onze kolonie eene erkenning en versterking van het oorspronkelijk gewild zelfbestuur onmisbaar is te achten.

Hiermede is geenszins bedoeld het vraagstuk der staatkundige evolutie als afgedaan te beschouwen.

Onmiddellijk daaropvolgend dringt zich de vraag naar voren, welke de meest doeltreffende wijze zal zijn om dit zelfbestuur tot ontplooiing te brengen.

Zonder andermaal te vervallen in de fout om het een en ander te veel op Nederlandsche leest te schoeien, zal bij het zoeken naar de gewenschte staatkundige vormen eenerzijds naar aanpassing aan het karakter van land en volk dienen te worden gestreefd, en anderzijds tegelijk met de bestrijding van het onevenwichtige, ten aanzien van de samenstelling en de verspreiding der bevolking, het beginsel van decentralisatie ingang moeten vinden.

Wellicht zal de gelegenheid zich voordoen dat, hetgeen ik in deze reeds ten behoeve van Paramaribo heb voorbereid, nog in dit zittingsjaar aan Uwe beoordeeling kan worden voorgelegd.

In afwachting van de houding, welke het Opperbestuur tegenover mijne desiderata zal aannemen, zal op wetgevend gebied voorshands slechts datgene in aanmerking komen, waarvan dadelijke vervulling noodzakelijk is.

Eene algemeene salarisherziening, waartoe het Opperbestuur eindelijk in beginsel heeft besloten, zal Uw College, naar ik vertrouw, vrij spoedig bereiken, maar wij blijven in spanning over de vraag, of de daartoe noodige middelen ons zullen worden gegund.

Maatregelen zullen worden getroffen om de mogelijkheid van eene waterleiding voor Paramaribo andermaal te overwegen en terwijl ik het ten zeerste toejuich, dat de stoot daartoe ditmaal is uitgegaan van een Surinamer, wiens naam op hygienisch gebied in hooge eere staat, wil ik niet nalaten mijne dankbaarheid uit te spreken voor den krachtigen weerklank welken deze oproep in ons midden heeft gevonden.

Het vraagstuk betreffende de vestigingsplaatsen en de uitgifte van gronden voor den kleinen landbouw hoop ik met de daartoe aangewezen Commissie uit Uw College onder de oogen te zien en daarbij zullen wij trachten eene meer bevredigende oplossing zoowel in socialen als in economischen zin te verkrijgen.

Wanneer ik voor het een en ander een beroep zal doen op Uwe voortgezette medewerking, welke tot hiertoe door mij hoogelijk werd gewaardeerd, dan kunnen wij ons niet ontveinzen, dat de algemeene wereldconjunctuur en de plaatselijke toestanden, waaronder wij te arbeiden hebben, uiterst moeilijk blijven.

Het gaat ons daarbij eenigszins als den mijnwerker, die in gebukte houding, zonder zijn lichaam geheel te kunnen ontplooien bezig is de lange schacht uit te houwen, welke naar den kolenrijkdom moet voeren, maar, evenals hij over dezen arbeid zwoegt in de wetenschap, dat aan het eind van den duisteren weg het zwarte goud zal worden aangetroffen en de ontwikkeling van de mijn aanstaande is, zoo ook dienen wij, die met vastheid gelooven aan eene betere toekomst van onze dierbare kolonie, onafgebroken en doelbewust voort te werken aan onze zware taak, en wij mogen dit volbrengen onder biddend opzien tot den Allerhoogste, die telkens wederom toont genadige bemoeienis te houden èn met ons land, èn met ons volk.

Ten slotte, Mijne Heeren, moge ik nog een gebeurtenis in de toekomst belichten, welke ons aller aandacht verdient en waarbij wij ons met zoovele

millioenen mede-onderdanen in den geest zullen scharen om den troon van onze geliefde en geëerbiedigde Vorstin.

In het werk genaamd „het boek der Koningin", inhoudend gedachten en beschouwingen en voortbrengselen van beeldende kunst en toonkunst, door Nederlanders na het einde van den wereldoorlog Hare Majesteit Koningin Wilhelmina op 31 Augustus 1919 aangeboden, schreef de huidige Voorzitter van de IIde Kamer der Staten-Generaal *Mr. Dr. D. A. P. N. Koolen* het navolgende:

„Wellicht is niets in de afgeloopen jaren zoo duidelijk gebleken, dan dat „de Nederlandsche bevolking in al hare geledingen de eenheid van den „Nederlandschen Staat gehandhaafd wenscht te zien.

„Het behoud der onafhankelijkheid, de wil om ongerept uit den wereld-„strijd te voorschijn te komen, de saamhoorigheid van alle Nederlandsche „gewesten, als om strijd werden deze beginselen verkondigd.

„Geen regeeringsvorm symboliseert de eenheid sterker dan de monar-„chale.

„De banden, die Nederland binden met het Oranjehuis zijn voor het „behoud dier eenheid de hechtste waarborg."

Deze gulden woorden geven het zoo duidelijk aan, welk ideaal en kostbaar bezit ons dierbaar Koningshuis vertegenwoordigt, en merken wij daarnevens de groote liefde, welke de Persoon van onze Vorstin voor Heur Volk koestert en de warme wederliefde, welke daar tegenover staat, dan ligt het voor de hand, dat het aanstaand zilveren ambtsjubileum een dankbaar, vreugdevol en onvergetelijk oogenblik in onze nationale geschiedenis zal uitmaken.

Laat ons vuriglijk hoopen, dat de Oranjezon te dien dage op geen enkele wijze bewolkt zij, dat ook hier in onze Kolonie de eenheid blijke van het Volk, dat zijne hooge Landsvrouwe eert en liefheeft en dat eene volgende regeeringsperiode van Hare Majesteit moge getuigen van een gestadigen vooruitgang van alle Nederlandsche gewesten.... en dus ook van Suriname.

En thans, mijne Heeren, verklaar ik in naam van Hare Majesteit de Koningin deze vergadering van de Koloniale Staten van Suriname geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO Mr. N. J. L. BRANTJES, OP 8 MEI 1923 GEHOUDEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD

Mijne Heeren.

Nu ik wederom het voorrecht heb in Uw midden te verschijnen om ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement Uwe vergadering voor het nieuwe zittingjaar te openen, is het mij eene behoefte U dank te zeggen voor den door U in het afgeloopen jaar verrichten arbeid.

Met leedwezen constateer ik de afwezigheid van het oud-lid van Uwen Raad, den heer H. Statius Muller, die tot voor korten tijd nog deel uitmaakte van Uw College. Een man als hij, eerlijk en onpartijdig van karak-

ter, zich nimmer latende leiden door persoonlijke belangen, door geen sympatieën of antipatieën, die bij de behandeling van alle kwesties slechts de behartiging zocht van de hem dierbare kolonie, was een aangewezen persoon om van Uwen Raad deel uit te maken.

Ofschoon de door zijn aftreden veroorzaakte vacature spoedig weder werd aangevuld door de benoeming van den heer E. S. C. de Veer Abrahamsz tot lid van Uw College, zoo is het aantal der leden van Uwen Raad, dat aan de werkzaamheden geregeld zal kunnen deelnemen, tijdelijk toch zeer beperkt, waar Uw jongste lid, de heer Abrahamsz, alsmede de heer Penso zeer onlangs wegens gezondheidsredenen naar Europa vertrokken, Uw Voorzitter en Ondervoorzitter nog niet van daar zijn teruggekeerd en de heer de la Try Ellis door ambtelijke functie dit jaar aan een verblijf op de Bovenwindsche eilanden gebonden is.

Ik vertrouw echter dat de ijver en toewijding der op Curaçao aanwezige leden van Uw College, onder de beproefde leiding van Uwen verdienstelijken waarnemenden Voorzitter zullen voorkomen, dat onvoltalligheid van vergaderingen tot belemmering en vertraging in de afdoening van noodige en nuttige aangelegenheden zal leiden.

In menig opzicht gaf het afgeloopen zittingjaar reden tot dankbaarheid.

Behoudens eenige kortstondige ongeregeldheid op 17 Juli 1922, werden orde en rust in de kolonie niet verstoord.

Dat bij die gelegenheid eenige slachtoffers vielen, waaronder een zeer zeker volmaakt onschuldige vrouw, die in hare woning door een schot der politie werd getroffen, is zeer zeker in hooge mate te betreuren.

De tot bijstand gerequireerde troepenmacht bleek voor haar taak om de orde te herstellen volkomen berekend; aanstonds ter plaatse maakte zij onder tactvolle leiding zonder bloedvergieten vrijwel onmiddellijk een einde aan de wanordelijkheden.

De wenschelijkheid van het behoud van een garnizoen op Curaçao, zoolang althans niet kan worden overgegaan tot invoering eener militaire politie, die voor de kolonie aanmerkelijk hoogere lasten tengevolge zal hebben, werd daardoor aangetoond.

Niettegenstaande de Commissaris als een der eerste slachtoffers viel, gaf het optreden der voor dergelijke gevallen niet berekende politiemacht over het algemeen geen reden tot ontevredenheid.

De gezondheidstoestand der bevolking liet weinig te wenschen over.

De verhouding tusschen onze kolonie en de naburige republieken bleef steeds vriendschappelijk.

Naar verbetering van het onderwijs, zoowel het openbare als het bijzondere, werd met betrachting der dringend noodzakelijke zuinigheid voortdurend gestreefd.

Beantwoordde het bezoek aan de openbare leeszaal niet geheel aan de daarvan gekoesterde verwachtingen, het zeer drukke gebruik dat van de daaraan verbonden openbare bibliotheek wordt gemaakt, stelt de reden van bestaan van die inrichting duidelijk in het licht.

Ook op St. Eustatius kwam, dank zij particulier initiatief, vrijwillige bijdragen en gaven en belangelooze medewerking een werkelijk zeer goede openbare leeszaal en bibliotheek tot stand.

Op het eiland Saba stelt men zich voor als blijvende herinnering aan het aanstaande regeerings-jubileum van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin eveneens eene openbare leeszaal met bibliotheek tot stand te brengen.

De economische toestand der kolonie onderging in 1922 weinig verandering.

Ten deele als een gevolg van de overvloedige regens van het vorig jaar waarvan de landbouw op de Benedenwindsche eilanden partij kon trekken, werd de invloed van de crisis die de wereld doormaakt, hier minder zwaar dan in andere landen gevoeld.

Ongewone droogte deed aan den landbouw op de Bovenwindsche eilanden echter veel schade. De lage katoenprijzen deden aldaar van verbouwing van dat product afzien.

Was op Curaçao de maisoogst dit jaar minder ruim dan in het voorafgaande, was de kleine dividivi-oogst bij geringen afzet iets beter, de oogst van oranjeschillen was bijzonder goed, al liet de afzet te wenschen over en waren de prijzen laag.

Op Aruba en Bonaire was de oogst van mais en rankvruchten zeer overvloedig.

Door vraag naar dit artikel uit Columbia, kwam in den loop van dit jaar eene verandering ten goede in den afzet van zout op Curaçao en Bonaire.

Op St. Martin bleef de zoutverscheping beneden die van 1921.

Het voornemen bestaat om wanneer in 1924 de aldaar bestaande concessies eindigen, door wijziging te brengen in de uitgifte daarvan, het niet oogsten van rijp zout en weinig intensieve ontginning der pannen zooveel doenlijk te voorkomen.

Niettegenstaande opkoopprijs van gewone stroohoeden laag bleef, werd steeds ijverig in dien tak van nijverheid gewerkt; de uitvoer van stroohoeden bedroeg in 1922 ruim ƒ 48.000 meer dan in 1921.

Op Bonaire bleef de belangstelling in de vlechtcursussen dalende.

Aruba voerde 10.000 dozijn stroohoeden minder uit dan in 1921.

Ook waar door een terugloopen der leveringsprijzen het bedrag der waarde van verschillende ingevoerde artikelen in 1922 minder is geworden, al bedroegen de ingevoerde hoeveelheden meer, zoo overschrijdt het eindcijfer van den invoer van 1922 dat van 1921 met ƒ 1.481.326; in hoofdzaak als een gevolg van den meerderen invoer van ruwe olie en steenkolen.

De invoer uit het Moederland daalde van ƒ 1.246.740 in 1921 tot ƒ 980.178, eene vermindering aldus van ƒ 266.562.

Tegenover een vermeerderden invoer staat ook een vermeerderde uitvoer, namelijk van ƒ 1.135.489.

Tot dit cijfer droeg belangrijk bij de vermeerderde uitvoer van gasoline, waarvan dit jaar ruim 15 millioen liters, zijnde ruim 10 millioen liters meer dan in 1921, werd uitgevoerd.

De waarde van den uitvoer naar het Moederland vermeerderde met ƒ 15.845 en steeg tot ƒ 90.131.

De eenigszins verbeterde handelstoestand in de omliggende republieken, het vervoer van grootere hoeveelheden koffie langs de haven van Curaçao, had eene vermeerdering van den doorvoer met 12.697 ton tengevolge; in 1921 bedroeg die 55.026 ton.

De Curaçaosche Petroleum Maatschappij breidde voortdurend hare installaties en werkzaamheden uit. Ook het aantal harer schepen nam toe.

De aanvoer van ruwe olie uit Venezuela bedroeg in 1922 pl.m. 274.000 ton, terwijl bovendien nog pl. m. 17.000 ton ruwe olie in twee ladingen van Californië werd ingevoerd: een zeer belangrijke stijging vergeleken met den invoer van ruwe olie van 173.000 ton in 1921.

Uit Venezuela werd bovendien 11.500 ton stookolie aangevoerd.

Aan alhier bunkerende stoomschepen werd door deze maatschappij dit jaar pl.m. 46.000 ton stookolie geleverd.

Het aantal stoomschepen dat de haven van Curaçao in 1922 binnenviel, bedroeg 1182 met een netto inhoud van 3.035.063 M³; het jaar 1921 met 292 en een netto inhoud van 709.667 M³ overtreffende.

In den loop van 1922 heeft de Compagnie Générale Transatlantique Curaçao definitief in haar vaarplan opgenomen, de Italiaansche lijn La Veloce breidde haar vaart met een groot stoomschip, de Venezuela, uit, de Horn-lijn stelde een nieuwen dienst met Europa in en bracht met een stalen motorschip de verbinding tusschen Curaçao en de Gulfports tot stand.

Inplaats van de N. O. S. A. lijn, die hare vaart staakte, zal de Aluminum lijn haar binnentreden in onze haven doen.

Schijnbaar had er ook eene verlevendiging der zeilvaart plaats.

In het afgeloopen jaar vielen 1241 zeilschepen, dat is 69 meer dan in 1921, onze haven binnen.

Die toeneming wordt echter verklaard door de omstandigheid, dat een 76-tal Venezolaansche openbootjes, die de parelvisscherij uitoefenen, Curaçao aandeden om te proviandeeren.

De netto inhoud der binnengekomen zeilschepen, die in 1921 154.631 M³ bedroeg, was dan ook in 1922 55.738 M³ kleiner, niettegenstaande het aantal schepen gelijk gezegd grooter was.

De bestaande malaise verminderde niet; de vaart door de Curaçaosche schoeners tusschen de haven van Curaçao en Maracaibo vroeger onderhouden, moest tengevolge van de concurrentie der stoomvaartlijnen op laatstgenoemde haven varende, geheel worden gestaakt.

De Eerste Sisal Cultuur Maatschappij werd in het afgeloopen jaar in staat van faillissement verklaard; het op de velden aanwezige gewas kon de kosten aan het oogsten daarvan verbonden niet loonen. De liquidatie zal dan ook zeer weinig opleveren.

De Cultuur Maatschappij Nederlandsche Antillen te St. Eustatius hervatte hare werkzaamheden ook dit jaar niet; door het welig opschieten van onkruid wordt op hare velden de geplante sisal eveneens langzaam maar zeker waardeloos.

De Mijnmaatschappij Curaçao bleef voortdurend werkzaam, al ging haar uitvoer van phosphorzurekalk zoowel wat waarde als hoeveelheid betreft dit jaar achteruit.

De aloëcultuur op Aruba en Bonaire ging gebukt onder de lage marktprijzen; sedert schijnt echter in den prijs van dat product verbetering te zijn ingetreden.

De Aruba Goud Maatschappij heeft in 1922 niet gewerkt, evenmin had er vischvervoer plaats door de Arubiaansche vischonderneming Neptunus.

Door de verhoogde koopkracht der bevolking verbeterde de toestand van den winkelhandel te Curaçao in vele opzichten.

Werd Bonaire dit jaar eene op kleine schaal begonnen electrische lichtinstallatie rijk, ook op Aruba zal binnenkort eene inrichting voor het leveren van electrischen stroom tot stand komen.

De steiger van Bonaire werd aanmerkelijk verbeterd.

In aangename samenwerking met Uwen Raad kon in het afgeloopen jaar eene nieuwe salarisregeling voor de ambtenaren tot stand komen; de invoering daarvan wacht echter nog steeds op de gevraagde machtiging daartoe en op de vaststelling der Curaçaosche huishoudelijke begrooting

voor het jaar 1923 door den Nederlandschen Wetgever, die beiden tot heden uitbleven.

Het onderzoek naar de mogelijkheid om Willemstad van drinkwater en de haven van drink- en ketelwater voor de schepen te voorzien, werd geregeld voortgezet.

Eene voorziening van 100 M^3 per dag voor de haven en ongeveer 400 M^3 per dag voor de stad, acht de Chef van den Mijnbouwkundigen dienst uitvoerbaar.

Het onderzoek naar de geschiktste methode om daartoe te geraken, duurt voort.

Naar ik mij voorstel zullen in het nieuwe zittingjaar resultaten aan Uwen Raad kunnen worden medegedeeld, plannen aan het oordeel van Uwen Raad kunnen worden onderworpen en Uwe goedkeuring voor de uitvoering daarvan kunnen worden gevraagd.

Het ontwerp van een nieuw regeeringsreglement voor de kolonie zal, naar ik vertrouw, in dit zittingjaar aan Uwen Raad ter beoordeeling kunnen worden voorgelegd.

Een voorstel tot invoer van vaccinedwang wordt overwogen.

Het aan Uwen Raad reeds toegezegde ontwerp tot wijziging der zegelverordening 1908, is in het a.s. zittingjaar te verwachten, terwijl bij Uwen Raad nog steeds aanhangig zijn de drie navolgende ontwerp-verordeningen, te weten:

1°. tot wijziging van de Algemeene Verordening op den In- Uit- en Doorvoer 1908 (verhooging tarief invoerrechten);

2°. tot wijziging van de vergunningsverordening 1908 (verhooging van het tarief voor vergunningsrecht);

3°. tot heffing eener belasting op enkele openbare vermakelijkheden op het eiland Curaçao.

op de spoedige behandeling waarvan het Bestuur, ingevolge door Uwen Raad gedane toezegging, meent te mogen rekenen.

Eenige technische en niet belangrijke wijzigingen in enkele belastingverordeningen zullen mogelijk nog aan Uwen Raad in overweging worden gegeven.

Waar dus in de naaste toekomst wederom veel van Uwe toewijding en werkkracht zal worden gevorderd, eindig ik, Mijne Heeren, met de bede, dat de Almachtige Uwe werkzaamheden in het nieuw te openen zittingjaar met rijke vruchten moge zegenen.

Mijnerzijds kan ik U de verzekering geven van mijn ernstig verlangen om naar mijne beste krachten eendrachtig met U samen te werken tot meerderen bloei en welvaart van de kolonie en hare bevolking.

Ik verklaar de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingjaar 1923/1924 geopend.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1923

DOOR

Dr. B. DE GAAY FORTMAN

Curaçao kan moeilijk over stijgende belangstelling roemen. Althans niet in de Staten-Generaal. Tevergeefs hebben wij na de verschijning van het Eindverslag der Eerste Kamer op de mondelinge gedachtenwisseling in dat lichaam twee maanden gewacht; zij is niet gekomen. Misschien gelukkig maar, want het Voorloopig Verslag stelde weinig zaakkundige beschouwingen in uitzicht. Zoo was daar gevraagd of de ontginning der phosphaatlagen door den concessionaris was hervat, — een bewijs van de belangstelling, waarmee de Koloniale Verslagen der laatste tien jaren gelezen zijn. En ook was verband gelegd tusschen de slechte verbinding van St. Eustatius met Curaçao en het niet loonend zijn der cultuurondernemingen op eerstgenoemd eiland.

Toch had de Eerste Kamer bij de schriftelijke gedachtenwisseling een onderwerp aangeroerd, van het hoogste belang voor Curaçao. Ik bedoel de loodsgeldenkwestie. In het kort komt deze zaak hierop neer: de Gouverneur had bij den Kolonialen Raad een ontwerp ingediend, waarover een ongunstig Voorloopig Verslag werd uitgebracht. De Curaçaosche Petroleummaatschappij protesteerde hevig. Er was weinig kans op aanneming van het ontwerp. Tot plotseling de zaak achter de schermen in orde gemaakt blijkt, en de K. R. de toch min of meer zure druiven met een zoet gezicht oppeuzelt, met zooveel smaak zelfs, dat, als de Minister van Koloniën den Gouverneur telegrafisch uitnoodigt de verordening niet af te kondigen, de Raad met den Gouverneur zich danig ontstemd toont. De laatste telegrafeerde terug en de Minister

haalde bakzeil. Mejuffrouw Van Dorp heeft in de Tweede Kamer hierover gesproken, en gewezen op de lasten, die der C. P. M. worden opgelegd, welker bedrijf nog niet eens toe is aan het maken van winst. De Minister heeft toen meegedeeld, dat hij alsnog zich tot den Gouverneur had gewend en in overweging gegeven, „om spoedig zekere tegemoetkoming te treffen, waardoor de belangen van de binnenlandsche scheepvaart in het algemeen en als zoodanig ook die van de Petroleum-Maatschappij, voor zoover deze met haar vaartuigen daaraan deelneemt, gebaat zullen zijn." Die tegemoetkoming zou bestaan in de opheffing van het verplicht gebruik van loodsen voor de ter plaatse thuis behoorende vaartuigen *overdag*. Sedert is het nog niet zoover gekomen. De Eerste Kamer heeft nu eene gunstige gelegenheid laten voorbijgaan, om den Minister eens te vragen, of niet de meeste petroleumschepen 's avonds en vooral des nachts binnen komen, zoodat de Curaçaosche scheepvaartmaatschappij, kind der C. P. M., hierbij maar weinig gebaat zal kunnen zijn. Dat had ook mej. Van Dorp slagvaardig kunnen antwoorden, maar voor de zooveelste maal is weer eens overtuigend gebleken, dat zelfs blijkbaar goedingelichte kamerleden, die uit eigen wetenschap de zaken niet kennen, niet voldoende doorkneed zijn in de door hen ter sprake gebrachte onderwerpen, om met kennis van zaken na des ministers antwoord te repliceeren. Ook het Kamerlid Boon heeft deze zaak aangeroerd, en beide afgevaardigden hebben terecht gewezen op den ethischen kant van het optreden van het Gouvernement tegenover de C. P. M. Deze maatschappij heeft zich op Curaçao gevestigd, vertrouwend deels op den bij hare vestiging bestaanden toestand deels op bijzondere faciliteiten, haar toegezegd. Wat de veranderde omstandigheden betreft, die ook haar zwaardere lasten zijn gaan opleggen, kan zij zich moeilijk beklagen, en zal zij de consequenties moeten trekken van belastingen, die eene behoorlijke ontwikkeling van haar bedrijf in den weg staan. Anders staat het met de intrekking, geheel of gedeeltelijk, van voor haar gemaakte uitzonderingsbepalingen. Formeel is natuurlijk juist, wat de Minister van

Koloniën zeide in zijn antwoord aan de bovengenoemde afgevaardigden, nl. dat geen privilege van de Petroleum-maatschappij is geschonden. „De voordeelen, die aanvankelijk zijn toegezegd aan de Petroleum-Maatschappij, waren niet anders dan van tijdelijken aard, voor de beginjaren der maatschappij." En formeel stond het ook aan het Koloniaal bestuur om te beslissen, of men zich verantwoord achtte aan die bevoorrechtingen een einde te maken. Maar omgekeerd zal ieder, die de geschiedenis der vestiging van de C. P. M. op Curaçao kent van wat naderbij, toegeven, dat deze mocht verwachten, dat het enthousiasme, waarmee zij begroet werd en de voor haar gunstige economische gevolgen daarvan, niet nog in hare ontwikkelingsjaren voor zoo groot deel reeds verdwenen zouden zijn. Men zal in de kolonie goed doen, zich te houden aan wat de Minister aan het slot zijner beschouwingen over dit onderwerp opmerkte, „dat het aangrijpingspunt voor de onderwerpelijke vorderingen gezocht zal moeten worden in de richting van een winstbelasting."

De begrooting, zooals die in de kolonie werd ingediend was als gewoonlijk vergezeld van eene „nota betreffende den toestand van de financiën van de kolonie Curaçao", die zeer belangrijke gegevens bevat omtrent het verleden, van de afgesloten jaren namelijk, maar omtrent het toen loopende jaar, waarvan de uitkomsten nog onzeker zijn, en vooral betreffende het begrootingsjaar, weinig meer dan theoretische waarde hebben. Zoo raamt de Gouverneur de uitgaven op *f* 2.702.223, maar bij nota van wijzigingen stelt hijzelf eene verhooging met *f* 30.000.— voor. De Koloniale Raad weet er niet minder dan *f* 273.000.— af te doen, zooals wij straks zullen zien, en de Minister legt er weer *f* 132.000.— op. Maar hiermee eindigden ditmaal de wijzigingen niet.

Nog vóór het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer diende de Minister eene Nota van Wijzigingen in, waarbij de uitgaven *f* 108.250.— lager en de ontvangsten *f* 310.000.— hooger geraamd werden, waardoor de bijdrage uit 's Rijks schatkist, door den Gouverneur bij de indiening der begrooting op *f* 1.293.573.— gesteld, met

f 558.789.— verlaagd werd en gebracht op *f* 734.784.—.

Eerst iets over deze hoogere raming der middelen.

In den regel laat men in het moederland deze onaangetast. Er was nu wel reden daarvan af te wijken. De Gouverneur had *f* 100.000.— hooger geraamd dan voor 1922 tengevolge van eene te verwachten hoogere opbrengst van de gedistilleerd-accijns en van eenige andere inkomsten. Intusschen had de belastingherziening in de kolonie voortgang gehad en met het oog daarop en op de nog hangende voorstellen kwam de Regeering tot bovengenoemde hoogere raming van ruim *f* 300.000.—. De ontwikkeling der kolonie in de laatste jaren doet niet vreezen, dat men in dit opzicht te optimistisch is geweest. De uitkomsten overtroffen in den regel de ramingen niet onbelangrijk. Wij vonden belangwekkende cijfers over de laatste tien jaren ten aanzien der koloniale ontvangsten:

	raming	werkelijk		bijdrage 's Rijks kas
1913	*f* 677.752.—	*f* 830.322.24		*f* 401.669.02½
1914	711.234.—	672.293.57		522.822.47
1915	732.079.—	673.473.66½		581.955.02½
1916	805.399.—	832.315.97		546.692.70½
1917	853.194.—	802.668.48		725.611.53½
1918	906.619.—	907.265.57		887.466.50½
1919	989.884.—	1.496.937.—	voorloopige cijfers	1.199.595.—
1920	1.103.574.—	2.283.471.—		1.290.932.—
1921	1.252.929.—	1.638.296.—		1.271.985.—
1922	1.302.529.—	1.787.439.—		1.493.787.—
1923	1.718.650.—			

Uit de toename van de bijdrage van het moederland ziet men, hoe belangrijk ook de uitgaven gestegen zijn. Met de werkelijke ontvangsten van 1922 had men de rekening over 1917 ruim en die over 1918 nog bijna sluitende kunnen maken.

De openbare beraadslagingen in Curaçao betroffen in hoofdzaak de salarisherziening der gouvernementsambtenaren. Bij de desbetreffende artikelen was in de stukken hiervan reeds iets gezegd, o. a. dit, dat nu weer een directeur van den openbaren gezondheidsdienst was uitgekomen op eene bezoldiging, waarbij de bestaande

traktementsregeling eenvoudig op zij gezet was, gelijk al meer gebeurd is, en waarmee nog voortgegaan wordt. De Gouverneur antwoordde, dat dit alleen geschied was, wanneer gebleken was, dat aanvulling van opengevallen vacatures anders niet mogelijk was. Dit kan men beamen, en daaruit dan eene andere gevolgtrekking maken, nl. dat de bestaande salarisregeling onvoldoende is, om de kolonie van de gewenschte krachten te voorzien. Het is wel van genoegzaam belang, om hier een paar der meest in het oogvallende afwijkingen der nieuwe voorschriften te vermelden:

Gezaghebber bovenw. eilanden: regeling *f* 7.008.—, werkelijk *f* 9.000.—,

Directeur openbare gezondheidsdienst: regeling *f* 7.008.—, werkelijk *f* 15.000.—,

Directeur openbare werken: regeling *f* 7.200.—, werkelijk *f* 9.000.—.

Kort vóór de behandeling der begrooting heeft Gouverneur Brantjes de salarisvoorstellen van den gouverneur Helfrich ingetrokken en zich bepaald tot het brengen van één post, *f* 525.000.—, op de begrooting met de bedoeling daaruit als crediet de salarisherziening te bestrijden, en een overzicht van de door hem gedachte salarisregeling. Hiertegenover kwam de K. R. bij zijn Voorloopig Verslag met eene uitvoerige salarisregeling, die de Gouverneur weer niet wilde. Het ging er in de openbare raadsvergadering van 6 Mei 1922 warm naar toe. De heer Gorsira, de tegenwoordige waarnemende voorzitter van het college, nam geen blad voor den mond bij de toelichting van zijn amendement op alle salarisposten, overeenkomstig het ontwerp van den Raad. De Gouverneur had in de Memorie van Antwoord zijn eigen voorstel „verre van ideaal" genoemd. De heer Gorsira zeide naar aanleiding daarvan: „De Raad is (het?) met dit laatste geheel eens en waar de Gouverneur zelf erkent nog te kort in de kolonie te zijn en dus niet geacht kan worden op de hoogte te zijn van de toestanden, vermeende de Raad niet verder in kritiek te moeten treden over een voorstel waarvan de ontwerper zelf, volgens zijne gulle bekentenis, die

door den Raad ten zeerste op prijs wordt gesteld, reeds de gebreken heeft ingezien.

Om de door mij aangegeven redenen zal de Raad een hoogere trap van kritiek toepassen; de Raad zal ten deze zijn „veto" opleggen.

Het door mij ingediend amendement houdt dus in zich de algeheele afkeuring der nota tot nadere toelichting van het crediet tot verbetering der bezoldigingen enz."

Ondanks het verzet van des Gouverneurs gemachtigde werden alle amendementen zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Bij de bespreking van een dier amendementen deed zich nog het eigenaardige geval voor, dat de heer Prakken eene verklaring aflegde „namens den Gouverneur," welke in eene volgende vergadering bij brief van den Gouverneur uitdrukkelijk gedesavoueerd werd.

Een van de bezwaren van den Gouverneur tegen het stelsel van den Raad was de afschaffing der termijnsverhoogingen. Ook de Minister was daartegen, maar nam niettemin de regeling van den K. R. over, misschien aangetrokken door de ƒ 120.000.—, die deze minder kostte dan het voorstel van den gouverneur, doch „onder voorbehoud, dat de Gouverneur nader overleg met den Raad zal plegen om tot eene bevredigende regeling te geraken".

In de tweede plaats heeft de K. R. een bedrag van ƒ 111.950.— verworpen, bestemd voor de gelijkstelling der bezoldigingen van de bijzondere onderwijzers met die hunner openbare collega's. De Raad meende, dat het moederland dit maar moest betalen, want in de kolonie was die gelijkstelling verworpen. De Minister herstelde begrijpelijkerwijs dezen post en betoogde, dat wel principieel zoo iets als de Raad verlangde, niet mogelijk is, maar dat feitelijk deze uitgaven langs den weg van de Rijksbijdrage toch ten laste van het moederland komen.

Het is duidelijk, dat men desverkiezende eene dergelijke redeneering telkens kan volgen omtrent elke post, die beneden het bedrag van de bijdrage uit 's Rijks schatkist blijft.

De uitwerking van het plan-Helfrich ter bevordering van den landbouw en ter verbetering van de veeteelt had

Gouverneur Brantjes tot *f* 50.000.— teruggebracht. De Raad vond *f* 10.000.— voldoende. De Minister oordeelde eerst, dat *f* 50.000.— niet te veel was, wilde men „iets voor de verbetering van landbouw en veeteelt doen", maar herstelde bij Nota van Wijzigingen deze post overeenkomstig de uitspraak van den Raad.

Zonder eenige wijziging werd de begrooting aangenomen. Eene poging van het sociaal-democratische kamerlid IJzerman, om voor de volksfeesten op 31 Augustus *f* 3000.—in plaats van *f* 6000.— uit te trekken, werd verworpen.

Nog een ander amendement bracht het tot de stemming, maar evenmin verder.

Een der eerste bestuursdaden van den Gouverneur Brantjes is geweest het ontslag van den heer Cohen Henriquez, den leider der hoedenvlechtindustrie. Dit heeft menigeen wat vreemd aangedaan, en de heer Henriquez zelf schijnt daarover ontstemd te zijn, althans te zijn geweest, wat begrijpelijk is. Gelukkig is hij niet bij de pakken blijven zitten, maar heeft hij het bedrijf voor eigen rekening voortgezet. Intusschen heeft ook het gouvernement zijn leergangen behouden, en dit vroeg nu *f* 13.000 voor de leergangen, die nog niet kunnen worden gemist. De Koloniale Raad legde zich, weinig enthousiast, hierbij neer, maar het Kamerlid Boon meende, dat met den heer Henriquez alle uitgaven voor de hoedenvlechterij moesten verdwijnen, en dat die *f* 13.000.— aan de geestelijkheid zouden komen. Uit de stukken blijkt evenwel anders.

Na de behandeling van de begrooting in den Raad was er iets gebeurd, waarvan men mocht verwacht hebben, dat het de volle belangstelling der Staten-Generaal zou hebben gehad. Ik bedoel het stakingsoproer van 17 Juli 1922. Een dies ater in de geschiedenis der kolonie. *La Cruz* moge 27 Dec. 1922 in haar jaaroverzicht geschreven hebben: „Nos no kier corda mes riba desorden di dia 17di Juli" (Wij willen zelfs niet meer denken aan de ongeregeldheden van 17 Juli), de eisch der historie gebiedt, ook

hier de waarheid niet te verbloemen. Maar wat is de waarheid?

Amigoe en *La Cruz* gaven hare lezing, *Voz di pueblo* eene andere, de Minister gaf eerst in antwoord op vragen van den heer Ter Hall een uitvoerig relaas, het *Handelsblad* had particuliere inlichtingen, kantonrechter en Hof van justitie onderzochten de zaak gerechtelijk, doch de materieele waarheid schijnt niemand in vollen omvang te kennen. De heer Boon is de eenige geweest, die in de Tweede Kamer bij de begrooting de zaak ter sprake heeft gebracht. Dat hij dit op gelukkige wijze gedaan heeft, durf ik niet beweren. Het betoog leek eenzijdig gericht tegen de R. K. missie en den R. K. Volksbond, waarvan de Gouverneur beschermheer is. Maar ook het antwoord van den Minister was weinig overtuigend. Er zijn den Gouverneur en althans één van diens ambtenaren feiten aangewreven, die niet weerlegd zijn. Als men daaruit tot de waarheid van hun gebeuren mag besluiten is er ernstige grond tot critiek op het gevoerde beleid. De uitspraak van den Minister, dat dit beleid „geen blaam" treft, mist zedelijke kracht, gebaseerd als het is op verklaringen, die althans gedeeltelijk afkomstig zijn van hen, die partijen zijn in het geding. Intusschen late men het oordeel aan de geschiedenis en trekke men uit het gebeurde de les, die het leert aan ieder, hoog en laag, op Curaçao en in Den Haag, die niet hardleersch is.

Dordt 29 Mei 1923.

SCHEEPVAARTBEWEGING EN SCHEEPVAARTWETGEVING OP CURAÇAO

DOOR

W. R. MENKMAN

Curaçao, of nauwkeuriger de haven van Willemstad, verheugt zich in een druk scheepvaartverkeer, thans drukker dan ooit te voren. Niet minder dan 1182 stoomschepen werden in het jaar 1922 in- en uitgeklaard, waarvan veel meer dan de helft (nl. 760) voerende de Nederlandsche vlag. Van deze laatste evenwel zullen niet meer dan een 75 of 80-tal in het Moederland hebben thuisbehoord, de groote meerderheid voerde de Nederlandsche vlag als varende voor in de Kolonie thuisbehoorende reederijen.

De Curaçaosche Koopvaardij-vloot telt een 20-tal grootere en kleinere stoomschepen, welke, voor het meerendeel korte reizen makende, het aanzienlijkste contingent leveren in de stoomvaartbeweging der haven.

De ontwikkeling van het petroleumbedrijf en van het scheepvaartbedrijf hebben op Curaçao de behoefte doen ontstaan aan stoomschepen van klein en middelmatig charter, uitsluitend voor de vaart binnen het gebied der Caraibische Zee en tusschen dat gebied en de Vereenigde Staten. Het zijn Moederlandsche ondernemingen die op de gunstig gelegen, ruime en veilige haven van Curaçao de hooger bedoelde bedrijven hebben geconcentreerd en het ligt voor de hand dat die haven tevens de „homeport" moet zijn voor de daarbij in exploitatie zijnde schepen.

In Nederland zelf thuisbehoorende schepen bij voortduring buiten Europa in dienst te houden zou niet wel doenlijk zijn, om practische redenen en in verband met de Moederlandsche Scheepvaartwetgeving. De bedoelde sche-

pen staan dus ten name van in de Kolonie gevestigde naamlooze vennootschappen, voor wier rekening die schepen zijn gebouwd, of die den eigendom door aankoop hebben verkregen; bij de overdracht van Nederlandsche zeeschepen aan in Curaçao gevestigde natuurlijke of rechtspersonen worden in de Kolonie geen rechten geheven. De eischen welke aan het verkrijgen van Curaçaosche zeebrieven worden gesteld zijn van denzelfden aard als de in Nederland geldende. Het K. B. van 28 Mei 1871 No. 18, aansluitende bij art. 41 van het Curaçaosche Regeerings Reglement, bepaalt dat het schip voor meer dan de helft moet toebehooren aan ingezetenen der Kolonie, of aan een vennootschap waarvan meer dan de helft der firmanten, werkende vennooten of bestuurders ingezetenen zijn der Kolonie.

Een tweede eisch is (naar analogie van de Nederlandsche Wet op de Zeebrieven) dat „het bestuur over alles wat tot onderhoud van het schip, de uitrusting en het victualieeren of bevrachten van hetzelve vereischt wordt" in de Kolonie gevoerd moet worden. Deze laatste bepaling evenwel is bij K. B. van 13 April 1908 No. 44 verruimd geworden door de toevoeging „In bijzondere gevallen kan daarvan met Onze Machtiging worden afgeweken".

De vraag dringt zich op welke bizondere gevallen afwijking van het algemeene voorschrift wenschelijk en verdedigbaar zouden kunnen maken.

Curaçaosche Zeebrieven vervallen o. a. door het verloop van vier jaren na den dag van afgifte, met dien verstande dat ook na het verloop van dien termijn de Zeebrief tot de terugkomst van het schip van kracht blijft wanneer dit laatste zich op het oogenblik der verstrijking buiten de Kolonie bevindt (analoog met de Nederlandsche Wet). Nu ligt het voor de hand dat wanneer het meerbedoelde „bestuur" niet in de Kolonie doch elders wordt gevoerd, het geval zich eerder zal kunnen voordoen dat het schip gedurende onbepaalden tijd buiten de Kolonie wordt geëxploiteerd en de zeebrief dientengevolge veel langer van kracht blijft dan de wetgever heeft bedoeld.

Verder moet degeen die voor zich zelf, voor zijne reede-

rij of firma, of voor de door hem bestuurde onderneming een Curaçaoschen zeebrief verkrijgt, de (beëedigde) verklaring afleggen, dat het schip niet op voet van oorlog is uitgerust, noch door zijn toedoen of gedoogen in strijd met de neutraliteit van den Staat en de Koloniën op voet van oorlog uitgerust zal worden. Wordt aan de waarde dezer verklaring geen afbreuk gedaan wanneer toestemming wordt gegeven om het „bestuur" buiten de Kolonie te doen voeren? Een van beiden, òf degeen die de verklaring heeft afgelegd en beëedigd kan zich door de toestemming bovenbedoeld aan zijne verantwoordelijkheid onttrekken, wat wel niet de bedoeling zal zijn, of hij blijft ook voor het elders gevoerde bestuur verantwoordelijk, en dan is het niet duidelijk welk voordeel hij van die toestemming kan hebben. Aangenomen dat het er voornamelijk om gaat een ingezetene voor het bestuur verantwoordelijk te kunnen houden lijkt het alsof door de wijziging van 1908 de mogelijkheid wordt geopend om eenige nuttige waarborgen op te geven, zonder dat voor de belanghebbenden eenige wezenlijke moeilijkheid uit den weg wordt geruimd.

Niet het onderhoud, de uitrusting, de victualieering en bevrachting zelf moeten in de Kolonie plaats hebben, maar het bestuur daarover, en het is niet duidelijk welk bezwaar daarbij zou kunnen worden ondervonden dat niet gemakkelijk te ondervangen zou zijn.

De Nederlandsche wet kent dan ook de uitzondering niet dat bedoeld bestuur ook elders dan daar waar het schip thuisbehoort kan worden gevoerd.

Wie op Curaçao een Zeebrief wil verkrijgen moet, alweder evenals in Nederland, behalve het eigendomsbewijs, nog overleggen den meetbrief, „afgegeven", zegt het K. B., „volgens de bestaande algemeene verordeningen". De op de meetbrieven betrekking hebbende verordening is reeds van ouden datum (P. B. 1877 No. 4, gewijzigd P. B. 1901 No. 10), maar zij had daarom toch wel de bepaling kunnen bevatten dat voor zoover betreft in Nederland thuisbehoord hebbende schepen geen hermeting zal behoeven plaats te hebben. Zoodanige schepen, gemeten

volgens nog geldige Nederlandsche bepalingen, zouden een Curaçaoschen meetbrief moeten kunnen bekomen op vertoon van den Nederlandschen meetbrief, wat nogtans niet in de Curaçaosche verordening is voorzien, en dat hoewel laatstbedoelde verordening toch duidelijk is samengesteld naar het voorbeeld van het K. B. van 21 Augustus 1875 S. 146.

De Curaçaosche wetgever evenwel heeft wel meer de Nederlandsche wetgeving genegeerd, waar het naar men zou meenen voor de hand lag de van Moederlandsche Overheids-organen uitgaande certificaten ook in de Kolonie geldig te verklaren.

Met betrekking tot het stoomtoezicht echter is de toestand anders. Art. 4 der Verordening houdende regeling van het gebruik van stoomketels in de Kolonie Curaçao (P. B. 1911 No. 31) bepaalt uitdrukkelijk dat de overlegging eener Nederlandsche vergunningsacte beproeving van scheepsstoomketels van wege de in de Kolonie met het toezicht belaste autoriteit overbodig maakt.

Gemist worden in de Curaçaosche wetgeving bepalingen als voorkomende in de Nederlandsche Schepenwet en de Nederlandsche Schipperswet. In de Kolonie derhalve geen toezicht op de zeewaardigheid, geen verplicht onderzoek omtrent voorgekomen scheepsrampen, geen maatregelen van tucht ten opzichte van schippers, stuurlieden en machinisten en geen regelingen betreffende de toelating als schipper en het in dienst hebben van stuurlieden en machinisten.

Wel zijn in de Curaçaosche wetgeving verwerkt de Wet van 11 Juli 1882 (S. No. 86) en het K. B. van 24 April 1897 (S. 107) houdende bepalingen ter voorkoming van aanvaringen of aandrijvingen op zee (zie P. B. 1897 No. 15), terwijl enkele jaren geleden een verordening tot stand kwam (P. B. 1920 No. 51) houdende „vaststelling van maatregelen van voorzorg in het belang der gezondheid en veiligheid van personen die anders dan als kajuitspassagiers over zee vervoerd worden". De titel dezer laatste verordening doet reeds eenigszins vreemd aan; immers anders dan als kajuitspassagiers worden ook de personen

tot de gewone bemanning behoorende over zee vervoerd, terwijl de Verordening overigens niets bevat waaruit zou zijn af te leiden dat men ook de gezondheid en de veiligheid der equipages op het oog heeft. Het is echter duidelijk dat men heeft willen tegengaan het vervoeren van een grooter aantal dek- of tusschendekspassagiers met een en hetzelfde schip dan waarop dat schip met betrekking tot reddingsmiddelen, leeftocht, drinkwater etc. is uitgerust of waarvoor het voldoende ruimte biedt.

Waar deze verordening zoowel voor Nederlandsche en voor vreemde schepen geldt als voor in de Kolonie thuisbehoorende vraagt men zich alweder af waarom van de Nederlandsche Schepenwet niet gesproken wordt, resp. met de veiligheidsvoorschriften van vreemde zeevarende naties geen rekening wordt gehouden.

Dat een Nederlandsch vrachtstoomschip voorzien van een geldig certificaat van deugdelijkheid, uitgereikt krachtens de Schepenwet, niet uit de Kolonie Curaçao mag vertrekken met meer dan tien dek- of tusschendekspassagiers aan boord zonder vooraf door een Curaçaosche Commissie van Toezicht te zijn onderzocht met betrekking tot zeewaardigheid, inrichting en uitrusting, is vooral daarom zoo bevreemdend omdat het Uitvoeringsbesluit behoorende bij de Schepenwet in art. 51 speciaal voorziet in het vervoeren van dekpassagiers, ook in de Caraibische Zee, door vrachtstoomschepen en de aanteekening van het ten hoogste toegestane aantal dier passagiers op het certificaat van deugdelijkheid, terwijl in het algemeen de strekking der Schepenwet deze is dat de schipper strafbaar zal zijn bij overtreding dier wet, ook buiten het Rijk in Europa.

Niet zonder bedenking is het dat omgekeerd de Curaçaosche Commissie van Toezicht zou kunnen toestaan het vervoeren van een grooter aantal passagiers met een in Nederland thuisbehoorend schip dan de Schepenwet veroorlooft, hoewel daardoor in de practijk wel geen verwarring zou ontstaan; een Nederlandsch koopvaardij-Schipper zou zich door de Curaçaosche vrijgevigheid wel niet van de wijs laten brengen.

Het Curaçaosche W. v. K. en het Curaçaosche B. W. bevatten met betrekking tot de positie van den Schipper vrijwel dezelfde bepalingen als de beide Nederlandsche wetboeken. Het contact van den schipper van een Curaçaosch vaartuig met den Nederlandschen Consulairen ambtenaar is iets geringer dan dat van den Nederlandschen schipper, o. a. omdat de wijziging welke de Wet van 31 December 1896 (S. 244) bracht in het Nederlandsche W. v. K. (scheepsverklaring) in het Curaçaosche W. v. K. niet is overgenomen.

De vraag schijnt hier op haar plaats of in de Kolonie Curaçao thuisbehoorende schepen voor den Nederlandschen Consulairen ambtenaar Nederlandsche schepen zijn, tegenover wier gezagvoerders de Consul krachtens de Consulaire Wet zekere bevoegdheid heeft en aan wier belangen hij volgens zijne instructies aandacht moet geven. Hierbij zij aangeteekend dat het K. B. betreffende de zeebrieven der in de Kolonie thuisbehoorende schepen den Nederlandschen Consul noemt in verband met vertooning en intrekking van den zeebrief, verder dat art. 423 van het Curaçaosche W. v. K. evenals het overeenkomstige artikel van het Nederlandsche W. v. K., naar den Nederlandschen Consul verwijst wanneer de schepelingen om bepaalde redenen in den vreemde ontslag hunner verbintenis verlangen.

Het Curaçaosche Wetboek van Strafrecht kent, evenals het Nederlandsche, scheepvaartmisdrijven en scheepvaart-overtredingen en bedreigt tegen dezelfde delicten dezelfde straffen. Hierbij valt aan te teekenen dat bij bepaalde misdrijven en overtredingen, het Curaçaosche W. v. S. zoowel schippers en schepelingen van Nederlandsche als van Curaçaosche schepen noemt, terwijl omgekeerd her Nederlandsche W. v. S. in de overeenkomstige artikelen alleen spreekt van Nederlandsche schepen.

Merkwaardig is dat de Curaçaosche wetgeving niet regelt het disciplinaire gezag van den schipper tegenover de opvarenden. Wel werd in Curaçao ingevoerd een Verordening houdende bepalingen omtrent de huishouding en tucht op de koopvaardijschepen (P. B. 1911 No. 34) maar

deze verordening had betrekking op eenige scheepvaartmisdrijven welke later ook in het Curaçaosche W. v. S. werden strafbaar gesteld. Regelingen evenwel als gegeven in de Nederlandsche Wet omtrent de huishouding en tucht op de koopvaardijschepen bestaan voor Curaçaosche schepen niet. Derhalve op Curaçaosche schepen geen bevoegdheid bij den Schipper tot het opleggen van disciplinaire straffen etc., geen verplichting zijnerzijds tot het houden van een strafregister etc., evenmin als behandeling van klachten tegen den schipper, zooals in de hoogeraangehaalde Nederlandsche wet geregeld en voorgeschreven en maatregelen van tucht tegenover dezen laatste bij misdragingen tegenover de opvarenden zooals bij de Nederlandsche Schepenwet voorzien; dit alles terwijl toch het beschermen van de schepelingen tegen misdragingen des schippers nog niet zou medebrengen dat in de Kolonie een Raad voor de Scheepvaart naar Nederlandsch model zou moeten worden ingesteld.

Staan scheepsofficieren en scheepsgezellen van in Curaçao thuisbehoorende schepen derhalve onder minder strenge tucht dan hunne op Nederlandsche schepen varende beroepsgenooten, zij worden ook minder goed beschermd, niet alleen tegen willekeur des schippers, maar eveneens tegen bedrijfsongevallen. De Nederlandsche Zeeongevallenwet 1919 immers heeft tot nog toe geen pendant in de Curaçaosche wetgeving. Terloops zij hierbij opgemerkt dat de bovengenoemde Nederlandsche wet wel van toepassing kan zijn op bedrijfsongevallen in de Kolonie met betrekking tot personen die hoewel geen opvarenden toch volgens de terminologie dier wet tot de bemanning worden gerekend (havenarbeiders in dienst van het schip b.v.).

Om terug te komen op de Nederlandsche wet omtrent huishouding en tucht op de koopvaardijschepen, van deze wet (7 Mei 1856 S. No. 32) zijn in de Kolonie Curaçao een aantal artikelen afgekondigd (P. B. 1858 No. 9), die artikelen nl. waarin wordt verwezen naar Koloniale ambtenaren of plaatselijke autoriteiten in de Koloniën, die in verband met huishouding en tucht bemoeienissen kun-

nen hebben met in Nederland thuisbehoorende schepen.

Eigenaardig zijn de bepalingen in de Kolonie geldende met betrekking tot de monstering van scheepsofficieren en scheepsgezellen. Analogie met de Nederlandsche bepalingen bestaat in zooverre dat de aanhef van art 376 van het Curaçaosche W. v. K. (monstering ten overstaan van den ambtenaar daartoe door de bevoegde macht gesteld) overeenkomt met dien van art. 396 van het Nederlandsche W. v. K. en dat waar de uitvoering van laatstgenoemd artikel der Nederlandsche wet nader is geregeld bij het K. B. van 5 Oct. 1867 S. 104 (aanwijzing van den ambtenaar) bij het overeenkomstige artikel der Curaçaosche wet aansluit de Koloniale Verordening van 15 November 1915 (P. B. 1916 No. 15) welke verordening o. a. tevens bevat voorschriften aangaande de monsterrol, voor Nederland in de wet zelf vastgelegd. Een leemte in de Curaçaosche wetgeving is het dat niet is voorzien de monstering buitenslands, immers bepalingen als voorkomende in het K. B. van 17 Juli 1906 S 206 bestaan in de Kolonie niet.

Tot zoover de voorschriften betrekking hebbende op in Curaçao thuisbehoorende schepen; het is duidelijk dat zoowel het Curaçaosche W. v. K. als de Curaçaosche verordening slechts op zoodanige schepen van toepassing zijn.

Behalve Curaçaosche schepen evenwel, en vreemde schepen (voor welke laatste natuurlijk de respectievelijke consuls de aangewezen autoreiten zijn) wordt op Curaçao ook gemonsterd voor in Nederland thuisbehoorende schepen en dat wel geregeld, aangezien voor een tiental Nederlandsche stoomschepen Curaçao vaste aanloophaven is en de bemanningen dier schepen voor een niet onaanzienlijk deel uit Curaçaoenaars bestaan, een toestand welke niet van vandaag of gister dagteekent, maar reeds jaren en jaren bestaat.

In het reeds eerder aangehaalde K. B. van 17 Juli 1906 wordt alleen gesproken van den Nederlandschen Consul als de autoriteit ten overstaan van wie de monstering voor Nederlandsche schepen in het buitenland moet geschieden; van de Koloniën wordt niet gerept.

Wie in Curaçao de bevoegde macht is ligt dus in het duister *) en wanneer men de monstering wil doen plaats hebben ten overstaan van den aldaar bij de mede reeds vroeger genoemde Verordening aangewezen ambtenaar, dan komt men voor het feit te staan dat deze ambtenaar in acht te nemen heeft de regelen welke hem door de bedoelde verordening worden gesteld en, welke slechts ten behoeve van in Curaçao thuisbehoorende schepen en in aansluiting op het Curaçaosche W. v. K. zijn in het leven geroepen. Al direct komt hierdoor in het gedrang het principe dat het arbeidscontract van den schepeling aan boord van een Nederlandsch schip beheerscht wordt door het Nederlandsche recht, onverschillig de nationaliteit van den schepeling en de plaats waar de monstering is geschied.

Ook technische bezwaren zijn er. De Curaçaosche Verordening op de monstering bepaalt o. a. wat de monsterrol moet bevatten, evenals art. 397 van het Nederlandsche W. v. K. dat doet, en in beide gevallen is voorgeschreven de letterlijke invoeging van een aantal artikelen van het Curaçaosche, respectievelijk het Nederlandsche W. v. K. De artikelen in kwestie zijn in beide wetboeken van denzelfden inhoud, maar in het eene anders genummerd dan in het andere en, wat de zaak nog moeilijker maakt, één der artikelen (422 Cur. W. v. K., 443 Ned. W. v. K.) verwijst weder naar een ander artikel (301 Cur. W. v. K., 321 Ned. W. v. K.). Verder schrijft het Nederl. W. v. K. voor het opnemen in de monsterrol van „de omschrijving van het voedsel of zoogenaamd rantsoen", welke opneming volgens de Curaçaosche verordening geen vereischte is, en wil de Zeeongevallenwet 1919 dat eenige harer artikelen letterlijk in de monsterrol zullen worden ingevoegd, een eisch welke uit den aard der zaak de Curaçaosche verordening eerst recht niet kent. Hier en

*) Onlangs is het K. B. van 7 April 1923 (Stbl. 122) verschenen, waarbij de Gouverneurs van Suriname en Curaçao bevoegd zijn verklaard één of meerdere ambtenaren aan te wijzen, te wier overstaan in de Koloniën de monstering geschiedt van schepelingen op Nederlandsche schepen, overeenkomstig de Nederlandsche wet. *Redactie W. I. Gids.*

daar zou dus hetgeen volgens Nederlandsch dwingend recht tot den inhoud moet behooren der monsterrol van een Nederlandsch schip, opgenomen dienen te worden als bizondere tusschen partijen overeengekomen voorwaarde zoodra de monstering in de Kolonie Curaçao plaats heeft.

Alles tezamen genomen dus zullen pogingen om een monsterrol samen te stellen welke voldoet aan de eischen der Curaçaosche verordening op het monsteren van schepelingen en tevens alles bevat wat volgens de Nederlandsche wetten daarin behoort voor te komen, onvermijdelijk leiden tot een niet onbedenkelijke dooreenmenging en opeenhooping van Curaçaosche en Nederlandsche bepalingen. En dit alleen omdat de Curaçaosche wetgeving niet regelt de monstering in de Kolonie van schepelingen die zich verhuren aan boord van in Nederland thuisbehoorende schepen. Onmiddellijk moet hieraan worden toegevoegd dat de Moederlandsche wetgever zich evenmin heeft ingelaten met de monstering in Nederland van schepelingen die zich verhuren aan boord van in de Kolonie Curaçao thuisbehoorende schepen, een geval dat in den tegenwoordigen tijd allerminst practisch uitgesloten is.

De schipper van een Curaçaosch schip derhalve die buiten de Kolonie volk wil aanmonsteren zal in het buitenland voor het feit komen te staan dat de Nederlandsche Consul en in Nederland dat de met de aanmonstering belaste Waterschout, Commissaris van Politie of Burgemeester zich onbevoegd verklaren om tot de monstering op Curaçaosche voorwaarden mede te werken (vermoedelijk zullen die ambtenaren ieder voor zich ook wel met de eigenaardigheden der Curaçaosche wetgeving op dit punt niet bekend zijn).

Ten slotte een enkel woord over de door den Schipper in bepaalde gevallen af te leggen scheepsverklaring. Art. 360 van het Curaçaosche W. v. K. verwijst den (Curaçaoschen) schipper voor de vertooning van zijn journaal en het afleggen der verklaring in de havens der Kolonie naar den Kantonrechter, in *alle* andere havens naar het „daartoe bevoegde gezag". Anders is het echter met het overeenkomstige, maar gewijzigde art. 380 van het Nederl.

W. v. K.; dit immers verwijst den (Nederlandschen) schipper in vreemde havens naar den Nederlandschen Consul *of* „het daartoe bevoegde gezag", in de Koloniën naar „het daartoe bevoegde gezag."

In dit laatste schuilt een moeilijkheid. Immers de wijzigingen welke bij de Wet van 31 December 1896 S. 244 zijn aangebracht in de artikelen 379, 380 en 383 van het Ned. W. v. K. zijn niet overgenomen in de overeenkomstige artikelen 359, 360 en 363 van het Curaçaosche dito en in de Kolonie gelden dus nog de strengere beplaingen aangaande den termijn en het aantal comparanten.

Het bevoegde gezag met betrekking tot vertooning van het scheepsjournaal en aflegging der scheepsverklaring is in de havens der Kolonie de Kantonrechter en deze zal, ook tegenover schippers van Nederlandsche schepen, zich houden aan de Curaçaosche bepalingen. Het geval kan zich dus voordoen dat een Curaçaosche Kantonrechter zich voor de vraag zal zien gesteld of hij een volgens Curaçaosch recht tardieve verklaring kan ontvangen, terwijl de op hem aangewezen Nederlandsche schipper volgens Nederlandsch recht tijdig voor hem verschijnt.

Wat hierboven gezegd wordt ten aanzien van Curaçao geldt vrijwel geheel en al ook voor Suriname.

Met betrekking tot de verhouding tusschen het Moederland en de beide West-Indische Koloniën, en ook in de verhouding tusschen die beide Koloniën onderling, treft ons deze eigenaardigheid dat de wetgeving in hoofdzaak gelijk is, ook al is de uniformiteit niet overal zoover doorgevoerd als mogelijk schijnt, en dat men daarnaast elkander behandelt als buitenland. Dit laatste niet alleen op het gebied der scheepvaartwetgeving. Immers, men erkent niet elkanders (papieren) betaalmiddel, heft invoerrechten op elkanders producten, gebruikt verschillende postzegels.

Dat aan een Nederlandsch onderdaan de toegang tot de Kolonie kan worden ontzegd is volkomen te billijken uit een oogpunt van practisch beleid, maar het valt moeilijk te begrijpen waarom de Curaçaosche verordening op het

keuren van levensmiddelen niet met betrekking tot uit het Moederland ingevoerde zuivelproducten de stempels der Nederlandsche Rijks-Zuivelcontrôle erkent.

Ten aanzien van de Scheepvaartwetgeving zullen de West-Indische Koloniën verschillende Moederlandsche innovaties niet behoeven na te volgen omdat in de Koloniën vooralsnog daartoe geen voldoende aanleiding bestaat, of wel zij zullen die nieuwigheden niet kunnen overnemen omdat deze voor de Koloniën te kostbare Overheids-organen zouden vereischen.

Op meerdere punten evenwel schijnt de achterstand in de Koloniën door simpele wetswijziging gemakkelijk in te halen en evenmin kunnen er bezwaren tegen bestaan dat men in de Koloniën erkent bepaalde van Moederlandsche Overheidsorganen uitgaande certificaten.

Aan den anderen kant schijnt het niet moeilijk de Moederlandsche wetgeving rekening te doen houden met het feit dat er behalve Nederlandsche en vreemde schepen ook nog bestaan in de Koloniën Curaçao en Suriname thuisbehoorende schepen.

Alles zonder de onderscheiding tusschen in Nederland zelf en in de Koloniën thuisbehoorende vaartuigen geheel te laten vervallen, wat om practische redenen al niet mogelijk zou zijn.

Curaçao, April 1923.

BEVOLKINGSCIJFERS VAN BRITSCH GUIANA EN SURINAME

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

De geschiedenis van Britsch Guiana in de laatste driekwart eeuw heeft in menig opzicht overeenkomst met die van Suriname. Ik acht het daarom niet van belang ontbloot hier eenige mededeelingen te doen omtrent één element in de geschiedenis dier Britsche kolonie, nl. den loop der bevolking. Aanleiding en gegevens daartoe vind ik in een belangwekkende lezing — *Colonisation in British Guiana* — door den heer C. Clementi C. M. G., gouvernementssecretaris van Britsch Guiana, op 23 Mei 1922 gehouden voor de Royal Colonial Institute te Londen en opgenomen in *United Empire, the Royal Colonial Institute Journal* van Juli 1922 (Vol. XIII (New Series) N°. 7. Daarna zal ik laten volgen eenige cijfers betreffende Suriname.

Bij den vrede van Amiens in 1802 werden de door de Engelschen veroverde koloniën Suriname, Berbice, Demerary en Essequebo aan Nederland teruggegeven, maar lang bleven zij niet onder Nederlandsch bestuur. Berbice Demerary en Essequebo gingen reeds in September 1803 opnieuw in Engelsche handen over, om voor goed Engelsche koloniën te blijven; Suriname werd in April 1804 bij verdrag aan de Engelschen overgegeven en bleef tot 1816 onder Engelsch protectoraat. Bij de conventie te Londen gesloten op 13 Augustus 1814, bekrachtigd door den vrede van Parijs op 20 November 1815, had Engeland zich n.l. verbonden aan Nederland alle veroverde bezittingen terug te geven, uitgezonderd Berbice, Demerary, Essequebo en de Kaap de Goede Hoop.

De heer Clementi, die een overzicht geeft van de kolonisatie van Berbice, Demerary en Essequebo — in 1831 vereenigd tot de kolonie Britsch Guiana — van het begin tot heden, doet opmerken dat deze koloniën Engelsch bleven omdat de Engelschen er in de meerderheid waren, een opmerking die ik reeds had aangetroffen in Dr. Colenbrander's bespreking van het boek van Harris en de Villiers *Storm van 's Gravensande, the rise of British Guiana*, London 1911, in *De Gids* van Maart 1911.

De inboorlingen, die de eerste Hollandsche handelaars aantroffen waren Karaïben, Patamonas, Arowakken, Arekoenas, Makoesies, Warraus, Wapisianas en andere stammen, tot den huidigen dag een nomadisch leven leidend als jagers en visschers in het gebied tusschen de Amazone en de Orinoco. Niemand weet hoeveel van deze inboorlingen in de eerste jaren van de 17de eeuw de landstreek bewoonden, die thans Britsch Guiana heet en even groot is als Engeland, Schotland en Wales tezamen; wel is zeker, dat de oorspronkelijke bevolking steeds uitermate schaarsch en daarbij zwervend is geweest. In deze streek lag nooit een agglomeratie, die men een stad zou kunnen noemen, niet een groot dorp zelfs. Manoa was slechts een droomstad. Volgens de laatste telling — op 3 April 1921 — was de getalssterkte van de oorspronkelijke bevolking 9.150, nl. 4584 mannen en 4,565 vrouwen en het valt te betwijfelen of zij ooit talrijker is geweest, hoewel zij eens op 20.000 is geschat. Men zou kunnen zeggen, dat toen de Hollanders zich voor het eerst vestigden aan de Essequebo- en Berbice-rivieren, Guiana een ledig land was. In elk geval was drie honderd jaar geleden de bevolking van wat nu Britsch Guiana is, zeker niet dichter dan één persoon op de vierkante mijl.

In 1831 was de kolonisatie van Britsch Guiana twee eeuwen oud.

En hoe was de uitkomst?

Over de oorspronkelijke bevolking — de Indianen — is hierboven reeds gesproken.

Een volkstelling in Maart 1831 gehouden toonde aan

dat de Europeesche bevolking, bijna geheel Engelsch en Hollandsch, 3.529 personen telde, nl. 2.519 mannen en 1.010 vrouwen. Het eenige andere element der bevolking bestond uit negerslaven, van Afrika gebracht door de (Hollandche) West-Indische Compagnie. De heer Clementi verheugt zich er over dat Groot-Britannie niet aansprakelijk is voor het brengen van ook maar een enkelen slaaf naar de kolonie, want de slavenhandel was door dit rijk in 1807 afgeschaft. Maar is het zoo zeker, dat er tusschen 1807 en 1834 — het jaar van de afschaffing der slavernij in de Britsche koloniën — trots het scherpe toezicht, geen slaven zijn binnengesmokkeld, even als dit in Suriname heeft plaats gehad? [1])

Volgens de slavenregisters waren er op 31 Mei 1832 in Demerary en Essequebo 65.517 slaven (34.349 mannen en 31.168 vrouwen) en in 1831 in Berbice 20.645 (11.020 mannen en 9.625 vrouwen), in het geheel dus 86.162; de geheele bevolking, zonder de Indianen, was 89.691. Over twee eeuwen verdeeld geeft dat een gemiddelden aanwas van 448 per jaar d. i. 1 per vierkante mijl. Deze geheele bevolking hield zich met landbouw bezig en was of aan de zeekust gevestigd of langs de oevers van de Demerary-, de Essequebo- en de Berbice-rivier, niet verder landwaarts in dan honderd mijlen.

Het optreden van een nieuwe bevolkingsgroep was een

[1]) In het Koloniaal Verslag 1907 van Suriname vind ik in bijlage B[2]. deze opmerking:

„Zelfs na het in werking treden der Parlementsakte betreffende de geheele afschaffing van den slavenhandel op den 1sten Januari 1808 wordt het aantal slaven, hetwelk gedurende Engelands overheersching jaarlijks ter sluiks in Suriname werd aangevoerd, nog op minstens duizend geschat."

In het artikel *Slavenhandel* in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, kan men overigens lezen dat het *assiento* (contract om in een bepaalden tijd een bepaald aantal slaven aan de koloniën te leveren) na den vrede van Utrecht (1713) aan de Engelschen kwam, „die het gedurende de gansche 18e eeuw bleven behouden en wier slavenhandel die van alle andere natiën verre overvleugelde."

En verder nog dit: „Terwijl men schat, dat in de laatste decenniën der 17e en nog in de eerste helft der 18e eeuw per jaar gemiddeld 20.000 slaven in Amerika werden ingevoerd, neemt men tegen het einde dier eeuw een invoer van ± 100.000 slaven aan, waarvan ongeveer de helft voor Engelsche rekening aangevoerd werd."

rechtstreeksch gevolg van de slaven-emancipatie in 1834. De suikerplanters, hun arbeidsmacht bedreigd ziende, wendden zich eerst tot Madera, toen tot Indië en daarna tot China om zich werkkrachten te verschaffen. Portugeesche immigratie was er van Madera en de Azoren tusschen 1835 en 1882 en gedurende deze periode kwamen 30,809 immigranten aan. Britsch-Indiërs, die nu de talrijkste bevolkingsgroep in Britsch-Guiana vormen, werden als contract-koelies ingevoerd van 1838 tot 1917 tot een getal van 238.979. De eerste Chineesche contract-immigranten kwamen in Britsch-Guiana in Janauri 1853 en de laatste in Maart 1879, ten getale van 14.002. Het getal immigranten van alle rassen in de kolonie aangevoerd van 1831 tot 24 April 1921 — den datum van de laatste volkstelling — bedraagt 339.263, dus over 90 jaar gemiddeld 3.769 per jaar.

Met welk gevolg?

De onderstelling zou gegrond zijn dat de toevoeging van deze 339.263 immigranten aan een bevolking, die in 1831, zonder de Indianen, 89,691 bedroeg, een totaal van 428.954 zou hebben opgeleverd, aannemende dat een natuurlijke aanwas, veroorzaakt door een overschot van geboorten niet meer gedaan heeft dan het verlies door emigratie neutraliseeren. Maar de telling van 1921 heeft het ontstellende feit aan het licht gebracht, dat de geheele bevolking, nu de Indianen inbegrepen, slechts 297.691 personen telde, d. i. 41.572 minder dan de immigrantenbevolking sinds 1831 ingevoerd en 131.263 minder dan de immigrantenbevolking zou geweest zijn als een natuurlijke aanwas het verlies door emigratie en sterfte had vereffend.

Een nauwkeuriger analyse dezer cijfers leert in de eerste plaats dat de blanke bevolking in 1921, zonder de Portugeezen, slechts 3.291 personen telde, nl. 1.813 mannen en 1.478 vrouwen. Feitelijk zijn er dus 706 blanke menschen minder in Britsch-Guiana dan er negentig jaren vroeger waren, en naar verhouding van de geheele bevolking is het blanke element verminderd van 3.6 % tot 1.1 %. De Portugeesche bevolking telde in April 1921

slechts 9.175 personen (4.311 mannen en 4.864 vrouwen) een mager overblijfsel van de 30.000 immigranten van dat ras. Daarbij komt dat de Portugeesche kolonisten grootendeels winkeliers zijn geworden en nauwelijks eenigen van hen veldarbeiders zijn gebleven. Van de 14.002 Chineesche immigranten waren slechts 2.108 vrouwen. De natuur heeft het evenwicht tusschen de seksen hersteld. In 1921 telde de Chineesche bevolking (in 't geheel 2.722) 1.462 mannen en 1.260 vrouwen.

De immigratie-statistieken der kolonie toonen aan dat er tusschen 1835 en 1892 van de West-Indische eilanden 40.813 immigranten van het negerras ingevoerd zijn en 13.355 van Afrika. Voegt men deze bij de 86.162 die er in 1831/32 waren [1]), dan krijgt men een totaal van 140,330. Maar volgens de telling van 1921 was de negerbevolking 117.169, nl. 55.746 mannen en 61.423 vrouwen. Er heeft dus niet alleen geen natuurlijke aanwas van de zwarte bevolking gedurende de laatste negentig jaren plaats gevonden, maar er is een achteruitgang geweest van 23.161 personen.

Met de Britsch-Indische immigranten is 't niet beter. Het geheele aantal onder werkcontract aangevoerd was 238.979. Van dezen keerden tusschen 1843 en April 1921 na afloop van hun contract 69.803 naar Indië terug, een rest latende van 169.176. Maar volgens de telling van 1921 waren er niet meer dan 124.938 (69.130 mannen en 55.808 vrouwen). Ook hier dus geen natuurlijke aanwas, maar integendeel een achteruitgang van 44.238 personen.

Er blijft nu nog één bevolkingsgroep in de kolonie over, nl. die van gemengd ras. Betreffende deze groep geeft voor het eerst de telling van 1891 cijfers, nl. 29.029 (13.227 mannen en 15.802 vrouwen). Op 24 April 1921 telde de geheele bevolking van gemengd ras 30.587 personen (13.905 mannen en 16.682 vrouwen), een vermeerdering van 1.558 in dertig jaren, d. i. 1.8 *per duizend per jaar*.

Voorwaar, een droevige uitkomst, die dwingt tot de

[1]) Deze waren zeker niet allen zwarten. Ook kleurlingen — gemengd ras dus — zullen er onder geweest zijn.

vraag: wat zijn de oorzaken van zulk een mislukking?

De heer Clementi waagt de onderstelling dat de oorzaak moet gezocht worden in wat in de geschiedenis der kolonie bekend staat als „de migratie naar de kust." Deze begon in den Hollandschen tijd onder Laurens de Heere, die in 1721 tot gouverneur werd benoemd en onder Hermanus Gelskerke, die hem in 1729 opvolgde. De oorspronkelijke Hollandsche nederzettingen lagen bij de drie bovengenoemde rivieren, waar de menschen op een afstand van de kustmoerassen in een gezonde omgeving leefden. Maar de vlakke kuststrook is vier voet beneden het zeevlak bij springvloed, en, hoewel wonderbaarlijk vruchtbaar, ontbreekt er een natuurlijke afwatering en vindt men er ook geen zuiver water. Dus beteekende de migratie naar de kust eenerzijds een verwisseling van een natuurlijk gezonde tegen een natuurlijk ongezonde omgeving en anderzijds moest men kanalen graven om de kustplantages te loozen, een kostbare taak, die niet door arme kolonisten met slechts enkele slaven ieder, ondernomen kon worden. Zoo was de grondslag gelegd voor een rijke „plantocratie", die weldra de domineerende politieke macht in Britsch Guiana werd. Al de bezittingen der suikerplanters lagen aan de kust en de immigratiestelsels door hen aangenomen beoogden niet het belang van de kolonisatie. De planters hadden volwassen mannelijke arbeiders noodig en waren daarom onverschillig tegenover een laag percentage vrouwen. Het werk op de suikerplantages was zeer afwisselend in omvang; de planters gaven zich daarom geen moeite om een gestadige jaarlijksche vraag naar arbeiders te onderhouden, die de arbeidende klassen in Indië en China vertrouwd gemaakt zou hebben met de gedachte aan emigratie naar Britsch Guiana. Het voornaamste doel der planters was den arbeid, dien zij noodig hadden, zoo goedkoop mogelijk te verkrijgen. Zij gaven er daarom de voorkeur aan verbruikte menschelijke arbeidskracht te vervangen door nieuw aangevoerde immigranten boven het aanvaarden van de uiterst moeilijke en kostbare taak om de sanitaire toestanden langs de kust te verbeteren door het tegengaan van overstrooming

door de zee of door den regen, door afvoer van vuil en door de voorziening in zuiver drinkwater [1]). Boven alles verlangden de planters dat de immigranten zich zouden vestigen op of bij de plantages en zij waren geenszins geneigd nederzettingen aan te moedigen in het binnenland van Britsch Guiana, waar de natuur vriendelijker is voor den kolonist dan in de moerassen aan de kust.

De heer Clementi zet daarna de geschiedenis van het bestuursstelsel van Britsch Guiana uitvoerig uiteen en komt tot het besluit dat tegenover de „Combined Court" een krachtiger bestuur noodzakelijk is, „which can really govern, and from which the power of the purse is not withheld". [2])

Is deze bestuurs-reorganisatie tot stand gekomen dan zou de eerstvolgende stap moeten zijn een groote leening om Britsch Guiana te ontwikkelen. Rente en aflossing

---

[1]) Ik wil die suikerplanters niet verdedigen, maar moet toch billijkheidshalve doen opmerken, dat het beter inzicht in het belang van sanitaire maatregelen ter voorkoming van ziekten betrekkelijk jong is en dat de planters zelf ook de nadeelen ondervonden van de ongezonde omgeving. Hun nalatigheid is zeker meer een gevolg geweest van onwetendheid dan van opzet. Hoe kort is het geleden dat men een inzicht heeft gekregen in de oorzaken van tropische ziekten als malaria, filariose, anchylostomiasis en de middelen tot voorkoming en bestrijding? Ik herinner mij een Chef van het Militair Hospitaal te Paramaribo, die muskietengaas om de bedden van malariapatienten onnoodig achtte, omdat.... de ziekte niet „besmettelijk" was.

[2]) Er is niet veel kans dat deze wensch in vervulling zal gaan. In het eind van 1921 werd door den Minister van Koloniën Churchill een commissie naar Britsch West-Indië en Britsch Guiana gezonden, bestaande uit den onderstaats-secretaris voor de koloniën E. F. L. Wood, M. P., den heer W. Ormsby—Gore, M. P. en den heer R. A. Wiseman, hoofdambtenaar aan de West-Indische afdeeling van de Colonial Office. In de *Report by the Honourable E. F. L.Wood, M. P. (Parliamentary Under Secretary of State for the Colonies) on his visit to the West Indies and British Guiana. December, 1921—February 1922.* Presented to Parliament by Command of His Majesty. June 1922, lees ik: „There seemed to be some apprehension when we arrived in the Colony that I was anxious to recommend some change [of the Constitution] forthwith. I do not think that at present there is any ground for suggesting any material changes." (blz. 82). En verder op blz. 88: „It is quite obvious that the Colony cannot be adequately developed unless outside assistance in capital and direction is obtained, but, until the source and nature of this adsistance is made clear, it would seem both unwise and unnecessary to disturb the *status quo*."

ten laste der kolonie, waar de belastingen thans niet hoog zijn, nl. £3.18 per hoofd tegen £26 per hoofd in Engeland, volgens een verklaring van den heer Churchill in het Lagerhuis op 8 Maart 1922 [1]).

Gegeven dan — aldus de heer Clementi — een sterk bestuur, in staat om een vaste politiek van ontwikkeling te volgen, gegeven ook de noodige fondsen [2]), dan zou het beste plan zijn een gezond stelsel van vrije emigratie uit Britsch-Indië naar Britsch-Guiana te organiseeren, waar de Britsch-Indiërs thans 42 % van de bevolking uitmaken. Vele Indiërs hebben het in Britsch Guiana tot welvaart gebracht en zijn landeigenaars geworden; de kolonie biedt hun kansen op slagen en onafhankelijkheid, waarop zij in hun geboorteland niet konden hebben gehoopt. Het is duidelijk, dat een tropische kolonie, die door immigratie haar bevolking van 297.691 zielen wil doen stijgen tot verscheidene millioenen, het oog moet vestigen op een tropisch land, zooals Indië, waar de bevolking gerekend wordt bij honderden millioenen, en waar snelle aanwas van bevolking periodiek leidt tot zwaren economischen druk op de inwoners.

Het eerste vereischte in zulk een stelsel is het in het leven roepen van goedkoope, geregelde, directe stoomvaartlijnen tusschen Indië en Britsch Guiana. Gemakkelijk verkeer bevordert handel en verspreidt in het eene land kennis van het andere. De wet van vraag en aanbod treedt in werking en het land dat een overmaat van bevolking heeft, voorziet op natuurlijke wijze en onvermijdelijk in de vraag van het dun bevolkte land. Is eenmaal de stroom van emigratie aan het vloeien dan hebben beide landen er voordeel van. Immigratie van gezinnen

[1]) In het Lagerhuis deelde de kanselier der schatkist, sir Robert Horne, op 4 Augustus 1922 mede, dat het Engelsche volk per hoofd £ 17. sh. 17 belasting betaalt.

Volgens een publicatie van het Britsche Ministerie van financiën — zie *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 8 Augustus 1922, ochtendblad B — in 1921 £ 17.9 en in 1922 £ 17.1.

[2]) Volgens de jongste berichten zouden de vondsten van diamanten er toe hebben geleid, dat Britsch Guiana van het kapitaal al het geld kan krijgen dat het voor zijn ontwikkeling noodig heeft, zonder dat daarbij sprake is van bestuurs-reorganisatie.

moet aangemoedigd worden en mannen en vrouwen moeten in ongeveer gelijke aantallen aangevoerd worden. De aankomende immigranten kunnen niet beter doen dan eenigen tijd op de plantages te werken, waar de organisatie om hen te ontvangen en te huisvesten reeds bestaat en waarvan de eigenaars zich nu ten volle bewust zijn van het belang om voor de gezondheid hunner arbeiders te zorgen. Maar zoodra de immigranten geacclimatiseerd zijn en bekend geworden met plaatselijke toestanden, moeten zij zich op eigen grondjes vestigen ver van de kust, in streken met een natuurlijke loozing en zuiver drinkwater. Goede verkeerswegen en verkeersmiddelen zijn een noodzakelijk vereischte voor zulke vestigingen.

Hij die het reisverhaal van Mevrouw Clementi, dat ik in de Mei-aflevering 1923 (5e jaarg. blz. 45) van dit tijdschrift besproken heb, heeft gelezen, zal begrijpen dat de heer Clementi hier het oog heeft op het hooge, muskietvrije binnenland van Britsch Guiana.

Als een voorbeeld van wat op het gebied van vestiging gedaan kan worden wijst Clementi op de onderneming Mackenzie van de Demerara Bauxiet Company, zestig mijlen opwaarts de Demerary-rivier, waar een mooi dorp met muskietvrije woningen voor 2000 beambten en arbeiders is verrezen, met alle noodige sanitaire voorzieningen [1]).

Ten slotte zegt de heer Clementi dat hij niet het verlaten van de plantages aan de kust bepleit. Integendeel zijn naar zijn meening deze ondernemingen het voornaamste bezit der kolonie en geen moeite moet worden gespaard om ze in stand te houden en te verbeteren. Maar de ondervinding van honderd jaren leert, dat men niet kan hopen een natuurlijke toeneming te verkrijgen van een bevolking, die in haar geheel aan de kust gevestigd is. Daarom moet een krachtige poging gedaan worden om centra van

---

[1]) Zie in *De West-Indische Gids* van Februari 1921 (2e jaarg. blz. 481) de beschrijving van de bauxiet-onderneming op Moengo van dezelfde Amerikaansche maatschappij. Zulke grootscheepsche installaties zijn evenwel alleen voor het kapitaal mogelijk. Dit dient de heer Clementi in het oog te houden.

bevolking te stichten in de daartoe meest geschikte streken van het hoogere binnenland en om deze centra gemakkelijk bereikbaar te maken.

„Eight years" service in British Guiana, during which I travelled extensively in the interior, have convinced me that the Colony holds wonderful potentialities, and, if during this century it can be adequately peopled, I believe that it will be one of the brightest jewels in the British Imperial Crown."

Tot zoover de lezing van den heer Clementi. In hetzelfde nummer van de *United Empire* vind ik een lezing, getiteld *British West Indies*, gehouden op 13 Juni 1922 door het parlementslid W. Ormsby-Gore. (Zie noot 2 op blz. 203). Uit deze belangrijke lezing neem ik de hier volgende opmerking over:

„Over het laatste van deze vraagstukken [de mogelijkheid om het openen en het ontwikkelen van de uitgestrekte, onbewoonde deelen van Britsch Guiana te bevorderen] heeft onlangs voor dit Instituut de Koloniale Secretaris, de heer Clementi, een voordracht gehouden en ik voel dat ik mij daarom mag onthouden dezen avond verder op deze kwestie in te gaan; alleen wil ik zeggen dat de slotsom, waartoe ik persoonlijk ben gekomen, is dat het niet mogelijk zal zijn genoeg kapitaal aan te trekken voor zoo'n groote onderneming, zonder dat gewaarborgd is een vermeerderde bevolking om de ontwikkeling te bereiken, en dat men niet kan hopen meer bevolking te krijgen hetzij door immigratie, hetzij door een natuurlijken aanwas van de bestaande bevolking, tenzij en vóór dat de dringende en moeilijke problemen van de openbare gezondheid krachtiger worden aangepakt" [1]).

Zijn de berichten, waarop ik in noot 2 op blz. 204 doelde, juist, dan zou de vicieuze cirkel in zoover verbroken zijn dat het kapitaal voor krachtige maatregelen van „public health and sanitation" niet zal ontbreken.

[1]) De lezing van den heer Ormsby-Gore bevat tal van beschouwingen, die ook voor Suriname van belang zijn. Evenzoo hetgeen is te berde gebracht bij de debatten, die op de lezing volgden.

Pogingen om voor Suriname een gelijksoortig statistisch overzicht samen te stellen als de heer Clementi gegeven heeft voor Britsch Guiana, zijn tot mislukking gedoemd, omdat het Surinaamsche bestuur steeds weinig heeft gevoeld voor volkstellingen [1]) en bruikbare cijfers daarom ontbreken. Toch is eenig onderzoek gewenscht.

Of de oorspronkelijke bevolking — de Indianen — toe dan wel afneemt, weet men niet. Het laatste wordt vermoed. Waarschijnlijk zijn ze nooit talrijk geweest en was ook het aantal stammen kleiner dan in Britsch Guiana. De cijfers in de Koloniale Verslagen zijn schattingen.

Omtrent het aantal uit Afrika aangevoerde slaven zijn geen cijfers te vinden. Reeds ten tijde van Willoughby's kolonie — 1650—1667 — waren er slaven uit Afrika.

In het artikel „*Slaven*" in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* leest men:

„Hoeveel slaven van het begin der volkplanting tot het einde van den gewettigden en den clandestienen slavenhandel (1650—1826) in Suriname zijn aangevoerd, is niet op te geven, doch men mag veilig aannemen dat dit getal jaarlijks tusschen de 1500 en 2000 heeft bedragen. Toen de slavernij werd afgeschaft waren er ruim 33.600 slaven; de bevolking der geheele kolonie was toen ± 53.000. Het getal toen aanwezige Boschnegers was zeker niet meer dan 7000. De invoer van slaven is dus geen geslaagde kolonisatie geweest."

Waarop de bewering berust dat er in 1864 niet meer dan 7000 Boschnegers waren, blijkt niet.

In 1738 zou de bevolking van Suriname — zonder de Indianen en de naar de bosschen gevluchte slaven — bestaan hebben uit 2123 blanken, 589 „vrije mulatte negers" en 51.096 slaven. Voor 1787 vind ik, met dezelfde restrictie en ook het garnizoen niet medegerekend, 5.356 blanken, 650 „vrijgeboren en vrijgemaakte inlanders"

[1]) De eenige ernstige volkstelling die in Suriname heeft plaats gevonden was onder het Engelsche bestuur in 1811 door Gouverneur Bentinck bevolen en is onder zijn opvolger Bonham ten einde gebracht. De origineele staten dezer telling, in 16 foliobanden gebonden, berusten op de State Papers Office in Londen. Moesten ze niet op het Algemeen Rijksarchief in den Haag zijn?

(waaronder ook kleurlingen zullen geweest zijn) en 57.000 slaven. Onder de slaven zullen er een aantal „roode" [1]) geweest zijn en heel wat van gemengd ras, want de negerinnen werden door de blanke heeren — van alle nationaliteiten! — niet versmaad. Hoeveel van de 57.000 slaven negers waren is niet na te gaan, maar ongetwijfeld toch de overgroote meerderheid. Ook weet men niet hoeveel er toen in de bosschen waren. Deze „Boschnegers", die in het Surinaamsche oerwoud hun Afrikaansche levenswijs volgden — onttrokken aan den slechten invloed van het lage kustland — hebben zich niet vermengd en zijn, nadat zij niet meer vervolgd werden, vermoedelijk geenszins in getal achteruitgegaan. Het is zelfs waarschijnlijk dat hun aantal thans grooter is dan het ooit geweest is.

Bij volgende opgaven is het getal blanken niet afzonderlijk opgegeven. In 1805 was het getal „vrijen", waaronder de blanken vielen, 6.075 en het getal slaven 58.527 [2]), in 1831 8.478 en 53.033; in 1850 waren er 11.320 vrijen en 40.311 slaven. De vermeerdering van het getal vrijen moet m. i. niet worden opgevat als een toeneming van het blanke element. Bij de vrijverklaring der slaven in 1863 was het aantal van dezen gedaald tot ruim 33.600. De bevolking der kolonie was toen, zonder de Indianen en Boschnegers ± 53.000.

De snelle daling van het aantal slaven tusschen 1831 en 1863 is voor een deel toe te schrijven aan een groote sterfte tusschen 1839 en 1843. In die jaren was het getal van de geboorten onder hen 5.947 en van de sterfgevallen 10.406 [3]). Het aantal vrijgevingen („manumissies") van 1851—1862 heeft 3402 bedragen. Hoe weinig ook te preciseeren valt, mag men toch uit de gegeven cijfers afleiden, dat het zwarte ras in Suriname in getalsterkte is achteruitgegaan en denkt men aan de groote aanvoeren uit

---

[1]) Zie in de *Encycl. v. Nederl. West-Indië* onder *„Roode slaven"*.

[2]) Elders vind ik vermeld dat, vóór dat de Engelschen de kolonie in 1804 namen, het getal slaven 70 à 80 duizend bedroeg. Deze schatting was ongetwijfeld te hoog.

[3]) Zie Kol. Verslag 1907, bijlage B[2].

Afrika, dan mag men dien achteruitgang zelfs fataal noemen[1]). Het is jammer dat de gegevens ontbreken om uit te maken of en zoo ja in welke mate de achteruitgang zich na de vrijverklaring heeft voortgezet en hoe de loop van zaken bij de Boschnegers is geweest.

De kleurlingen van allerlei schakeering en bloedmenging zijn ongetwijfeld in aantal toegenomen, ofschoon het niet mogelijk is te zeggen in welke mate. Men had vroeger namen voor de verschillende graden van bloedmenging, karboeger, mulat, mesties, enz. maar men zou nu, om alle graden aan te duiden, een groot aantal nieuwe namen moeten bedenken. Suriname is sedert een halve eeuw een ware heksenketel waarin voortdurend nieuwe, niet meer te sorteeren kruisingen ontstaan.

De gegevens in de Koloniale Verslagen kunnen omtrent de getalsterkte der blanken en der verschillende groepen van „inboorlingen" geen licht verspreiden. In deze Verslagen wordt de bevolking in de volgende groepen ingedeeld:

Europeanen in Nederland geboren	(775)
Europeanen elders geboren	(334)
Nederlandsch-Indiërs	(11.480)
Britsch-Indiërs	(26.096)
Chineezen geboren buiten de kolonie of uit een Chineeschen vader en eene Chineesche moeder	(784)
Inboorlingen	(52.425)
Anderen	(3.036)

De cijfers tusschen boogjes zijn die van het Koloniaal Verslag 1920. Indianen en Boschnegers vallen hier buiten.

De grootste groep, die der inboorlingen, omvat alle schakeeringen van blank tot zwart. Ik moet erkennen dat een indeeling, waaruit meer is te leeren, op groote bezwaren zou stuiten, maar eenige meerdere onderverdeeling ware toch mogelijk. Misschien brengt de eerste algemeene registratie der bevolking, die in het vorige jaar ten einde is gebracht, een betere splitsing in rubrieken.

Wat de groep inboorlingen eigenlijk inhoudt, verdiende

[1]) In 1764, 1790 en 1819 hebben de pokken hevig geheerscht, vooral onder de slavenbevolking.

wel eenige opheldering in de Koloniale Verslagen. Worden de in Suriname geboren kinderen van in „Nederland en elders" geboren Europeanen daartoe gerekend? Dat zou zoo behooren, maar het feit dat in Suriname geboren volbloed Chineezen niet onder de inboorlingen begrepen zijn, doet dit betwijfelen. Toch gaat het niet aan te onderstellen, dat men in Suriname geboren kinderen zou tellen bij „in Nederland en elders" geboren Europeanen. Het ware al te dwaas aan te nemen dat „elders" ook Suriname zou omvatten.

In 1787 zou het getal blanken, het garnizoen niet medegerekend, 5.356 bedragen hebben. Als reeds gezegd, is bij volgende opgaven het getal blanken niet afzonderlijk vermeld. Het Kol. Verslag 1920 geeft voor het getal Europeanen in Nederland en elders geboren 1109 op. Dit getal kan niet het geheele getal blanken omvatten. In de groep inboorlingen zitten ook blanken. Vooreerst de in Suriname geboren kinderen van Europeanen. Mij ontbreken de gegevens om hun aantal te schatten. In de tweede plaats de Nederlandsche boerenkolonisten voorzoover ze niet vermengd zijn. Voor deze geeft het Kol. Verslag 1920 het cijfer 204 [1]). In de derde plaats, de oude bevolkingsgroep, de Joden. In *Onze Eeuw* van Juli 1922 komt van de hand van den heer D. Regeling een zeer belangrijk artikel voor, getiteld *De Joden in Suriname*. Volgens dezen schrijver vormden de Joden in Suriname omstreeks 1690 een gemeente van 570 personen op een totaal aantal blanken van 1800; in 1791, dus een eeuw later was hun getal aangegroeid tot 1300 op een totaal getal blanken van 3300 [2]). In 1878 was het getal niet verminderd. Voor de jaren 1912, 1913 en 1914 wordt ruim 1200 opgegeven. Jongere cijfers geeft de heer Regeling niet. Het Kol. Verslag 1921 vermeldt het cijfer 1182, n.l. 553 van de Nederl. Israël. gemeente en 629 van de Nederl. Portug. Israël. gemeente, met deze aanteekening

---

[1]) Zie ook het artikel *Nederlandsche boeren-kolonisatie in Suriname*, door Prof. Mr. D. van Blom in het Septembernummer 1921 (3e jg. blz. 264) van dit tijdschrift.

[2]) Dit cijfer klopt niet met dat van 1787.

betreffende deze gemeente: „Als lidmaten worden alleen beschouwd zij, die geldelijk bijdragen tot onderhoud der gemeente, doch er waren meer Portugeesche Israelieten in de kolonie, die buiten bovengenoemde becijfering vallen."

Men kan dus zeggen dat de Joden in Suriname sedert 1791 niet belangrijk in getalsterkte zijn achtergegaan. Niettemin komt de heer Regeling terecht tot deze slotsom: „De Joden zijn dus *als volk* achteruitgaande", waarvoor hij de gronden aangeeft.

Uit het voorgaande mag men zeker de gevolgtrekking maken, dat, vergeleken bij het einde van de 18e eeuw het getal blanken in Suriname belangrijk gedaald is.

Na de afschaffing der slavernij en het eindigen van het tienjarig staatstoezicht in 1873 verlieten de voormalige slaven de plantages, zoodat naar andere werkkracht moest worden omgezien. Daar dit voorzien was, had men reeds vóór dien Portugeezen uit Madera en Chineezen voor de landbouwondernemingen aangevoerd; van 1853 tot 1862 275 Portugeezen en 487 Chineezen. Daarna kwamen van 1863 tot 1872 nog 205 Portugeezen en 2015 Chineezen aan. Voor den landbouw zijn deze niet behouden. Zij hebben, voor zooveel niet vertrokken, in den handel en in kleine industrieën een bestaan gezocht.

Haar behoud hebben de plantages te danken aan de Britsch-Indische en de Nederl.-Indische immigranten.

In 1873 begon de geregelde aanvoer van immigranten uit Britsch-Indië en eerst in 1894 van die uit Java. Volgens het Koloniaal Verslag 1920 waren er in de kolonie 26.096 Britsch-Indiërs (15.600 mannen en 10.496 vrouwwen) en 11.480 Nederlandsch-Indiërs (7167 mannen en 4.313 vrouwen); van beide categorieen dus veel te weinig vrouwen [1]).

In *West-Indië, Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao*, Mei 1921, vind ik de volgende vergelijkende cijfers betreffende de Britsch-Indische immigranten:

[1]) Met de in 1920 vertrokken Britsch-Indiërs en de aangekomen en vertrokken Nederlandsch-Indiërs is hier geen rekening gehouden.

Britsch Guiana:

Van 1838 tot einde 1917 aangevoerd	238.979	
Totaal teruggevoerd	65.538	(27 %)
Rest	173.441	
Aanwezig op 31 December 1917 . .	137.959	
Minder	35.482	(20.4 %)

Suriname:

Van 1873 tot einde 1917 aangevoerd	34.302	
Totaal teruggevoerd	9.491	(27 %)
Rest	24.811	
Aanwezig op 31 December 1917 . .	31.480	
Meer	6.669	(27 %)

Uit deze cijfers blijkt, dat, hoewel in Britsch Guiana de immigranten 10 jaren moeten blijven vóór zij recht op vrijen terugvoer hebben, waarvoor zij zelf nog een deel der kosten hebben te betalen, en de immigranten in Suriname na 5 jaren recht hebben op geheel vrijen terugvoer, toch het percentage van de naar hun vaderland teruggekeerden uit Suriname niet grooter is dan uit Britsch Guiana.

Voor de Javaansche immigranten geeft het *Rapport der Studie-Commissie* (1920) de volgende cijfers:

Van 1894 tot 31 December 1918 aangevoerd	13.428	
Totaal teruggevoerd	2.445	(18 %)
Rest	10.983	
Aanwezig op 31 December 1918 . .	12.195	
Meer	1.212	(11 %)

Voor de immigranten schijnen dus de toestanden gunstiger dan in Britsch Guiana.

Volgens een overzicht in het Kol. Verslag 1907, bijlage B[2] werden van 1850—1884 in Suriname 58.879 geboorten geboekt, tegen 69.357 sterfgevallen, gedurende dat tijdvak dus een gemiddelde jaarlijksche grootere sterfte van 296. Na 1884 verbetert de toestand; van 1885—1920 was het aantal geboorten 84.257 tegen 65.830 sterfgevallen; in 35 jaren dus 18.427 meer geboren dan overleden, d. i. een gemiddeld jaarlijksch overschot geboorten van bijna 524.

In de laatste 30 jaren heeft, met uitzondering van het jaar 1892 en het griepjaar 1919, het geboortecijfer steeds het sterftecijfer overtroffen. De hoogste overschotten — 1432, 1311 en 1114 — kwamen voor in 1915, 1916 en 1920.

De cijfers van Suriname staken gunstig af bij die van Britsch Guiana, zooals uit de volgende geboorte- en sterftecijfers per 1000 inwoners blijkt:

	Geboorte		Sterfte	
	Suriname—	Br. Guiana.	Suriname—	Br. Guiana.
1916	28,9	26,5	16,3	27,1
1917	28,1	28,4	18,0	30,4
1918	29,1	25,1	23,3	40,6
1919	23,6	25,9	26,3	40,4
1920	32,7	31,9	22,9	25,6

Niettegenstaande geheel onvoldoende sanitaire toestanden stijgt de bevolking van Suriname, zij het langzaam, niet alleen door immigratie, maar ook door het geboorteoverschot, waartoe vooral de Britsch-Indische en de Nederlandsch-Indische inmigranten bijdragen, trots de bestaande wanverhouding tusschen het aantal mannen en vrouwen. (Zie hiervoren).

Naar de voorloopige uitkomsten van de eerste algemeene registratie der bevolking waren er op 31 Juli 1921 (de Indianen en Boschnegers niet medegerekend) in Suriname 56.177 mannen en 51.546 vrouwen, tezamen 107.723 inwoners. Het Koloniaal Verslag 1921 schat het

getal Indianen op 1397, het getal Boschnegers op 9770. Het laatste getal acht ik te laag.

In 1831 was de bevolking, zonder de Indianen en Boschnegers, 61,511. In 90 jaren is de bevolking dus vermeerderd met 46.212, d. i. ruim 75 %.

De bevolking van Britsch Guiana was in 1831, zonder de Indianen, 89,691; in 1921, ook zonder de Indianen, 288,541, d. i. dus in hetzelfde tijdverloop, dank zij de krachtige immigratie uit Britsch-Indië en andere landen sedert de afschaffing der slavernij in 1834, een bevolkingsaanwas van 198.850 of bijna 222 %.

Samenvattend moet m. i. de slotsom omtrent Suriname luiden:

het is onzeker of de Indianen in getal afnemen,

de blanken zijn sedert het einde van de 18e eeuw in getalsterkte achteruitgegaan,

de rasechte negers, die in het maatschappelijk verband staan, zijn sterk in aantal teruggegaan, en waarschijnlijk houdt de teruggang nog steeds aan,

de Boschnegers nemen in aantal waarschijnlijk toe,

het is zeer waarschijnlijk dat de kleurlingen van allerlei bloedmenging in getalsterkte zijn vooruitgegaan; in maatschappelijke beteekenis — maar daarover handelt dit artikel niet — hebben zij, evenals de negers, groote vorderingen gemaakt.

de Aziaten — zoowel uit Britsch- als uit Nederlandsch-Indië — nemen in aantal toe, ook door een geboorte-overschot,

eenig excedent van geboorte boven sterfte komt ook voor bij andere bevolkingsgroepen, maar de inrichting der statistieken laat niet toe uit te maken bij welke groep of groepen.

Ten slotte zij de aandacht gevestigd op een verschijnsel dat altijd bestaan heeft, maar dat in de laatste jaren meer en meer op den voorgrond is getreden, n.l. het emigreeren van jonge mannen en in mindere mate ook van meisjes, die in de kolonie geen passenden werkkring vinden. Daar het uit den aard der zaak de energieksten en meest ont-

wikkelden zijn, moet deze emigratie [1]) een nadeeligen invloed hebben op de struktuur dier kleine maatschappij en ten slotte ook het geboortecijfer beïnvloeden, omdat tal van jonge vrouwen ongetrouwd zullen moeten blijven. Let men op de cijfers in het Kol. Verslag 1920 voor de beide geslachten van de groep „inboorlingen", waaruit de vertrekkenden grootendeels voortkomen, dan blijkt dat de overmaat van vrouwen nu reeds zeer belangrijk is, n.l. 27.969 vrouwen tegen 24.456 mannen.

Den Haag, Augustus 1922.

[1]) In het *Verslag van de derde jaarvergadering van den Bond van Surinamers in Nederland*, Amsterdam 1922 lees ik: „In de jaren 1917 en 1918 verlieten tientallen Surinamers de kolonie en gingen zij òf naar Noord-Amerika en Brazilië òf naar de Oost en Nederland. Dit aantal groeide steeds aan, zoodat op het einde van 1918 reeds eenige honderden Surinamers zich in Nederland bevonden".

BOEKBESPREKING

Deductions suggested by the geographical distribution of some post-Columbian words used by the Indians of South-America, by ERLAND NORDENSKIÖLD. Göteborg, 1922, Elanders Boktryckeri Aktiebolag.

De schrijver heeft, onder bovenstaanden titel, het vijfde nummer het licht doen zien van zijn serie van vergelijkende studies op ethnografisch gebied, waarvan het 3de deel nog niet verschenen is, en nog andere nummers in bewerking zijn. Het eerste deel (*An ethnografical Analysis of Two Indian Tribes in the Gran Chaco*) werd uitgegeven in 1919, het tweede (*The Changes in the Material Culture of Two Indian Tribes under the Influence of New Surroundings*) in het daaropvolgende jaar, terwijl daarna het vierde (*The Copper and Bronze Ages in South-America*) uitkwam. De Heer J. F. Snelleman heeft het eerste en tweede deel, op de hem eigen levendige wijze, uitvoerig aangekondigd in den 2ⁿ en 3ⁿ jaargang van den West-Indischen Gids, resp. blz. 632 en 271.

In dit vijfde deel heeft Nordenskiöld de woorden verzameld, welke bij Indianen in Z.-Amerika in gebruik zijn voor zekere „elementen" van beschaving; doch die in de Nieuwe Wereld werden ingevoerd ten tijde van of kort na de ontdekking, en waarvan wij de namen in een aanzienlijk getal Indiaansche talen kennen. Om zijn werk te verduidelijken plaatste N. deze woorden op (uitslaande) kaarten van Z.-Amerika, en wel op zoodanige wijze, dat zij telkens twee aan twee, samenvallen met een daar boven op uit te spreiden kaart van dun, doorschijnend papier, op welke laatste de namen van de verschillende Indiaansche stammen zijn aangegeven. Men kan aldus van beide op elkander liggende kaarten tegelijkertijd aflezen op welke plaats en bij welken stam de gegeven woorden voorkomen. Door een bijzondere wijze van onderstreping wordt onderscheid gemaakt tusschen Guarani-stammen, Arawakken en Karaïben. Zoo zijn er in het geheel zeven kaarten, die ieder door zeven doorschijnende kunnen worden bedekt. Aangeduid zijn de woorden die bij verschillende Indianenstammen in

zwang zijn voor het hoen, het paard, het rund, de banaan, het vuurwapen en de schaar, welke „elementen van beschaving" den Indianen ten tijde van de ontdekking geheel vreemd waren, en voorts, namen van gedeeltelijk nieuwe elementen, n.l. van het mes, de naald en den vischhaak.

Voor de nieuwe of gedeeltelijk nieuwe dieren, planten en voorwerpen die door de blanken werden ingevoerd, hebben de Indianen, òf woorden geleend van het Spaansch of het Portugeesch, òf zelf woorden uitgedacht. Voor het huishoen, en nu en dan ook voor het rund en voor vuurwapenen bezigen de Indianen klanknabootsingen (onomatopeia's). Zoover N. heeft kunnen ontwaren ontvingen nieuwe dieren, planten of voorwerpen zelden beschrijvende namen. Zulke namen komen slechts voor bij Indianen op den laagsten trap van ontwikkeling, b.v. bij de Botocuden. Gewoonlijk hebben de Indianen het nieuwe element (voorwerp, plant dier) bij hunne naamgeving vergeleken met iets waarmede zij vertrouwd waren, en waarmede zij meenden dat het overeenkwam [1]). Wanneer men dus tot in bijzonderheden vertrouwd is èn met de verschillende Indiaansche talen, èn met de Indiaansche wijze van denken in 't algemeen, dan wordt het mogelijk de meeste namen van de nieuwe door de blanken ingevoerde elementen te verstaan. N. heeft in zijn boek de interpretatie van de woorden uit de litteratuur te zamen gebracht en er opmerkingen van hemzelf aan toegevoegd.

Menigmaal zijn de door de Indianen aan het Spaansch of het Portugeesch ontleende namen van de meergenoemde elementen van beschaving van stam tot stam overgegaan, zooals in stoffelijken zin met Spaansche en Portugeesche munten het geval was. Werd het nieuwe element zelf overgebracht, dan nam de Indiaan den naam daarvan van zijn buurman-importeur over. Indien men dus de verspreiding van zekere post-columbische woorden nagaat,

---

[1]) Van de moeilijkheid voor een Nederlandsch schrijver uit den ouden tijd, om de Indiaansche wijze van uitdrukking te vatten, kunnen wij een aardig voorbeeld geven: „De Tapuyers.... zeggen oock groote rivieren in „haer lant te hebben waerin een soorte van visschen is, die zij noemen „carfa, de gedaente van lijf hebbend als een vercke, uytgesondert de staert, „die als een vis is. Deze visschen syn haer seer sorchlick, wanneer sy die „rivieren passeeren, byten haer stucken uyt het lyf(f), jae sommige armen „ende beenen aff." De persoon, die het bovenstaande, tijdens het Nederlandsch bewind in Brazilië opteekende, heeft klaarblijkelijk het hem beschreven monster niet thuis kunnen brengen. Uit het *Sommier discours over den Staet van de vier geconquesteerde Capitanias Pernambucco, Itamarica, Paraïba en de Rio Grande*, gedrukt in de *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht*, 2de deel, 1879, blz. 336—367.

dan moet het mogelijk zijn, zoowel op het spoor te komen van de handelswegen van de Indianen ten tijde van of kort na de ontdekking, als ook van de wegen welke de groote post-columbische stam-verhuizingen hebben genomen.

N. heeft getracht zijne bevindingen, nopens de geographische verspreiding van zekere woorden, te vergelijken met hetgeen uit de oude geschriften over Amerika bekend is ten aanzien van Indiaansche handelswegen en volksverhuizingen. Zijne onderzoekingen zijn dus van geschied- en tevens van aardrijkskundigen aard. Eene verbazende hoeveelheid studiemateriaal uit woordenboeken en -lijsten over Indiaansche talen stond hem ten dienste; in het bijzonder hebben de bewonderenswaardige taalkundige aanteekeningen van de R. K. zendelingen uit de 16de en 17de eeuw hem een buitengemeen rijken oogst opgeleverd.

Het rijkste en uitvoerigste zijn de hoofdstukken over de invoering van het huishoen in Amerika. Het eerste hoofdstuk vangt aan met de over het onderwerp door N. bijeengebrachte geschiedkundige onderzoekingen. In de geschriften van Columbus, Nino, Guerra, Pinzon, Hojeda of Vespucci is niets vermeld van hoenders bij Indianen; de geschiedschrijver Navarrete maakte een lijst openbaar van de uitrusting voor de expeditie die in 1495 naar Hispaniola vertrok, en daarin lezen wij, dat tweehonderd hanen en hennen werden medegenomen. Toen Cabral in 1500 de Braziliaansche kust bereikte, was een Indiaan te verschrikt om het hem door de Portugeezen vertoonde vreemde dier, een hoen, aan te raken. Cabral liet twee veroordeelden in Brazilië achter en hetzelfde vond plaats op latere expedities, zoodat de Indianen op de Braziliaansche kust reeds in de eerste tien jaren van de zestiende eeuw gelegenheid hadden van blanken die vermoedelijk hoenders van het schip dat hen overbracht, hadden medegekregen, het houden van pluimvee en andere dingen te leeren. Het verkeer tusschen blanken en Indianen was daar aanvankelijk van vreedzamen aard en toen Magalhaens die kust aandeed — dat is dus in 1519 — vond hij dat de Indianen reeds tal van hoenders hadden, zoodat zij door ruilhandel voor een kleinigheid konden worden verkregen. Waar Europeanen zich nederzetten brachten zij blijkbaar hoenders mede: zoo kon Cabot in 1526 met in Pernambuco wonende Portugeezen handel drijven en daar hoenders verkrijgen, eveneens van de Indianen die in aanraking waren gekomen met leden van de Spaansche expeditie onder de Solis. Op de kusten van Guiana zal hetzelfde wel hebben plaats gevonden. Niet de Europeanen waren het echter, die het gebruik van pluimvee-hou-

den aan de Indianen *in het binnenland* onderwezen, want de eersten waren, zoodra zij zich van hunne schepen verwijderden spoedig aan honger blootgesteld en dan ook genoodzaakt zich met de medegenomen hoenders te voeden. Het is merkwaardig hoeveel aandacht de eerste ontdekkers, blijkens hunne relazen, hebben gewijd aan het voedings-vraagstuk, aan het voedsel dat zij hoopten aan te treffen [1]). Daardoor kregen wij reeds van hen vele inlichtingen over de planten, enz., die door de Indianen werden geteeld.

Federmann vernam in 1531 van een Indiaansch hoofd, in de binnenlanden van Venezuela, dat hij merkwaardige vogels, het bleken hoenders te zijn, van zijn landgenooten had gekocht, die in „een groot huis" over het water waren gekomen (de Amazone waren opgevaren?); in het N. van Venezuela daarentegen waren hoenders toen bij de Indianen nog niet aanwezig. Orellano voer in 1541 onder veel ontberingen de Amazone af, doch op een zeker dorp bij de monding van de Rio Negro werden van de Indianen Kastiliaansche hoenders: *gallinas de castillia* verkregen; mogelijk dus op een plaats gelegen op den weg langs welken Federmann's hoenders de Orinoco hadden bereikt.

Het is bekend, dat de groote handelaars op Amazone en Rio Orinoco Arawakken waren; Oviedo geeft dienaangaande bijzonderheden: hun hoofdkwartier lag nabij de Amazone-monding en zij plachten de rivier in vloten van 50 of 60 cano's, bemand met 500 tot 800 krijgslieden, en wel van levensmiddelen voorzien, op te varen. In een aantal Indiaansche talen zijn dan ook de woorden voor hoenders Arawaksch, omdat het vermoedelijk de Arawakken zijn geweest, die dit beschavingselement diep in de binnenlanden van Z.-Amerika over zeer lange wegen hebben verbreid.

De invoer van hoenders moet zelfs in het Inca-keizerrijk bekend zijn geraakt, door de handelsbetrekkingen tusschen de Indianen van de Andes en van de Parana [1]). Toen Diego de Rojas zijne expeditie van west naar oost, van de Charcas naar de Rio de la Plata voorbereidde, vernam hij van de Indianen, dat aan de genoemde rivier Spanjaarden woonden, die hoenders hielden. De verbreiding van het hoen schijnt, zooals ook de namen aanduiden

---

[1]) N. zegt terecht, dat op een expeditie in de wildernis dikwijls over „eten" wordt gesproken. Kregen niet de leden van de Xingu-expeditie onder von der Steinen, bijna oneenigheid over de verdeeling van de laatste klontjes suiker? Zij vermaakten zich met het *opnoemen* van heerlijke gerechten toen schraalhans reeds lang voor keukenmeester speelde.

[2]) In Cabot's tijd waren de Indianen aan de rivier Parana er mede bekend dat de Andes een groote uitgestrektheid innamen en er zich achter de bergen een andere oceaan bevond.

snel in zijn werk te zijn gegaan; slechts aan de Boven Xingu waren zij in den tegenwoordigen tijd onbekend: von den Steinen vond daar geen hoenders en evenmin bananen.

Vraagt men zich af, waarom de Indianen zoozeer op hoenders gesteld waren—het ligt immers niet in hunne zeden om huisdieren tot voedsel te gebruiken en zij eten in den regel geene eieren — dan is het antwoord, dat zij voor hunne versieringen ten zeerste de vederen op prijs stellen. Dit volgt uit de getuigenis van andere schrijvers, zoowel als van die van den jongsten tijd. Martius meent, dat Indianen de hen gebruiken om eieren van andere vogels uit te broeden. Een andere oorzaak voor de spoedige verspreiding was zonder twijfel het nieuwtje: het hoen kwam als een bijzondere boodschap van de vreemde gebaarde mannen, die op verschillende punten het land van de Indianen binnendrongen.

Het tweede hoofdstuk bevat aanteekeningen omtrent de kaart waarop de, bij verschillende Indiaansche stammen voor het huishoen gebezigde namen, zijn vermeld. Daarin wordt er de nadruk op gelegd, dat het hoen niet in het wild voortteelde, maar klaarblijkelijk door handel tusschen Indiaansche stammen, en door Indiaansche volksverhuizingen zoo snel en over zoo groote afstanden werd verspreid. Bij de klank-nabootsende namen valt ons op, dat het kraaien van de haan en het kakelen van de hen door verschillende volken ook verschillend wordt weergegeven. Geen Indiaan zal de haan *kukeleku* noemen (als b.v. de Zweed doet) en evenmin *kikeriki* (zooals de Spanjaard het geluid uitdrukt), maar aldus: *takaraká, karaka, corotoco, ocororo, kōlōkō, hehehe* en mogelijk ook *tata-á* en *ho-oú*. Indien wij zien, dat een van deze klanknabootsingen voor hoen verbreid is over een aaneengesloten gebied, dan mogen wij veronderstellen, dat de naam op één plaats opkwam en daarna, met het hoen, van stam tot stam verbreid werd.

Andere namen voor het hoen zijn duidelijk verbasteringen van de Spaansche woorden *gallina* en *gallo*, of van de daarmede overeenkomstige Portugeesche woorden *gallinha* en *gallo*. Een niet ongebruikelijke naam voor het hoen is een die de nieuwe vogel met een bekende wilde inheemsche vogel vergelijkt, met een toevoeging als „groot", „klein", „wit" of iets dergelijks. Van zulke namen, die mogelijk van stam tot stam gingen en tot onherkenbaar toe werden gewijzigd, zijn er wellicht meer dan tot nog toe bekend is. Het zou ook kunnen zijn, dat een naam is gegeven, die het geluid nabootste, niet van het hoen zelf, maar van de vogel van wie

de naam afkomstig was. Soms ook blijken de namen niets anders te beteekenen dan „mannetje" of „vrouwtje".

De namen, die men tot de *karaka*-groep zou kunnen rekenen, worden op de kaart gevonden bij zijrivieren van de Amazone als de Beneden-Tapajos, de Madera, de Yapura; voorts bij de Rio Negro en de Boven-Orinoco en in Paraguay. *De meerderheid van de stammen bij welke deze namen voorkomen zijn Arawakken.*

In de Beneden-Orinoco zijn de namen afkomstig van het Spaansche „gallina". Dit toont aan, dat de Indianen van de Boven-Orinoco het hoen van elders ontvingen. Voorts wijst de verbreiding van het karaka-woord op plaatsen waar andere post-columbische woorden niet kwamen, op de waarschijnlijkheid, dat de hoen-benaming het *eerst* verspreid werd en die van de andere woorden door stamverhuizing werd belet. Langs geschiedkundigen weg kan worden aangetoond, dat het woord voor banaan in de binnenlanden van Z.-Amerika later kwam dan dat voor hoen; tusschentijds hadden de Guarani-landverhuizingen plaats, door welke de handelsbetrekkingen van andere stammen, speciaal van de Arawakken werden belet of belemmerd.

Zeer merkwaardig is, dat in de Quicha- en Aymara-talen een hoen *atahuallpa* heette, evenals de laatste Inca-vorst. N. geeft den uitleg, dat keizer Huayna Capac, lang voor Pizarro's inval in het Inca-rijk, zijn zoon, eenigen tijd na de geboorte naar de opzienbarende nieuwe vogel: het hoen, kan hebben genoemd; hij verdiept zich dan verder in historische bewijzen of aanwijzingen, dat Indianen in het stroomgebied van de Amazone in verbinding stonden met het Inca-rijk.

Voegen wij aan het bovenstaande nog toe, dat volgens de woordenlijst in Kappler's „Surinam" (enz.), Stuttgart, 1887, blz. 248—250, welke niet in C. H. de Goeje's verdienstelijke „Etudes Linguistiques Caraïbes" is vermeld en daardoor wellicht ook aan N. onbekend is gebleven, voor de Caraïben aan de Beneden-Marowijne voor „Henne" het woord *Krokoto* staat vermeld, voor de Arawakken aldus: *galina*. Zelf hebben wij in 1893 bij Indianen (Caraïben) aan de Beneden-Saramacca het woord *kōrotōkko* voor hoen opgeteekend.

De lijst van de door N. bijeenverzamelde Indiaansche namen voor hoen beslaat 15 bladzijden.

Op soortgelijke, doch als gezegd veel minder uitvoerige wijze behandelt N. de overige onderwerpen. Het paard (volgens Kappler l. c., bij Caraïben en Arawakken: *cavallo*); het rund (Galibi: *vacca*) de banaan (bij de Oyampis: *baco*, *paco* en *bacowe*; bij de Tupinam-

ba's in Brazilië nabij Bahia: *pacoba*); het ijzer (in de lingua geral: *ferro*, in Galibi en Oyana: *siparali*); het geweer, bij de Quicha en Aymara betiteld met een woord dat ook „donder" beteekent, (volgens Kappler: Car. en Araw. *arkebusa*). Voorts de woorden voor: schaar, door de Indianen vergeleken met de tanden van de piranhavisch, waarmede zij zich het haar knipten, of met de staartvederen van een vogel, die als een schaar over elkander liggen; voor: mes; voor: naald en voor: vischhaak. Ten aanzien van den invoer van de banaan houdt N. ons inziens niet voldoende rekening met het bestaande en juist in Suriname zoo scherp in acht genomen onderscheid tusschen banaan en bacove; wij hopen op dit onderwerp terug te komen door inzending van een opstel voor de in 1924 te Göteborg te houden zitting van het 21ste Amerikanisten-Congres. Met moeite onthouden wij er ons van hier ter plaatse nog meer mede te deelen uit het belangwekkende boek van den begaafden Zweedschen volkenkundige, die door zijne studie ook ons Nederlanders nader brengt tot het verstaan van de wondere ingewikkeldheid en van de waarde voor de beschavingsgeschiedenis van de taal van onze Indiaansche medemenschen.

Wij veroorloven ons hier nog twee opmerkingen bij te voegen. De eerste, welke wij danken aan de welwillendheid van Dr. H. D. Benjamins, die ons opmerkzaam maakte op het artikel „Iets over de Arrowakken en hunne taal", door Mr. H. C. Focke, in het eerste deel van het tijdschrift „West-Indië", (Haarlem, 1855) is, dat volgens dien auteur eenige Spaansche woorden door de Arrowakken in Suriname zijn overgenomen om voorwerpen uit te drukken, die hun door de Europeanen bekend zijn geworden, als: *baka*, eene koe; *cabra*, eene geit; *kawajoe*, een paard; *moela*, eene muilezel; *péroe*, een hond; *porkoe*, een varken; *kollina*, een kip; *kampana*, een klok; *kârta*, papier, een boek; *samboeléroe* (sombrero), een hoed; *sapatoe*, schoenen; *bandéra*, een vlag; *wéla*, een zeil; *temona*, een roer; *arakaboera*, een geweer; *platta*, geld, enz. Men moet daaruit opmaken, zegt Mr. F. verder, dat de Spanjaarden de eerste Europeanen geweest zijn, met welke zij kennis gemaakt hebben en omgang gehad hebben [1]).

Andere voorwerpen, die zij vóór hunne bekendheid met de Europeanen niet gekend hebben — het woord is nog aan Mr. F. — worden door samengestelde woorden aangeduid. Een uurwerk b.v.

---

[1]) Zie ook Roland Bonaparte „Les Habitants de Suriname", Paris 1884, blz. 59 en C. van Coll „Gegevens over Land en Volk van Suriname" (Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, 7e volgr. I.).

heet *haddalli ikissi ; haddali* is de zon, de dag, *ikissi* is het touw met knoopen, waarmee zij de dagen tellen, — dus een dagmeter. Een vuursteen heet *arakaboesa ari,* — *ari* is een tand. De gelijkvormigheid van een vuursteen met een grooten snijtand heeft hen hier blijkbaar tot het geven van dien naam geleid.

Als een bijdrage tot een door Dr. N. met voorliefde behandeld onderwerp: de betrekkingen tusschen soms ver van elkander verwijderde Indiaansche stammen, diene onze tweede opmerking, die wij ontleenen aan een vermoedelijk weinig bekende en slecht toegankelijke bron: Hoofdstuk X, getiteld: „Nahmen verschiedener indianischen Stämme, welche den Arrawouken bekannt sind", in de 2de afdeeling van „Beschreibung einer Reise nach Surinam und des Aufenthaltes daselbst in den Jahren 1810, 1811, 1812" enz., door Baron Albert von Sack, Berlin, 1818.

Addaraja, eene Indiaansche „Nation" tegen het Westen van de Corentijn; *Addibanu* aan de Amazone, zeer wild; *Akulyu*, Boven-Corentijn, buren van de Saramaccaner-Boschnegers en menscheneters (klaarblijkelijk de Acoeriërs door Hartsinck bedoeld; de bewering dat deze en andere Indiaansche stammen in Suriname menscheneters zouden zijn, is wellicht door de Boschnegers verspreid om de blanken van het zoeken van aanraking met die Indianen af te schrikken); *Annekujunnu*, nabijheid Marowijne; *Arrakallinu*, als voren; *Assawana*, Boven-Orinoco; *Ittulinu*, hooggebergte Boven-Marowijne, zeer wild en krijgszuchtig, de Boschnegers zijn voor hen bevreesd; *Kaikussiannu*, Boven-Coppename, menscheneters; *Kulissiannu*, worden door de Europeanen *Caraiben* genoemd; *Kamanwaja*, een over een groote oppervlakte verspreid machtig volk aan de Orinoco; de hoofden van de kinderen worden als stamteeken plat gedrukt; *Kumaya*, leven op een eiland genaamd Juremehu; *Littumaku ; Mahanau*, zeer wild, menscheneters, zeer ver in het binnenland aan de Amazone; *Manassu*, in het binnenland, weinig bekend; *Nepupinu*, monding Orinoco; *Pianakote* (Pianà cotó's?) Boven-Corentijn; *Taimakutti*, monding Orinoco; *Saliwanu*, Boven-Orinoco; *Uttumaku* (Ottomacque, Oto maco?) zeer wild, menscheneters, Boven-Orinoco; *Waganu*, Boven-Amazone, aan de kreek Canuli; *Waquainu* (Singul. Wakani) Boven-Berbice; *Waraunu* (Warauen, Guaranos?) een stam die door de Arrowakken zeer wordt veracht; *Wanojana* en *Wanojadu*, Boven-Demerary, ver verwijderd.

„Die Aufzählung dieser verschiedenen indianischen Stämme „dient zum Beweise, welche entfernte Reisen die Arrawouken „machen."

L. C. VAN PANHUYS.

BIBLIOGRAPHIE

Neerlandia, Juni 1923. Nogmaals het wapen van Suriname door P. J. Jager. Idem door H. van Asbeck.

De Volksmissionaris, 15 Juni 1923. Het Missieland van den Eerb. Pater Donders „Suriname aan Jezus' H. Hart".

Nederlandsch Zendingsblad, Juni 1923. Suriname. Een kerstfeestviering onder de melaatschen in Bethesda. Met ill. (Uit een brief van Br. E. Saul).

Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie, Deel XVII, (afl. Juni 1923). Verslag omtrent de kerkelijke statistiek van Curaçao in 1816, medegedeeld door Dr. J. de Hullu.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missiën-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Juli 1923. Apostolisch Vicariaat van Suriname. De Karaïb en zijn taal, door W. Ahlbrinck, C. S. S. R. (vervolg). — Uit het Begrootingsdebat van Curaçao in de Tweede Kamer, 7 Februari 1923. — Uit het Begrootingsdebat van Suriname in de Eerste Kamer, 3 Mei 1923. — Memorie van Antwoord van den Minister van Koloniën op het voorloopig verslag van de Eerste Kamer, vastgesteld 10 Maart 1923. — Mededeelingen.

Over Paalworm en tegen Paalworm bestand hout, door J. W. Gonggrijp. (Overdruk uit „De Indische Mercuur" van 1 en 8 Juni 1923). Met figuren.

Verslag van de Ambachtsschool te Paramaribo over het tijdvak 1 November 1919—31 Oktober 1922. Paramaribo 1923.

Algemeen Nederlandsch Verbond. Groep Suriname. 1898—1923. Programma en tekstboekje van den Kunstavond ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het A. N. V. op Donderdag 24 Mei 1923 des avonds 8 uur, in het Tooneelgebouw „Thalia". [Paramaribo 1923].

Verslag van de N. V. Balata Compagnie „Suriname" te Rotterdam, over het boekjaar 1922.

De Surinaamsche Bank. Verslag 1922.

Jaarvergadering van „Bethesda", 30 Mei 1923. [Paramaribo 1923].

Jaarverslag van den militair geneeskundigen dienst in Suriname. 1922. N°. 10. [Paramaribo 1923].

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname. Handleiding voor het Oculeeren van Cacao, door Gerold Stahel. (Met 19 platen). Paramaribo 1923.

Berichten uit de Heidenwereld. Juli 1923. Bethesda in Suriname. — Jaarverslag van het Gesticht Bethesda, Suriname, door W. Hasewinkel. — Een kwart eeuw Surinaamsche Zendingsgeschiedenis 1892—1919. Herinneringen van R. Voullaine. (Wordt vervolgd).

VIJF EN TWINTIG JAREN
1898—1923

DOOR

G. J. STAAL

De schrik slaat om het hart bij het lezen van het verslag der Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname: „De economische toestand van Suriname in 1922."

Het verslag begint met eene wedergave van de slotsom der artikelen van Dr. van Blankenstein in de Nieuwe Rotterdamsche Courant: „De toestand van Suriname is op dit oogenblik zeer slecht", en het eindigt met een korte beschouwing over ambacht en nijverheid, die het relaas der omstandigheden besluit als een klaaglijke zucht.

Er is werkelijk uiterst weinig opwekkends te bespeuren in het aangrijpend verhaal van Suriname's levensomstandigheden aan den vooravond van het 25-jarig jubileum der Regeering van Hare Majesteit de Koningin, en wie zich afvraagt welk geluid Suriname zal kunnen doen hooren bij de feestklanken op den herdenkingsdag, die beluistert den doffen roffel van omfloerste trommen.

Ongekende depressie voor de kolonie — kwijnende landbouw — groote slapte in den handel — verwaarloozing en sluiting van plantages — inzinking in balata-, goud- en houtbedrijf: nagenoeg elke greep in het materiaal van feiten is een greep naar teleurstellingen en zorgen.

Zulk een einde van het eeuw-kwartaal is te meer te betreuren, omdat waarlijk de afgeloopen vijf-en-twintig jaren niet een tijdperk geweest zijn van veronachtzaming, van werkloosheid. Integendeel, er is in het verloop der tijden sedert 1667, toen de eerste band gelegd werd tusschen de Nederlanden en Suriname, geen periode aan te wijzen, waarin zóóveel voor de ontwikkeling van het ge-

west en van zijne bevolking gedaan werd, althans gepoogd werd te doen, als gedurende het bewind van Koningin Wilhelmina. Dat moet met dankbaarheid erkend worden en het zal daar ginds, waar vereering en aanhankelijkheid voor de Vorstin en Haar Huis, — het Huis van den Bevrijder, Koning Willem III, — leven in de harten van de kinderen des lands, oprecht betreurd worden, dat Haar op Haren feestdag niet kan worden toegebracht de uiterlijke hulde van een welvarend gebied onder de gebieden van Haar Rijk.

Er lag over den tijd, waarin Hare Majesteit den schepter ophief, eene rust van onbeweeglijkheid, eene stilte als die van de breede rivieren en de onmetelijke bosschen. Effen was het levensvlak; de geldelijke toestand was wel niet schitterend, want op eene begrooting van slechts ƒ 2½ millioen moest toch nog worden toegelegd, maar het bedrag zelf van den toeslag, hoewel verhoudingsgewijze ongunstig, was niet van dien aard, dat het zorg wekte, en toen het tot vijf cijfers daalde waren er al, die droomden van een tijd zonder subsidie; de landbouw dreef rustig als een roeiboot op rustig water; vooral de cacaocultuur was een milde weldoener voor velen, niet alleen voor de plantagehouders, maar ook voor de klein-landbouwers, de verrezenen uit het geslacht der slaven, die op hunne stille perceelen de kostbare vruchten mochten plukken van matigen arbeid en overvloedige natuurgaven. Geen land van rijkdom was Suriname, maar wel kon tot in den kring der eenvoudigsten een welvaren naar den maatstaf van hunne behoeften worden aangewezen. Toekomstplannen? Er was geen drang van noodzakelijkheid om ze te bedenken. Alleen in het goudbedrijf was er beweging: de Maatschappij Suriname zou nieuwe banen openen na een wetenschappelijk onderzoek.

Onder die rustige oppervlakte smeulde het echter reeds en toen de vlam uitbrak van de krullotenziekte in de cacao, verwoestte haar grillig vuur talrijke bloeiende tuinen in alle streken van het cultuurland, brandde gaten in den verworven welstand, verschroeide de gekoesterde verwachtingen. Ten tweeden male stortten de plantages in-

een. Vijf en twintig jaren te voren was het de ontvolking geweest als gevolg van de vrijverklaring der slaven, die aan het groot-landbouwbedrijf een geduchte schade had berokkend, thans was het de onrustbarende achteruitgang van de cacao-productie door de moordende krulloten.

Op de ruïnen der vroegere plantages was inmiddels het nieuwe gebouw van het klein-bedrijf der creolen opgetrokken en ditmaal moest ook dat het ontgelden. Uit andere oorzaak dan na de vrijverklaring ving een tweede uittocht aan. De ontmoedigde landbouwers verlieten hunne perceelen en dwaalden naar de reeds overbevolkte stad, naar goudvelden en balatabosschen.

Uitkomst, althans voor den grooten landbouw, daagde, toen in 1906, met geldelijken steun uit de openbare kas en op den grondslag van eene overeenkomst met de United Fruit Company te Boston, de aanplant van bacoven voor uitvoer ontstond. In eenige jaren was eene uitgestrektheid van 3000 Hectaren met bacoven beplant, een kapitaal van millioenen vastgelegd en aangegroeid en eene onvergetelijke levendigheid in de plantage-velden en op de wateren en wegen in de plaats getreden van de drukkende vereenzaming.

Het was een korte vreugd. Vier jaren levens slechts was der schoone onderneming beschoren. De Panama-ziekte, die reeds in het derde jaar waarschuwend was opgetreden, volbracht haar verwoestend werk in zoo korten tijd, dat het nu, bij het overzien der lotgevallen in de laatste kwart eeuw, wel lijkt alsof die heele bacovencultuur, waaraan zooveel geld is ten koste gelegd en zooveel arbeid verdaan, en waarop zooveel hoop werd gegrond, niet anders geweest is dan een snelle vleug van licht door een slechts even gebroken duisternis .De Gros-Michel-aanplant was verloren en een nieuwe poging met de Congo-variëteit, die geacht werd immuun te zijn tegen de Panama-ziekte, was slechts een na-glorend glimpje van het voorbijgegane licht. De geldelijke steun werd gestaakt, de United Fruit Company trad uit de beweging. Nadat in 1913 en 1914 nog eenige kleine verschepingen naar de Vereenigde Sta-

ten en naar Europa hadden plaats gehad, verloor het nieuwe bedrijf elke gestalte in de verwarring van den wereldoorlog en de sporen, die het naliet in Suriname, waren de schuldenlasten op de plantages, welke in den vorm van grondrenten daarop bleven rusten nadat een deel was kwijtgescholden, de herinnering aan verliezen door die eigenaren, die voor eigen rekening aan de onderneming hadden deelgenomen, de worsteling van wankelende ondernemers tegen den dreigenden val, de verslagenheid der teleurstelling en — ja, iets goeds toch, — de koffievelden op de terreinen, die voor den bacovenaanplant ontgonnen waren.

Uit het nieuwe, onder hunne voeten weggezonken bacovenbedrijf traden de planters terug in de van ouds bekende en bevriende cacao- en koffietuinen. Wel hadden zij intusschen in het klassieke mono-cultuurstelsel eene jongere figuur getracht in te passen door den aanplant van den Braziliaanschen rubberboom (Hevea brasiliensis), doch eene bladziekte in dat gewas, waarin aanvankelijk zooveel vertrouwen gesteld werd dat op Slootwijk van Landswege, om der wille van het goede voorbeeld en van de verwachte voordeelen, een hevea-plantage werd aangelegd, maakte eenige jaren na den ondergang van de bacovencultuur een einde aan het kortstondig bestaan.

Nadere pogingen zijn op dit gebied niet gedaan. De gedachte om den Surinaamschen pisang op de wereldmarkt te brengen is echter niet verlaten. In den laatsten tijd zijn hierover tusschen planters, vervoerders en handelaren weder besprekingen ingeleid.

In het algemeen is meer dan ooit de aandacht gevestigd op de vruchtenteelt, in het bijzonder op die van de Surinaamsche sinaasappelen.

Het is niet ondenkbaar, dat de beschrijver van eene latere levensperiode van Suriname zal kunnen wijzen op de belangrijke plaats, die de fruitteelt verkregen heeft in beide takken van het landbouwbedrijf, den grooten en den kleinen landbouw.

Voor het oogenblik echter kunnen, wat den grooten

landbouw aangaat, alleen cacao, koffie en suiker als producten voor uitvoer worden aangeboden.

Gelukkig heeft de cacao zich opvallend hersteld. Al moge dan ook het productiecijfer van 1898, — 27000 balen van 100 K.G., — nog lang niet geëvenaard worden door dat van 1922, — ongeveer 14000 balen, — toch steekt het laatste gunstig af bij de opbrengsten in de crisisjaren, toen het tot bij de 8000 balen daalde. De koffie, die in 1898 voor slechts ruim 2000 balen te boek stond, behaalde in 1922 een oogstcijfer van bijna 26000 balen. De suikercultuur, die gespaard bleef voor de ramp van vernietigende ziekten, geeft niet die stijgende productielijn te zien, maar onderscheidt zich, althans voor het oogenblik, dáárin gunstig van de beide anderen, dat er een willige markt voor het product is. De koffie staat er, nu al eenige jaren, slecht voor en de cacao, innerlijk nog steeds bedreigd door de kwaal der krulloten en in ernstiger mate door de thrips, haar dierlijken vijand bij uitnemendheid, kan niet meer met voordeel van de hand gezet worden.

Onder den druk van de lage marktprijzen van koffie en cacao, gaat de eene plantage na de andere te niet of komt in een toestand van verwildering, ten gevolge van het gebrek aan kapitaal voor onderhoud, die haar spoedig waardeloos zal maken. Goedgeefsch is Suriname's bodem, maar overweldigend vrijgevig in het ontplooien van onkruid; en wat uit gebrek aan middelen onverzorgd aan den grond wordt overgelaten, wordt dra door het wild gewas van woekerplanten hopeloos omstrengeld.

Voor het klein-landbouwbedrijf is de laatste kwarteeuw het tijdperk geweest van nieuw leven. Ondanks den gevoeligen slag van de krullotenziekte is het opgeleefd tot eene zeer belangrijke verschijning in het bedrijfsleven. De weg van den terugtocht der ontmoedigde creolen in den crisistijd is de toegangsweg geworden voor de koloniseerende immigranten, die oorspronkelijk in het land gekomen met eene verbintenis voor het verrichten van arbeid op de plantages, door verstandige, doeltreffende maatregelen van de Overheid in staat gesteld zijn zich onder

gunstige voorwaarden na afloop van hunne werk-overeenkomsten als eigen-bouwers te vestigen. In den aanvang der Regeerings-periode waren het bijna uitsluitend Britsch-Indiërs, die aldus eene plaats gingen innemen in den landbouwstand; later voegden zich er Javanen bij en sedert de aanvoer van Britsch-Indiërs in verband met de opzegging van het tractaat met Engeland van 1870 geheel is stop gezet, zijn het alléén Javanen, die de arbeidsmacht der plantages aanvullen. Reeds vóór dien op kleine schaal begonnen, heeft de belangrijke uitbreiding, die sedert 1898 aan de zoogenaamde vestigingsplaatsen werd gegeven, in hooge mate de kolonisatie bevorderd. Niet zooals de creolen van kindsbeen af opgegroeid met de cacao-cultuur en niet als zij gedeeld hebbende in de koesterende weelde van de baten in den bloeitijd, hebben de immigranten-kolonisten nòch den invloed ondervonden van de aangeboren voorliefde voor dat gewas, nòch de verbijsterende teleurstelling ondergaan van de inzinking. In het volksbedrijf van den kleinen landbouw heeft gaandeweg een ander product de grootste plaats verkregen: de rijst. Naast koorn (maïs), bananen, aardvruchten — oude bekenden in de planterij en de voeding — is de aanplant van rijst, hoewel vroeger ook reeds, maar op kleine schaal gedreven, uitgedijd tot een der voornaamste bedrijfsvormen, in die mate dat thans nagenoeg geheel in de behoeften kan worden voorzien. Door de inwerking van de oorlogsontreddering, die noodzaakte om zelf voor de noodige voedingsmiddelen te zorgen en die, als terugslag, de waarde van het voortgebrachte aanzienlijk deed stijgen, nam de kleine landbouw zulk een vlucht, dat in het tijdvak 1915—1919 de productie van de onderscheidene gewassen toenam met 50 tot 200 procent in vergelijking met die van een vorig 5-jarig tijdperk. Rijst en maïs gaven, evenals kokosnoten, na 1919 nog hoogere cijfers te zien; aardvruchten en bananen liepen terug, maar niettemin zou er alle reden zijn om de toekomst van het volksbedrijf, dat voor de versterking en bevestiging van de volkswelvaart een niet te onderschatten beteekenis heeft, met onbezorgde blijmoedigheid tegemoet te zien, ware het niet dat aan twee bedin-

gen moet worden voldaan om de ontwikkeling van het bedrijf te verzekeren: een ruimer plaatselijke afzet-markt, die alleen kan ontstaan wanneer andere bedrijven, met name wel het groot landbouwbedrijf, bloeien, èn een gelegenheid tot uitvoer.

De opleving van het volks-landbouwbedrijf is een heugelijke gebeurtenis uit de jaren van Harer Majesteits Bewind. Moge een volgend tijdvak den groei versterken!

Dankbare heugenis verdient de organisatie van de Overheidsbemoeienis met beide takken van de landbouwnijverheid. In 1898 werd het fundament gelegd door de inrichting van den Cultuurtuin. In 1903 volgde de oprichting van het Landbouwproefstation, waarin de Cultuurtuin werd ingelijfd, en op zijn beurt werd dat instituut in 1908 omlijst door het Departement van Landbouw. Met het Proefstation werd de wetenschappelijke leiding en voorlichting op Suriname's landbouwgebied gebracht. Het Departement trok zich landbouw- en aanverwante belangen aan; ziekten en schaden werden bestudeerd, plantwijzen getoetst aan de levensvoorwaarden der gewassen; proefnemingen met nieuwe gewassen hadden plaats (katoen, vezelstoffen), bodemonderzoek, zaadkeuze, enting — al wat de productieve kracht zou kunnen vermeerderen — werden tot onderwerpen van studie gemaakt. Het landbouwonderwijs werd ingevoerd; de veeteelt behartigd. In hetzelfde tijdvak werd de dienst van het boschwezen ingesteld, die kort geleden eveneens bij het Landbouwdepartement werd ingedeeld, dat thans ook is aangewezen voor de verzorging van de belangen van andere industrieën en van den handel.

Dank zij de studiën van den staf van het Departement mocht in 1915 de oorzaak verklaard worden van de krullotenziekte en eenige jaren later eene belangrijke verhandeling in het licht worden gegeven over de thrips. Aan die bestudeering van de krulloten danken de cacaoplanters de kennis van eene onkostbare bestrijding, die met goed gevolg werd toegepast. Velerlei voorlichting kon hun gegeven worden, die hunne ervarings-wetenschap

aanvulde en nieuwe mogelijkheden voor de ontwikkeling van de bedrijven opende.

Ten behoeve van het landbouwcrediet gaf de beschreven periode het aanzijn aan landbouwleenbanken en eene Cultuurbank.

Op het gebied van de verwerkings-nijverheid, in verband met den landbouw, valt in het bijzonder te vermelden de algeheele moderniseering van de suikerfabriek op plantage Mariënburg. Overigens bleef de fabrieksnijverheid vrijwel op hetzelfde peil; de rijstpellerijen namen toe in aantal en de gasfabriek was voor Suriname iets geheel nieuws.

In de verzamelnijverheid waren het goud en balata, die boven bleven drijven, en aluminium-erts (bauxiet), dat de verwachting voor de toekomst spande.

De goudwinning leverde in de jaren 1905—1910 het grootste gewicht aan goud sedert het begin van het bedrijf. Sinds 1917 beweegt de productie zich echter in sterk dalende lijn. Een deskundig onderzoek naar het goudvoorkomen in het Lawa-gebied, dat als bijzonder rijk bekend stond, werd in 1903 van Landswege ondernomen. De uitkomst was ongunstig. Het was de bedoeling, dat onderstelde goud-land door een spoorweg te verbinden met Paramaribo en inderdaad kwam de spoorweg tot stand, zij het dan ook dat de lengte aanzienlijk bekort werd. De lijn, die op een afstand van 173 K.M. van de stad eindigt in de wildernis bij Dam, boven de vallen der Sarakreek, is uit geldelijk oogpunt eene mislukking en ontleent hare beteekenis alleen aan haar karakter als symbool van eene grootsche poging om tegemoet te komen aan verkeersbezwaren in het binnenland.

Onder bestuursleiding werd in 1908 een proef begonnen met klein-bedrijf in de goud-ontginning. De ervaring bracht er echter toe die proef in 1914 te staken.

Ook de balatawinning steeg in den loop van het 25-jarig tijdvak tot haar grootste productie. Zij maakte als alle bedrijven in de slot-periode moeilijke tijden door, doch de ingezonken marktprijs herstelde zich bevredigend in de allerlaatste maanden, terwijl de productie per arbeider

gaandeweg toenam. Sedert 1914 wordt het bedrijf beheerscht door nieuwe wettelijke voorschriften.

Terwijl de houtstand meer dan vroeger de aandacht trok van deskundigen en in de laatste jaren de verwachting gewekt werd, dat naast den primitieven alouden boschneger-aankap een ordelijker bedrijfsvorm in de boschontginning zou ontstaan, hebben de oorlogs-naweeën de nauwelijks gereed gekomen plannen grootendeels verijdeld. Intusschen blijft de houthandel belangstelling voor Suriname's wouden voelen. Eene door het Koloniaal Instituut ingestelde Commissie van advies en onderzoek in zake Surinaamsche houtsoorten staat gereed om de ontwikkeling van het houtbedrijf te bevorderen.

De ontginning van bauxiet, een geheel nieuwe industrie, werd met voorbeeldelooze energie aangevat op het terrein van Moengo aan de Cottica. De daling van de markt en in het algemeen de intredende stilte in het bedrijfsleven, deden haren invloed in zoodanige mate gevoelen, dat de zorgvuldig voorbereide exploitatie al dra werd stop gezet. Eene hervatting schijnt echter te mogen worden verwacht, evenals het begin van eene ontginning van de bauxiet-lagen op Rorac aan de Suriname.

Aan de ontginning op Moengo dankt Suriname haar eerste station voor draadlooze telegrafie.

Den laatsten tijd werden ook onderzoekingen ingesteld naar de mogelijkheid van ijzerertsontginning, terwijl de vondst van diamanten aanleiding werd om zoekers uit te zenden in de nu reeds zoo menigmaal om goud en gom en hout, om rubber, olie en ijzer doorkruiste bosschen.

Opmerkelijke zorg is in de laatste kwart-eeuw gewijd aan de verstandelijke en maatschappelijke ontwikkeling van de bevolking. Wanneer in dit opzicht vergelijkingen getroffen worden tusschen de toestanden vóór 1898 en die van den huidigen dag, dan mag het tijdperk van het bewind van Hare Majesteit beslist een periode van vooruitgang genoemd worden.

Op het gebied van het onderwijs trekt niet alleen de vermeerdering van het aantal scholen van 54 tot bij de 80

de aandacht — het aantal leerlingen steeg van 7000 tot 12000 — maar ook de verbetering in de opleiding van onderwijskrachten en de bovenbouw van het gewoon lager onderwijs in Ulo en Mulo. Het landbouwonderwijs werd reeds genoemd; het ambachtsonderwijs wordt sedert 1899 behartigd door de Ambachtsschool; de Vereeniging voor handelsonderwijs opende in 1918 hare leergangen voor handelskennis, boekhouden, handelsrekenen, talen enz.; de Geneeskundige School, in 1891 gesloten, werd in 1899 heropend; voor de hoedenvlechterij werden scholen opgericht door de Roomsch Katholieke Vereeniging Maria Patronaat en het Comité voor de Vlechtnijverheid. Technische opleiding gaat hier samen met maatschappelijke opvoeding, evenals in het, in 1912 door de Zendingsfirma C. Kersten & Co. gestichte Leerlingentehuis. De kinderzorg in de Roomsch-Katholieke gestichten werd uitgebreid over de kinderen van Britsch-Indische immigranten door de oprichting van het opvoedingsgesticht Rajpûr en het Educandaat. De missie riep bovendien eene landbouwstichting Girjapûr in het leven voor hare volwassen pupillen. De Evangelische Broedergemeente vereenigde een aantal kinderen onder hare zorgen in haar Kinderhuis te Saron en vestigde voor Javaansche en Britsch-Indische kinderen tehuizen op Leliëndaal, Waldeck en Alkmaar.

Door eene gelukkige samenwerking van Overheid, Zending en anderen kwam dus voor de verstandelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het opgroeiend geslacht veel tot stand. De Overheid steunde met subsidiën uit 's Lands kas het particulier initiatief. Zij aanvaardde als beginsel de gelijkstelling van het bijzonder onderwijs, — dat in Suriname de grootste plaats inneemt, — met het openbare. De min gunstige geldelijke omstandigheden leidden er echter toe dat beginsel nog niet geheel door te voeren. Hare Kinderwetten brachten de instelling mede van een Voogdijraad.

De emancipatie van de volwassenen kwam tot uitdrukking in de hervorming van het vertegenwoordigend lichaam, de Koloniale Staten, bij gelegenheid van de herziening van het Regeeringsreglement in 1901. Vroeger be-

staande uit deels gekozen en deels benoemde leden, wordt sedert dien het orgaan gevormd door rechtstreeksche keuze van kiezers uit de gemeenschap.

Ook voor den lichamelijken welstand werden in het beschreven tijdvak tal van maatregelen genomen. Hoewel de gezondheidstoestand in Suriname niet ongunstig is, wanneer men dien afmeet naar het alleszins bevredigend geboorte-overschot en de zeldzaamheid van ernstige epidemieën — twee malen brak de gele koorts uit, doch bleef gelukkig beperkt tot weinige gevallen en éénmaal teisterde de destijds alom heerschende griep de bevolking in werkelijk ernstige mate — wordt toch de volksgezondheid ondermijnd door infectieziekten, waarvan vooral de filaria en de anchylostoom (mijnwormziekte) moeten worden genoemd. De bestrijding van de anchylostoomziekte is in 1915 belangeloos aangepakt door de Rockefellerfoundation en, behoudens een korte onderbreking in den nood der oorlogsomstandigheden, voortgezet. In verband met den strijd tegen filaria verdient vermelding, dat zich in Suriname, eenige maanden geleden, een comité gevormd heeft met het doel om door stichting van een fonds den aanleg van eene waterleiding te bevorderen. Met hare schaarsche middelen tracht de Overheid, in het bijzonder door wegenverbeteringen, eenvoudige rioleering en vuilopruiming in de stad, mede te werken aan de verbetering van de sanitaire toestanden. De geneeskundige dienst legde zich toe op ziekte-bestudeering en de toepassing van de nieuwste bestrijdingsmiddelen. Als gevolg daarvan kon het gesticht voor afzondering van yaws-lijders te Groningen in 1911 worden gesloten.

Belangrijke verbeteringen ondergingen de zieken-inrichtingen. Het Militair Hospitaal te Paramaribo, dat feitelijk, ondanks zijne benaming, het ziekenhuis der burgers is, werd in vele opzichten vernieuwd en een modern, van beton opgetrokken ziekenhuis verrees door de zorgen van de Roomsch Katholieke missie.

Groot-Chatillon, de Landsinrichting voor melaatschen, waarheen in 1897 de leprozen van het verlaten Batavia aan de Coppename werden overgebracht, is sedert dien

aanmerkelijk verbeterd. Ook van de Roomsch-Katholieke St. Gerardus Majella-stichting kunnen tal van kenteekenen van het streven naar de beste verzorging der zieken worden getoond en het gesticht der Protestantsche Vereeniging voor de verpleging van lepralijders, Bethesda, den 1sten Juli 1899 ingewijd, staat daar als een getuigenis van toewijding aan het harde lot der ongelukkigen.

De kennis van land en volk is in de verloopen 25 jaren in hooge mate vermeerderd.

Ingeleid door een geologische verkenning in Nickerie, waartoe de middelen door Hare Majesteit Zelve, door de Regeering en door verschillende instellingen en personen werden verschaft, begonnen in 1911 de wetenschappelijke onderzoekingstochten, waardoor het mogelijk werd de groote, ledige plek der kaarten vol te teekenen en velerlei leemten in het weten aan te vullen.

Die tochten strekten zich achtereenvolgens uit over gebieden aan de Coppename, de Saramacca, de Lawa en Gonini, de Boven-Tapanahoni, het Toemoek-Hoemakgebergte (aan Brazilië's grens), de Boven-Suriname en de Boven-Corantijn. De Vereeniging voor Suriname, de Maatschappij tot bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën en het Aardrijkskundig genootschap bezorgden en bekostigden grootendeels deze tochten; de algemeene kas sprong bij.

Het ligt voor de hand, dat in een tijd van levendige werkzaamheid, zooals de periode 1898—1923 ongetwijfeld is geweest, hetzij dan dat de Overheid zelve handelend optrad, hetzij dat zij het werk van anderen geldelijk steunde, de Landsuitgaven belangrijk moesten stijgen. Waren zij van 1867 — het eerste begrootingsjaar onder het régime van het Regeeringsreglement van 1865 — tot 1889 nauwelijks verdubbeld, in de 25 jaren die sedert verliepen, werden de *f* 2½ millioen van 1898 ruim *f* 9 millioen voor 1923. Neemt men de waardevermindering van het geld in aanmerking, dan is dat op zich zelf niet verontrustend. Maar in stede van te verminderen of te ver-

dwijnen nam het Rijkssubsidie toe en bereikte het bedrag, dat destijds alle uitgaven vertegenwoordigde. Dat wijst wel op een zwakke stee. Hoewel de bevolking, ten gevolge van het geboorte-overschot en de vestiging van immigranten, werkelijk flink vermeerderde — van 69000 in 1898 op 112000 in 1922 is een fiksche sprong — en vele pogingen gedaan werden om den welstand te verhoogen, liepen — ondanks ook de verzwaring van opgelegde lasten — de lijnen van uitgaven en inkomsten steeds verder uiteen. Onder de tegenslagen, waarvan hierboven gewag gemaakt is, heeft het economisch leven zich niet zoo vrij kunnen ontwikkelen als het geval geweest zou zijn, indien er niet telkens die hevige druk op gevallen ware van ineenstortende bedrijven.

Het lijdt geen twijfel, dat eene oplossing alleen verwacht mag worden wanneer van buiten-af de onmisbare kapitaal-versterking wordt ingevoerd. Of dat binnen afzienbaren tijd zal plaats hebben, of het van beteekenis zal zijn — wie zal het zeggen? Maar zooveel is zeker, dat althans aan één der voorwaarden grootendeels is voldaan: Suriname van 1923 is niet meer de onbekende van 1898.

Moge de belangstelling, die de gemelde onderzoekingstochten en het werk van de Commissie van 1911, die in opdracht van den Minister van Koloniën eene studie maakte van den economischen en financieelen toestand van Suriname, opwekten, niet uitgevloeid zijn over de boorden van een kleine groep, het verslag der Studie-Commissie uit het Suriname Studie Syndicaat van 1916 en dat van het onderzoek naar de mogelijkheid om machinale werkkracht in het landbouwbedrijf toe te passen, ingesteld van Regeeringswege, bereikten al een wijderen kring van belangstellenden en de daad van een der groote bladen, de Nieuwe Rotterdamsche Courant, om door een correspondent materiaal voor eene beschrijving ter plaatse te doen verzamelen, heeft er in het bijzonder toe bijgedragen, dat Suriname's leven en lijden onder de aandacht van tallooze gebracht is.

De weg om thuis te komen in de kennis aangaande Suriname is door de uitgave van eene Encyclopaedie van

Nederlandsch West-Indië (1914—1917) geëffend; een tijdschrift, de West-Indische Gids, geeft sedert 1919 gelegenheid de Surinaamsche zaken met aandacht te bezien en overigens treft in den laatsten tijd telkens weer het feit, dat in woord, beeld en geschrift meer dan immer eene plaats aan Nederlandsch Guyana wordt gegeven. Indien er iets bijzonders is op het publiek terrein, verschijnt ook Suriname tegenwoordig dikwijls. Op een jaarbeurs te Utrecht in 1922 werden verschillende producten uitgestald. En op het feest van het Algemeen Nederlandsch Verbond bracht Suriname een groet.

Dankbaar en eerbiedig zal Suriname's feestgroet worden toegebracht aan Hare Majesteit op Haren dag. En zeker zal in dien groet eene oprechte bede klinken voor Haar en Haar Huis en een warme wensch om éénmaal, op het heerlijk schoon tapijt van Haar gewest aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan, uit te stallen een rijkdom van welvaren, onder Haar Bewind verworven.

VIJF-EN-TWINTIG JAREN
1898—1923

DOOR

DR. B. DE GAAY FORTMAN

Er zijn menschen, geleerden meestal, die landen en volken kennen, waar zij nooit geweest zijn, en die zij nimmer gezien hebben. Zij zijn op de hoogte van de geschiedenis niet alleen, maar weten er ook den weg in eigenlijken zin, en verstaan den volksaard met zijne eigenaardigheden, alsof zij er jarenlang gewoond hebben en daarvan studie hebben gemaakt.

Nimmer sprak ik evenwel menschen, die zich op andere wijze dan door persoonlijk verblijf eene juiste voorstelling omtrent Curaçao hebben weten eigen te maken. Uit eigen wetenschap kan ik alleen spreken van het eiland Curaçao, maar ik veronderstel, dat hetzelfde geldt van Aruba en Bonaire, die, naar men zegt, in velerlei opzicht daarmee overeenstemmen, wat ook geschiedkundig verklaarbaar zou zijn; dat het met de bovenwindsche eilanden niet anders is, meen ik hieruit te mogen afleiden, dat ik zelf door veel lezen en veel spreken met personen, die daar waren, mij nog geen voorstelling van die eilanden en hunne bewoners heb kunnen vormen, die niet door deskundigen aangevochten is.

Persoonlijk deed ik omtrent het bovenstaande eenige ondervinding op in 1911, toen mij door iemand, die zegde ongeveer veertig jaren op het ministerie van koloniën „Curaçao" behandeld te hebben, op mijne vraag naar de oorzaak van het verschil tusschen de traktementen van de rechterlijke macht in Suriname en die in Curaçao geantwoord werd, dat men in laatstgenoemde kolonie slechts één gulden noodig had om datgene te bereiken, waarvoor

men in Suriname drie gulden zou moeten uitgeven. Wat mij noodwendig tot de slotsom leidde, dat de overeenkomstige betrekkingen in Curaçao heel wat beter bezoldigd waren. Ik mag nu aannemen, dat er geen kenner der toestanden van toen en nu is, die zulk een uitspraak omtrent het verleden of ten aanzien van het heden voor zijn rekening zal willen nemen.

In het *Koloniaal Weekblad* van 31 Mei 1923 wees een inzender erop, „hoe uiterst voorzichtig men moet zijn met inlichtingen omtrent Curaçao, zelfs uit de beste bronnen". „Wij hebben", zegt hij verder, „dikwijls hooren klagen, dat de berichten, welke uit Curaçao tot ons komen, niet overeenstemmen, soms zelfs lijnrecht tegen elkaar ingaan. Laatstelijk nog in zeer sterke mate ter gelegenheid van de onlusten van 17 Juli verleden jaar, toen de officiëele mededeelingen zoo geheel anders luidden dan de berichten uit particuliere bronnen." Inderdaad zoo is het.

Een van de moeilijkste vragen, die men zich ten opzichte van Curaçao stellen kan, is deze: „is Curaçao Nederlandsch-gezind?"

Ik behoef nu niet meer te herinneren aan wat eenige jaren geleden op de bovenwindsche eilanden gebeurde, op St. Martin, waar eene poging om Amerika te hulp te roepen de daad van een eenling bleef. Wie lust heeft, leze na, wat ik daarover verleden jaar [1]) in dit tijdschrift schreef. Van meer beteekenis is wat voor vier jaren gebeurd is bij de behandeling der begrooting in den Kolonialen Raad. Het raadslid F. W. P. Winkel stelde toen met acht andere leden eene motie voor, waarin deze twee overwegingen voorkwamen:

> „dat het in den laatsten tijd herhaaldelijk voorkomt, dat de Regeering van het Moederland afwijkt van de beslissingen van den Raad, laatstelijk zelfs van een voordracht van den Raad tot vervulling van een opengevallen plaats in hun midden"

en

> „dat de wijze waarop het wetgevend lichaam door de Regeering als 't ware op zijde wordt geschoven, in

[1]) October 1922, blz. 297 e. v.

breede kringen ontstemming veroorzaakt tegen het Nederlandsch bestuur in het algemeen."

Tot toelichting van dit laatste werd door den genoemden voorsteller het volgende gezegd: „Curaçao ligt niet in een achterhoek der wereld, het lezend Curaçao leest dagelijks de telegrammen, de kranten van Europa en Amerika; talrijke Curaçaoenaars trekken heen en weer vooral tusschen New-York en Curaçao. En de groote, machtige Republiek oefent, hoe meer de ontstemming toeneemt, hoe (des te?) grooter bekoring uit op velen, op méér dan men zou denken." De heer Winkel had hierbij het oog op „de beste kringen van de kolonie."

Nog verder ging de heer Lansberg, die sprak van een geest om alles, wat niet naar wensch of te langzaam gaat, terecht of ten onrechte toe te schrijven aan het Nederlandsch bestuurssysteem bij wijze van tegenstelling met het Amerikaansche systeem, eene tegenstelling, voor het „volk", van dollar en gulden, die ten voordeele van den dollar moet uitvallen.

Met op twee na algemeene stemmen werd deze motie met de hierboven aangehaalde „overwegingen" aangenomen, zonder dat de tegenstemmers en de bestuursgemachtigden de juistheid der tweede „overweging" bestreden hadden. Dat is later gebeurd in twee goedgeschreven artikelen in de *Amigoe di Curaçao*. Gelukkig kunnen wij hier aan toevoegen, dat in de motie de elf voorstemmers ook als hun oordeel hadden uitgesproken, dat de geest, die op deze wijze wordt aangekweekt, niet is in het belang van het moederland."

Sedert is af en toe de vraag geopperd, of er nu inderdaad kan gesproken worden van eene anti-Nederlandsche of wel pro-Amerikaansche stemming. Laatstelijk gaven daartoe aanleiding de droeve gebeurtenissen van 17 Juli 1922. Toen is er op de werf der Red D-line eene Amerikaansche vlag geheschen. Het schijnt, dat men de moeite niet genomen heeft te onderzoeken wat dit te beduiden had, welke bedoeling daarbij voorzat. Maar, waar wel schijnt vast te staan, dat het geen Curaçaoenaars zijn geweest, die dit gedaan hebben, doch Venezolanen, ligt de

meening voor de hand, dat men daarin niet te zien heeft eene uiting van den geest der bevolking. Verder kunnen wij dit feit hier dan ook laten rusten.

Omstreeks dezen tijd heeft het kamerlid Ter Hall aan den Minister van Koloniën eene vraag gesteld over het bestaan van antagonisme tusschen de officieren van het garnizoen en de bevolking, een onderwerp van te geringe beteekenis, dan dat het mij geschikt lijkt, voor kamerdebat of openbare bespreking in dit tijdschrift. Als uiting van den volksgeest zal niet licht iemand, die Curaçao kent, aan zoodanige vijandschap — mocht zij al bestaan — groote waarde toekennen.

Wanneer ik uit eigen ervaring, gevoed door voortgezette kennisneming van wat in koloniale pers en vaktijdschrift geschreven en in de openbare lichamen gezegd werd, door briefwisseling en voortdurende mondelinge samenspreking met Curaçaoenaars en anderen, die de kolonie bezochten, eene meening zou mogen uitspreken, dan zij het deze, dat men een onderscheid moet maken tusschen de twee groote groepen, die de Curaçaosche bevolking uitmaken. Het „gekleurde" gedeelte, dat wellicht in materieel opzicht het meest reden tot dankbaarheid over het Nederlandsche bestuur heeft, en de minste verbetering van zijnen toestand onder eene andere vlag, bijv. de Amerikaansche, te hopen heeft, staat weinig bewonderend tegenover den Hollander en de „coos di Macamba", zonder evenwel vijandig te zijn. Tot verontschuldiging — zonder nochtans hiermee uitdrukkelijk een *schuld*vraag te stellen of op te lossen — moge dienen, dat hier weinig rechtstreeksche aanraking bestaat met Nederland en Nederlanders in engeren zin, heel wat meer met Noord-Amerika. Onder de intellectueele bevolkingsgroep zijn, naar ik acht, slechts weinigen, die met Amerika hoog wegloopen in dien zin, dat zij het Amerikaansche gezag boven het Hollandsche stellen. De handelsgeest maakt niettemin ongetwijfeld een Amerikaanschen indruk, wat zeer verklaarbaar is door de nabijheid der Amerikaansche markt, die met hare waren en door haar reizigers Curaçao niet onbewerkt laat. Het politieke streven naar autono-

mie, dat in den Kolonialen Raad gedurende de laatste jaren herhaaldelijk naar voren komt, verdraagt zich — althans in theorie — volstrekt niet minder met een Nederlandsch regeersysteem dan met welk ander stelsel van opperbestuur ook.

De gelegenheid leek mij niet gezocht om in het kort met deze schets van den tegenwoordigen toestand en eenige uiting van den volksgeest deze herdenkingsbijdrage te beginnen. Ik had er ook mee kunnen besluiten. Zóó echter kan de blik, op den volksgeest geworpen, bij de lezing van het volgende van nut zijn.

Zonder twijfel is het Oranjehuis in Curaçao niet minder bemind dan in Holland. Eene politieke partij als de S. D. A. P., die onverschillig staat tegenover ons Vorstenhuis, ontbreekt, en nog verder naar uiterst links gaande beginselen zullen — indien al — door niet velen beleden worden.

Niettemin komen niet meer voor overdreven uitingen van „oranjeliefde" als in 1748 toen bij de benoeming van prins Jan Willem Friso tot opperbevelhebber der West-Indische Compagnie de commissaris van den slavenhandel Jan Luls een fontein van wijn in het fort liet springen uit zijn huis [1]).

Aan den ingang van het fort Amsterdam op Curaçao bevindt zich een gedenksteen met deze woorden: „Hulde aan Koning Willem III ter gelegenheid van het 25-jarig emancipatiefeest Curaçao 1863—1 Juli—1888. Een vrij en dankbaar volk aan een edel en goed vorst." Het feestcomité voor de herdenking van de afschaffing der slavernij schreef toen in de opdracht van het „feestblad": „Die feestviering moest zich ook door een echt nationaal, dat is een Curaçaosch, karakter doen kenmerken. Daarom dan ook de naam van het feest in de landstaal: *„Fiesta Willem III"*, en in het teeken van dien Oranjevorst stond heel die herdenking.

[1]) Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden II*, blz. 175 noot.

Ik beroep mij niet op de jaarlijksche Koninginnefeesten van 31 Augustus, die volgens de weinig afwisselende persverslagen „met opgewektheid en geestdrift" steeds gevierd werden. Wel wil ik in de herinnering terugroepen de dagen van uitbundige blijheid bij de kroning der Koningin, haar huwelijk en de geboorte van prinses Juliana. En toen — nadat niet eerder dan 7 Augustus 1914 het beruchte telegram van den Antwerpschen burgemeester, dat de Duitschers eenen inval in Hollandsch Limburg zouden hebben gedaan, op Curaçao was bekend gemaakt, — den volgenden dag de tijding kwam van een wijken der Nederlandsche troepen voor een Duitsche overmacht, gevolgd op een treffen, dat beiden zijden zware verliezen had gekost, werden des avonds hier en daar betooginkjes gehouden van onschuldigen aard, waarbij de nationale driekleur werd ontplooid en het „Biba Reina Olandees" schier niet van de lucht was.

Het lijdt geen twijfel, of het regeeringsjubileum der Koningin zal ook in Curaçao in oprechte vreugde gevierd worden.

Gedurende de regeering onzer Koningin hebben vijf gouverneurs in Haren naam de kolonie bestuurd:

Mr. Charles Augustinus Henry Barge, die reeds acht jaren gouverneur was, toen de Koningin den troon besteeg,

Jhr. Jan Olphert de Jong van Beek en Donk van 1901—1909,

Mr. Theodorus Izaak Andreas Nuyens van 1909—1919,

Oscar Louis Helfrich van 1919—1921, terwijl

Mr. Nicolaas Johannes Laurentius Brantjes vanaf 1922 aan het hoofd der kolonie staat.

Het waren weinig gunstige tijden voor de kolonie Curaçao, toen Koningin Wilhelmina het bewind aanvaardde. Niet alleen, dat de algemeene economische toestand van land en volk bij vergelijking met vroegere jaren onmiskenbare teekenen van achteruitgang vertoonde — ook de oogenblikkelijke toestand was verre van gunstig: de han-

del kwijnende, de maïsoogst in het vooruitzicht eener mislukking, armoede en ellende allerwege.

Deze omstandigheden, nog erger geworden, gaven twee jaren later den heer Van Kol aanleiding om in de Tweede Kamer eene motie voor te stellen, waarin aangedrongen werd op de benoeming eener commissie, die, na een plaatselijk onderzoek, rapport zou hebben uit te brengen over de economische toestanden, en over de beste middelen om daarin verbetering te brengen. Deze motie werd met algemeene stemmen aangenomen, nadat de aandrang naar een plaatselijk onderzoek door eene commissie vervangen was door eene uitnoodiging aan de regeering om zoodanig onderzoek in te stellen. Trouwens de autoriteiten dachten niet veel gunstiger. In zijne rede tot opening van den Kolonialen Raad had de Gouverneur Barge, voor wien 6 Mei 1900 in het Wilhelminapark op Pietermaai te Willemstad een borstbeeld was onthuld bij de viering van zijn tienjarig gouverneurschap, ook al gesproken van stilstand en achteruitgang in handel en scheepvaart, van droogte en mislukte oogsten, gewezen op de onzekere regeeringstoestanden in de omliggende republieken, die zich pijnlijk deden gevoelen vooral op het hoofdeiland. Er waren schier geen lichtpunten, die hoop gaven op eene gunstige wending.

Wien zal het lusten te trachten een volledig overzicht te geven van hetgeen sedert gedaan is tot economische verheffing der kolonie? Voor mij ligt een stapel verslagen en rapporten, even zoovele pogingen om een juist inzicht te krijgen in de oorzaken van den achteruitgang of om de middelen ter verbetering aan te wijzen. Ik noem slechts, zonder aanspraak op volledigheid, de rapporten van Professor F. A. F. C. Went en D. H. Havelaar, tien jaren later gevolgd door dat van I. G. J. Kakebeeke, het rapport van den landbouwkudige G. B. Dussel over „dryfarming", alles op landbouwgebied, het rapport van de Curaçaosche commissie over het groot-landbouwbedrijf; ik wijs op de verslagen van Grutterink en Duyfjes over de phosphaatindustrie, op Henriquez' reizen naar Maracaïbo, Porto-Rico, Noord-Amerika en Europa in het belang der stroo-

hoedennijverheid, op Prof. Boeke's lijvige rapporten over de visscherij, op de verslagen, die zijn uitgebracht in verband met de verwachtingen, die van de opening van het Panamakanaal voor de kolonie mochten gekoesterd worden, waaronder het rapport van den Centralen gezondheidsraad van 1913, gevolgd door dat van Dr. Den Houter in 1916. En nu zwijg ik nog maar geheel van die officieele verslagen, welke niet zijn openbaar gemaakt, en van alle vlugschriften, tijdschriftartikelen en lezingen, in druk verschenen, waarin tal van particulieren in welwillende critiek hun licht hebben laten vallen op den economischen toestand en den weg tot uitredding gewezen.

Wanneer men zich afvraagt, wat in den loop der jaren de uitslag van al die pogingen is geweest, dan zal eene verzuchting over nutteloos uitgegeven geld niet achterwege kunnen blijven, maar zal toch het verwijt van eenzijdigheid niet kunnen ontgaan, wie meent, dat er geen reden is, om in iets te roemen.

Wanneer men aan het einde van deze vijf-en-twintig jaren een terugblik slaat op het verleden, en het oog laat rusten op den tegenwoordigen economischen toestand, dan ziet men als einduitslag *vooruitgang*.

Vooruitgang ook door zuivering. Ik denk bij dit laatste aan den toestand op *landbouwgebied*. Na Gouverneur Van Raders zijn er altijd weer menschen geweest, die met hem Curaçao tot een landbouwkolonie meenden te kunnen maken. En vijf-en-twintig jaar geleden was het J. H. J. Hamelberg die „een nieuwe cultuur voor de kolonie Curaçao" meende te zien in de verbouwing van sisal. Een ondernomen poging heeft het, althans op Curaçao, kortgeleden geheel moeten afleggen.

In dezen tijd was vooral Gouverneur De Jong van Beek en Donk de man der landbouwvrienden. Een formeele landbouwkundige dienst werd ingericht. Tal van „rapporten" noemde ik. Tot Gouverneur Helfrich kwam. Deze hoogst bekwame landvoogd, die in de twee jaren van zijn bestuur op menig gebied van zoo helder inzicht herhaaldelijk blijk gaf, erkende volmondig, dat de eigenlijke landbouw op de benedenwindsche eilanden geen toekomst heeft, en dus

weinig of niets in zijn belang kon gedaan worden. Te meer te betreuren is het daarom, dat men na zijn vertrek zijne plannen in het belang van de economische opheffing van de kolonie, met name die tot bevordering van de veeteelt en het verbouwen van veevoedergewassen, heeft losgelaten, althans niet meer daarvan heeft overgelaten dan wat een caricatuur van het oorspronkelijke moet genoemd worden. Het zou eene laatste proefneming moeten geweest zijn, die in kort tijdsverloop hare levensvatbaarheid had kunnen toonen. Niettemin noem ik den toestand gezuiverd, omdat ik in het loslaten van den landbouw een voordeel zie boven proefnemingen zonder einde.

De grootste vooruitgang is aan te wijzen op het gebied van de nijverheid. Er was in 1898 geen naar voren tredende tak van nijverheid, die op eenigszins uitgebreide schaal een loonend bedrijf opleverde. En thans! Met trots mag de onlangs niet op zijne verzoek eervol ontslagen leider van de *hoedenvlechtnijverheid* wijzen op hetgeen door hem bereikt is. Het is geen nieuwe tak, die door hem werd ingevoerd. De „West-Indische Encyclopaedie" spreekt al van een gulden tijd voor de hoedenvlechterij tot midden in de tweede helft der 19e eeuw. Reeds vóór de bemoeienis van den heer Henriquez leek in het begin der 19e eeuw de toestand weer gunstiger geworden, sinds 1909 kan men eerst spreken van een blijvenden vooruitgang. De overheidszorg heeft goed werk gedaan door over de geheele kolonie een groot aantal vlechtsters in leergangen te vereenigen en te onderwijzen vooral in het vlechten der fijnere soorten hoeden, daarbij het afzetgebied van het product te verruimen, en den vlechtsters de afname te verzekeren. Het is te hopen, dat de krukken, die dezen tak van nijverheid een vijftiental jaren geleden werden toegestoken, niet te spoedig zijn ingekort, om eene blijvende voorwaartsche beweging te belemmeren.

De goudwinning op Aruba heeft het in den loop dezer kwarteeuw afgelegd. Kon in 1912 nog gewezen worden op den niet ongunstigen toestand van dit eiland, dat geruimen tijd een overschot van ontvangsten boven de uitgaven had en in vroeger jaren den geldelijken toestand

van de geheele kolonie beheerschte door de voordeelige uitkomsten van de ontginning zijner phosphaatlagen — het schijnt dat thans voor goed hieraan een einde is gemaakt. Landbouw — aloë — bepaalt thans den economischen toestand der bevolking, die vier jaren geleden een noodkreet deed hooren in de Staten-Generaal in den vorm van een adres van „vele Nederlandsche onderdanen", die mededeeling deden van den treurigen toestand, waarin dit eiland en zijne ingezetenen verkeerden ten gevolge van den achteruitgang der mijnontginningen, van eene daling der aloëprijzen en van misgewas van verschillende producten, waarbij kwam groote werkloosheid. De commissie voor de verzoekschriften meende toen niet beter te kunnen doen, dan „overtuigd van de groote beteekenis van dit verzoek om hulp en steun" voor te stellen het ter griffie neer te leggen.

Wat Aruba verloor, herwon Curaçao. De crisis, die de *phosphaatontginning* op Santa Barbara doormaakte, werd in 1913 gelukkig opgelost. Een oude bron van welvaart, van grooten rijkdom voor enkelen, schiep opnieuw goed beloonde werkgelegenheid aan velen. De *Mijnbouwmaatschappij Curaçao* heeft de ontginning hervat, en levert zoo ook der koloniale kas geen geringe baten op.

Geheel nieuw is de *petroleumindustrie*. Onverwacht, ongenood, maar daarom niet minder welkom, deed zij een achttal jaren terug hare intrede. Aan het maken van winst is het bedrijf der *Curaçaosche Petroleum-Maatschappij* nog niet toe, werd bij de laatste begrootingsbehandeling in de Tweede Kamer betoogd, maar ook zonder dat heeft men hier te doen met eene nijverheid, die door hare werkverschaffing en belastingbijdragen van de grootste beteekenis is voor het economische leven der kolonie, reeds daarom waard, in blijvende loonende uitkomsten van haar bedrijf vergoeding te vinden. Het gevaar schijnt een oogenblik bestaan te hebben, dat men overwoog ten gevolge van de belastingpolitiek der regeering op het einde van het vorige en het begin van dit jaar zich terug te trekken. Gelukkig spreken latere berichten van uitbreiding van het bedrijf.

Dat Curaçao meer dan op landbouw op *handel* aangewezen is, en het vooral van de *scheepvaart* hebben moet, is eigenlijk nimmer betwist. En de laatste vijf-en-twintig jaren hebben dit bevestigd. De slag, die *Guzman Blanco* met zijn 30 % additioneel recht den handel van Curaçao op Venezuela toebracht, is de kolonie niet te boven gekomen, en de volledige herstelling der diplomatieke betrekkingen tusschen ons land en onzen overbuur in Zuid-Amerika heeft in dit opzicht niet gebracht, wat sommigen misschien hoopten, maar handel en scheepvaart zijn ten deele langs andere banen tot groote ontwikkeling gekomen. Hier moet in de eerste plaats vermeld worden de nieuwe beteekenis van Willemstad als kolenstation sedert de blokkade van Venezuela, toen aan de blokkeerende oorlogsschepen steenkolen geleverd werden, en daarna hare beteekenis als overscheephaven voor Venezuela en Columbia, die gebleven is. Op deze twee vestigde ook de subcommissie uit de *Commissie voor de handelspolitiek* tien jaren geleden de aandacht, toen het ging om de gevolgen van de opening van het Panamakanaal voor Curaçao. Als gevolg van haar rapport is de havenverbetering tot stand gekomen, bestaande in de verbreeding van den mond der St. Annabaai en het opruimen van ondiepten in het Schottegat. Van de zoogenaamde „outilleering" van de haven is helaas nog niet veel gekomen. Ook hier ligt nog steeds het bescheiden plan-Helfrich, waarop onlangs een briefschrijver in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* [1]) bij vernieuwing de aandacht vestigde. De verbetering van den quarantaine-dienst en de openbare gezondheidsdienst, gevolg van het rapport-Den Houter moeten mede hier worden genoemd.

De geweldige toeneming van het verkeer in de voornaamste haven der kolonie moge hieruit blijken, dat, waar in 1908 het geheele aantal der binnengevallen schepen was 1657 met een bruto-inhoud van 1.176.744 M^3., in 1922 het aantal stoomschepen alleen was 1182 met een netto-inhoud van 3.035.063 M^3., terwijl nog 1241 zeil-

[1]) Avondblad van 26 Juni 1923.

schepen binnenvielen met 100.000 M³. netto-inhoud. De Curaçaosche schoeners hebben de vaart op Maracaibo geheel moeten prijsgeven aan de stoomvaart, waardoor de zeilvaart onmiskenbare teekenen van achteruitgang is gaan vertoonen.

Schoon geen volledig overzicht geboden wordt, zij dit voorgaande voldoende tot staving der bewering, dat in economisch opzicht vooruitgang aan te wijzen valt. Uitvoeriger betoogde ik dit twee jaren geleden in dit tijdschrift [1]). Sedert is de wereld-malaise gekomen, die zich in Curaçao ook deed gevoelen. De hoop, dat met het herstel van die krankheid de vooruitgang van Curaçao zich blijvend zal toonen, draagt in de opgenoemde factoren de kiem van verwezenlijking in zich.

De *geldelijke toestand* blijft zorg baren. Tal van maatregelen hebben veel geld gekost, en zoo hebben de uitkomsten niet beantwoord aan de verwachtingen, die de groote opvoering der koloniale middelen deed koesteren. De steun, die het moederland daarbij moet geven, is in vijf-en-twintig jaren bijna vertienvoudigd.

De verhouding tusschen moederland en kolonie, de *staatkundige toestand* van Curaçao, is een onderwerp, dat hiermee in nauw verband staat. Het regeeringsreglement heeft in het begin van dit vijf-en-twintigjarige tijdvak een zestal keeren wijziging ondergaan. De belangrijkste was die van 1901 en betrof vooral de samenstelling van den Kolonialen Raad. Voor een „vertegenwoordigend" lichaam, in 1865 reeds aan de zusterkolonie Suriname geschonken, werd Curaçao ook toen nog niet rijp geacht. Slechts zoover meende men toen te kunnen gaan, dat de leden van den Raad van bestuur in den Kolonialen Raad moesten plaats maken voor vijf leden, die evenals de acht overigen zouden worden benoemd door den Koning, waartoe de raad eene aanbeveling van twee personen telkens zou indienen.

Binnen onzen gezichtskring valt intusschen ook de

---

[1]) Jg. 1921 blz. 113—144.

grondwetsherziening van 1922, die de verwachtingen hoog gespannen heeft. Van de „Kolonie" Curaçao zal men eerlang niet meer mogen spreken. Zal de uitwerking harer voorschriften ook meer tastbare veranderingen brengen? Over het kiesrechtvraagstuk bestaat lang geen communis opinio. De dertien leden van den Kolonialen Raad, naar hun gevoelen gevraagd, gaven niet minder dan vier zeer uiteenloopende stelsels voor de samenstelling van een „vertegenwoordigend stelsel" ten beste.

Althans in den Kolonialen Raad is men meer van één gevoelen ten aanzien van de autonomie en het budgetrecht, die verlangd worden, niet om aan den band met Nederland te ontkomen, maar om baas te worden in eigen huis, voorzoover men de huishouding met eigen middelen drijven kan. Voor een stelsel van autonomie, dat veelzins overeenkomt met dat, door de „Suriname-commissie" aanbevolen, heeft de K. R. zich uitgesproken. De verwachtingen van de voorgenomen herziening van het regeeringsreglement zijn vooral op dit punt hoog gespannen.

Voor de bovenwindsche eilanden was in politiek opzicht 1920 een belangrijk jaar, dat de vereeniging der drie eilanden onder één gezaghebber bracht. De tijd is te kort om de vraag te beantwoorden, of deze, wel in stilte voorbereide maatregel ook gebracht heeft wat men er mee beoogde: bevordering van de verheffing van den economischen toestand der bevolking.

Het voornaamste, dat op het gebied der *wetgeving* tot stand kwam, is wel de invoering van een nieuw wetboek van strafrecht en de herziening van het procesrecht in 1918, door mannen van de wetenschap en van de praktijk aan Nederland ten voorbeeld gesteld, en van de rechterlijke indeeling. De rechtsbedeeling op de bovenwindsche eilanden, reeds in 1902 tot voorwerp van een bijzonder onderzoek gemaakt, werd daardoor eindelijk in handen van rechtsgeleerde rechters gelegd.

De gelijkstelling van bijzonder en openbaar onderwijs heeft de Koloniale Raad niet gewild. Reeds de subsidieering van het bijzonder onderwijs was voortdurend een

twistappel tusschen raad en bestuur. Ook toen van hooger hand het zwaard in de weegschaal was geworpen, heeft de Koloniale Raad nog niet het hoofd in den schoot willen leggen, en zoo verwierp hij bij de voorlaatste begrooting, voor 't laatst waarschijnlijk, de hiervoor uitgetrokken gelden, die door de Regeering weer op de begrooting gebracht en daarna hier gehandhaafd werden.

De binnenlandsche politiek maakte een tijd van heftige beroering door, toen in 1905 zoo goed als de geheele Koloniale Raad ontslag nam, omdat men eene vruchtbare samenwerking met het bestuur, dat tal van beslissingen nam in strijd met het geuite gevoelen van den Raad, niet mogelijk achtte.

Gedurende ruim een eeuw heeft ons koloniaal eilandenbezit in West-Indië, voorzoover tegenover het vasteland van Zuid-Amerika gelegen, een belangrijken invloed uitgeoefend op het buitenlandsch beleid van ons land. *De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela, 1816—1920* maakte Mr. K. H. Corporaal in laatstgenoemd jaar tot een voorwerp van onderzoek, waaruit zijn lijvig academisch proefschrift te voorschijn kwam.

Hoewel Nederland aan de blokkade van Venezuela door Duitschland, Engeland en Italië in 1902 geen deel nam, vond het toch gelegenheid bij de onderhandelingen te Washington, die daarop volgden, ook zijne rechtmatige aanspraken te doen gelden. Het scheen, dat men het eens geworden was. Castro was er echter de man niet naar, om met Curaçao, en dus met Nederland, in vrede te leven. Het verblijf op ons eiland van zijne politieke tegenstanders was een der aanleidingen voor den Venezolaanschen president om den Curaçaoschen handel alle mogelijke afbreuk te doen. Eén middel daartoe was het decreet van 14 Mei 1908, waarbij Curaçao werd uitgeschakeld als overscheephaven voor Maracaïbo en La Vela de Coro. Versch in de herinnering ligt nog de terugzending in hetzelfde jaar van den gezant De Reus naar aanleiding van diens

brief aan „Hou en trou", en in Curaçao de molestatie van den Venezolaanschen consul Lopez, die in een Venezolaansch blad een voor de Curaçaosche bevolking beleedigend artikel had doen opnemen. Een adres aan de Koningin van de „Kamer van Koophandel", van het „Algemeen Nederlandsch Verbond" en van de afdeeling van „Onze Vloot", alles op Curaçao, werd beantwoord met eene proclamatie van de Koningin, waarin werd meegedeeld, dat de Koningin en hare raadslieden hun aandacht wijdden aan verbetering van den toestand. De maritieme represaille van 1908, het in beslag nemen van de Venezolaansche marineschepen *Alix* en *23 de Majo*, was hiervan het gevolg. Castro's val bracht verademing, die met onderhandelingen werden ingeleid. In 1920 werden eindelijk de diplomatieke betrekkingen hersteld.

Curaçao's ligging heeft in den grooten wereldoorlog, die in 1914 uitbrak, geen aanleiding tot groote moeilijkheden en internationale verwikkelingen gegeven. Over het eerste oorlogsjaar schreef ik destijds (1916) uitvoerig in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde*, waarnaar ik moge verwijzen. Hier herinner ik alleen aan het bezoek van het Duitsche oorlogsschip, de *Karlsruhe*, op dien gedenkwaardigen 12den Augustus 1914, toen wij nog niet eens wisten, of ons land tot de oorlogvoerenden behoorde of niet. In de volgende oorlogsjaren is ook op Curaçao de voedselvoorziening een voorwerp van regeeringszorg moeten worden.

Het schrijven van eene „histoire contemporaine" heeft tal van bezwaren: data en feiten kan wellicht geven de houder van een dagboek, maar de beoordeeling, die ook tot de taak van den geschiedschrijver behoort, wordt beter aan een volgend geslacht gelaten, vooral wanneer het eene kleine maatschappij, of liever zes kleine maatschappijtjes, betreft, gelijk in Curaçao het geval is. Wanneer ik niettemin eenige herinneringsdagen in het geheugen terugroep, dan betreffen deze bijna allen een langer verleden dan binnen den regeeringstijd onzer Koningin valt.

Ik herinner aan de herdenking in 1905 van de opening

van het St. Elizabethsgasthuis op 3 December 1855, eene instelling, die haar naam en dien van Curaçao gevestigd heeft. Daarnaast moet vermeld worden de vooral onder leiding van Mevrouw Ds. Bosch-Van Loenen opgerichte afdeeling van „het Groene Kruis", die 7 Juli 1917 haar gelijknamig sanatorium opende.

Van de afschaffing der slavernij werd evenzeer een gouden jubileum gevierd, op 1 Juli 1913, deels op plechtige deels op opgewekte en ingetogen wijze. Op St. Eustatius plantte men een Oranjeboom.

De herstelling van Nederlands onafhankelijkheid was voor Curaçao, dat eerst in 1816 aan het moederland werd teruggegeven, in het vooruitzicht dier herdenking, geen aanleiding tot officieel feestvertoon. Weinig kon toen vermoed worden, dat ook de 4de Maart 1916 door den oorlogstoestand vrij onopgemerkt zou voorbij gaan. Eene breed opgezette beschrijving van „Curaçao's eeuwfeest", in *de West-Indische Gids* 1e jaargang begonnen, van de hand van P. A. Euwens O.P., wacht nog steeds op voltooiing. In het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde* werd in 1914 uit het Curaçaosche archief het „Verbaal van de inbezitneming" op 4 Maart 1816 openbaar gemaakt. Aan de „Entos" en aan de tentoonstelling „De Vrouw" in Nederland werd door de kolonie Curaçao deelgenomen.

Tijdens de groote droogte van 1912, sinds menschenheugenis zoo niet gekend, werd niet tevergeefs een beroep gedaan op de offervaardigheid van het moederland. De nood kon op onbekrompen wijze gelenigd worden, zelfs was er genoeg over om voor toekomstige magere jaren het „Ondersteuningsfonds Nederlandsche Antillen" te stichten.

„Oost en West" en het „Algemeen Nederlandsch Verbond" hadden hier de leiding genomen, twee vereenigingen, opgericht binnen ons verslagtijdperk — de laatste in 1898, kreeg niet vóór 1903 eene groepsorganisatie in de kolonie, eerstgenoemde, in 1899 opgericht, heeft aanstonds een afdeeling, die sedert te niet ging, te Willemstad gevormd —, die met het „Koloniaal Instituut" moeten ge-

noemd worden als de lichamen, die wel het meest gedaan hebben om juiste kennis omtrent de bij velen eigenlijk geheel onbekende kolonie in het moederland te verspreiden, hare economische en cultureele belangen hebben voorgestaan, en den band aan het moederland nauwer hebben aangehaald.

Ook in Curaçao zelf heeft het vereenigingsleven vruchten afgeworpen.

Chronologisch gaat voorop het reeds in 1896 gestichte *Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig genootschap*, dat wel is waar nimmer ontbonden is, maar het toch niet verder dan tot zes verslagjaren brengen kon, waarin vooral de bekende geschiedschrijver J. H. J. Hamelberg een schat van historische kennis wist bijeen te brengen en uit te geven, waaronder de helaas onvoltooid gebleven Geschiedenis van *De Nederlanders op de West-Indische eilanden* [1]) bovenaan staat.

In 1902 werd de *Vereeniging tot bevordering van landbouw, veeteelt, zoutwinning en visscherij opgericht*, in 1910 de *Curaçaosche Handelsbond*, om de economische belangen te helpen bevorderen. Tot grooten bloei heeft de vereeniging *Huisvlijt* het weten te brengen, die de herinnering aan wijlen Mevr. A. H. M. Helfrich-Middelaer levendig houdt.

Het *Curaçaosche Weerbaarheidscorps* zag het leven in 1903, maar moest onlangs de in 1902 rustend verklaarde schutterij volgen; de *Curaçaosche Padvinders-Organisatie* van 1913 moest vier jaren later ten gevolge van de geringe belangstelling ontbonden worden, echter wist verleden jaar Mej. L. Slothouwer de bovenwinders van St. Martin voor eenzelfde doel warm te maken.

De *Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer*, in 1914 opgericht, laat, als de gelegenheid zich voordoet, telkens in gunstigen zin van zich hooren.

Ongekend in het Curaçaosch vereenigingsleven was tot voor kort de staatkundige organisatie. De politieke scheidingslijn valt hier eigenlijk samen met de godsdienstige.

[1]) Gedrukt en uitgegeven bij J. H. de Bussy, Amsterdam, 1901—1909.

In 1922 zag de *Curaçaosche vrijheidsbond* het licht, goeddeels geschoeid op de leest van de gelijknamige Nederlandsche vereeniging. Zijne voorname taak zal wel eerst kunnen beginnen, wanneer ook de Curaçaosche bevolking voor het kiesrecht is rijp verklaard.

Nog twee data wil ik noemen: den 12den Juni 1910, toen de ramp met den gouvernementsschoener „Gouverneur *Van Heerdt*", die aan den gezaghebber van Bonaire A. E. J. van den Brandhof het leven kostte, plaats vond, en den 17den Juli 1922, die nog versch in het geheugen ligt.

Roemt de heer H. baron van Asbeck in het eerste jaarverslag der „West-Indische Kamer" over de toenemende belangstelling voor West-Indië in de Staten-Generaal, verleden maand wees ik er op, hoe daarin een snelle achteruitgang te bespeuren valt ten aanzien van Curaçao in de laatste jaren. Maar buiten de Kamers nam de belangstelling ontwijfelbaar toe ook bij hen, die nimmer de kolonie uit eigen aanschouwing leerden kennen. Behalve de studies, die ik reeds noemde mag ik nog vermelden den reuzenarbeid van Benjamins en Snelleman, die de wetenschappelijke wereld verrijkten met eene *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië,* de boeken van Prof. Dr. H. W. C. Bordewijk, die, na reeds in zijn academisch proefschrift over de *Rechtspersoonlijkheid der Nederlandsche Koloniën* een afzonderlijk hoofdstuk aan Curaçao te hebben gewijd, in 1911 een schets gaf van *Ontstaan en ontwikkeling van het Staatsrecht van Curaçao,* en drie jaren later eene volledige uitgave van de *Handelingen over de Reglementen op het beleid der Regering in de koloniën Suriname en Curaçao* het licht deed zien. Op hetzelfde terrein ligt het veel minder volledige werk van J. M. Plante Fébure, *West-Indië in het parlement 1897—1917*. Een bijzonder deel der Curaçaosche geschiedenis behandelt het gedenkboek van het *Gouden jubileum der Dominikaner missie op Curaçao W. I. 1870—1920*.

Er valt niet aan te denken, hier eene eenigszins volledige bibliographie te geven van al die kleinere geschriften

en tijdschriftartikelen, die in de laatste vijf-en-twintig jaren over Curaçao het licht zagen.

Alleszins vermeldenswaard is, dat het vele, dat tot voor kort overal verspreid werd aangetroffen, sedert 1919 in *de West-Indische Gids* één weg heeft kunnen vinden.

Het „Instituut voor Economische geschriften" gaf uit van Mr. G. J. Fabius, *Het bankwezen in Nederlandsch West-Indië*, Prof. Dr. J. P. de Josselin de Jong gaf eerst in het *Internationales Archiv für Ethnographie* en later in *de W. I. G.* ethnographische en archaeologische bijdragen, Dr. I. Boldingh schreef oover de *flora* onzer West-Indische eilanden, Ds. G. J. Eybers, toen nog predikant op Aruba, vertaalde het Nieuwe Testament in het Papiementsch, de landstaal, aan welke Dr. H. H. Fokker in het *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* (1914) eene monographie wijdde, Dr. N. Waterman behandelde „eenige hygiënische vraagstukken voor de Nederlandsche Antillen" in de „Nederlandsche vereeniging van Tropische geneeskunde; met de reeds genoemden gaf Dr. J. de Hullu geschiedkundige studiën.

Onder de geleerden, die de kolonie bezochten, moeten nog genoemd Prof. Mr. C. van Vollenhoven, Prof. Dr. Kraus en Dr. C. J. van der Horst. De reis van den heer H. van Kol, destijds Kamerlid, vindt men beschreven in zijn *Naar de Antillen en Venezuela.*

Van groote beteekenis zijn de topografische werkzaamheden, die van 1906—1915 in de kolonie verricht zijn. Alleen tot Saba hebben deze zich, naar ik meen, niet uitgestrekt. Van het stadsdistrict op Curaçao is een afzonderlijke kaart gemaakt; die van het eiland telt niet minder dan 18 bladen. Met dezen arbeid heeft Nederland een voorbeeld gegeven aan de andere koloniseerende mogendheden.

In het eerste jaar der regeering onzer Koningin had te Haarlem een Nederlandsch West-Indische tentoonstelling plaats.

Slechts weinige Nederlandsche dagbladen, als de *Nieuwe Rotterdamsche Courant, de Telegraaf* en *de Maasbode* bevatten min of meer regelmatig „correspondenties" uit

de kolonie. Voor de Curaçaosche pers verwijs ik naar de lijst van P. A. Euwens O.P. in *de West-Indische Gids* van 1921.

Sedert 1920 wordt in Amsterdam een *West-Indische kalender* uitgegeven.

Wanneer Curaçao zich dan straks opmaakt om het regeeringsjubileum der Koningin te vieren, slaat het, gelijk ik zeide, een blik in het verleden. Maar in de toekomst ook. En de Curaçaoenaar, die zijn land liefheeft, verbindt aan het gebed voor het welzijn van Haar, die bij Gods gratie den scepter zwaait ook over hare volkeren in Oost- en West-Indië, eene bede voor den voorspoed van dat land.

Dordrecht, 15 Juli 1923.

MINISTER DE GRAAFF EN DE CORANTIJN-KWESTIE

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Na de vergadering van de Tweede Kamer van 6 Februari, waarin een aanvang gemaakt werd met de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1923, vroeg ik mij af of het niet beter was den strijd, dien ik zoovele jaren voer, op te geven.

Neen, zeiden eenige belangstellenden — want die zijn er — met wie ik de zaak besprak; leg alles daaromtrent vast in *De West-Indische Gids,* want geen mensch zal er naar gaan zoeken in de Bijlagen en Handelingen der Staten Generaal, misschien zelfs de Ministers niet.

En zie daar, mij, weer aan den Sisyphus-arbeid. Niet zonder eenigen goeden moed echter, want, zooals hier onder zal blijken, kan er een bescheiden stap in de goede richting geconstateerd worden.

Aansluitend aan mijn artikel in *De West-Indische Gids* van December 1922 (4e jg. blz. 401) valt dan mede te deelen, dat in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de Surinaamsche begrooting voor 1923 (Zitting 1922—1923—1) over de *grensscheiding* het volgende te lezen staat:

> Inlichtingen werden verzocht omtrent den stand van het vraagstuk der grensregeling in Suriname. Is — vroeg men — de Regeering bereid, de te dezen aanzien door haar met den Gouverneur en met andere Regeeringen gewisselde correspondentie aan de Kamer over te leggen?

De Memorie van Antwoord, ingezonden bij brief van 14 December 1922, gaf hierop het volgende bescheid:

Inzake de grenzen van Suriname blijft de Regeering streven naar definitieve oplossingen ten aanzien van nog overgebleven vraagpunten. De ondergeteekende is van meening dat, daargelaten of overlegging aan de Kamer van de aangaande deze aangelegenheid gevoerde ambtelijke briefwisselingen te eeniger tijd zou kunnen plaats vinden, in elk geval het tijdstip daarvoor thans nog niet daar is.

Het Koloniaal Weekblad van 21 December maakte omtrent dit antwoord de volgende opmerking:

Dit zeer diplomatieke antwoord, dat men eerder van een ouderwetschen Minister van Buitenlandsche Zaken dan van een Minister van Koloniën zou verwacht hebben, is vol voetangels en klemmen en zou aanleiding kunnen geven tot tal van vragen. Het is te hopen, dat er onder de 100 leden van de Tweede Kamer eenigen zullen zijn, die inzien dat zij met dit geheimzinnige antwoord geen genoegen kunnen nemen. De Kamer zou de risée van het volk worden, zoo zij zich op deze wijze door den Minister aan het lijntje liet houden.

In de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 6 December verscheen no. 2 van de reeks voortreffelijke brieven van Dr. M. van Blankenstein — den ster-correspondent van het blad — over de door hem bezochte kolonie. Een kaart van Suriname stond aan het hoofd van den brief, evenals bij de volgende brieven.

Het Koloniaal Weekblad van 14 December teekende over deze kaart het volgende aan:

.... Het is een goed denkbeeld van de redactie, boven de brieven van haar correspondent de kaart van Suriname af te drukken. Jammer dat de voorstelling van de grensrivieren niet anders is. Het is niet uitgemaakt of de Litani- dan wel de Marowijne-kreek de voortzetting is van de Marowijne-rivier. En wat de Corantijn betreft, is het beslist een fout de Coeroenie als een belangrijker rivier dan de Nieuwe Rivier af te beelden. De redactie leze eens in *De West-Indische Gids* van November 1920, December 1921 en December 1922 de artikelen over de Surinaamsche grenskwesties.

De BR van den naam Britsch Guiana had moeten blijven buiten den driehoek door de beide bronrivieren gevormd.

Het is mij bekend dat ook van andere zijde de aandacht der redactie op de onjuiste plaatsing dezer beide letters is gewezen. Het blad van 22 December verbeterde dit laatste maar liet de bronrivieren ongewijzigd.

Het Koloniaal Weekblad van 19 Januari 1923 kwam op de zaak terug:

> De *N. R. Ct.* plaatst boven de artikelen van haar ster-correspondent telkens een kaartje van Suriname, een voortreffelijke manier om den velen duizenden lezers van het blad het bestaan van de kolonie in te prenten. Op de eerste kaarten was de BR van Britsch Guiana afgedrukt tusschen de beide bronrivieren van de Corantijn. Wij wezen daarop in dit blad. In de volgende kaarten is de BR buiten dit gebied geplaatst, maar een andere fout — waarop wij ook gewezen hebben — is gebleven, n.l. de voorstelling van de Koetari-Koeroeni als een belangrijker rivier dan de Nieuwe Rivier. Het is juist omgekeerd. Wij geven alsnog in overweging om dit te verbeteren door laatstgenoemde rivier dikker te teekenen. Een technisch bezwaar daartegen bestaat, voor zooveel wij weten, niet.

Dat bezwaar schijnt wèl te bestaan. In de volgende kaarten is althans dezelfde voorstelling gehandhaafd.

De volkomen onverklaarbare gedragingen van opvolgende Ministers van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken, met betrekking tot de kwestie van de westgrens van Suriname moeten den meest argeloozen mensch wantrouwend maken. Jaar in jaar uit op vragen van de Staten Generaal ontwijkende en tegenstrijdige antwoorden .Het is toch onaannemelijk dat zoovele Ministers niet in staat zouden zijn geweest een zoo eenvoudig vraagstuk, als waar het hier om gaat, te begrijpen.

> It is a deep and mysterious science; and we probably cannot do better than to confess our inability to understand its intricacies and sinuosities.

Zóó schreef over diplomatie Grover Cleveland in zijn in een vorig artikel aangehaald boekje *The Venezuelan Boundary Controversy*.

Deze overwegingen waren mij aanleiding aan de redactie van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* plaatsing te verzoeken van het volgende stukje. (Zie het nummer van 19 December, Avondblad B):

SURINAME'S WESTELIJKE GRENS

In het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1923 werden inlichtingen verzocht omtrent den stand van het vraagstuk der grensregeling van Suriname. Is — vroeg men — de regeering bereid, de te dezen aanzien door haar met den gouverneur en met andere regeeringen gewisselde correspondentie aan de Kamer over te leggen?

Hierop geeft de Memorie van Antwoord dit bescheid: „Inzake de grenzen van Suriname blijft de regeering streven naar definitieve oplossingen ten aanzien van nog overgebleven vraagpunten. De ondergeteekende is van meening, dat, daargelaten of overlegging aan de Kamer van de aangaande deze aangelegenheid gevoerde ambtelijke briefwisselingen te eeniger tijd zou kunnen plaats vinden, in elk geval het tijdstip daarvoor thans nog niet daar is."

Dit antwoord ziet er zeer onschuldig uit. Niettemin mag m. i. de Kamer daarmede geen genoegen nemen. De minister spreekt in het meervoud: „de grenzen", „oplossingen van nog overgebleven vraagpunten". *Welke* grenzen bedoelt Zijne Excellentie?

In 1913 verklaarde de minister van buitenlandsche zaken, jhr. de Marees van Swinderen, in de Eerste Kamer: „De opmerking, dat uit de laatst bekende nasporingen zou gebleken zijn, dat de New-River de eigenlijke Corantijn is en diensvolgens de grens zou vormen tusschen Suriname en Britsch-Guyana, berust op een dwaling. Integendeel is het op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard in overeenstemming met de Britsche regeering, als een uitgemaakte zaak te beschouwen, dat die grens wordt gevormd door de Cutari-Curuni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende."

Volgens deze verklaring — waarvan ik in mijn artikelen in *De West-Indische Gids* de onjuistheid meen te hebben aangetoond — zouden er dus aan de westzijde van Suriname geen „overgebleven vraagpunten" zijn. Daar wel niemand, die het vraagstuk heeft bestudeerd, hiermede zal instemmen, is het m. i. de onafwijsbare plicht der Kamer, den minister van koloniën categorisch de vraag te stellen of *Zijne Excellentie onder de „overgebleven vraagpunten" ook rekent de kwestie Cutari-Curuni of New-River.*

Het is toch buiten twijfel, dat bij de herhaalde vragen, door de Tweede, zoowel als door de Eerste Kamer gedaan, *deze* grenskwestie steeds op den voorgrond heeft gestaan.

Voorts zou aan den minister de vraag dienen gesteld te worden, *van welken aard* de bezwaren zijn tegen de overlegging aan de Kamer reeds *nu* van de gevoerde briefwisselingen en of die bezwaren ook gelden de 80 jaar oude bescheiden.

DR. H. D. BENJAMINS

Den Haag, 17 Dec. '22.

Op 22 December stond de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1923 op de agenda van de Tweede Kamer, maar de heeren verkeerden in vacantiestemming en de behandeling van de begrooting werd verdaagd tot na het reces. In de vergadering van 6 Februari was de begrooting aan de orde en het bleek dat een jongere partijgenoot van den heer Van Kol, de heer IJzerman, diens taak op zich had genomen. Het is opmerkelijk dat, sedert het overlijden van Jhr. Mr. van Doorn, geen der andere partijen in de Kamer van eenige belangstelling in deze kwestie heeft doen blijken.

Volgens het officieele verslag zeide de heer IJzerman over de grenskwestie het volgende:

Ik begin dan met „une affaire ténébreuse", waaromtrent reeds in vroeger jaren de heeren van Doorn en van Kol opheldering hebben zien te krijgen, maar die nog altijd even duister gebleven is: de quaestie van de regeling van Suriname's westgrens, waarvan de zonderlinge historie door dr. Benjamins in de *West-Indische Gids* is verhaald; een zeer stichtelijke bijdrage tot de geschiedenis van de geheime diplomatie.

In het Voorlopig Verslag is wederom — voor de zooveelste maal — gevraagd om inlichtingen omtrent den stand van het vraagstuk der grensregeling en om overlegging aan de Kamer van de daarover gevoerde correspondentie.

In de Memorie van Antwoord zegt Zijn Excellentie, dat de Regeering in zake de grensregeling blijft streven naar definitieve oplossingen ten aanzien van nog overgebleven vraagpunten. En verder:

> „De ondergeteekende is van meening, dat, daargelaten of overlegging aan de Kamer van de aangaande deze aangelegenheid gevoerde ambtelijke correspondentie te eeniger tijd zou kunnen plaats vinden, in elk geval het tijdstip daarvoor thans nog niet daar is."

Zijn Excellentie onthoudt zich dus zorgvuldig van elke uitlating, waardoor de belangstelling van de vragende Kamerleden ook maar eenigszins bevredigd zou kunnen worden.

Ik ben niet optimistisch genoeg om te hopen, dat het mij zou kunnen gelukken Zijn Excellentie te bewegen om alsnog in de Volksvertegenwoordiging zooveel vertrouwen te stellen, dat hij haar inzage zou willen geven van de correspondentie over de grensregeling. Ik zal mij daarom bepalen tot het doen van eenige bescheiden vragen om nadere inlichting over die geheimzinnige zaak; vragen zóó eenvoudig, dat Zijne Excellentie ze alleen met een „ja" of een „neen" kan beantwoorden:

1°. Heeft de Engelsche Regeering bezwaar gemaakt tegen publicatie door de Nederlandsche Regeering of tegen overlegging door de Neder-

landsche Regeering aan het Nederlandsche Parlement van een deel dier correspondentie?

2°. Is er in 1903 — zonder medewerking van de Staten Generaal — een regeling met Engeland getroffen omtrent Suriname's westgrens?

En zoo ja, was dat dan niet in strijd met het 2de lid van artikel 1 van het Surinaamsche Regeeringsreglement, dat luidt: „Verdragen, betreffende afstand of ruiling van grondgebied of regeling der grensscheiding behoeven de goedkeuring der Staten-Generaal"?

3°. Behoort tot de „nog overgebleven vraagpunten" ook de quaestie betreffende het gebied tusschen de Koeroeni en de Nieuwe Rivier?

Het antwoord van den Minister, den heer de Graaff, luidde:

Het derde punt, dat door den heer IJzerman aan de orde is gesteld, betrof de regeling van de westgrens van de kolonie Suriname.

Zooals aan de Vergadering bekend zal zijn, wordt die westgrens gevormd door de Corantijnrivier. Nu is al dadelijk een van de dubieuze punten, in hoeverre die rivier als zoodanig in haar bovenloop verondersteld moet worden haar voortzetting te vinden in de Koeroenirivier, dan wel in de zoogenaamde Nieuwe Rivier.

Door den heer IJzerman zijn mij drie concrete vragen gesteld. In de eerste plaats, of de Engelsche Regeering bezwaren heeft gemaakt tegen overlegging van de stukken betreffende de grensregeling aan de westkant van Suriname aan het Nederlandsche Parlement.

Die vraag kan ik al dadelijk ontkennend beantwoorden. Aan eenige bedenking van dien aard is vermoedelijk zelfs geen oogenblik gedacht.

De tweede vraag van den heer IJzerman, luidende ongeveer als volgt Is met Engeland in 1903 of later een verdrag aangegaan omtrent de westgrens van de kolonie?, is eveneens al aanstonds ontkennend te beantwoorden. Een verdrag van dien aard is niet getroffen.

Behoort — heeft in de derde plaats de heer IJzerman gevraagd, ik meen althans hiermede zijn bedoeling juist weer te geven — het gebied tusschen de Koeroeni-rivier en de Nieuwe Rivier tot de dubieuze onderwerpen, die zich bij deze grensregeling zouden voordoen? Inderdaad zou dit het geval kunnen zijn.

Van een overlegging van stukken kan op dit oogenblik bezwaarlijk sprake wezen; daarvoor zou ook in werkerlijkheid geen urgentie bestaan.

Practisch belang heeft overigens — ik moet er dit dadelijk bijvoegen — de quaestie voorshands al zeer weinig. Voor zoover mij bekend, heeft zich tot op het oogenblik geen reëele moeilijkheid voorgedaan, die aanleiding zou kunnen geven om de zaak metterdaad ter hand te nemen. Het komt mij bovendien voor, dat vooral in een tijd als dezen, waarin elke uitgave zwaar weegt, tot een publicatie als bedoeld niet bij voorkeur zou moeten worden overgegaan.

Bij zijn repliek zeide de heer IJzerman:

Ik heb met groote verbazing gehoord het antwoord van den Minister op mijn vraag, of in 1903 zonder medewerking van de Staten-Generaal een grensregeling met Engeland heeft plaats gevonden. De Minister heeft die vraag pertinent ontkennend beantwoord. maar het komt mij voor, dat die verklaring eenigszins in strijd is met een andere officieele verklaring. Die grensquaestie is herhaaldelijk ter sprake gekomen, herhaaldelijk hebben de Kamerleden daarover vragen gericht aan den Ministers van Buitenlandsche Zaken en Koloniën, vragen, die altijd met zeer weinig zeggende antwoorden zijn beantwoord. Maar één keer is een zeer pertinente verklaring afgelegd, niet hier in Holland, maar in de vergadering van de Koloniale Staten in Paramaribo. Daar had 5 Mei 1913 een debat plaats en toen heeft de Regeeringsvertegenwoordiger, de procureur-generaal, gezegd, dat reeds in 1903 de beslissing in deze had plaats gevonden en dat het dus bezwaarlijk was om van deze Regeering te vragen, er voor te zorgen, dat een herziening zou plaats hebben.

Bij zijn repliek is hij daarop teruggekomen en heeft gezegd: wanneer de vergunning wordt verleend en die correspondentie wordt overgelegd, zal blijken, dat die beslissing niet lichtvaardig is genomen, maar in overeenstemming is met het advies van den Raad van State.

Het komt mij voor, dat dat onmogelijk is te rijmen met de verklaring van den Minister en aangezien ik noch den procureur-generaal, noch den Minister van onwaarheid mag verdenken, lijkt mij de meest juiste oplossing, dat de Minister thans besluit tot publicatie van de stukken, opdat wij kunnen beoordeelen, wie de juist verklaring van de zaak heeft gegeven.

De repliek van den Minister was verbluffend door haar kortheid:

Wat de grensregeling betreft, kan ik den heer IJzerman de verzekering geven, dat een verdrag, als hij bedoelt, niet gesloten zou kunnen zijn, zonder dat de Volksvertegenwoordiging daarin ware gekend.

En de Kamer bleef onbewogen!

Voor de zooveelste maal is gebleken dat de Tweede Kamer, evenmin als een debat-avond, de gelegenheid biedt om een kwestie geheel uit te vechten.

De redeneering van den heer IJzerman was duidelijk, de drie vragen waren zuiver gesteld.

Maar wat te zeggen van de antwoorden van den Minister?

Zijne Excellentie noemt het een van de „dubieuee punten" of de Koeroeni-rivier dan wel de Nieuwe Rivier de Corantijn en dus de grens is. Van tweeën één: òf Zijne Excellentie heeft niet voor den geest de beruchte verklaring van den toenmaligen Minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. Mr. de Marees van Swinderen in 1913 aan de Eerste Kamer — n.l. dat *in overeenstemming met de Britsche Regeering* de grens wordt gevormd door de Koetari-Koeroeni — zoodat hier dus *geen „dubieus punt"* zou zijn, òf er zijn sedert dien met de Britsche Regeering onderhandelingen gevoerd, waaromtrent de Minister geen mededeeling aan de Kamer kan of wil doen.

Met het een „dubieus punt" te noemen welke der bronrivieren de Corantijn is, blijft de Minister aan den vreesachtigen kant. Immers heeft de eenige onderzoeker die *beide* bronrivieren heeft opgenomen uit zijne nauwkeurige metingen het besluit getrokken

that the new river is fully twice the size of what has hitherto been regarded as the Corentyne river, but which is really only a branch.

Hoe dit ook zij, de verklaring van Minister de Graaff staat mijlen ver van Jhr. de Marees van Swinderen's verbluffende bewering en moet als een belangrijke stap vooruit beschouwd worden [1]).

In een belangrijke aangelegenheid dus *verschil van opvatting* tusschen onze Departementen van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken! Hebben de Staten-Generaal, heeft het Nederlandsche volk er geen recht op dat deze eigenaardige stand van zaken worde opgehelderd? En is dit anders mogelijk dan door volledige publicatie van *alle* bescheiden?

Een tweede stap vooruit — en een belangrijke! — is de

[1]) In de vergadering van de Tweede Kamer van 16 Januari 1914 onderwierp wijlen Jhr. Mr. van Doorn deze bewering aan een scherpe kritiek. Het antwoord van den toenmaligen Minister van Koloniën — in de vergadering van 20 Januari — sloeg daarop als een tang op een varken. Maar, voor zeeveel er uit diens rede iets viel te besluiten, was het dat de grensregeling nog in de toekomst lag. Hetzelfde is af te leiden uit des Ministers eigenaardige, op 21 Maart 1914 in de Eerste Kamer uitgesproken rede.

ontkennende verklaring van den Minister op de vraag van den heer IJzerman, of de Engelsche Regeering bezwaar heeft gemaakt tegen publicatie door de Nederlandsche Regeering of tegen overlegging door de Nederlandsche Regeering aan het Nederlandsche Parlement van een deel dier correspondentie. De Minister had kunnen volstaan met een eenvoudig „neen"; maar Zijne Excellentie voegt er bij:

Aan eenige bedenking van dien aard is vermoedelijk zelfs geen oogenblik gedacht.

Hier dringt zich de vraag op: *is* er dan aan de Britsche Regeering gevraagd of zij bezwaar had tegen die publicatie of die overlegging? Wanneer en met welk doel? Immers was de Minister niet bereid tot die publicatie of die overlegging. Dat zonder instemming van de Britsche Regeering van publicatie of overlegging van de bescheiden — waarmede ik niet bedoel de 80 jaren oude — geen sprake kon zijn, spreekt van zelf. Maar is de toestemming niet gevraagd, wat beteekent dan de opmerking van den Minister?

Weer dus een duister punt in deze duistere affaire!

Overigens ben ik het met den Minister geheel eens in zijn vermoeden. In mijn ingezonden stuk in *Het Vaderland* (Ochtendblad van 1 Maart 1922 en *De West-Indische Gids* van December 1922) schreef ik, in antwoord op de opmerking van Mr. Breukelman, dat Engeland bezwaar kan maken tegen de publicatie van het geen aan onze regeering gevraagd is:

Dit houd ik voor te eenenmale uitgesloten. De Engelschen zijn te handige diplomaten om de verdenking op zich te laden, dat er in hun diplomatieke correspondentie iets zou staan dat het daglicht niet zien mag.

Men mag van een Minister geen stenografische vaardigheid verwachten en zelfs al bezat hij die, dan nog zou de mogelijkheid niet uitgesloten zijn, dat een vraag, door een spreker gedaan, maar den Minister niet schriftelijk voorgelegd, niet volkomen juist wordt teruggegeven. Onge-

lukkig heeft dat niet zuiver teruggeven van een vraag plaats gehad juist hier, waar des Pudels kern ligt. De heer IJzerman vroeg of er in 1903 — zonder medewerking van de Staten-Generaal — een *regeling* [1]) is getroffen omtrent Suriname's westgrens. De Minister antwoordt: „Een *verdrag* [1]) van dien aard is niet getroffen".

Dàt zal de heer IJzerman ook wel geweten hebben.

In mijn vorig artikel zeide ik dat de Minister gemaakt is van het hout waaruit men diplomaten snijdt. Zou hier de diplomaat aan het woord zijn? Een *verdrag* is niet gesloten. Dat heeft Jhr. de Marees van Swinderen ook niet beweerd. Hij heeft verklaard dat *in overeenstemming met de Britsche Regeering* als een uitgemaakte zaak is te beschouwen, dat de grens wordt gevormd door de Koetari-Koeroeni. Nu staat het als een paal boven water dat er na de beslissing van het scheidsgerecht in het grensgeschil Venezuela-Britsch Guiana door onze Regeering een vertoog is gericht tot de Britsche [2]). Er was dus iets te betoogen. Dat iets betrof de vraag New River of Koetari-Koeroeni. Er bestond dus onzekerheid omtrent de grens. Die onzekerheid kon niet worden weggemoffeld in een onder onsje tusschen gezanten en Ministers van Buitenlandsche Zaken. Men *mocht* niet *tot overeenstemming komen* met de Britsche Regeering zonder medewerking van de Staten-Generaal. Het tweede lid van artikel 1 van het Surinaamsche regeeringsreglement laat geen andere uitlegging toe. Zit hem de kneep daarin dat de regeling van de zaak in een onder onsje of bij briefwisseling niet een verdrag noodig maakte en de Staten-Generaal, naar de zienswijze van het Departement van Buitenlandsche Zaken, er dus niets meê van doen hadden?

Het antwoord op de derde vraag van den heer IJzerman, zooals de Minister deze terug gaf — „behoort het gebied tusschen de Koeroeni-rivier en de Nieuwe Rivier

---

[1]) Ik cursiveer.

[2]) Zie o.a. de Memorie van Antwoord van Minister van Asch van Wijck, Surinaamsche begrooting voor 1902, waar de Minister tevens verklaarde de grensbepaling hoogst gewenscht te achten en de noodige stappen te zullen doen om daartoe te geraken.

tot de litigieuze onderwerpen, die zich bij deze grensregeling zouden voordoen" — geeft weer eenige hoop op uitkomst. Een slag om den arm houdende, zeide de Minister: „Inderdaad zou dit het geval *kunnen* [1]) zijn." Men leze dit in verband met de verklaring in de boven aangehaalde Memorie van Antwoord: „Inzake de grenzen van Suriname blijft de Regeering streven naar definitieve oplossingen ten aanzien van nog *overgebleven vraagstukken*".

Bewijst dat woordje *kunnen* niet dat mijn alarm blazen in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* niet overbodig was?

Al is de verklaring van den Minister niet juist onbewimpeld, men mag er de gevolgtrekking uit maken, dat hij de „overeenstemming", door Jhr. de Marees van Swinderen bedoeld, niet beschouwt als een *definitieve oplossing*.

Zooveel is dus bereikt.

Practisch belang — aldus de Minister — heeft overigens de quaestie voorshands al zeer weinig. Voor zoover hem bekend, heeft zich tot op dit oogenblik geen reëele moeilijkheid [2]) voorgedaan, die aanleiding zou kunnen geven om de zaak metterdaad ter hand te nemen.

Ik moet hierin met Zijne Excellentie van meening verschillen, daarbij dankbaar opmerkende dat ook deze Ministerieele verklaring bevestigt, dat er nog iets is ter hand te nemen, dat er dus nog niets *definitief* [3]) geregeld is. Moet er, om tot een oplossing te komen, gewacht worden tot zich een „reëele moeilijkheid" voordoet? Zal het dan niet moeilijker worden om tot een oplossing te komen? Er is geen aannemelijke reden tot uitstel. Grens-onzekerheid is — de ervaring leert dat overal — een uiterst gevaarlijke toestand. De Britsche Regeering zal deze zaak zeker niet ter tafel brengen. Zóó ontwikkeld is het rechtsgevoel in de wereld nog niet.

---

[1]) Ik cursiveer.

[2]) Dat zal wel waar zijn! Zoolang men Britsch Guiana in het rustig bezit van het bewuste gebied laat, zal er van dien kant zeker geen moeilijkheid rijzen. Toch is er met betrekking tot deze aangelegenheid reeds het een en ander voorgevallen, dat de Departementen van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken niet schijnen te weten.

[3]) Ik cursiveer.

Onze Regeering zal het initiatief moeten nemen. Hoe eer hoe beter.

In zijn art*int* van 9 Februari j.l.,in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 9 Februari j.l., Av.bl. A, schreef Dr. M. van Blakenstein:

Den minister van koloniën zouden wij willen vragen, of hij nog even gerust zal zijn, *dat de grenskwestie aan den Corantijn* ook verder *geen moeilijkheden zal opleveren*, wanneer in het betrokken gebied diamanten zouden worden gevonden. En, dit gebied komt daarvoor in de eerste plaats in aanmerking [1]). Het lijkt tijd, deze kwestie eindelijk eens te regelen.

Het zij mij veroorloofd hier aan te halen wat ik 25 jaren geleden schreef in mijn artikel *De grenzen van Nederlandsch Guiana* (*Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Aardr. Genootschap*, jg. 1898, December-aflevering, blz. 843):

Landstreken waarin tot heden niemand eenig belang stelt, van welker bestaan wellicht slechts de geografen zich bewust zijn, kunnen morgen om den gebleken mineralen rijkdom van den bodem in hooge mate de begeerlijkheid der natiën opwekken en zoo de bron worden van ernstige verwikkelingen. Meer dan andere streken heeft Guiana — nog altijd de klassieke bodem voor hen die zoeken naar Eldorado — hiervan voorbeelden opgeleverd. Het is wijs beleid, waar dit nog mogelijk is, omtrent de grenslijnen tot overeenstemming te geraken vóór dat de gebleken of gewaande rijkdom van den bodem daartoe dwingt, maar dan ook de oplossing zooveel te moeilijker maakt.

In hetzelfde artikel kon ik nog schrijven:

Niet om het stuk misschien geheel waardeloos land tusschen de bronrivieren van de Corantijn moet het ons te doen zijn, maar om het recht van het spel!

En in mijn artikel van December 1922:

[1]) *De West* van 30 Januari 1923 verneemt uit Nickerie dat wederom twee expedities naar de *Corantijn* zijn vertrokken voor prospectie naar *diamanten*. Hetzelfde blad ontleent aan de *New York Times*, dat een groote stroom van diamantzoekers wordt verwacht.

In *Christmas Tide 1922, The Colony's Annual, published by „The Argosy" Company, Limited, Georgetown, Demerara,* vind ik deze verwachting uitgesproken: „It is only a matter of time before other parts of British Guiana are proved to be diamondiferous and payable".

.... Immers bevat het gebied tusschen Koeroeni en New River, voor zooveel bekend, niets dat de begeerlijkheid van wien ook zou kunnen opwekken. Ten tijde van Schomburgk en later van Barrington Brown was het geheel onbewoond en dat is het nog steeds.

Nu is er aan de Berbice diamant gevonden! Waarom heeft de Regeering in deze aangelegenheid niet den raad gevolgd haar reeds zoovele jaren geleden gegeven?

De Minister handhaaft zijn bezwaar tegen de publicatie van de bescheiden, omdat in een tijd als deze elke uitgave zwaar weegt. Dit is geen reden om noodzakelijke uitgaven achterwege te laten. In mijn artikel in *De West-Indische Gids* van December 1921 heb ik al tastende trachten te onderzoeken hoe omvangrijk de bescheiden wel konden zijn en ik kwam tot de slotsom dat de omvang van de geheele correspondentie, als ze gedrukt werd met een niet te groote letter, zou meevallen en dat de Staat der Nederlanden die kosten nog wel zou kunnen dragen. Men overdrijve onze armoede niet.

Overlegging der stukken aan de Staten Generaal *zou niets kosten*, maar daarin zie ik geen heil.

Na de meermalen genoemde verklaring van Jhr. de Marees van Swinderen — niet in een improvisatie maar *schriftelijk* medegedeeld — zal het ieder wel duidelijk zijn, dat, bij een behandeling van de kwestie, deskundige voorlichting niet zal kunnen worden gemist. *Daartoe is de publicatie van de bescheiden onontbeerlijk.*

En niet alleen Ministers van Buitenlandsche Zaken staan soms op gespannen voet met de aardrijkskunde. Ook hun collega's van Koloniën kunnen op dit gebied wel eens rare noten kraken. Bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting in de reeds genoemde vergadering van de Eerste Kamer op 21 Maart 1914, gaf Mr. Pleyte — herinner ik het mij wel, met een kaart vóór zich — een geographische demonstratie over de bronrivieren van de Corantijn. Om de onbelangrijkheid van de geheele kwestie aan te toonen berekende hij de oppervlakte van het gebied tusschen die bronrivieren en kreeg tot uitkomst.... ruim 100 H.A. In waarheid is de oppervlakte ± 1.000.000

H.A. Nederland heeft een oppervlakte van 3.300.000H.A.

Het zal wel een lapsus van Zijne Excellentie zijn geweest, maar merkwaardigerwijze is het cijfer in het officieele verslag blijven staan.

Maar al ware het gebied slechts 100 H. A. moeras, dat zou aan de zaak niets veranderen. Wij hebben geen landhonger. Het gaat hier uitsluitend om een vraag van recht! Daarvoor te strijden is toch de moeite waard.

Uit zijn pleidooi blijkt — het zij met allen eerbied gezegd — dat Minister Pleyte niet heeft begrepen waarom het ging. Ik zal dat hier niet gaan betoogen. Uit de rede wil ik slechts dit aanhalen:

.... Het is bekend dat de Minister van Buitenlandsche Zaken en de Minister van Koloniën door den heer Van Doorn in de Tweede Kamer over deze zaak zullen worden geïnterpelleerd, *en de Regeering is bereid alsdan alle gegevens te verstrekken waarover zij beschikt en die zij voor publicatie geschikt zal achten* [1]).

Een hoogst merkwaardige verklaring, wanneer men die legt naast deze van den Minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. Dr. Loudon, eenige weken vroeger afgelegd:

De ondergeteekende kan geene vrijheid vinden om de overlegging van stukken betreffende de grensscheiding tusschen Suriname en Britsch Guyana te bevorderen.

Merkwaardig ook naast de afwijzende verklaringen van de tegenwoordige Regeering, door mij medegedeeld in mijne artikelen van December 1921 en December 1922.

Wat een sollen met de publieke zaak!

Ook de Eerste Kamer heeft zich nu de zaak aangetrokken. In haar Voorloopig Verslag betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1923 lees ik:

Uit hetgeen de Minister aanteekende op blz. 5 der Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer blijkt, dat er ter zake van de westgrens van Suriname vraagpunten zijn gerezen, die moeten worden opgelost

[1]) Ik cursifeer.

en dat er betreffende die aangelegenheid correspondentie bestaat, die nog niet aan de Volksvertegenwoordiging kan worden overgelegd. In zijne rede van 6 Februari j.l. (*Handelingen* blz. 1419) deelde de Minister mede, dat de quaestie voorshands al zeer weinig practisch belang heeft. Voorts blijkt uit die rede, dat de bedoelde vraagpunten kunnen betrekking hebben op het gebied tusschen de Koeroeni-rivier en de Nieuwe Rivier en geen verband houden met een in 1903 of later met Engeland gesloten grensverdrag, wijl dit niet bestaat.

In een artikel van dr. BENJAMINS in de *West-Indische Gids*: „Suriname's Westgrens und kein Ende", wordt verwezen (blz. 395) naar een opmerking van Minister LOUDON in de Memorie van Antwoord van het Voorloopig Verslag dezer Kamer betreffende hoofdstuk III der begrooting voor 1914, welke opmerking strekt om te doen uitkomen „dat een grensgeschil daar ter plaatse niet bestaat". In een artikel van denzelfden schrijver, getiteld: „Nogmaals Suriname's Westgrens" (*West-Indische Gids*, December 1922) wordt een uitspraak aangehaald, volgens welke Lord SALISBURY het bedoelde grensgedeelte als definitief vastgesteld beschouwde (blz. 417), terwijl in datzelfde artikel (blz. 414) wordt herinnerd, dat de procureur-generaal in de vergadering van de Koloniale Staten op 5 Mei 1913 mededeelde, dat in 1903 na grondige overweging eene beslissing was tot stand gekomen.

De leden, die op het vorenstaande de aandacht vestigden, meenden, dat strijd tusschen twee rubrieken van uitspraken niet kan worden ontkend en verzochten den Minister een duidelijk overzicht te willen geven van de vraagspunten, die thans nog moeten worden opgelost. Uit de opmerking van den Minister, dat zich tot op dit oogenblik geen reëele moeilijkheden hebben voorgedaan, leidden deze leden af, dat het tijdstip gunstig is voor een definitieve oplossing indien die nog moet worden tot stand gebracht. Zoodra werkelijke moeilijkheden zich voordoen en reëele belangen in het spel komen, wordt de oplossing veel bezwaarlijker.

Zie hier het antwoord van den Minister:

De in het Voorloopig Verslag verzochte uiteenzetting nopens bestaande vraagpunten ter zake van de westgrens van Suriname, hoopt de ondergeteekende, voor zooveel vereenigbaar met de beperking in het tweede lid van artikel 95 der Grondwet, te zijner tijd te kunnen verstrekken in een, na overleg met zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken ten behoeve van de Staten-Generaal te maken overzicht, met de samenstelling waarvan eenige tijd gemoeid zal zijn [1]).

Het bedoelde tweede lid, luidt:

[1]) Bij de openbare behandeling van de begrooting, op 3 Mei, is de Eerste Kamer niet op de zaak teruggekomen.

Zij (de hoofden der ministerieele departementen) geven aan de Kamers, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk, de verlangde inlichtingen, waarvan het verleenen niet strijdig kan worden geoordeeld met het belang van den Staat.

Wat van deze toezegging te denken, vooral nu er nog uitdrukkelijk wordt verwezen naar de beperking, die het tweede lid van artikel 95 der Grondwet oplegt? Heeft men — waar uit het vorenstaande en uit mijne vorige artikelen gebleken is, hoezeer opvolgende ministers deze eenvoudige zaak vertroebeld hebben — eenige kans te verwachten dat het toegezegde overzicht het *volle* licht zal brengen? Zal „het belang van den Staat" niet tot voorwendsel dienen om niet mede te deelen dat waarop het juist aankomt? En hoe zullen de Staten-Generaal kunnen weten wat niet is medegedeeld?

Een overzicht „ten behoeve van de Staten-Generaal". Wil dat zeggen dat het stuk niet zal worden openbaar gemaakt?

In elk geval blijkt uit het antwoord van den Minister, dat er sprake is van bestaande vraagpunten — dus meer dan één — *ter zake van de westgrens*.

Ik durf voorspellen dat het overzicht teleurstelling zal brengen en ik moet het voor de zooveelste maal herhalen: alleen volledige publicatie van *alle* bescheiden — ook de oudste, alsook de nota's uit Suriname — kan de opheldering geven, waarop het Nederlandsche volk recht heeft. Ook de oudste, omdat de wetenschap van hetgeen voorafgegaan is aan de reis van Schomburgk van 1843 onmisbaar is voor het goed begrijpen van al wat er na de scheidsrechterlijke uitspraak van 1899 in het Britsch-Venezuelaansche grensgeschil gebeurd is.

De hoop mag hier worden uitgesproken dat de Minister in zijn overzicht zich zal onthouden van verklaringen als die van de Ministers de Marees van Swinderen en Loudon.

Men zij er van verzekerd dat men aan het Foreign Office precies weet wat er in ons Parlement over deze grenskwestie gesproken wordt en het zou mij niet verwonderen of men verzamelt daar gegevens voor een mogelijke

arbitrage-procedure. In mijn artikel „*Nogmaals Suriname's westgrens*" (*De West Indische Gids* van December 1922, 4e jaargang, blz. 417) vestigde ik er de aandacht op dat, bij het debat gevolgd op zijne lezing in de „*Society of Arts*" op 6 December 1911, de heer J. A. J. de Villiers, in antwoord op de uiting van den voorzitter, Lord Reay, dat de Corantijnkwestie de gelegenheid bood voor nog een arbitrage, verklaarde dat, ingeval zulk een arbitrage mocht plaats vinden „he would be only too happy to place his services at the disposal of the Government".

Men weet dat de heer de Villiers — Superintendent of the Map Room, British Museum, Hon. Secretary of the Hakluyt Society, enz. enz., schrijver o. m. van het mooie boek over Storm van 's Gravesande — een zeer belangrijk aandeel heeft gehad in het voorbereiden en bijeenbrengen van de bescheiden, die de Britsche Regeering heeft voorgelegd aan de scheidsrechters welke uitspraak hadden te doen in de grensgeschillen van Britsch-Guiana met Venezuela en Brazilië. Bij dezen bekwamen geograaf en historicus zou de zaak voor Engeland in goede handen zijn. Onze Regeering houde daarmede rekening, en streve naar volledigheid wanneer zij haar „overzicht ten behoeve van de Staten-Generaal" samenstelt.

Niets wetende van de ontdekking van Barrington Brown in 1871 — zie blz. 266 hiervoren — heeft onze regeering natuurlijk niet kunnen opkomen tegen de eerst toen gebleken foutieve gevolgtrekking uit Schomburgk's onvolledige exploratie. De uitspraak van het scheidsgerecht in het geschil tusschen Britsch Guiana en Venezuela in 1899 gaf onze regeering aanleiding om aan deze aangelegenheid aandacht te wijden. (Zie *De West-Indische Gids* van November 1920, 2e jg. blz. 345).

Tegenover een mogelijke exceptie van de Britsche regeering dat wij eerst ruim een halve eeuw na Schomburgk's exploratie met deze kwestie zijn komen aandragen — een gevolg van ons vertrouwen in de juistheid der exploratie — staat dat de Engelschen een eeuw lang de geheele Corantijn als „Dutch waters" hebben erkend. En wat de

hiervoren genoemde verklaring van Jhr. Mr. de Marees van Swinderen betreft vestigen wij nogmaals de aandacht van onzen minister van Buitenlandsche Zaken op het illustere voorbeeld door wijlen Lord Salisbury in 1885 gegeven en door mij medegedeeld in *De West-Indische Gids* van December 1921, 3e jg. blz. 401.

Alle grensregelingen in de Guiana's hebben een lange voorgeschiedenis gehad.

Nooit is het te laat om een fout te herstellen. Hoe lang een verkeerde grens voor de juiste gehouden is doet niets ter zake. Dat is de les die wij leeren uit de vele grenskwesties in de Guiana's, die nu allen zijn opgelost behalve die van de west- en de oostgrens van Suriname.

Den Haag, Mei 1923

WAAROM LANDWEGEN IN DEMERARY WÈL IN SURINAME NIET NOODZAKELIJK WAREN

DOOR

Tj. PYTTERSEN

In mijn aan de Regeering uitgebracht rapport heb ik mijn meening over wegenaanleg in Suriname uiteengezet.

Een artikel getiteld „British Guiana's sea defences.", voorkomende in „The West Indian Committee Circular" van 21 Juni j.l. geeft mij aanleiding met een enkel woord op dit onderwerp terug te komen. In het cultuurgebied in de kuststreek van Demerary komen enkele rivieren voor die nagenoeg recht naar zee stroomen. Parallel met de kust loopende riviergedeelten komen dus niet voor, evenmin als waterloopen door welke die rivieren onderling verbonden zijn.

Nadat de oevers der beneden-rivieren aldaar door plantages waren ingenomen, werd uitbreiding van het plantagebedrijf gevonden langs de zeekust. Stevige dijken waren noodig om deze plantages tegen de kracht der zee te beschermen.

In b. v. g. artikel lezen wij omtrent dezen plantage-aanleg o.m.: „The front lands of the colony, for depths varying „according to their position, are several feet below high- „water mark. They are alluvial, and it was a congenial „task for the old Dutch colonisers, by the erection of „seadams, drainage trenches, and sluices, after the manner „of their native Holland, to place them in a position for „cultivation."

Onderling werden deze plantages door wegen verbonden, hetgeen een harde noodzakelijkheid was, daar er geen andere verbindingsweg bestond. Uitbreiding dezer

plantages deed een verbindingsweg ontstaan tusschen de rivieren onderling.

De sterke stroom langs de kust spoelde herhaaldelijk de dijken, welke ten koste van grooten arbeid en belangrijke finantieele offers waren aangelegd, weg; de somtijds zware zee was oorzaak van een onzekere afscheep van producten naar de zeeschepen, terwijl later ontstane modderbanken maakten dat die afscheep (evenals een behoorlijke loozing van het overtollige water), vrijwel geheel onmogelijk werden.

Het artikel geeft becijferingen van het terreinverlies in die streken ten gevolge van afspoeling en zegt dan: „The loss of territory involved may be realised by the „fact that, in some cases, the original cultivation area of „the estates is now nearly all, if not entirely, out at sea".

Het onderhoud der dijken is thans in handen van het Gouvernement. „The expenditure has been heavy — up to „date it has been even £ 1.000.000 — but if it effects its „object, no one will deny that it is money well spent, as „it will settle once for all a matter which has been a „drag all along on the sugar industry of the colony"....

De zich voor de kust vormende modderbanken maken de afwatering der plantages onvoldoende, zoodat aangenomen wordt, dat men ten slotte zal moeten komen tot den aanleg van groote pompstations die het water op meerdere plantages tegelijk op peil houden.

Het ontbreken van waterwegen in deze streken noodzaakte de planters tot aanleg van landwegen. Het is van zelf sprekend, dat deze in den loop der tijden werden verbeterd en een spoorweg voor productenafvoer zorgdraagt.

Het ontbreken van goede waterwegen in het cultuurgebied van Demerary moet beschouwd worden als een nadeel van dit land voor cultuurbedrijven en als zoodanig wordt het door de Engelschen ook gevoeld.

De toestand in het oude cultuurgebied van Suriname, de z.g.n. oude kolonie, was dan ook belangrijk beter.

Over een lengte van ongeveer 80 KM. stroomen daar de in elkaar vloeiende Cottica- en Commewijnerivieren

op een afstand van 12 tot 16 KM. evenwijdig met de kust. Deze doorsnijden met een reeks kleinere, dikwijls zeer diepe riviertjes en kreeken, het rijke alluviale cultuurgebied. Waar geen waterverbinding aanwezig was, werden deze gegraven. Ik noem hier het kanaal van Warappa, dat van Matappica en Tapoerina. De planters hadden langs die waterwegen, goedkoop transport hunner producten en goede loozing der terreinen, terwijl vergeleken met de kustplantages van Demerary de dijkaanleg weinig kostbaar was en geen bijzonder onderhoud vereischte.

Hier in deze streken waren landwegen geen noodzaak en het is begrijpelijk, dat daarom niet alle planters genegen waren deze wegen in een voor voertuigen behoorlijken staat te houden.

Dezelfde toestand als in Demerary ontstond later in Suriname toen na 1797 plantages werden aangelegd langs de kust tusschen de Nickerie- en Coppenamerivier. Het waren hoofdzakelijk Schotten die hier suiker- en katoenplantages aanlegden. Ook hier had men een slechte afwatering der terreinen, een moeilijke verbinding met de zeeschepen, ondervond men tengevolge van afspoeling veel schade aan dijken, was men voor verbinding op landwegen aangewezen. Men had hier echter het groote voordeel van eenige ritsen. In den loop der jaren heeft de zee het grootste deel dezer oude plantages weggeslagen evenals een verbindingsweg die volgens een oude kaart daar eertijds geloopen heeft.

Er zij hier voorts op gewezen, dat de waterweg, die de Coppename- en Nickerierivier verbindt, ongeveer 60 KM. van de kust verwijderd is en nagenoeg op de grens van alluviale klei en zand-savanna's loopt.

Wat de waarde van landwegen voor de ontwikkeling van den kleinen landbouw betreft diene het volgende.

In een kolonie als Suriname met zulk een schaarsche bevolking is concentratie der kleine landbouwers noodig en deze moet geschieden in de nabijheid van de hoofdmarkt en de ligplaats der zeeschepen, Paramaribo. Die kleine landbouwers zullen waar mogelijk de water

wegen benutten voor afvoer van hun producten. In verband hiermede wijs ik op hetgeen in het Verslag van het Departement van den Landbouw over 1920 te lezen is over de in de onmiddellijke nabijheid der stad gelegen landbouwvestiging Kassabaholo.

„De ligging van het terrein ten opzichte van de stad „is gunstig, daar deze te voet te bereiken is...... De „grond bestaat uit vruchtbare klei met een zandigen „ondergrond. Hoofdzakelijk worden hier voedingsge„wassen, vooral bananen, verbouwd.... Een rijweg door„snijdt thans het land, waardoor de stad per as te be„reiken is, terwijl het vervoer der producten langs den „goedkooperen waterweg (Kasabaholokreek- Saramacca„kanaal) geschiedt."

Den Haag, Juni 1923

SUIKERCULTUUR IN SURINAME IN VERGELIJKING MET DIE IN BRITSCH-GUYANA

DOOR

S. VAN DEVENTER

In de West India Committee Circular van 25 Mei 1922 n°. 617 kwam een overzicht voor betreffende de suikercultuur in Britsch-Guyana gedurende de jaren 1879 tot en met 1918.

De Engelsche maten en gewichten tot Nederlandsche herleidende en daarbij in ronde getallen de ton op 3016 K.G. en de acre op 4045 $M.^2$ stellende, is dit overzicht als volgt;

Tijdvak	Gemiddelde uitgestrektheid in bebouwing. H.A.	Gemiddelde productie per jaar. Ton.	Gemiddelde uitgestrektheid waarvan geoogst. H.A.	Percentage per jaar per H.A. uitgestrektheid	
				In bebouwing	waarvan geoogst.
1879—1883	32873	112218	27950	3,41	4,05
1884—1888	32639	122936	27995	3,76	4,32
1889—1893	32210	120379	27312	3,73	4,39
1894—1898	32223	111264	27713	3,45	4,01
1899—1903	30001	115974	24325	3,86	4,75
1904—1908	30572	120612	24648	3,94	4,89
1909—1913	29382	104362	23546	3,55	4,43
1914—1918	31014	119465	25100	3,85	4,75

Uit het overzicht zien wij dat gedurende het vermelde tijdvak de suikercultuur in Britsch-Guyana op ongeveer dezelfde hoogte is gebleven.

Een merkbare verbetering toch is in geen der kolommen te bespeuren.

De vraag lag voor de hand hoe een gelijksoortig overzicht over het zelfde tijdperk ten aanzien van *Suriname* er zou uitzien.

Wij hebben zoodanig overzicht samengesteld en geven dat hier achter weder.

Tijdvak	Gemiddelde uitgestrektheid in bebouwing. H.A.	Gemiddelde productie per jaar. Ton	Gemiddelde uitgestrektheid waarvan geoogst. H.A.	Percentage per jaar per H.A. uitgestrektheid	
				In bebouwing	waarvan geoogst
1879—1883	4024	10066	3305	2,50	3,04
1884—1888	2625	6852	2053	2,61	3,33
1889—1893	1985	7979	1639	4,02	4,86
1894—1898	1866	10623	1621	5,69	6,55
1899—1903	2249	12176	1914	5,40	6,36
1904—1908	2900	11664	2162	4,03	5,38
1909—1913	2482	12006	2357	4,83	5,08
1914—1918	2675	13849	2619	5,18	5,25

Zonder in nadere beschouwingen te treden omtrent de mogelijke gesteldheid van den bodem en bewerking daarvan, of in zake bewerking van den oogst, meenen wij toch de aandacht er op te mogen vestigen dat, ondanks het feit dat de bebouwde oppervlakte en ook de oogst in Suriname veel kleiner zijn dan die in Britsch Guyana, de suikercultuur in Suriname vooral na het jaar 1888 merkbaar vooruitgaande is, en voorts dat ten aanzien van deze cultuur onze kolonie de vergelijking met Britsch Guyana gerust kan doorstaan.

Wat betreft de suikercultuur in Suriname, zoo zien wij dat daar waar in 1879 op 34 plantages suikerriet geteeld werd, dit aantal op heden slechts 5 bedraagt.

Is dus het aantal plantages sterk verminderd, van een achteruitgang in cultuur en oogst is geen sprake; zijn de kleinere plantages verdwenen, de grootere breiden de cultuur van suikerriet gestadig uit en de oogsten blijven goede uitkomsten opleveren.

De volgende overzichten geven een beeld van den loop der suikerrietcultuur op de plantages na 1879.

A. PLANTAGES, VOOR SUIKERRIETCULTUUR VERLATEN

Ligging	Namen der Plantages	Tijdvak	Gemidd. uitgestrektheid in bebouwing H.A.	Gemidd. uitgestrektheid, waarvan geoogst	Gemidd. productie per jaar, ton	Percentage per H.A. uitgestrektheid	
						in bebouwing	waarvan geoogst
Beneden-Saramacca.	Catharina Sophia en Kent.	1879—1885	251	211	786	3,13	3,72
Boven-Cottica.	La Paix, Lunenburg, Kleine Hoop.	1879—1886	117	95	213	1.81	2,23
Coronie	Burnside.	1879—1886	263	159	378	1,43	2,37
Commetewane.	Breukelerwaard.	1879—1887	30	25	64	2,13	2,56
Boven-Suriname.	Blijendaal, de Hoop, Vreeland, St. Barbara, de drie Gebroeders en de Guineesche Vriendschap.	1879—1888	152	101	266	1,12	2,63
Boven-Commewijne.	Goudmijn.	1879—1893	86	53	211	2,45	3.98
Boven Para.	Boxel, Accaribo en La Rencontre.	1879—1896	58	44	163	2,81	3,70
Perica.	De Eendracht.	1879—1901	107	69	194	1,81	2,81
Beneden-Suriname.	Susanna's daal, Resolutie, Voorburg en	1879—1883	860	760	1931	2,24	2,54
	Meerzorg.	1884—1889	369	336	760	2,06	2,28
Id.	Meerzorg.	1890—1894	109	73	288	2,65	3,95
		1895—1899	119	86	489	4,10	5,68
		1900—1902	78	54	151	1.92	2,80
Beneden-Commewijne.	Alkmaar.	1879—1885	92	75	222	2,41	2,96
	Zorg en Hoop.	1879—1883	113	110	317	2,80	2,84
	Visserszorg.	1879—1883	131	102	322	2,45	3,15
		1884—1888	135	113	465	3,44	4,11
		1889—1892	92	63	292	3,04	4.63
Nickerie.	Paradise.	1879—1883	232	223	766	3,30	3,43
		1884—1888	194	154	375	1,93	2,43
		1889—1893	81	57	194	2,39	3,40
„	Hamptoncourt.	1879—1883	151	139	576	3,81	4,14
		1884—1888	139	139	438	3,15	3,15
		1889—1894	111	85	209	1,88	2,45
„	Nursery.	1879—1883	156	156	425	2,72	2,72
		1883—1888	126	80	177	1,40	2,21
		1889—1893	95	86	338	3,55	3.94
		1894—1898	53	30	98	1,85	3,26

In 1893 werden de plantage Visserszorg in Zoelen en Marienburg en de plantage Nursery in Waterloo en Hazard opgenomen.

Uit het vorenstaande blijkt dus dat zoowel de oppervlakte van-

als het rendement aan suiker van deze plantages betrekkelijk gering is geweest en zij dus op de totale productie geen grooten invloed hebben gehad.

B. Nog bestaande suikerplantages.

Van de thans nog bestaande plantages volgt hierna een overzicht omtrent de uitgestrektheid en de productie.

BENEDEN-COMMEWYNE

	Zoelen en Marienburg					Rust en Werk				
Tijdvak	Gemidd. uitgestrektheid in bebouwing H.A.	Gemidd. uitgestrektheid waarvan geoogst	Gemidd. productie per jaar, ton	Percentage per H.A. uitgestrektheid: in bebouwing	Percentage per H.A. uitgestrektheid: waarvan geoogst	Gemidd. uitgestrektheid in bebouwing H.A.	Gemidd. uitgestrektheid, waarvan geoogst	Gemidd. productie per jaar, ton	Percentage per H.A. uitgestrektheid: in bebouwing	Percentage per H.A. uitgestrektheid: waarvan geoogst
1879—1883	79	31	143	1.81	2.42	223	175	581	2.60	3.32
1884—1888	264	156	869	3.25	5.57	209	135	462	2.21	3.42
1889—1893	466	359	2785	5.83	7.75	214	162	927	4.32	5.72
1894—1898	735	596	4409	6.—	7.39	203	198	1386	6.82	7.—
1899—1903	856	788	5561	6.48	7.05	238	233	1393	5.85	5.97
1904—1908	1217	880	5092	4.18	5.78	383	253	1396	3.64	5.52
1909—1913	1094	1024	6019	5.50	5.87	260	259	1294	4.97	4.99
1914—1918	1351	1266	6966	5.15	5.50	259	247	1629	6.28	6.59

NICKERIE

	Waterloo					Hazard				
Tijdvak	Gemidd. uitgestrektheid in bebouwing H.A.	Gemidd. uitgestrektheid waarvan geoogst	Gemidd. productie per jaar, ton	Percentage per H.A. uitgestrektheid: in bebouwing	Percentage per H.A. uitgestrektheid: waarvan geoogst	Gemidd. uitgestrektheid in bebouwing H.A.	Gemidd. uitgestrektheid waarvan geoogst	Gemidd. productie per jaar, ton	Percentage per H.A. uitgestrektheid: in bebouwing	Percentage per H.A. uitgestrektheid: waarvan geoogst
1879—1883	253	228	840	3.32	3.71	179	135	478	2.67	3.08
1884—1888	253	231	900	3.57	3.89	184	174	479	2.57	2.75
1889—1893	251	251	1139	4.53	4.53	185	184	729	3.94	3.94
1894—1898	250	258	1457	5.82	5.64	207	186	1040	5.02	5.59
1899—1903	342	325	1906	5.55	5.86	308	257	1456	4.72	5.66
1904—1908	436	396	2148	4.90	5.42	305	305	1634	5.35	5.35
1909—1913	454	454	1952	4.30	4.30	313	313	1541	4.89	4.89
1914—1918	468	468	2243	4.79	4.79	315	315	1319	4.18	4.18

MATAPPICA

Alliance					
Tijdvak	Gemidd. uitgestrektheid in bebouwing H.A.	Gemidd. uitgestrektheid, waarvan geoogst	Gemidd. productie per jaar ton	Percentage per H.A. uitgestrektheid	
				in bebouwing	waarvan geoogst
1879—1883	178	148	537	3.01	3.64
1884—1888	124	93	398	3.12	4.27
1889—1893	160	109	487	3.—	4.46
1894—1898	221	183	1089	4.92	5.95
1899—1903	310	228	1585	5.11	6.95
1904—1908	342	318	1358	3.94	4.26
1909—1913	335	305	1398	4.11	4.55
1914—1918	347	325	1690	4.87	5.16

REDE UITGESPROKEN DEN 26n MEI 1923, TER GELEGENHEID VAN HET ZILVEREN FEEST VAN HET ALGEMEEN NEDERLANDSCH VERBOND TE DORDRECHT, DOOR A. L. WAALDIJK [1]

Hooggeachte heer Voorzitter en leden van het Hoofdbestuur,

Het is mij 'n voorrecht U te danken voor de zeer vereerende uitnoodiging, om als Surinamer heden op dit jubelfeest 'n woord tot de stamgenooten te richten.

Verder zij 't mij vergund U allen, geachte Dames en Heeren de hartelijke gelukwenschen aan te bieden, niet alleen van mij persoonlijk, maar ook en vooral namens de Surinaamsche Bevolking. De groep Suriname van het A. N. V. zal reeds op andere wijze van haar belangstelling hebben doen blijken, terwijl zij in Suriname dezen dag zeker niet onopgemerkt zal laten voorbijgaan.

Het A. N. V. viert feest en wij Nederlanders, die in de kolonie Suriname die groep hebben zien opkomen, bloeien, afsterven en als 'n Phenix uit hare assche herrijzen, wij kunnen ons levendig voorstellen, wat al moeilijke dagen in die 25 jaren over 't hoofd van 't Hoofdbestuur zijn gegaan. Ik acht het dan ook mijn plicht 'n eeresaluut te brengen aan de mannen, die hunne idealen hebben belichaamd in dit verbond en met onverflauwden ijver zijn blijven nastreven. —

Het zal Uwe aandacht wel niet ontgaan zijn, dat ik sprak van *„wij, Nederlanders"*. Ik ben dus Nederlander, dames en heeren, geboren Nederlander. En wat nog meer zegt: ik voel mij gelukkig als zoodanig. De doorsnee Europeaan kan zich dikwijls moeilijk verplaatsen in het idee: in eenig vertegenwoordiger van een ander ras een stamgenoot te zien. Dit is natuurlijk de gevoelige kant van de kwestie, al heeft deze scherpe kant, mede door de actie van het A. N. V., iets van zijn scherpte verloren.

De Surinamer is in het algemeen zeer gesteld op zijn Nederlanderschap; stroomt door zijn aderen niet *„het Nederlandsch bloed van vreemde smetten vrij"*, toch voelt hij zich *„vrij en blij op Neerlands dierbren grond"*.

Vandaar dan ook, dat Suriname altijd is genoemd de meest Nederlandsche kolonie. Dat voelt men als Surinamer in zijn geboorteland misschien niet zoo dadelijk, doch wanneer men in den vreemde een stamgenoot ontmoet, dan gaat men, met een schok dikwijls, de groote beteekenis van stam- en taalverwantschap voelen.

Toen ik verleden jaar Duitschland doorreisde, gebeurde het dat ik weken aaneen niets dan Duitsch hoorde en dan ook verplicht was te spreken. Als de trein op een station tusschen Herrnhut en Leipzig stopte en ik alleen in

[1]) Bovenstaande rede, die wij hier te lande nergens gepubliceerd vonden, is ontleend aan *De West* van 19 Juni. *Redactie W. I. Gids.*

een coupé zat, 'n nummer van de Haagsche post, dat ik toevallig bij me had, doorbladerende, stapte 'n dame van middelbaren leeftijd m'n coupé binnen. Zij groette met beleefde buiging en nam plaats tegenover mij. Ze zat er nauwlijks of haar oog viel op het vette hoofd van de Haagsche Post en plotseling riep ze opgetogen: „O, meneer, neemt U mij niet kwalijk, dat ik U stoor, U leest Hollandsch, bent U soms Hollander"?

Met 'n lichte schok keek ik op; wat klonk dat zoet.... dat was Nederlandsch, de stamtaal die ik hoorde; en 't ging als Staring 't zei: „en 't leed niet lang of 't reisverhaal was drok te gang; elk haalde wilvaardig voor den dag, wat raars of schoons hij zwervens zag."

De Surinamer, zei ik, is trotsch op zijn Nederlandschap, en dit ondanks het treurige feit, dat hier geboren Nederlanders wel eens op voor ons minder aangename wijze hebben doen blijken, dat h. i. wel degelijk onderscheid dient gemaakt te worden tusschen Hollanders en Surinamers. Op 'n feestdag als deze past het mij niet oude koeien uit de sloot te halen. Hetgeen samenbindt, niet wat verdeelt, moeten wij steeds op den voorgrond brengen en daarom roep ik U allen toe, die bewust streeft naar de stichting van een Groot Nederland: Werkt mede dat aan gene zijde van den Atlantischen Oceaan steeds mannen en vrouwen in voldoend aantal te vinden zijn, die ruim genoeg denken, die door woord en daad willen medewerken aan de vervulling van onze stamidealen. Maar niet daarginds alléén zij uw oog gericht. Ook hier en vooral hier in Nederland moet het besef levendig worden, dat Moederland en Koloniën één dienen te zijn; — dat allen die zich waar ter wereld ook en van welk ras ook, scharen onder de Nederlandsche driekleur, zich in hare schaduw vrij en veilig moeten voelen. In deze richting valt in Nederland nogal wat te doen. Wij, zwarten, genieten in het algemeen een groote belangstelling, die somwijlen hinderlijk en onaangenaam is. In Nederlandsche schoolboekjes over Suriname komen wel eens fragmenten voor, die heusch niet bijdragen om hoogere waardeering voor ons ras bij het opkomende geslacht alhier aan te kweeken. En dat is toch beslist noodig, wil men in de naaste toekomst den band tusschen alle stamverwanten zoo nauw mogelijk toegetrokken zien. Zoo las ik in een taalboekje van Den Hertogh en Lohr dit zinnetje: „Blanken en Zwarten haten elkander." Nu kan deze uitspraak waar zijn voor de Vereenigde Staten van Noord Amerika, alwaar tengevolge van hun streven naar gelijkheid en algeheele vrijheid, de Negers in den Blanke 'n natuurlijken vijand ontmoeten, voor Nederland en Koloniën, onder de bescherming der vrijzinnige Nederlandsche wetgeving, is deze zinsnede een stuitende onwaarheid. En dit wordt den leerlingen op Nederlandsche scholen voorgehouden. Daarbij komt nog, dat men in Suriname bijna overal dezelfde boeken gebruikt als op gelijksoortige inrichtingen hier te lande. Men voelt de situatie. Wat er niet is, zou er kunnen komen en dat dient voorkomen te worden. De school kan veel goeds in deze tot stand brengen. Het zaad door den paedagoog in het kindergemoed uitgestrooid, zal, indien het te zijnertijde bevochtigd wordt, beslist ontkiemen, wortelschieten en opbloeien. Vandaar dan ook, dat het A. N. V. zich in voortdurend contact moet stellen met de onderwijzers, om zoo de groote stamidealen het jonge geslacht onuitwischbaar in te prenten.

M. i. moet men bij het nastreven van 'n verheven doel, als door het A. N. V. wordt betracht, steeds letten op 't geen vereenigt, samenbrengt, doch niet in de eerste plaats op gebreken en tekortkomingen. Wij allen hebben als mensch en als ras onze gebreken, maar ook onze goede eigenschappen

en kunnen, wanneer wij te goeder trouw zijn, steeds van elkaar leeren. En gij allen weet het: Suriname is een *arm* land en dit ondanks de rijkdommen die Natuur er heeft saamgebracht. Onze armoede is echter oorzaak, dat menigeen zich het recht aanmatigt zoo maar den staf over ons te breken; — dat men niet alleen durft spreken over, doch zelfs durft propageeren den verkoop van deze echt Nederlandsche kolonie, die langer dan 2½ eeuw verknocht is geweest aan Nederland; met een bevolking die meeleeft met het Moederland, in voor- en tegenspoed, en nog steeds zich door een nauwen band verbonden gevoelt aan Nederland en Oranje.

Pijnlijk doet het ons aan, telkens en telkens weer dit motief te hooren herhalen en in deze droeve stemming betreuren de weldenkenden daarginds deze hardnekkige pogingen tot vervreemding.

Het kan echter anders worden; als het ons gelukt een Groot Nederland te stichten, omvattende Oost en West en Moederland, zich hecht aaneengesmeed voelende door Nederlandsche taal en cultuur; als alle wantrouwen verdwijnt om plaats te maken voor waardeering en hoogachting. Dit is verre toekomstmuziek, doch het is een ideaal, dat wel de moeite waard is om na te streven.

Tenslotte 'n verzoek en 'n wensch.

Het verzoek. Sta mij toe geachte hoorders, dat ik dit tot elk van U in 't bijzonder richt. Tracht zooveel in uw vermogen is, uit uwe naaste omgeving alle rasvooroordeelen weg te nemen. Tracht betere begrippen aan te brengen bij Uwe kinderen, magen en vrienden ten aanzien van Neger en Javaan, want menigeen zal dat noodig hebben. Werkt allen ernstig hieraan mede, dan zal het *halve eeuwfeest* ons beslist dichter bij het doel vinden.

En nu ten slotte 'n wensch.

Nederland's geschiedenis kan niet geschreven worden zonder den naam van het historisch zoo merkwaardige Dordt te noemen. Gesticht door den Derden Dirk uit het Hollandsche Huis, bood het in latere jaren der Dordtsche Sijnode 'n rustige werkplaats ter vertaling van den Statenbijbel. Moge dan de arbeid van het A. N. V. voor het Nederlandsch gezag, voor de Nederlandsche driekleur en voor het Oranjehuis van zoo groote beteekenis worden, dat de historieschrijver zal mogen spreken van nog 'n schoonen krans om het hoofd der Dortsche Stedemaagd.

ORGANISATIE VAN DEN GENEESKUNDIGEN DIENST IN SURINAME

DOOR

C. BONNE

Eenige jaren geleden was de Chef van het Militair Hospitaal in Paramaribo tevens Geneeskundig Inspecteur. Als Chef van het Mil. Hospitaal komt uit een Officier van Gezondheid, die geoordeeld wordt een goed hospitaalchef te zijn. Maar een Geneeskundig Inspecteur in een land als Suriname moet zijn een hygiënist. Als regel was de chef van het hospitaal dit niet. De samenkoppeling van beide ambten gaf opeenhooping van werk en daarom gingen reeds sinds langen tijd stemmen op, de betrekkingen te scheiden. Ook andere motieven golden daarvoor, maar op bovengenoemde reden werd de meeste nadruk gelegd. Inderdaad was de samenvoeging ongewenscht. De leiding van een groot hospitaal eischt den geheelen mensch; niet minder geldt dit voor het ambt van Geneeskundig Inspecteur. De gewenschte scheiding kwam, maar bracht consequenties, waaraan men in het ijveren voor de scheiding weinig aandacht had geschonken. Niet alleen de ambten werden gescheiden, maar de diensten werden in hun geheel gescheiden en er kwamen twee geheel zelfstandige geneeskundige diensten, de z.g. Militaire en de Burgerlijke geneeskundige dienst. Dit zou niet gehinderd hebben als de militaire geneeskundige dienst werkelijk een geneeskundige dienst onder militairen was. Maar dat is hij geenszins. Het militaire element is maar een onbeduidend onderdeel, in hoofdzaak is de militaire geneeskundige dienst de dienst in het zoogenaamd Militair Hospitaal en dit is een verplegingsinrichting voor burgerlijke personen met ook enkele militairen. De scheiding schiep dus in wezen twee

burgerlijke geneeskundige organisaties, die niets met elkaar hebben uit te staan, een in het hospitaal en een voor den medisch-hygiënischen dienst daarbuiten. Dit is mijns inziens een kardinale fout in den opzet van den burgerlijken geneeskundigen dienst in Suriname. De geneeskundig Inspecteur, die hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst wordt genoemd en dus de verantwoordelijke persoon is voor den gezondheidstoestand in de kolonie, heeft geen invloed in het grootste hospitaal van Suriname. De chef van het hospitaal kan hem daar dulden, maar kan hem bij wijze van spreken ieder oogenblik buiten de deur laten zetten, als hij te lastig wordt. Dit is een onhoudbare toestand, die op den duur nooit bestendigd kan blijven. Zelfs indien geneeskundig inspecteur en chef van het hospitaal de beste vrienden zijn zullen zij nu en dan in botsing komen. „Er kunnen geen twee groote masten staan op een schip", zegt een oud Hollandsch spreekwoord en er kunnen geen twee opperbevelhebbers zijn in onzen modernen tijd, zelfs niet onder geallieerden in den strijd. Het z.g. militair hospitaal in Paramaribo moet de kern zijn van den burgerlijken geneeskundigen dienst in Suriname. Van alle oorden stroomen hier de patiënten binnen. Nergens zijn beter gegevens te verzamelen betreffende den gezondheidstoestand in verschillende gedeelten van de kolonie dan juist in het hospitaal. De geneeskundig inspecteur moet, geheel naar eigen inzicht, deze bron van informaties zich systematisch ten nutte maken. Stads- en districts geneesheeren, zijn „Sanitary Inspectors", als die er komen, en het hospitaal in Paramaribo moeten hem de gegevens verschaffen voor zijn werk. En de gegevens uit het hospitaal zijn de belangrijkste, omdat daar de ziekten met alle hospitaal- en laboratorium hulpmiddelen zooveel nauwkeuriger kunnen worden herkend dan daarbuiten. Een zelfstandig chef van het hospitaal kan die nooit zoo verschaffen, als de geneeskundig Inspecteur dit wenscht, tenzij hij zich geheel richt naar de inzichten van den geneeskundig inspecteur, maar dan is hij niet zelfstandig meer. De chef van het Militair Hospitaal heeft geheel andere dingen aan het hoofd dan de muizenissen van den ge-

neeskundig inspecteur; wat voor den geneeskundig inspecteur zeer belangrijk kan zijn, is soms voor hem nauwelijks van beteekenis en ook omgekeerd.

Dit is slechts één zijde van het conflict. Bij de uitvoering van hygiënische maatregelen ontstaan dezelfde soort moeilijkheden. Indien de geneeskundig inspecteur het noodig vindt bepaalde personen te laten opnemen, bepaalde onderzoekingen te laten verrichten dan zal een zelfstandig chef van het hospitaal dit wel laten doen, als het hem gelegen komt en hij niet van meening omtrent de noodzakelijkheid van deze maatregelen met den geneeskundig inspecteur verschilt. Maar verschilt hij wel van meening en bemoeilijken deze maatregelen den gang van zaken in het hospitaal eenigszins, dan zal hij als onafhankelijk chef die maatregelen niet uitvoeren, het is zelfs zijn plicht het niet te doen, want hij heeft in de eerste plaats te zorgen, dat alles in het hospitaal zoo vlot mogelijk loopt.

De geneeskundige school staat onder leiding van den geneeskundig inspecteur. Maar de inrichting tot opleiding is het z.g. Militair Hospitaal en slechts de chef van dit hospitaal kan kamers daarvoor afstaan en inrichten etc.

Nu zouden ten slotte door onderling overleg vele dingen te regelen zijn, vooropgesteld dat de beide personen goede vrienden met elkaar bleven. Maar het schijnt mij als hygiënist een onmogelijkheid toe, dat de geneeskundig inspecteur via den chef van het hospitaal zich geregeld die inlichtingen kan verschaffen betreffenden den gezondheidstoestand, die voor hem moeten zijn als dagelijksch brood. Dat onderdeel van zijn taak kan hij nooit uit handen geven, anders handelt hij als de soldaat, die op wacht staat en een ander op zijn post zet om te luisteren naar onraad.

Er zijn andere bezwaren van meer practischen aard tegen de volledige scheiding van hospitaal en burgerlijken geneeskundigen dienst; bijv. de hoogere kosten voortvloeiende uit dubbele bureaux, dubbele laboratoria, dubbele bibliotheek, dubbel corps van arbeiders en ambtenaren enz. Er zijn bezwaren van administratieven aard, maar ik heb het hygiënisch bezwaar op den voorgrond ge-

plaatst, omdat dit voor den hygiënist het zwaarst weegt.

Wil ik nu daarmee betoogen, dat de oude toestand terug moet keeren? In het minst niet. Maar de geneeskundig inspecteur moet de vrije hand hebben in het z.g. Militair Hospitaal, daar kunnen nagaan en onderzoeken wat hij wil, daarin laten opnemen wat hij wil en dit kan alleen als hij invloed kan uitoefenen op den chef. Er moet mijns inziens blijven een chef van het hospitaal zooals die er thans is, belast met den dagelijkschen gang van zaken, zorg voor zieken en personeel, onderhoud en inrichten van gebouwen, maar die moet naar redelijkheid verplicht zijn den geneeskundig inspecteur ter zijde te staan met zijn geheele hospitaal-organisatie. Bestaat er niet een dergelijke verhouding tusschen het hoofd van het Landbouwdepartement en den chef van den Cultuurtuin? Nu zou zonder twijfel deze verhouding van het begin af ontstaan zijn als het Militair Hospitaal genoemd was, wat het ondanks alles in werkelijkheid toch is, een burgerlijk ziekenhuis.

Er zijn op den duur dan ook slechts twee dingen mogelijk, òf men valt terug in den ouden toestand dat de chef van het hospitaal, dus iemand, bij wien men als regel geen recht heeft bijzondere kennis van hygiëne te verwachten, weer wordt geneeskundig inspecteur òf geleidelijk ontwikkelt zich de nieuwe zuiverder toestand en wordt het Militair Hospitaal een burgerlijke instelling, daardoor vanzelf komende onder controle van den geneeskundig inspecteur. Alleen in het bijzondere geval dat een officier van gezondheid-hygiënist beschikbaar was voor Suriname zou deze kunnen zijn hoofd van den Mil. geneeskundigen dienst met onder zich een chef van het hospitaal, terwijl hij zelf dan kon optreden als geneeskundig inspecteur en dan was de gewenschte verhouding tijdelijk ook bereikt.

Ten slotte wil ik besluiten met een aanhaling uit een publicatie van Prof. J. J. van Loghem „Vraagstukken der Indische Hygiëne":

„Er bieden zich twee mogelijkheden aan wat de onderlinge verhouding van hygiëne en geneeskunde betreft. Men kan deze beiden gescheiden houden of in ééne hand

brengen. Waar de geneeskundige factor van zoo groote beteekenis is voor de hygiëne verdient onder tropische omstandigheden een hygiënisch-geneeskundige dienst de voorkeur boven het gescheiden stelsel. Als voorbeeld van het eenheidsstelsel kan de organisatie van den gezondheidsdienst van het Panamakanaal worden aangehaald.

In steden ontmoet men vaak een praktisch bezwaar tegen den eenheidsdienst, omdat, voor men aan hygiëne denkt, er reeds een geneeskundige dienst bestaat, of eenige geneeskundige instellingen, die bij de aangeduide reorganisatie onder opperbeheer van iemand komen, wiens voornaamste bevoegdheid niet op geneeskundig doch op hygiënisch terrein ligt.

Toch gaat het die richting uit; in Europa kan men reeds getuige zijn van botsingen tusschen geneeskundige en hygiënische diensten, die het beste vermeden worden door beide diensten in eene hand te brengen.

Kiest men een andere oplossing, dan dient men den stadsgezondheidsdienst beschikking over eigen geneeskundige hulpmiddelen te geven. Reeds vroeger heb ik gewezen op de les der ervaring, dat een gezondheidsdienst over een eigen hospitaal voor besmettelijke ziekten moet beschikken. Afhankelijkheid van het inzicht van een anderen dienst belemmert den spoed der opneming, soms de opneming zelve. Aan den gezondheidsdienst moet in het belang van zijn taak geheel de vrije hand worden gelaten. Acht deze dienst op grond van epidemiologische exploratie ziektegevallen „verdacht", dan behoort hij ook gelegenheid te hebben tot observatie, zonder het belemmerende medezeggenschap van een anderen dienst, die met den gedachtengang en de werkwijze van een hygiënischen dienst niet vertrouwd is. Men behoeft niet naar den evenaar te reizen om deze ervaring op te doen.

De uitvoering van de taak van een gezondheidsdienst is niet denkbaar zonder hulp van een wel ingericht laboratorium, waarover de chef volledige beschikking heeft zoowel ten behoeve van het routinewerk als van de exploratie. Ook in dit opzicht moet hij niet afhankelijk zijn van eens anders inzicht, omdat niemand beter dan hij zelf ge-

oriënteerd kan zijn over de richting, waarin geëxploreerd moet worden."

Prof. van Loghem kon dit met het oog op Suriname hebben geschreven, zoo is het op de toestanden daar van toepassing.

EENE WATERLEIDING VOOR PARAMARIBO

DOOR

DR. J. W. JENNY WEIJERMAN

Door Prof. Flu is er laatstelijk op gewezen [1]) hoe dringend noodzakelijk het is dat te Paramaribo eene waterleiding worde aangelegd. Bezien uit het oogpunt der volksgezondheid is de bestaande toestand stellig uitermate treurig. Ik acht het evenwel niet noodig daarbij nu langer stil te staan, want ik zou slechts kunnen herhalen wat door Prof. Flu reeds duidelijk genoeg is uiteen gezet. In dit artikel wensch ik eene andere zijde der zaak te behandelen, samenvattende wat ik voor en na aan Prof. Flu reeds heb gezegd, toen deze mijne medewerking had ingeroepen om het vraagstuk tot oplossing te brengen.

Het is niet een technisch, maar een financieel en een economisch vraagstuk of te Paramaribo eene waterleiding aangelegd zal kunnen worden.

Vast staat reeds door vroegere onderzoekingen, dat grondwater niet verkrijgbaar is op korteren afstand van de stad dan 50 K.M. (bij Republiek). Het zal dus eene rivierwaterleiding moeten worden. In aanmerking kunnen dan komen als waterwinplaats de Para en de Saramacca. Wat eerstgenoemde betreft, men zal moeten gaan tot ongeveer ter hoogte van het gehucht Onoribo. Tot daar dringt, ook in den drogen tijd, het door den vloed opgestuwde zeewater niet meer door. Het water van de Para is bovendien, naar men mij heeft medegedeeld, het minst van alle Surinaamsche rivierwateren slibhoudend. Wel is

---

[1]) Zie *West-Indische Gids*, Maart 1923, 4e jg. blz. 577.

ook dit water door organische stof bruin gekleurd en moet het dus worden ontkleurd.

Eene leiding van de Saramacca zal waarschijnlijk enkele K.M. korter zijn en daardoor iets goedkooper, maar hierdoor alleen wordt niet beslist welke der rivieren het meest geschikt is als winplaats. Dat moet door een chemisch onderzoek nog nader worden uitgemaakt; welk onderzoek, indien slechts betrouwbare monsterneming gewaarborgd is, grootendeels in Nederland zal kunnen geschieden.

Neemt men voor de hierna volgende beschouwingen de Para bij Onoribo aan als meest geschikte waterwinplaats, dan kan van daar eene persleiding, welke ongeveer 6 K.M. lang zal moeten zijn, het water voeren naar een bij Onverwacht, aan den Lawa-spoorweg, te stichten pompstation, waar het water gezuiverd en ontkleurd kan worden. Van dit pompstation kan het water daarna, door eene ongeveer 25 K.M. lange persleiding worden geleid naar een ongeveer op Beekhuizen geplaatsten watertoren. Uit dezen watertoren kan het water ten slotte door een stadsnet naar de plaatsen van verbruik worden geleid, behoudens dat de woningen op Lelydorp en die, welke verder langs de toevoerleiding naar den watertoren zijn gelegen, uit die toevoerleiding worden voorzien.

Voor de behandeling van het financieele vraagstuk of eene dergelijke waterleiding tot stand kan worden gebracht is het niet noodig dat eerst uitvoerige technische plannen worden gemaakt. Integendeel. Het maken van die technische plannen brengt nu nog slechts oponthoud en leidt de aandacht maar af van de hoofdzaak, die is het verkrijgen van het benoodigde kapitaal. Men brengt dat niet bijeen door vertoon van teekeningen van watertorens en machinegebouwen en door het maken van berekeningen over afmetingen van buizen en over aantal P.K. van machines. Maar wel door overlegging van eene deugdelijke uiteenzetting van de geldelijke uitkomsten der onderneming, die verwacht mogen worden. Dit wordt vaak vergeten en is dan de oorzaak van veel teleurstelling. Men wachte zich daarvoor te Paramaribo.

Volstaan kan voorloopig worden met eene globale begrooting der aanlegkosten. Eerst als zekerheid is verkregen dat ten minste dit voorloopig berekende bedrag voor den bouw beschikbaar zal zijn, is het tijd geworden om uitgewerkte technische plannen te laten maken. Althans indien het doel werkelijk is om eene waterleiding te maken en niet veel meer werkverschaffing en kindervoeding wordt beoogd.

Ik heb mij gezet tot het maken der globale begrooting van aanlegkosten, die uitgangspunt zou kunnen zijn bij het zoeken naar de oplossing van het financieele vraagstuk. Daarbij ben ik uitgegaan van eenige onderstellingen, die ik aldus, voor zoover zij Surinaamsche toestanden betreffen, maakte op grond van de mededeelingen, die ter plaatse goed bekende personen — in de eerste plaats Prof. Flu — mij hebben gegeven en overigens op grond van eigen ervaringen.

Mijne eerste onderstelling is geweest dat er voor eene toekomstige bevolking van 50.000 menschen beschikbaar moet komen 100 L. per hoofd en per dag. Dus 5.000 M^3. Het waterverbruik is evenwel niet gelijkmatig verdeeld over het etmaal. Ik nam dus verder aan dat er twee maal per dag een uur zal zijn, in hetwelk het waterverbruik stijgt tot 20 % van het dagverbruik, dus tot 1.000 M^3. Het stadsnet moet daarop berekend zijn. Ook moet dit zoodanig worden aangelegd dat aan de uiterste punten het water ten minste nog onder een druk van $1\frac{1}{2}$ tot 2 atmospheeren zal staan. Deze druk is in dit geval voldoende te achten, ook voor brandblussching, omdat de huizen te Paramaribo niet hooger zijn dan ongeveer 10 M. Ik achtte het vooralsnog niet noodig de afmetingen van het stadsnet in onderdeelen te berekenen. Door bestudeering van eene goede kaart der stad en voorloopige berekening meen ik evenwel te mogen besluiten, dat aan de boven gestelde eischen ruimschoots zal worden voldaan door:

1°. een watertoren van ongeveer 1.000 M^3 inhoud, met onderkant reservoir op 20 M. boven maaiveld;

2°. een stadsnet ter lengte van ongeveer 55 K.M. en be-

staande uit buizen van 375 tot 80 m.M. binnenwerksche middellijn.

Ik heb verder aangenomen dat de meergenoemde hoeveelheid van 5.000 M^3 per etmaal naar de stad wordt gepompt in een werkdag van 16 uur. Door den werktijd, zoo noodig, te verlengen tot 20 uur, kan alsdan eene productievermeerdering worden bereikt van 25 %. Bij continubedrijf, dat in bijzondere gevallen, voor niet te langen tijd, mogelijk is, kan de aanvoer zelfs tot 7.500 M^3 per etmaal vorden opgevoerd. Er zit dus voldoende elasticiteit in het werk.

Eenvoudige berekening leert dat men, om in 16 uur 5.000 M^3 aan te voeren, per uur 312,5 M^3 moet oppompen. In de uren van het grootste verbruik, boven geraamd op 1.000 M^3, blijft dus de toevoer 687,5 M^3 bij dat verbruik ten achter. Dit tekort moet uit den voorraad in den toren worden aangevuld. Daarom geve men dezen den boven reeds aangegeven nuttigen inhoud van 1.000 M^3.

In het stadsnet behooren een voldoend aantal brandkranen te worden ingebouwd. Ik nam aan 550 stuks.

De woningtoestanden te Paramaribo maken waarschijnlijk wenschelijk dat nagenoeg al het water over den meter geleverd worde. Ik nam aan dat er voorloopig 2500 meters noodig zullen zijn.

Als binnenwerksche middellijn der persleiding van het pompstation naar den watertoren, nam ik aan 375 m.M^1.; ook dat daarin, ten behoeve van Lelydorp, een 25-tal brandkranen ingebouwd zouden moeten worden.

Op het pompstation moeten worden aangelegd reservoirs voor berging van het ruwe water en van het gezuiverde water; ook bezinkbakken voor de behandeling van het water met aluin en kalk ter ontkleuring. De grootte dezer bezinkbakken moet nog worden berekend, maar dit kan eerst later geschieden als het reeds genoemde chemisch onderzoek van het water der rivieren zal hebben plaats gehad.

Na de bezinking zal het water moeten worden gefiltreerd. Ten slotte zal het wenschelijk zijn, gezien de met de tegenwoordig daarvoor gebruikelijke toestellen verkre-

gen goede uitkomsten, het water te chloreeren. Men verkrijgt dan met voldoende zekerheid een uit hygiënisch oogpunt deugdelijk te achten product, ook als wellicht gewerkt moet worden met minder geschoolde arbeiders voor het bedienen der filters [1]).

Aan machines moeten worden opgesteld op het pompstation:

1°. eene krachtmachine. Waarschijnlijk is het meest aanbevelenswaardig een ruw-olie-motor.

2°. eene dynamo, ter opwekking van electriciteit voor verlichting en voor het aandrijven van een deel of van alle pompen. Althans de ruw-water-perspomp aan de rivier wordt het best electrisch aangedreven.

3°. de benoodigde pompen en de eventueel verder benoodigde hulpwerktuigen.

Ook moeten op het pompstation verschillende buisleidingen worden aangelegd. Verder moeten aldaar worden opgericht een machinegebouw met bijbehoorende lokalen en eenige woningen voor personeel.

Aan de rivier moet dan nog worden geplaatst eene perspomp met electromotor en waarschijnlijk eene wachterswoning.

De krachtmachine en de pompen, alsook het chloorapparaat moeten in dubbel worden opgesteld, opdat behoorlijke reserve aanwezig zij.

Ging ik bij de berekening van het buizennet uit van eene te vervoeren hoeveelheid van 5000 M³. per dag, voor de berekening van machine en pompen ben ik uitgegaan van eene op te voeren hoeveelheid van 2500 M³ per 16 uur. Het duurt toch minstens een reeks van jaren voordat de waterleiding tot volle ontwikkeling is gekomen. Zelfs een waterverbruik van 2500 M³., per etmaal wordt wellicht in het eerste tiental jaren niet bereikt. Stelt men nu aanvankelijk twee aggregaten op, elk voor 2500 M³, waarvan dus één in reserve, dan kan men, als het dagverbruik de 2500 M³. nadert, ook het tweede aggregaat in ge-

---

[1]) Maar uitdrukkelijk zij gezegd dat de aanwezigheid van eene inrichting om het water te chloreeren nimmer mag leiden tot slordige filtratie.

regeld bedrijf brengen en een nieuw derde als reserve opstellen. Het eenige waarvoor gezorgd moet worden is dat het geld voor den aankoop van dit derde aggregaat dan ook beschikbaar zij.

Ten slotte moet er eene telefonische verbinding worden tot stand gebracht tusschen het administratiegebouw in de stad, den watertoren, het pompstation te Onverwacht en de pompinstallatie aan de rivier, benevens eene inrichting om den waterstand in den toren geregeld op het pompstation te Onverwacht te kunnen nagaan. Dit kan worden bereikt als tegelijk met en langs de buisleidingen een electrische kabel wordt gelegd tusschen de genoemde punten.

Hoeveel kost nu eene waterleiding, als zij wordt aangelegd zooals ik hier zeer schematisch schetste?

Om dit bedrag te benaderen ben ik uitgegaan van de prijzen, welke mij ongeveer in Juli 1923 werden bericht.

Voor het buizennet zijn noodig buizen en hulpstukken tot eene hoeveelheid van ongeveer 6250 ton. Tegen *f* 100.- per ton zouden deze buizen, aangevoerd te Amsterdam, kosten *f* 625.000.—. Voor vervoer naar Paramaribo zou daarbij komen ongeveer *f* 190.000.—. Het leggen van het buizennet zou in Nederland mogelijk zijn voor *f* 2.— per strekkende Meter. Men heeft mij gezegd, dat het ook te Paramaribo voor dien prijs kan worden gedaan. De leggingskosten zouden dus bedragen ongeveer *f* 172.000.—.

In deze leggingskosten is dan begrepen het inbouwen in het net van afsluiters en brandkranen. De kosten van aankoop van een 200-tal afsluiters van diverse afmetingen, geleverd te Amsterdam in zeewaardige verpakking, en de vracht naar Paramaribo schat ik op *f* 11.000.—; de kosten van 575 stuks brandkranen, op den wal te Paramaribo, op *f* 15.000.—; de aankoop- en vervoerkosten van den kabel op *f* 35.000.—. Geheel compleet en gelegd zou dus het buizennet komen op *f* 1.100.000.—, want over wat ik reeds vermeldde moet nog worden bijberekend ongeveer 5 % voor het maken van plannen, het houden van toezicht op de uitvoering en verdere algemeene kosten.

Uitgaande van den prijs, welke mij werd opgegeven voor een ijzeren watertoren van de vroeger aangegeven afmetingen, af fabriek, mag niet worden ondersteld dat deze minder dan *f* 50.000.— zal kosten als hij op Beekhuizen zal zijn opgesteld [1]).

Voor elk werkklaar machineaggregaat meen ik, afgaande op door eene goede Nederlandsche fabriek gedane mededeelingen, ook *f* 50.000.— te moeten aannemen. Voor de twee dus *f* 100.000.—. Ruw- en reinwater-kelder, bezinkbassins en filters, het bouwen van machinehuis en woningen en het aanschaffen van twee toestellen tot chloreeren van het water raam ik in een rond bedrag op *f* 150.000.—.

Voor watermeters moet ook nog een bedrag van *f* 65.000.— op de begrooting worden gebracht.

Wat de dusver opgenoemde bedragen te zamen minder zijn dan *f* 1.500.000,— is stellig te weinig voor alle verdere kosten, zooals o.a. de oprichtingskosten, alsmede voor bedrijfskapitaal en onvoorzien. Uit dat bedrijfskapitaal moeten immers ook worden betaald de aanlegkosten der zoogenaamde dienstleidingen. Wel pleegt men veelal deze aanlegkosten te laten terugbetalen door dengene, wiens perceel wordt aangesloten, maar aanvankelijk moet het kapitaal voor aankoop van benoodigde buizen enz. en voor betaling der arbeidsloonen beschikbaar zijn.

Alles te zamen genomen zal men dus moeten uitgaan van de onderstelling, dat de aanleg van eene waterleiding te Paramaribo eene kapitaalsuitgave van *f* 1.600.000.— zal vorderen.

Misschien zullen later, als het ooit tot den aanleg der waterleiding komt, de werkelijke kosten meevallen. Eene leiding van de Saramacca naar de stad is misschien *f* 100.000.— goedkooper. Maar van meer belang nog is, in dit opzicht, dat, hoe men de zaak keert of draait, er naar mijne ervaring ten minste nog twee jaar verloopen, vóórdat het tot den bouw zou kunnen komen; zoo lange tijd

[1]) Hiermede zij niet gezegd dat er niets anders dan een ijzeren toren kan komen. Als later blijkt dat een steenen toren niet duurder zou zijn en dat deze om eenige reden de voorkeur verdient, kan de watertoren ook in steen worden gebouwd.

is stellig noodig om alle benoodigde medewerking te verkrijgen. Er is een tijd geweest, in welken de buizen te koop waren voor *f* 80.— per ton. Misschien is de prijs weder zoo laag gedaald tegen den tijd dat gekocht zou moeten worden; wellicht ook zijn dan de vrachtprijzen lager — afgezien nog van de mogelijkheid dat buizen tegen lager prijs en met minder vervoerkosten daarop drukkende in Amerika aangekocht zouden kunnen worden. Maar misschien zijn ook alle prijzen over enkele jaren nog hooger dan thans. Dan ware wellicht een kapitaal van *f* 1.600.000.— nog niet eens voldoende.

Voorloopig evenwel neem ik dit toch niet uit de lucht gegrepen bedrag als uitgangspunt.

Is het nog wel noodig om verder over de mogelijkheid van aanleg eener waterleiding te Paramaribo te spreken als de aanlegkosten zoo hoog zullen zijn? Wie dit onnoodig mocht achten, schorte zijn oordeel op en leze ook het volgende.

In de laatste 15 jaar zijn in Nederland verschillende waterleidingen, wier buizennetten zich elk uitstrekken over een grooter — tot 25 en meer — of kleiner aantal gemeenten, tot stand gekomen op deze wijze, dat de gemeenten zich vereenigden in eene N.V. en, als volgestort aandeelenkapitaal of — zooals ondervinding leerde, dat beter nog was — gedeeltelijk als volgestort aandeelenkapitaal en gedeeltelijk als obligatieleening, in die Maatschappij inbrachten het voor den bouw der waterleiding noodige kapitaal. Zelven verkregen zij de ingebrachte gelden door leeningen aan te gaan, voor een deel bij instellingen als de Postspaarbank, het Pensioenfonds voor Burgerlijke Ambtenaren en dergelijke. Een tijd lang is ook de Staat bereid geweest, om aan de gemeenten het benoodigde geld tegen 4½ % ter leen te geven. Nu wil de Regeering dergelijke leeningen uit 's Rijks kas aan de gemeenten nog wel bevorderen, maar niet meer tegen zoo lage rente.

Van wie het geld ook werd verkregen, de gemeenten moeten daarover de bedongen rente en te zijner tijd ook de

overeengekomen aflossing betalen. Zoolang zij zelven uit de vennootschap even groote bedragen ontvangen, als rente en aflossing op hare obligatiën en als dividend op de genomen aandeelen, zijn de door haar opgenomen geldleeningen niet bezwarend voor de gemeentekassen. Ontvangsten uit de waterleidingmaatschappij en uitgaven voor de betaling van rente en aflossing op de aangegane leeningen maken dan evenwicht. Nu behoeft men evenwel een zekeren tijd, stellig niet korter dan één jaar, om het werk te bouwen. Na het in gebruik nemen der waterleiding is haar debiet ook niet dadelijk ten volle ontwikkeld. Wel heeft men in sommige gevallen dat debiet willen bevorderen door bij verordening de verplichting tot aansluiting op te leggen aan allen, wier perceelen binnen zekeren afstand van eenig gedeelte van het buizennet liggen. Maar ook dan nog moet de bevolking eerst de waarde van de mogelijkheid van een ruim waterverbruik leeren kennen. Het gaat in Nederland meest om streken, waar dusver de bevolking alleen regenwater te harer beschikking had en geslachten lang er aan gewend is geworden om zuinig te zijn met water. Om kort te gaan, vaak kon niet worden verwacht dat de Maatschappij van den aanvang af winst zou boeken. Ten einde nu de gemeenten ook in die eerste jaren zoodanige ontvangsten uit de waterleidingmaatschappij te verzekeren, dat de deelneming daarin nimmer zou kunnen worden tot een last voor de gemeentelijke middelen, zijn voor de eerste maal toen ik de Zuid-Bevelandsche waterleiding tot stand bracht en na dien in alle soortgelijke gevallen, bepalingen van de navolgende strekking in de statuten der Vennootschappen opgenomen:

Art. ..

1. De aandeelhouders verbinden zich om boven de bedragen tot storting waarvan zij als aandeelhouders verplicht zijn, in de kas van de Vennootschap te storten .... [1]) ten honderd van het bedrag waarvoor zij

[1]) Uit de later te bespreken bijlage blijkt dat voor Paramaribo hier zou moeten worden ingevuld „honderd''.

aandeel hebben genomen, tot vorming van eene reserve.

2. Deze storting moet plaats hebben voor het einde van het eerste boekjaar op een door den Raad van Beheer te bepalen dag.

3. Deze reserve en hetgeen daaraan krachtens art. .. [1]) zal worden toegevoegd, strekt in de eerste plaats tot dekking van geleden verliezen, wijders mag daaruit de winst die de aandeelhouders over eenig boekjaar krachtens art. .. [1]) genieten, worden aangevuld .... tot ten hoogste .... [2]) ten honderd van het bedrag dat op de aandeelen gestort is ....

Art. ..

1. Nadat alle verliezen zijn aangezuiverd en de afschrijvingen, zoo de verplichte als de onverplichte waartoe mocht zijn besloten, hebben plaats gehad, wordt van de overblijvende winst aan de aandeelhouders uitgekeerd ...... *ten hoogste* .... [3]) *ten honderd* van het bedrag dat op de aandeelen gestort is, ...

4. Zoodra en zoolang de reserve .... [4]) ten honderd van het kapitaal van de Vennootschap bedraagt wordt niet meer in de reserve gestort en wordt hetgeen daaraan volgens het in het tweede lid bepaalde toegevoegd zou moeten worden aan de aandeelhouders uitgekeerd.

Aldus is voor de gemeenten-aandeelhouders de geldelijke risico, welke aan deelneming in de Maatschappij verbonden is, weggenomen; hebben zij, zonder zware lasten op te nemen, een zoo belangrijk werk ten bate harer ingezetenen kunnen tot stand brengen. Ten minste zoo is het, indien de onderneming spoedig „self-supporting" wordt, althans dit wordt voor dat het reservefonds uitgeput is. Om nu de laatste kwade kans weg te nemen, heeft de

[1]) Zie volgend artikel.
[2]) Voor Paramaribo zou dit worden „tien"; zie bijlage.
[3]) Voor Paramaribo te lezen „tien".
[4]) Voor Paramaribo ware hier te lezen „honderd".

Staat der Nederlanden zich verbonden — eerst bij de Wet van 7 Januari 1911 (S. 23) voor de waterleidingmaatschappij Zuid-Beveland en bij latere Wetten ook voor andere maatschappijen en ook wel voor alleen bouwende gemeenten [1]) — om, tot vorming eener nieuwe reserve, beschikbaar te stellen, naar mate daaraan behoefte zou blijken te bestaan, bedragen ter gezamenlijke grootte van het oorspronkelijke reservefonds, als *rentelooze* geldleeningen, welke alleen terugbetaald behoeven te worden, wanneer en naar mate — in later jaren — grootere winsten, dan voor de verzekerde dividenduitkeering noodig zullen zijn, die terugbetaling mogelijk maken.

Zou het nu mogelijk zijn dat op soortgelijke wijze ook eene waterleiding te Paramaribo tot stand komt?

Om dit na te gaan heb ik op dezelfde leest als ik het destijds deed voor Zuid-Beveland en later nog voor andere waterleidingen, eene rentabiliteits-rekening opgezet, welke hierachter als bijlage is afgedrukt. Ik heb daarbij aangenomen dat van het meergenoemd bedrag van *f* 1.600.000.— wordt bijeengebracht *f* 400.000.— als aandeelenkapitaal en *f* 1.200.000.—— als 6 % obligatieleening. Hoe ik mij de aflossing dier leening heb gedacht moge in de bijlage worden nagegaan. De reserve nam ik aan op 100 % van het aandeelenkapitaal. Volgens de berekening zou dit bedrag ruim genomen zijn. Maar eenige voorzichtigheid is gewenscht.

De aandeelhouders storten dus in werkelijkheid *f* 800.000.—. Maar over de hierin begrepen *f* 400.000.— reserve kan geenerlei uitkeering worden gedaan, het is noch aandeelenkapitaal, noch leening. Men doet het best dit bedrag te beschouwen als geschonken aan de Maatschappij. Doordat echter op de aandeelen niet 5 maar 10 % wordt gegarandeerd, zooals ik aannam in de berekening, krijgen de aandeelhouders toch 5 % over het volle door hen ingebrachte bedrag.

De vraag wie aandeelhouders in de voor Paramaribo te vormen Vennootschap zouden moeten worden, blijve alsnog rusten. Particulieren kunnen het zijn; maar ook kan

[1]) O.a. Coevorden.

de Kolonie als houdster van het grootste deel der aandeelen optreden. Daarover kan nader worden beraadslaagd. Als men de berekening nagaat, ook wat de ontvangsten betreft, blijkt dat de beslissing over de bestaanbaarheid eener waterleiding voor Paramaribo door andere factoren wordt beheerscht. *Hoofdzaak zijn voor het geheele vraagstuk der watervoorziening van Paramaribo de antwoorden, die gegeven kunnen worden, op de twee volgende economische, niet technische vragen:*

1. Kan te Paramaribo worden verwacht een water-verkoop van aanvankelijk 25 L. en stijgende in 36 jaar tot 45 L. per hoofd en per dag, aannemende dat de bevolking 40.000 zielen bedraagt.

2. Is een waterprijs van 40 cent per M³ voor de betaalkracht der bevolking te Paramaribo niet te veel.

Van de antwoorden op deze vragen hangt alles af.

Uitdrukkelijk zij er op gewezen dat ik spreek van *verkocht* water. De opgepompte hoeveelheid zal belangrijk grooter moeten zijn. Dan nog een tweetal opmerkingen. De eerste is deze, dat een dagverbruik van 25 L. zeer laag is voor eene stad in de tropen; de tweede dat een prijs van 40 cent of daaromtrent in Nederland op vele plaatsen wordt betaald, al beseft men dat vaak niet omdat, bijvoorbeeld bij toepassing van een kamertarief, de werkelijk betaalde prijs moeielijk te berekenen is voor de afnemers.

Men kan de beide vragen ook anders stellen en wel óf aldus:

Zal de beter gesitueerde helft der bevolking van Paramaribo afnemen al dadelijk eene *betaalde* hoeveelheid van 50 Liter per hoofd en per dag, die later stijgt tot 90 liter en dan daarvoor kunnen betalen 40 cent per M³? óf aldus:

Zal de beter gesitueerde helft der bevolking van Paramaribo bij een betaald waterverbruik van 25 Liter per hoofd en per dag, daarvoor kunnen betalen 80 cent per M³? óf ook aldus:

Zal van den aanvang af te Paramaribo een betaald waterverbruik van ruim 50 Liter, dat stijgt tot ruim 90 Liter

per hoofd en per dag verwacht kunnen worden tegen 20 cent per M^3?

Het verbruik moet in dit laatste geval *ruim* 50 resp. 90 Liter zijn, omdat bij zoo groote hoeveelheid veel meer water opgepompt moet worden, wat ook meerdere bedrijfskosten met zich brengt [1]).

Het antwoord op deze vragen moet worden gegeven door hen, die Paramaribo door en door kennen. Eene commissie uit te zenden om daarnaar een onderzoek in te stellen ware verkeerd. Als het antwoord bevestigend luidt, is het zekerlijk de moeite waard om te trachten het kapitaal bijeen te brengen, en vooral de garantie van Staatswege te verkrijgen. Zal deze laatste worden gegeven? Ik kan niet aannemen dat aan Paramaribo geweigerd zou worden, wat aan de gemeente Coevorden is gegeven.

Daarna zal de tijd gekomen zijn om een plan te laten ontwerpen. Mocht dan nader blijken dat de werkelijke bouwkosten blijven beneden het door mij globaal geraamde bedrag, dan is dit een meevaller, die dankbaar kan worden aanvaard. Ook is dan — ik zeide boven reeds, dat ik nu spreek over hetgeen op zijn vroegst in 1925 zal kunnen geschieden — wellicht de obligatieleening te plaatsen tegen lager rente dan ik aannnam, al geloof ik zelf eer aan het tegendeel. Maar al te groote verwachtingen make men zich niet over de mogelijkheid om, door voordeeliger bouwen of leenen tegen lager rente, te komen tot een veel lager tarief of tot behoorlijke geldelijke uitkomsten bij veel geringer waterverbruik. Want zelfs wanneer én de bouwkosten *f* 200.000.— beneden mijne raming zouden blijven én de leening geplaatst kon worden tegen 5 % pari, dan zou toch reeds de rentabiliteit in gevaar komen als óf het *betaalde* waterverbruik beneden 21 L. per hoofd en per dag daalde óf de werkelijke betaalde prijs per M^3 verkocht water daalde beneden 35 cent.

Misschien ook blijkt nader dat ik te laag nog heb geraamd. Uit de berekening blijkt dat er alsdan desnoods

[1]) Er zijn tal van tusschenliggende mogelijkheden, die ieder zelf kan berekenen.

een bedrag van *f* 1.700.000.— besteed zou kunnen worden. Maar hooger gaan zou de rentabiliteit weder in gevaar brengen, tenzij men den waterprijs hooger kon stellen.

Wat is nu het antwoord op de gestelde vragen?

Zoo dit niet bevestigend is, make men zich geene groote verwachtingen over het tot stand komen eener drinkwaterleiding voor Paramaribo. Want dan zal deze nog alleen mogelijk zijn als uit de Koloniale geldmiddelen, dat wil dus zeggen uit de subsidie, welke Suriname jaarlijks krijgt uit de Nederlandsche schatkist, een niet onbelangrijk bedrag, althans honderdduizenden guldens, renteloos of tegen zeer lage rente beschikbaar zouden worden gesteld. Dat ik als hygiënist dit laatste zeer aanbevelenswaardig zou achten, blijve hier onbesproken.

Goes, Augustus 1923.

Bedrijfsjaar.	Bedrijfs-kosten.	Rente der leening, oorspronkelijk groot ƒ 1.200.000 tegen 6%.	Aflossing op de leening.	Gewaarborgd dividend, 5% op ƒ 400.000 plus ƒ 400.000.	Totaal der uitgaven.	Betaalde hoeveelheid water per inwoner en per dag in Liters.	Betaalde hoeveelheid water per dag in M³. (40.000 inw.)	Betaalde hoeveelheid water per jaar in M³.	Opbrengst uit waterverkoop tegen ƒ —.40 per M³.	Te kort, te dekken uit het reservefonds (—) of bij te voegen overschot (+).	Gekweekte rente van het reservefonds, belegd tegen 2½ %.	Eindstand van het reservefonds. [1]	Beschikbaar voor dividend of prijsverlaging van het water.
1	ƒ 50.000	ƒ 72.000	ƒ 10.000	ƒ 40.000	ƒ 172.000	25	1.000	365.000	ƒ 146.000	— ƒ 26.000	ƒ 7.500	ƒ 281.500	
2	- 52.000	- 71.400	- 10.000	- 40.000	- 173.400	26	1.040	379.600	- 151.840	— - 21.560	- 7.037½	- 266.977½	
3	- 54.000	- 70.800	- 11.000	- 40.000	- 175.800	27	1.080	394.200	- 157.680	— - 18.120	- 6.674½	- 255.532	
4	- 56.000	- 70.140	- 11.000	- 40.000	- 177.140	28	1.120	408 800	- 163.520	— - 13.620	- 6.388	- 248.300	
5	- 58.000	- 69.480	- 12.000	- 40.000	- 179.480	29	1.160	423.400	- 169.360	— - 10.120	- 6.207½	- 244.387½	
6	- 60.000	- 68.760	- 12.000	- 40.000	- 180.760	30	1.200	438.000	- 175.200	— - 5.560	- 6.109½	- 244.937	
7	- 62.000	- 68.040	- 13.000	- 40.000	- 183.040	30	1.200	438.000	- 175.200	— - 7.840	- 6.123½	- 243.220½	
8	- 64.000	- 67.260	- 13.000	- 40.000	- 184.260	31	1.240	452.600	- 181.040	— - 3.220	- 6.080½	- 246.081	
9	- 66.000	- 66.480	- 14.000	- 40.000	- 186.480	31	1.240	452.600	- 181.040	— - 5.440	- 6.152	- 246.793	
10	- 68.000	- 65.640	- 14.000	- 40.000	- 187.640	32	1.280	467.200	- 186.880	— - 760	- 6.170	- 252.203	
11	- 70.000	- 64.800	- 15.000	- 40.000	- 189.800	32	1.280	467.200	- 186.880	— - 2.920	- 6.305	- 255.588	
12	- 72.000	- 63.900	- 15.000	- 40.000	- 190.900	33	1.320	481.800	- 192.720	+ - 1.820	- 6.389½	- 263.797½	
13	- 74.000	- 63.000	- 16.000	- 40.000	- 193.000	33	1.320	481.800	- 192.720	— - 280	- 6.595	- 270.112½	
14	- 76.000	- 62.040	- 16.000	- 40.000	- 194.040	34	1.360	496.400	- 198.560	+ - 4.520	- 6.753	- 281.385½	
15	- 78.000	- 61.080	- 17.000	- 40.000	- 196.080	34	1.360	496.400	- 198.560	+ - 2.480	- 7.034½	- 290.900	
16	- 80.000	- 60.060	- 18.000	- 40.000	- 198.060	35	1.400	511.000	- 204.400	+ - 6.340	- 7.272½	- 304.512½	
17	- 82.000	- 58.980	- 20.000	- 40.000	- 200.980	35	1.400	511.000	- 204.400	+ - 3.420	- 7.613	- 315.545½	
18	- 84.000	- 57.780	- 22.000	- 40.000	- 203.780	36	1.440	525.600	- 210.240	+ - 6.460	- 7.888½	- 329.894	
19	- 86.000	- 56.460	- 25.000	- 40.000	- 207.460	36	1.440	525.600	- 210.240	+ - 2.780	- 8.247	- 340.921	
20	- 88.000	- 54.960	- 28.000	- 40.000	- 210.960	37	1.480	540.200	- 216.080	+ - 5.120	- 8.523	- 354.564	
21	- 90.000	- 53.280	- 31.000	- 40.000	- 214.280	37	1.480	540.200	- 216.080	+ - 1.800	- 8.864	- 365.228	
22	- 92.000	- 51.420	- 34.000	- 40.000	- 217.420	38	1.520	554.800	- 221.920	+ - 4.500	- 9.131	- 378.859	
23	- 94.000	- 49.380	- 37.000	- 40.000	- 220.380	38	1.520	554.800	- 221.920	+ - 1.540	- 9.471½	- 389.870½	
24	- 96.000	- 47.160	- 40.000	- 40.000	- 223.160	39	1.560	569.400	- 227.760	+ - 4.600	- 9.747	- 400.000	- 4.217½
25	- 98.000	- 44.760	- 44.000	- 40.000	- 226.760	39	1.560	569.400	- 227.760	+ - 1.000	- 10.000	- 400.000	- 11.000
26	- 100.000	- 42.120	- 48.000	- 40.000	- 230.120	40	1.600	584.000	- 233.600	+ - 3.480	- 10.000	- 400.000	- 13.480
27	- 102.000	- 39.240	- 52.000	- 40.000	- 233.240	40	1.600	584.000	- 233.600	+ - 360	- 10.000	- 400.000	- 10.360
28	- 104.000	- 36.120	- 56.000	- 40.000	- 236.120	41	1.640	598.600	- 239.440	+ - 3.320	- 10.000	- 400.000	- 13.320
29	- 106.000	- 32.760	- 60.000	- 40.000	- 238.760	41	1.640	598.600	- 239.440	+ - 680	- 10.000	- 400.000	- 10.680
30	- 108.000	- 29.160	- 64.000	- 40.000	- 241.160	42	1.680	613.200	- 245.280	+ - 4.120	- 10.000	- 400.000	- 14.120
31	- 110.000	- 25.320	- 68.000	- 40.000	- 243.320	42	1.680	613.200	- 245.280	+ - 1.960	- 10.000	- 400.000	- 11.960
32	- 112.000	- 21.240	- 72.000	- 40.000	- 245.240	43	1.720	627.800	- 251.120	+ - 5.850	- 10.000	- 400.000	- 15.850
33	- 114.000	- 16.920	- 76.000	- 40.000	- 246.920	43	1.720	627.800	- 251.120	+ - 4.200	- 10.000	- 400.000	- 14.200
34	- 116.000	- 12.360	- 80.000	- 40.000	- 248.360	44	1.760	642.400	- 256.960	+ - 8.600	- 10.000	- 400.000	- 18.600
35	- 118.000	- 7.560	- 84.000	- 40.000	- 249.560	44	1.760	642.400	- 256.960	+ - 7.400	- 10.000	- 400.000	- 17.400
36	- 120.000	- 2.520	- 42.000	- 40.000	- 204.520	45	1.800	657.000	- 262.800	+ - 58.280	- 10.000	- 400.000	- 68.280

[1]) Aangenomen dat van het reservefonds ƒ 100.000 verbruikt is tijdens den Bouw.

OVER DE AFSTAMMING DER BOSCHNEGERS

DOOR

L. JUNKER

De grootere belangstelling gedurende de laatste jaren door het gouvernement van Suriname in boschnegeraangelegenheden betoond heeft in breeder kringen de aandacht op het volk der boschnegers doen vestigen. In de eerste plaats werd heel wat over de beschaving dezer halfwilden geschreven. De inzender van een artikel in het in de Kolonie verschijnend nieuwsblad „De West", vermoedelijk ook een beschavingsman, spreekt van eene plotseling verschenen beschavingswoede, de reaktie op de eeuwenlange verwaarloozing van het uit eigen beweging in den natuurtoestand teruggekeerd volk. Terwijl in vroeger tijd het beschavingswerk door de Moravische broedergemeente in alle stilte werd verricht doemde nu plotseling groote concurrentie op en kreeg de pers bladvullingen te over van personen die aan het beschaven gingen.

De bemoeiïngen van het Gouvernement, in het bijzonder van den oud-gouverneur Staal, betroffen in de eerste plaats de volkshuishoudkundige zijde van het boschnegervraagstuk. Genoemde bewindsman wilde natuurlijk in het aan volk arme land ieder beschikbaar individu tot een nuttig lid der samenleving gevormd zien en hem moest de staat in den staat, de opeenhooping van een groot aantal indolente elementen een doorn in het oog zijn.

M. i. heeft het volkje der boschnegers ook uit een ethnologisch oogpunt recht op belangstelling. In het volgende, aansluitende bij *„Eenige mededeelingen over de Saramaccaner Boschnegers"* [1]), wil ik vooral trachten eenig materiaal voor den volkenkundige bij elkaar te brengen,

[1]) Zie *De West-Indische Gids* van Januari 1923, (4e jaarg. blz. 449).

die aan het stukje Afrika in de oerwouden van Suriname zeker zijne belangstelling niet zal onthouden. Het verzamelen en opteekenen van gegevens voor den onderzoeker kan misschien groote waarde voor dezen hebben, doch het ligt ook in mijne bedoeling het publiek met de kennis te verrijken van een volk, een van de talrijke volkeren welke onder de nederlandsche vlag geschaard zijn.

Bij oppervlakkige beschouwing der toestanden in de boschnegerswereld geeft men allicht toe aan de verleiding dezen met afrikaansche toestanden te identificeeren. Bijzonder werkt in dit opzicht verleidend de indeeling der boschnegers in stammen en onderstammen en de ethnoloog zal zeker op een dwaalspoor geraken wanneer hij gedurende het onderzoek de geschiedenis der slavernij buiten beschouwing laat. Zooals reeds in bovengenoemd opstel over den stam der Saramaccaners wordt gezegd, bestaat er geen twijfel dat de stammen en onderstammen der boschnegers in Suriname zich gevormd hebben uit het heterogene volk en materiaal dat de geheele Westkust van Afrika en vermoedelijk ook de binnenlanden hebben geleverd. Doordat de slavenhandel alle volkeren en stammen door elkaar wierp, alle banden van stam- en bloedverwantschap verscheurde en omdat de in Afrika gevangen genomen of gekochte negers meestal jonge menschen waren, die nog niet voldoende met de geschiedenis van hun stam op de hoogte konden zijn, ontbreken de overleveringen en zijn de aanwijzingen voorkomende in de overleveringen der boschnegers betreffende hunne afstamming uit Afrika zoo vaag en verward, dat daaruit onmogelijk positieve gevolgtrekkingen kunnen worden gemaakt.

De meening van den heer Van Lier, geuit in diens boekje „Iets over de boschnegers aan de Boven Marowijne", dat de Aucaners, hunne meerdere ontwikkeling in aanmerking genomen, de nakomelingen zouden zijn van een volk dat reeds in Afrika een hoogeren trap van beschaving had bereikt, kan ik daarom niet onderschrijven.

De zeer te betwijfelen meerdere ontwikkeling der Djoekas buiten beschouwing latende, moet ik mededeelen dat

ik integendeel gedurende het verzamelen van gegevens, die een meerbevoegde als materiaal tot eene studie over de boschnegers kunnen dienen, tot de ontdekking ben gekomen dat de voornaamste stam der Aucaners, de Misiedjans, die een groot overwicht op den geheelen stam verkregen en vermoedelijk hun stempel op den geheelen stam hebben gedrukt, de bedoelde meerdere ontwikkeling aan langdurige aanraking met de beschaving hier te lande of elders te danken hebben.

Ik zeg „of elders" omdat door de uit Brazilië uitgeweken Israëlieten bij hunne komst in Suriname eene groote slavenmacht werd medegebracht. De meeste plantages der Joden hebben aan de Boven-Suriname gelegen en van die rivier uit zijn de Misiedjans naar de Djoekakreek gevlucht. De Misiedjans waren echter slechte boschloopers en konden den weg naar de Saramacca niet vinden. Later door de Ansoenegers op sleeptouw genomen kwamen zij aan de Djoekakreek terecht. De Misiedjans zijn zeer waarschijnlijk de het laatst aan de Djoekakreek aangekomen onderstam en zij zouden bij meer boschkennis vermoedelijk tot de Saramaccaners zijn gekomen. Onder hen waren eenige negers welke konden lezen en schrijven, eene kennis welke zij zeker niet uit Afrika hadden medegebracht.

In het vorenstaande zijn eenige aanwijzingen te vinden die de meening weerleggen van den heer Van Lier, dat juist de „zoutwaternegers" grooten invloed op de vorming van den stam der Aucaners zouden hebben uitgeoefend. Onder zoutwaternegers verstaat men weggeloopen slaven welke slechts korten tijd te Paramaribo of op de plantages vertoefden en zich kort na hunne aankomst in de Kolonie bij de Marrons aansloten [1]).

Over een onderstam der Saramaccaners van wie met zekerheid bekend is dat zijne voorouders allen zoutwaternegers waren, moet in verband met het boven gezegde

---

[1]) In het algemeen noemde men zoutwaternegers de uit Afrika aangevoerde slaven in tegenstelling met de in de Kolonie geboren „creoolnegers".

nog worden gesproken. Uit de geschiedenis van den onderstam der Kardoso blijkt duidelijk dat zelfs een poging om de hedendaagsche indeeling der boschnegers van Afrikaansche toestanden af te leiden onmogelijk is.

Het transport slaven waaruit de onderstam der Kardoso is ontstaan is niet over de plantages verdeeld. Vermoedelijk kwam het gedurende den inval van Cassard in de Kolonie en werd de geheele levende scheepslading door den eigenaar ervan, Massa Kardoso, in het bosch van Poelepantje opgeborgen. Van hier uit vluchtte de geheele slavenmacht naar het bosch.

Niets ligt meer voor de hand dan bij dezen onderstam op onderzoek uit te gaan. De verkregen inlichtingen bevestigden mijne meening, boven ten aanzien van het opstellen van afstammingstheorieën uitgesproken. Bij onderzoek bleek dat bij de Kardoso-negers slechts één geval van bloedverwantschap bekend is, terwijl mij werd medegedeeld dat meerdere negers van het transport afkomstig waren van Loango. Onder elkaar noemen deze boschnegers zich dan ook Loango en hun grootste dorp draagt denzelfden naam. Wie en Abezi, broer en zuster komen van eene plaats Boaai genaamd, terwijl alle overige leden van den onderstam afstammen van voorouders wier herinnering aan het oude moederland is uitgewischt.

De Loango bezitten eene obia die veel overeenkomst heeft met de Gran-obia van Dahomé; zij wordt Loangogado genoemd. Zooals mij de Loango mededeelden is de Grantata der Aucaners een namaaksel van deze obia. Terwijl de Grantata nog tot concessies bereid is, is de Loangogado onverbiddelijk bij het straffen van kwaad. Niet slechts de bezitter van wisi ontvangt van den Loangogado zijn verdiende loon, ook de dief en de leugenaar worden gestraft. De werking van deze obia heeft nog twee goede onderdeelen. Zij zoekt in het bosch verdwaalde personen op en geneest alle wonden en beenbreuken.

De eerste eigenschap heeft de obia gemeen met een obia in gebruik bij den onderstam der Domininegers. Dezen hebben de obia in het bosch gevonden zooals ze zich uitdrukken, hetgeen zeggen wil dat zij na hun vlucht naar

het bosch door een der stamleden ermede werden bekend gemaakt.

Ook de grantata der Djoekas werd in het bosch gevonden, om deze uitdrukking der boschnegers te behouden. Eene oude vrouw Afokato geheeten maakte hen met de werking bekend. Aanvankelijk diende de Grantata evenals de obia van Dahomé en Loango in den strijd tegen het grootste kwaad der boschnegers, de blanken. Een ingewijde in de geheimen der obia van Loango verzekerde mij, dat hun stamvader Wie de Misiedjans met het gebruik der obia heeft bekend gemaakt tijdens zijn oponthoud aan de Tapanahonie, gedurende de vredesonderhandelingen met de blanken. Vermoedelijk hebben de Misiedjans den niet meer noodig zijnden Gwangwella, de oorlogsobia van Afokato, getransformeerd in den bestrijder der Wisi, den Grantata en is hierdoor de oplossing van de vraag gegeven: hoe zijn de Missiedjans aan de overheersching gekomen?

Aannemelijk is dat Afokato en de Domininеger, welke zijn onderstam met de obia, den Mafoenkoe, bekend heeft gemaakt, in Afrika behoord hebben tot denzelfden stam waarvan de Dahomé-negers en de Loango afstammen.

De bijzondere werkingen van al deze obias te beschrijven zou hier te ver voeren; ik hoop echter later iets te schrijven over godsdienst en godsdienstige gebruiken. Het daarvoor benoodigde materiaal is echter nog te onvolledig. Slechts hoe de inwijding in de geheimen der obia plaats heeft wil ik hier nog vertellen.

Een jonge man dien men op het oog heeft en aan wien men meent de geheimen te mogen toevertrouwen, staat tot ongeveer zijn twintigste jaar onder voortdurend toezicht van ingewijden. Zijn gangen worden nagegaan en zijn karaktereigenschappen beoordeeld. Is hij babbelachtig dan is zijn kans ingewijd te worden verkeken. Zoodra de proeftijd is verloopen en de jonge man blijken heeft gegeven geschikt te zijn wordt hem het uit verschillende kruiden getrokken drankje toegediend dat bewerken moet dat hetgeen hij daarna leert niet vergeten kan worden, doch vooral ertoe dienen moet hem voor vergissingen bij het gebruik der kruiden te bewaren.

Voor hetgeen ik boven ten aanzien van de Misiedjans heb gezegd moet het bewijs nog worden geleverd en ik geef in het vervolg de geschiedenis van dezen onderstam weer zooals ik haar uit de overlevering der Otonegers heb vernomen. Laatstgenoemde onderstam en de Misiedjans zitten samen op een bank (sidom makanti na wan banki) zooals de Otoneger Kwamina zich uitdrukte, hetgeen aanduiden moet dat beide onderstammen met elkaar in bloedsvriendschap leven. Zoo eten de Clementinegers samen met de Ansoenegers (Clementi nanga Ansoeningre njam makanti) welk gezegde eene andere uitdrukking is voor bloedsvriendschap.

De mededeelingen van Kwamina heb ik later bij de Misiedjans geverifiëerd en bevonden dat deze boschneger mij de waarheid had medegedeeld. Voor den buitenstaander is het onbegrijpelijk hoe geheimzinnig de boschnegers met al hun aangelegenheden kunnen doen en welk wantrouwen en achterdocht overwonnen moeten worden om achter de eenvoudigste dingen te komen.

„De Misiedjans" zoo begon Kwamina „zijn de nakomelingen van de wegloopers van Misiedjans [1]) eene plantage welke aan de Fotoliba [2]) ligt. De slaven van deze plantage werden gruwelijk behandeld en eindelijk de mishandelingen moede gaven zij gehoor aan den neger Kwasimamba die hun voorstelde naar het bosch te vluchten. Alvorens echter de plantage te verlaten wilde zich Kwasimamba wreken voor al de geleden pijnen en werd de wraakoefening op verschrikkelijke wijze ten uitvoer gebracht.

De vaartuigen der plantage werden vervolgens in bezit genomen en hiermede de Suriname opgevaren tot aan de monding van de Irakoekakreek. Deze kreek voer men op en men verliet daar de booten. Van den bovenloop

[1]) Misiedjans wordt in den volksmond de verlaten plantage Palmeneribo genoemd, gelegen aan de kreek van denzelfden naam. Het is zeker eene verbastering van Mister Jans of Jones of Missi Jans. Oude bewoners van de Boven-Suriname vertelden mij dat de vermoorde eigenaar of direkteur een Engelschman is geweest en dat bijzonder zijn vrouw zeer wreed van natuur was.

[2]) fotoliba = rivier waaraan de stad ligt, de Suriname.

dezer kreek liep men Westwaarts en bereikte de Para. Kwasimamba, die de leiding had, was echter geen goede boschkenner en trok de Para niet over. Langen tijd dwaalden de Misiedjans tusschen de Para en de Marechalskreek; van laatstgenoemde kreek werden zij door Massa Massoi verjaagd en eindelijk door den leider der Ansoe-negers, Boesiman, gevonden. De Ansoenegers waren veel later van de plantage Ansoe [1]) weggeloopen. Boesiman kon het spoor der Misiedjans gemakkelijk volgen omdat overal langs den weg dien ze gevolgd hadden boomen waren gemerkt. Onder de Misiedjans waren eenige negers die konden lezen en schrijven [2]) en deze brachten de teekens aan de boomen aan. Boesiman nam de leiding over en hij bereikte de Suriname daar waar aan den tegenovergelegen oever de Sarakreek zich met de Suriname vereenigt. Uit Mokkomokko (Montrichardia) vervaardigde Boesiman vlotten en allen staken de rivier over. Boesiman liet aldaar aangekomen de Misiedjans achter en marcheerde langs de Sarakreek. Tenslotte bereikte hij de Djoekakreek. Aldaar waren de Djoekas ouder dan granman Koekoejakoe gevestigd. Laatstgenoemde, een Otoneger, vreesde voor verraad en ontving dan ook Boesiman alles behalve vriendelijk. Bijzonder het verhaal van laatstgenoemde dat ten Westen, niet ver van de Djoekakreek, eene groote kreek naar de fotoliba stroomde, maakte de achterdocht en de onrust van het groot-opperhoofd gaande.

Hij gelastte Boesiman met vier Djoekas terug te loopen opdat dezen zich van de waarheid van het verhaal konden overtuigen. Boesiman voldeed aan de opdracht en keerde naar de Majoeka terug. Met hem mede kwamen

[1]) Ansoe = de plantage Meerzorg tegenover Paramaribo aan de Suriname gelegen.

[2]) Kwamma zeide woordelijk: „Dem ben habi skrifiman na dem mindri."

Skrifiman is het gebruikelijke Negerengelsche woord voor opzichter op plantages.

Ik ondervroeg daarom Kwamma nauwkeurig en het antwoord luidde:

„Masra no skrifiman dem loekoe wroko na panassi dokoe sama dem ben sabi lezi nanga skrifi" (Mijnheer ik bedoel niet dat opzichters bij hen waren doch personen die wisten te lezen en te schrijven).

thans de Misiedjans aan, die op zijne voorspraak in den stam der Djoekas werden opgenomen.

Nog heden kan ieder aan de Sarakreek wonende Djoeka den boom aanwijzen dien Boesiman aan de monding der Sarakreek van insnijdingen heeft voorzien. De boom is wel eenige jaren geleden omgevallen doch van den stomp is eene nieuwe loot uitgeloopen. De gevolgde weg wordt nog heden ten dage Boesimanpassie genoemd. Langs dezen weg trok later Bambi, het grootopperhoofd dat Koekoejakoe is opgevolgd, ten strijde tegen de Saramaccaners en de Matoeari".

Toen ik van Kwamina wilde hooren wanneer en waarom de Djoekas zich later in het gebied der Saramaccaners hebben gevestigd, wilde hij zich liefst onttrekken aan het geven van inlichtingen en beweerde slechts dat de Sarakreek door de Djoekas was ontdekt en daarom als gebied der Aucaners moest worden beschouwd.

Een verward verhaal volgde en ik begreep, dat Kwamina iets te verbergen had en misschien reeds berouw gevoelde aan den blanke te veel te hebben verteld.

Een Saramaccaner gaf mij later onbewust de verklaring van het raadselachtige gedrag van Kwamina. Abenti vertelde mij het volgende:

„De voorouders van de thans aan de Sarakreek wonende Djoekas zijn gedurende het bestuur van het Groot-opperhoofd Koffie Bosman aan onze rivier gekomen. Zij hadden geweigerd zich aan de Tapanahonie aan het godsoordeel te onderwerpen, welks toepassing op hen wegens het bezit van wisi was geeischt. Destijds werden aan de Tapanahonie velen verbrand en Koffie Bosman zond dan ook aan den Granman der Aucaners aldaar een boodschap om op te houden met zooveel menschen te dooden, daar hij in het tegenovergestelde geval te Paramaribo daarvan zou kennis geven.

Koffie Bosman stond de uitgeweken Djoekas toe zich aan de Suriname te vestigen en sedert dien zijn er velen van de Tapanahonie naar hier gekomen.

Boven Suriname, Juni 1922.

EEN BEZOEK VAN DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO AAN VENEZUELA IN 1921

DOOR

M. A. EVERS
destijds 1e luitenant-adjudant

In Januari 1921 ontving de Consul van Venezuela te Willemstad van den Minister van Buitenlandsche Zaken te Caracas de opdracht den Gouverneur van Curaçao uit te noodigen een officieel bezoek aan Venezuela te brengen ter eere van het herstel der diplomatieke betrekkingen tusschen die Republiek en Nederland, die sedert jaren verstoord waren.

De reis werd om onderscheidene redenen uitgesteld en eerst in den avond van den 7n April 1921 stapten aan boord van de „Oranje Nassau" de Gouverneur, de heer O. L. Helfrich, de Gouvernementssecretaris, de heer H. J. T. Boomgaart en de beide Adjudanten van den Gouverneur, de h.h. M. A. Evers en I. H. Capriles. De beide oevers van de Sint-Annabaai stonden toen de boot de haven uitvoer vol belangstellenden, die den Gouverneur een laatst vaarwel toewuifden. Van de batterij dreunden de saluutschoten en de muziek speelde het Wilhelmus.

Den volgenden morgen vroeg lag Puerto Cabello voor ons. Achter een stuk laag land, dat naderhand een eilandje bleek te zijn, waarop het fort, „Libertador", dat tevens dient tot gevangenis, en de Astillero Naciônal liggen, zagen we de masten van eenige schepen en daarachter de bergen, waarvan de toppen in de wolken waren gehuld. Een heuvel op het vasteland draagt het Fort Carlos, dat wit afsteekt tegen den bruinen achtergrond en door zijn ligging de geheele baai bestrijkt.

De baai zelf heeft een smallen ingang en is diep, zoodat stoomschepen aan de kade kunnen laden en lossen. De eigenlijke haven is tegen de passaatwinden beschut door het bovengenoemde eilandje en biedt daardoor een veilige ligplaats, zóó zelfs, dat er een dok aanwezig is. Behalve dat dok, lagen er nog een stoomboot,

eenige zeilschepen en een paar Venezolaansche oorlogsbodems, waaronder het admiraalsschip, de General Salom.

Om ongeveer negen uur lagen we aan de kade en waren alle formaliteiten afgeloopen. Namens den Gouverneur van Puerto Cabello kwam een deputatie aan boord om den Gouverneur te begroeten. Deze heeren, waaronder de Nederlandsche Consul en de Chef van de Douane, brachten ons naar den Gouverneur van Puerto Cabello en naar andere autoriteiten. Ons laatste bezoek gold den Nederlandschen Consul.

Intusschen was het tijd geworden om naar boord terug te gaan, waar een achttal autoriteiten van Puerto Cabello met ons zouden lunchen. Daarop volgde een bezoek aan de Astillero Nacional (Gouvernements smederij), waarheen we geroeid werden door een sloep van het admiraalsschip, die ter onzer beschikking was gesteld. De werkplaats zag er goed onderhouden uit en een groot aantal werktuigen, allen electrisch bewogen, was in werking. De directeur vertelde, dat hij daar „bijna alles" kon laten maken. Het magazijn was goed voorzien. Gevangenen waren de werkkrachten en het was een vreemd gezicht die menschen in hun blauw-wit gestreepte kleeding in die donkere ruimte van de werkplaats bezig te zien. Ze voldeden goed als werklui. Op het terrein van de Astillero werden ons te koop aangeboden en later ons ten geschenke geboden kunstig uit hoorn gesneden voorwerpen.

Na de Astillero brachten we een bezoek aan het dok, stapten toen weer in onze sloep om naar de overzijde van de haven te roeien, waar eenige auto's gereed stonden voor een tocht van ongeveer dertig kilometers het binnenland in. De weg was smal, met scherpe bochten, en op de vlakke gedeelten goed, maar stoffig. De hellingen waren steil en door regen geheel uitgevreten, zoodat het auto-rijden daarop maar een matig genot mocht heeten. Het eindpunt van den tocht was een dorpje San Esteban, waar de weg en een rivier vlak langs elkaar loopen; de rivier vol rolsteenen, een echte bergstroom, die echter op dit oogenblik, het einde van den drogen moesson, zoo weinig water bevatte, dat men, van steen op steen stappende, met droge voeten de overzijde kon bereiken. Langs denzelfden weg kwamen we in Puerto Cabello terug, en tegen zes uur waren we weder aan boord. Op dit uur, had de Gouverneur eenige dames en heeren van Puerto Cabello op de Oranje Nassau genoodigd en dit gezelschap was reeds aanwezig zoodat we geen gelegenheid hadden om ons te verfrisschen. Om acht uur hadden alle gasten, een zestigtal, het schip ver-

laten. Een half uur later waren we op weg naar La Guaira.

Den volgenden morgen moesten we reeds vroeg bij de hand zijn, want we zouden met het aanbreken van den dag daar aankomen. Reeds om zeven uur kwam er een deputatie aan boord om den Gouverneur namens de Regeering welkom te heeten en te verzoeken aan wal te gaan. Op de kade stond een andere deputatie gereed om den Gouverneur te ontvangen. Onder het dreunen van het geschut verliet deze het schip en begaf zich naar den afzonderlijken trein, die tegenover den steiger stond te wachten om ons naar Caracas te brengen. Hier voegde zich bij ons de heer Tiddens, secretaris van de Nederlandsche legatie te Caracas met zijn echtgenoote. Het was de trein van den President. Het middelste rijtuig was een luxe-waggon met een keurig rieten ameublement en in de hoeken rieten schemerlampen, die het rijtuig tijdens het rijden door de tunnels electrisch verlichtten. De eerste uren moesten we stijgen en konden we door de groote spiegelruiten rechts en links het prachtige landschap zien. Het was een echte bergspoorweg, die langs diepe afgronden reed en steile hellingen had te overwinnen. Op sommige plaatsen was de spoorbaan uitgehouwen in de berghelling en dus zeer smal: de aanleg moet een reuzenwerk geweest zijn. Bij een halte halverwege, op ongeveer duizend meters hoogte, waar we een trein uit Caracas moesten laten passeeren — de lijn heeft enkelspoor, — hadden we gelegenheid even uit te stappen en de afkoeling was er zeer goed merkbaar. Ongeveer tien uur waren we te Caracas, en daar stond aan het station een groot aantal heeren ons te wachten, o.m. de Nederlandsche gezant, de heer d'Artillact Brill, de Nederlandsche Consuls, de heeren Henriquez en Hellmund en eenige leden van de Nederlandsche Kolonie.

Het weelderig ingericht hotel waar we logeerden,dat een „patio" heeft, een open binnenplaats, waaromheen de kamers gebouwd zijn is een huis dat vroeger eigendom was van den generaal Carao, en nu door de Venezolaansche Regeering is aangekocht. Een tuin met prachtige bloemen en heesters, een oogen-bekoring voor hen die Curaçao pas hebben verlaten, is van den weg gescheiden door een zwaar en hoog ijzeren hek; een galerij, met kleine gekleurde tegels bevloerd, omgeeft het geheele huis en alle kamers komen op die galerij uit. In den hoek van het patio voerde een wenteltrap naar de eerste verdieping. De rechter zijde en een gedeelte van de voorzijde worden ingenomen door een groote salon, en aan den anderen kant van de voorzijde ligt een kleinere ontvangkamer. Links van het patio is de eetzaal met een rook-

kamer daarachter en terzijde hiervan vindt men een studeervertrek. De slaapkamers, badkamers, kapsalon zijn aan de achterzijde van het huis gelegen. Voor de bedienden is, los van het hoofdgebouw, in den tuin een verblijf opgetrokken, waarachter de garage is gelegen.

Het salon-ameublement was van lichkleurig hout, overtrokken met gebloemd zijde-damast, prachtig afstekend tegen het donkere tapijt. Een lambrizeering en een plafond van geslagen metaal, groote spiegels, schilderijen en frissche bloemen, dit kleurige geheel werd 's avonds verlicht door eenige kristallen kronen en verscheidene staande lampen en muurlampen. De slaapkamers waren allen verschillend gemeubeld en de inrichting was van dien aard, dat er niets te wenschen overbleef; aan badkamer en toilettafel was alle zorg besteed.

Van de bovenverdieping uit kan men langs een trap op een plat dak komen als tuin ingericht, vanwaar men een mooi uitzicht heeft over de stad en op de bergen op den achtergrond. Aan de voorzijde van het huis, boven de galerij, bevindt zich een groot balkon, dat uitzicht geeft aan de oostzijde op een park en links op het standbeeld van Columbus.

Om één uur waren we klaar voor de lunch en een zestal autoriteiten bleef bij ons eten, zoodat we, hoewel gast zijnde van de Venezolaansche Regeering, tevens gastheeren waren. Om vier uur namiddag kwam onze gezant ons afhalen om ons voor te stellen aan den President (Presidente Provicionale) Dr. Marques Bustillos, welke ontvangst plaats had in zijn paleis Miraflores. Na afloop hiervan werd een bezoek gebracht aan den minister van Buitenlandsche zaken en den Nederlandschen gezant; de middag eindigde met een tocht door het „Paraiso", het villapark van Caracas, met prachtige huizen, breede lanen en een schitterenden plantengroei. Tijdens het diner hoorden we dien dag op eens in den tuin muziek, die naderhand bleek van het muziekkorps de Banda Nacional te zijn, dat zich in den vervolge iederen avond zou laten hooren; buiten het hek stond het zwart van de nieuwsgierigen.

Den volgenden dag, 10 April, reden we 's morgens om negen uur, naar Miraflores, waar de uitreiking zou plaats hebben van de Bolivar-orde 2e klasse aan den Gouverneur en aan den Heer d'Artillact Brill. Voor het paleis stond een bataljon eerewacht en in het patio van het paleis waren de cadetten opgesteld. Alle officieele personen en tal van genoodigden met hun dames waren in de zaal aanwezig. Toen de Gouverneur met den heer d'Artil-

lact Brill de zaal binnentrad, speelde de muziek het Wilhelmus, bij het verschijnen van den President, een oogenblik daarna, weerklonken de tonen van het Venezolaansche volkslied. Door twee cadetten werden de eereteekenen op een zijden kussen in de kleuren van de Venezolaansche vlag binnengebracht, die daarna door den President onder het levensgroote beeld van Simon Bolivar met een korte toespraak den gasten werden omgehangen. De heer d'Artillact Brill bedankte met een paar woorden en nadat de muziek weer het Venezolaansche volkslied en het Wilhelmus had laten hooren was de plechtigheid afgeloopen. De morgen werd besloten met een bezoek aan het race-terrein, in gezelschap van den President, den Gouverneur van Caracas, den inspecteur van het leger en andere autoriteiten. Ter eere van den Gouverneur werd hier een Helfrichprijs verreden, een Curaçao-prijs, en prijzen met andere namen, betrekking hebbende op de Kolonie Curaçao. Hier viel een keur van moderne toiletten te bewonderen die de dames met gratie wisten te dragen. Na de lunch woonden we een stierengevecht bij waarbij de President ook tegenwoordig was in een arena, waaromheen een manshooge balustrade zich ringt. Aan de buitenzijde van die balustrade loopt een gang en ook verder is de inrichting aan die der dikwijls beschreven arena's gelijk. Waar de spelers al hun best doen om den stier te tergen, is het logisch, dat deze zich verdedigt en tracht zich op hen te werpen, waartegen zij zich echter achter de balustrade dekken. Zoo iemand wordt door het publiek uitgefloten en bij zijn terugkomst in de arena moet hij blijken geven van groote onverschrokkenheid, voordat hij weer in de gunst komt. Er zijn echter ook spelers, die anders optreden, doch daarover straks. Door signalen op den hoorn geeft de Jury aan, wanneer de spelers moeten optreden. Bij onze binnenkomst was de arena leeg en we hadden allen tijd om een en ander goed op te nemen. We werden door eenige hoogwaardigheids-bekleeders ontvangen en namen plaats in de Presidentsloge, recht tegenover de Jury, waar we een goed uitzicht hadden over het geheel.

Een stierengevecht in Caracas is verdeeld in drie deelen: 1e. het optreden van de torero's, 2e. het optreden van de banderillero's en 3e. het optreden van den hoofdpersoon, van den espada.

Op eens weerklonk het Venezolaansche volkslied en de President trad zijn loge binnen. Een oogenblik daarna klonk er een signaal van de tribune tegenover ons en kwam de espada de arena binnen, aan beide zijden gedekt door de banderillero's en de torero's; de stoet werd gesloten door een tiental staljongens met

roode jassen en witte broeken, die drie witte muilezels begeleidden in rood tuig, een trekknuppel sleepend. De espada groette den President en het publiek, waarna de staljongens met de muilezels verdwenen. Op een ander signaal werd de deur van den stal en in de balustrade geopend en rende een stier het strijdperk binnen Op het oogenblik, dat het dier de balustrade passeerde, stak iemand het een gekleurde rozet, waaraan een ijzeren punt van ongeveer 5 cM. lengte met weerhaak, in de schoft. Een goede stier vliegt dan, geprikkeld door de pijn, dadelijk op de gekleurde doeken aan, die hem door een achttal spelers, de torero's, van verschillende zijden worden voorgehouden. Deze spelers ontgaan den aanval van den stier door de vlucht of door tijdig opzij te springen. Als laatste redmiddel blijft hun de sprong over de balustrade. Als de stier zich door de vergeefsche aanvallen heeft vermoeid, klinkt op een teeken van de Jury het signaal voor het optreden van de banderillero's. De torero's blijven in de arena om in geval van gevaar met hun doeken een aanval van den stier op de banderillero's te kunnen afleiden. Waar in het eerste gedeelte de stier uitsluitend als aanvaller optreedt, gebeurt dit nu beurtelings, d.w.z. de banderillero's vallen den stier aan, als zij daartoe gelegenheid hebben. Zij zijn gewapend met twee stokken van ongeveer 2 cM. dikte en 1 M. lengte, omwonden met kleurig doek. Aan het ondereinde van den stok bevindt zich weer een ijzeren punt met weerhaak. Het doel is nu deze stokken met de punt in de rug van den stier te steken, als het dier tracht hen op de hoorns te nemen. Terwijl de stier op hen aanrent, moeten zij zóó lang blijven staan, tot het beest binnen het bereik van de stokken komt, die zij in de voorwaarts gestrekte handen houden. Op dat oogenblik moeten zij beide stokken in den schouder van den stier steken, naast de rozet, en dadelijk daarna opzij springen, omdat zij anders op de hoorns genomen worden. Is dit gelukt, — hetgeen niet altijd dadelijk het geval is —, dan laat de Jury het signaal blazen voor het optreden van den hoofdpersoon van den middag, n.l. den eigenlijken stierenvechter, den espada. De torero's trekken zich nu achterin bij de balustrade terug, doch moeten bij de hand blijven om den espada hulp te verleenen. Deze is gewapend met een ongeveer 1 M langen, rechten degen met vlijmscherp lemmet en een even langen stok, waaraan een roode doek is bevestigd. De stier is intusschen door vermoeienis veel kalmer geworden, doch nog niet voldoende rustig om die roode lap te kunnen verdragen. Hij valt dan ook weer op den doek aan, doch aangezien de espada den doek door middel van de stok opzij houdt, stoot de stier in de

lucht. Hoe minder eerstgenoemde zich bij den aanval van het beest beweegt, hoe mooier. Hij verplaatst zich dan ook bijna niet, zet hoogstens een been wat achteruit om den stier te laten voorbijgaan. Die aanvallen worden zoo lang herhaald, totdat de espada en de stier recht tegenover elkaar staan met een paar meters tusschenruimte, de eerste nog steeds klaar met den rooden doek om den aanval op te vangen en de stier met de hoorns naar beneden, gereed om opnieuw te stooten. Tijdens deze aanvallen scheldt de espada den stier uit voor alles, wat leelijk is en bespuwt hem om het publiek zijn moed te toonen. Zoodra espada en stier onbeweeglijk tegenover elkander staan, is het oogenblik gekomen om den doodelijken steek toe te brengen. Langzaam heft de espada den degen op en richt dien op het punt, waar hij treffen moet, iets links voor den schouder, voor de rozet en de banderilla's, die nog steeds in de rug van het beest vastzitten. Op het gunstige oogenblik doet de espada een sprong en steekt den degen tot aan het gevest in den rug van den stier, die — indien de steek goed is toegebracht — op zijn knieën zakt en omvalt.

Dit laatste heb ik echter niet zien gebeuren: de stier, met den degen in zijn rug, woedend door de pijn, rende de arena rond, waardoor de degen zich langzamerhand weer uit de wond werkte. Het bloed stroomde langs de flanken van het dier neer en nogmaals moest de espada trachten het beest te dooden, hetgeen nu veel eenvoudiger is, omdat de stier reeds uitgeput is door bloedverlies. Zoodra het dier zooveel bloed verloren heeft, dat het neervalt, maakt de matador (slager) een eind aan zijn lijden door het met een kort mes een steek achter de hoorns toe te brengen. Een signaal weerklinkt, waarop de staljongens met de muildieren binnenkomen om de gedoode stier weg te sleepen en het bloed op te ruimen, dat overal verspreid ligt. De espada gaat in dien tusschentijd de arena rond buigend voor het publiek, dat van opgewondenheid jassen, hoeden, sigaren, brillen, in 't kort de meest uiteenloopende voorwerpen in de arena gooit om hem te huldigen. De espada van zijn kant snijdt stukken van de ooren van den gedooden stier af en werpt deze tusschen het publiek als aandenken. Zoodra de arena weer opgeruimd is, begint het spel opnieuw. Nu treedt echter een andere espada op, die op zijn beurt weer afgelost wordt door den eersten. Zoo worden op een voorstelling door die twee espada's zes stieren gedood. Ik heb mij laten vertellen, dat het vleesch van deze dieren kosteloos aan de bevolking verstrekt wordt. Is de stier bij het binnenkomen in de arena niet wild genoeg, dan wordt hij door het pu-

bliek uitgejouwd en laat de jury een ander dier binnenbrengen. Er zijn dan ook altijd eenige stieren in voorraad aanwezig.

Het is ongetwijfeld een wreed schouwspel en velen zal het onbegrijpelijk zijn dat zulk een spel ook vrouwen blijkbaar uitermate behaagt en opwindt.

Den volgenden dag brachten we met den Gouverneur van Caracas een bezoek aan een paar groote fabrieken, n.l. aan een linnenweverij, een chemische ververij en een cement-fabriek. Beide inrichtingen gaven een goed beeld van den vooruitgang der industrie onder het bestuur van den President ((President Electo) Generaal Juan Vincente Gomez. Vóór diens tijd waren dergelijke groote fabrieken niet bestaanbaar. Die dag werd besloten met een diner, aangeboden door den Minister van Buitenlandsche Zaken aan den Gouverneur in zijn Ministerie, „La Casa Amarilla" waarop de gastheer, de gezant en de Gouverneur redevoeringen hielden. In het midden van het patio was een toren opgericht, die evenals de galerijen van het gebouw, door duizenden gekleurde electrische lampjes was verlicht. De ontvangzaal was behangen met de kleuren van de Venezolaansche vlag: geel, blauw, rood. Een honderdtal gasten zat aan tafel. Ook vele vooraanstaande personen van de Nederlandsch kolonie hadden een uitnoodiging ontvangen, waaruit wel bleek, dat alles gedaan was om het den gasten aangenaam te maken.

Reeds om negen uur den volgenden dag gingen we de Salon Eliptico bezichtigen, een ellipsvormige zaal met prachtige plafondschilderingen van de beste Venezolaansche schilders, alle betrekking hebbende op de bevrijding van Venezuela. Van hier ging de tocht naar de Biblioteca del Congreso en naar de Biblioteca Nacional. Tot slot een onvergetelijke five o'clock tea in de Club Venezuela, aangeboden door den Provisioneelen President aan den Gouverneur. In de groote salons en den uitgestrekten tuin had zich de groote wereld van Caracas verzameld, terwijl de President zich minzaam met een ieder onderhield. In den tuin, onder de kleurige lichten in de boomen, stonden groote tafels, waarop alle denkbare versnaperingen en verfrisschingen. Om tien uur eindigde het dansfeest, getuigenis afleggende van de schitterende wijze waarop de Venezolanen gasten weten te ontvangen.

Den volgenden dag werden bezoeken gebracht, behalve aan verschillende Ministeries, aan eenige moderne instellingen, allen tot stand gekomen tijdens het bestuur van den Gekozen President, den

genoemden Generaal Juan Vicente Gomez. Ook het station voor draadlooze telegrafie werd een van deze dagen door ons bezichtigd. Daar dit station buitenaf is gelegen, moesten we geruimen tijd door de stad rijden, langs de geasfalteerde smalle straten, waarvan sommigen vrij sterk hellen. In het oude gedeelte der stad zijn deze juist breed genoeg om twee auto's elkaar te laten voorbijgaan; alle straten staan rechthoekig op elkaar, en bijna op elken hoek regelt een agent van politie het verkeer. In het station voor draadlooze telegrafie verzond de Gouverneur telegrammen naar Curaçao en naar Generaal Gomez. De tocht werd vervolgens voortgezet naar de „Escuela de Artes y Oficios", waar een honderdtal kinderen in den tuin eenige vrije en orde-oefeningen uitvoerden. Van hier naar den Nationalen Gezondheidsdienst. Dit is een groot nieuw gebouw, waaraan een hospitaal verbonden is. Alle kamers werden bezocht, ook de groote en de kleine operatiezalen. De slaapzalen waren ruim, licht en luchtig en boden plaats aan vele patiënten, die er een uitstekende verpleging hebben. Achter het ziekenhuis waren groote en luchtige stallen voor de proefdieren. Het geheel maakte den indruk van een groot modern ziekenhuis, waar een Venezolaan — ik zal niet zeggen voor zijn plezier — maar vol vertrouwen heen gaat. Daarna togen we naar het hoogste punt van de stad, nl. het „Calvario", een berg, waarop tevens de waterwerken liggen voor de watervoorziening van Caracas. Van hier uit heeft men een prachtig uitzicht over de stad aan de eene zijde en aan de andere op de „Escuela Militar" en op het „Observatorio", beide inrichtingen eveneens op heuvels gelegen. Op het Calvario een park, waarin eenige hokken voor wilde dieren en als grootste bezienswaardigheid de hygiënisch aangelegde vergaarbakken voor de waterleiding.

Nog hebben wij bijgewoond de plechtige onthulling van den gedenksteen in het Pantheon. Deze steen is van wit marmer en met zware koperen bouten in den muur bevestigd. Op den steen leest men:

SIMON BOLIVAR
Libertador
Homenaje de la
Colonia de Curaçao.

Het was een indrukwekkend oogenblik, toen de Venezolaansche vlag, die den steen dekte, door den Gouverneur na afloop van zijne rede verwijderd werd. Cadetten, die als eerewacht in het

Pantheon stonden opgesteld, brachten eerbewijzen. Even daarna werden kransen gelegd op het graf van Simon Bolivar, den grooten Bevrijder en van diens vriend, onzen landgenoot, den admiraal Brion [1]). Onder de tonen van de beide volksliederen verlieten de aanwezigen het Pantheon.

Het was een aardig denkbeeld van den generaal Juan C. Gomez, de Gouverneur van Caracas, om den Gouverneur dien dag een lunch aan te bieden op de „Hacienda Santa Cecilia", buiten de stad gelegen. Na een bezoek aan een suikerfabriek in gezelschap van den President Bustillos werd de tocht voortgezet naar bovengenoemde Hacienda, een groot rustig gelegen buitenhuis, met een prachtuitzicht over de bergen, die als het ware overtrokken waren met warm bruin fluweel. Het huis zelf was versierd met de Nederlandsche en de Venezolaansche vlaggen, evenals de tafel, waarop tevens mooie bloemen prijkten. Een honderdtal gasten nam aan de lunch deel, allen per auto gekomen.

In den namiddag was er een druk bezochte receptie ten huize van onzen gezant wiens huis prachtig is gelegen in het Paraiso, het mooiste gedeelte van Caracas. Door het ontbreken van het patio maakte dit huis met zijn Europeesche inrichting weer een geheel anderen indruk dan de huizen, die we tot nu toe bezocht hadden. Achter het huis rijzen de bergen omhoog en aan de voorzijde ligt een goed onderhouden tuin.

Ook zagen we nog in die dagen het geboortehuis van Simon Bolivar, het „Museo Boliviano" en de „Escuela Militar", drie instellingen, welke hun ontstaan te danken hebben aan de groote vaderlandsliefde van den generaal Juan Vicente Gomez, die geld noch moeite heeft gespaard om deze herinneringen van vroeger dagen te bewaren en te herstellen. In het geboortehuis van den Grooten Bevrijder stond nog het bed, waarop hij geboren is, gedekt door een sprei van een eeuw oud en er was ook nog de ouderwetsche tegelvloer. In de verzameling schilderijen merkten we stukken op van Tito Salas, een nog jong Venezolaansch schilder. Verder hing er „De overgave van de eerste Spaansche vlag aan Bolivar". In het Museum waren vooral tentoongesteld voorwerpen uit den tijd van Bolivar, wapens, vlaggen, uniformen. Een goed ingerichte gids vergemakkelijkte het zoeken. Jammer, dat aan beide inrichtingen niet veel tijd kon worden

---

[1]) Zie W. I. Gids dl. IV.

besteed; men zou er met genoegen eenige dagen kunnen doorbrengen.

De receptie in de „Escuela Militar" wachtte ons echter. Deze inrichting ligt, zooals ik reeds vroeger heb medegedeeld op een heuvel, vanwaar men een prachtig uitzicht heeft over de stad en gelijkt op en is misschien een oud kasteel met gekanteelde muren. Een steil omhoog loopende zigzag-weg voert van de stad naar den ingang van de „Escuela". Het kasteel heeft een groot open binnenplein, waaromheen een breede galerij loopt. De overdekking van de galerij rust op zware steenen pilaren, versierd met wapenschilden en voor deze gelegenheid met de Nederlandsche en Venezolaansche vlaggen. Onder deze galerij waren zitplaatsen aangebracht, tegenover zware kanonnen. Bij onze binnenkomst stonden de cadetten in groote tenue opgesteld op het binnenplein en zij voerden onder commando van een kapitein eenige oefeningen uit. Op onze tochten en bezoeken waren we in den regel vergezeld door den Gouverneur van Caracas, een broeder van generaal Gomez.

Vóór ons vertrek konden we nog gevolg geven aan een uitnoodiging van den heer Marx, directeur van de Hollandsche Bank voor West-Indië te Caracas, om tegenwoordig te zijn bij de officieele opening van die Bank. Het gebouw, waarin zij is ondergebracht, ligt op een der drukste punten van Caracas. Des avonds was er een bal, door de Hollandsche Bank voor West-Indië aangeboden en daarvoor was opzettelijk een huis gehuurd, dat versierd en zeer artistiek ingericht was. Zoo vond men er een oud-Hollandschs kamer met de groote schouw en de bijbehoorende koperen tangen, een doofpot en oud-Hollandsche stoelen.

Een uur na het einde van dit feest, om zeven uur in den ochtend waren we per auto op weg naar Maracay, de residentie van den President Electo. Deze weg, de eenige, die evenwijdig aan de kust loopt, aangelegd op last van genoemden President, verkeert in uitstekenden staat, was alleen door de langdurige droogte zeer stoffig. Nu eens links, dan weer rechts, soms boven dan beneden ons, loopt de spoorweg, die Caracas met Maracay verbindt. Wij vonden het koud dien morgen zoowel door het snelle rijden, als door de grootere hoogte. De streek is weinig bewoond, slechts op enkele plaatsen zag men hacienda's; overigens voerde de weg door hoog geboomte, stukken van het oerwoud. Onderweg werd een oogenblik gerust bij een hacienda, waar tevens eenige ververschingen te krijgen waren; de beenen konden daar weer wat

beweging nemen, doch al spoedig reden we verder. In de omgeving van Maracay werd het verkeer wat drukker en bij den ingang van de stad werden de Ned. gezant, die door zijne echtgenoote vergezeld was en Gouverneur ontvangen door den President Electo met zijn geheelen staf. Het was toen ongeveer half een, en we hadden een afstand afgelegd van ongeveer 250 K.M. We stapten af in Hotel Maracay. Van verkleeden was nog geen sprake, omdat de vracht-auto met onze bagage eerst eenige uren later aankwam. In den namiddag werd audientie verleend. De President ontving ons zeer minzaam en geleidde ons, na een kort onderhoud, naar het vliegterrein, een der inrichtingen die door zijn toedoen tot stand kwamen, en waar een oogenblik na onze aankomst een eskader de lucht in ging. Alles was nog geheel nieuw. Juist eenige dagen geleden had een Venezolaan zijn eerste vlucht alleen gemaakt, nadat hij in Venezuela opgeleid was door Fransche oorlogsvliegers. Een tiental vliegtuigen stond op het terrein opgesteld. Na het vliegterrein werd een bezoek gebracht aan een paar buitenhuizen van den President, waarvan een bekend was door het groote aantal wilde en bijzondere dieren, dat daar verzameld was. Het was reeds donker, toen we ons hotel weer opzochten. Den volgenden morgen trokken we er weer op uit om met den President eenige zijner landerijen te bezoeken, uitgestrekte goederen, vol prachtig vee. De melk daarvan gaat naar een den President toebehoorende boterfabriek, die is opgezet met de hulp van een kort geleden overleden Hollander en waar men op Hollandsche wijze boter bereidt, die in geheel Venezuela wordt verkocht. Deze boter is heerlijk van smaak, doch helaas niet geschikt voor uitvoer, zoodat Curaçao daarvan niet kan genieten.

Bij terugkomst werd ontbeten in het Hotel Maracay en zetten we den tocht voort naar Valencia, waar we ongeveer half twee aankwamen. Halverwege werd een groote Engelsche suikerfabriek bezocht, die midden tusschen uitgesterkte suikerriet-velden lag. Het terrein daar was geheel vlak en vrijwel boomloos, toch was de warmte dragelijk. Vervolgens voerde de weg over zwaar begroeide bergen en we zagen bij het omslaan van een hoek plotseling het meer van Valencia voor ons liggen. Inderdaad een schitterend gezicht en het was een genot hier een oogenblik stil te houden.

Buiten Valencia stonden de autoriteiten den Gouverneur op te wachten om Z.E. naar ons huis te geleiden. Onze koffers waren reeds aangekomen, zoodat we opgefrischt om twee uur op de

lunch konden verschijnen, aangeboden aan den Gouverneur door den President van Carabobo, de staat, waarvan Valencia de hoofdstad is. De stad maakte een goeden indruk met haar breede asfaltwegen, waarop auto's in volle vaart elkaar passeerden. Na de lunch werd de stad aan ons en werden wij aan de stad vertoond; niet vergeten werd een bezoek aan de waterwerken, die hygiënisch ingericht, maar kleiner zijn dan die in Caracas.

Den volgenden dag werden een schitterende receptie en avondfeest bijgewoond, ter herdenking van het eeuwfeest van Venuzuela's onafhankelijkheid en hartelijke telegrammen gewisseld tusschen de Gouverneur, de beide Presidenten en den minister van Buitenlandsche Zaken.

Om acht uur van den volgenden morgen vertrokken we per auto naar Puerto Cabello, vergezeld van eenige heeren uit Valencia. Dezen tocht zal ik niet spoedig vergeten, want de weg was gevaarlijk en de snelheid waarmede we reden groot. De bochten slipten we dan ook om. Een chauffeur, die den weg niet bijzonder kent, zou onmogelijk met zulk een snelheid hebben kunnen rijden. Daarbij komt ook nog, dat de weg sterk daalt en zeer stoffig was. Onderweg hadden we een kort oponthoud bij warme zwavelbronnen; het water dat uit de rotsen borrelt is zoo heet, dat men er eieren in kan koken. Er is badgelegenheid.

Ten slotte valt nog te melden een bezoek aan een groote fabriek van bevroren vleesch te Puerto Cabello, die echter door verbouwing niet in werking was. Het geheele gezelschap bracht ons daarna aanboord van de „Philadelphia", die ons 21 April 's morgens halfzeven behouden en wel op Curaçao terugbracht.

Bij het uitvaren uit de Baai stond er in groote letters, gevormd door electrische lampjes, op den vuurtoren de woorden „Good bye", terwijl rechts daarvan op de Astillero Nacional te lezen was „Mr. O.L. Helfrich", een laatste nog ver in zee zichtbare afscheidsgroet van het Venezolaansche Gouvernement aan den Gouverneur.

De tocht leverde voor ons veel belangrijks op en met genoegen wordt hier erkend dat gedaan is wat gedaan kon worden om het den Gouverneur en ons zoo aangenaam en gemakkelijk mogelijk te maken. Alles was tot in de kleinste onderdeelen uitstekend verzorgd; het was in één woord een schitterende, gastvrije en hartelijke ontvangst.

Als herinnering kregen we in Caracas o.a. een album met foto's van den Gouverneur met gevolg en van eenige binnen-kijkjes zoo-

wel van ons hotel als van het huis va den heer d'Artillact Brill.

Wel hebben we verzuimd menige gezellige en officieele bijeenkomst te beschrijven, maar het voornaamste van deze in allen deele goedgeslaagde reis vindt de lezer in deze bladzijden vermeld.

Weltevreden, Java Sept. 1922.

RECHTSTOESTAND DER JAVANEN IN SURINAME

(Overgenomen uit de *„Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië"* Deel 79, Afl. 3. 1923)

Konden in deze Bijdragen, deel 71, 1916, blz. 371—411, een aantal staatsrechtelijke gegevens worden openbaargemaakt betreffende de Boschnegers in Suriname en hun verhouding tot ons gezag [1]), hieronder volgen enkele mededeelingen over den staats- en privaatrechtelijken toestand der Javanen [2]) in Suriname. Ook deze zijn in hoofdzaak ontleend aan officieele gegevens [3]).

I. STAATSRECHT

Desa's of inlandsche gemeenten van Javanen bestaan in Suriname niet [4]). Op de gouvernementsvestigingsplaatsen [5]) zijn Javaansche nederzettingen, welke echter niet als desa's worden beschouwd.

Bestuurshoofden in den geest der assistent-wedono's (onderdistrictshoofden) van Java bestaan in Suriname niet. Wel is, onder toezicht van de opzichters der gouvernementsvestigingsplaatsen [6]), voor elke vestigingsplaats een mandoer aangesteld, die optreedt als tusschenpersoon tusschen de Javanen en den opzichter; doch assistent-wedono's zijn deze mandoers niet.

[1]) Zie voorts, over hoofdenverkiezing bij de Boschnegers, deze Bijdragen, deel 72, 1916, blz. 590—598.

[2]) De immigranten uit Nederlandsch-Indië zullen wel zoogoed als allen uit Midden-Java zijn; het koloniaal verslag van 1922 stelt hun aantal op 10.516. De tekst der Surinaamsche begrooting voor 1923 noemt de Nederlandsch-Indische immigranten alleen in de artikelen 74 en 110, onder immigratie en landbouwvoorlichting (Ned. Stbl. 1923 no. 192).

[3]) Zie ook eenige karige mededeelingen in de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië, 1914—1917, blz. 184, 378, 666 en 770, en in het rapport-Pyttersen, Bijlagen der Tweede Kamer 1922—1923, no. 1, stuk 6, blz. 30—31.

[4]) Het wordt veelal onzeker geacht, of het regeeringsreglement de erkenning of instelling daarvan zou gedoogen.

[5]) Zie o.a. Encyclopaedie, blz. 441.

[6]) De Javanen schijnen zich daar van de anderen afgescheiden te houden.

In 1918 hebben de Javanen in Suriname [1]) zich georganiseerd in één vereeniging, nl. de Nederlandsch-Indische Immigranten-Vereeniging [2]) genaamd Tjintoko Moeljo; te voren waren de Surinaamsche Javanen lid van de Surinaamsche Immigranten-Vereeniging, in 1910 opgericht door de Britsch-Indische immigranten. Bij de oprichting van Tjintoko Moeljo traden ongeveer 700 leden toe, welk getal is aangegroeid tot ongeveer 900. De contributie van ƒ 1 per jaar moet bij toetreding worden voldaan, zoodat zij in het eerste levensjaar der vereeniging ten volle betaald is; in het tweede levensjaar bleef het meerendeel der leden in gebreke te voldoen, terwijl in later jaren geen der leden meer betaalde, ook het bestuur niet. Het saldo, groot ƒ 780, is door het bestuur belegd op de postspaarbank.

Geschillen onder Javanen worden zelden ter beslissing voorgelegd aan de rechterlijke of aan administratieve autoriteiten; de Javanen doen ze in den regel onder elkaar af en laten zelfs het bestuur hunner vereeniging er buiten. Zulks in tegenstelling tot de Britsch-Indiërs, die voor hun onderlinge geschillen, ook in gevallen van ontrouw van man of vrouw, de hulp der immigratie-autoriteiten [3]) inroepen.

Vrijdagsmoskeeën zijn er in Suriname niet; wel eenige kleine moskeetjes [4]).

II. PRIVAATRECHT [5])

De koloniale verordening in Gouvbl. 1918 no. 2 heeft, in een nieuw artikel 63*bis* van het Surinaamsche burgerlijk wetboek, een

[1]) Hun Nederlandsche nationaliteit wordt overal op aarde, dus ook in Suriname, beheerscht door de wet van 10 Februari 1910 (Ned. Stbl. no. 55, Ind. Stbl. no. 296), welke niet in het gouvernementsblad van Suriname is opgenomen geworden. Artikel 1 onder 5°. dier wet doet het Nederlandsch onderdaanschap voortduren tot het achttiende jaar van ongehuwde kleinkinderen der immigranten. Vergelijk het rapport der Surinamecommissie van 1911, blz. 198—199, en Encyclopaedie, blz. 727. Noch „Nederlander" noch vreemdeling zijnde, zijn de Javanen, anders dan de Britsch-Indiërs, van actief en passief kiesrecht voor de Koloniale Staten uitgesloten (artikelen 69 en 71 regeeringsreglement), hoewel een in Suriname uit daar gevestigde ouders geboren Javaan benoembaar is verklaard zelfs tot gouverneur van Suriname (artikel 7 regeeringsreglement; Bordewijk, Handelingen, 1914, blz. 30, 35 en 48).

[2]) Het koloniaal verslag van 1919 maakt daarvan geen melding. De beteekenis der ongewone woordcombinatie Tjintoko Moeljo is niet zeker.

[3]) Rechterlijke bevoegdheid hebben dezen niet.

[4]) Deze moskeetjes, vermoedelijk vergelijkbaar met de dorpsgodsdiensthuizen op Java (langgar, tadjoeg) en misschien evenzoo genoemd, zijn dus alleen bestemd en geschikt voor de gewone dagelijksche sembahjangs.

[5]) Wettelijk vallen de Javanen onder het Surinaamsche privaatrecht

facultatieve regeling getroffen voor het aannemen van geslachts- en voornamen door van contract vrijgekomen immigranten, die blijven. Zie ook Gouvbl. 1918 no. 101 (inwerkingtreding) en no. 108 (geldenden tekst van het burgerlijk wetboek).

Huwelijken op den voet van het, ook voor Javanen geldende, burgerlijk wetboek voor Suriname en van de koloniale verordening [1]) betreffende huwelijken van Aziaten (Gouvbl. 1908 no. 2) worden door de Javanen weinig [2]) aangegaan. Zij trouwen gewoonlijk volgens hun zeden en gewoonten, op hun Mohammedaansche wijze, waarbij een Mohammedaansch godsdienstbeambte zijn diensten verleent [3]); en zulks hoewel die huwelijken in Suriname onwettig zijn en de daaruit gesproten kinderen er als buitenechtelijke kinderen gelden [4]). Zij gaan van elkaar af zonder de tusschenkomst van een godsdienstbeambte in te roepen [5]).

Voor hun erfrecht is niets bijzonders bepaald; bij geschil zou het Surinaamsche burgerlijk wetboek moeten worden toegepast.

Voor hun rechten op grond is niets bijzonders bepaald [6]).

Voor hun vereenigingen en voor hun burgerlijke rechtsgeschillen, zie boven, onder I.

(burgerlijk wetboek enz.) ingevolge artikel 5 en 6 der algemeene bepalingen van wetgeving voor Suriname van 1868 (zie Gouvbl. 1918 no. 37) en artikel 16 der algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch-Indië (zie Ind. Stbl. 1915 no. 299).

[1]) Zij beveelt afzonderlijke registers, verlaagt den huwelijksleeftijd, verlicht den eisch van ouderlijke toestemming, voert voor sommigen een toestemming van den agent-generaal in, en wijzigt enkele vormen. Haar afwijkingen van het burgerlijk wetboek worden niet vermeld in Gouvbl. 1918 no. 108.

[2]) Voor de jaren 1908—1921 worden in de koloniale verslagen de volgende aantallen van huwelijkssluitingen onder Jakanen opgegeven: 9, 5, 10, 19, 8, 3, 24, 6, 4, 71, 70, 46, 43 en 20 per jaar. De opgaven staan in het koloniaal verslag onder hoofdstuk B (bevolking) en O (immigratie), en onder bijlage C.

[3]) Het zou van belang zijn te weten, in hoever de Javaansche adat gevolgd wordt, b.v. in zake de voorwaardelijke verstooting.

[4]) Zie Bijlagen der Tweede Kamer 1904—1905, no. 121, stuk 6 (bijlage B), blz. 27; en Handelingen der Eerste Kamer 1913—1914, blz. 375, 406; 1920—1921, blz. 705, 822, 852, 855 (aanvulling van de bestaande bepalingen, ter overbrugging van de kloof tusschen Javaansche adat en Surinaamsche wetgeving, wordt, zoo heet het daar, overwogen).

[5]) Vermoedelijk worden ook hierbij zooveel doenlijk de Javaansche instellingen gevolgd.

[6]) Gelijk in Nederlandsch-Indië wel het geval is voor de Javaansche immigranten in de Lampongs (Ind. Bijbl. no. 7535). De Javanen in Suriname voldoen als veld- en als fabrieksarbeider, en voor zoover zij zich op den kleinen landbouw toeleggen, blijken zij, onder leiding, ook zeer geschikte kleine-landbouwers te zijn.

BIBLIOGRAPHIE

Thirty-fourth Annual Report of the Bureau of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution, 1912—1913. Washington 1922. A prehistoric Island Culture Area of America, A Report of prehistoric objects from the West Indies in the Museum of the American Indian (Heye Foundation) in 1914. By J. Walter Fewkes.

Indian notes and monographs. Edited by F. W. Hodge. A series of publications relating to the American aborigines. Guide to the collections from the West Indies. New York, Museum of the American Indian Heye Foundation, 1922.

The pocket guide to the West Indies, British Guiana, British Honduras, the Bermudas, the Spanish Main, and the Panama Canal, by Algernon B. Aspinall. London, 1923. (Geïllustreerd.)

Journal of the Board of Agriculture of British Guiana ,January 1923. A review of the timber industry of British Guiana, by L. S. Hohenkerk. — Plantain, its cultivation, disease and insect pests.

Systematisch Register op het Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap II (Jaargang 1905 tot en met 1922). Samengesteld door F. E. Spirlet. Leiden 1923.

Wetenschappelijke Bladen, Juni 1923. Insecten, die gegeten worden. (Naar een artikel van Carl Schösser in *Kosmos,* jaarg. 1922, afl. 10).

Indië. Geïll. Weekblad. 18 Juli 1923. West-Indië. Curaçao. (Particuliere correspondentie). Met ill. (Ontleend aan de N. R. Ct.).

Nederlandsch Zendingsblad, Juli 1923. Pobosi. Uit de Surinaamsche Zending, door R. Voullaire. (Met ill.).

Het Bankwezen in de Nederlandsche Koloniën, door Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart, Wassenaar 1923. (Blz. 166—192 behandelen het bankwezen in West-Indië).

Taaloefeningen voor Surinaamsche Scholen, door Herm. J. Jacobs en Julius W. Lobato. Vierde stukje. Zesde leerjaar. Groningen, Den Haag, 1923.

Neerlandia, August 1923. Herdenkingsfeest te Paramaribo. Met afbeelding: beeldengroep voorstellende den Dietschen Stam onder de Nederlandsche Vlag.

Kamer van Koophandel en fabrieken te Amsterdam. Jaarverslag over 1922.

De Indische Gids, 1 Augustus 1923. Joden in Oost- en West-Indië, door G. Kalff.

Een beschavingswerk. Een sociaal- en economisch-politieke studie in romanvorm, door Ultimus (R. A. P. C. O'Ferrall). Paramaribo, 1923.

Jaarverslag over het jaar 1922 van het Internaat voor opleiding van jongelieden voor verschillende beroepen van de firma C. Kersten & Co. Terugblik op de eerste 10 jaren van het bestaan van het Internaat. Paramaribo, J. H. Oliviera, 1923.

Haagsche Post. 15 September 1923. Bananen. Een Vertrust Bedrijf. het Surinaamsche Bacoven-Avontuur,

Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Derde en Vierde Jaarverslag, 1 Juli 1921—30 Juni 1923. Paramaribo 1923.

Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië. Deel 79 (1923). Afl. 3. Rechtstoestand der Javanen in Suriname.

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. Deel 63. Afl. 3 (1923). Statistische gegevens omtrent eenige worminfecties in Paramaribo, door J. W. Wolff. — De dengue-achtige ziekte van Suriname en gele koorts, door C. Bonne.

Smithsonian Report for 1921. Washington 1923. The Indian in literature, by Herman F. C. ten Kate.

1898—1923. Ter herinnering aan het Kroningsjubileum van H. M. Koningin Wilhelmina, door Theod. A. C. Comvalius te Paramaribo, 1923.

Berichten uit de Heidenwereld. September 1923. Jaarverslag 1922—1923, door den Praeses der Suriname-Zending, W. Burkhardt. — Een kwart eeuw Surinaamsche Zendings geschiedenis, 1892—1919, door R. Voullaire. (vervolg.) Met afbeelding Palmentuin te Paramaribo.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging, September 1923. De huwelijksvorm van het kerkelijk huwelijk in de kolonie Curaçao, door B. A. J. Gijlswijk, O. P. — Hulde aan Pater Donders.

Gedenkboek 1898—1923, onder redactie van W. J. de Bas. Suriname 1898 —1923, door G. J. Staal, Oud-Gouverneur van Suriname, (met ill. waaronder twee tekstkaartjes: Vergelijkend overzicht betreffende de geografische bekendheid van Suriname in 1898 en 1923) en platte Grond van Paramaribo). — Curaçao door A. G. Statius Muller, Voorzitter van den Kolonialen Raad van Curaçao (met ill. waaronder tekstkaartjes van Curaçao en Willemstad).

Na vijf en twintig jaren. Gedenkboek ter gelegenheid van het zilveren Regeerings-Jubileum van H. M. Koningin Wilhelmina der Nederlanden. Uitgave van La Rivière. & Voorhoeve te Zwolle. Augustus 1923. De Nederlandsche gebiedsdeelen in Amerika en West-Indië, door Jhr. L. C. van Panhuys.

Het Koloniaal Weekblad, 6 September 1923. De Nederlandsche gebiedsdeelen in Amerika en West-Indië, door Jhr. L. C. van Panhuys.

Vragen van den Dag, 1 September 1923. De toekomst van Suriname, door Dr. M. van Blankenstein. — De economische ontwikkeling van Curaçao gedurende de laatste 25 jaren en in de toekomst, door A. G. Statius Muller, Voorzitter van den Kolonialen Raad.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. Juni 1923. (Inhoud: Bacovenziekten, door Samuel C. Prescott (vertaling van Bulletin. No. 2 van het laboratorium voor onderzoek van de United Fruit Cy. Januari 1917). — Goudkust-Cacao, door Stahel. — Cacao, door Prof. Dr. W. Roepke, tweede druk 1922, bespreking door Stahel. — Verhooging der productie van vruchtboomen door selectie, door Stahel. — Iets over bijenteelt, door d. H. — Index West-Indië, 7e jaargang).

Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden. Koloniën. Bewerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek. 1921. 's Gravenhage 1923.

SURINAAMSCHE SAVANNA'S EN VEETEELT

DOOR

J. W. GONGGRIJP

Reeds twee jaar geleden werd van officiëele zijde medegedeeld, dat er aan het Landbouwdepartement van Suriname plannen waren voorbereid om de wilde Surinaamsche grasvlakten in de binnenlanden dienstbaar te maken aan de veeteelt [1]). Tot dusverre laten de verwachte daden van verstrekkend belang voor de kolonie evenwel nog op zich wachten. Er loopt nog geen enkel stuk vee op de Surinaamsche savanna's.

In December 1921 stond er wel reeds een kleine kudde van een gevestigde onderneming te Paramaribo gereed tot vertrek naar de savanna's langs den spoorweg. De toen bestaande kans om een begin met de zaak te maken is echter niet benut.

Na mijn bezoek aan Venezuela eind 1920 begon het Boschwezen de Surinaamsche savanna's die in de eerste plaats voor de veeteelt in aanmerking zouden kunnen komen in schetskaart te brengen. Bij een overzichtskaartje van het verrichte moge het volgende, naar ik hoop, er toe bijdragen, dat het tegenwoordige af-en-toe-eens-over-de-savanna-veeteelt-in-Suriname-praten plaats maakt voor practische proeven.

Voor de regeling van het bedrijf dat zich hieruit zou kunnen ontwikkelen zal aandacht geschonken moeten worden aan de bepalingen, die in analoge landen gelden. De rentabiliteit van het bedrijf zal eerst na de proeven nauwkeuriger kunnen worden begroot. Voorloopig zullen

[1]) Voorbericht van Bulletin No. 43 van het Departement van den Landbouw in Suriname, Juni 1921.

ook hier overeenkomstige ondernemingen in andere landden aanwijzingen kunnen geven.

De veeteelt zooals men die in Nederland kent heeft weinig overeenkomst met de hierbedoelde, die veel primitiever is en meer doet denken aan wat men in Genesis over de kudden van de Aartsvaderen leest. Men behoeft echter niet zoo ver terug te gaan voor analogieën. De „ranches" van Noord Amerika en Australië en vooral de veestreken van de om Suriname liggende landen, Brazilië, Venezuela en Britsch Guiana, duiden aan wat men in onze kolonie zou kunnen bereiken. De kudden leven in deze landen geheel zelfstandig op natuurlijke weiden en zijn niet afhankelijk van een min of meer intensief gedreven landbouwbedrijf. Bij de bevordering van den z.g. „kleinen landbouw" in Suriname heeft men tot doel het land geleidelijk door boerderijtjes in beslag te laten nemen. De landwetten van de Vereenigde Staten van Noord Amerika hadden een vrijwel overeenkomstig doel. Daar werd aangenomen, dat 160 acres land ruim voldoende waren om een familie te onderhouden en deze oppervlakte van het vrije domein mag door ieder Amerikaansch burger voor „homestead" in gebruik genomen en omheind worden. Het overschietende land blijft in vrij gebruik voor de gemeenschap en mag dus niet worden omheind dan tot het door andere homesteaders in perceelen van 160 acres wordt afgepaald. Er zijn nog wel andere vormen van vervreemding van domein, eenvoudigheidshalve en om het beginsel te laten uitkomen, bepaal ik mij hier tot „homesteading".

Mag in het algemeen bij vruchtbaar land in de gematigde luchtstreek deze vlakte ruimschoots toereikend zijn om een huisgezin een bestaan op te leveren, de wetten van de Vereenigde Staten houden er geen rekening mede dat in de steppen van het Westen en Zuiden soms vijftig maal 160 acres daarvoor nog niet genoeg zouden zijn, en de veehouderij op die uitgestrekte prairieën heeft zich ontwikkeld goeddeels los van de bestaande wetten of zelfs wel tegen de wet in.

De beschikking over de noodige groote uitgestrekt-

heden, welke wettelijk niet goed mogelijk is, wordt in laatstbedoelde streken verkregen door het bezit van het voorradige water. Een veehouder, die alle drinkplaatsen in een waterarme vlakte in eigendom heeft, krijgt daardoor natuurlijk het geheele gebied onder controle. Zijn landbezit wordt echter in gevaar gebracht door ieder, die een nieuwe drinkplaats binnen zijn domein weet aan te leggen. Op de „open range" in het Westen is het regel, dat geen enkele veehouder de uitsluitende beschikking over het weideland heeft. Het vee van een zeker aantal personen gebruikt gezamenlijk dezelfde vlakte [1]) en de meerdere of mindere mate van vrede, die tusschen deze verschillende belanghebbenden heerscht, hun solidariteit tegen nieuwe binnendringers,- —„homesteaders" of anderen —, en allerlei trucs om in weerwil van de wet toch groote vlakten te omheinen en af te sluiten, dragen bij tot het avontuurlijke dat een ieder uit de „far West" kent.

Een belangrijk antagonisme bestaat er steeds tusschen de houders van runderen en die van schapen. Deze vreten het land, wanneer zij niet snel genoeg worden opgedreven, ten nadeele van de meer verspreid grazende runderen, zeer grondig kaal en een nachtelijk schijfschieten op het kampvuur van een schaapherder behoort mede tot de zachte wenken, die de „cattle-men" gebruiken om hem aan het verstand te brengen, dat het noodig is wat vlugger voort te trekken. [2]).

Verscheidene publicatie's, ook van het United States Department of Agriculture, die een schat van gegevens over de wilde veeteelt bevatten, toonen aan, dat men in deskundige kringen de wetgeving van de groote republiek in deze materie gaarne zou wijzigen. In een democratie als de Amerikaansche is een dergelijke verandering echter slechts langzaam mogelijk.

Veel gunstiger is de toestand in de boschreserven, die door de ambtenaren van het Amerikaansche Boschwezen worden beheerd. Behalve bosch bevatten deze reserven

[1]) Ermine L. Potter, Western Life Stock Management, pag. 41.
[2]) E. A. Wooton, Range management in New Mexico, pag. 18.

ook uitgesterkte weidevlakten en één reserve, de „Jornada Range Reserve", is zelfs gemaakt met het uitsluitende doel verschillende vraagstukken over deze veeteelt behoorlijk te kunnen bestudeeren.

Het vee wordt binnen de boschreserven toegelaten op permitten. In 1917 waren 32000 permitten uitgegeven en graasden 2 000 000 runderen en paarden binnen de „National Forests" [1]). Bij de uitgifte der permitten wordt de voorkeur gegeven aan veehouders, die eigen bedrijven in de buurt van de reserve bezitten. Dan komen verderaf wonende belanghebbenden en ten slotte niet-gevestigden aan de beurt. Een gewoon tarief is voor jaarvergunningen: voor schapen $ 0,15—$ 0,16; runderen $ 0,60—$ 0,64; paarden $ 0,75—$ 0,80; varkens $ 0,36 tot $ 0,38 alles per kop per jaar.

De boschbeheerder regelt de capaciteit van de verschillende omheinde vlakten, beslist wanneer het vee mag worden toegelaten enz. en men tracht verschillende maatregelen in het belang van alle vee in een beheerseenheid, zooals toezicht, zorg voor goede stieren, geven van zout, zooveel mogelijk door een coöperatie van alle belanghebbenden onder leiding van den boschbeheerder te doen geschieden. Van de ontvangsten van het boschbeheer worden 35 % bestemd voor den aanleg van wegen en paden binnen de „county", waarin de „range" is gelegen, en 10 % voor wegen en paden speciaal binnen de Reserve.

Het spreekt van zelf, dat een systeem van beheer van veeweiden als in de Amerikaansche National Forests pas mogelijk wordt wanneer er in een land reeds vraag naar weidegrond van de zijde van bezitters van belangrijke kudden bestaat; en wanneer het staatsorgaan dat met het beheer wordt belast daarvoor over genoegzame ervaring en hulpmiddelen kan beschikken.

In de Spaansch-Amerikaansche landen kwam uit het

---

[1]) James T. Jardine and Mark Anderson, Range management on the National Forests. E. L. Potter geeft voor den veestand op de Forest Reserves van de West States: 1576642 runderen, 93288 paarden, 2623 varkens en 7231290 schapen (l. c. pag. 14).

gebruiken van groote vlakten voor de veeteelt een grootgrondbezit voort, dat het nadeel heeft, dat dikwijls uitgestrekte gebieden in eigendom geraakten van personen, die, zelf niet in staat het land verder te ontwikkelen, anderen die dat wel zouden kunnen buitensluiten. Er worden soms pogingen gedaan om de rechten van den grootgrondbezitter op het land in te korten. Als voorbeeld diene een voorschrift uit de Venezolaansche Petroleumwet (Ley sobre Hydrocarburos), welke de rechten op de producten van den ondergrond aan den Staat laat komen, voorzoover niet de eigenaar vóór een zekeren termijn verklaart van zijn voorkeurrecht op vergunning tot onderzoek naar petroleum enz. op zijn eigen termijn te willen gebruik maken.

Een beter systeem, waarvan ook van Amerikaansche zijde met lof wordt gewag gemaakt, het Australische, heerscht in verscheidene landen onder Britsche vlag. Dit stelsel erkent aan de eene zijde de noodzakelijkheid voor den veehouder groote vlakten tot zijn beschikking te hebben en geeft hem den waarborg dat verbeteringen door hem aangebracht ook te zijnen bate zullen komen, maar laat aan de andere zijde ook de kans open, dat gedeelten van de „range", die nuttiger door anderen in gebruik genomen zouden worden, daartoe kunnen strekken.

In mijn „Verslag over een studiereis door een gedeelte van Venezuela" (Bulletin No. 43, D. v, L. in Suriname, Juni 1921, pag. 59 tot 62) gaf ik reeds aan hoe deze beginselen voor Britsch Guiana worden toegepast. Onze aangrenzende kolonie zou verstandig doen den hier door haar Britsche zuster aangewezen weg te volgen.

Volgens John Mullin (Cattle Ranging on Crown Lands in British Guiana) ontvangt het Gouvernement van die kolonie een jaarlijksch toenemend aantal aanvragen van geïnteresseerden in „stock-raising". Zijn artikel waarin met aanhalingen uit de officiëele jaarverslagen van het Department of Lands and Mines de mogelijkheden in dit opzicht worden aangetoond, eindigt met een lofspraak op het gezonde en gelukkige leven van den „rancher" in

een heerlijk klimaat en vrij van drukte en zorgen: „for British Guiana is the land of „„„Never Worry""'!

Waarom zou het in Nederlandsch Guiana anders zijn?

Een van de eerste vragen die bij de bestudeering van de veeteelt op de savanna's aan de beurt komen, is natuurlijk welke vlakte per stuk vee gerekend moet worden. De behandeling van het vee kan veel bijdragen tot een betere benutting van het aanwezige voer. De dieren hechten zich sterk aan de plaats waar zij het eerst komen te grazen en blijven daar als die vlakte afgegraasd is, ook als er goed gras in de buurt is. Men kan ze naar die nieuwe, betere weide drijven, maar wanneer men ze niet belet keeren zij terug naar de kaalgevreten vlakte en lijden liever honger, dan dat zij hun gewoonten veranderen. (E. L. Potter, l. c. pag. 44).

De hoofdzaak is natuurlijk evenwel hoeveel voer per vlakte-eenheid groeit. De begroeiing van terreinen als savanna's en prairieën is zeer ongelijkmatig en als hulpmiddel bij de bepaling van de capaciteit van „grazing ranges" heeft men in Amerikaansche studie's naast de „surface acres" „forage acres" ingevoerd. In het verre Westen is het terrein in het algemeen maar voor een derde met voer begroeid en komt één „forage acre" dus met drie „surface acres" overeen. Voor schapen rekenen J. J. Jardine en Mark Anderson noodig te hebben 1,00 forage acre en voor rundvee 2,65 forage acre per kop per 100 dagen. (Range Management in the National Forests pag. 28). In het algemeen, gerekend over de werkelijke oppervlakte, heeft men daar noodig 2 tot 2½ acre per rund per maand; of ongeveer 27 acres per jaar (l. c. pag. 29). Deze vlakte kan natuurlijk sterk varieeren. E. L. Potter brengt de verschillende soorten vee terug tot een bepaalde eenheid, een „cow-equivalent", aannemende o. a. dat zes schapen gelijk staan aan één rund, en vermeldt dan dat men in Oregon noodig heeft: in de Coast Mountains — 264 acres; in de Cascade Mountains — 173 acres; en in Eastern Oregon 33 acres per „cow-equivalent".

E. O. Wooton (Carrying capacity of Grazing Ranges

in Southern Arizona) berekende de productie van een geheele omheinde „range" volgens twee verschillende methoden op 1100 lbs. „forage" per acre (1240 KG. per H.A.). Door hooien krijgt men volgens zijn proeven gemiddeld 60 % van de grasproductie, door grazen zou ongeveer 75 % tot 80 % van de productie kunnen worden benut. Een rund verbruikt 30 lbs. „dry forage" per dag, of 11000 lbs, per jaar. Als men 1100 lbs. „dry forage" per acre krijgt en men rekent dat het veilig is voldoende vee op het land te zetten om de helft van de productie jaarlijks te verbruiken, dan zou de „carrying capacity" van deze „range" 20 acres (8 H.A.) per rund zijn.

Op een Surinaamsche savanna bij Zanderij I liet ik twee kleine proefvlakten van 20 × 20 M. wieden en bevond daarop respectievelijk 1360 K.G. en 2400 K.G. luchtdroog gras per H.A. De opname geschiedde 18 Januari 1922. Op 5 Mei d.a.v. deelde ik elk kwadraat in vier gelijke deelen, een daarvan liet ik onbemest en bracht op elk der andere deelen toenemende hoeveelheden kunstmest, namelijk Chilisalpeter, Superphosphaat, Patentkali en Kalk. Een jaar later, 4 tot 10 Mei 1923, bleek:

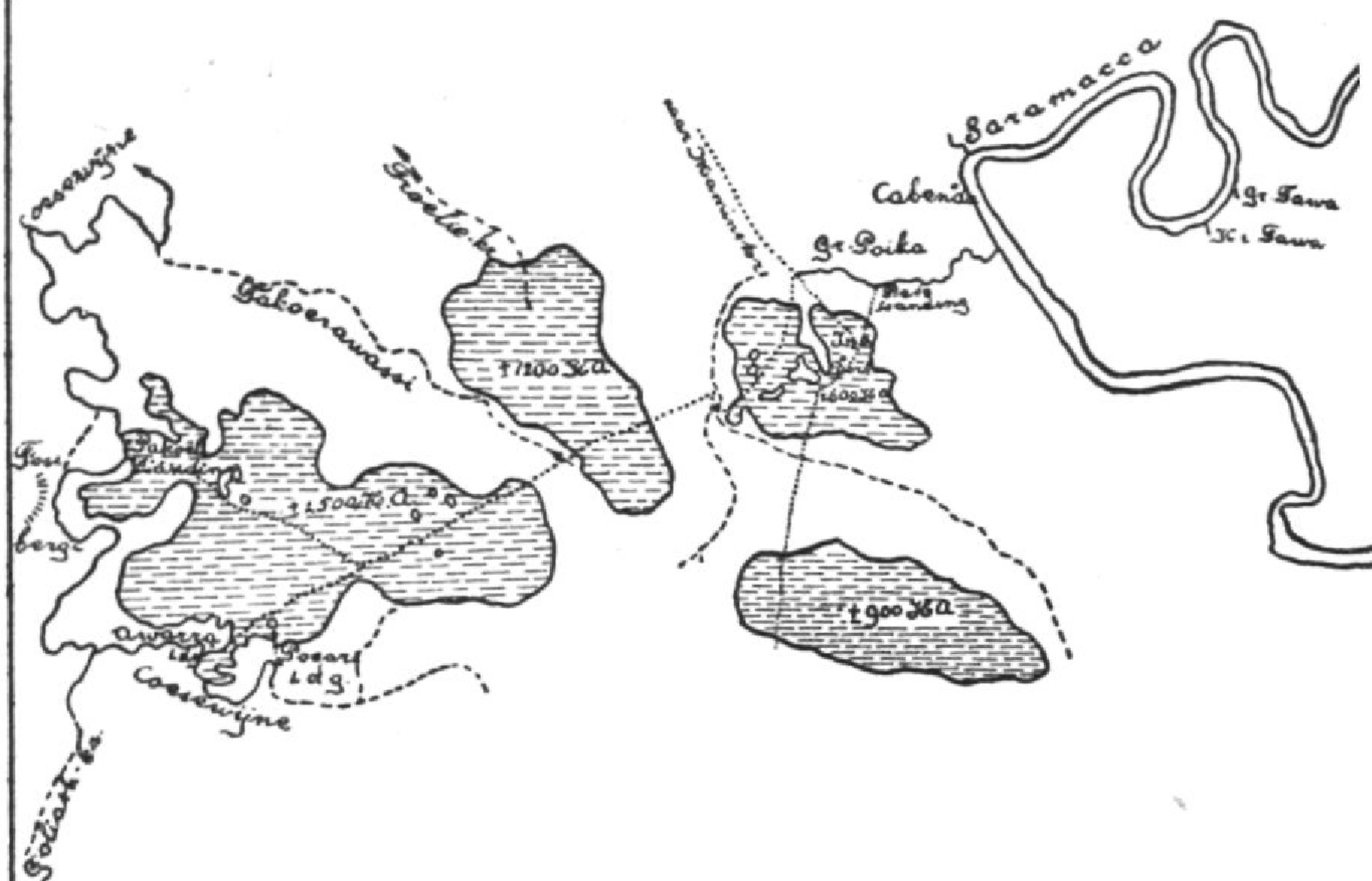
bij bemesting met per hectare:

nihil	30 KG.	60 KG.	120 KG.	Chilisalpeter
	40 KG.	80 KG.	160 KG.	Superposph.
	40 KG.	80 KG.	160 KG.	Patentkali
	35 KG.	70 KG.	140 KG.	Kalk.

de productie aan luchtdroog gras per H.A.:

vlakte a.	500 KG.	750 KG.	850 KG.	1450 KG.
vlakte b.	800 KG.	950 KG.	1250 KG.	1950 KG.

Terwijl in Zuid Arizona de limiteerende factor ongetwijfeld de geringe regenval is, moet voor de Surinaamsche savanna's de kleine productiviteit gezocht worden in de geringe vruchtbaarheid; de grond van de proefperceeltjes bij Zanderij I bestaat uit zuiver, wit kwartszand. Op betere savanna's ,met leemgrond als bij de Poika en de Coesewijne, zal de productiviteit ongetwijfeld grooter wezen. Zij zal op de Surinaamsche savanna's echter wel

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 K.M.

Schetskaart van een gedeelte der Savanna's langs den spoorweg tusschen K.M. 45 – K.M. 110 en tusschen Saramacca en Coesewijne bij de Poika kreek.

Savanna

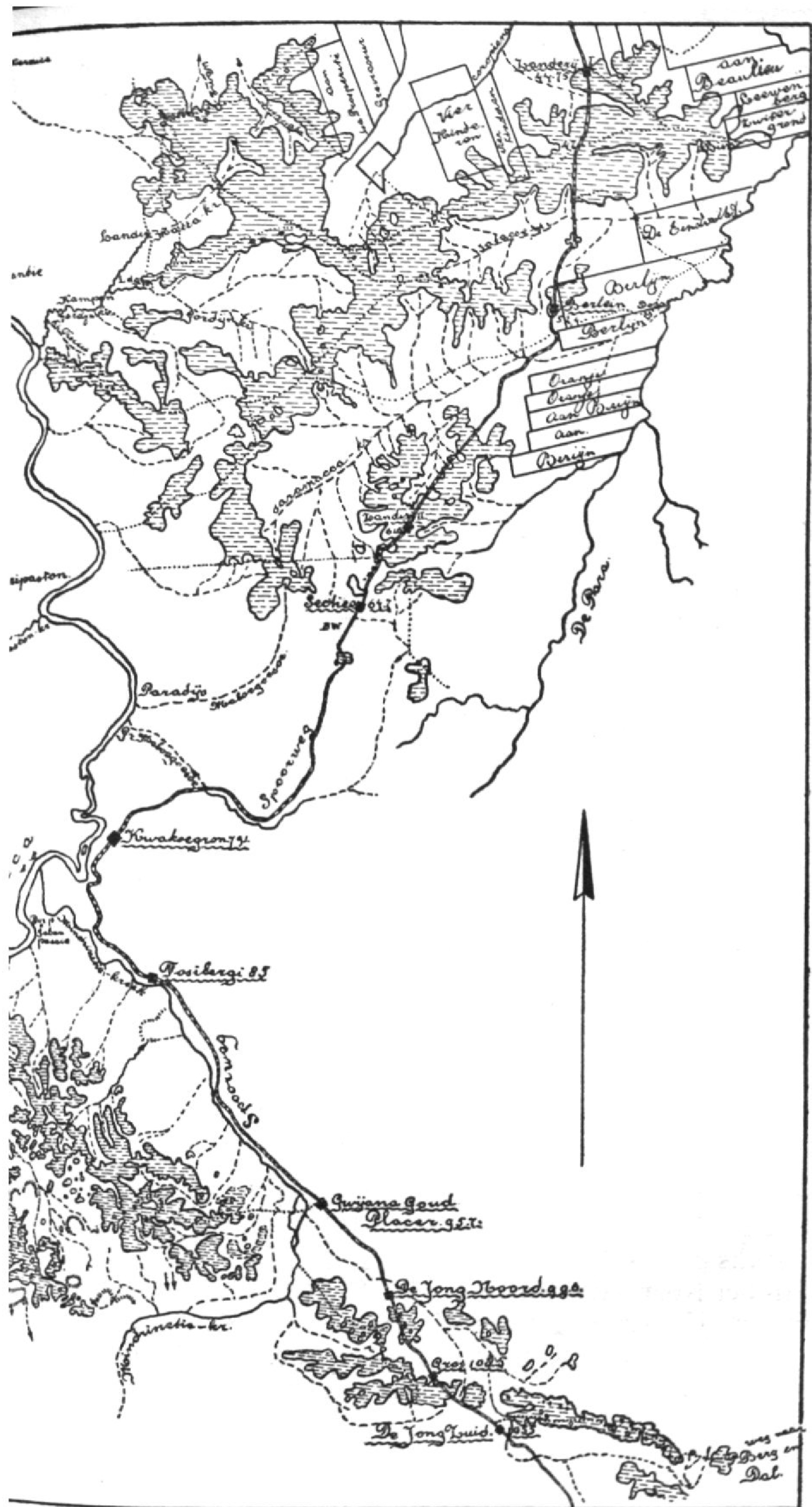
Wegen.

verm: loop der kreken.

spoorwegen.

eigendomsperceelen.

Opn. Boschopzichter W. Rogalli.
1922–23.

aan Beaulieu
Leeuwenberg
Zwijgersgrond
De Eendracht
Berlijn
Berlijn
Oranje
Oranje
aan Berlijn
aan
Berlijn
De Para
Spoorweg
Paradijs
Kwakoegron 79
Posikergi 85
Spoorweg
Guijana Goud Placer 95.7
De Jong Noord 99.6
De Jong Zuid
Berg en Dal

in denzelfden rang van grootheden blijven als in Noord-Amerika op de „ranges" van het Westen.

Een groot gedeelte van onze savanna's wordt in beslag genomen door onnut struikgewas. Men spreekt in Suriname van „tiki-tiki-savanna's", elders in Noord en Zuid-Amerika van „chaparrales". Door een met overleg branden van dergelijke kreupelbosschen, die wegens onvoldoende vruchtbaarheid van den grond toch nooit goed hout zouden kunnen produceeren, zou de beschikbare hoeveelheid gras ongetwijfeld belangrijk vermeerderd kunnen worden. Deze maatregelen komen echter eerst aan de beurt als met de veeteelt op de bestaande gras-savanna's een begin is gemaakt.

In Venezuela meent de practijk (niet de regeering), dat het voor het goede onderhoud der savanna's beslist noodzakelijk is ze periodiek te branden. Proeven om „chaparral" door het laten grazen van geiten uit te roeien, genomen in de Vereenigde Staten, hadden geen succes. Men dreef een kudde van 3000 Angora-geiten in Chaparral-terrein. In het eerste jaar (1908) maakten de dieren inderdaad veel struikgewas dood. Het volgende jaar bleek echter dat de kudde door de schaarsche voeding zelf te veel achteruit ging en dat het beter betaalde ook de geiten op grasrijker land te houden. (John H. Hatton, Eradication of Chaparral by Goat Grazing).

De capaciteit van de savanna's in Venezolaansch Guiana wordt gesteld op 400 tot 600 runderen per vierkante uur gaans, d. i. 4 tot 6 H.A. per dier.

In Britsch Guiana moeten op de kustsavanna's op veepachten binnen de vijf jaar na de verleening minstens 2 stuks vee per 5 acres worden gehouden, d. i. 1 H.A. per dier. Voor de intermediaire en binnenland savanna's is de minimum-veestand na het zesde jaar vastgesteld op 20 stuks per vierkante mijl, d. i. 12½ H.A. per rund.

In het Noord-Westen van de Vereenigde Staten wordt het bedrijf door de strenge winters gecompliceerder dan in Arizona en Nieuw Mexico, gelegen aan de Zuidgrens van de republiek.

In de Noordelijke streken drijft men het vee zomers zoo hoog mogelijk in het gebergte. In den herfst komt het geleidelijk lager om eindelijk voor den winter op lage weiden te worden bijeengedreven en op hooi te worden gevoed. Het toezicht beperkt zich tot „line-riding" om te zorgen dat het vee bepaalde grenzen niet overschrijdt en „salting", het geven van zout, 1 à 2 pond per kop per maand naar gelang het voedsel min of meer waterrijk is. De „round-up" tegen den winter kan vergemakkelijkt worden door het vee eenigen tijd zout te onthouden, waarna het door „salting" gemakkelijk te lokken is.

In deze streken heeft men volgens Ermine L. Potter (l. c. pag. 48) per rund noodig 10 acres „bunch grass" voor voor- en na-jaar, en 15 acres „mountain grass" voor den zomer, of totaal 25 acres land in de goede gedeelten en tot vier keer zoo veel op slechtere gronden. Bovendien heeft men voor den winter nog een ton hooi per dier noodig.

De kosten en de opbrengst van het weiden van vee onder normale omstandigheden wordt door E. L. Potter hier begroot als volgt:

Kosten van October tot October:

Rente a 8 % per koe ter waarde van $ 45,— .	$	3,60
Jaarlijks verlies op de koeien, 3 % van $ 45,—	$	1,35
Kosten van een ton hooi	$	6,00
Voederen van een ton hooi	$	1,00
Riding and salt	$	1,00
Rente en waardevermindering op stieren . .	$	1,00
Totaal kosten per koe zonder weide .	$	13,95

De waarde van een kalf van het seizoen in October wordt gesteld op $ 25,— [1]). Percentage van de koeien met kalf 66²/₃ %. Opbrengst van de kalveren per koe 66²/₃ % van $ 25,— $ 16,67.

Marge voor huur of belasting van het land benoodigd per koe $ 2,72.

Hierbij merkt de genoemde schrijver op, dat men onder „strictly range conditions" meer dan 3 % verlies en minder dan 66 ²/₃ % kalveren krijgt, maar bij goede

[1]) De prijzen waren: voor kalveren van het seizoen — $ 25.—; voor overjarige dieren $ 40,—; voor tweejarige dieren $ 55,–.

omheiningen en goed beheer slechts 2 % verlies en tot 75 % of zelfs 85 % tot 90 % kalveren, doch dit laatste alleen met geselecteerde koeien en bij veel zorg. In 1916 was de uitkomst van een onderzoek, dat het inkomen per koe, na aftrek van de uitgaven voor een ton hooi en van andere onkosten, niet meer was dan $ 2,50. Het land per dier benoodigd produceert dus deze som.

In Venezolaansch Guiana werden in 1921 „hato's" (veebedrijven) te koop aangeboden op een basis van ongeveer 4000 tot 8000 Bolivar per vierkante legua savanna en 100 Bolivar per rund van boven het jaar oud. Kalveren die nog bij de moeder zijn worden niet medegeteld. Deze offerte's waren natuurlijk nogal hoog en kwamen neer op een koopprijs van ongeveer 80 cent tot *f* 1,60 per hectare land en *f* 50.— per rund.

Een uitgewerkt plan voor een groote veezaak in deze streken ging uit van den aankoop van 100 000 H.A. savanna met daarop grazend 8 tot 9000 stuks vee van verschillenden leeftijd voor de som van $ 160 000,—. Voorts zouden nog aangekocht worden 4000 koeien à $ 15, — per stuk en eenige duizende magere ossen à $ 24,— per stuk. Uit de berekeningen is af te leiden dat men aanneemt jaarlijks 25 % van het vijf jaren te voren aanwezige bestand aan volwassen koeien aan marktwaardige vijfjarige ossen te kunnen produceeren; en dat de aangekochte magere ossen van ongeveer 700 pond in een jaar kunnen worden vetgemest tot een gewicht van 950 à 1000 pond. Op melkverkoop wordt in het geheel niet gerekend. Men taxeerde voor kaas en huiden slechts ½ dollar opbrengst gemiddeld per rund per jaar. Op dezen grondslag zou de zaak een rente kunnen afwerpen van 15 %, ongerekend de waarde-vermeerdering van het goed door de geleidelijke toename van het aantal koeien, die volgens de Venezolaansche wet niet geslacht, noch uitgevoerd mogen worden en daarom lager in prijs staan dan mannelijke dieren.

Ook door het ontbreken van een geregelde markt voor jong vee in Venezuela is het niet mogelijk een kosten- en opbrengstberekening, als die van E. L. Potter voor

Noord-West Amerika, voor Ven. Guiana op te maken. Voor het laten weiden van een vet te mesten os op het weiland van iemand anders was de gangbare huurprijs in den Staat Bolivar 20 Bolivar per kop per jaar. Behalve huur voor de savanna is in dit bedrag, — ongeveer ƒ 10,—, ook begrepen oppassing en bewaking, te begrooten op stel ƒ 3,— à ƒ 4,— per dier per jaar. Voor de productie van een oppervlakte savanna voldoende voor één rund komt men aldus op een waarde van ƒ 6,— à ƒ 7,—, geheel overeenkomende met de $ 2,50 van the North West.

Het is niet de bedoeling van dit opstel een handleiding te wezen voor de oprichting van een veezaak op de savanna's van Suriname. Het wil enkel aanwijzingen geven over de productiviteit, waartoe ook onze savanna's gebracht zouden kunnen worden. In de aan het slot vermelde litteratuur kunnen velerlei wenken gevonden worden, die daarbij voor onze kolonie van het hoogste gewicht zullen wezen.

In Britsch Guiana moet een scherpe scheiding gemaakt worden tusschen de Rupununi savanna's aan de Braziliaansche grens, die eerst sedert 1919 door een pad van 173 mijl lang met de kuststreken zijn verbonden, en de intermediaire en kustsavanna's.

De Rupununi savanna's zijn eerst met vee bevolkt door den tegenwoordigen Commissaris van dat District, den Heer H. P. C. Melville. Uit inlichtingen, die ik door bemiddeling van den Heer L. S. Hohenkerk, Forestry Officer van Britsch Guiana, van den Heer Melville kon inwinnen, blijkt dat er, toen hij voor het eerst te Rupununi kwam, in het geheel geen vee was. Hij verkreeg zijn eerste runderen uit Brazilië en bracht ze over de Takutu rivier naar zijn ranch. De eerste berichten over dit vee zijn afkomstig van een Venezolaansch reiziger, die in 1736 berichtte, dat er eenig vee gehouden werd aan de monding van de Takutu-rivier ((Fort San Joachim?). Volgens Waterton waren er in 1812 aan die rivier 3000 stuks vee. Het slag komt overeen met een bekend Portugeesch ras en de eerste exemplaren moeten langs de Amazone en de Rio Branco aan de Takutu gebracht zijn.

Op het oogenblik zijn er op de Rupununi savanna's in Britsch Guiana 45 000 stuks vee.

Het is niet bekend of er in Suriname op gelijke hoogte in het binnenland savanna's voorkomen die in oppervlakte met die van de Rupununi vergeleken kunnen worden. Op de Toemoekhoemak-expeditie werden slechts savanna's van betrekkelijk geringe uitgestrektheid aangetroffen.

Britsch Guiana is echter op weg een vee-land te worden ook buiten de Rupununi-savanna's. Het rapport van het Department of Lands and Mines of British Guiana over 1921 vermeldt op pag. 4 al. 16: „There appears to be „a steady demand for land suitable for cattle grazing and „now the existance has become gradually known of large „areas of grazingland in the region between the Demerara „and Berbice rivers traversed by the Rupununi Cattle „Trail and its branches, equal in value and nearer coastal „markets and shipping points than the Rupununi „savanna's, it is probable that ranching will develop „in those regions when financial conditions improve".

Ik twijfel er niet aan of ook in Suriname zal de aanwezigheid van belangrijke uitgestrektheden vee-savanna's geleidelijk blijken. Behalve het savanna-complex, waarvan een gedeelte op het bijgevoegde schetskaartje is aangeduid, schijnen mij vooral van gewicht de savanna's tusschen Corantyn en Nickerie, doorsneden door de Maratakka en o. a. gemakkelijk te bereiken bij Saparra en bij de Kwama-kreek.

Op de Coastland-savanna's (met inbegrip van de intermediaire savanna's) waren volgens het Journal of the Board of Agriculture of British Guiana (October 1921, pag. 287) in die kolonie:

in 1912	66000	stuks	vee	in 1917	86663	stuks	vee
1913	75240	„	„	1918	77108	„	„
1914	79500	„	„	1919	79614	„	„
1915	87760	„	„	1920	85936	„	„
1916	93264	„	„				

De veestand van de savanna's van Suriname is: NIHIL.

Litteratuur.

ERMINE L. POTTER, Western Life Stock. Management, New York, Macmillan, 1920.

JAMES T. JARDINE and MARK ANDERSON, Range management on the National Forests, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 790, 1919.

E. O. WOOTON, Factors Affecting Range Management in New Mexico, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 211, 1915.

E. O. WOOTON, Carrying capacity of Grazing Ranges in Southern Arizona, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 367, 1916.

JAMES T. JARDINE and J. C. HURST, Increased Cattle Production in Southwestern Ranges, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 588, 1917.

F. R. MARSHALL, Features of the Sheep industries of United States, New Zealand and Australia compared, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 313, 1915.

F. W. FARLEY and S. W. GREENE, The Cut-over Pine lands of the South for beef-cattle production, U. S. Dep. Agric, Bull. No. 827, 1921.

W. N. SPARHAWK, Effect of Grazing upon Western Yellow Pine Reproduction in Central Idaho, U. S. Dep. Agric. Bull .No. 738, 1918.

DAN. T. GRAY, Fattening Cattle in Alabama, Bull. U. S. Dep. Agric. No. 110, 1914.

DAN. T. GRAY, Beef Production in Alabama, Bull. U. S. Dep. Agric. No. 131, 1911.

W. F. WARD, The Production of Beef in the South, Yearbook U. S. Dep. Agric. for 1913, Separate 627, pag. 259, e.v.

F. W. FARLEY, Growth of the Beef-Cattle industry in the South, Yearbook U. S. Dep. Agric. for 1917, Separate No. 749.

F. W. FARLEY, Dehorning and Castrating Cattle, Farmers Bulletin, U. S. Dep. Agric. No. 949, 1918.

JAMES T. JARDINE and CLARENCE I. FORSLING, Range and Cattle Management during drought, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 1031, 1922.

ARTHUR W. SAMPSON and LEON H. WEYL, Range Preservation and its relation to Erosion control on Western Grazing Lands, U. S. Dep. Agric. Bull. No. 675, 1918.

C. DWIGHT MARSH, Prevention of Losses of Live Stock from Plant Poisoning, Farmers Bulletin U. S. Dep. Agric. No. 720, 1916.

B. H. RAMSON and H. W. GRAYBILL, Investigations Relative to Arsenical Dips as Remedies for Cattle Ticks, U. S. Dep. Agric. No. 144, 1912.

R. M. CHAPIN, Arsenical Cattle Dips, Farmers Bull. 603, U.S. Dep. Agric., 1914.

H. W. GRAYBILL, Methods of Exterminating the Texas Fever Tick, Farmers Bull. 498, U. S. Dep. Agric. 1916.

WILL C. BARNES, Stock-watering Places on Western Grazing Lands, Farmers Bulletin 592, U. S. Dep. Agric. 1914.

JOHN H. HATTON, Eradication of Chaparral by Goat Grazing, Rev. Forest Service Investigations, U. S. Dep. Agric. Forest Service Bull. Vol. II.

N. VELOZ GOITICOA, Venezuela, officially edited by the Department of Fomento, Caracas, Tipografia Central 1919.

CHARLES WELLINGTON FURLONG, Across the Venezuelan Llanos, Harpers Magazine, 1914, en Bulletin Pan American Union, 1914 pag. 739.

H. PITTIER, Esbozo de las Formaciones vegetales de Venezuela, Caracas, Litografia del Comercio, 1920.

B. H. HUNNICUT, Zebu Cattle in Brazil, Journal of Heredity 1915 en Bull. Pan American Union 1914 pag. 739.

A. A. HITCHCOCK, Grasses of Britisch Guiana, Contributions of the United States National Herbarium, 1922 en Jrnl. Brd. of Agric. of British Guiana, Jan., 1923, Vol. XVI pag. 31.

JOHN MULLIN, Cattle Raising on Crown Lands in British Guiana, Jrnl. Brd. Agric. British Guiana, 1918 Vol. IX, pag. 83.

J. W. GONGGRYP, Verslag over een studiereis door een gedeelte van Venezuela, Bulletin No. 43, Dep. v/d Landbouw in Suriname, Juni, 1921.

J. W. GONGGRYP, Over het Orinoco-gebied, West Indische Gids, 4e jaargang (1922—1923)) blz. 1.

OPBOUW

DOOR

TJ. PYTTERSEN

IV

Europeesche kolonisatie in Suriname

Sedert de komst onzer landgenooten in Suriname werd aldaar meermalen getracht vestigingen van Europeesche landbouwers tot stand te brengen.

Deze proefnemingen zijn òf mislukt òf hebben een weinig bevredigend resultaat opgeleverd.

Dat ik dit onderwerp hier aanroer, moet worden toegeschreven aan het feit, dat wij in onzen tijd over zooveel meer middelen beschikken, welke de kans van slagen eener vestiging zeer belangrijk vergrooten. Ik zeg hier niet, dat zekerheid van slagen bestaat.

Een der bekende vestigingen is geweest, die der Labadisten op een terrein, la Providence genaamd, aan de Boven-Surinamerivier gelegen.

De leden dezer godsdienstige sekte, welke te Wiewerd in Friesland zetelde, stichtten 1684 op genoemde plaats een kolonie met het doel hun leer onder de heidenen te prediken, waarbij zij door eigen arbeid in hun onderhoud wilden voorzien.

Reeds spoedig bleek, dat zij niet bestand waren tegen het verrichten van geregelden zwaren lichamelijken arbeid, waarmede het doodvonnis der vestiging was geteekend. La Providence werd een gewoon plantagebedrijf met negerslaven als werkkrachten.

Langs het Oranjepad, ongeveer tegenover deze plantage gelegen, werd in 1747 een kolonisatie met Paltzers en Zwitzersche boeren beproefd. Het doel was tevens de

bestaande postenlinie door vestiging van europeesche landbouwers te versterken ten einde meer weerstand te kunnen bieden tegen de invallen der Marrons — weggeloopen slaven en hunne nakomelingen. Deze vestiging mislukte evenals die van 1754.

Onder leiding van den bekenden Kappler werd in het midden der vorige eeuw een proef genomen met Wurtembergers als houtbewerkers en landbouwers. Ook deze proef leidde tot niets.

In 1845 werden Noord- en Zuid-Hollandsche boerengezinnen bestaande uit 384 personen overgehaald zich als landbouwers in de kolonie te vestigen. Zij werden ontscheept op Voorzorg gelegen tegenover Post Groningen aan de Beneden-Saramaccarivier. Deze armen menschen werden daar in een moerassige wildernis gebracht, waar slechts enkele hutten voor hun ontvangst gereed stonden.

Onder hen, die kort tevoren vol hoop naar Suriname getrokken waren, braken weldra ziekten uit waardoor 189 hunner stierven, terwijl slechts 11 gezond bleven.

De naam der vestiging toont aan, hoe zij, die het initiatief genomen hadden, voelden, welke voorzorgen voor een dergelijke kolonisatie dienden te worden genomen; in de practijk ontbraken deze zorgen geheel.

Een deel der kolonisten ging naar het vaderland terug, terwijl de overblijvenden, na eenige jaren op Voorzorg een moeilijk bestaan te hebben geleid, in 1853 naar een terrein trokken in de nabijheid van Paramaribo, waar zij veel gunstiger woonden ten opzichte van de hoofdmarkt. Deze vestiging, oorspronkelijk bestaande uit 27 gezinnen met een getalsterkte van 73, bestaat thans uit 225 personen. De laatst overblijvende der kolonisten van '45, de oude heer Tammenga, is onlangs in den ouderdom van ruim 80 jaar gestorven.

Ik was tijdens mijn verblijf in de kolonie meermalen in de gelegenheid de vestiging dezer boeren te bezichtigen. In tegenstelling met de vestigingen van andere landbouwers of wat onder dien naam in Suriname rondloopt, die meerendeels langs bevaarbaar water hun bedrijf uit-

oefenen, wonen de boeren in een met landwegen doorsneden terrein.

De grond dezer streek bestaat in hoofdzaak uit zand of zand vermengd met klei.

Vele der langs die wegen gelegen huizen zien er goed onderhouden uit, terwijl de menschen den indruk maken van een behoorlijk bestaan te hebben.

Deze kolonisatie staat echter op een veel lager peil dan in onzen tijd noodig is, ook zonder gebruikmaking van meer moderne hulpmiddelen.

In de eerste plaats wil ik hier het feit constateeren, dat deze boeren in een omgeving wonen, welke voor een goed deel uit moerassen bestaat. Hoewel ik in den kleinen regentijd in de kolonie vertoefde, stond toch een groot deel der terreinen langs de landwegen onder water, terwijl dit in den eigenlijken regentijd nog veel erger zal zijn. Ondanks dezen zeer ongunstigen factor, welke mede oorzaak is van het voorkomen van malaria enz., was de gezondheidstoestand onder de boerengezinnen over het algemeen niet slecht. Men bedenke wel, dat die toestand reeds sedert 1853 voortduurt, hoewel het mogelijk is, dat deze in den loop der jaren een weinig verbeterd is. Van Gouvernementswege was men nu bezig de hoofddrainage dezer streek in orde te brengen en moeten de boeren zelf het aansluitend gotennet graven, waardoor het terrein voortaan behoorlijk zal kunnen worden drooggelegd. Opmerking verdient het feit, dat de belanghebbenden weinig genegen bleken te zijn tot het graven der goten. Oppervlakkig beschouwd lijkt dit vreemd; vergeten dient echter niet te worden, dat ook deze Surinamers, nakomelingen van Hollandsche boeren, evenals in de kolonie geboren Britsch-Indiërs en Javanen als landbouwer op een belangrijk lager peil staan dan hun vaders-immigranten en dat hierdoor de waarde van een goede drainage niet wordt ingezien.

Een tweede feit, dat ik constateerde, was het niet benutten van dierlijke kracht voor veldarbeid.

Waar de Europeaan in de tropen minder werk kan verzetten dan in eigen land, ligt het voor de hand, dat Euro-

peesche landbouwers aldaar alle bruikbare middelen dienen te benutten om hun lichaamskracht voor veldarbeid te sparen.

Het pleit voor de mogelijkheid van een blanken-kolonisatie in Suriname, dat ondanks het niet benutten van dierlijke kracht voor den veldarbeid de vestiging, ook al staat ze op een laag peil, is blijven voortduren.

Een betrekkelijk klein goed bemest terrein wordt met de hand bewerkt en met gewassen beplant, die op de hoofdmarkt worden verkocht. De stand dier gewassen was goed en demonstreerde duidelijk wat op den Surinaamschen bodem te bereiken valt. De rest van den grond bestaat uit weiland dat er hier en daar vrij voordeelig uitzag, maar toch over het algemeen zeer drassig was en omringd door vrij uitgestrekte moerassen.

Het hier grazende vee levert de melk, die door de stadsbevolking grootendeels wordt opgenomen. De zeer beperkte vraag naar landbouwproducten in de kolonie toont duidelijk aan, dat een nieuwe kolonisatie aangewezen is op export harer producten. De boven besproken drainage der velden zal niet slechts den gezondheidstoestand van de geheele streek verbeteren, maar tevens de productiviteit der gronden verhoogen.

Deze kolonisatie heeft ons geleerd, dat onder ongunstige omstandigheden en bij niet-benutting van middelen die de physieke kracht dezer Europeesche landbouwers sparen, zoo niet bevredigende dan toch niet zeer ongunstige resultaten zijn verkregen.

De verkregen resultaten zijn echter in geen geval van dien aard, dat een kolonisatie op dezelfde basis geplaatst, mag worden aangemoedigd.

Tevens mag m.i. eene kolonisatie, dus van blijvende vestiging, niet worden aangeraden, omdat het als vaststaand mag worden aangenomen, dat het zuivergehouden Europeesche individu in de tropen degenereert.

Naar aanleiding hiervan verwijs ik ook naar de artikelen van Prof. Mr. D. van Blom en den heer C. van Drimmelen, resp. voorkomende in De W. I. Gids van September 1921 en Augustus 1922.

Wil men dat groote vruchtbare Suriname, dat onafwijsbaar als een deel van Nederland is te beschouwen toch voor onze, laten wij ze noemen, kleine- landbouw-industrieëlen benutten, dan moet een vestiging dezer lieden langs een anderen dan den tot heden gevolgden weg worden opgebouwd.

Alvorens dien weg te beschrijven, wensch ik na te gaan of blanken als kleine-landbouwindustrieelen in Suriname tot welvaart kunnen komen. De te onderzoeken stof zal ik als volgt indeelen: 1. Hygiëne. 2. Eerste levensbehoeften. 3. Export van erfcultuurproducten. 4. Export van groot-cultuurproducten. 5. Veeteelt. 6. Export van hout en boschproducten.

Hygiëne.

Wij staan tegenover het gezondheidsvraagstuk van Europeanen in de tropen heel wat sterker dan niet lang geleden en weten niet slechts de meeste tropische ziekten te bestrijden maar ook de oorzaken weg te nemen.

Sober levend en zich niet overmatig inspannend kan de Europeaan in onze dagen aldaar een goede gezondheid behouden. Een vestiging van blanken in de tropen behoeft dus niet af te stuiten op het gezondheidsvraagstuk. Het klimaat in Suriname is, hoewel het een tropisch land is, niet onaangenaam voor Europeanen, hetgeen voor een goed deel moet worden toegeschreven aan de koele zeebries welke er een groot deel van het jaar in het kustgebied waait. In de vroeger reeds aangehaalde „Memorie over de Hollandsche Bezittingen" gepubliceerd door Dr. J. De Hullu, lezen wij hieromtrent: „Vast staat dat Suri-„name als ouder van aanleg en van zeer uitgebreide cul-„tuur den voorrang heeft, en door velen gezonder wordt „geacht dan St. Domingo ja zelfs dan Noord-Amerika, *„doordien de frissche zeewinden en de koelte der vele rivieren „er de hitte temperen"*.

Eerste levensbehoeften.

IJverige, eenigszins ontwikkelde blanken kunnen in Suriname met weinig moeite runderen, schapen, geiten, varkens, kippen, eenden, ganzen enz. fokken en opkwee-

ken indien zij overleg, zorg en doorzicht bezitten. Vleesch, vet, melk en eieren kunnen derhalve met weinig inspanning en tegen geringe kosten verkregen worden evenals visch, die in vrij groote hoeveelheden in de rivieren en kreeken voorkomt. Daarnaast kan door de jacht wild, dat in groote verscheidenheid voorkomt en over het algemeen goed smaakt, de vleeschvoeding vermeerderen.

De Surinaamsche bodem levert bij eenige zorg met weinig inspanning, te meer als daarbij gebruik gemaakt wordt van handenarbeid besparende middelen, een overvloed en groote verscheidenheid van zetmeelhoudende gewassen, groenten en vruchten, terwijl suiker tegen geringe kosten kan worden gewonnen. Aardappelen worden in Suriname geïmporteerd en kunnen voor zoover mij bekend in het tropische laagland niet geteeld worden; in Oost-Indië groeien zij in de bergstreken.

Erfcultuurproducten.

Voor erfcuultur komen in aanmerking die gewassen, welke een geregelde verzorging en goed toezicht vereischen en daardoor eveneens een grootere opbrengst geven. De onmiddellijke nabijheid der huisgenooten komt het geheel ten goede. Voor erfcultuur komen in aanmerking: cacao, koffie, citrusvruchten, ananas, bananen, vanille e.d. De vorderingen der cultuurwetenschap in de practijk toegepast door een goed type kolonist, zullen per noodige kleurlingwerkkracht de opbrengsten der gewassen aanzienlijk kunnen vermeerderen en derhalve den kostprijs der producten belangrijk verminderen.

Groot-cultuur.

Onder toepassing van wetenschappelijke methoden in den ruimsten zin van het woord, zal de zeer vruchtbare, het geheele jaar door produceerende Surinaamsche bodem zeer groote opbrengsten opleveren indien de leiding der cultures in handen is van ter zake kundige energieke menschen. Die methoden zullen per werkkracht ook in de groot-cultuur een belangrijk hooger product opleveren dan thans verkregen wordt en zal ook daardoor de kostprijs dier producten dalen. Hoe verder mechanische

kracht[1]) in de grootcultuur kan worden doorgevoerd, des te grooter zal de uitgestrektheid zijn die per werkkracht in cultuur kan worden gebracht, des te voordeeliger zal het bedrijf kunnen worden geleid, waardoor de slaagkans eener kolonisatie als door mij bedoeld zal stijgen.

Wij moeten voor den opzet van een aaneengesloten vestiging van kleine-landbouwindustrieelen in Suriname komen tot plantagebedrijven onder leiding van ter zake kundige, energieke blanken bijgestaan door een zeker aantal kleurlingarbeiders wier aantal door gebruikmaking van mechanische kracht belangrijk gereduceerd is geworden.

Onder de gewassen welke voor een groot-cultuur in aanmerking komen mogen gerekend worden: rijst, suikerriet, mais, sojaboonen, pinda, verschillende zetmeelhoudende producten, sisal en wellicht ook katoen.

Veeteelt.

In belangrijk mindere mate dan voor het landbouwbedrijf mogelijk is, zullen machines voor de veeteelt zijn aan te wenden. Toch kunnen deze van nut zijn zoodra wordt overgegaan tot een meer intensieve benutting der weidegronden waardoor per vlakte-eenheid en per werkkracht een grooter aantal dieren is te onderhouden. Dat in het gewone ruwe veebedrijf op de savanna's het aantal arbeiders per 1000 runderen niet groot is, zagen we reeds uit de beschrijving van het Orinocogebied door den heer Grongrijp, die daaromtrent schreef:

„Een economisch gebruik van werkkrachten is noodzakelijk. Men rekent dat een beheerder met een drietal „peons" (arbeiders) een hato van een paar vierkante uren gaans, met 1000 stuks vee moet kunnen beheeren".

Hout en boschproducten.

De terreinen, die voor een vestiging van blanken in

[1]) *The West Indian Committee Circular* van 21 Juni 1923 deelt mede dat op het afgeschreven voorland van de Plantage Port Mourant in Britsch Guiana 200 akkers welke met een Holt-tractor diep omgeploegd waren geworden en daarna met suikerriet beplant gemiddeld 4 ton suiker per akker opgebracht hebben, hetgeen een buitengewoon gunstig resultaat genoemd wordt. Deze productie komt bijna overeen met de gemiddelde van Java, waarbij niet vergeten dient te worden, dat de eerste in een ruw bedrijf behaald werd.

aanmerking komen en ten deele met bosch bedekt zijn, moeten vóór de komst der kolonisten voor zooveel noodig ontgonnen en voor vestiging geschikt gemaakt zijn, terwijl dan later uitbreiding kan plaats hebben door en onder leiding van de oude en nieuwe kolonisten welke laatsten in den beginne door de eersten in daarvoor aanwezige woningen onderdak gebracht moeten worden. Ten einde hooge ontginningskosten te ontloopen, moeten de boschterreinen met cultuurgewassen beplant worden, die met een ruwe ontginning tevreden zijn, terwijl voor andere de voor cultuur geschikt gemaakte boomlooze vlakten te benutten zijn. Er dient voor dergelijke vestigingen een streek gezocht te worden waar een combinatie dier terreinen gevonden wordt. Dergelijke streken komen er in verscheidenheid voor, maar ik kan deze hier buiten bespreking laten, omdat ik hier slechts de groote lijnen wensch aan te geven waarlangs ik mij voorstel dat een nieuwe kolonisatie zich zal moeten bewegen.

Bij ontginning der boschterreinen nu zullen hier en daar waardevolle houtsoorten worden verkregen, die bij verkoop de aanlegkosten ten goede komen, terwijl zulks eveneens het geval zal zijn met sommige boschproducten. Ik beschouw dit echter als een bijkomend voordeel en bedoel met export van hout en boschproducten iets anders. Wanneer vanaf den aanvang een zeker deel der terreinen met houtsoorten beplant wordt, welke een hooge exportwaarde bezitten, dan zal zonder veel moeite en hooge kosten het kapitaalbezit der vestiging zich vermeerderen en zal ook hierdoor de kans van slagen eener kolonisatie verhoogd worden. *Direct voordeel* zit hier dus niet in.

Wil uit een dergelijke vestiging iets goeds groeien dan is een der hoofdvoorwaarden, dat zij zich plaatst op coöperatieve basis, dat die vele kleine belangen één groot belang vormen, dat uit de verschillende kleine bedrijven groote bedrijven gevormd worden. Ook dan alleen kunnen met voordeel die producten verwerkt worden, welke zonder fabriekmatige bewerking niet zijn uit te voeren.

Uit al het bovenstaande volgt dat de kolonist, zooals

ik mij dien in de toekomst voorstel, iemand moet zijn van een zekere ontwikkeling alvorens hij de zooveel mogelijk beknopte opleiding ontvangt, welke noodig is om met succes het hem in de kolonie wachtende werk te kunnen verrichten, terwijl hij verder moreel zoowel als physiek op een behoorlijk peil moet staan.

Hoewel ik omtrent de verwachtingen eener dergelijke kolonisatie niet optimist wil zijn, meen ik er hier op te moeten wijzen, dat evenals omtrent de meeste cultures wij ook omtrent de mogelijkheid van kolonisatie in Suriname over belangrijke gegevens de beschikking hebben, welke ons leeren, dat de kans groot is, dat onder benutting van de resultaten der wetenschap in den ruimsten zin van het woord aanzienlijk betere resultaten zullen worden verkregen. Van deze resultaten zal het ten slotte afhangen of eene kolonisatie levensvatbaarheid bezit.

Waar hier te lande de kans om in de maatschappij een behoorlijke positie in te nemen voor vele ijverige, levenslustige jongelieden met een goede dosis gezond verstand en weinig lust in studie steeds geringer wordt, kan wellicht Suriname hun een werkkring verschaffen die in alle opzichten bevredigend genoemd mag worden. Ook daarom ligt het m.i. op den weg der Regeering dat systematisch in Suriname worde nagegaan wat met de nieuwste middelen zoowel op technisch als cultuurwetenschappelijk gebied te bereiken valt en zijn de door mij in mijn rapport voorgestelde proefnemingen daarom ook van waarde, terwijl tevens de onder Prof. Stahel aangevangen arbeid om te trachten langs nieuwe wegen de productiviteit van verschillende gewassen te verhoogen en plantenziekten te bestrijden ook voor andere dan cacao en koffie met kracht door de Regeering dient te worden gesteund.

Waar als vaststaand mag worden aangenomen dat bij een vestiging van blanken, van geslacht op geslacht, in de tropen het individu in den loop der jaren degenereert, moet, wil de rijke bodem van Suriname voor onze jonge menschen benut worden, uitgezien worden naar een weg, welke die degeneratie zooveel mogelijk voorkomt. Wanneer nu wordt aangenomen dat de omschreven kolonisa-

tie ten volle kan slagen, mag tevens worden aangenomen dat dan het aantal kolonisten zich geregeld zal uitbreiden, waardoor versch bloed het type langer op een behoorlijk peil houdt. Als wij nu verder aannemen, en dit zal veelal afhangen van den graad van ontwikkeling en de finantieele draagkracht der gevestigde kolonisten, dat voor het op peil houden van het individu de kinderen voor hun opvoeding eenige jaren in een gematigd klimaat vertoeven, een methode die door eenigszins gegoede en verstandige Europeanen in de tropen steeds ,hoe onaangenaam ook, wordt toegepast, dan zal hiervan het gevolg zijn dat dit verblijf ook het physiek dier kinderen ten goede komt, maar tevens dat een deel, hetzij door werkkring, hetzij door huwelijk, niet naar de tropen terugkeert, een ander deel gehuwd naar Suriname gaat. Misschien dat er in de toekomst nog middelen gevonden worden welke mede degeneratie van blanken in de tropen voorkomt; hierop mag natuurlijk thans niet gerekend worden.

Mede onder den indruk der ellendige toestanden welke in een groot deel van Europa heerschen, is een beweging onder een deel der Europeanen, die in de mogelijkheid eener blankenkolonisatie in de tropen gelooven, in Suriname ontstaan, om goede Europeesche werkers naar de kolonie te doen komen voor oprichting van landbouwvestigingen. Met klem meen ik dergelijke plannen te moeten ontraden zoolang niet vaststaat dat meer dan een gewoon bestaan kan worden bereikt. De eischen welke een blanken-vestiging in de tropen stelt, waardoor meer dan gewone resultaten door kolonisten moeten worden bereikt, zijn hoog. Nu bezit Suriname inderdaad zeer gunstige factoren voor de landbouwindustrie, factoren welke verbeterd kunnen worden door toepassing van de hulpmiddelen die de moderne wetenschap verschaft. Niet alvorens is vastgesteld wat door die toepassing is te bereiken, kan over de waarde van Suriname voor de landbouwindustrie in het algemeen en dientengevolge voor kolonisatie van blanken geoordeeld worden.

De tegenwoordige groote-landbouw in Suriname

Ik heb in het voorgaande met ruwe lijnen den weg aangegeven langs welken m.i. kleine-landbouwindustrieelen in Suriname iets kunnen bereiken en heb daarbij tevens gewezen op de urgentie eener coöperatie, waardoor uit kleine bedrijven groote kunnen ontstaan.

De tegenwoordige groote-landbouw wordt gedreven op de oevergronden van eenige der vele goede waterwegen, welke mede tot de natuurlijke rijkdommen van Suriname behooren. Ook al is het gedeelte waarlangs plantages voorkomen zeker nog van beteekenis, vergeleken met vroeger is het belangrijk verminderd.

Tot het einde der 18de eeuw strekten de plantages zich uit langs een groot deel van het bevaarbare stroomgebied der Suriname-, Commewijne- en Cottica-rivieren, terwijl daarna tot de eerste jaren der volgende eeuw ondernemingen werden opgericht langs de Beneden-Saramacca- en Nickerie-rivieren en langs de zeekust bij Coronie, waar een aanwezige hooge rits een dergelijke vestiging begunstigde.

Tengevolge eener scherpere concurrentie op de wereldmarkten liepen de prijzen voor koloniale producten terug, terwijl in dienzelfden tijd de aanvoer van en de handel in slaven eerst bemoeilijkt, later verboden werden, waardoor niet alleen gebrek aan arbeidskracht ontstond, maar tevens de arbeidskosten verhoogd werden. Deze laatste moeilijkheden werden verergerd toen in 1863 de emancipatie der slaven werd afgekondigd. Het gevolg van alle deze de landbouwindustrie schadende factoren was, dat aanvankelijk eenige plantages werden gesloten, later opheffing van een zeer groot aantal plaats vond, waardoor langs den oorspronkelijken zeer langen waterweg slechts hier en daar ondernemingen bleven bestaan. Het aantal ondernemingen vergeleken bij vroeger is dan ook uiterst gering, de grootte van het beplant oppervlak is echter niet in die mate gedaald, omdat verschillende kleinere plantages samensmolten, andere zich uitbreidden met in het z.g.n. achterland voorkomende gronden.

Hoewel dus de plantages zich in het algemeen hebben uitgebreid, kan niet gezegd worden dat die uitbreiding, welke oorspronkelijk waarschijnlijk voldoende geweest is, gelijken tred heeft gehouden met die der bedrijven in andere landen. Volgen wij den ontwikkelingsgang der ondernemingen over de geheele wereld dan zien wij hoe gedurende de laatste 25 jaar de kleinere bedrijven vrijwel geheel zijn verdwenen en door grootere zijn vervangen. Een gezonde expansie heeft steeds geleid tot goedkoopere productie.

De oorzaken van eene over het algemeen niet voldoende uitbreiding der Surinaamsche landbouwondernemingen, die daardoor een te kleinen opzet hebben, is ten deele te zoeken in gebrek aan fondsen, maar voor een ander deel in gebrek aan belangstelling van de zijde der eigenaren, in gebrek aan zakenkennis, in gebrek aan samenwerking der verschillende belangen. Dit zijn m.i. de hoofdoorzaken van het niet op een gezonde basis staan der Surinaamsche landbouwbedrijven.

Gebrek aan werkkrachten kan niet als oorzaak genoemd worden sedert den tijd dat aanvoer eerst uit Britsch-Indië, later van Java mogelijk was.

Ik zal thans de drie hoofdcultures: suiker, koffie en cacao, nader beschouwen.

Suiker.

In mijn rapport heb ik de namen der bestaande Surinaamsche suikerondernemingen genoemd en er een korte beschrijving aan toegevoegd, zoodat ik die hier achterwege kan laten.

Een dier ondernemingen levert de suiker aan boord der zeeschepen tegen den prijs van *f* 130,— per 1000 K.G. hetgeen overeenkomt met *f* 8,— per picol.

Hoewel deze prijs reeds laag is, mag naar mij van belanghebbende zijde werd medegedeeld, aangenomen worden, dat indien enkele uitgaven voor uitbreiding niet op exploitatie geboekt worden en de prijzen voor onderhoudsartikelen eenigszins dalen, de prijs per ton suiker f.o.b. niet meer zal bedragen dan ongeveer *f* 100,—of ruim *f* 6,—per picol.[1])

[1]) De beste Java-suikerondernemingen produceeren belangrijk duurder.

Het beplant oppervlak van een dezer ondernemingen bedraagt ongeveer 350 bouw (een bouw is 0,71 H.A.) hetgeen verre beneden de bestaansgrens eener Javasuikeronderneming is. De fabriek zelf is ongeveer 40 jaar geleden geïnstalleerd geworden, zoodat daardoor de installatie in geen enkel opzicht gelijk gesteld kan worden met een moderne inrichting, en dientengevolge de suikerwinning op een laag peil staat terwijl er veel meer arbeidskracht gebonden wordt dan bij een moderne installatie noodig is. Dat verder het bedrijf zeer oneconomisch gedreven wordt zal iederen deskundige duidelijk worden als hij hoort, dat slechts 13 uren per etmaal gemalen wordt. Het gevolg hiervan is weder dat de brandstoffenrekening extra belast wordt.

Een aanplant van behoorlijke grootte, een modern geinstalleerde fabriek, naast een zooveel mogelijk economisch gevoerd bedrijf zullen den kostprijs van de suiker belangrijk kunnen doen dalen, waardoor het winstcijfer zal stijgen. Ook de andere fabrieken produceeren ondanks den kleinen onvoldoenden opzet niet duur. De grootste suikeronderneming aldaar is thans nu de fabrieksinstallatie gemoderniseerd is en het aantal veldarbeiders is toegenomen in de gelegenheid de suiker tegen lageren prijs te winnen. Samensmelting der drie langs dezelfde rivier gelegen suikerondernemingen zou slechts dan mogelijk zijn indien de grootste ook het riet der beide andere fabrieken zou gaan vermalen, waarvoor een der ondernemingen hoewel niet direct gunstig toch ook niet ongunstig gelegen is. Om bijzondere redenen zal een dergelijke fusie niet spoedig verwacht mogen worden. De mogelijkheid blijft dan nog open, dat de suiker gemeenschappelijk wordt verkocht waardoor evenals op Java de verkooper krachtiger wordt en een hoogeren prijs voor zijn product zal kunnen behalen. Deze mogelijkheid is echter niet heel groot daar de totaal-opbrengsten niet veel beteekenen. Wij kunnen dan ook wel aannemen, dat wat de suikerplantages betreft de toestand n.l. van afscheiding, zal blijven bestaan.

Koffie.

De tegenwoordige koffieproductieprijs is in Suriname te hoog om te kunnen verwachten, dat kapitaal van beteekenis zich voor deze cultuur zal willen interesseeren. Wanneer een dergelijke plantage aldaar op een behoorlijke schaal, bijv. 2000 akkers, wordt opgezet, zal zulks den kostprijs van het product belangrijk ten goede komen, omdat dan de uitgaven voor administratie en toezicht, voor fabricatie, voor geneeskundig toezicht en hospitaal, in het algemeen de beheerskosten, omgerekend per K.G. koffie minder zullen zijn. Wordt daarnaast tevens overgegaan tot vervanging van de slecht dragende boomen door veredeld plantmateriaal, dan zal, indien de verwachtingen van Prof. Stahel ten volle bewaarheid worden, de productie stijgen. Op die basis en langs die wegen zal de Liberia-koffiecultuur een betere toekomst tegemoet kunnen gaan, temeer waar zij tot nog toe weinig last van ziekten ondervindt. [1])

Enkele eigenaren waren reeds bezig hunne plantages geleidelijk uit te breiden waarbij door sommigen gebruik gemaakt werd van veredeld materiaal. Het viel mij op, dat op de Gouvernementsk-offieplantage Slootwijk voor den nieuwen aanplant dit materiaal niet gebezigd werd.

Cacao.

Na al de moeilijkheden, welke de cacaocultuur de laatste jaren heeft ondervonden, is het begrijpelijk, dat de planters over het algemeen hun vertrouwen in deze cultuur verloren hebben en zij den cacaoboom een „teringlijder" noemen. De door Prof. Stahel en den entomoloog, den heer Reyne, aangegeven bestrijdingsmiddelen der krullotenziekte en thrips(insect)-plaag hebben tot resultaat gehad, dat de oude productie's, zij het dan met wat meer kosten, terug verkregen zijn, terwijl door het planten van veredeld materiaal, vrij groote zekerheid bestaat dat die productie's belangrijk kunnen worden opgevoerd. Past men dan verder het onder de beide andere cultures genoemde middel tot verlaging van den productieprijs,

[1]) Ik neem daarbij aan, dat door een betere bereiding de „stinkerkwestie" overwonnen kan worden.

uitbreiding van het plant-areaal, toe, dan zal deze prijs op een niveau kunnen komen, dat voor kapitaalbelegging aantrekkelijk zal zijn. [1])

Regeeringssteun.

Van vele zijden wordt erop aangedrongen dat de Regeering de bestaande Surinaamsche plantages zal steunen. Hoewel ik gaarne zou zien dat zij maatregelen kon nemen die het moeilijke bestaan der planters in Suriname zouden verlichten, geloof ik niet, dat een goede vorm van steun gevonden zal worden, zoolang de plantages op de tegenwoordige basis blijven voortwerken. Dit beteekent, dat zoolang niet voor de verschillende cultures de middelen worden aangewend die tot verlaging van den productieprijs leiden, de tegenwoordige groote landbouw voor het meerendeel niet meer te redden is, dat regeeringssteun den val niet meer kan verhinderen. Is men bereid de aangegeven wegen in te slaan, waarvoor in de eerste plaats een hechte samenwerking, w. o. samensmelting van ondernemingen, noodig is, dan pas kan worden beraadslaagd welke vorm van steun de meest gewenschte is.

Indien wij aannemen dat het een landsbelang is, dat het plantagebedrijf, de groote landbouw, in de kolonie zich krachtig ontwikkelt, hetgeen reeds daarom mag worden aangenomen, omdat handel en industrie zich niet slechts in Suriname maar eveneens in het Moederland zullen ontwikkelen en verder het aantal vrije landbouwers in de kolonie zal toenemen, dan rest de vraag in welken vorm de Regeering hier moet steunen. In planterskringen zag men gaarne, dat de Regeering alle kosten voortvloeiende uit den aanvoer van Javaansche werkkrachten voor haar rekening nam. Hoewel ik gaarne toegeef dat deze vorm van steun een direct finantieel

[1]) In een artikel in *The West Indian Commitee Circular* van 21 Juni 1923 over de cacaocultuur in West Afrika wordt aangenomen dat deze cultuur zich daar binnen enkele jaren buitengewoon zal ontwikkelen en dat, zoodra betere transportwegen zijn gereed gekomen, de prijs dezer cacao belangrijk zal dalen, zoodat de prijs der Goudkust-cacao tot Liverpool niet meer zal bedragen dan £ 35 per ton, en wellicht kan dalen tot £ 30 per ton.

Hierbij valt op te merken dat dit alles mogelijk zal blijken, indien geen ernstige cacaoziekten, welke steeds dreigen, optreden.

voordeel voor de ondernemers beteekent, moet niet uit het oog worden verloren, dat indien niet gezorgd wordt, dat deze arbeiders na beëindiging van het contract zich voor het meerendeel op de onderneming vestigen, dus aan de onderneming gebonden worden, de planters op het oogenblik, dat de contractarbeid wordt afgeschaft, waarop m.i. binnen afzienbaren tijd gerekend moet worden, weder voor de oplossing van een dan moeilijker werkvolkvraagstuk komen te staan, hetwelk door die afschaffing tevens kostbaarder geworden is.

De Surinaamsche planters moeten, naast het plaatsen hunner zaken op een behoorlijke basis, overgaan tot het oprichten van vestigingen van vrije arbeiders op of in de onmiddellijke nabijheid hunner ondernemingen en daarin kunnen zij door de Regeering krachtig worden gesteund. Op welke voorwaarden deze vestiging zal moeten plaats hebben, kan hier buiten bespreking worden gelaten; de vorm is gemakkelijk te vinden. De pachtsom, die niet hoog mag zijn, en de — laten we het noemen — „luxe" kan verdiend worden door werken op de onderneming tegen te voren vastgestelde voorwaarden. De arbeid kan in geld of in product worden betaald, hetwelk tegen marktwaarde door den planter moet worden teruggekocht. Op deze wijze kunnen de arbeiders eenigszins geïnteresseerd worden bij de onderneming.

Een tweede vorm van regeeringssteun, welke door de belanghebbenden bij Surinaamsche cultuurondernemingen verlangd wordt, is het tegen lagen prijs beschikbaarstellen van veredeld plantmateriaal, hetgeen thans nog slechts betrekking heeft op koffie en vooral cacao. Wederom aannemende dat de planters de zaken op een behoorlijke basis opzetten, ligt het op den weg der Regeering een richting te steunen, die de ondernemingen krachtiger maakt, waardoor in tijden van malaise de ondernemers gemakkelijker dan thans het geval is het hoofd boven water kunnen houden. Een dergelijke versterking van zaken moet als een landsbelang worden erkend, omdat een sterk staande groote landbouw ten goede komt aan de geheele Surinaamsche maatschappij.

In het algemeen schijnt het mij een verstandig beleid indien de Regeering de ondernemers prikkelt tot het versterken hunner zaken, dat zij met alle te haren dienste staande middelen in die richting steunt. En vooral ligt zulks op den weg van *onze* Regeering, die niet de koloniale ondernemers tegemoet kan komen op de wijze als Amerika en Engeland dit hunne koloniën doen.

Een dergelijke regeeringssteun moet niet slechts gelden voor de op nieuwe basis geplaatste, bestaande ondernemingen, maar eveneens voor nieuw op te richten bedrijven. Wij Nederlanders die niet op protectie onzer producten van handel en industrie mogen rekenen, kunnen slechts met vrucht een scherpen concurrentiestrijd doorstaan, wanneer wij alle middelen die daartoe beschikbaar zijn volkomen benutten en de zaken voorzichtig beheeren. Protectie heeft allicht verslapping van energie tot gevolg.

Naschrift.

Sedert het schrijven van dit artikel in November 1922, bereikten mij uit de kolonie eenige mededeelingen waarvan die van medio Februari ongeveer als volgt luiden:

Zoowel de koffie- als cacaocultuur zijn allertreurigst, ja, het product is onverkoopbaar. Er zijn de laatste maanden te veel regens gevallen; de koffiebessen worden zwart aan de boomen, laten zich daardoor moeilijk verwerken en geven een slecht product dat zelfs tegen lage prijzen moeilijk te plaatsen is. De laatste afrekeningen gaven netto een doorsneeprijs van 47 cent per Kilo. Het cacaoproduct is het afgeloopen jaar zeer slecht geweest, gemiddeld nog geen $\frac{2}{3}$ van het jaar daarvoor. De prijs is netto nog geen 30 cent per Kilo. De thripsplaag heeft het laatste jaar, waarschijnlijk als gevolg van de vele regens heftiger gewoed dan anders, daarbij komt nog een andere ziekte: de zgn. afstervingsziekte. In ieder geval de bestaande aanplant betaalt de onkosten van bestrijding dezer ziekten op lange na niet, misschien niet eens die van de krullotenbestrijding.

De positie van de koffie- en cacaocultuur in Suriname is hierdoor wederom verzwakt geworden. Hoewel een gunstig regenjaar wellicht weder veel goed kan maken, is de kans op een spoedige blijvende verbetering niet groot te achten. Men staat daar dan ook vrijwel tegenover niet meer te redden zaken.

Het getuigt van energie der planters, dat zij naar middelen uitzien om het hoofd boven water te houden en het verdient ten zeerste toejuiching, dat zij daarbij krachtig steun vinden van de zijde van het Gouvernement.

Men stelt zich thans voor, dat de reddingsboei de Congo-bacoven-cultuur zal zijn. M. i. is men met deze cultuur het stadium van proefnemingen nog niet voorbij.

In verband hiermede wijs ik op hetgeen de heer B. J. Kluvers schrijft op blz. 654 (Aprilnummer) van De W. I. Gids '23.

.... „Hoewel men op het oogenblik voor den export het meest is aangewezen op de laatste (Congo. P.), waarover vrijwel alle belanghebbenden het eens zullen zijn, sluit dit niet in, dat deze soort, hoe gevuld en smakelijk ook, als cultuur- en handelsproduct ten volle aan de eischen zal beantwoorden.

Het allerveiligst zou men dan ook gaan, indien de proeven aanvankelijk op bescheiden schaal genomen konden worden. Een dienst van speciale vruchtenschepen, al zou men zoo'n dienst zooveel mogelijk willen beperken, vergt betrekkelijk groote aanplantingen en zijn de verschillende risico's dan niet gering te achten.

Het idee van kleine koelruimten voor geregelde proefzendingen van b.v. 1000 bossen dringt zich dan ook telkens weer op.

Gegevens en ervaring worden er ook mede verkregen. Een kleine proef kan leiden tot een groote en deze tot een uitgebreide cultuur. (Zie mijn rapport blz. 22 boekvorm). De beteekenis voor de toekomst der kolonie van vruchtenexport ziet ieder in. De kleine, zoowel als de groote landbouw zal daaraan kunnen deelnemen. Het is een algemeen belang. De belangstelling hier en elders gaat voorloopig ook uitsluitend in die richting. De regeering zou dankbaar werk doen met die zendingen mogelijk te maken door de kosten van eenige kleine koelinrichtingen op zich te nemen. Buitensporig hoog kunnen die niet zijn."

Op blz. 489 (Januarinummer '23) van het zelfde tijdschrift schrijft gen. heer o.m.:

„De ervaringen met de Congo doen verwachten, dat deze soort, mits niet te rijp geoogst, in schepen met koelruimen in goede marktconditie zal overkomen.

Het idee om een deel der laadruimte van op Suriname varende schepen voor het vervoer van bananen in te richten, is niet voor verwezenlijking vatbaar gebleken. De zaak is meermalen met de directie der West-Indische mail besproken. Wegens de onevenredig hooge kosten der installatie eener koelinrichting voor een deel der laadruimte wil deze er niet toe besluiten.

Waar de voldoende houdbaarheid der vruchten op de vrij lange zeereis naar hier evenals de geregelde cultuur te beproeven valt, men voor het vervoer geen kleine, geschikte koelruimen kan vinden en dus op speciaal ingerichte vruchtenschepen zal aangewezen zijn, zullen de cultuurproeven op vrij groote schaal genomen moeten worden, willen de schepen volle lading krijgen."

Ik acht het niet ondienstig hier mede te deelen dat, volgens *The West Indian Committee Circular* van 21 Juni 1923, op Jamaica vijf groote bananenkoopers in de markt zijn, t. w.; United Fruit Co., the Tropical Fruit Corporation, the Jamaica Fruit and Shipping Co., the Atlantic Fruit Co. en the Jamaica Banana Co. Door deze concurrentie is de prijs per „payable count" bos opgeloopen tot 5 s. 3 d.

ARUBA IN 1816

DOOR

DR. J. DE HULLU

Tegelijk met zijn brief van 19 October 1816, waarbij hij naar het Vaderland een copie afzond van het verslag der commissie, die met de overneming van Bonaire was belast geweest, zond de gouverneur-generaal van Curaçao ook een afschrift over van hetgeen hem de commissie had gerapporteerd omtrent het eveneens door haar overgenomen eiland Aruba [1]).

Het rapport bezit noch dagteekening noch aanwijzing van plaats doch is kennelijk opgesteld nadat de commissie van haar reis te Curaçao was wedergekeerd. Dat het op geen elegantie van stijl vermag te bogen is zoo erg niet — 't is ambtenaarsgeschrijf — maar hinderlijk is het dat de commissie zich niet meer op de duidelijkheid heeft bevlijtigd. Echter zou het onredelijk zijn haar al de schuld op den hals te schuiven: de slordige copiist heeft daar stellig ook zijn deel van te dragen. Hoe het zij, wij hebben nu eenmaal hun cacographie wel voor lief te nemen, en om den inhoud verdient zij trouwens de kennismaking ten volle; zij moge daarom hieronder volgen zooals zij reilt en zeilt.

Aan Zijne Excellentie den vice-admiraal A. Kikkert, commandeur der Milit. Willemsorder, Gouverneur-Generaal van het eiland Curaçao en onderhorige etc. etc. te Curaçao.

HoogEdele Gestrenge Heer

(Den 10 Juni 1816 te Aruba gearriveerd hebben zij des anderendaags dit eiland voor den Koning der Nederlanden in bezit ge-

[1]) Brief van den gouverneur-generaal van Curaçao en onderhoorigheden aan den Directeur-generaal van Koophandel en Koloniën van 19 Oct. 1816. — Het verslag van Bonaire is uitgegeven in De West-Indische Gids van Januari 1922 (4e jaargang, blz. 505).

nomen enz. Zij leggen een staat over van de bevolking [1]), en geven vervolgens verslag van den algemeenen toestand).

„Aruba ligt op 12 graden enz (volgt een opgave van de ligging en grootte van het eiland en van de namen der bergen). Het is in geene *districten* verdeeld, ook is zulks thans onnoodig.

Er is aan de oostpunt een plaats genaamd Fontein, een lopend water waarvan de source te soupçonneren is uit de bergen tekomen, welke waterloop ondanks de drooge jaren die hier geweest zijn, waarbij menschen en vee zijn omgekomen aan gebrek van voedzel, nimmer opgehouden heeft water te geven. Bij deze fontein is een bakkoval aangelegd waar ook een ruitershuis staat, tgeen in een slegte situatie is. In dit huis wordt iemand vergund te woonen en de grond te bewerken maar hij moet daarvoor contracteeren met den commandeur, wie zints jaaren herwaards deze tuin of bakkoval als een toelaag is afgestaan en 't geen wij almede geagreëerd hebben. Buiten deze fontein zijn er geene lopende wateren. De verschillende putten en tankies hebben immer in de behoeften van menschen en vee kunnen voorzien. De tankies ontvangen slegts water van de regens.

De *baaijen* zijn de volgende: 1° Paardebaaij, goed voor vaartuigen van 10 à 12 voeten diepgang, en die met een zuidewind alleen open is; 2° Spaansche Lagoen, waarvan de ingang eng en ondiep is, alleen geschikt voor kleine vaartuigen van 6 à 7 voet, deze Spaansche Lagoen valt in de Paardebaaij en strekt zich O. en W., in 't midden circa met een doorgaande diepte van 8 à 9 voet, kleine vaartuigen werken zomtijds van Paardebaaij langs deze lagoen naar boven; 3° Kommandeursbaaij, ingang eng en slegts 15 voeten water in 't midden der geul, goed voor kleine vaartuigen; 4° Baaij Grootgat, mede om de O. een ingang van 15 voeten, door zijne engte voor groote vaartuigen almede niet

---

[1]) Volgens dezen staat bestond de bevolking van het eiland uit: 4 Nederlanders (3 mannen en 1 vrouw), 187 „ingeborene blanken (60 m., 57 v., 37 jongens en 33 meisjes), 20 blanke vreemdelingen (9 m. 4 v., 1 j. en 6 m.), 564 „echte Indianen" (134 m. 192 v. 123 j. 115 m.), 584 „gecouleurde vrije" (127 m., 160 v., 144 j. en 153 m.) 37 „zwarte vrije" (7 m., 13 v., 6 j. en 11 m. 133 „gecouleurde slaven" (20 m., 9 v., 65 j. en 39 m.) en 203 „zwarte slaven" (46 m. 81 v., 44 j. en 32 m.), dus in totaal 1396 „blanke en vrije lieden" (340 mannen, 427 vrouwen, 311 jongens, 318 meisjes) plus 366 slaven of in het geheel 1732 zielen. Wat de godsdienstige gezindten betrof geeft de staat op: 279 gereformeerden, 11 lutherschen, 1106 roomschgezinden en 19 joden; wat het beroep betreft: 3 ambtenaars, 194 planters, 8 kooplieden, 78 zeelieden, 8 timmerlieden, 9 visschers, 8 schoenmakers, 8 winkeliers, 2 goudsmeden en 1 kleermaker.

praticabel; 5° nu bewesten de Paardebaaij is een baaij, genaamd Zandpunt of Posbio, waar schepen kunnen liggen, de Hooiberg O. t. Z van zich hebbende heeft men de baaij open, het is een vlak opgaande strand, dus kan men op 't lood ankeren, van deze baaij tot aan de westpunt is ankergrond except bij de Kalkovenbank, egter op een goede distantie van de wal. Ook moet men bewesten dezen berg zijnde zorgvuldig de gemelde bank vermijden, die een goed eind van de wal langs de wal ligt en waar de branding op staat.

Vruchtbaarheid. De grond is vruchtbaar voor vruchten, die best de droogte kunnen uitstaan. De gronden meestendeels onderaards klijagtig en bovenwaards zandagtig. Het wordt (er) door veel regen zeer koud en geen middelmatige regen krijgende zeer heet. Het gewas wordt ras verdord. Door aanhoudendheid van bestendige regenflagen kan staat gemaakt worden meest alle het geplante in te oogsten, en somtijds twee kroppen [1]) op één jaar te winnen van groote mais of Pietje Beeks-mais. Er is nog veel ongecultiveerd land, waaronder eenig zeer goed land. De eigenaren van lappen gronden zal men uit de staat kennen (Letter B) [2]), dan in den volstrekste zin is er geen stuk land, dat aan particulieren toebehoort, alles behoort het Rijk. Ieder heeft echter voor 't stuk, dat zijlieden bebouwd hebben, eene vergunning van de in den tijd zijnde gouvernementen, en hunlieden [3]) van die faveur te laten blijven jouisseren komt dus voegelijk voor, maar er moet toegezien worden dat er van deze faveur geen misbruik gemaakt worde, redenen waarom wij het nodig geoordeeld hebben zulks aan de heer Kommandeur te recommanderen.

Klimaat. Regentijd begint in de maand October en continueert bij flagen tot Maart. Het klimaat is even gezond in de drooge als regensaisoen.

Inwoonderen. (voor hun getal, middelen van bestaan en godsdienst verwijst de commissie naar den bij hun rapport overgelegden staat, die hiervóór in substantie is medegedeeld).

Met de *beschaving* op dit eiland is het zodanig gelegen dat een ieder wel christen is, maar er zijn geen leeraren om verder onderwijs te geven, ook geene schoolmeesteren om de opvoeding der jeugd te soigneren. Ten opzigte van de *geneeskunde* bevindt zich hier eene Ad. Eberh. Schuijk, waarvan wij eene missive ontvangen

---

[1]) Oogsten, Eng. Crop.
[2]) Het scheen onnoodig dezen staat hier af te drukken.
[3]) Het HS. heeft: en dus hunlieden enz.

hebben, die ten deze annexeeren sub Letter H.[1]) *Het getal der huisen* zie Staat Letter B[2]). Het *armwezen* bevindt zich zonder middelen en het getal der armen is vrij talrijk. Tot een klein soutien hebben wij nodig geoordeeld het 6e en 9e artikel van de ampliatie op de instructie van den commandeur [3]) te arresteren.

Voortbrengselen. Mineralen: de *bereiding van zout* heeft nooit plaats gehad[4]), zoutpannen zijn er 3 en 4 anderen zoo genoemde, en brengen alle zeven kragteloos zout voort. Hetgeen de zoutpannen voortbrengen is voor de bewoners van dit eiland naauwlijks toereikend voor hun consumtie. Omtrent de ongelden, kan men niet opmaken, want ieder zendt zijn knegt en ezels om het te halen. Het zout wordt door de inwoonderen de een aan den ander verdebiteerd.

Het *kalkbranden* op dit eiland is in diervoege gelegen: men verkrijgt van den commandeur permit om een kalkoven te branden, welke met 's Lands hout wordt gedaan. Men kan zoowel op de kaaij als aan de vaste wal de oven aanleggen. De inwoonderen genieten alle de kalk voor hun zelfs, edoch zedert wijlen de heer Pr Specht [5]) als commandeur hier was [6]) is er zeker portie na de grootte van de kalkoven voor 't land begeert, die ook wierdt afgegeven tot gebruik van 's Lands gebouwen. De inrig-

---

[1]) In dit request (dd. 26 Maart 1816) richt Adam Eberhard Schugk, chirurgijn, geboortig uit Hessen, thans wonende op Aruba, aan de Commissie het verzoek om aangesteld te worden in den vaceerenden post van gouvernementschirurgijn. Hij deelt daar tevens mede dat hij hij van 1774 tot 1800 in 's Lands dienst is geweest als sergeant, bij de inbezitneming van Curaçao door de Engelschen op verzoek eervol ontslag heeft bekomen, en sedert op Aruba het chirurgijnsvak heeft uitgeoefend.

[2]) Volgens dezen staat, opgemaakt 27 Maart 1816, telde men destijds op Aruba 281 huizen, 261 tuinen, 459 stuks hoornvee, 2082 schapen, 2502 cabrieten, 141 paarden, 467 ezels en 6 varkens.

[3]) Deze artikelen bepalen, dat „om in den nood der armen te kunnen voorzien" iedere maal dat een schip zee kiest, gevorderd zal worden van den schipper 4, van den bootsman 2 en van elk matroos 1 reaal, welke gelden door den kommandeur zullen geind worden en aan de behoeftigen uitgedeeld door een door hem aan te stellen boekhouder, — alsmede, „dat alle visscherscano's moeten genommerd worden om te weten wie eigenaars zijn waarvoor betaald moet worden 1 reaal, voor 6 maanden,en na verloop van dien tijd dezelve weer op te ontbieden en na te zien of het nodig is te nommeren, edoch, nommeren of niet, zoo betaald elken cano weer 1 reaal ten voordeele der armenkas". — Een reaal hield in 6 stuiver.

[4]) Misschien wordt bedoeld, dat men op Aruba nooit het raffineeren van het zout heeft uitgeoefend.

[5]) Borchard Specht werd tot kommandeur van Aruba aangenomen op 24 Sept. 1792, hij komt als zoodanig nog voor op 30 April 1794.

[6]) Het HS. heeft: waren.

tingen tot het kalkbranden bestaan in 't vellen van zwaar hout, meestendeels mangels in soorten, en dat in 't ronde gelegd. Eerst een laag hout, de voeten naar de grootte, dan een laag steenen bovenop een voet minder in 't ronde, en zoo vervolgens wordt de laag hout en steenen, de voeten verminderd, tot boven toe digt opgesloten, gestapeld of gekegd, met een holte in 't midden, daar een flambau, of koker genaamd, door in gestoken wordt met een windscherm van takkebosschen, men steekt het vuur aan de top van de flambau of koker en zoo daalt het neder in't rond. Nadat (het) 8 of 15 dagen verbrand is, wordt het met zout water door mankement van zoete geblust op dit eiland, en dan door den eenen inwoonder aan den anderen gedebiteerd. De kosten tot de bereiding derzelve, onbepaald.

Nasporingen tot de minerale stoffen zijn [1]) ingevolge oude discoursen door zekeren heer Prins gedaan en na dato nooit. Hij zou aan de oostpunt gegraven hebben en daaruit stoffen gehaald, welker waardigheid onbekend is. Deze plaats hebben wij ook bezigtigd dan het scheen ons toe er geene stoffen van waarde waren, zulks ook wel te presumeren want na zooveelen kosten gemaakt te hebben zou hij, indien zijne pogingen niet vruchteloos waren geweest, wel gecontinueerd hebben. Een berg is er die kristal bevat, waarvan wij de eer hebben hiernevens eenige stukken te voegen.

Bosschen. De bosschen strekken zich uit van 't middenste des eilands beginnende aan de berg Warawau oostwaards. Allen behooren den Koning der Nederlanden. Nuttig houtgewas en planten van eenige waarde is er geen. De weinige watapanas, indigo, biego, rood, graauw en zwarte mangelboomen kan er eenig timmerhout voor kleine schuiten daaruit geveld worden (sic). Pokhout is er weinig die geveld kan worden, voormaals is zulks gedaan voor wielen van rolpaarden voor Curaçao. Stokvishout is er een plek daar geveld kan worden doch van weinig waarde, een proef hiervan hebben wij den commandeur geinviteerd na Curaçao op te zenden. Dezelve [2]) staan onder de directie van den commandeur. Men velt uit het bosch, buiten het bereids geallegeerde [3]), drooge dunne stutten van coraalhout en grauw mangel en sparretjes van rood en graauw mangel tot opmaken van de zogenaamde huisen of hutten alhier. De mindere soorten zijn gantsch droog hout, vol holtens en krom, tot niets anders nuttig

[1]) Het HS. heeft: is.
[2]) D. i. de bosschen.
[3]) Het HS. heeft: de bereids geallegeerde.

als voor het vuur. De quantiteit 's jaarlijks verkwist, onbepaald. Beter gebruik als geallegeerd is er niet van te maken. Dezelve wordt op geen andere wijze gedebiteerd dan bij geval de eene inwoonder aan den anderen.De ongelden daarop lopende, onbekend. Het afgevelde hout is nooit door jong hout vervangen, kan ook hier ter plaatse niet vervangen worden en wordt geheel aan de natuur overgelaten. Zedert den jaare 1790 tot 1815 meest slegte jaren en ophoudendheid [1]) van regen gehad, waardoor de verdorring der bosschen is ontstaan.

Landbouw. Het getal der *tuinen*, te zien uit Staat B[2]), de grootte derzelve ons onbekend, echter allen klein. De voortbrengzels derzelve zijn mais, Jamaiksche en kleine boonen in soorten, piendens, rankvruchten als meloen, watermeloenen en pampoenen. In sommige tuinen vindt men tusschen de zwaare steenen, die 't vocht behouden [3]), casjoe, gujabes suurzak, papajes en zuure limoenboomen, en de plaatse[4]) ,Fontein genaamd, brengt bacobes, limoen, suurzak, twee à drie planten pising en twee à drie kokosnootboomen voort. De quantiteit 's jaarlijks van de vruchten, nooit in agt genomen. De mais in gewoone jaren wordt gewonnen na vermogens van ieder die een tuin beplant, eenige 6 maanden en andere meer of minder voorraad trekkende. Alle zoorten van graanen zijn aan gelijke wisselvallighedens onderhevig en naar alle waarschijnlijkheid is 't geheele land een en hetzelfde teellande en den oogst alzo aan 't eene als 't andere onzeker zijn zoude [5]). De landbouw wordt gedreven door sjappen, het ploegen en bedammen derzelve zoude misschien eenige verbeteringe kunnen aanbrengen ten waare de kosten van ploegossen en materialen niet enorm zouden zijn te dragen, en geen debiet voor de voortbrengzelen hebbende, ook de onzekerheid van gras waardoor de ossen kunnen gevoed worden.

De soorten vruchtboomen vindt men op dit eiland (als hiervoor vermeld), en dat weinig. Er zoude nog ter culture derzelve

---

1) Bedoeld wordt: ophouden van regen.

2) Zie hiervoor.

3) Het HS. heeft: behoudt.

4) Het HS. heeft: ter plaatse.

5) Denkelijk stond er in het oorspronkelijke verslag het volgende te lezen „en naar alle waarschijnlijkheid is 't geheele land een en hetzelfde (nl. graan, hier: mais) teelende alzoo den oogst alzo van 't eene als 't andere onzeker zijn zoude", d. i. omdat, om het even welk soort van graan men verbouwen zoude, de oogst van het eene zoo goed als van het andere toch aan dezelfde risico onderworpen zou wezen.

veel ontbreken [1]) indien het land niet aan droogte, door de laagte, met siltigheid onderhevig ware [2]).

De grond alhier zeer goed voor *catoen*, echter aan veele wisselvalligheden onderworpen. *Proeven van indigo* nooit genomen, schoon er een plant voor wilde indigo wordt aangezien, en deze plaats niet geschikt eenige toebereidselen te doen. Schoon de *weilanden* door de droogte veel te lijden hebben schiet het gras door de allerminste regenflagen spoedig uit. Nooit zijn voor deze *proeven van Guinea-gras* genomen, op eenige plekken van dit eiland kan zulks gedaan worden waartoe, buiten 't geen wij reeds medegenomen hebben, t' noodig zal wezen eenige planten te zenden.

Dieren. De *paarden* teelen goed voort maar kunnen zich niet in de droge tijd of slegte jaren zoo wel schikken als cabrieten, ezels en koebeesten, die zich met steekels en takken der geboomtens voeden, de verkoop is ook weinig (er) van, het wierd voor dezen geteeld om daarmede het andere vee op te jagen. *Muilezels* wierden hier nimmer geteeld, ook kan zulks hier niet voordeelig zijn. De fokkerij van de *ezels* is alleen voordeelig aan den Lande omdat die beesten beter tegens de droogtens kunnen worstelen dan andere, dan (met) de onkosten, die men moet maken om de wilde ezels te vangen, is (het) zoo gelegen dat, als men de ezels in het bosch wil [3]) verkopen, men er naauwlijks 12 realen voor maakt, Gebruik van de *schapenwol* alhier van geen belang. Die uit liefhebberij een matla [4]) heeft gemaakt, ondervindt dat de moeijelijkheid derzelve om het in order te brengen meer aandoet als een in vreemde landen te koopen. Geen *verbetering* zou men *aan de schapenteelt* kunnen toebrengen daar alle ras van schapen aan even dezelfde gevaren onderhevig zijn, en 't is gebleken dat de schapen (daar) thans zijnde zeer wel voortteelen. Omtrent het verschil aangaande de veeteelt van het jaar 1790 tot 1813 is op te merken [5]), dat de volgende motiven oorzaak zijn dat 's Lands cabrieten en schapen geheel weg zijn, als 1° de inbezitneming van

---

[1]) Misschien heeft men te lezen: niet veel ontbreken.

[2]) Het HS. heeft: onderhevig is.

[3]) Het HS. heeft: wilde.

[4]) Het Fransche matelas, (matras)?

[5]) Een van de aan de commissie ten onderzoek opgegeven vragen luidde aldus: „Daar de eilanden Bonaire en Aruba voornamentlijk gediend hebben om op 's Lands rekening aldaar allerhande vee te fokken, zoo vraagt men: in welken staat heeft deze veeteelt zig bevonden in den jare 1790, en in welken bevindt zig dezelve thans? Welke zijn de oorzaken van het verschil.''

dit eiland door de Engelschen, 2° de pest ontstaan door de strenge droogtens, 3° de blokquade van den Engelschen kapitein, die zich eenige honderden liet leveren, 4° de inbezitneming van dit eiland door Guil. Miranda, die voor zijne troepen en voor opjaging het nodige rijkelijk nam, en nu ten laatste is door de Engelschen nog na de capture veel verkogt. De *overgeblevene ezels* te zien uit den Staat Letter F. [1]).

De middelen om meerder voordeel van het eiland Aruba te behalen, zie onze conclusie.

Visscherij wordt hier niet gelijk te (sic) Europa gehanteerd, de visschers zijn meest zeevarende lieden en visschen in kleine cano's daar naauwlijks twee man in kan, en vangen [2]) zooveel als voor de dagelijksche consumptie nodig is en ook menigmalen niets.

De landen van Aruba ongeschikt voor de teelt van *bijen, zijde* of *cochenille*, waarom nimmer proeven gedaan.

De vaartuigen die het eiland bezit, zie Lijst D. [3])

Kan men niet beantwoorden [4]).

Het eiland Aruba is in den handel even gelijk als altijd is geweest, dit is te zeggen dat de vermogende inwoonderen een klein vaartuig equiperen en door de Curaçaosche kooplieden met cargasoenen gefourneerd worden [5]), waarmede zij den handel aan de Spaansche kust [6]) drijven en de retouren, bestaande in stokvishout, huiden, cabrietenvellen enz. naar Curaçao verzonden worden. De bezitneming door de Engelschen heeft daarin geen verandering gemaakt dan alleen enorme in- en uitgaande regten opgelegd.

Producten van Aruba, geene. De artikelen, welke het land voortbrengt, zijn [7]) mais en boonen, alleen toereikende voor de inwoonderen.

Algemeene vragen. Plaatselijke instellingen en inrigtingen, welke min of meer in betrekking staan met de een of andere tak van

---

[1]) In dezen staat wordt vermeld dat er op 11 Maart 1816 op Aruba gevonden werden „3 koeijen en 96 eezls, behalve het geene is aangeteelt zedert het jaar 1806 tot heden", maar dat „bij onderzoek op heden den 13 Maart 1816 gedaan op requisitie van de heeren commissarissen", bevonden waren aanwezig te zijn „plus minus 443 ezels".

[2]) Het H. S. heeft: vangt.

[3]) Deze lijst ontbreekt.

[4]) Dit slaat op de vraag: „hoeveel vaartuigen of schepen ieder eiland bezat" in de jaren 1790 en 1803.

[5]) Het H.S heeft: wordende.

[6]) D. i. het tegenoverliggende vasteland van Spaansch Zuid-Amerika.

[7]) Het HS. heeft: is.

bestuur of administratie, kan er geen andere opgaaf ofte copie der besluiten gegeven worden dan die door het oppergezag van het eiland Curaçao aan de commandeur van dit eiland gegeven werden [1]) Alleen is ons nog geworden een instructie van 12 Januari 1791 van den commandeur, zoo ook een tarief waarna de besoldiging der geemployeerdens geregeld wierd, zie Bijlage letter EE[2]).

Tot hier alle de poincten, door Uwe Excellentie ons opgegeven, beantwoord hebbende, nemen wij de vrijheid onze consideratiën [3]) over het eiland Aruba, en hoe daarvan de meeste voordeelen te trekken, aan het meerder en verlicht oordeel van Uwe Excellentie te onderwerpen.

1°. Indien het gouvernement weder de teelt van schapen en cabrieten wil daarstellen, dan is de ezelteelt zeer nadeelig, want om dezelve te vangen wierd er [4]) meestendeels zooveel aan rantsoenen uitgedeeld voor de jagers als dat de gevangen ezels bijna waard waren. Ook vertrappen de ezels de jonge lammeren en cabrieten. De existerende ezels te verkopen zou alsdan het beste zijn, en dezelve in het bosch te verkopen komt dus het voordeeligst voor.

De *cabrieten* weder in 't wild te laten teelen zou nadelig zijn, dezelve geheel nieuw moetende aanleggen dient men ze tam te houden, waartoe het nodig zoude zijn houten coralen te maken, welke weinig onkosten zoude veroorzaken, aangezien er houtwerk daartoe in abondance is en bij ieder coraal een neger en twee jongens te zetten om ze te soigneren is nodig.

De *schapencoralen* zou men ook dienen te maken, dit zou almede niet veel onkosten zijn, aangezien de steenen er zijn en men eenen kalkoven kan branden van rijkshout.

Cabrietencoralen zou men dienen aan te leggen drie, als een aan de Kleine Put, een aan de cachoentje [5]) bij de Fontein, en aan de Poos Warrewouw. Voor ieder coraal aan te leggen zou men dienen te hebben 100 geiten en 10 bokken.

Schapencoralen, twee aan de Kommandeursbaaij, een aan de Fontein en twee aan de Westpunt. Voor ieder coraal 100 schapen en 10 rammen, en ook bij ieder coraal te plaatsen een bejaarde neger en twee jongens.

---

[1]) Het HS. heeft: worden.
[2]) Het scheen onnoodig deze bijlage hier te laten afdrukken.
[3]) Het HS. heeft: considerans.
[4]) Het HS. heeft: wierden.
[5]) Zoo in het HS.

Hoornvee, 1 coraal en zulks bij de Rooij Arootje, waartoe nodig zouden wezen 50 koeijen en 5 bullen, en al mede een neger en twee jongens, alle welke negers en jongens men misschien van de slaven van Bonaire zoude kunnen nemen.

Bij ieder coraal dient ook een wagtershuis geplaatst te zijn.

Besluit men om deze coralen aan te leggen, (zoo) zou men onder de inwoners van Aruba wel eenige vinden, die eenige beestialen aan het Rijk zouden willen schenken, en zulks hier [1]) kenbaar zijnde zou gewis de goede zèle der inwoonderen van hier ook iets daartoe willen attribueren. Het provenu der ezels [2]) zou al mede veel soulaas zijn in de de te makene onkosten.

Deze coralen willende aanleggen zou het nuttig zijn eenen directeur daar aan te stellen, waartoe wij Uwe Exccelentie zoude proponeren den heer J. van der Biest op een zodanig tractement als UH.Ed.Gestr. zult goedvinden, en onder hem te plaatsen 3 coraaltelders of ruiters, waartoe wij Uwe Exc. voordragen de personnen zie Lijst L [3]), en dan alle de inwoonderen zonder onderscheid aan te zeggen van niet meer beesten te houden als 50 schapen of cabrieten, 6 hoornbeesten, 4 ezels of ezellinnen, 1 merrij en 2 paarden.

2°. Indien het Uwe Exc. niet behage om de teelt te Aruba weder daar te stellen; dan de vrije teelt aan de inwoonderen ieder na hun vermogen vrijelijk toe te staan en hun dan de belastingen, daarop te stellen, te doen betalen. Door deze mesure zou het Rijk geene onkosten hebben, dan of dit door den tijd het voordeligste zou zijn is moeijelijk ja ondoenelijk te bepalen, maar deze maatregel zou aan de bewoners van Aruba aangenamer zijn, en of dezelve thans aangezien de troubles op de Spaansche kust niet te prefereren waar laten wij aan Uwe Exc. over te bepalen. In dit geval kan de teelt der ezels blijven want het is dan al voordeel wat er van komt, maar de opjaging der ezels moet dan bij aanneming gedaan worden en niet in voege zooals zulks tot hiertoe heeft plaats gehad.

De ***zoutpannen***, op Aruba zijnde, zou men aan den een of anderen kunnen verhuren. Hierdoor zou het gouvernement er iets voor ontvangen, en er zou over dezelve eene directie zijn.

Alle de inwoonderen zijn verpligt twee dagen in de week 'sLands werken te verrichten als opjagen van vee, schoonmaken van put-

---

[1]) Nl. op Curaçao.

[2]) Nl. van de verkochte, zie hiervóór.

[3]) Deze lijst schijnt van niet genoeg belang om die hier op te nemen.

ten en tankies enz., maar bij de opjaging van vee moeten zij nog een halve cabriet voor rantsoenen hebben, en uit hoofde van die verpligtinge betalen zij geene belastingen hoe ook genaamd. Dat men deze verpligting laat berusten op die inwoonderen, die compleet onvermogend zijn, is niet onvoegelijk, maar dat alle andere vermogende de belastingen betalen na proportie van hier [1]) komt ons billijk voor. Ook zijn de inwoonderen daar geenzints tegen.

Ieder, die een lap grond beplant, heeft dat stuk gratis. Zou het dus niet billijk zijn dat hij 's jaarlijks daarvoor belasting zou betalen zooals elk inwoonder hier moet doen? Alleen zij het ons veroorloofd Uwe Exc. te observeren dat, daar de bewoners van Aruba in veel deelen afhangelijk zijn van die van hier, dat daaromme de op te leggen belastingen minder mogen wezen.

De mesure van belasting door Uwe Exc, geadopteerd wordende, zal het nodig zijn eenen ontvanger te plaatsen te Aruba, die die belastingen moet innen, ook de andere ontvangsten zou moeten doen, thans door den kommandeur ontvangen wordende, excepterende diegeene, welke aan gemelden kommandeur als emolumenten zijn toegekend. Voor gemelde post zouden wij aan Uwe Exc. proponeren den heer Simon Prince, ons daartoe als zeer geschikt voorkomende.

Het *kommandeurshuis* zoo ook de drie *ruitershuisen*, plaatsen waar staande gemeld in Staat letter F [2]), zijn alle in eene slegte positie, zoo ook het *soldatenquartier* aan de Baaij en het *wagthuis* aan het fort Zoutman. Om die in order te brengen zoude het best wezen om door den kommandeur de maten van deuren en vengsters op te geven, dezelve hier vervaardigen, dezelve hem dan toezenden met authorisatie de woningen in order te laten brengen. De ruitershuizen zouden dan tot inwoning kunnen strekken aan de voorgestelde coralen-opzigters.

Het *fort Zoutman* is mede in een slegte situatie en dient nagezien te worden, zoo ook de artillerie daar zijnde, en men dient aan den commandeur eenige goede geweren te zenden ter remplacering van de geene, hier als onbruikbaar opgezonden.

De *opvoeding der jeugd* een voornaam point zijnde bij de beschaafde natiën mogen wij niet met stilzwijgen passeren de noodzakelijkheid (van) eenen schoolmeester te Aruba. Wij dra-

---

[1]) Nl. op Curaçao.

[2]) Deze staat geeft op dat de ruitershuizen stonden resp. aan de Kommandeursbaai, beoosten het kommandeurshuis en aan de Fontein; het soldatenkwartier in het fort aan de Paardebaai.

gen aan Uwe Exc. daarvoor voor den persoon van Lans, hier woonachtig, enz.

Vermenende aan den last van Uwe Exc. tot dusverre te hebben voldaan zo noemen ons met verschuldigde hoogachting

Uwer Exc. zeer gehoorzame dienaren.

De commissie, door Uwe Exc. gedesigneerd tot de over- en opneming der eilanden Bonaire en Aruba,

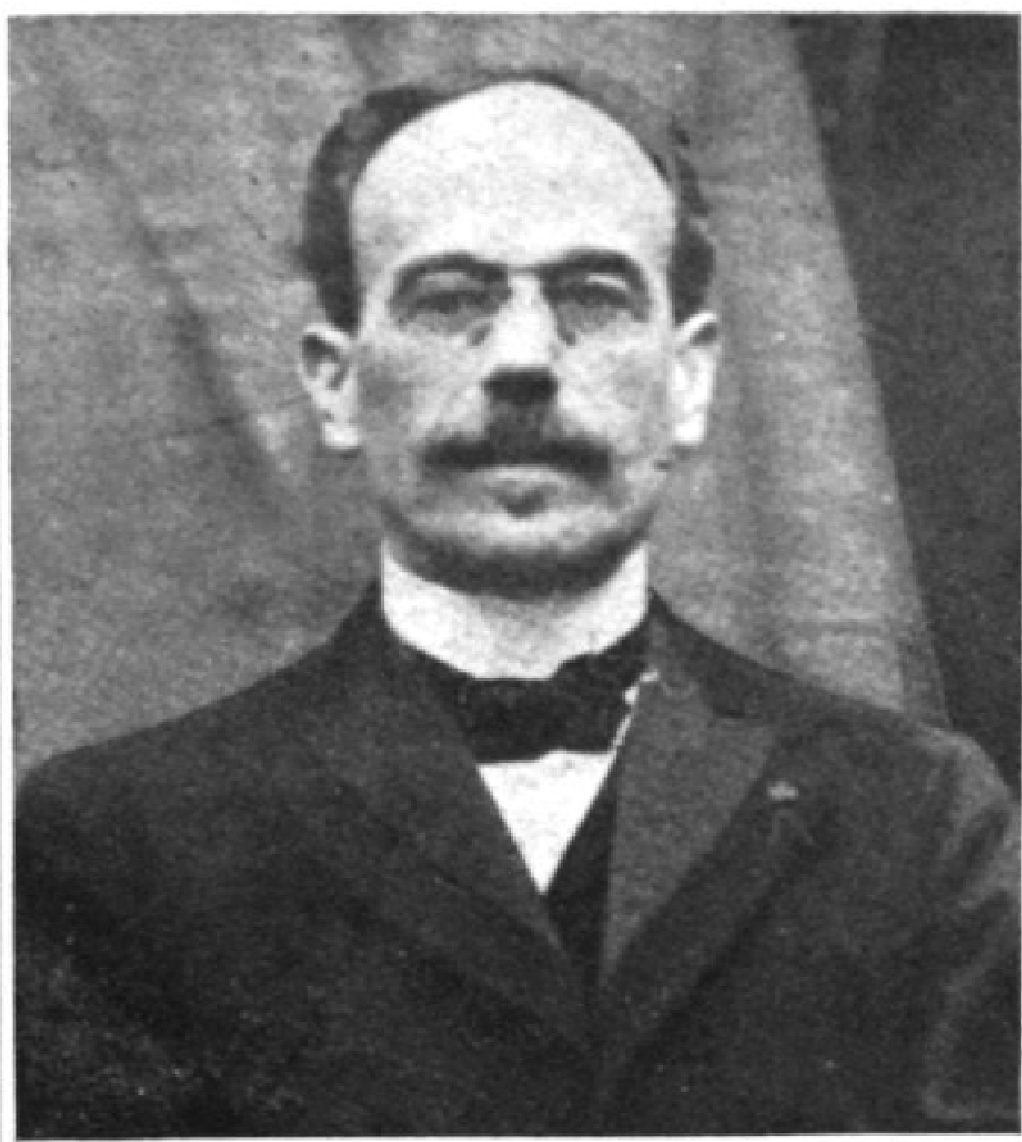
(get.) De Quartel, kapitein-luitenant en ridder,
I. F. G. Ziegler, Frans Rojer.

IN MEMORIAM

MR. JOHN ALLISON BAËZA

Paramaribo 25 December 1851—den Haag 10 Maart 1923.

Reeds op jeugdigen leeftijd verliet Mr. Baëza den geboortegrond, om op het Haagsche gymansium voor de Universiteit te worden opgeleid.

Na te Leiden zijne studie voor doctor in het romeinsch en hedendaagsch recht ten einde te hebben gebracht, keerde hij in November 1876 naar Suriname terug om de rechtspractijk uit te oefenen. In Juni 1879 werd hij echter benoemd tot commies-griffier der Koloniale Staten, en een jaar later tot lid van het Hof van Justitie in de kolonie Curaçao. Ook deze betrekking bekleedde hij slechts kort, daar hij in October 1881 wegens gezondheidsredenen verlof naar Europa moest vragen.

Gedurende het verblijf aldaar viel de keuze op hem voor eene plaatsing bij het Gemeentebestuur van Amsterdam, eerst als controleur der gemeente-belastingen (1882), daarna als hoofdcommies der afdeeling Financiën (1884), en eindelijk als gemeente-secretaris (1904).

Dertien jaren was hij in dit laatste ambt met vrucht werkzaam totdat hij in Mei 1917 op zijn verzoek eervol ontslag verkreeg, onder dankbetuiging „voor de vele door hem aan de gemeente bewezen diensten".

Ten volle verdiend was dan ook het officierskruis der Oranje Nassau-orde, dat hem enkele jaren vóór zijn aftreden werd toegekend, want niet alleen in het hoofdambt, maar tevens in verschillende ambtelijke bijbetrekkingen oogstte hij lof voor zijn werk.

Geen wonder dat hij bij zijn afscheid talrijke bewijzen van waardeering en sympathie ontving van het gemeentebestuur en van ijzne secretarie-ambtenaren, die hem noode zagen heengaan.

Sedert 1917 was Mr. Baëza te 's-Hage gevestigd, waar hij, even als gedurende de voorafgegane jaren, hartelijke belangstelling bleef koesteren voor Suriname en Curaçao, al vergunden de omstandigheden hem niet daarheen terug te keeren. Zoo maakte hij deel uit van de Commissie van Advies betreffende den algemeenen toestand van de kolonie Curaçao, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 15 Sept. 1893.

Allen, die Mr. Baëza hebben gekend, waren onder den indruk van zijne buitengewone geaardheid, zich uitende door flinkheid, gepaard met zachte gevoelens en gemoedelijkheid. Eerbied koesterende voor de meening van andersdenkenden, harmonisch samengaande met zijne karaktervastheid, won hij steeds vele vrienden, die hem hoogachtten en op prijs stelden.

Met een helder verstand begaafd, wist hij dit aan te wenden ten bate van het algemeen, zoodat hij zoowel hier te lande als in de overzeesche gewesten als een braaf staatsburger gold.

In den familiekring was hij een toonbeeld van trouw en aanhankelijkheid, en zij die het voorrecht hadden hem daar te zien, gevoelden steeds, dat hij behoorde tot de eenvoudigen van harte, die wars van aanmatiging en eigenwaan, vol plichtsbesef door het leven gaan; opgewekt voor allen, die hem naderden, maar ook medetreurende wanneer leed hun trof; met zachtheid raad gevend wanneer dit gevraagd werd; door gedrag en houding den weg wijzend naar het goede; vol toewijding voor de openbare zaak; nimmer zich opdringend naar de voorste rijen, maar immer gereed om tot iets nuttigs mede te werken. De zachtheid, die hem uit de oogen straalde, was het kenmerk van een edel gemoed, en zoo zal Baëza bij talloos velen blijven voortleven als een waar vriend, wiens handdruk nog na jaren wordt gevoeld.

J. H. ABENDANON

DE SURINAAMSCHE MIJNWETGEVING

DOOR

MR. O. E. G. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM

De voornaamste delfstoffen, welke tot op heden uit den Surinaamschen bodem worden gewonnen, zijn goud en bauxiet. De zucht naar *goud* is van zoo grooten invloed geweest op de ontwikkelingsgeschiedenis van dit Nederlandsch grondgebied in Zuid-Amerika, dat ook in verband met den titel van dit artikel een korte bespreking daarover niet achterwege mag blijven.

Niet lang na de ontdekking van Amerika deden allerlei fantastische verhalen over een goudland nabij de Noordkust van Zuid-Amerika de ronde. Door gouddorst gedreven werd menige expeditie daarheen uitgerust, doch steeds zonder succes.

De eerste ernstige poging was het oprichten in 1742 van de „Geoctroyeerde Surinaamsche Mineraal Compagnie". Deze werd echter in 1745 reeds weder ontbonden, daar bleek, dat de gevonden ertsen „nauwelijks zooveel goud inhielden, om de vracht te kunnen betalen". De vennootschap had in de twee jaren van haar bestaan *f* 80.000.— uitgegeven.

De animo was nu wel eenigszins geluwd en eerst in 1870 werd bij verordening van 2 Mei door de Koloniale Staten aan den Gouverneur machtiging verleend, om onder zekere voorwaarden aan de „New York and Surinam Company" concessie te verleenen, om op een bepaald aangewezen terrein „goud, zilver, andere metalen en steenkoolen" te ontginnen. De concessie werd verleend bij Besluit van 18 Juli 1870 no. 1, doch reeds in het einde van 1874 vervallen verklaard, daar de zaak verliep.

Ten einde de goudindustrie te bevorderen, besloot het

Gouvernement in 1876 bij Besluit van 14 Maart van dat jaar (G. B. no. 7) tot intrekking van het voorschrift van de Publicatie van 1855 (G. B. no. 18), luidende: „van alle mineralen in deze Kolonie gevonden wordende, moet door den eigenaar een vijfde gedeelte van hunne geldswaarde na aftrek van kosten en exploitatie, aan het Gouvernement worden afgestaan."

Van dien dag af was ook de uitvoer van onbewerkte mineralen vrijgesteld. Er kwam nu in de jaren 1876—1879 een opbloei van deze industrie, wat aan het Gouvernement aanleiding gaf, te meenen, dat de goudindustrie nu ook behalve de concessiegelden wel andere lasten kon dragen.

Zoo ontstond de verordening van 14 November 1879 (G. B. no. 37), waarbij met ingang van 1 Januari 1880 een uitgaand recht van 5 % van de waarde op onbewerkte mineralen werd geheven [1]).

Daarna kwam de verordening van 7 September 1882 (G. B. no. 19) zooals die luidt blijkens de Publicatie van 1905 (G. B. no. 1), verder aangevuld bij G. B. 1908 no. 31, letterlijk genaamd de „verordening, houdende bepalingen omtrent het doen van onderzoek naar de aanwezigheid en omtrent het ontginnen van delfstoffen in of op den bodem van Suriname", aangehaald onder den naam van „*Goudverordening*".

Vergunningen tot het doen van onderzoek (voortaan gemakshalve „vergunningen" genaamd) en concessies tot ontginning (voortaan „concessies" genaamd), worden slechts verleend aan Nederlanders, ingezetenen van Nederland en Suriname en vennootschappen, in Nederland of Suriname gevestigd. Bij concessie-verleening heeft de

---

[1]) Bij verordening van 17 November 1894 (G. B. 1895 no. 12*a*) werd dit recht met ingang van 1 Januari 1895 opgeheven en vervangen door een belasting op het verkregen goud van 7 cent per gram, bij aankomst in de stad te heffen.

Tevens behelsde deze verordening, die den naam draagt van „*Goudbelasting*", strenge bepalingen van controle op omloop, verkoop en uitvoer van goud, evenals bepalingen voor de uitoefening van het beroep van goudkooper, waarvoor goedkeuring van den Gouverneur vereischt wordt, welke geldt voor één jaar, tegen betaling van ƒ 250.— per jaar.

vergunninghouder de voorkeur. De duur der concessieverleening is ten hoogste 40 jaar, terwijl de oppervlakte der concessie minstens 200 H.A. bedraagt. Dit om de onbemiddelden van goudgedobbel af te houden.

Voor elke concessie geldt een afzonderlijk evenredig recht, te heffen op grondslag van de opbrengst, terwijl daarnaast een vast recht van 10 cent per H.A. per jaar wordt geheven.

Tenslotte wordt nog in de verordening bepaald, dat Britsch-Indiërs niet als arbeiders gebezigd mogen worden en dat de grondrechten van Boschnegers en Indianen op hun dorpen, nederzettingen en kostgronden door een concessie niet mogen worden geschonden.

Enkele nadere regelingen werden nog getroffen bij de volgende verordeningen.

In de eerste plaats de verordening van 2 December 1882 (G. B. no. 19). Het concessierecht wordt bepaald
op 10 Cent per H.A. voor het eerste en tweede jaar;
op 25 „ „ „ „ „ derde en vierde „ ;
op 50 „ „ „ „ elk volgend jaar [1]).

Zoo is het mogelijk, groote terreinen aan te vragen en niet loonende geleidelijk te laten schieten.

De concessie moet 3 maanden vrij blijven, alvorens in de huur van 10 Cent per H.A. te kunnen terugvallen.

Een maximum-oppervlakte van de concessie bestaat niet, zoodat dikwijls door kapitaalkrachtige personen of combinaties groote terreinen gedurende langen tijd op speculatie worden vastgehouden en niet bewerkt worden.

De verordening van 22 Januari 1903 (G. B. no. 12) bepaalt nog eens uitdrukkelijk op aandrang van de Nederlandsche Regeering, aan wie vergunningen en concessies kunnen worden verleend, terwijl in dat jaar tevens werd besloten, voor de terreinen, tot onderzoek aangevraagd, een recht van 1 Cent per H.A. te heffen. Voorheen werden zulke vergunningen kosteloos verleend.

Eindelijk bepaalt het besluit van 12 October 1903 (G.

---

[1]) In Nederlandsch Oost-Indië bedraagt dit recht steeds 25 cent per H.A. per jaar.

B. no. 42) de bruto waarde van één gram gesmolten goud op *f* 1.50 en die van één gram ruw goud op *f* 1.37.

Naast deze verordeningen op het zoeken naar en het ontginnen van delfstoffen *in of op den bodem* bestaat er een verordening van 1 December 1894, zooals die luidt blijkens de Publicatie van 1905 (G. B. no. 2), verder aangevuld bij G. B. 1908 no. 32. Deze regelt de voorwaarden, waaronder het onderzoek naar en de ontginning van delfstoffen *in bevaarbare kreeken en stroomen* kan plaats hebben. Zij komt vrijwel overeen met de goudverordening, behalve dat hier slechts concessie wordt verleend voor een stroom of kreek over hun volle breedte en in hun geheel of gedeelte daarvan met een oppervlakte van minstens 50 H.A., tenzij de plaatselijke gesteldheid dit onmogelijk maakt, en van hoogstens 200 H.A. In tegenstelling met de goudverordening is hier wel een maximumgrens aangenomen. Bovendien moet deze concessionaris behalve de retributies uit hoofde van de goudverordening nog een retributie betalen, berekend naar het verkregen product en wel 1 % van de bruto-waarde van de verkregen delfstof.

Het onderzoek naar de aanwezigheid van en het ontginnen van *bauxiet* in of op den bodem van Suriname wordt nader geregeld in de zoogenaamde *Bauxiet-verordening 1919*, waarvan de tekst is te vinden in het G. B. van 28 November no. 80 en welke in werking is getreden op 1 Januari 1920 bij Resolutie van 28 November 1919 no. 3885 (G. B. 1919 no. 79).

Deze vergunningen en concessies worden streng gescheiden van die, op grond van de goudverordening of van de verordening van 1 December 1894 (zie boven) verleend, zoodat de bauxietconcessionarissen slechts bauxiet mogen ontginnen en de andere zich met die ontginning niet mogen bezighouden; wel kan echter aan anderen een vergunning of concessie voor andere delfstoffen dan bauxiet op hetzelfde terrein, als waarvoor de bauxiet-verordening geldt, worden verleend.

Ook hier wordt weer onderscheid gemaakt tusschen

„vergunningen" en „concessies". Houders van de eerste mogen slechts zijn: Nederlanders, ingezetenen van Nederland en Suriname, en vennootschappen, in Nederland of Suriname gevestigd. Houders van concessies kunnen slechts zijn: vennootschappen, in Nederland of Suriname gevestigd, terwijl de houders van een van beide, die niet in de Kolonie gevestigd is, aldaar voortdurend vertegenwoordigd moet zijn. Aan den Gouverneur is de bevoegdheid toegekend, om, den Raad van Bestuur gehoord, streken of terreinen „rechtstreeks of middellijk van Lands- „wege of voor uitgifte onder bijzondere voorwaarden te re- „serveeren" voor onderzoek of ontginning. Die bijzondere voorwaarden worden dan bij of krachtens Koloniale verordening gesteld.

Voor vergunningen tot onderzoek bedraagt de minimum grootte van het terrein 5000 H.A. en de maximumgrootte 50.000 H.A., welk maximum ook bij toewijzing van verschillende vergunningen aan denzelfden persoon niet mag worden overschreden. De vergunning wordt verleend voor den tijd van één jaar. In bijzondere gevallen — uitsluitend ter beoordeeling van den Gouverneur — is verlenging met hoogstens één jaar mogelijk. In het geval, dat reeds concessie of vergunning voor het terrein in kwestie was verleend, kan geen nieuwe vergunning worden gegeven dan na verloop van zes maanden na het vervallen van die concessie of vergunning.

Ditzelfde geldt mutatis mutandis voor een concessieaanvrage. Bij gelijktijdige aanvrage om een concessie en een vergunning, gaat de eerste voor; bovendien heeft de houder van een vergunning de voorkeur voor een concessie op een gedeelte van het terrein of het geheele terrein, waarvoor hem vergunning is verleend, mits hij drie maanden voor het einde van den vergunningstermijn dat perceel inbrengt in een aan de vereischten voor concessie voldoende vennootschap. Overdracht van een vergunning aan anderen is mogelijk, doch onder de voorwaarde, dat de nieuwe verkrijger niet minder dan 5000 H.A. en — met wat hij eventueel reeds heeft — niet meer dan 50.000 H.A. verkrijgt.

Voor concessies tot ontginning bedraagt de minimum-grootte van het terrein 1000 H. A., en de maximum-grootte 125.000 H.A., terwijl de kortste termijn, waarvoor een concessie wordt verleend, één jaar bedraagt en de langste vijftig jaren. Bij het verleenen van verschillende concessies aan eenzelfde vennootschap, mag het getal van 125.000 H.A. niet worden overschreden, evenmin bij de overdracht van een concessie aan anderen, daarbij ook gerekend de grootte van het terrein, dat die ander eventueel reeds in concessie had.

Alvorens een concessie te verkrijgen, moet de concessionaris in de Koloniale Kas storten:

voor	het	eerste	jaar	10	cent	per	H.A.
„	„	tweede	„	20	„	„	„
„	„	derde	„	50	„	„	„
„	„	vierde	„	75	„	„	„

voor de volgende jaren *f* 1.— per jaar per H.A.

De uitgestrektheid van het terrein kan op verzoek van den concessionaris — desgewenscht meermalen — worden beperkt. Met de ontginning moet binnen één jaar na de concessieverleening worden aangevangen. In de eerste vijf jaren van de concessie moet per jaar minstens 20 ton van 1000 K.G. per 100 H.A. worden gewonnen; daarna jaarlijks minstens 10 ton van 1000 K.G. per 100 H.A. Bovendien is bij uitvoer, hetzij gezuiverd, hetzij met andere bestanddeelen vermengd, aan de Koloniale Kas een retributie van 25 cent per ton van 1000 K.G. (of een gedeelte van een ton) verschuldigd.

Andere mineralen als ijzererts, steenkolen, diamanten en kwikzilvererts zijn nog niet in zulke hoeveelheden aangetroffen, dat de ontginning daarvan loonend zou zijn en het dus noodig zou wezen, daaromtrent verordeningen in het leven te roepen, hoewel b.v. *ijzererts* in zoo grooten voorraad aanwezig moet zijn, om een hoogovenbedrijf te rechtvaardigen. In het verslag van de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname over 1921 wordt vermeld, dat over de ontginning van ijzererts

nieuwe onderhandelingen waren aangeknoopt met een machtig consortium in Europa, waarvan echter sedert niets meer in de pers is vernomen.

Diamanten worden in Britsch-Guyana veel gevonden en in November 1922 schijnen in Nederlandsch-Guyana op een concessie langs den spoorweg diamanten te zijn aangetroffen van afmetingen, waarbij in Demerara exploitatie loonend wordt geacht. Reeds ongeveer 25 jaar geleden werden diamanten gevonden ter hoogte van kilometerpaal 105. Aan grondige exploitatie werd toen nog niet gedacht, doch nu heeft men ten aanzien daarvan andere plannen. De laatste vindplaats ligt tusschen de kilometerpalen 105 en 115 (d.i. van Paramaribo uit gerekend). De diamanten worden aangetroffen in lagen onder het goud in de klei, waaruit het door „wasschen" wordt gewonnen. Groote hoeveelheden goud wijzen op de aanwezigheid van weinig diamanten en omgekeerd. Daar voor het maken der prospecties en voor het winnen der diamanten vrijwel dezelfde instrumenten gebruikt worden als bij goud en — zooals hier boven reeds gezegd — beide mineralen terzelfder plaatse gevonden worden, is het niet alleen een voordeel maar zelfs raadzaam, beide bedrijven te vereenigen, waarbij de goudvondsten de kosten van diamantwinning kunnen dekken. Bij het zoeken naar diamanten heeft men te letten op vier z.g. „indicaties", waarbij vooral de aandacht moet gevestigd zijn op de aanwezigheid van zwarte steentjes in de kiezelformatie. Eerst bij de derde indicatie krijgt men duidelijke aanwijzingen; de zwarte steentjes zijn dan reeds van een bepaalden vorm (ei-vormig) en grooter, dan die, welke leiden tot de eerste en tweede indicatie. Zij hebben een S.G. van $\pm$ 2,9, terwijl het S.G. der diamanten $\pm$ 3,2 bedraagt. Vindt men dus deze steentjes, dan kan men daaruit afleiden, dat hoogerop diamanten aanwezig zijn: immers deze zijn wegens hun grooter S.G. eerder blijven liggen op de bedding van den hen alle medevoerenden stroom. Vindt men dan nog de z.g. „streamtins", steenen, welke reeds veel in grootte en vorm op diamanten gelijken en welker S.G. $\pm$ 3,0 bedraagt, dan kan men er zeker van zijn, dat zeer dichtbij

zich ook diamanten, in dezelfde grootte als de gevonden steenen, bevinden (vierde indicatie).

Dat het bedrijf in Suriname loonend zal kunnen zijn [1]), moge hieruit blijken, dat tengevolge van de aanwezigheid van den spoorweg in het gebied, waar de diamantenlagen zich bevinden, de transportkosten, een der belangrijkste uitgaven van dit overigens weinig kostbare bedrijf, aanmerkelijk lager zijn dan in Britsch-Guyana. Wat men daar met 2000 dollars in dit bedrijf uitricht, kan men in Suriname met 1000 gulden doen. Bovendien zouden de personen, die nu voor dit werk uit Demerara zijn overgekomen en daar jaren lang werkzaam zijn geweest met het zoeken naar diamanten, in Suriname wenschen te blijven en zelfs hun gezinnen daarheen te laten overkomen, wijl naar hun (deskundige) verklaring de bodem van Suriname veel rijker is aan diamant dan die van Demerara. Dit zegt te meer, wijl de voorwaarden, waaronder zij werken, thans nog zóó zijn, dat zij slechts levensmiddelen en gereedschappen vrij hebben met recht op $^2/_3$ van de vondst, doch een vast loon uiteraard nu nog niet wordt uitgekeerd (dan geen prikkel, om méér te zoeken!). Eerst later, als het bedrijf zich heeft gevestigd, zal een andere regeling worden getroffen. In het algemeen verdient het aanbeveling, de exploratie van diamanten alleen te doen geschieden op „maagdelijke" terreinen en niet op oude goudconcessies, wijl daar de grond 't onderste boven is gehaald en men slechts met groote kosten de diamanten daaruit zoude kunnen winnen.

Aandacht verdient ook in dit verband een artikel van den Heer Henri Polak in het orgaan van den Diamantbewerkersbond naar aanleiding van de boven besproken vondst van diamanten. De heer Polak schrijft daarin o. m.:

„Het was mij niet onbekend, dat er in de Nederland-
„sche kolonie Suriname diamanthoudende gronden zijn.

---

[1]) Voor een steen van 1 karaat (= 22 m.G.) wordt in Demerara 80 dollars betaald; zelfs bij 1/16 karaat nog handelswaarde; voor 16 steentjes van 1/16 karaat werd 40 dollars betaald; een steen van 4 karaat werd verkocht voor 1000 dollars.

„Ik heb zelfs diamanten, daar gevonden, gezien. Het wa-
„ren slechts enkele stuks en zeer klein, doch zij leverden
„niettemin het bewijs, dat daar diamant in den bodem zit.
„Er was trouwens niet opzettelijk naar gezocht. Zij wer-
„den gevonden bij het zoeken naar andere delfstoffen.

„Bij het bezichtigen der steentjes heb ik het niet gela-
„ten. Ik heb een poging gedaan, om een systematisch on-
„derzoek te doen instellen, doch ik slaagde er niet in,
„eenig resultaat te bereiken.

„Het is begrijpelijk, dat in deze moeilijke tijden zelfs
„ondernemende menschen er niet toe overgaan geld te
„steken in een onderneming, die wellicht niets van betee-
„kenis oplevert. Het benoodigde kapitaal is wel is waar
„niet buitensporig groot (want door zeer bijzondere om-
„standigheden kan het onderzoek onder zeer gunstige en
„voordeelige voorwaarden plaats hebben); doch het is al-
„tijd groot genoeg, om onder de tegenwoordige omstan-
„digheden de menschen huiverig te maken.

„Het is jammer. Want wie weet of ook hier niet buiten-
„landers met den eventueelen buit zullen gaan strijken.
„Het bericht uit de „Argosy" (waaraan het bericht is ont-
„leend) wijst reeds in deze richting.

„Men zal zich voorts herinneren, dat reeds eenigen tijd
„geleden melding gemaakt werd van een bezoek, aan de
„kolonie gebracht door een Poolsch-Antwerpschen dia-
„manthandelaar en een Amerikaanschen ingenieur, het-
„geen een Surinaamsch blad aanleiding gaf, er bij het gou-
„vernement op aan te dringen, nu toch maar spoedig con-
„cessies uit te geven. De kapers kunnen dus spoedig ge-
„noeg op de kust verschijnen. Het zou ernstig te betreu-
„ren zijn, indien er op den duur diamant in aannemelijke
„hoeveelheden in onze West gevonden zou worden en
„vreemdelingen er beslag op gelegd zouden hebben.

„Misschien zijn er menschen, die aandacht en eenig
„geld aan de zaak willen wijden.

„Indien er zulken zijn dan zal het mij aangenaam zijn,
„van hen te mogen hooren".

De voor de hand liggende veronderstelling, dat bij ge-
lijke bodemformatie ook in Suriname diamanten aanwe-

zig zouden zijn, is dus door de feiten bevestigd, hoewel men natuurlijk bij een dergelijk bedrijf uiteraard zeer voorzichtig moet zijn met het trekken van verblijdende conclusies.

Ook van *kwikzilvererts* zijn meermalen rijke stukken aan de Marowyne, de grensrivier met Fransch-Guyana, gevonden.

Zeer te betreuren is het daarom, dat Suriname geen Mijnbouwkundig Bureau bezit, waar de uitkomsten van onderzoekingen, die naar deze mineralen worden gedaan, stelselmatig kunnen worden gerangschikt en vastgelegd. Zoodoende toch zouden nieuwe ondernemende exploitanten hun taak reeds bij den aanvang aanmerkelijk verlicht vinden.

Bij een eventueel vinden van steenkolen en petroleum zal meer aan het vestigen van monopolistische bedrijven moeten worden gedacht, aangezien daarbij het kleinbedrijf niets zou uitrichten. Mochten de vage verwachtingen omtrent *steenkolen* verwezenlijkt worden, dan wordt daarmede ook de mogelijkheid geschapen, dat vrij groote hoeveelheden ijzererts in het land zelf bewerkt worden, waarvoor houtskool tot dusver te duur werd geacht. Een hoogovenbedrijf in Suriname zou dan kunnen volgen. Jammer is het ook, dat ten aanzien van *petroleum* nooit eenige groote exploitatie maatschappij een ernstig onderzoek heeft ingesteld, waartoe de tot nu toe sporadisch plaats gehad hebbende onderzoekingen zeker niet gerekend kunnen worden. Voor degelijke en zakelijke ondernemingen is hier werkelijk nog wel het een en ander te doen. En alleen aan zulke ondernemingen heeft Suriname behoefte.

Bloemendaal, Augustus 1923.

HYGIËNISCHE ERVARING TE MOENGO

DE JAVAAN BIJ BEHOORLIJK MEDISCH TOEZICHT BESTAND TEGEN HET KLIMAAT VAN HET SURINAAMSCHE BINNENLAND

DOOR

C. BONNE
geneesheer der Surinaamsche Bauxiet Mij.

Nadat in 1919 de bauxietverordening tot stand was gekomen is de Surinaamsche Bauxiet Maatschappij, een ondermaatschappij der Aluminum Company of America, onmiddellijk begonnen met uitgebreide werken te Moengo, haar bauxietheuvel aan de Boven-Cottica. Dit geschiedde nog onder den prikkel der gunstige handelsconjunctuur. Toen echter de economische crisis intrad, werd op zeer drastische wijze ingegrepen en vrijwel alle constructiewerk stopgezet. Daarentegen begon men langzamerhand op zeer bescheiden schaal bauxiet te verschepen, welke verschepingen toenamen naar de markt verbeterde. Ten slotte werd in 1923 weer nieuw constructiewerk aangevat.

Gedurende de jaren 1920—1923 was ik belast met het medisch en sanitair toezicht te Moengo. Betrouwbare statistische gegevens over arbeidsverlies door ziekte in het Surinaamsche binnenland ontbreken nog geheel, daarom heb ik van het begin getracht een zoo nauwkeurig mogelijke ziektestatistiek aan te leggen. Daar het aantal arbeiders vooral in de periode van depressie gering was — het minimum heeft ongeveer 300 bedragen tegenover ongeveer 1300 in 1920 — was dit niet moeilijk. Toch is dit aantal arbeiders groot genoeg geweest om meer dan duidelijk aan te toonen, dat zelfs in het beruchte Surinaamsche

binnenland bij aanwezigheid van een arts en een goeden aanleg der nederzetting hygiënisch zeer gunstige resultaten kunnen worden bereikt onder alle rassen.

Ik noem Moengo een plaats in het binnenland, maar dit verdient eenige toelichting. In hygiënisch opzicht kan men in Suriname drie gebieden onderscheiden, elk met hun epidemiologische eigenaardigheden, n.l. Paramaribo, het plantagegebied aan de kust en het binnenland. Het binnenland is in hygiënisch opzicht gekenmerkt door de allesoverheerschende positie der malaria, die in de twee andere gebieden niet zoo'n voorname plaats inneemt. Men spreekt in Suriname ook van een malariazone en bedoelt dan het binnenland; buiten de malariazone, aan de kust dus, ontbreekt de malaria niet, maar in de malariazone is ze extra gevaarlijk. In het Oosten der kolonie is het moeilijk geografisch aan te geven waar het binnenland begint en het zou min of meer een puzzle zijn geografisch uit te maken of Moengo al in het binnenland ligt of nog tot het kustgebied behoort. Voor den hygiënist is er echter geen twijfel. In hygiënisch opzicht ligt Moengo in de malariazone en niet in het kustgebied meer.

De plaatsen waar men in het binnenland veel malaria aantreft liggen in het gebied der boschnegers, welnu, Moengo zelf was oorspronkelijk een boschnegerkamp, boven en benedenstrooms van Moengo bevinden zich verscheidene boschnegerdorpen en er gaat geen dag voorbij of talrijke boschnegers komen te Moengo op bezoek of om zaken te doen. Ze blijven dan vaak overnachten. De malariahaarden in het binnenland hebben als voornaamste malariamuskiet Anopheles argyritarsis Robineau-Desvoidy, eveneens de meest voorkomende malariamuskiet te Moengo. Zwartwaterkoorts ziet men aan de kust weinig, in het binnenland vrij veel, zwartwaterkoorts heeft te Moengo geenszins ontbroken.

De voorwaarden voor de vorming van broedplaatsen voor malariamuskieten zijn te Moengo zelfs bijzonder gunstig. Het is n.l. een lage heuvel, omgeven door zwampig oerwoud. Zij broeden er dan ook in groot aantal, zooals blijkt uit het aantal, dat in de huizen der arbeiders da-

gelijks wordt gevangen en dat soms meer dan tienduizend per maand heeft bedragen.

De arbeiders te Moengo bestaan uit vier groepen: Amerikanen, Surinaamsche en andere West-Indische Creolen, Fransche vluchtelingen en Javanen. Alleen de Amerikanen wonen in muskietenvrije huizen, de huizen der andere arbeiders zijn niet door gaas beschut. Amerikanen, Creolen en Javanen hebben ieder hun eigen wijk, terwijl de Franschen bij de Surinamers wonen.

In het oorspronkelijke plan voor Moengo waren belangrijke hygiënische werken opgenomen, n.l. een modern hospitaal, waterleiding, rioleering en inpoldering der omliggende moerassen. Toen in 1920 de crisis intrad, waren slechts twee daarvan aangevangen, de waterleiding en de rioleering, die thans ook beide voltooid zijn. Aan moerassen drainage is men echter nog in het geheel niet begonnen. In plaats van een modern hospitaal heeft men het tot nog toe moeten stellen met het gewone type van Surinaamsche plantagehospitaal, dat eigenlijk niet veel meer is dan een bergplaats onder toezicht voor zieken. In zijn soort was dit voorloopig gebouw anders niet slecht, en de verpleging was er ook beter dan op de meeste plantages.

De resultaten zijn nu de volgende geweest:

Typhus: Deze te Paramaribo veel voorkomende ziekte is te Moengo in de periode 1920—1923 niet voorgekomen, behalve bij een Franschen vluchteling van de Marowijne, die in de incubatieperiode aankwam en dus niet te Moengo was besmet.

Dysenterie: Deze heerschte in 1920 en 1921 epidemisch in Paramaribo. Bij mijn aankomst waren ook te Moengo eenige gevallen aanwezig van bacillaire dysenterie. Kort tevoren waren enkele personen eraan overleden. Augustus 1920 kwam de waterleiding in gebruik. Het gebruikte systeem is Amerikaansche snelfiltratie onder druk na toevoeging van aluin, soda en chloor. Het theekleurige Cotticawater verlaat dan helder en met zeer weinig bacteriën het filter. Na Augustus 1920 kwamen nog wel eenige dysenteriegevallen voor maar tot Juni 1923 kon bij al deze gevallen uitgezon-

derd drie, aangetoond worden dat de besmetting kwam van Paramaribo of dat het recidieven waren bij vroegere lijders aan amoebendysenterie. Er waren dus slechts drie gevallen, waarbij de mogelijkheid overbleef van infectie te Moengo, hoewel dit daarom natuurlijk nog niet per sé het geval behoeft geweest te zijn. Het zeer geringe aantal vliegen, gevolg der geregelde vuilverwijdering en verbranding, en de goede faecaliën-afvoer zullen ook invloed hebben gehad op het praktisch ontbreken van dysenterie-infectie te Moengo.

Gele koorts en de dengueachtige ziekte van Suriname. Gele koorts komt sinds vele jaren in Suriname niet meer voor, maar de gele koorts-muskiet brengt waarschijnlijk ook de dengueachtige ziekte van Suriname over en deze is te Paramaribo onder de blanken zeer gewoon. De gele koorts-muskiet is te Moengo evenwel geheel uitgeroeid en wordt zoo nu en dan nog wel op de booten uit Paramaribo aangevoerd, doch kan zich te Moengo niet handhaven. Infecties met de dengueachtige ziekte van Suriname ontbreken dan ook te Moengo geheel. Slechts één geval werd in de afgeloopen drie jaren te Moengo waargenomen, maar dit was bij een Amerikaan, die pas van Paramaribo kwam en daar was geïnfecteerd. Het uitroeien der Stegomyias, de gele koorts-muskieten, werd te Moengo ten zeerste vergemakkelijkt door de aanwezigheid der waterleiding.

Filaria. Deze ziekte, de grootste plaag van Paramaribo, is te Moengo van geen beteekenis. De muskiet die ze verbreidt, komt te Moengo praktisch niet meer voor.

Malaria. Zwartwaterkoorts. Hiertegen is opgetreden door kininetoediening en het vangen van Anopheles in de huizen. In het laatste worden sommige Javanen na oefening experts. In 1920 en 1921 werd vrijwel iedereen te Moengo, die niet in een muskietenvrij huis woonde geïnfecteerd. In 1921 ook enkele blanken. Zooals uit de later volgende tabel blijken zal nam de

malaria voortdurend af. Terwijl in Juli en Augustus 1920, het malariaseizoen, tot 6 % van de Javanen niet konden werken alleen door malaria, daalde dit tot minder dan $^1/_2$ % in 1923. In 1922 en 1923 kwamen onder de blanken geen infecties meer voor. Van 1920—1923 stierf geen enkele arbeider aan malaria, twee echter aan zwartwaterkoorts, de meest gevaarlijke complicatie die bij malarialijders kan optreden. Drie Javaansche jonge kinderen stierven aan malaria, voor ik erbij werd geroepen. Toen zat de schrik er ook in en werd ik voortaan op tijd gewaarschuwd. Het is niet noodig dat iemand aan malaria sterft mits de dokter maar op tijd erbij kan zijn. Bij gecontroleerde arbeiders, waar voorkomende ziektegevallen onmiddellijk worden opgemerkt, doordat ze van het werk wegblijven is dit mogelijk, niet altijd bij de leden van hun gezin, waarover geen dagelijksche controle bestaat. In sommige gevallen van zwartwaterkoorts staat de arts echter machteloos.

Een absenteïsme van minder dan $^1/_2$ % door malaria en ongeveer 1 tot 2 % door alle ziekten en ongevallen samen geven een ander beeld van de gevaren van het Surinaamsche oerwoud dan men zich gewoonlijk voorstelt. Deze cijfers zijn zeer laag en kunnen de vergelijking met andere ondernemingen gerust doorstaan. Als men bedenkt, dat het nog steeds nu en dan voorkomt, dat elders in Suriname vreemdelingen het binnenland intrekken, gewoonlijk voor goudmaatschappijen, waarvan men na eenige weken het doodsbericht in de nieuwsbladen leest, en malaria is dan als regel de doodsoorzaak, dan blijkt wel, dat de verhoudingen onmiddellijk geheel anders worden als men met een behoorlijk georganiseerde nederzetting te doen heeft. Zelfs onder de ongunstige omstandigheden van het moerassige Cotticagebied, in vroeger eeuwen de doodenakker van de expedities tegen de Marrons, zoo schitterend door Stedman beschreven, blijkt dan de malaria een te beteugelen kwaad. Zelfs met kleine middelen, want zooals reeds

opgemerkt, zijn drainagewerken tot nu toe geheel achterwege gebleven.

Toch moet men zich geen al te optimistische voorstelling maken. Want al komen onder de arbeiders, afgezien van de zwartwaterkoorts, geen sterfgevallen voor, de invloed der malaria gaat ver. De miltvergrootingen zijn niet opeens verdwenen en evenmin de anaemie. Bij de veelvuldige infecties van 1920/21 kwamen vele abortus en vroeggeboorten voor. Zwartwaterkoorts blijft voorloopig nog een dreigende complicatie. Maar in ieder geval is bewezen dat onder behoorlijk medisch toezicht Javanen in de Surinaamsche oerbosschen het tegen de malaria kunnen uithouden en dat werkverzuim door malaria tot een onbeteekenend minimum kan worden teruggebracht. Flu schrijft in zijn boek over malaria in Suriname pag. 98 dat de ervaring bij den spooraanleg opgedaan deze was, dat van de aangeworven arbeiders noch de Britsch Indiërs noch de Javanen op den duur tegen de tropische malaria bestand waren. De ervaring te Moengo, waar de malaria hetzelfde karakter heeft als elders in het binnenland van Suriname is dus een andere; het blijkt dat onder de omstandigheden, zooals die te Moengo waren, Javanen op den duur even goed bestand waren tegen de malaria als de Surinamers zelve. Na eenige jaren beginnen de ziektecijfers voor Javanen en Surinamers, zoowel het cijfer voor malaria alleen, als het algemeen ziektecijfer, elkander steeds meer te naderen. Misschien is de Javaan iets meer vatbaar voor zwartwaterkoorts, maar deze ontbreekt onder de Surinamers zelfs onder de zwartste, geenszins. *Bij behoorlijke controle is dus de Javaan tegen het klimaat van het Surinaamsche binnenland bestand, een zaak van het grootste belang voor toekomstige landbouw- en mijnondernemingen in dit gebied.*

Ankylostomen of mijnwormziekte. Deze ziekte, die zoo'n groote beteekenis heeft in het plantagegebied aan de kust, is voor Moengo niet meer van belang. Er zijn goede op de rioleering aangesloten gecementeerde

privaten gebouwd, die iederen dag bovendien nog worden schoongemaakt. Ze staan zeer dicht bij de woningen, kranen op de waterleiding zijn binnen het bereik van de bezoekers en de Javanen maken er gaarne gebruik van. Tegenover de bijna 100 % infectie op vele plantages maakt Moengo met haar 10—15 % bij de meest nauwkeurige onderzoekingsmethoden een goeden indruk. Alle infecties zijn licht en klinisch noch economisch zijn ze meer van eenig belang. Waarschijnlijk zal na eenigen tijd dit infectieprocentage nog lager worden, hoewel de talrijke soms zwaar geïnfecteerde Boschnegers, Indianen, passeerende Fransche vluchtelingen en andere bezoekers, die vaak op zeer primitieve wijze een tijdelijk verblijf zoeken, een zekere mate van bodembesmetting wel zullen blijven onderhouden. De bauxietrots is met een laag humus bedekt waarin de larven uitstekend kunnen blijven leven.

Bilharzia. Bilharziainfecties komen te Moengo niet voor, daar de zoetwaterslak die de ziekte verbreidt te Moengo en omgeving niet voorkomt.

Beri-beri. Bij ervaring is gebleken, dat het beri-beri-gevaar voor Moengo niet denkbeeldig is. De kans op beri-beri is voor ondernemingen in het binnenland veel grooter dan aan de kust en bij nieuwe ondernemingen zal men er ter dege rekening mee moeten houden. Naast de rijst is aan de kust op en om de plantages gewoonlijk een voldoende hoeveelheid ander versch voedsel, zoowel plantaardig als dierlijk voor bijvoeding beschikbaar. In het binnenland, vooral bij jonge ondernemingen is het geheel anders. Alles moet worden aangevoerd, wat kostbaar en moeilijk is. Niettegenstaande de bauxietmaatschappij wekelijks versche vruchten en groenten aanvoert, heeft beri-beri toch twee slachtoffers gemaakt. Goede zilvervliesrijst, die minder kans geeft op het uitbreken van beriberi is niet te allen tijde te krijgen. Hoe meer de bevolking te Moengo zelf begint aan te planten hoe meer men ten opzichte van het beri-beri-gevaar in

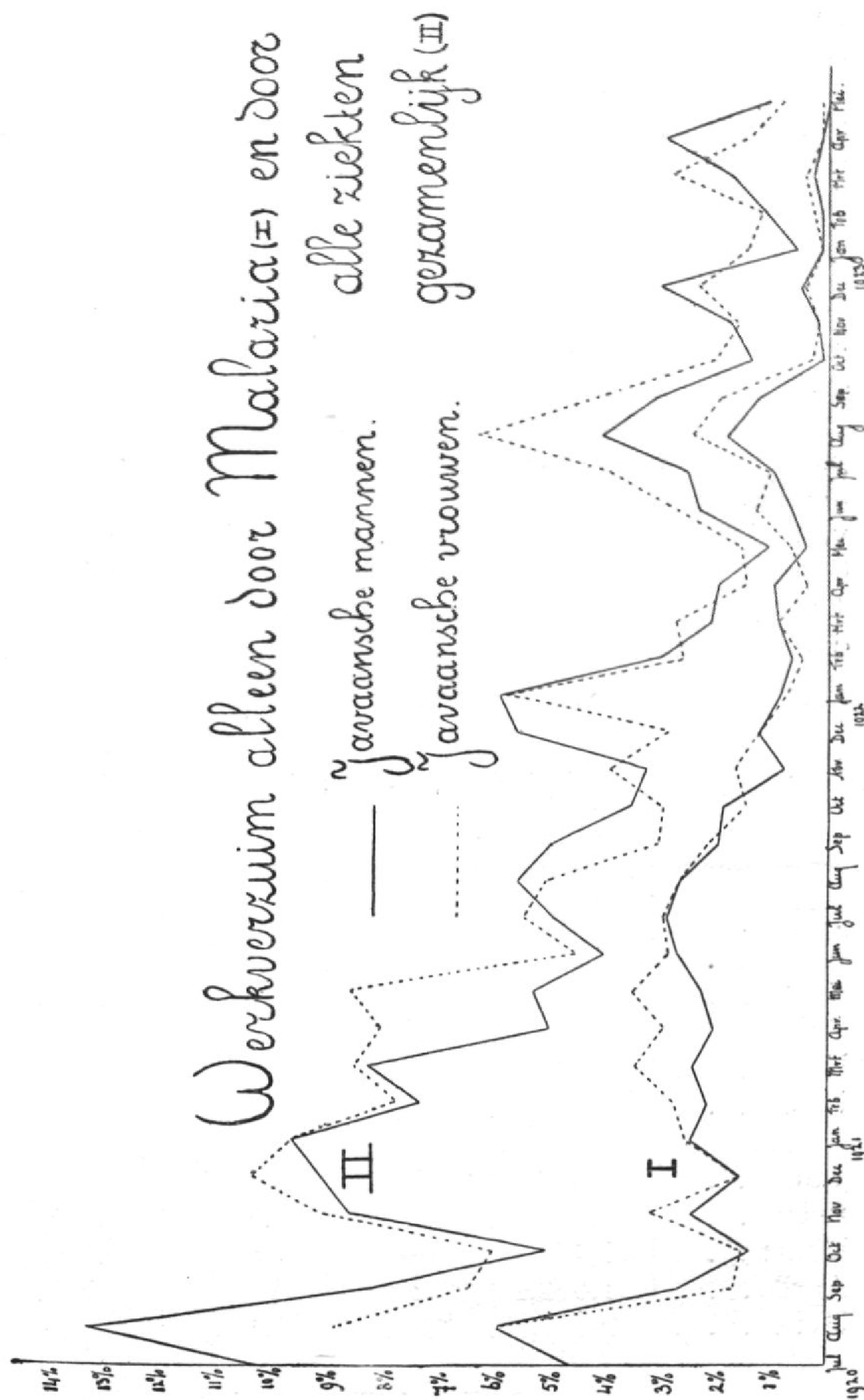
dezelfde condities komt als de kustplantages en hoe geringer dit gevaar zal worden. Over deze ziekte, waarvan men in Suriname tot nog toe weinig verneemt, hoewel ze als „zwelziekte" gecamoufleerd onder de balata-arbeiders soms ook niet zeldzaam is, zal men andere noten hooren kraken, wanneer men eens begint aan de opening van het binnenland met rijstetende Javanen.

Huidziekten. Schurft is zeer gewoon onder pas aangekomen immigranten. Schurft en zweeren waren verantwoordelijk voor een belangrijk deel der hooge ziektecijfers van 1920 en 1921. Thans is schurft vrijwel verdwenen en zweeren zijn veel zeldzamer geworden. Natuurlijk zullen bij een blootsvoets gaande bevolking, die mijnarbeid verricht, talrijke kleine verwondingen en infecties blijven voorkomen. Yaws is te Moengo nog niet voorgekomen, wel vindt men deze ziekte in de omliggende boschnegerdorpen. Boschyaws, een typische ziekte van het oerbosch, schijnt op een nederzetting als Moengo niet te kunnen aarden. Een enkele maal lijden Fransche vluchtelingen, die uit het bosch komen, eraan en ook ziet men het soms bij de boschnegers in de naburige dorpen.

Geslachtsziekten. Deze komen voor als overal elders; van veel beteekenis zijn ze niet. In hoofdzaak is het tot nu toe gonorrhoe.

Ten slotte laat ik enkele curven volgen, die een duidelijk beeld geven van de sterke afname van het werkverzuim door ziekte.

De bovenste curven geven het werkverzuim uitgedrukt in procenten van het aantal arbeiders voor Javaansche mannen en vrouwen, veroorzaakt door alle ziekten en ongevallen samen. Niet alleen met de hospitaalzieken is hier dus rekening gehouden, maar ook met de zieken, die loopend werden behandeld en vrij van werk hadden gekregen. De Zondagen en feestdagen ziek in het hospitaal doorgebracht zijn ook als ziektedagen berekend en feitelijk is dus het werkverzuim door ziekte nog iets geringer

Werkverzuim alleen door Malaria (I) en door
alle ziekten
gezamenlijk (II)
Javaansche mannen.
Javaansche vrouwen.
II
I
1920
1921
1922
1923

dan in de curven tot uitdrukking komt. Voor de vrouwen is zwangerschapsverlof echter niet meegerekend.

De onderste curven toonen het werkverzuim door malaria alleen. Natuurlijk is de malaria met de andere ziekten samen ook in de eerste curve verwerkt. Het blijkt, dat de afneming van het verzuim door malaria alleen, nog sterker is dan voor alle ziekten gezamenlijk.

De daling die in Oct. 1920 in de curven zichtbaar is, wordt veroorzaakt door de aankomst in het begin van die maand van nieuwe gezonde immigranten en moet dus eigenlijk over het hoofd worden gezien.

Hieronder volgt nog een vergelijkende staat, die het percentage werkverzuim vermeldt voor alle ziekten gezamenlijk en voor malaria alleen over de zes laatste maanden van 1920 en de eerste vijf van 1923, ten einde mannelijke Creoolsche en Javaansche arbeiders te kunnen vergelijken. Terwijl in 1920 de cijfers voor de Javanen veel hooger zijn dan voor de Creolen zijn ze in 1923 ongeveer gelijk geworden.

1920.	Creolen.		Javanen.	
	Alle ziekten.	Alleen malaria.	Alle ziekten.	Alleen malaria.
Juli . . .	2.4 %	0.7 %	10.3 %	4.7 %
Aug. . . .	2.2 %	1.1 %	13.4 %	6.0 %
Sept. . . .	2.4 %	1.0 %	8.3 %	2.8 %
Oct. . . .	2.1 %	0.5 %	5.1 %	1.4 %
Nov. . . .	2.9 %	0.3 %	8.6 %	2.5 %
Dec. . . .	2.8 %	0.4 %	9.2 %	1.6 %
1923.				
Jan. . . .	0.3 %	0.1 %	0.6 %	0.2 %
Febr. . . .	0.8 %	—	1.2 %	0.2 %
Maart . . .	1.4 %	—	1.8 %	0.3 %
April . . .	1.8 %	0.3 %	3.0 %	0.2 %
Mei	2.7 %	0.3 %	1.1 %	—

SURINAME EN DE KATOENCULTUUR

DOOR

TJ. PYTTERSEN

Suriname is een oud katoenproduceerend land. De katoencultuur werd er, tot arbeidsmoeilijkheden tengevolge van afschaffing der slavernij zich voordeden, met vrucht gedreven. Het terrein voor deze cultuur benut was dat gelegen in de onmiddellijke nabijheid der kust, waar grond en klimaat geschikt waren gebleken. De katoenuitvoer bedroeg in 1825: 1.164.803 K.G.

De laatste katoenplantage werd in 1885 gesloten. Rond de kampen der Indianen wordt nog steeds katoen aangetroffen, een Gossypium-varieteit [1]).

Sedert de laatste jaren heeft het Departement van den Landbouw proeven met de Sea-Island katoen genomen op een oude plantage, Leydenshoop, in het Matappicagebied gelegen. Hoewel grondbewerking en onderhoud zeer onvoldoende zijn geweest, bedroeg de productie ongeveer 300 K.G. lint per H.A. Het gewonnen product werd door verschillende autoriteiten op katoengebied in Europa zeer gunstig beoordeeld. (Zie mijn aan de Regeering uitgebracht rapport.)

Alvorens verder te gaan met de beschouwingen over de levensvatbaarheid eener katoencultuur in Suriname, acht ik het gewenscht het een en ander mede te deelen over de wereld-katoencultuur in het algemeen.

Noord-Amerika

De zuidelijke Staten van Noord-Amerika nemen de eerste plaats in onder de katoenproduceerende landen. Het

---

[1]) Zie hieromtrent de Encycl. v. N. W.-Indië, bl. 400 e.v.

Bureau voor Oogstramingen te Washington van het Amerikaansche Departement van Landbouw raamt de met katoen beplante oppervlakte in de Ver. Staten dit jaar op 38.287.000 acres tegen 34.852.000 acres het vorig jaar, 31.678.000 acres in 1921 en 37.043.000 in 1920. De stand van den oogst op 25 Juni was 66.9 % tegen 71.2 vorig jaar, en een 10 jaars gemiddelde van 76.0 %. Op deze basis wordt de oogst geschat op 11.412.000 balen, tegen 11.065.000 vorig jaar, 11.954.000 balen in 1921 en 13.440.000 balen in 1920. De gemiddelde opbrengst per H.A. bedraagt hier dus ongeveer 200 K.G.

Katoen is de gewichtigste „commercial crop" der Ver. Staten. Zij is aldaar dikwijls de eenige cultuur der landbouwers. Hoewel verschillende soorten worden verbouwd neemt de kortstapelige katoen verreweg de voornaamste plaats in. De stapellengte dezer soort varieert van $^{3}/_{4}$—$1^{1}/_{16}$ inch. Deze lengte is in hoofdzaak afhankelijk van den grond waarop het product geteeld wordt.

De Sea-Island katoen (Gossypium barbadense) is inheemsch in tropisch Amerika. Het is een schitterend product met een stapellengte van $1^{1}/_{2}$—$2^{1}/_{8}$ inch, sterk, zeer fijn en zijdeachtig. De mooiste soort werd in Amerika geteeld op de eilanden langs de kust van Zuid Carolina. „At „present the boll weevil has practically stopped the grow- „ing of Sea-Island cotton in the United States, the crop „of 1920 amounting to less than 2.000 bales of 500 pounds „each." (Overgenomen uit: The cotton situation U. S. Dep. of Agr. Yearbook 1921).

Men heeft echter in de nieuwe soort, Meade genaamd, een type gevonden, dat deze katoen kan vervangen. Meade heeft een zeer fijne sterke vezel met een lengte van $1^{5}/_{8}$ tot $1^{3}/_{4}$ inch.

De boll weevil, die zulk een enorme schade aan de katoencultuur in Noord-Amerika berokkend heeft en tot heden niet afdoende is kunnen worden bestreden, heeft de bevolking voordeel aangebracht, doordat hij oorzaak is geweest, dat de landbouwers de eenzijdige katoencultuur hebben verlaten en ook tot het verbouwen van andere gewassen, w.o. rijst een voorname plaats inneemt, zijn over-

gegaan. Verschillende berichten in de literatuur wijzen op dit feit. Boven aangehaald werk zegt van deze boll weevil-plaag o.m.: „The ravage of the boll weevil have caused „reductions in acreage in the worst infected areas. These „reductions have been offset by expansion of cultivated „areas in which the weevil has been less destructive."

De best produceerende katoenstreken in N. Amerika zijn Alabama, Mississipi en Texas, waar zwarte prairie-gronden voorkomen, terwijl de goed draineerende „river bottom lands" voorkomende in Mississipi, Tennessee en Arkansas eveneens deze cultuur gunstige voorwaarden bieden. De zandige leemachtige kustlanden, mits goed bemest, leenen zich eveneens voor deze cultuur en produceeren flink. De nachtvorsten kunnen in de N. Amerikaansche katoenstreken groote schade veroorzaken.

Het werkvolkvraagstuk was vóór den oorlog in de Zuidelijke Staten niet lastig. De uit den oorlog teruggekomen werklieden weigerden niet alleen op de oude voorwaarden te werken, maar konden zich ook niet meer zoo gemakkelijk schikken in de daar heerschende toestanden. Daardoor en tevens door de groote vraag naar kleurling arbeiders in de Noordelijke Staten is er naar deze laatste streken een trek van uit het Zuiden gekomen, die thans dusdanige afmetingen heeft aangenomen, dat reeds gesproken wordt van een ondergang der katoencultuur tengevolge van gebrek aan arbeidskracht. Dit mag in vele opzichten overdreven zijn, een feit is het, dat de arbeidskosten en de arbeidsmoeilijkheden aldaar zeer gestegen zijn, waardoor de kostprijs der katoen belangrijk verhoogd is geworden. Deze kostprijs is tevens gestegen tengevolge van de noodzakelijkheid van het toenemend gebruik van meststoffen. Genoemd Jaarboek zegt: „Commercial fertil-„izers are extensively used in the producing of cotton in „the South-eastern „States.... After labor, it is the most „important factor in the cost of producing cotton in these „Eastern States."

„The variation in the net cost of lint cotton (het gezui-„verd product) per pound on 783 farms illustrates the wide „range of costs". Opgegeven worden „12 cents—$ 3.78

„per pound lint. One half of the cotton costs 35 cents and „less. The bulk of cotton, 85 per cent, was produced at a „cost up to 50 cents per pound."

Britsch-Indië

In „Handelsberichten" No. 828 van 25 Januari '23 komt het volgende bericht omtrent den katoenoogst in Britsch-Indië voor:

De volgende officieele gegevens, ontleend aan „The Indian Trade Journal", hebben betrekking, zoowel op de vroege als op de late katoensoorten; zij zijn gebaseerd op rapporten, loopende tot begin December 1922, welke ontvangen zijn uit de Britsche provincies en de Inlandsche staten, die gezamenlijk de geheele katoenstreek van Britsch-Indië omvatten. Het totale met katoen beplante oppervlak bedroeg toen 19.845.000 acres tegen 17.876.000 acres op denzelfden tijd in 1921; een vermeerdering dus van 11 %. Vergeleken met de slotraming over 1921 (18.436.000 acres) komt men tot een vermeerdering van 8 pCt. De schatting begin December 1922 van de totale oogstopbrengst bedroeg 4.799.000 balen van 400 lbs. tegen 4.336.000 balen op denzelfden tijd in 1921, eveneens een aangroei toonend van 11 pCt. Ook de vergelijking met de slotraming van den oogst in 1921, welke 4.464.000 balen bedroeg, toont een aanwas van 8 pCt.

Het meergenoemd Jaarboek zegt over de katoencultuur in Indië o.m.: „The area denoted to cotton in India equals „about two thirds of the area planted in the U. St., but the „low yields per acre return a total crop about one third as „large."

Van de 11.000.000 ton bedragende katoenzaadproductie der wereld levert Britsch-Indië 2.000.000 ton.

Egypte

In Egypte bepaalt de katoencultuur zich tot de Nijldelta en een smalle strook langs deze rivier waarvan $^1/_3$ met katoen beplant wordt. Het totaal met dit product beplant oppervlak bedraagt ongeveer $^1/_{20}$ van dat der V. St., de hooge opbrengsten per akker zijn echter oorzaak dat de oogst $^1/_{10}$ van die van Noord-Amerika bedraagt.

In de Soudan wordt thans „the Gezira Irrigation Project" uitgevoerd. Er wordt een dam in de Blauwe Nijl gemaakt bij Makwar, ongeveer 170 mijl bezuiden Khartoum gelegen, waardoor 100.000 akkers jaarlijks met katoen kunnen worden beplant. Whitaker (1923) voegt daaraan nog toe: „with unlimited scope for extension."

Mesopotamië

Whitaker zegt omtrent de katoencultuur in Mesopotamië: „Cotton growing is a developing industry and it is „estimated that Mesopotamia could yield 300.000 bales „annually if sufficient labour is forthcoming". Het is echter niet slechts het werkvolk waarvan deze uitbreiding afhankelijk is, ook het irrigatieplan Willcox speelt daarbij een zeer groote rol. Zoolang dat plan niet is uitgevoerd staat de landbouw daar bloot aan overstroomingsgevaar (dit jaar is reeds tweemaal tengevolge van het buiten de oevers treden van den Euphraat den landbouw aanzienlijke schade toegebracht).

Andere Britsche koloniën

Noord-Amerika streeft ernaar het op haar bodem gewonnen ruw materiaal zooveel mogelijk zelf te verwerken, om welke reden het de textielfabrieken uitbreidt en vermeerdert. Mede tengevolge van dit dreigend gevaar tracht Engeland in zijn groot koloniaal gebied de katoencultuur met kracht uit te breiden. In Bull. No. 386 October '20 van het Dep. of Agr. te Salisbury in Rhodesia schrijft H. W. Taylor o.m. het volgende:

„The cost of production in America last year was 24 „dollar cent per pound, and that of picking had worked „out 5 dollar cent per pound. *The figures for the American „crop are quoted, as that country supplies 85 per cent of the „cotton used in Great Britain.... In order to increase the „supply of raw material the Empire Cotton Committee is „making every effort to establish cotton growing in every „part of the British Empire where conditions are favourable „for cotton production* [1]).... The two determining factors

[1]) Cursiveering door mij. P.

„in cotton production are soil and climate. The soils which „give the best of cotton are sandy and clay loams and „*alluvial* [1]) soils".

G. A. Lowry schrijft in de „Journal of the Royal Society of Arts" van 20 April '23 o.m.:

„In view of the extremely high price of cotton and the „likelihood that it can never return to its former low level „— because of the boll weevil and the shortage and grow- „ing inefficiency of negro labour in de southern states — „it might be well for those endeavouring to raise cotton in „the Soudan and other British Possessions *to know some of „the mechanical difficulties met in an endeavour to lighten „the labour costs in cotton production*" [1]). Hij schrijft aan het slot: „Handpicking has degenerated from 400 lbs per „day per hand (before abolition) to very little above 75 „lbs per day for the average (at present); *so a mechanism „which will even bring it up to the original amount would be „a great gain providing it will do the same thing for the hoe- „ing*" [1]).

Zuid-Amerika

Katoen groeit in Zuid-Amerika tot 28 grd. Z. Br. Hierdoor komt het noordelijk deel van Argentinië voor die cultuur in aanmerking. In verband hiermede wijs ik op een recent bericht in de Duitsche bladen, volgens hetwelk Hugo Stinnes aldaar groote stukken land heeft aangekocht, welke hij hoofdzakelijk voor de katoencultuur bestemd heeft.

Het groote katoenland der toekomst, wordt Brazilië genoemd. August Grieder haalt in een artikel [2]) over deze cultuur in dit land een uitspraak aan van Prof. Dr. A. Oppel (1902) die schrijft: „Sollte aber einmal aus irgendei- „nem Grunde Mangel an Rohstoff eintreten, so würde „kein Land seiner Naturlage nach besser imstande sein „in die Bresche zu treten, als Brasilien; denn man kann „die Pflanze im ganzen Lande ziehen." Dit mag overdre-

[1]) Cursiveering door mij. P.
[2]) „Der Tropenpflanzer" Oct. 1922.

ven zijn, vaststaat dat dit gewas in een groot deel van Brazilië uitstekend slaagt. De slechte toestanden zoowel op landbouwkundig als ander gebied maken, dat tot heden deze cultuur niet tot volle ontwikkeling is gebracht. Grieder haalt verder een uitspraak aan van Dr. W. W. Coëlho de Souza, Superintendent van de katoenafdeeling van het Departement van Landbouw in Rio de Janeiro, die zegt: „Brasilien, speziell der Norden, ist, vom land- „wirtschaftlichen Standpunkte aus betrachtet, im Ver- „gleich mit den Vereinigten Staaten von Nord Amerika „um 60 Jahre zurück. Heute noch betreiben wir die glei- „che Landwirtschaft, wie sie in jener Epoche unsere „Baumwollanbauer gekannt."

De streek waar op het oogenblik veel katoen met gunstig resultaat verbouwd wordt is gelegen tusschen den evenaar en 6 grd. ten zuiden van dezen. Aan de kust komen streken voor met eenzelfde klimaat als dat van Suriname; de regenval is echter anders. Zoo schrijft Mr. W. J. van Balen in zijn mooie werk: Zuid-Amerika (1920): „Het „klimaat van Pernambuco, dat in vroegere tijden even- „eens vochtig was, heeft door het gestadig verdwijnen der „bosschen een wijziging naar den drogen kant ondergaan; „de regentijd laat daar, als in den geheelen Noord-Oost- „hoek, soms maanden op zich wachten, waarbij inmiddels „de aarde in stof overgaat en de bevolking met paniek ge- „slagen wordt; komt de bui dan eindelijk, dan valt er „veel te veel water ineens."

Maar ook meer landwaarts plant men katoen en hier schijnt de regenval meer gelijk aan dien van Suriname te zijn [1]).

Een der eerste factoren voor het slagen van de katoencultuur is, dat tijdens of na het in zaad schieten geen zware regenbuien voorkomen, die den oogst doen mislukken.

De uitgestrekte humushoudende vlakten aan de kust verschaffen de cultuur een zeer gunstigen voedingsbodem.

---

[1]) De regenval in het Amazone-gebied bedraagt jaarlijks 2000 mM. Bezuiden dit gebied komen tijden van langdurige droogte (secca's) voor.

Ondanks het lage peil waarop de landbouwers in het noorden zoowel als in het noord-oosten van Brazilië staan, wordt aangenomen, dat aldaar de gemiddelde opbrengst per H.A. aan ongezuiverd product 1450 K.G. bedraagt, hetwelk overeenkomt met een opbrengst van 480 K.G. lint. Grieder schrijft dan verder: „.... und auf nährstoff- „reichen, bewässerbaren Böden ist eine Ernte pro Hektar „von 2400 bis 3000 KG. Samenbaumwolle bzw. 800 bis „1000 K.G. reine Fäser nichts aussergewöhnlich."

Wil de katoencultuur zich snel ontwikkelen dan is daarvoor nog veel arbeid en organisatie noodig.

Grieder schrijft: „Die Hauptanforderungen dabei sind:

„1. Aufwendung grosser Kapitalien, zwecks Errichtung „vollständiger Einrichtungen;

„2. dem Mangel an fortgeschrittenen Arbeitern ist „durch Einführung geeigneter landwirtschaftlicher Ma- „schinen, speziell von Tractoren zu begegnen, um so mehr „als auch die Zeit zur Bestellung grosser Ländereien durch „menschliche and tierische Kräfte allein zu kurz ist, *d.h. „möglichst in allen Kulturarbeiten, von der Ackerbestellung „bis zur Entkernung ist der Mensch durch die Maschine zu „ersetzen....*" [1]).

Vooral de Staat Sao Paulo biedt deze cultuur zeer gunstige voorwaarden. Volledigheidshalve meen ik er op te moeten wijzen dat in vele der ook overigens voor katoen geschikte streken in Brazilië tijden van langdurige droogte voorkomen, waardoor zonder irrigatie het risico der cultures aldaar veel te groot is.

Het "Bull. of the Pan-American Union" van Januari '23 bevat een artikel: Irrigation in Brazil, van I.W. McConnel.

Gedurende 10 droge jaren viel in Ceara gem. 613 mM.,
„ 5 natte „ „ „ „ „ 2.316 „ ,
„ 54 normale „ „ „ „ „ 1.499 „ ,
terwijl de gemiddelde regenval over 69 jaren 1420 mM. bedroeg.

Aan buitenlandsche firma's is thans opdracht gegeven tot het bouwen van de volgende dammen:

---

[1]) Cursiveering door mij. P.

	Topleng-te in M.	Hoogte in M.	M³. capaciteit der basins.
Poço dos Paus	600	65	1.000.000.000
Oros	450	50	2.500.000.000
Piranhas	350	50	340.000.000
Pilões	450	20	200.000.000
São Goncalo	400	20	20.000.000

Tevens worden door die firma's de irrigatiekanalen met de noodige verdeelwerken aangelegd. Men hoopt in 5 jaren dit groote werk gereed te hebben. „The land to be „placed beyond the effect of the drought is a great and „beautiful country, with established seaports and recog- „nized busines systems.

„Its cotton alone is a potentiel resource. Its climate is „as attractive and its soil as fertile and productive as that „of the Southern California."

Ik wijs verder op de mogelijkheden die Peru en Venezuela de katoencultuur bieden. In „Handelsberichten" van 24 Mei '23 wordt in een mededeeling van H. Ms. Gezantschap te Caracas gewezen op de gunstige eigenschappen van een Peruaansche katoensoort „Tanguïs" genaamd voor Venezuela.

Ons koloniaal gebied en de katoencultuur

Het is een belang onzer textielindustrieelen het ruwe product geheel of gedeeltelijk in ons koloniaal gebied te winnen.

Oost-Indië

Ik geloof als vaststaand te mogen aannemen, dat in ons koloniaal gebied in Oost-Indië geen streken — behalve wellicht op Flores — worden aangetroffen, welke de katoencultuur bijzonder gunstige voorwaarden bieden, zoodat dit gebied voor goedkoop produceeren van katoen over het algemeen niet in aanmerking komt.

West-Indië

De kleine eilanden hier buiten beschouwing latende is het hier de plaats na te gaan in hoeverre Suriname zich voor de katoencultuur leent. Hierbij wil ik de meer landwaarts gelegen streken waar de regenval voor deze cultuur ongunstiger is en het grondtype in vruchtbaarheid onderdoet voor het kustgebied buiten bespreking laten temeer waar in die streken nooit een plantage-katoencultuur heeft bestaan. Ik wil alleen aanstippen, dat volgens zeer voorloopige proeven de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat die cultuur daar kans van slagen heeft.

Zooals ik boven reeds zeide, is een deel van het kustgebied der kolonie eertijds van beteekenis geweest voor de katoencultuur. In dit gebied komen zeer uitgestrekte met gras en biezen bedekte streken voor, waaronder er zijn van zeer groote vruchtbaarheid. (Zie „de W.-I. Gids" van Dec. 1922) [1]) Moeilijkheden met werkvolk waren in hoofdzaak aanleiding, dat deze cultuur aldaar niet langer met vrucht kon worden gedreven. Het rapport der Studie-Commissie van het Suriname Studie Syndicaat zegt op blz. 105 van deze cultuur o.m.:

„Suriname heeft een niet scherp genoeg gemarkeerd „droog seizoen. Zware regenbuien tijdens of na het in „zaad schieten kunnen den oogst doen mislukken en dat „risico komt ons voor er vrij groot te zijn, afgezien van de „ernstige plagen, waardoor de cultuur bedreigd wordt. „Het bezwaar van ontijdige regenbuien moet voorheen „ook dikwijls tot teleurstelling hebben geleid, tenzij het „klimaat zich in den loop der jaren gewijzigd mocht hebben".

Risico loopen alle cultures; in de Zuidelijke Staten van Noord-Amerika zijn het de nachtvorsten, ontijdige regenbuien en insectenplagen, die daar de katoenvelden bedreigen.

Ik meen een oogenblik het gevaar der ontijdige regen-

[1]) De Encycl. van N. W.-Indië zegt omtrent de katoengronden in Suriname: „De beste gronden voor de katoen cultuur waren de biri-biri-landen, „lage met biezen begroeide vlakten en parwalanden, welke ingepolderd „werden en drooggelegd."

buien aan de kust van Suriname even te moeten nagaan. Vergeten dient niet te worden dat het aantal regendagen aan de kust, vergeleken met dat van het verder van de kust gelegen gebied, betrekkelijk gering is en de seizoenen scherper afgeteekend zijn. Ik acht het voor de waarde van dit opstel gewenscht den regenval van Nickerie — 1907 t/m 1918 — te vermelden. De cijfers volgen hieronder. Daarbij dient in aanmerking te worden genomen, dat de droge tijd ongeveer medio Augustus invalt en gewoonlijk in November of December eindigt, terwijl in Maart het aantal buien wederom afneemt.

Jaar.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Maart.
1907	44	83	2	78	58	378
1908	336	51	46	51	105	200
1909	216	37	28	16	140	144
1910	197	44	30	54	272	127
1911	84	—	52	98	73	284
1912	67	72	10	103	213	10
1913	32	58	18	27	247	44
1914	136	84	33	102	82	114
1915	77	9	11	49	147	37
1916	304	34	24	67	274	64
1917	174	256	19	49	182	170
1918	29	4	13	23	104	134

Over 1919 kon ik geen cijfers vinden, voor 1920 echter wel; deze zijn:

102 39 23 36 75 66

De gemiddelde regenval in Nickerie bedraagt jaarlijks ruim 1800 m.M., terwijl die meer landwaarts 2300 m.M. bedraagt.

Gegevens omtrent het aantal en de grootte der buien konden mij niet worden verstrekt.

De cijfers toonen aan dat er jaarlijks drie maanden met weinig risico zijn voor het in zaad schieten en oogsten van het product.

Voor ik verder ga meen ik de aandacht te moeten vestigen op een recent berichtje in een der Surinaamsche bladen:

„Per jongste mailboot uit Nickerie ontving het land-„bouwdepartement een partijtje katoen van ongeveer „1250 K.G., geteeld op het proefveld in Nickerie. Voor „zoover wij er over oordeelen konden is de kwaliteit schit-„terend, het product ruim (de beplante oppervlakte was „slechts vier akkers) en de kosten ruimschoots dekkend.

„Een monster Amerik. katoen, dat ons daarneven ver-„toond werd, legde het daarbij af.

„Het partijtje zal naar Amerika verscheept worden, „waar er om gevraagd is. In Amerika zou in sommige „kringen wel geneigdheid bestaan de katoencultuur hier „te ondernemen, wanneer het produkt goed blijkt te zijn „en de kosten niet te hoog, welke beide voorwaarden aan-„wezig zijn.

„Eenige Amerikanen hebben reeds op Nickerie en Co-„ronie het oog geslagen voor deze kultuur".

De leider der katoenproeven in het Matappicagebied in de kolonie deelde mij mede, dat voor een geheel middels handenarbeid gedreven katoencultuur in Suriname één man per 4 akkers (1.7 H.A.) noodig is.

Een katoencultuur in Suriname behoeft niet af te stuiten op gebrek aan werkkrachten daar deze van Java in voldoende hoeveelheid onder contract te verkrijgen zijn. De arbeidskosten zijn echter hooger dan op Java, maar lager dan in de meeste katoenverbouwende streken der wereld. De katoencultuur eischt op een oogenblik veel handenarbeid en daarom is het logisch, dat zij in een gemengd bedrijf wordt opgenomen. De ontwikkeling van een mechanisch gedreven katoencultuur heeft de aandacht der landbouwtechnici in hooge mate getrokken. We mogen als vaststaand aannemen, dat de voor die cultuur noodige grondbewerking vrijwel geheel machinaal kan geschieden, terwijl volgens berichten ook het machinaal oogsten op loonende wijze mogelijk schijnt te zijn. In de „Scientific American" van Maart '22 komt een beschrijving voor van „the succesful Cotton Picker". Ik zal er het een en ander uit aanhalen.

„The cotton industry, in which human labor has played „the important rôle for the 4000 or more years that cot- „ton has been picked by hand, promises to become revo- „lutionized by the advent of an electrically operated pick- „er which has recently been perfected and placed in „practical operation on a plantation, at Little Rock, Ar- „kansas, in the heart of the Northern cotton belt.

„This new electric device makes it possible for a person „to gather from 400 to 700 pounds of cotton a day, as „compared 70 to 150 by hand". De uitvinder is Stuckenborg uit Memphis, Tenn. U. S.

„L'Agronomie coloniale" 1922, blz. 399 wijst op de beteekenis dezer uitvinding voor streken langs de Niger en in Cambodja, waar door deze vinding de mogelijkheid van het totstandbrengen eener groote katoencultuur geopend wordt. Het artikel zegt o.m.: „Cette cueilleuse est remar- „quable par la rapidité avec laquelle elle travaille" en wijst erop hoe jaarlijks voor millioenen aan katoen verloren gaan door te laat oogsten tengevolge van gebrek aan arbeidskrachten.

De machine van Stuckenborg wordt geëxploiteerd door de Intern. Gener. Electr. Cy.

Omtrent de bestrijding der gevreesde spanrupsen lezen wij in het Verslag van het Landbouwdepartement in Suriname over 1921: „In Juli tijdens den bloei trad in enkele „gedeelten van het veld de hier vroeger zoo gevreesde „spanrups op. Door tijdige bestuiving der katoenplanten „met parijsch groen en kalk 2 op 6 werden de rupsen vol- „komen bestreden".

In verband hiermede verwijs ik naar het interessante artikel van den Gouv. entomoloog in Suriname, den heer A. Reyne getiteld „Bestrijding van schadelijke katoeninsecten", voorkomende in het landbouwkundig tijdschrift West-Indië van Juli 1921.

Gezien de omstandigheden waaronder het insect in de Zuidelijke Staten van Noord-Amerika leeft, schijnt mij het bollweevil gevaar voor het kustgebied van Suriname niet groot.

Britsch-Guyana (*Demerary*)

Volledigheidshalve meen ik nog het een en ander over de thans verlaten katoencultuur in Britsch Guyana te moeten mededeelen.

Eerst onder Hollandsch — maar vooral later onder Engelsch bewind — is in het tegenwoordige Britsch-Guyana katoen een belangrijk uitvoerproduct geweest. Volgens Rodway (Guiana. London 1912) bedroeg die uitvoer in 1799 3.593.053 lb, in 1801 7.622.942 lb.

Op blz. 255 zegt hij:

„A century ago cotton was the principal export of De-„merara and Berbice, its importance having been much „increased when the British took over these colonies in „1796. *From the mouth of the Demerara to the Corentyne a „continuous line of this handsome shrub was under cultivat-„ion* [1]) which, in the new empolders, still impregnated „with salt, flourished to perfection: In 1807, however, „when the slave trade was stopped, further increase beca-„me impossible, and then came a drop in price from the „competition of the Southern States.... Ultimately cot-„ton fell off to nothing, and though it was attempted to „reintroduce its cultivation during the American war, „this was not a success. *There are no particular reasons „why it should not be revived* [1]) except the scarcity of la-„bour, which might prevent a crop from being picked at „the proper time. A week or two makes little difference to „the sugar-canes, but cotton would be blown away if not „picked to the day".

Volgens „The Encyc. Brit". hebben de proeven door „the Board of Agric." in Britsch Guyana met Sea-Island katoen genomen geen bevredigende resultaten opgeleverd en het is aldaar tot heden niet gelukt een hybride te maken van zwaar dragende inlandsche katoen met Sea Island, die resistent is tegen „anthracnose and boll-rot". (Zie W. R. Dunstan-Papers and reports on cottoncultivation 1911).

Dit neemt niet weg, dat de proeven tot heden met Sea-

[1]) Bij overname gecursiveerd. P.

Island katoen in Suriname genomen hoopvol stemmen. Groote proefaanplantingen zijn gedurende eenige jaren noodig onder leiding van ter zake kundige menschen, terwijl evenals in het naburige Demerary getracht moet worden soorten te kweeken, welke naast een hooge productie groote marktwaarde bezitten en tevens zooveel mogelijk resistent zijn tegen ziekten.

Conclusie

Rekening houdende met alle kansen, mag m.i. worden geconcludeerd:

dat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat een loonende katoencultuur in Suriname is tot stand te brengen;

dat een soort kan worden verbouwd, welke een hooge marktwaarde bezit;

dat het land zich leent voor een grootendeels mechanisch gedreven cultuur, waardoor de opbrengsten per vlakteëenheid, die welke tot heden verkregen werden, belangrijk kunnen overtreffen.

NASCHRIFT

In het tijdschrift „United Empire", „The royal colonial institute journal" van Juli 1923 komt een interessant artikel voor over Tanganyika Territory van Capt. J. P. Tolland.

Tanganyika Territory bestaat uit een deel van het oude Duitsch Oost-Afrika, welk deel thans onder Engelsch bewind staat. Onder de uitvoer producten wordt katoen genoemd. Het land kan volgens schrijver een der belangrijkste katoenproduceerende landen der wereld worden. In 1913 werd dit product over een oppervlak van 32.000 acres door Europeesche planters, over 37.500 acres door inlandsche planters geplant.

Uit het rapport van een vertegenwoordiger van „The Empire Cotton Growing Committee" haalt schrijver het volgende aan:

„The Rufiji (Roefidsji) District is said to comprise some „of the finest cotton lands in the world. On the banks of

„the river are flats and bottoms with soil of wonderful „depth and richness, covered only with elephant grass, „and therefore very easily cleared.... In my opinion these „vast riverine bottoms could only be adequaetely deve- „loped by European capital. The country is suitable to „the use of steam ploughs and improved machinery, and, „if European capital is to be invested in cotton cultiva- „tion in Tanganyika this is the area that I recommend for „the purpose.... No area offers larger returns from cot- „ton cultivation than does this." De Rufiyi Rivier is over een afstand van 80 mijlen voor lichte stoomers bevaarbaar.

's-Gravenhage, Juni 1923

WAPENS EN MOTTO'S

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Evenals het officieele wapen in de kolonie Suriname het Nederlandsche is, evenzoo wordt in de kolonie Britsch Guyana (omvattende de drie vroeger Nederlandsche koloniën *Demerara, Essequibo* en *Berbice*) officieel het wapen van Groot-Brittanië en Ierland gebruikt. Maar daarnaast heeft Britsch-Guyana zijn eigen zinnebeeld. Feitelijk kan men van een wapen niet spreken — immers het Rijkswapen is het geldende wapen — doch van een blazoen met een devies. Het is het bekende zeilend driemastschip omgeven door een band, waarop het motto „Damus Petimusque Vicissim", gedekt door een kroon. Dit motto is ontleend aan Ars Poetica 11 van den Romeinschen dichter Horatius: „Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim" beteekenende: „Dit recht eischen wijzelf en staan wij op onze beurt toe."

Hij die dit motto aan de kolonie schonk was Sir Benjamin D'Urban, sedert 1824 Lt. Gouverneur van Demerary en Essequibo, die bij de vereeniging dezer koloniën met Berbice in 1831 benoemd werd tot Gouverneur over de vereenigde koloniën met den titel van „Governor and Commander in chief in and over the colony of British Guiana, comprising the colonies of Demerara [1]), Essequibo and

[1]) Voor het eerst vinden wij hier in een officieel stuk den thans nog gebruikelijken naam Demerara, inplaats van het vroegere Demerary, welke

Berbice, and their dependencies; vice admiral of the same colony etc".

Het motto is zeer toepasselijk. Beladen schepen brengen de voortbrengselen van het land weg om andere zaken daarvoor terug te brengen — wij geven en nemen. —

Het zeilschip komt ook voor op de postzegels van Britsch-Guyana. Echter ontbreekt daar het devies. Doch op de met zegel ingedrukte briefomslagen staan driemaster en devies beide afgebeeld (zonder kroon).

Een rijk beladen koopvaardijschip heet in het Engelsch „*Argosy*". Argosy is een zeilschip van de grootste soort, zooals ze in de tijden van koningin Elisabeth werden gebruikt.

De „Argosy Printing Co" in Georgetown, die de gouvernementsdrukker is, en het dagblad „The Daily Argosy" uitgeeft, voert dan ook het bedoelde motto.

Op tal van uitgaven en geschriften wordt in Britsch-Guyana het scheepjeswapen met motto gevoerd.

Men ziet, de Engelsche regeering is ruimer van opvatting geweest dan de Nederlandsche. De ondervinding heeft nu eenmaal geleerd dat er behoefte bestaat aan een afzonderlijk zinnebeeld voor ieder der koloniën.

Het voeren van een zoogenaamd blazoen of wapen is zoowel door de Nederlandsche regeering als door het Koloniaal Bestuur bij verschillende gelegenheden bestreden. „Toch is de vraag" — zegt Mr. G. J. Fabius — [1]) of dit standpunt op den duur kan worden volgehouden. Engeland —zegt genoemde schrijver — in zooveel opzichten de baanbreker in vragen van Staatsrecht — heeft dat zoo ingezien.

Ten aanzien van de onderscheidingsteekenen zijner koloniën heeft men reeds lang met het strenge souvereiniteitsbeginsel gebroken en eenig nadeel is daaruit nimmer voortgevloeid. En waarom zou het voeren van een eigen wapen door de rijksdeelen voor een souvereiniteitsbeginsel nadeeliger kunnen zijn dan in het moederland,

---

laatste naam in Suriname herhaaldelijk, soms ook in officieele stukken, wordt gebezigd.

[1]) Encyclopaedie van Ned. West.-Indië, blz. 732 vlg.

waar iedere provincie en iedere gemeente haar eigen blazoen heeft.

Terecht zegt Jhr. L. C. van Panhuys [1]) dat een regeling van het wapen het best zou kunnen geschieden bij K.B. de Hooge Raad van Adel gehoord (n.l. door wijziging van het K.B. van 23 April 1919, Staatsblad 181), te meer waar de Regeering zelf in het gebouw waarin het Ministerie van Koloniën is gevestigd in het in 1920 in gebruik genomen nieuwe bijgebouw het ambtelijk niet bestaande Surinaamsche wapen heeft doen aanbrengen en ook op den van Regeeringswege vervaardigden bladwijzer van den catalogus van de derde jaarbeurs te Utrecht, voor Suriname het zeilende schip als wapen is afgebeeld.

Het is — zegt Mr. Fabius — het karakter en in het bijzonder de koloniale politiek der Britsche natie, om evenals vóór haar het Romeinsche volk, ook voor nieuwe wijn gaarne oude vaten te behouden en zij heeft daarom voor Britsch-Guyana het oude scheepswapen laten voortbestaan.

Bij verschillende gelegenheden en in geschriften heb ik de wederinvoering van het Surinaamsche wapen bepleit, toen na mijn artikelen in de West van 1910 over het wapen van Suriname het Bestuur, na ruggespraak met het Opperbestuur in 1911, een einde maakte aan het vrij algemeen ambtelijk gebruik van het Surinaamsche wapen in de kolonie [2]).

Men heeft een goede gelegenheid om hiertoe over te gaan laten voorbijgaan n.l. 27 Februari 1917, toen de dag herdacht werd, waarop de kolonie Suriname voor 250 jaar aan Nederland kwam.

Zal het zilveren regeerings jubileum van H.M. de Koningin op 31 Augustus 1923, thans de wensch in vervulling doen gaan?

Paramaribo, 20 Juli 1923.

---

[1]) „Een afzonderlijk wapen van Suriname en Curaçao". West.-Ind. Gids 1919, deel I, blz. 174/76.

[2]) Voor het eerst verscheen het wapen van het Koninkrijk der Nederlanden weer op het Gouvernements Advertentieblad van 7 Maart 1911, No. 21.

DE BRIEVEN VAN GOUVERNEUR VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK AAN DIRECTEUREN DER SOCIETEIT VAN SURINAME UIT HET JAAR 1684

MEDEGEDEELD DOOR

MR. R. BIJLSMA

I

Op het einde van November 1683 aanvaardde Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck het gouvernement over de kolonie Suriname. De heer van Sommelsdijck, markies van Châtillon-en-Bazois enz., oud-kolonel der ruiterij in het Staatsche leger, deelgerechtigde in de Societeit van Suriname, was destijds 46 jaar oud.

De nieuwe gouverneur had een uitgebreid gezag; zijne bevoegdheid was omschreven in het Octrooi van 1682, door de Staten-Generaal betreffende Suriname vastgesteld, en in de daarbij aansluitende instructie. Volgens deze regeling kwam aan den gouverneur het hoogste gezag zoowel in civiele als militaire aangelegenheden toe; in zaken van aanbelang was hij echter verplicht den Raad van Politie bijeen te roepen en de door dit college bij meerderheid van stemmen genomen besluiten ten uitvoer te leggen. De gouverneur presideerde zoowel in den Raad van Politie (waaraan tevens de crimineele rechtspraak was opgedragen) als in den Raad van Civiele Justitie.

Aanvankelijk voerde Van Aerssen het bewind alleen; de bepaling van zijn instructie, die de verkiezing van Raden van Politie voorschreef, liet hij voorloopig onuitgevoerd en het duurde tot Mei 1684 voor dit college de eerste maal bijeen kwam.

Van de verscheidenheid van zaken, waarmede de landvoogd zich had in te laten, vinden wij melding gemaakt

in de brieven, door den Gouverneur aan Directeuren der Societeit van Suriname te Amsterdam geschreven; deze brieven zijn bewaard gebleven in het Archief der Societeit, dat geborgen is op het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage.

Een goed overzicht van hetgeen Van Aerssen tijdens zijn bewind heeft verricht geeft het opstel over hem van de hand van den heer H. v. Breen, gepubliceerd in het Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde. Jaargang 16 (1901); de schrijver heeft voor deze studie de reeks missiven van den gouverneur aan Directeuren geraadpleegd. Desniettemin meenden wij, dat de lezers van de W. I. Gids belang zouden stellen in een weergave van de bewoordingen, waarin de doortastende landvoogd zelf van zijn bedrijf bericht heeft gegeven; wij vestigden daartoe onze keuze op de brieven uit zijn eerste bestuursjaar.

Van Januari 1684 is de eerste, naar patria verzonden, missive gedateerd; het stuk is door Van Aerssen eigenhandig geschreven. De latere brieven zijn in het schrift van zijn secretaris Adr. de Graeff, onmiskenbaar naar minuten, door den gouverneur zelf gesteld [1]).

[1]) Eene merkwaardigheid bij deze bescheiden is de formule, die Van Aerssen gewoon is aan zijne onderteekening toe te voegen, luidende: „Sedert de blanc seings"; deze woorden worden ook wel aangetroffen onder stukken van de hand van den Gouverneur zelf. Hoewel in de litteratuur over de Van Aerssen-periode en in reproducties van zijne handteekening niet verzuimd is de formule bij te voegen, bleef — voor zoover ik weet — eene verklaring ervan achterwege. Het mocht mij gelukken den zin dezer woorden op te sporen; zij vinden hunne verklaring door eene akte, opgemaakt in het jaar 1661 voor Raden van het Hof van Holland. Een afschrift dezer akte is bewaard in de collectie papieren der familie Van Aerssen, welke verzameling thans berust op het Algemeen Rijksarchief (Inventaris n°. 65).

Uit het document blijkt, dat destijds door Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck voor een bepaald doel en tot een beperkt aantal schuldbekentenissen in blanco met zijn handteekening waren afgegeven; blijkbaar waren deze schuldbekentenissen nagemaakt — althans er werd door Van Aerssen eene verklaring afgelegd, dat hij voortaan alle dergelijke stukken òf voor een notaris zou verlijden òf eigenhandig zou schrijven met de toevoeging, dat zij waren opgemaakt „sedert de blanc signés". Het gebruik der formule is hem toen tot een gewoonte geworden en geregeld treffen wij haar onder zijn handteekening aan, somstijds — bij in het fransch gestelde brieven — in de bewoordingen „depuis les blancs seings".

Aan de gouverneursmissiven waren steeds verschillende bijlagen toegevoegd, waarheen in den text der brieven verwezen placht te worden; wij hebben aan deze bijlagen enkele aanteekeningen ontleend ter verduidelijking van den inhoud der missiven.

Uyt Parimaribo de 16 January 1684.

Edele Groodt Achtbaere Heeren,

Den Almachtigen en goeden Godt van harten gedanckt ende gelooft sijnde, wegens sijnne goedertierene protextie, bijstandt en conservatie so sichtbaer gebleecken in ons geleij herwardts, als mede sedert ons verblijf alhier: Sal ick haer Edele Groodt Achtbare niet ophouden met het verhael van circumstantien van geen ofte kleyn belang op onse reyse herwardts voorgevallen. Wij sijn alhier gearrivert de 23 November des verleedene jaers 1683 hebbende oover boort geset dry persoonen en een kintje, welck verlies ons so veel te meer smerdt, dat daer onder is begreepen onse franchen doctor ende predicant de Heer Albus meriterende geestimert en bemindt te zijn geweest wegens alle sijnne goede qualiteyten, sulcks wij hier nu sijn gebleeven als schaepen sonder harder in het geestelijcke, de ganche colonie werdende bedient door de Heer Baselier alleen, op de Sandtpundt woonachtigh, tien groote mijlen van hier, ende de geheele reviere van de Camoine [1]) over de veijfendartigh ofte veertigh mijlen bewoondt sijnde, ganse ontbloodt van leeringen, stichtingh ende Goddelijck consolatie. Verhoope geene beweeghredenen meerder van nooden te sullen hebben om in dese beklagelijcke staedt door U. E. G. A. op het alderspoedichste te minste met twee bequaeme predicanten te weeten met eene hollandtsche ende eene franche te werden versien, onse franche gemeijnte merkelijck staende toe te neemen, ende men hier de meeste dienst van heeft sijnde meest ambachts luijden. Versoekende dat de Heere Satin [2]) serieuselijck door U. E. G. A. magh werden versocht aengemaendt ende aengemoedicht van alhier te senden alle timmerluyden smidts en kuypers; sullende met dat vertrouwen wegens de conditien bij dese occasie ende gelegentheyt aen de voorschreeve heer particulierelijck schrijven tot naeder onderrechtingh. De miserabele staedt in de welke ick dese collonie

[1]) Commewijne.

[2]) Gillis Sautijn, directeur der Societeit van Suriname.

hebbe gevonden, kan niet werden uytgedruckt veel weyniger door U. E. G. A. gelooft, sonder midelen, sonder credit, sonder cruydt ofte geweer, hebbende de commandeur de welckomst-schooten moeten leenen uyt de scheepen, en sonder mondtkost. Het fort totaliter vervallen, niet een eenigh geschudt dat op sijn afuydt staedt en dat een schoodt kan weederstaen, alle de magasijnen gansch vervallen, sonder dack deuren of te vensters, finalich eenen desolaten doedel om kordheydts wille, als sal blijcken uyt de nevensgaende staedt en inventaris, getekent bij de Heer commandeur Verboom, de commies Combe, en andere adjoncten daertoe genomineert en gesteldt. Maar opdat Haere E. G. A. hier door gepreoccupeert sijnde geen weersin en mochten krijgen in dese colonie, twiffele niet ofte sullen verstaen door particuliere haere brieven, waeraen ick mijn referer, dat alreede sulken veranderinge is geschiedt, dat meerder dan hondert ten hondert is verbeetert, versekerende Haere E. G. A. dat geassistert werdende naer eysch van slaeven eer het jaer ten eijnde sal sijn nogh wel een centje sal sijn verbeetert. Van alle de slaven sal ick de betalinge op het alder minste een derde pardt so niet de helft is contant doen genieten ende ontfangen, ja selfs wel contant connen bekomen voor de dry eerste scheepen, maer alsoo de midelmaetige planters oock wel wat dienen geholpen te werden sullen eenige op termijnen van ses maenden ende andere van anderhalf jaer aen de niewelingen moeten verkocht werden, op de voedt van het octroij, sullende hier wel sorge dragen datter geen banckroeten sullen vallen. Het gebreck van de slaven is hier so groodt, dat dit jaer meer dan een milioen pondt suycker is ofte sal werden verbrandt die niet en sullen konnen werden gemaelen. Versoeckende dier halven op den ontfanck deses nae de conjoncture van tijden in het vaderlandt, reflecterende op oorlogh ofte vrede een ofte twee scheepen op het alderspoedighste naer de Kuste van Africa gelieven afteverdigen om slaven, en uyt de naeme en vanweegen de gansche colonie seer errenstelijck versoekende dat geliven te resolveeren dat geene Calibarische slaven hier mogen werden gebracht [1]). Naer welcke twee schepen gelieven Haer E. G. A. van dry tot dry maenden met een schip van vijf hondert slaven te continueren, tot dat ick Haere E. G. A. anders sal informeren naar exigentie van saecken ende gelegentheyt van meerder ofte minder getalt soals alles sigh hier opdoet ende verthoont: kan in der waerheydt anders

[1]) Uit de landstreek Calabar, gelegen aan het oosteinde van de Bocht van Guinea.

niet oordelen ofte sal met Godts genadige seegen ende hulpe in korten its groodts hier uytwercken.

Het ongeluck van de provincie van Zeelandt en van de colonie is de trouloosheydt geweest van de Gouverneurs ende regeerders. die haere voordelen hebben gesocht ende gemaeckt tot koosten ende naedel van de gemene landtsmiddelen, de provincie van Zeelandt niet hebbende genooten het zesde part van haere gerechtigheden so van hooftgelden, ackergelden als uytgaande waeren wegens waeghgeldt, het geene mijn hier overvloedigh is geblecken en door de inwoonders selfs sonder dissimulatie is geseydt ende geadvouert, sulcxs dat niet alleen heerelijck souden hebben konnen volstaen van haer selven maer oock groote voordelen souden hebben genooten, verre van der bij te hebben ingeschoten, als bij haer werdt gedivulgeert en ick wel moedt gelooven uyt de staeltjes die ick hier sie ende hoore. Haere Edele Hoogh Mogende sijn leelijck misleydt geworden met het consenteren van sulcke favorable immuniteyten ende previlegien voor so een langen tijdt, sijnde het oogemerck alleen geweest van de machtige planters haer hier nogh de tijdt van thien jaeren onthouden, haere plantages uyt te putten ende als dan te gaen wandelen, elck naer sijn vaderlandt, sonder its te hebben gecontribuert: haer motieven van persuasien sijnde geweest de Indiaensche oorelogh waerdoor waren geruinert geworden, als sijnde oock de redenen die veele van haer hebben gebruickt om hare schulden niet te betalen en hebben hare suyckeren voor hare reekeninge naer het Vaderlandt gesonde met intentie ofte het hier met de colonie qualijck quame uyt te vallen haere crediteuren met een eerlijck banqueroutje te laten sitten. Daerentegen sijnde de waerheydt, dat meestendel van de planters door dese oorlogh sijn gebeneficiet geworden door de retraicte die sij hebben gegeven aen de vluchtige, genietende de dienst van de blancke ende den arbeydt van de swaerte, alsmede door de niewe plantages die sij in de Camoine, Pirica en Cottica hebben aangeleydt, die meerder suyckeren voorbrengen dan sij malen konnen. Eenige weynige hebbende alles verlooren, geene slaven hebbende konnen bekoomen, hebben inderdaet gemeritert begunstigt te sijn gewoorden, maer de andere hebben de Staedt bedrogen ende geabuseert, hier in opulentie, overdaet ende baldadigheyt in een nacht ofte twee meerder in de herbergen verterende dan alle haere lasten in dit gehele jaer waeren importerende ende bedroegen.

Het voorbij vaeren van de Groote Africaen is een seer notable

prejudicie ende schade voor de colonie geweest als oock sonder twijffel aen de E. W. I. Companie. Hierover hebben wij geen kost in de aerde konnen krijgen in de plandttijdt die nogh deurt en die door de ganche colonie door seer schaers is ende door de komste van slaven nogh vrij schaerser sal werden; want de voordelen van de suyckeren so considerabel sijn, dat alle de planters op suycker ende weynig ofte geen op kost arbeyden sulcks een necessiteyt is met den eersten eene plantage van vivers voor de aenkoomende scheepen met slaeven aen te leggen tot haer onderhoudt en verversinge als mede tot onderhoudt van de arbeyders ende ambachtsluyden ten dienste van de Societeyt gebruyck werdende, dat anders swaere onkosten souden wesen. Ende alhoewel ick wel hadde voorgenomen mijn soo haest niet te declareren wegens de gelegentheyt van het landt, so is het dat om uyt te wisschen sodanighe quade impressien als door het begin van dese brief Haere E. G. A. lichtelijck souden hebben konnen neemen, ick mijne voorgenomene resolutie sal brecken ende verclaeren dat genogsaem zijnde geinformeert door onderrichting als occulaire inspectie genomen hebbende, kan ick Haer E. G. H. versekeren alles boven vermoeden te hebben gevonden, so in vruchtbaarheydt, goedtheydt van climaedt ende suyverheydt van lucht, sijnde omtrent de twee maenden so van onse niewe aengekomene luyden als ouds inwoonders hier woonachtigh, wel omtrent de twalef hondert in getal sterck, maer een persoon gestorven, sulcks ick niet bedencken en kan uyt wat oorsaecke dese plaedts in so een quade reputatie is geraeckt, so het niet en is geweest uyt redenen van de quade regering en directie die hier is geweest. Om te beginnen Haer E. G. A. rekenschap te geven van het geene sedert mijnne aenkomste hier is voorgevallen, sal ick in so weynig regelen trachten te doen als doenelijck sal sijn, om de onuytspreckelijcke menighvuldige affairers die mijn gestadigh voorkoomen soo ordinarise als extraordinarise die geen ogenblyck interruptie en hebben van veyf ofte half sessen tot in de nacht toe. Op mijnne aenkomste alhier hebbe weynigh orders ivers ingesteldt gevonden, alsoo de Commandeur Verboom sigh excusert geene de minste conschap ofte verwittinge van dese geheele veranderinge van sijne heeren ende meesters de Heeren Staeten van Zeelandt te hebben ontfangen, oock geene missive van Haere E. G. A. de Heere van de Sociëteijt, maer alleen een briefje van mijn hem door Verhagen geleevert, aen dewelcke hij geen merder kredit en heeft konnen geven als sijn amploij ende

charge sulcks permittert. Hebbende nochtans op sijn credit laeten opmaeken eene redelijcke koordegarde daer de aenkoomende niewe militievoor een gedelte souden intrecken waervan wij seer goede ende groote dienst genieten. Niet tegenstaende de rugie moyelijckheydt ende confusie, van so weynighe preparatie en gelegentheijt te hebben gevonden op onse aenkomste, so tot logering van officieren als soldaeten en passagiers, als mede tot berging van onse provisie ende munitie, hebbe ick met alle man sooveel teweegen gebracht dat onse groote magasin onder dack is geraeckt ende alles gebercht.

Hebbende dan noodtsaekelijck geoordelt aen de Indiaennen onse vijanden te doen hebben eenige gevoelen van mijnne aenkomste hebbe ick ten eerst eene tocht geordonnert die oock door mijn is volvoerdt, maer schindt van onse komste verwittight sijnde hebben haer geretirert sonder haer te dorven verthoonen. hebben dan allenelijck veyf van haere kostplantages totaliter gedestruert, die de eenigste waeren die aen dese sijde van de reviere van Copename lagen, ende niet anders voor ons meer te doen staende bennen dan wederom gekoomen sonder vianden ofte vijandt gezien te hebben. Dese tocht heeft mijn dan occasie gegeven om de oude militie die [illegible]
ende geordonnert in het fort sigh in de waepenen te laten vinden gelijck oock is geschiedt. Alwaer ick haer hebbe kennisse gegeven van de verhandelinge van de colonie oock van mijnne intentie ende meijninge om in weijnigh daegen eene tocht te doen tegens de vijandelijcke Indianen. Ende de Societeydt, als ick oock niet geneegen sijnde, imandt tegens sijnne genegentheyt ende in wedersyn te houden; diegeene die in de dienst wilden continueren ende blijven souden werden getracteert op de selvige voedt als de niewe aengekoomene soldaeten, en dat die niet en souden willen bliven ten eynde desse tocht, ofte het niewe jaer dat binnen dry weecken soude beginnen als dan haer afscheydt soude werden gegeven. Dan door eenige uyt de trop haer afscheydt overluydt werdende geeyst, hebbe ick haer dit voorgeslagen ende gesecht: Dat die nu haer afscheydt absoluydt begerden ende so weynigh liefde ende genegentheyt aen de colonie ende Societeyt quamen te betoonen van eene tocht te weygeren, ofte de dienst van dry weecken, dat de sodanige die kosten bekoomen op dese naervolgende conditien, te weeten met afstandt te doen van de elf verscheene maenden en ettelijcke daegen ten profijte van de Societeydt, als mede het sederen van haere kleyne huysies, die bij haer wierden bewoondt, tot inquartiering van onse oude sol-

daeten, haer wel serieuselijck vermaenende hierinne niet onbedachtelijck te resolveren, want ick versekert was het haer in corte soude berouwen; sij weder overluydt hebben geroepen ons afscheydt, daer bij voegende sij genegen waeren te repatrieren. Waer op ick hebbe geordonnert opdat niemandt excipieren en soude hier inne niet toegestemdt te hebben, dat die sijn afscheydt begerde van het hooft te beginnen ordentelijck souden aftrecken, ende sigh in so een plaedts weder stellen waerop sij alle naer malkanderen bennen gevolcht, sonder dat een eenige is bliven staen, als wanneer ick haer weeder op het serieuste hebbe vermaendt, eer sij de malligheydt aengingen, haer wel te bedencken sij eenparigh tot recompentie van haere dienst haer afscheydt alleen versochten. Ick haer alsdan hebbe geordonneerd haer geweer neder te leggen ende haer van haeren dienst ontslagen als mede van haer liberalityt bedanckt, versoekende dierhalven ofte van dese achterstellige gagies mentie ofte pretentie werde gemaeckt H. E. G. A. haer met dese munte gelieft te betaelen niet beter waerdigh sijnde, niet dan een trop comploteurs en mutins sijnde.

Wegens de officirs hebbe hier gevonden de heer Commamdeur Verboom als capitein een seer eerelijck man ende braef soldäat daer de geheele colonie haer seer over bedanckt en ick oock niet en twijffel ofte sal groote dienst door sijnne neerstigheydt bequamheydt en soldaetschap de colonie toebrengen. Hebbende met moyte hem konnen disponeren om hier te willen blijven, hem vooreerst excuserende hier te hebben als Commandeur geconsideret geweest ende hij nu niet en wist wat rang hij soude behouden, ten tweeden wegens het kleyne tractement ende de excessive duerte die hier is wegens de leevensmidelen. Op het eerste hebbe ick hem als commandeur in die rang gemaintinert door een ouver acte en voor het tweede belooft dat ick U. E. G. A. hierover op het favorabelste schrijven soude om hem sijn oudt tractement van twalef honderd guldens in plaedtse van acht te continueren ofte bij forme van een equivalendt te benificieren om de consequentie wil, hetwelcke ick bij dese ben doende gepersuaderd sijnde, dat het U. E. G. A. niet en sal berouwen in verwachtinge van sijnne getrouwe diensten, ende hij van kleyne midelen sijnde dogh van seer goedt volck ende famille qualijck anders soude konnen subsisteren, daer alles so ongeloofelijck duer is voor diegene die alles koopen moeten. Bij exempel een kalckoen dry ducatons, een endtvogel een rijcksdaelder, een schaep veyf en twintigh guldens, een hoen een halve rijcksdaelder, een ey een dubbeltje, een broot dat geen pondt en weecht

thien en twalef stuyvers, een ham sesthien stuyvers het pondt, ende so voorts naer proportie; Maer hoope hier inne in korte groote veranderinge sal sijn, so maer Haer E. G. A. overvloedigh meel en koren als andere goede ende verche victualie gelieven over te senden met de pris dat in het vaderlandt heeft gekoost, sullende het overschodt van het garnisoen tot een seer goede prijs werden vercocht tot voordel ende profyte van de Societydt, sullende als dan backers konnen aenstellen die het broodt naer het regement dat van tijdt tot tijdt gestelt sal werden voor het gewicht ende pris sullen backen ende verkoopen; waer door sulcke ende diergelijcke beursesnijerijen sullen werden geweerdt ende de middelen van subsistentie aen de ingesetenen gesuppeditert. Wijnnen, brandewijnen, asijen en olye sijn waeren die hier mondetis maedt moeten werden gesonden, alsoo hier met merkelijcke schaede sijn leggende wegens het door booren van de wormen, daer hier geen ofte weynigh raedt voor en is gelijck hierbij experientie is bevonden.

Het goedt is tamelijck geconditionnert hier aengekoomen, de schipper hebbende sorge genoegh gedragen, sijnde een seer nuchtere en bequaem zeeman als mede sijn opperstuerman souende geen betere twee hebbe willen wenche wegens haer bequamigheydt ende fatsoenelijck leeven. Hebben wat slecht versien geweest van botsgesellen als onderofficiren, hetwelcke hij selfs beeter Haer E. G. A. mondeling sal verhaelen ende ick om kordtheydts wille hier sal afbrecken. De bottelier heeft sigh oock seer ontrouwelijck gecomporteert en gedragen wegens het aftappen van een brandewinsstuck hebbende als het ledigh was eene duyve ingeslagen ende gebroocken koomende seggen dat leegh was geloopen, hetwelcke hebbende doen examineren door de schipper selfs ende cuypers onder onse militie sijnde hebben gedeclareert in presentie van het geheel schipsvoolck dry groote wiggens tussche de hoepen te hebben gevonden van hoep houdt gemaeckt ende overswardt om minder van buyten kennelijck te weesen, dewelcke hebbende gespleeten sijn van binnen droogh bevonden ende niet door weyckt, de breuck van de duyve seer versche, maar door wie sulcks was gedaen niet te konnen seggen; oock isser keesen vermist. Haere E. G. A. gelieven te considereren dat wel een maendt ofte dry weecken ick al achterdocht hadde gekrecgen van de brandewijn uyt eene gemaeckte societeydt van dronckers, bestaende in onse onderstuerman, de meester van het schip, de bootsman, de kock, en twee oft dry matroosen met dese bottelier, dat mijn heeft bewogen gehadt de commies bij mijn te ontbieden,

hem mijne suspicie te declareren ende te ordonneren dat wel nau soude regard neemen op hetgene datter ommegingh: maer alsoo so swaer en vol waeren gelaeden wierdt van de bottelier altijdt gesecht men sigh in het ruym niet konde keren nogh roeren. Dit dient alleen per advies wat Haere E. G. A. hierinne gelieven te ordonneren, als sal sijn met het schip de St. Pieter gereverteert, want geen straf en heeft gehadt nochte vergoedinge gedaen, als Haere E. G. A. uijt de schipper selfs sullen konnen verneemen, aen de welcke ick mijn dan refereer.

Hier neevens gaedt oock een statje van de ingelade goederen, noch de Societeyt nochte mijn geene officieren soldaeten ofte eenige particuliere passagiers concernerende, waeruyt kan geoordelt werden de trouwloosheyt van de stouwers van de Westindiche Compagnie. Versoecke oock dat Haer E. G. A. reflectie gelieven te neemen op het accordt van Theunis Tange, die vrij is van het lastgeldt, ende niet meer als ses oxofden heeft hier gebracht [1]). Hier nevens gaedt oock de liste van sijn overgebracht volck, met een staedt van alle de scheepen die verlede jaer hier inde reviere sijn uyt en ingevaeren, met aenteykeninge van de groote volgens haere lastbrieven, die meest mijn hier seer wonderlijck voorkoomen, niet sijnde gespecificert de groote noch dat its soude betaldt sijn, laete dan dat aen Haer E. G. A. om het selvige te doen examineren. Gelieven oock regard te neemen op de inladinge van dese twee uytvarende scheepen, dat niet tegenstaende sij seer kleyn sijn, ofte sij niet seer billijck ende redelijck naer de equiteyt en hebben gedeclareert. Hoope met Godts hulpe in korten alles te hebben geredressert, als wanneer ick dan het tiende part van de moyte niet en sal hebben: Want ick nu alles selfs doen moedt om het aen de gang te brengen, anders lijdt het te veel tegenspraeck ende contradictie, en als ick het selfs doe en riept nogh en kickt niemandt: Sulcks ick voor een maendt ofte vier mijn de moyte sal troosten. Het arrivement van Theunis Tange acht dagen voor ons, als mede dat wij malkanderen niet bij het eylandt Wicht en hebben ontmoedt, sal ick niet extenderen, als niet van importantie sijnde. Het galjotje de Hoop is oock naer groodt verlangen en wij het selvige al hadden opgegeven, eijndelyck gearrivert hebbende hij schipper Claes Renierse hem te veel vertroudt op sijnne eervarentheyt ende kennisse van de kust de reviere verbij gevaeren ende vervallen sijnde tot beneeden de Correntin, alwaer hij heeft gerescontret het schip de

[1]) Schip „de Joanna", schipper Antheunis Tange, van Middelburg.

kooning David die het selvige ongeluck gehadt hadde hetwelcke hij hier te rechte heeft gebracht waerop wij thien man hebben gehadt ende twee vrouwen, die alle naer een seer lange reyse in goede gesondheyt sijn aangekoomen [1]). Het buys scheepje van signor Noote dat omtrent eene maendt van te vooren door de zeerovers was genomen geweest omtrent dese reviere, ende de schipper ons hier hadde geraportert het Galjotje te hebben ontmoedt omtrent de dartigh millen zeewarts, dedent ons al opgeeven niet twiffelende ofte het selvige ongeluck soude hem sijn wedervaren.

Ick wenste de dagen ses mal so lange mochten sijn om tijdt genogh te mogen hebben U. E. G. A. van alles kennisse te geeven, maar het selvige mijn nu onmogelijck is, door de menigvuldige occupatie, waervan een van de considerabelste is, dat ick hebbe doen arresteren acht Engelsche ende een Fransche van de considerabelste zeerovers, die de Geneche kust [2]) en deese sedert twee a dry jaeren so onveyligh hebben gemaeckt, ende hier met een cleyn portugies vaertuyghje ofte scheepje seer gedevalisert binnen sijn gekoomen, met aengevens sij door een zeerover waeren gespoliert en geplundert geweest, en waeren hier op de selvige *dagh tegelijck met Theunis Tange binnen geloopen, ende door* de Heer Commandeur en Fiscal doen geexaminert sijnde geweest hebben hier geadmettert geweest. Maer ick hier weynig dagen daer naer sijnde gearrivert, naer weynige dagen verblifs hebbe strax groote suspicen van haer gekreegen, de Heer Commandeur ende Fiscal het selvige bekent gemaakt, haer lastende van haer doen en laeten een naukeurigh ondersoeck te doen, gelijck ick oock van mijn kandt hebbe gedaen, ende so geluckigh ben geweest van materie gevonden te hebben om deselvige de 7 van de loopende maendt te doen apprehenderen ende uyt hare eygene confessie op interrogatorien gehoort, haer schuldigh bevonden in meer dan dertigh genomen en geplonderde schepen door den vermaerden zeeroover het schip de Trompeuse alsmede het schip de Resolutie genoomen, waerop zij bekennen gevaren te hebben. Oock gezien te hebben dat met haerde en swaeren tormenten de schippers ende passagiers hebben doen seggen ende aenwijsinge doen waer haer goudt zilver ende beste goedt verborgen en verholen was, oock hebben bekent eenige moorden op deselvige scheepen waren geplecht ende vrouwen mishandelt alsmede eene

[1]) Galjoot „de Hoop" van Amsterdam; schip „de Coning van David" van Amsterdam.

[2]) Kust van Guinea.

paep neus en ooren afgesneden bij de duymen opgehangen ende seer miserabel om het leeven gebracht, als Haere E. G. A. 't sinder tijdt uyt de depositen ende confessien breder sullen sien met dese gelegendheyt die nu onmogelijck konnende oversenden geen tijdt hebbende om die te konnen doen copieren, als omdat nogh niet ten vollen voltrocken en geeyndigh en sijn en doordien ick door den heer Boers Commandeur in de Barbiches [1]) door sekere brief waervan de copie hiernevens gaet hebbe kennisse gekregen dat hij aldaer hadde geaprehendert ende in banden verseeckert hielt eenige seeroovers ende hij van meening was die naer het vaderlandt over te zenden, soo hebbe ick geraden gevonden een beleefde brief aen de voornomde Commandeur te scrijven waervan hier nevens oock de copie gaedt,en het galjotje, een luytenandt en twalef soldaeten te depescheren om deselve rovers te gaan afhalen om hier naer verdienste gestraft te worden en nu alle ogeblycken die ben verwachtende, als wanneer Gallig ende Radt heerelijck sullen werden versien. Vertrouwe bij dese gevangens is uytgespoort ende bevonden twalf ofte derthien pondt goudts. Wat Haer E. G. A. hiermede gelieven gedaen te hebben, sal hier op als mede op alles wat sullen gelieven te ordonneren en kommanderen haere orders ende kommando afwachten. Die se mijn hebben gelieven toe te senden wegens de verhooging van de mundt ofte geldt is reets geschiedt, twiffele ofte Haere Edele, hebbende het oogemerck van hier door het geldt in dit landt te behouden, niet en sullen bevinden grootelijck te sijn geabusert, sullende nu de Engelsche alle de stucken van achten voor thien schellingen ontfangen ende uytvoeren, die sij van te voren weygerde, die niet willende ontfangen dan tegen acht schellingen courandt geldt, sulcks toe geen betalinge in specie en geschiede: Haere E. G. A. gelieven te gelooven dat het anders wegens de betalinge van de militie mijn intererst soude sijn en is, maer meest dat van de Jooden, die hier de geheele handel met de Engelsche drijven op Niew-Engelandt voor paerden, beesten en vivers.

Sedert mijn aenkomste is hier een Engels schip ingekoomen op het versoeck als oock met de pas van de Heer Commandeur ende Raden alhier, waervan oock hiernevens copie gaet, over sulck hebbe hem niet durven afslaen ende refuseren hier binnen te koomen en als voor desen sijn negotie te drijven, uyt vreese hem een billicke reedenen te geven van klagen, de waarheydt

[1]) G. Boursse commandeur van de kolonie Berbice.

sijnde dat doe ter tijdt hier groodt gebreck was van levensmiddelen, alhoewel sijn principalste ladinge is negen en veertigh parden van sestigh die hij hadde ingeschept. Dese negotie cesserende ende om dese colonie niet in de uyterste verlegentheyt te brengen, so is het een necessiteyt dat U. E. G. A. ofte selfs ofte andere particuliere hier een considerabele toevoer van twee tot twee maenden van meel en koren alhier versorgden, hetwelcke bij de Societeyt werdende gedaen ende den impost van het gemal profiterende volgens de previlegien van den Octroy, twiffele niet ofte sullen een groodt gedelte van het randtsoen van de soldaeten alhier profiteren konnen, ende hier een goedt order ende reglement gestelt ende geöbserveert werden, gelijck ick alreds hebbe op dat suject geschreve. Haer E. G. A. gelieven ordere te geven, dat voor alsnogh geene maendtbriefjes sonder naedere order ende bevel en werden betalt, doordien de soldaten op haer aenkoomen nogh onkondigh van de gelegentheyt van dese gewesten haere soldien alle weecken hebben genooten ende men met haer nogh onmogelijck niet en heeft konnen afrekenen, de officieren als soldaten gedurigh geoccupeert sijnde. Ick hebbe met de luytenandt Ferleman geaccordert voor een ducaton daeghs voor hem en sijn klerck voor haar kost, hebbende afgeslagen de presentatie die ick hebbe gedaen van mijn taffel den tijdt dat hier soude sijn, hem excuserende op sijnne menigvuldige occupatie van schrijven ende reekenen met de ontfangers en geweesenen soldaeten, sulcks ick hebbe betalt 64 dagen, bedragende 201 gulden 12 stuyver, waervan hij mijn heeft de quitantie gegeven.

Dit sijn de naemen van de officiers die ick hebbe in dienst gevonden, capitein Everard van Heemert, luijtenand Guillaume van der Slip, vandrager Adriaen van Cuijlenburg, vandrager Cornelis van den Bergh, vandrager Dirck Groenwoudt en luytenandt Hugo Uytersche. En alsoo ick geen ordre nocht last en hebbe gehadt hoe en op wat maenier sij souden werden getractert, haere dienst hebbende gepresentert, en dese dry de tocht als volontairesen hebbende bijgewoondt te weeten de vandrager Adriaen van Cuijlenburg, vandrager Cornelis van den Bergh en vandrager Dirck Groenwoudt, so sullen haer E. A. G. hier over disponeren naer haer ordinarese bilckheyt equiteyt en de justice, sullen de dan de orders afwachten. De commis Vrijmoedt heeft de luijtenandtsplaedts gerefusert daer ick over seer ben verblijdt geweest wegens sijne weynigh meriten, hij heeft gepreferert planter te werden, dat hem oock inderdaet oock dienstiger sal sijn hebbende hem tot encouragement belooft ses slaven uyt het

eerste schip te doen bekoomen volgens de courante prijs waervan hij dry contant ende dry op terminen sal betalen ende diergelijck ses van het tweede schip op de selve conditie.

Hier is oock gearrivert een jachje van Curassau [1]) door ordere van de Gouverneur aldaer, als U. E. G. A. sullen konnen sien uyt de nevensgande copie van den brief aen mijn geschreven en hebben overgebracht 28 slaven en veyf parden seer slecht, geloove aldaer uijtgehongert waeren; hoe ick mijn in het toekomende sal gedraegen in diergelijcke occasie ende voorval sullen gelieven met den eersten mijn te ordonneren. Eindelijk tot besluydt deses moedt ick getuijgen het oovergroodt contentement dat ick hebbe ontfangen als dagelijck nogh meer ontfange wegens de willigheyt, vlijdt ende genegentheydt ende eerelijckheydt dat haer hier de Joodsche natie comporteren ende gedragen, wenste maer het vierde part te konnen getuygen van onse Cristenen. Het presseren van de schippers doet mijn desen cordt afbrecken naer presentatie van mijnne onderdaenigen dienst ende naer toewensinge van alle geestelycke ende wereltsche segenen sullende sijn ende bliven solange ick leeve

Edele Groodt Achtbare Heeren
U. E. onderdaenigen dienaer
C. VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK.

---

[1]) Jacht „de Hoop" der W. I. Compagnie.

NOTA

VAN 18 SEPTEMBER 1922 VAN DEN GENEESKUNDIG INSPECTEUR, J. W. WOLFF AAN DEN GOUVERNEUR, BETREFFENDE HET VERBOD VAN INVOER VAN GANJA (*Cannabis indica*)

Eenige maanden geleden vroeg Uwe Excellentie mij gedurende eene mondelinge bespreking mijne meening omtrent de wenschelijkheid van het wederom vrij doen invoeren van ganja in verband met de nadeelige gevolgen, die door het gebruik van dit preparaat zouden kunnen ontstaan. Het zij mij vergund het volgende over deze belangrijke kwestie op te merken.

Voor zoover ik heb kunnen nagaan, is deze kwestie reeds eerder aan de orde geweest sinds de afkondiging der Opiumverordening (G. B. 1908 No. 13), waarbij de invoer van opium verboden werd evenals van ganja, bhang, charas, cannabis indica en hunne surrogaten [1]).

Den 16en Februari 1921 heeft de Administrateur van Financiën zich tot Uwe Excellentie gewend met eene nota (Exh. 17/2/'21 No. 68, Geheim) waarin bovengenoemde ambtenaar zich de vraag stelde waarom toch in de opiumverordening ganja en alle henneppreparaten gelijk gesteld worden met opium. Indien het gevaar van het gebruik van deze genotmiddelen even groot is, dan is het toch verwonderlijk dat het Internationaal Opiumverdrag (G. B. 1921 No. 2) wèl alle opiumpreparaten noemt, maar *niet* de henneppreparaten als ganja, bhang, charas, enz. in hare bepalingen opneemt, zegt zeer terecht deze hoofdambtenaar. En als dit gevaar inderdaad niet zoo groot is en het Koloniaal Bestuur uit eigener (onverklaarbare) beweging deze gelijkstelling van opium- en ganjapreparaten heeft aangenomen, dan ware het zaak de ganjapreparaten weer vrij te laten omdat men dan

1. de koloniale kas een aanzienlijke bate bezorgt door den invoer van ganja toe te staan, maar deze zeer hoog te belasten (ondanks het verbod wordt er tegenwoordig zeer veel gesmokkeld).

2. den Britsch-Indiërs wederom hun geliefd genotmiddel verschaft en hen afhoudt van misbruik van sterken drank, dat sinds het invoerverbod van ganja zou zijn toegenomen.

Tot zoover de nota van den Administrateur van Financiën.

Inderdaad zou men uit bovenstaande gegevens den indruk krijgen, dat het met de gevaarlijkheid der ganjapreparaten toch wel niet zoo erg gesteld moet zijn en het spreekt wel vanzelf dat de Britsch-Indiërs der Surinaamsche Immigranten Vereeniging hun volle instemming met het voorstel van den Administrateur van Financiën betuigden en Uwen ambtsvoorganger een request zonden, waarin zij vroegen den invoer weder vrij te laten onder contrôle hunner vereeniging, edoch, het veto in deze kwestie werd uitgesproken door den toenmaligen Geneeskundig Inspecteur, die verklaarde

[1]) Tot 1918 evenwel werd de invoer onder bepaalde beperkende bepalingen aan particulieren veroorloofd.

dat „ganja toch door de deskundigen als *veel schadelijker* dan opium wordt beschouwd", terwijl het gebruik ervan veel eerder en in veel meer gevallen tot dementie [1]) en krankzinnigheid leidt dan dat van opium of alcohol.

Daar ik volkomen de bovenaangehaalde meening van mijn ambtsvoorganger onderschrijf, zou ik gevoeglijk deze kwestie verder kunnen laten rusten; het zij mij echter vergund nog eenige, voor Suriname belangrijke gegevens te vermelden.

Een der beste medische deskundigen op dit gebied toch, de toenmalige Geneesheer-Directeur van Wolffenbuttel, Dr. J. Scholtens, heeft in 1905 een uitgebreide studie over de gevolgen van het gebruik van ganja (Cannabinismus) het licht doen zien [2]) en het lijkt mij zeer wel mogelijk, dat deze studie, die duidelijk den verwoestenden invloed der ganja op de Britsch-Indiërs in Suriname aantoont, van invloed is geweest op de beslissing van het toenmalige koloniaal Bestuur.

Volledigheidshalve wil ik enkele der belangrijke feiten hier overnemen en deze met eenige gegevens der nieuwere literatuur aanvullen.

De verschillende deelen der cannabis Indica (Indische hennep) worden in Arabië (onder den naam Haschisch) en in Hindulanden onder den naam Ganjah) veelvuldig gebruikt als genotmiddel. De Britsch-Indiërs onderscheiden verschillende soorten: *charas* (het hars der jonge plant), bhang, (mengsel van bladeren) en *ganjah*, dat het meest gebruikt wordt en bestaat uit de ontbladerde punten der jonge loten van de plant. In den handel komt dit preparaat in gedroogden toestand voor. Het narcotische bestanddeel der plant zit waarschijnlijk in de harsen, die de plant bevat.

De ganja wordt meestal gemengd met wat shagtabak en enkele druppels water en in een pijp met groote zuigopening gerookt.

De warme rook wordt geïnhaleerd. Reeds $1/4$ gr. ganja oefent ook bij gewoonheidsrookers een merkbaren invloed uit.

Uit proeven nu omtrent de gevolgen van deze ganja-rausch [3]) is het volgende gebleken:

Reeds dadelijk na het rooken eener pijp (hetgeen slechts eenige minuten in beslag neemt), is de uitwerking der ganja merkbaar. Er treden op: polsversnelling, wijd starende pupillen, ten deele bewustzijnstoornissen, wat later ondergaat de ganjarooker een verhoogde stemming, hij lacht, zingt, enz. en er treden visioenen op, meestal van aangenamen aard.

Indien dit de eenige uitwerking der ganja was, zou men het gebruik gevoegelijk kunnen toestaan; het gevaar schuilt echter in de omstandigheid, dat het gebruik in vele gevallen tot onherstelbare krankzinnigheid voert. De ganjarooker krijgt plotseling deliria en acute verwardheden en het is in dezen toestand dat er dikwijls verwondingen en misdaden voorkomen.

Evenals de Europeaan zich „moed indrinkt", „rookt" de Britsch-Indiër zich soms den moed bij elkaar om een of andere gewelddaad te plegen [4]).

Op den duur geraakt de ganjarooker in een stadium van dementie, afgewisseld door acute verwardheden, zoodat hij ongeschikt wordt voor eenig werk en deze ongelukkigen een groot percentage der chronisch-zieken in krankzinnigengestichten uitmaken.

---

[1]) Zekere oom van krankzinnigheid.

[2]) Psychiatrische en Neurologische Bladen 1905, p. 244.

[3]) Ganja-roes.

[4]) Het Fransche woord „assassin" (moordenaar) is dan ook van „Haschischin" (Haschischgebruikers) afgeleid.

In 1908 waren er in Engelsch-Indië onder 1513 krankzinnigen in gestichten slechts 1 opiumrooker, 67 drinkers en 158 Haschisch-gebruikers, die door deze vergiften krankzinnig waren geworden. Een niet te onderschatten nadeelige factor ligt ook in het feit dat het weerstandsvermogen tegen verschillende ziekten der cannabinisten zeer verzwakt is. Een eenvoudige maagdarmcatarrh sleept hen zeer vaak ten grave, een longontsteking komen ze zelden te boven.

Voor Suriname geeft Scholtens de volgende cijfers:

Op 1 Januari 1904 werden in Wolffenbuttel verpleegd 120 patiënten, zoodat in verband met het aantal zielen het krankzinnigheidsgetal 16.3 per 10000 inwoners was.

Voor Surinamers. Javanen en Britsch-Indiërs waren deze getallen respectievelijk 13.6, 14.2 en 23.6.

Dat de zeer hooge waarde voor het krankzinnigheidsgetal der Britsch-Indische bevolkingsgroep wel degelijk te wijten is aan het ganjaverbruik dezer lieden, blijkt hieruit, dat het krankzinnigheidsgetal der Britsch-Indiërs in Suriname daalt tot 13.1 per 10.000, indien men van 45 op 1 Januari 1904 te Wolffenbuttel verpleegde Britsch-Indiërs er de 20 aftrekt, waarvan de psychose het gevolg is van ganja-misbruik.

Van de enkele vormen van Cannabinismus die Scholtens zag, genazen slechts 35 % geheel, de andere stierven, genazen met intelligentie-defecten [1]) of overleden spoedig in de inrichting. Hoe sterk het misbruik toen ten dage was, blijkt uit Scholtens' mededeeling, dat, aangenomen dat er niets werd gesmokkeld (wat zeer onwaarschijnlijk is), het verbruik per hoofd en per jaar bij de Britsch-Indiërs (dus vrouwen en kinderen meegerekend) 40 gram bedroeg, eene hoeveelheid genoeg om zich 160 maal per jaar een roes te kunnen rooken!

Den 1sten September 1922 bevonden zich in het gesticht Wolffenbuttel 165 patiënten. Hiervan zijn 33 Britsch-Indiërs, waarvan 14 aan cannabinismus lijden. Door gemis aan nauwkeurige gegevens omtrent de ziekte der patiënten van 1910—1921 en van opgaven van het aantal Britsch-Indiërs in die jaren, kan ik geen krankzinnigengetal geven voor deze bevolkingsgroep in de laatste jaren. Wel blijkt, dat er zich sinds 1918 (absolute handhaving van het opiumverbod) slechts 3 gevallen van cannabinismus onder de Britsch-Indische bevolking hebben voorgedaan [2]), de 11 andere aanwezige cannabinisten in de inrichting zijn allen reeds langer aanwezig. Sinds begin 1921 zijn geen patiënten meer aan cannabinismus opgenomen; het gunstige resultaat der opium verordening is dus merkbaar. Het verbruik moet ook afgenomen zijn, zooals uit de volgende benaderende berekening blijkt.

In 1920 bedroeg het aantal Britsch-Indiërs in deze kolonie ongeveer 26.000.

Volgens opgave van den Commissaris van Politie wordt jaarlijks van 5—10 K.G. ganja in beslag genomen, het werkelijke verbruik wordt op het tienvoudige geschat, dus ongeveer 50—100 K.G. per hoofd per jaar bedraagt het verbruik dan ongeveer 3 gram per hoofd, is slechts het $^{1}/_{4}$ deel van dat in 1904.

Werkelijk is er na 1918 een toename te zien van het aantal veroordeelingen wegens dronkenschap van Britsch-Indiërs.

---

[1]) Verstandsgebreken.

[2]) 2 in 1919, 0 in 1920, 1 in 1921.

Maar nog daargelaten dat de slechte gevolgen van alkoholisme veel zeldzamer zijn dan die van cannabinisme, zijn er ook vóór 1918 jaren met veel overtredingen en neemt dit aantal na 1919 gestadig af, zooals onderstaand lijstje doet zien.

Aantal overtredingen van Britsch-Indiërs wegens dronkenschap in:

1906	10	1912	17	1918	24
1907	5	1913	15	1919	71
1908	8	1914	9	1920	51
1909	27	1915	15	1921	40
1910	15	1916	16	1922 (Jan. t/m 14	
1911	19	1917	8	Sept.)	14

Ook hier zal een gepaste propaganda tegen drankmisbruik hare goede werking niet missen op den duur.

Resumeerende geloof ik dus, dat er noch nu, noch in de toekomst ooit aanleiding kan zijn om het invoerverbod van ganja op te heffen, gezien den funesten invloed van dit preparaat op de gezondheid, waaraan dan een deel der bevolking zou zijn blootgesteld.

De Geneeskundig-Inspecteur,
(*get.*) J. W. WOLFF.

REDE DOOR DEN OUD-VOORZITTER VAN DE CHINEESCHE SOCIETEIT KONG NGIE TONG TE PARAMARIBO, DEN HEER WONG LUN HING, OP 10 OCTOBER 1923 UITGESPROKEN OP HET FEEST TER HERDENKING VAN HET 12-JARIG BESTAAN VAN DE CHINEESCHE REPUBLIEK

(Ontleend aan „*Suriname*" van 12 October 1923)

HH. Leden van de Raad van Bestuur, President en Leden van het Hof van Justitie, Voorzitter en Leden der Koloniale Staten, Hoofdambtenaren der verschillende departementen, Autoriteiten v.d. Militaire Macht, Consuls van alle Mogendheden gevestigd in deze kolonie, Vertegenwoordigers van Corporaties, Kooplieden, heeren van de Pers en verdere belangstellende Dames en Heeren!

Ik heet U allen welkom en dank U voor uwe tegenwoordigheid. Namens de geheele Chineesche bevolking in deze kolonie verzeker ik U, dat uwe aanwezigheid op zeer hoogen prijs wordt gesteld.

Hier vieren wij feest ter eere van de Republiek China, die ongeveer 12 jaren al bestaat. Intusschen woedt in China zelf de grootste verdeeldheid onderling. Vanaf het uitroepen van de Republiek ontstond er reeds verschil van meening tusschen Noord en Zuid. Dit verschil van meening is in een volslagen burgeroorlog ontaard, die over het geheele land dood en verderf verspreidt. Deze wantoestand in het land onzer geboorte gaat ons Chineezen in den vreemde, hier in de kolonie en andere landen, zeer ter harte. In onze onmacht kunnen wij echter, tot onzen spijt niets hieraan veranderen. Slechts kunnen wij de hoop koesteren, dat deze ongelukkige toestand spoedig moge plaats maken voor een periode van onderlinge vrede en harmonie in een rustige, degelijk georganiseerde Republiek China met moderne wetten, waardig om door de wereld naar de oogen te worden gezien.

Dames en Heeren! Ik verzoek U mij nu te volgen in deze kolonie terug.

Toen het schot op 1 Juli 1863 aankondigde, dat de slavernij in Suriname was opgeheven, was er blijdschap voor een deel van de Surinamers: een ander deel daarentegen, nl. hen, die hun kapitaal in de kolonie gestoken hadden, stemde die gebeurtenis minder aangenaam; met zorg zagen zij de toekomst tegemoet. Een en ander gaf aanleiding tot het voornemen voor den invoer van Chineesche werkkrachten. Macao, onder Portugeesch beheer, gelegen ten Zuiden van de stad Canton, waar spreker geboren is, was de eerste plaats van waaruit eenige transporten aangevoerd werden. Niet lang daarna vonden ook van uit het Engelsche Hong-Kong verschepingen plaats. Van de totale 7 aanvoeren, arriveerde hier de laatste in de 2e helft van Augustus 1869, waaronder ook spreker zich bevond. De ± 2500 koppen aldus aangebracht werden aan verschillende suikerplantages ingedeeld als veld- en fabrieksarbeiders.

Van het aantal dezer categorie immigranten is er op dezen dag zeer weinig meer over. Eenigen vonden in het gouvernements gesticht Landsgrond

een onderkomen voor hun ouden dag; anderen bevinden zich hier op dit terrein, wier zorg wij voor onze rekening hebben. Dan is er nog een héél klein aantal, dat te midden hunner familie, hun eigen brood eet. Onder deze enkelen heeft spreker het geluk zich te mogen rekenen.

Van de zonen van het hemelsche rijk heeft Suriname geen nadeel te boeken. Veeleer voordeel. Immers bestaat de bevolking van deze kolonie voor een niet te onderschatten deel uit hunne nakomelingen, waaronder velen hunner intellectueelen van beide sexen verschillende plaatsen in gouvernementsdienst bezet houden en hun type met eere vertegenwoordigen in het onderwijs, de medicijnen, de rechten.

Sprekende van een andere categorie Chineezen, dan bedoel ik hen, die vrijwillig hierheen emigreerden op zoek naar fortuin, toen geene Chineesche immigranten meer werden aangevoerd.

In totaal bedraagt het aantal Chineezen in de kolonie thans ongeveer 1100. Het grootste deel beweegt zich op het terrein van koophandel; zij tellen zelfs importeurs in hun midden en algemeen bekend is het, dat deze groep ingezetenen het rustigste deel der bevolking uitmaakt.

Vóór ik eindig moet ik uit naam der Chineezen in deze kolonie dank brengen aan de overheidspersonen voor hunne rechtvaardige houding ten onzen opzichte. Ook aan de burgerij onzen dank voor de sympathie ons steeds betoond, ja, genegenheid, waarmee zij zich bereid toonde reeds met de eersten onzer, die in dit land aankwamen, zelfs in verwantschap te treden en telkens als de nood voor de deur was ons de helpende hand toe te steken.

Ziedaar, Dames en Heeren, eenige lichtpunten in het leven der Chineezen in dit gastvrije land onzer inwoning, door spreker niet uit eenig litteratuur geput of uit de 2e hand vernomen, maar door hemzelven ervaren. Ondanks de bedroevende gedachte aan de gruwelijke wanorde van thans in het land onzer geboorte, zal U daarom wel verklaarbaar zijn, dat wij hier toch feest willen vieren op dezen dag en beleefd U daartoe hebben uitgenoodigd.

Ik verzoek U dan met mij te willen instemmen in het uitroepen:

Leve Koningin Wilhelmina !

Leve Gouverneur Van Heemstra !

Leve Suriname !

FALCK OVER DE NEDERLANDSCH WEST-INDISCHE EILANDEN EN SURINAME

(Uit „*Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck*", uitgegeven en met een appendix voorzien door DR. H. T. COLENBRANDER, 's-Gravenhage 1913)

(1822). Van weinig meer belang dan de kust van Guinea waren de eilanden St. Eustatius en St. Martin. Bij gebrek aan voordeeliger gebruik deed ik ze strekken tot een oefenschool voor Koloniale Gezaghebbers. Cantzlaar heb ik achtervolgens van daar naar Curaçao en A. de Veer naar Suriname doen overgaan. In de Veer maakte ik het mij ten plicht zijne volharding op Del Mina te beloonen gedurende het geheele tijdperk der inlijving van ons land in Frankrijk. De Hollandsche vlag was daar even weinig gestreken geweest als op Decima onder Doeff. Bij hem kon ik dus op kloekmoedigheid en ook op voortvarendheid rekenen; bij Cantzlaar daarenboven op administratief beleid en een doorstaanden geest van spaarzaamheid en orde. Orde, ten minste in het opzetten, vervolgen en voordragen der zaken, was, vreeze ik, geene der hoedanigheden die men mijnen vriend en schoolkameraad Vaillant [1]) toeschrijven mogt, en in mijn oog was hij ook om zijne kleine gestalte en het onvolledige van zijn spraakvermogen weinig geschikt voor de uitoefening van gebied. Maar vóór mij had men zich niet gehaast om hem van het interim te ontlasten dat hem als Fiskaal en dus tweeden persoon in Suriname door het overlijden van den Gouverneur van Panhuys te beurt gevallen was, en kon ik dus niet, in mijne evengemelde betrekkingen tot hem, het tijdstip eener verandering vertragen die ik wist dat hem en de zijnen vooreerst onaangenaam zoude zijn? Voeg ik hierbij dat ik wel wist wien ik kwijt raken zoude maar niet wien ik in de plaats zoude moeten nemen, misschien wel een Generaal persoonlijk bij den Koning gunstig aangeschreven of van welks tegenwoordigheid het Departement van Oorlog de armee mogt wenschen te ontslaan. In billijkheid echter moet ik erkennen dat toen Vaillant eindelijk verzocht te repatrieren, mijne aanbeveling van A. de Veer terstond ingang vond en Z. M. voor zooveel mij gebleken is, nimmer in bedenking genomen heeft om het daarbij op den voorgrond gestelde beginsel van bevordering bij opklimming te doen zwichten voor beweegredenen van convenientie en favoritisme.

Met behulp van den weinig geletterden doch bedaarden en onpartijdigen P. de Munninck [2]) heb ik al die West-Indische zaken ruim zesdehalf jaar zonder groote moeite of bekommering aan den gang gehouden. Dezelve voorspoedig te maken lag buiten onze, ik mag wel zeggen buiten aller men-

[1]) Mr. R. R. Vaillant, voorganger van de Veer als gouverneur van Suriname.

[2]) Commissaris voor de West-Indische zaken aan Falck's departement.

schen magt. Hoe kon het schaars beregende onvruchtbare Curaçao bloeien na het onafhankelijk worden van Spaansch America en het openzetten der havens op de vaste kust? Hoe de cultuur in Suriname toenemen terwijl de slaven verminderden? Zelfs het Nickerie-district beantwoordde niet aan de verwachting die deszelfs late ontginning door middel van Schotsche kapitalen mij had doen opvatten. Onze zorg strekte dus vooral om het achteruitgaan te beletten en om voor te komen dat de onevenredigheid grooter werden tusschen het bezwaar dat uit die bezittingen voor de schatkist ontstond, en de voordeelen die dezelve voor de vaart en handel van het moederland opleverden. Vruchtelooze redeneeringen over het verval van de papieren munt; vermaningen om geenen invoer van negers te dulden; herinneringen aan de grondwettige gelijkheid van alle eerediensten. zoodat de Joden geene reden van klagen kregen en daarentegen ook geen acht geslagen werd op hun onverstandig inroepen van oude privilegiën, zie daar, denk ik, den meest wezenlijken inhoud mijner overzeesche correspondentie naar dien kant.

De brand te Paramaribo [1]) scheen, in 't eerst, een bijna doodelijke ramp. Doch de hulpvaardigheid van particulieren, voornamelijk te Amsterdam, overtrof al wat men had mogen hopen, en de taak der regering bestond weldra in niets anders dan in het doelmatige leiden derzelve en in het regelen van het gebruik der ingezamelde penningen. Van de leden der Commissie welke bij die gelegenheid werkzaam was moge hier J. J. de Faesch bij name vermeld worden, niet om eene bijzondere mate van doorzicht of van invloed, maar om zijne exentriciteit die, daar hij slechts nu en dan te Brussel of in den Haag verscheen, voor mij niet alleen niet lastig maar zelfs integendeel vermakelijk was [2]). In een geheel anderen zin wil ik hier nog gewagen van mijne kennismaking met den tegenwoordigen Gouverneur van Heeckeren [3]). Hij was mij door Kemper als een zijner beste leerlingen aanbevolen. Mismoedig omdat hem te Zutphen zijne vrouw ontvrijd was, wilde hij naar de Oost. Edoch het toeval wilde dat de ontvrijer, n.b. een dominé, zelf naar de Oost ging. Dit gaf mij aanleiding om voor hem op eene andere bestemming te denken en toen ik hem het Fiskalaat te Suriname aanbood was hij zeer in zijn schik.

---

[1]) In 1821. (*Ambtsbrieven 167*).

[2]) Een in de verzameling overgebleven brief bewijst inderdaad dat de heer Faesch vermakelijk krom schreef; voor publicatie komt hij niet in aanmerking.

[3]) Opvolger van de Veer als gouverneur van Suriname.

BIBLIOGRAPHIE

All about coffee. Bij W. H. Ukers. New York, 1922. (Rijk geïllustreerd)

Catalogus van de Jubileum-tentoonstelling 1923, gehouden ter gelegenheid van het 25-jarig regeeringsjubileum van H. M. de Koningin in het Koloniaal Instituut te Amsterdam. 3—30 September. Versierd met kaarten en illustraties. (Op blz. 37 en 38 West-Indië, met afbeelding van aardewerk der Caraïben-Indianen, Suriname).

Departement van Koloniën. Algemeene voorwaarden voor de levering van levensmiddelen ten behoeve van den dienst in Ned.-Indië, Suriname en Curaçao. Vastgesteld bij beschikking van den Minister van Koloniën van 26 Juli 1923. K. B. No. 51. ('s-Gravenhage, 1923.

Gids van de Feestelijkheden te Paramaribo (Suriname) ter gelegenheid van het zilveren regeeringsjubileum van H. M. de Koningin der Nederlanden, van 29 Augustus tot en met 8 September 1923. Uitgegeven door de Vereeniging voor Nationale Feesten. Paramaribo, 1923.

Catalogus van boeken en tijdschriften betrekking hebbend op rubber, guttapercha, balata, enz. aanwezig in de centrale boekerij van het Koloniaal Instituut te Amsterdam. Uitgave van het Instituut. Amsterdam 1923.

Marineleitung. Westindien-Handbuch. T. 2. Berlin: E. S. Mittler & Sohn in Komm. 1923. gr. 8°.

2. Die kleinen Antillen, die Virginischen Inseln und die Grossen Antillen (ausser Cuba). Abgeschl. mit Nachrichten f. Seefahrer. Ausg. 23 vom 9. Juni 1923. Mit 312 (eingedr.) Küstenansichten. (XX, 768 S.)

Richard Schomburgk's Travels in British Guiana 1840—1844. Translated and edited, with Geographical and General Indices and Route Maps, by Walter E. Roth, B. A. (Oxon), M. R. C. S., (Eng.,) L. R. C. P., (Lond.). Published by Authority. „Daily Chronicle" Office, Main Street, Georgetown, 1922/1923. Two Volumes.

De Economist. 15 September 1923. De internationale geldmarkt, door Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart. (Blz. 667—669 handelen over Suriname: bespreking van het jaarverslag van de Surinaamsche Bank.).

Catalogus der Koloniale Bibliotheek van het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië en het Indisch Genootschap. Opgave van aanwinsten over de jaren 1919—1922, 's-Gravenhage, 1923.

Die Pfeilgifte nach eigenen toxikologischen und ethnologischen Untersuchungen, von L. Lewin, Mit 75 Abbildungen im Text und einer Tafel. Leipzig, 1923. (Blz. 445 en 446 handelen over de peilvergiften van Suriname).

Reisen eines Naturforschers in tropischen Amerika. (Fahrten in Colombien und Venezuela), von Prof. Dr. Otto Bürger. Erster Band. Mit 16 Abbildungen und 2 Tabellen. Dritte, verbesserte und ergänzte Auflage. Leipzig. 1923.

Pcoceedings of the Biological Society of Washington, March 28, 1923. Status of Spermophile Schistacea Lawrence, by Thomas E. Penard.

Idem. A new flycatcher from Surinam, by Thomas E. Penard.

Occasional Papers of the Boston Society of Natural History, June 8, 1923, A new Tanager from Surinam, by Thomas E. Penard.

Economisch-Statistische Berichten, 10 October 1923. Kentering, door Tj. Pyttersen.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 8e jaargang (1923) No. 3. (Inhoud: Een en ander over de bereiding van de Liberia-koffie in Suriname, door Mej. Dr. J. E. van Amstel. — Wie heeft een plantage archief uit de jaren 1840—1850? door A. Reyne. — Beschadiging van boeken door insecten, door A. Reyne. — Het Bacon-varken).

Een rechtmatige eisch. Verslag van de algemeene vergadering van leden der samenwerkende organisaties van personeel in dienst van de Overheid in Suriname, op Vrijdag 3 Augustus 1923, des avonds 8 uur in het Kinotheater Bellevue, Paramaribo 1923.

Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling No. XIX. Afdeeling Handelsmuseum No. 4. De economische beteekenis van het geslacht Citrus, in het bijzonder voor de Nederlandsche Overzeesche Gewesten, door Ir. W. L. Utermark. Amsterdam 1923.

Stemmen uit Bethesda. XXIX. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen-gesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. (Druk de Bussy 1923).

Haagsche Post. Westwaarts, door M. Moresco. 13 October 1923. De Koninklijke West-Indische Maildienst. I. Barbados en Zijn vlijtige Negers. — 20 October, Het Edele Ras der Indianen, Monniken op een Uitgezocht Plekje. II. Trinidad. — 27 October. Het wonderlijke Venezuela. Zwitserland in de Nieuwe Wereld. — 3 November. Venezuela en Curaçao. Curaçao's gezegende vrijheid. 10 November. De Taalstrijd op Curaçao. Panama-hoeden en Struisvogels.

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1922. Paramaribo, 1923.

Koloniale Postspaarbank in de Kolonie Curaçao. Verslag over 1922. Curaçao, 1923.

Beredeneerd Verslag van de werking en den toestand der Naamlooze Vennootschap „De Spaar- en Beleenbank van Curaçao, over haar drie en zeventigste huishoudelijk jaar, van den eersten Juli 1922 tot en met den 30sten Juni 1923. Z. pl. en j.

Maatstchappij ter bevordering van het Natuurkundig Ondezoek der Nederlandsche Koloniën. Bulletin No. 79. Verslag van de Deensch-Nederlandsche Archaeologische Expeditie naar de Antillen, door Prof. Dr. J. P. B. de Josselin de Jong.

Vragen des Tijds, November 1923. Suriname en de bananencultuur, door Tj. Pyttersen.

Caspar Barlaeus. Nederlandsch Brazilië onder het bewind van Johan Maurits Grave van Nassau 1537—44. Historisch- geographisch, ethnographisch. Naar de Latijnsche uitgave van 1647 voor het eerst in het Nederlandsch

bewerkt door S. P. L'Honoré Naber. Met gegraveerde titelprent, portret en 67 kaarten en platen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1923.

British Guiana. Rules, regulations, by-laws and orders-in-council. Made by the Governor, the Governor-in-council, the Governor and Court of Policy and other authorities for the year 1921, with gazette and alphabetical references. Georgetown-Demarara, 1923.

British Guiana. Ordinances for the year 1922. Georgetown-Demarara, 1923.

British Guiana. Administration reports for the year 1921. Georgetown, 1923.

The British Guiana Handbook 1922. Containing general and statistical information concerning the colony, its industries, manufactures and commerce. Edited G, William Francis, F. I. C., Assistant Director of Science and Agriculture, and Deputy Governement Analist and Geologist, British Guiana, and John Mullin, A. I. M. M. Assistant Commissioner of Lands and Mines, British Guiana, and insued by the Committee of Correspondence & Exhibitions under direction of His Excellency the Governor, (Chairman). „The Argosy" Co., Ltd. Georgetown, British Guiana. (Zeer rijk geïllustreerd).

Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau. Afl. XXX. 1923. Anthropologische bibliographie van den Indischen Archipel en van Nederlandsch West-Indië, door Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan.

Archief voor de Suikerindustrie in Ned.-Indië. Afl. 30. Juli 1923. De Suikerindustrie in Britsch West-Indië, door J. v. H.

Mal. Tin. and Rubber Journ. XII (1923), bl. 849. Rubber growing in the West-Indies. [Uitvoerig cultuur-economisch artikel over de cultuur in Britsch-Guiana, Suriname en Trinidad.]

Indië. Geïllustreerd Weekblad. 31 Oct. 1923. West-Indië. Curaçao. Het jubileum van de Koningin. — Opbrengst der middelen. — Suriname. De Boschneger thuis. — Een Boschnegerzaak. — Plaat: Een Boschneger uit Suriname.

Nederlandsch Zendingsblad. Oct. 1923. Suriname. De Zending onder de Javaansche immigranten, door H. Larisch. (Met ill.)

Idem. November 1923. Johannes Pathé (Schets uit de zending aan de Cottica).

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. November 1923. Overzicht van den feitelijken toestand onzer Missiën in Oost- en West-Indië. — De Karaïb en zijn taal, door W. Ahlbrinck, C. S. S. R. (Vervolg).

Vragen van den Dag. November 1923. Over de psychische mutaties bij Europeanen in de tropen, door W. Kerremans.

Berichten uit de Heidenwereld. November 1923. Indrukken en naklanken van het zendingsfeest, — Verslag der Algem. vergadering v. h. Zeister Zend. Genootsch., gehouden te Zeist, 31 Oct. l.l. — Een kwart eeuw Surinaamsche Zendingsgeschiedenis 1892-1919, door R. Voullaire. (Slot. De laatste tijden). — Een danktoon (Bethesda), door Zuster Jenny Lange. — Ter nagedachtenis: Br. P. Zschaschler.

SCHETSEN UIT SURINAME

DOOR

G. J. STAAL

Levensavond

I

De vloed stond door in de Boven-Commewijne.

In breede golven was het vloedwater aangedrongen uit den Atlantischen Oceaan in de monding der Suriname, langs Braamspunt, over het heete zeestrand, de zandplaat over, duwend en stuwend door het ijzeren netwerk van het geleidelicht en het paalwerk van plantagesteigers, Zuidwaarts naar de stad, Oostwaarts de Commewijne binnen, zijwaarts wijkend in open trenzen [1]) en kreken, langs voorpolders [2]) en gesloten sluizen opgedreven en in de bocht bij Constantia en Alliance aangezwollen door het tij, dat binnenliep uit Warappe en Matappica; rond den land-wig van Sommelsdijk vloeide het uit over Commetewane, Cottica en Boven-Commewijne.

Langs den rivieroever was druk-trillend geritsel in het heester-gewas van den slijkbodem van het voorland. Ruischend viel het water uit over den zelfkant van slib; het glipte over de modderlagen en dekte weldadig de weeke, gladde ruggen, die de eb had blootgelegd en de hevige zon bestookt.

Tusschen de moko-moko [3]) versplinterden vloedgolfjes in duizenden spartelende sprankjes, waarin de stralen van de zinkende zon sprinkelend braken. Onder den schokken-

---

[1]) trens = sloot. [2]) polder = dam, dijk.
[3]) Moko moko = Aronskelk met recht opstaanden stengel.

den drang van het aanrukkend water zwenkten de lenige stengels, zoo niet een feller watervlaag al wat oprees uit den lagen oever neerboog met krachtigen zwaai.

Het was alom bewegen: grassen en pluimen en stelen stieten elkander aan; de paarsche bloemen van de brantimaka bengelden onrustig mede en waar het rijzende water het laag gebladerte raakte, huppelde het lenige groen, stroomopwaarts gericht.

Hooger, nader aan de damkruinen, deelden de slib-gewassen hunne schokken mede aan de stijvere oeverplanten; veel-kleurige bloemen, schitterende klokken van convulvulaceeën, schommelden er, zwakjes gewiegd, aan grillige slierten, die de struiken droegen.

Maar vast van stand bleef, door sterker stam gestut, het vlammend-roode sieraad van den bosch-cacao.

Het water steeg. De aanlegsteiger van den grond „De Goede Verwachting", — twee mambarklak-balken, ruwbekapt, uitgelegd van den voorpolder in het drassige voorland, — zonk dieper weg; het water klom op tegen de schuine balken naar de hoogte-lijn, de scheidingslijn der verkleuring van het hout waar elken dag twee malen het vloedpeil reikte.

Hurkend gedoken zat de oude baas Marius op de lage bank, zijn eigen rustiek werkstuk uit lang voorbijen tijd, onder den donkergroenen, machtigen bladerenkoepel van den statigen manja-boom, die zijn forsche schaduwvlek, nu verflauwend in het late middaguur, breed uitspreidde over het open voorerf.

Van de vijf ketting [1]) frontbreedte van den grond, aan de rivierzijde, was een paar ketting ontboscht en schoon gewied, aan den linkerkant waar een smalle rits [2]) naar achteren liep, in de richting van de Cottica. Op dit hooger land was het woonerf aangelegd; daar stond de manjaboom en, dieper in, het houten huis, door Marius zelven gebouwd toen hij zich met zijne jonge vrouw vestigde op het perceel, brokstuk van de verlaten plantage Breukelerwaard.

Marius was moe. Hij had hout gekapt van een koffie-

[1]) Ketting = 20,72047 Meter. [2]) rits = rugvormige bodemverheffing.

mama [1]), die uit het cacao-veld in de loostrens gevallen was. Door de verwaarloozing van de bedelving had het water ten langen leste den grond om de wortels uitgespoeld; de schaduwboom was verzakt, gevallen, met den kruin in de trens, waar het vastgehouden slib een drempel vormde en den waterloop stoorde. Zij wisten het wel, Marius en zijn schoonzoon, maar zij lieten den boom langen tijd liggen.

Totdat, in den vroegen ochtend, Marius zich verzette tegen zichzelven, den bijl kneep in de pezige verweerde handen en begon te ruimen, met forsche halen, als wilde hij, over den tijd heen, de oude kracht laten herleven, waarmede hij eens geveld en gespleten had, dáár, op zijn grond en in de houtgronden aan de Para.

Maar de oude kracht herleefde niet: matter viel de bijl in den stam en de taaie splinters bleven steken in de kapgeulen. Nu zat hij, ingezonken, met pijnlijken rug en moebelaste schouders; de hand, die het héél korte, doorrookte steenen pijpje in den mondhoek drukte, beefde. Loom zoog hij den rook in van de grove, walmende tabak; loom hing het breede bovenlijf over de puntige knieën; in den inkijk van het open baadje puilden scherp de ribben, waar het vleesch was weggeslonken, en vlekte ontkleurd de verslapte, verdofte huid, die eenmaal vlekkeloos-zwart en glanzend het gezonde vleesch strak had omspannen. Nog stonden de groote, platte voeten stevig op den grond, als waren zij er aangeklonken met de breede, wijdgestrekte teenen: de sterke steun-voeten, gesterkt door het loopen op glibberige paden en het vastgrijpen in drassigen tuingrond.

Krachtig nog droeg de stoere nek het massieve negerhoofd. Wel was het stug-gekroesde haar gelig-wit verschoten, maar het dekte den schedel nog vol als met een dikke kap van stijf gevlochten touw-krullen; wel was het oogenwit niet smetteloos meer — bloedrood dooraderd was het groezelig geworden — maar in de groote donkere pupillen lichtte toch een levend licht, dat het goede, vriendelijke gelaat verhelderde. En als de lippen opengingen, dan schitterde het gaaf ivoor-blank van ongeschonden tandenrijen.

[1]) Koffie-mama = schaduwboom voor koffie en cacao.

II

Met den vloed vloeiden oude tijden weer.

Marius keek naar zijne woning en zag er het verleden als eene omlijsting.

Hij was geboren op de plantage „De Overvloed" — in het Neger-Engelsch Kwassi-djompo genoemd als herinnering aan den sprong van den slaaf Kwassi in de Matappica na zijn aanslag op den bastiaan tijdens den aanleg van den staat [1]). Hij was geboren in de schaduw van katoenboomen, in de avond-schemering van den slaventijd. Zijn vader Apenta was er timmerbaas en bootenmaker; hij had zijn zoon, die toen nog Mentor heette, — zijn naam Marius kreeg hij eerst later, bij den doop door den zendeling der Broedergemeente, — als helper opgeleid in zijn vak.

Marius had de ellende van den slaventijd niet zelf in haar wreedste gedaante gekend. Mildere wetten en zeden hadden het uiterlijk wee al veel verzacht toen hij als slaven-kind ter wereld kwam, eigendom en zelf slaaf van den landheer Obdam.

Veel echter had hij ervan gehoord, 's avonds na den arbeid, als slaven-groepen bijeenhokten voor de woningloodsen, de rijen van armelijke, kale kamertjes achter op het emplacement. Hij hoorde er van eigengerechtigde, barre geeselingen om nietige verzuimen; van het pijnigen en ophangen van slaven, opgevangen wegloopers; van den Spaanschen bok hoorde hij, het marteltuig in fort Zeelandia; en ook van den vuurdood van Kodjo, die met zijn trawanten in 1832 de stad, Paramaribo, in brand gestoken had; en van die wreede vrouw hoorde hij, wier naam berucht bleef in het gansche land, die in haar tentboot huiswaarts geroeid, het huilende kind van een van hare slavinnen wegrukte van de moeder, onder water hield en dood teruggaf met de woorden: nu zal het wel stil blijven.

Uit het eigen beleven in den tijd van het opklaren van het bewustzijn — hij zal toen tien, twaalf jaar geweest zijn: een slaaf kende zijn leeftijd slechts ongeveer, door het verband met onthouden gebeurtenissen of eigen lotge-

[1]) staat = plantage.

vallen — bleef hem de herinnering bij van de tucht van zweep en bullepees en tamarinde-roede op de plantages, de straffe tucht tegen onwil en overtreding, och! niet eens altijd dáártegen: het werd zoo nauw niet genomen. Eerst veel later drong het tot hem door, dat geeselen en brandmerken nog voor slaven gehandhaafd bleef, toen de wet het voor alle anderen had verboden.

Het waren echter niet uitsluitend verhalen van wreedheid, ruw recht en onrecht, die hij beluisterde uit de monden der welbespraakte vertellers, er waren ook die opwekkende geschiedenissen, prettig om als tegenstelling aan te hooren, van slaven-listigheid en slaven-bedrog en slim bedacht verraad en die van de wegloopers, de onoverwinnelijken in de bosschen aan de andere zijde van de Cottica, waar zij, aan twee kanten bestookt, toch altijd wisten te ontkomen; hij vond ze kranig, de plunderaars van menige plantage, de vrouwen-roovers uit de wildernis. Hoe weinigen van de vervolgers, die langs de Matappica gevaren kwamen, waren teruggekeerd! Ergens tegenover Ephrata bleven de geraamten achter in den drassigen grond.

En dan waren er die graag opgesmukte overleveringen, haast als sproken, van lustige slavenfeesten, dagen lang dansen en overvloedig eten, uitbundige drinkgelagen en wild, losbandig zinnespel. Op den weg van mond tot mond waren de feesten uit vroeger tijd rijker en schitterender geworden, fantastischer aangekleed en bedriegelijk verfraaid, als had de ontbering van alle ontspanning in de geesten eene behoefte gewekt aan verblijding, — zij het met vreugden van weleer, — van het doffe leven van den slaven-dag.

Als timmerman en bootenmaker had Mentor's vader een milder bestaan op de plantage dan de slaven, die in het veld werkten en Mentor zelf, in zijns vaders vak, deelde in het voorrecht, dat hij niet met de ploegen den tuin in hoefde. Er was altijd wel wat te spijkeren en te krammen, te lappen en te breeuwen aan de woningen van den directeur en van de opzichters, aan het magazijn en de loodsen, de sluizen, ponten, tentbooten en opgeboeide korjalen, die vloot

der plantage. Maar soms, als haastig geplukt moest worden in den koffie-aanplant, — het was nog de tijd van de Surinaamsche koffie, wier bessen gelijktijdig rijpen, — of als er dijkbreuk was of er eens extra gewied moest worden, dan kreeg ook Mentor eene taak en onderging de harde heerschappij van den bastiaan, den neger-officier, zelf van slaven-bloede, doch des te straffer in zijne tucht, nu hij op zijn beurt overste over de zijnen was geworden. Nog iets anders leerde hij in het samenleven met de slaven. Het was het geknoei, het stelen van vruchten, het azen op voordeeltjes en voorrechtjes, het erbarmelijk gescharrel en gekonkel om iets te verwerven, wat méér te hebben dan de matige toebedeeling van recht en goed, de angst voor ontdekking van overtredingen, al waren zij nog zoo onbeduidend, het liegen om te verbergen uit vrees voor straf, het verheimelijken voor elkander, het bespieden van elkander uit zelfbescherming of om er bij te winnen: al dat bederf, dat, ontbrand in het broeiend kwaad der slavernij, doorbrandde in de geesten, geslacht op geslacht, daar geslacht na geslacht geplaatst werd in dezelfde levensomstandigheden, onder denzelfden druk, op hetzelfde levensvlak van nietswaardigheid.

In Mentor was eene sterkte van goedheid, die hem beschutte tegen de kracht van het kwaad. Hij was trouwens nog jong, toen de bevrijding aanbrak. Maar toch zette zich ook in hem ièts vast van den leugen en véél van de achterdocht.

In Mentor's jongelingsjaren werd de plantage geregeld bezocht door een zendeling van de Broedergemeente om de Blijde Boodschap ook tot de slaven te brengen. In vroeger tijd, toen zijn vader nog kind was, bestond een zendingspost op Sommelsdijk, die verlaten werd omdat hevige koortsen er de levens sloopten. Later werd een post gesticht op Anna's-zorg aan de Warappe en vandaar uit bezochten de Broeders de omliggende plantages, Esthersrust, Broedershoop, Herstelling, Frederikslust, Klein Lunenburg, Barbados, Badenstein, Kerkshoven.... zoo vélen, vélen, die destijds gerijd lagen aan de oevers van de kreken en kanalen in de buurt der samenvloeiïng van Cot-

tica en Commewijne. Het kostte veel tijd, moeite en geduld om toegang te krijgen. De landheeren zagen ongaarne de zendelingen komen, want zij vreesden de verheldering, die zij brachten in de geesten der onderworpen slaven. Voor de slaven zelven was het eene wonderlijke gewaarwording, die de prediking van het Evangelie in hen wekte. Zij, wier gansche bewustzijn doortrokken was van on-vrijheid, gehoorzaamheid-uit-dwang, volstrekte armoede, on-zekerheid en vrees en die het leven slechts kenden als tweeërlei beweging: het begeerenswaardige, onbereikbare leven der meesters, waarin maar enkele begunstigden eenigermate — maar o! zoo weinig! — mochten deelen en daartegenover, vèr ervan verwijderd, hun eigen nooddruftig leven, zij konden zoo moeielijk als waarheid aannemen de verkondiging van een geheel andere bedeeling, eene bedeeling van liefde voor allen, genade voor allen, van een Vader voor allen, dezelfde voor hen als voor hunne meesters, die zoo eindeloos bevoorrecht schenen boven hen. Zij konden het niet verwerken, dat in het Rijk van dien Vader allen gelijk waren, slaven en bastiaans en directeuren en dat Christus de Zaligmaker was, óók voor hen. En hoe onbegrijpelijk was die vergeving! Vergeving voor slaven, die alleen wisten van straf!

De zendelingen brachten hun dit alles, keer op keer, jaar in jaar uit, als onomstootelijke waarheid, en het wonderlijkste was wel, dat zij het uitsluitend deden om hunnentwil; het ongelooflijke, dat zij niets er voor vroegen van hen, geen dienst en geen offer, doch alléén maar gaven, met ernstige zachte woorden vertroosting aandroegen, bemoediging uitdeelden, medeleefden met hun nederig leven.

Het was genoeg om te aarzelen, genoeg om zich achterdochtig af te keeren. Maar in hun innerlijken nood grepen zij toch naar de onbegrijpelijke uitredding en velen hielden, eindelijk, vast wat zij langen tijd weifelend betast hadden. Mentor was een volwassen knaap toen hij gedoopt werd en van den zendeling wat onderwijs ontving in lezen. Schrijven mocht nog niet; de wet verbood het.

Ergens in het achterland van „De Overvloed" lagen

Mentor's ouders begraven met zoovelen, wier rustplaatsen niet aangeduid waren door uiterlijke kenteekenen, — misschien had de zee, die er gestadig invrat, hen al weggespoeld, — toen de vrijverklaring een einde maakte aan de slavernij. Het saluut van den dag der bevrijding, dat de kanonnen van fort Zeelandia in den vroegen ochtend van den 1sten Juli van 1863 uitzonden over de wateren, drong niet door tot het afgelegen land van Cottica, maar toch vierden ook daar de verlosten luidruchtig feest langs de rivieren en kreken, tot in de Perica toe. Het Zendingskerkje van Charlottenburg, met groen en bloemen en vlaggedoek getooid tot een loofhut, kon niet allen opnemen, die van heinde en ver in korjalen en visschersbooten aantogen om er te danken en te jubelen. Buiten stonden er, opeengepakt aan de open deuren en ramen van het propvolle kerkje, luisterend naar de blijde woorden van den leeraar op den kansel, medezingend de lofzangen uit het Negerengelsch liederenboek der Hernhutters.

In en om alle kerken van stad en land richtten dien avond duizenden zangers zuilen van zangen op, en de klanken vielen als vonken van vuurpijlen over het stille land, vervloeiden op de breede wateren en verstomden in de wouden.

In den nacht verlichtten de vuren op de plantages de feesten der bevrijden. Bij de loodsen op „De Overvloed" dansten zij een wilden dans op den opzweependen dreun van zware trommen, met hijgende borsten, schokkende lijven en vreemd geroep van mysterieuse woorden. Hoort! heftiger beukt de trommelslager op het dof-dreunend klankbord, sneller en sneller; hij werpt den wilden kop omhoog, siddert mee met elken schok; harder, harder bonkt hij met zijne vuisten, totdat een verstillende rilling het lichaam verstart.... de oogen staren vaag weg.... en over het gelaat trekt de vreeselijke grijns van een wilde verrukking. Stil wordt het om hem heen; bewegingen en geluiden verzinken; wachtende, angstige, zoekende oogen houden hem vast; hij heft zijne armen: de geest, de winti, heeft hem gegrepen!

Verdwaasd richt hij zich op, loopt onzeker, waggelend

als een beschonkene, zonder doel; hij valt, weer staat hij, strompelt, tastend in de ruimte en stamelt in zijn val, onverstaanbaar....

In den nacht, bij het licht der vuren, dansten de slaven den geheimzinnigen heiden-dans.

III

Met de vrijverklaring begon de uittocht.

Als zijne makkers sloot Marius het verplicht verband, dat de vroegere slaven nog tien jaren moest vasthouden aan de plantages. Maar zij wrokten over dien dwang, zij wilden niet blijven op de plaatsen, waar zij als slaaf gewerkt hadden en trokken uit naar andere plantages, de rivier af, stadwaarts.

„De Overvloed" verliep. Er bleven geen handen genoeg om het wied te weren, den oogst te bergen, de trenzen op te halen en de dammen aan te aarden. Van de zeezijde sijpelde het zoute water in de krabbengaten en boorde de gangen uit; vóór verspoelden de zware regens den kruin van den voorpolder en het brakwater drong binnen bij springtij en sleep een toegang uit voor elken vloed; de bodem verziltte in het laagland.

Marius trok mee. Op Reynsfort, het negerdorpje, genoot hij de luierende rust van ongedwongen vrijheid. Hij toog met de visschers naar de vischplantage Moed en Kommer en gooide er de netten uit in de vijvers en jaagde er snippen en doksen [1]) op de banken. Aan de zeekust verwijlde hij met hen in de strandhutten en als hij op de hassi, het modderpaard, over de slibruggen gleed en de visschen knuppelde, die bij val in de afzetnetten achterbleven, dan leek hem zijn leven zoo ruim en open als de wijde zee vóór hem en schalde zijn lach en schetterden zijn woorden uit boven het ruischen der vlakke golven. Zalig was het gedoken wachten bij de barbakotten [2]), waarop kwerimans en harders, geelbaggers en jonge haaien te rooken lagen boven zachtbrandend vuur.

---

[1]) doksen = eenden.
[2]) barbakot = houten rooster voor het drogen en rooken van visch.

Hij trok verder, medegesleurd door den stroom van trekkers, aangewakkerd door den innerlijken drang naar onbelemmerde toeëigening van de vrijheid, aangegrepen door de onrust, die de emancipatie in de harten der bevrijden had gewekt.

Hij dwaalde stroomafwaarts, de Commewijne zig-zag kruisend. In de Orelana-kreek toefde hij korten tijd op de verwilderde, verscholen gronden, waar levenszatte avonturiers en afstammelingen van vrijgegevenen een onbewogen leven sleten en vreemde, onbegrijpelijke namen — Vide bouteille, Court d'argent — geheimenissen uit de historie der plantages vasthielden.

Op Zorg en Hoop was het eene vrouw; aan de overzijde, op Spieringshoek, arbeid, die zijn tocht onderbrak. En kruiselings vervolgde hij zijn weg, naar Killenstein en Leliëndaal, van Ellen naar Frederiksdorp, van Resolutie naar fort Nieuw-Amsterdam.

Daar was het leven als een spel, zoo druk van beweging, zoo vol van ongekende verrassingen. In den vroegen ochtend al, wanneer signalen klonken van het plein voor de kazerne, was het alsof een feestdag werd aangekondigd. Hoe boeide het exerceeren van den troep, het huiveringwekkend afschieten van de kanonnen, het wonderlijk seinen met kleurige vlaggen aan de seinpaal bij den uitkijk. In den breeden mond der rivier kwamen de groote zeilers aanvaren uit verre landen, zij ankerden voor den steiger en het was een onverzadigbaar genot gade te slaan wat daar gebeurde op het dek, het bezige geloop en winden van touwen. Heele vloten lagen er van tentbooten, korjalen en ponten, te wachten op gunstig water om op te stevenen naar de stad of de Commewijne in te varen. In den middag was het gezellig druk op den weg naar den waterkant van slenterende militairen en mooie meisjes in de fleurigste kotto-dracht.

Het was een heerlijk leven, maar Marius' verlangen trok als de begeerten van de meesten zijner lotgenooten naar Foto, de stad Paramaribo. Nog eenigen tijd hield Susanna'sdaal hem tegen, doch de tijdschoten die hij driemalen daags van uit de stad dof hoorde naklinken op de plantage,

wenkten hem onweerstaanbaar naar het beloofde land.

En hij stak de rivier over en doolde stadwaarts over Rainville en Combé....

Het was er armoe, in de begeerde stad. Pinarie! Hij dwaalde naar de bootwerven om werk — maar het bedrijf ging ten onder met de plantages; hij zocht een timmerbaas — maar er waren er velen te veel en zij konden geen knechten lijden. Somwijlen vond hij een karweitje, sjouwwerk aan den steiger, en andere dagen, als er niets te verdienen was, at hij mee van het armoed-potje van gauwgemaakte vrienden, eigenlijk arm als hij, maar toch altijd wel bereid iets af te staan aan elkander. En aan de markt viel wel eens een bacove af of schoot een spiertje gebakken maïs over of er was een zacht-gezind vriendinnetje, dat hem smullen liet uit de keuken van hare meesteres. Het ging nog — hoewel het feitelijk één bittere teleurstelling was.

Toch hield Marius zich groot en mengde zijn bluf in de opgesmukte verhalen van andere genooten, die aan de Platte Brug hun eigen misère wèg-betoogden met grootspraak. Zij hadden de stad gewild, hun hevigst verlangen was bevredigd: nu moesten luide stemmen het klagen in hun binnenste overschreeuwen, fantastische verzinsels verbergen de schrijnende waarheid van het verbijsterde ontwaken uit fantastische droomen. Zij deden zooals hunne vaders in den slaventijd gedaan hadden, die tot vorstelijke festijnen verfraaiden wat niet anders geweest was dan een glimpje van grof pleizier op hunne levensvlakte.

Foto was een groote teleurstelling!

En toch was die weer niet zoo heel moeilijk te verwerken. Marius was het echte negerkind, drager van een onverwoestbaar optimisme, een vlugge blijheid, wèl ree in het beklagen van zichzelven, gauw ontmoedigd onder tegenslag, maar toch ook dadelijk weer opgevroolijkt, uit den nood gewekt, wanneer maar even een straaltje van zonnige vreugde en hoop doorbrak, even een lichtje opflikkerde aan den horzion van het lastige leven. Hij vond blij vermaak in de beweeglijkheid aan den Waterkant, het komen en gaan der schepen — hier was het nog wat anders dan bij Nieuw-Amsterdam, veel échter, met dat lossen en

laden! Hij was kinderlijk blij in het levendig gedoe op de markt; bij het uitrukken van de militairen, met de muziek voorop, sloot hij zich aan bij de slenteraars en schaterde om de uitgelaten vrouwen, die arm-zwaaiend, met dolle danspassen, meeliepen op de maat van de klanken-sprongen van trommels en trompetten. Er was zooveel te zien, zooveel te hooren, er was zooveel nieuws voor den vereenzaamde uit het district!

Als Marius des Zondagsmiddags met kameraden rondliep op het Gouvernementsplein en de militaire kapel speelde er zijne marschen en potpouri's, — hij ging er in hardgesteven wit pak, lakschoenen aan zijne bloote voeten en een zwarten hoed op het kroeshaar, een vergroend, oud dopje, misschien eenmaal door een Hollandsch ambtenaar meegebracht en van hand tot hand gegaan naar het lot van voorspoed en behoeftigheid, — dan stapte hij parmantig, gesticuleerde parmantig, sprak parmantig en lachte brutaal tegen de schalksche vrouwtjes, die zoo coquet patrouilleerden in hare wijde, glanzend gestreken, kraakhelderde gebloemde kotto's, een zakdoekje in de hand, een kleurigen hoofddoek in frappanten zwier om het hoofd gewonden, goud-gele glaskralen om den hals en om de polsen. Ruischend van zacht-krakend katoen, gedragen op den stijven crinoline-rok, wiegelden zij voort als ware de weg zwak-elastisch. Soms rukte hij speels de parapluie weg, die een meisje behendig meedroeg op haar hoofddoek; het botsende scheldwoord wierp hij terug met een minne-naampje en het mocht wel eens oorzaak worden van een nieuwe vriendschap....

In dit opgetogen vertier vergat Marius het muffe kamertje op het achtererf van een huis aan de Jodenbreestraat, waar hij sliep met drie, vier anderen, op den blooten vloer; hij vergat er het schamel maal van dien Zondag: een oudbakken, droog broodje en wat kleffe banaanpap met een reepje bakkeljauw [1]); vergat zijn schuld bij den Chineeschen vettewariër [2]) en den Portugees van den cook-shop. Hij voelde zich den Koning te rijk, zonder een

[1]) bakkeljauw = gezouten kabeljauw.
[1]) vettewariër = winkelier.

cent op zak. Het aangeboren zorgeloos optimisme vlamde vroolijk in zijn hart, de zorgen van gisteren waren uitgebrand en die voor den komenden dag konden hem niet bereiken.

Maar toch, het bleef pinarie. En toen op 1 Juli 1873 andermaal de kanonnen bulderden van de wallen van Zeelandia om te getuigen van het aanbreken van den dag der volkomen vrijheid, het einde van het Staatstoezicht, telde Marius de een-en-twintig schoten te midden van de feestvierenden in het Paradistrict, waar hij met de mannen van Osembo en Onverwacht, Overtoom en Hannover, hout werkte en arbeidde in de kostgronden.

Hij had de stad er aan gegeven....

Sedert dien heette hij Marius Madbo; hij droeg den naam van zijn vroegeren meester omgekeerd het burgerleven in.

IV

Op de rimpeling van het stijgend water dobberden herinneringen.

Marius was niet lang meer in de Para gebleven. Er was iets in hem gaan bewegen, dat hem terugstuwde naar de bekende oorden van het land der Cottica; de bekoring van het vreemde was gezonken, de ellende van ginds vervaagd. Was het 't ruischen van de rivier? Was het de geur van het land? Waren het de oude vrienden? Hij wist het niet; hij wist alleen, dat hij dáárheen gaan moest, van waar hij gekomen was.

Hij bleef een vreemdeling in de familie der Paranegers. Hij deelde niet in hun verband; aan hunne gronden had hij geen deel.

Terug naar de stad? Hij had er geen brood gevonden; het timmerman-spelen, zooals de volksmond het noemde, had hem niet eens genoeg gegeven voor zichzelf en hij zou niet alleen gaan: zijn laatste meisje, Magdalena, een gedoopte van den zendingspost op Berseba, zou hem als zijne vrouw volgen.

Neen, niet naar de stad! Terug naar buiten, naar de Cot-

tica, waar op de ruïnes der plantages de vrijen zich begonnen te vestigen als klein-landbouwers, ieder op een eigen perceel. De geruchten wilden, dat het er hun goed ging en dat er nog land in overvloed te krijgen was.

Eénmaal echter vorderde Marius van de stad nog een triomf der bevrijding op: de huwelijksplechtigheid in deftigen stijl. In zwarte stalen-pen-jas, die zoo hevig scherp afstak tegen den witten pantalon en het gesteven borsthemd, getooid met hoogen hoed en witten das en witgaren handschoenen — het was alles geleend en paste niet, maar wie zou daarop letten? — leidde hij zijne bruid, in haar blank gewaad met blanken hoofddoek, ditmaal plat en breed gevouwen, omzoomd met een rand van lichtgekleurde bloempjes, triomfantelijk naar den burgerlijken stand en naar de Groote Stadskerk der Broedergemeente. In open rijtuig reden zij vooraan in den stoet van even deftig uitgedoste getuigen en vrienden, mannen en vrouwen. Zelfs bruidsmeisjes, die bouquetten droegen, ontbraken niet. Het kostte wel veel geld — maar wie zou nu peinzen over betalen?

Er waren dien middag meer paren. Zij sloegen elkander aandachtig gade, ontleedden de versiering der vrouwen en de gestrikte jurkjes der kinderen, die sommigen mede ten huwelijk brachten. En mocht al een gouden ketting met gouden munten aan den hals eener bruid eens even de jaloerschheid prikkelen, de blijmoedige geest werd er niet door verstoord en het gejuich der toeschouwers buiten, bij het wegrijden der gehuwden, was niet minder luid voor Marius en Lena dan voor anderen in beter doen.

(*Wordt vervolgd*).

SURINAAMSCHE JOURNALISTIEK

DOOR

S. KALFF

Als de pionier der journalistiek in Suriname mag beschouwd worden mr. Wolphert Jacob Beeldsnyder Matroos, die in de ambtelijke hierarchie genoemd wordt als secretaris van het college van kleine rechtszaken, daarna als boekhouder-generaal, en die in 1783 als gouverneur *ad interim* de kolonie gedurende eenigen tijd bestuurde.

Hem werd in 1772 het „privilegie van de drukperse" verleend voor den tijd van 23 jaren, en de eerste drukkerij, eerlang als landsdrukkerij erkend, werd door hem opgericht. Ongeveer twee jaren daarna bekwam hij het privilegie voor de uitgave van een nieuwsblad; op 10 Aug. 1774 verscheen het eerste nummer van de „Wekelijksche Woendagsche Surinaamsche Courant", welke blijkens de exemplaren in het bezit van de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo verscheen in het formaat kwarto post, later vergroot tot folio. Het blad voerde in hoofde het wapen van de Societeit van Suriname en bevatte hoofdzakelijk buitenlandsch nieuws, waarvan de bron vermoedelijk te zoeken was in de Amerikaansche bladen. Het lokale nieuws was òf afwezig, òf bijster schaarsch; het beperkte zich veelal tot de scheepvaartmouvementen in de haven. In de nummers van het jaar 1781 werd onder de lokale belangen soms de kwestie aangeroerd van het papieren geld, aangezien de redacteur in zijne kwaliteit van raad en boekhouder generaal daarbij van nabij betrokken was. Dit papier (afgebeeld bij v. Loon) was bedrukt met het wapen van Suriname omgeven door de zinspreuk *Justitia Pietas Fides* en moest voorzien in de geldschaarschte, die

vooral tijdens den oorlog met Engeland nijpend was. Reeds sedert het jaar 1761 had men zich op verschillende tijden van dit hulpmiddel bediend; het plan tot uitgifte van meer kaartengeld werd herhaaldelijk onderworpen aan het oordeel van mr. Beeldsnyder Matroos, die zich in zijne remonstrantie aan den Raad van Politie echter ten zeerste tegen zulk een maatregel verklaarde [1]). Hetgeen intusschen niet belette dat het montant van het uitgegeven kaartengeld sedert gestadig toenam, zoodat er bij de komst der Engelschen reeds voor zes millioen in omloop was.

Evenwel waren zulke mededeelingen betreffende de finantieele belangen der kolonie in het blad uitzondering; de pers was daarvoor in de 18de eeuw nog niet mondig genoeg. Toch was met dezen eersteling onder de pers-organen de kolonie in Westindië die in Oostindië nog vooruit. Wel is waar was in dit laatste wingewest reeds in 1744, onder het bestuur van den gouverneur-generaal baron van Imhoff, een weekblaadje verschenen onder den titel „Bataviasche Nouvelles en Politique Raisonnementen", dat uitgegeven werd door den adjunct eerstgezworen klerk ter Generale Secretarie J. E. Jordens, maar 't was een paar jaren daarna weer opgeheven. Nl. omdat bewindhebbers der Comp. het niet verstonden dat er in Oostindië politiek geraisonneerd zou worden, en daarom over deze „Raisonnementen" hun *veto* uitspraken. Het duurde toen tot 1776 alvorens er weder een openbaar nieuwsblad verscheen onder den bescheiden titel van *Vendu-Nieuws*, en tot 1810 voordat er een eigenlijke courant tot stand kwam, de *Bataviasche Koloniale Courant*, die nog onder scherpe censuur werd gehouden.

Met zulke belemmerende invloeden had men in de Westindische kolonie niet te kampen. Het door mr. Beeldsnyder Matroos opgerichte nieuwsblad bestond nog in 1805, doch werd na de verovering der kolonie door de Engelschen in 1804 met een dubbelen tekst, Engelsch en Hollandsch, gedrukt. Onder de Bataafsche Republiek

[1]) Bijzonderheden bij v. Loon. Ned. Historiepenningen. VI stuk, p. 164.

werd haar wapen in het hoofd geplaatst van het blad, dat tweemaal 's weeks verscheen onder den titel van *Bataafsche Surinaamsche Courant*. De inhoud had veelal betrekking op de staatkundige gebeurtenissen van dien bewogen tijd, en behelsde b.v. de verslagen van nationale feesten en gedenkdagen telkens wanneer de berichten uit het vaderland daartoe aanleiding gaven. Zoo vermeldde het nummer van 2 Sept. 1795, het eerste jaar der Bataafsche Vrijheid, een relaas van het feest te Paramaribo naar aanleiding van het verbond van de Republiek met Frankrijk. Dit verbond tusschen de beide republieken (welke intusschen treffend op den aarden en den ijzeren pot uit de fabel geleken) werd met veel plechtigheid van het raadhuis te Paramaribo afgekondigd. De straten waren bevlagd, de schepen ter reede pavoiseerden; er werd aan het Gouvernement een gala-diner aangerecht en een middagmaal in het Logehuis *Concordia*, waaraan werd deelgenomen door „een aanzienlijk getal waare vaderlanders". Bij het dessert werden opgediend drie symbolische tempeltjes, Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap voorstellende, versierd met de nationale vlaggen van beide volken. De feestelijkheid werd opgeluisterd door een „keurig musycq" van het korps muzikanten van den burger H. M. Wolff, terwijl door den burger M. P. Wiltens een zevental heildronken werd ingesteld. Een daarvan hield rekening met den heerschenden Patriottengeest en de uitwijking van prins Willem V naar Engeland; de toast werd uitgebracht op den „dood voor dwingelandy en tiranny en de vernietiging van het huis van Oranje met deszelfs aanhangers". Voorts werd bij iederen dronk een vers gezongen op een aangename wijs, nl. de wijs van „La Marseillaise". Dichter van deze zeven coupletten was A. Soulage Jr.; de zangers, welke ze voordroegen, waren de burgers Malenberg en Andriessen. Het eerste vers luidde:

Vereenigd met den Bloem der volken
Smaakt nu het vrije Nederland,
Verlost van smaad, geweld en dolken,
't Genot van eene zachte band.
Geen tijd moet die verbindnis breeken,
Elk dwingland zie die met ontzag;
De vuige heerschzucht moet verbleeken
Op 't zien wat burgertrouw vermag.

En de „zevende Gezondheid" was aldus op rym gebracht:

O dat de Godheid kon gehengen
Dat haast het gruwzaam oorlogswee,
Vermoeid door schuldloos bloed te plengen,
Vervat wierd door een blijde vree.
Dan zou het menschdom adem haalen,
De koopvaard kreeg haar luister weer,
Dan zou de voorspoed zeegepraalen
En sloeg het treffend onheil neer [1]).

Bij ieder couplet behoorde nog een „Chorus"; en van zelf een glas wijn *ad fundum*. Waarna, zoo berichtte het officieele nieuwsblad, „deze heuchelyke dag verders in een gepaste vrolykheid afliep".

Weinig konden de feestvierders van *anno libertatis* 1795 denken, dat er eigenlijk niet veel aanleiding tot jubelen bestond, dat het gesloten verbond met Frankrijk een monsterverbond zou blijken, 't welk aan de Republiek duur te staan zou komen en slechts het voorspel was van de inlijving van het jaar 1810. Doch wanneer men te Paramaribo eenmaal aan het feestvieren was, dan bleef de speelman ook dagen achtereen op het dak zitten en wist men van geen uitscheiden. Een week na dit eerste relaas, nl. op 9 Sept. 1795, bevatte de *Surinaamsche Courant* een tweede, ter gelegenheid van een feest dat gegeven werd door den burger-raad in den Hove F. C. Stolkert. De aanleiding was dezelfde: de heugelijke alliantie tusschen de twee republieken en „de ophanden zynde Publicatie tot afschaffen van het gehaate Oranje Huis". Dit feest droeg een meer intiem karakter, in zoover dat daarbij een „cier-

---

[1]) Volledige tekst in „De Navorscher" 1869, p. 237.

lyk Patriottisch Diné" op het programma stond en de deelnemers meerendeels bestonden uit leden van het genootschap de „Vrienden des Vaderlands". Voorts uit eenige andere welbekende „vaderlandslievende Gasten", hetgeen destijds synoniem was met Oranjehaters. Dat Westindië toenmaals zoo goed als Oostindië zijne speeljongens had, d.i. muzikaal ontwikkelde slaven, blijkt uit de aanteekening dat het dessert werd opgeluisterd door „een fraay Instrumentaal Musycq door de eigen slaaven van den Gastheer geëxecuteerd". Niet minder dan eenentwintig heildronken werden bij deze gelegenheid naar vaderlandsche wijs uitgebracht. In welken graad van beneveling de feestvierenden bij no. 21 verkeerden, hierover zweeg de *Courant*. Immers, men moet alle liedjes niet uitzingen. Maar de tekst van alle „conditiën" werd getrouwelijk in het blad opgenomen, o.a. die van no. 10, luidende: „De Eeuwige verdelging van het Oranje Huis in onze gewesten, onderwijs voor verblinden, de Galg voor Schelmen, Eer en aanzien voor deugd en verdiensten."

Nog geen twintig jaren zouden sedert voorbijgaan of, bij het herstel van de Oranjedynastie in Nederland, wenschten alle „vaderlandslievende gasten" een eeuwig welzijn toe aan hetzelfde stamhuis, waarover zij in 1795 de eeuwige verdelging hadden ingeroepen. De *Courant* besloot het verslag met de regels, waarin de laatste heildronk vervat was:

„Vrede, Vryheid, Gelykheid en Broederschap over de geheele Waereld, en Dank aan onzen welmeenenden en vriendelijken Hospes".

„Na het eindigen der Maaltyd treede een menigte weldenkende aanschouwers binnen, en vergroote dit Vreugdefeest, danssende de Carmagnole Dans, onder een gedurig geroep van Hoezee! en Vivat het Vaderland en Vaderlandsche Vrienden!"

Aldus diende het blad den tijdgeest; het veranderde van kleur al naar de gebeurtenissen op het staatstooneel elkander afwisselden, gelijk dat met zooveel andere instellingen het geval was. Voorts bevatte het statistieke opgaven, weerkundige waarnemingen, bijzonderheden over

land en volk, handelsnotitiën, scheepvaartmouvementen, enz. Nadat de Bataafsche Republiek vervangen was door het koninkrijk Holland noemde het blad zich *Binnenlandsche Surinaamsche Courant*, en hernam aan 't hoofd het oude wapen. Geheel zonder concurrentie bleef het niet, want in 1785 werd opgericht de *Surinaamsche Nieuwsverteller*. Doch dit nieuws bestond in hoofdzaak uit advertenties, en het nieuwe pers-orgaan leefde slechts tot het jaar 1793. Een nummer van het jaar te voren werd als 'n soort van journalistieke curiositeit door E. M. Morpurgo ingezonden op de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam van het jaar 1883. Het was gedrukt te Paramaribo bij W. H. Poppelman, ter gepriviligeerde drukkerij der Ed. Directie en het Land.

In de Surinaamsche journalistiek speelde het persoonlijke element steeds een groote rol, en dit element kwam inzonderheid naar den voorgrond in de *Surinaamsche Spectator*, een orgaan dat omstreeks 1787 verscheen bij de wed. Tresson Jr. Reeds spoedig na dat verschijnen werd de klacht ingediend, dat het blad er zijn werk van scheen te maken om, „hoezeer onder quasi bedekte termen, egter duydelyk genoeg personen van rang te denoteeren, omtrent deze hatelijke comparatiën te maken, welke in alle opzigten onbetamelyk waren, en het produceeren van eenige uytdrukkingen strydig met de aangenomen principes van den openbaren godsdienst". Deze klacht had tot gevolg dat de uitgeefster strengelijk gewaarschuwd werd om zich voortaan, vooral van het laatstgenoemde, te onthouden. Strenger vonnis trof de *Nieuwsvertelder of Zamenspraak tusschen Louw en Krelis*, een periodiek dat omstreeks 1796 bij Hendrik Schouten werd uitgegeven. De gouverneur de Frederici verbood de verdere verspreiding van dit persproduct, op grond dat de bewuste zamenspraak „tendeerde om den vriendelijken ommegang en eenigheid onder de ingezeetenen dezer kolonie te verminderen, en partijzucht, laster en wreevel teweege te brengen, tot merkelijk nadeel van de goede ordre en het publiek belang." Trouwens, zulke nieuwsvertellers schroomden niet om, onder dezelfde bedekte termen, de reputatie van den eersten

magistraatspersoon in de kolonie aan te randen, zooals de gouverneur Jan Jacob Mauricius had ervaren tijdens hij zijn strijd had te voeren tegen „la Cabale" en eene vyandige planterspartij. Hij en de zijnen hadden tegenover de uitspattingen eener koloniale *gutterpress* alleszins reden om Huygens' woorden over de drukpers te gedenken:

> 't Is waer, sints dat sy 't is geeftse ons veel goets te lesen,
> Maer, waer se noyt geweest, wat soude er quaets niet wesen.

Voorts verscheen in 1794 de *Saturdagsche Courant van nieuws, smaak en vernuft,* en eveneens onder de Bataafsche Republiek de *Surinaamsche Courant en Algemeene Nieuwstydinge,* onder het devies Vrijheid en Gelykheid. Waarom de Broederschap er uitgelaten werd had wellicht een aannemelijke reden in eene kolonie, waar reeds vóór de hevige partijschappen onder het bestuur van Mauricius zooveel persoonlijke veete en zoo weinig broederschap bestond.

Het Engelsche blad de *Surinam Gazette,* dat in 1812 werd opgericht, en tweemaal 's weeks verscheen, verdween weer met het Engelsche tusschenbestuur, evenals dat in Oostindië het geval was met de *Java Government Gazette* (ten spijt van zijn officieelen naam een luimig blad dat altijd plaats had voor „Cross Readings" en een Poet's Corner). In 1854 bestonden in de kolonie vier nieuwsbladen, nl. de *Surinaamsche Courant en Gouv. Advertentieblad,* 't welk verscheen bij J. C. Muller Azn., het *Algemeen Nieuws- en Advertentieblad,* bij J. H. G. Muller, het *Surinaamsche Weekblad,* bij A. L. G. de Randamie, en het *Koloniaal Nieuwsblad,* bij J. Morpurgo. Doch dit aantal nam aanzienlijk toe nadat bij het Regeeringsreglement van 1865 vrijheid van drukpers was ingevoerd en afschaffing van het dagbladzegel. Gestadig werden toen nieuwe periodieken opgericht, die echter voor het grootste gedeelte slechts een kort bestaan hadden. In een vraagbaak onzer dagen [1]) werd gepubliceerd een lijst van 22 couranten, die tusschen de jaren 1835 en 1906 te Paramaribo bestonden!

---

[1]) Encyclopaedie West-Indië.

dezelfde bron vermeldde: „Volledige verzamelingen van Surinaamsche couranten zijn nergens te vinden". En verder: „tot een dagblad heeft men het (1917) in de kolonie nog niet kunnen brengen."

Het eerste mocht eveneens van de Oostindische couranten gezegd worden; noch in de kolonie, noch in het moederland waren compleete jaargangen te vinden van indische nieuwsbladen over den ganschen tijd van hun bestaan. Doch wat het tweede aangaat, zoo kon de europeesche samenleving op Java, welke immers zooveel grooter was dan die in Suriname, omstreeks het jaar 1869 op een dag-blad roemen. Busken Huet, die toen te Batavia de *Java Bode* redigeerde, schreef van daar aan een zijner vrienden in 't vaderland dat het blad, 't welk tot dusver tweemaal 's weeks uitgegeven werd, dagelijks verschijnen zou. En verder aan zijne literarische vriendin Francisca Gallé: „Onder de Indische couranten is de *Java Bode* de eenige, die een letterkundig tintje heeft. Elk dagbladschrijver komt in Indië voor eigen overtuiging op, en de uitgevers zijn tevreden indien hunne courant bloeit". Zoo stond het geval ook in Westindië. De uitgevers bemoeiden zich minder met de richting dan met de uitkomsten van het blad. Maar die bloei van een courant werd in Suriname niet weinig belemmerd, doordien in den regel het aantal lezers vele malen dat der abonnés overtrof. D.i. doordien zoovele personen hetzelfde blad te samen lazen, en de vrije verkoop van zoo weinig beteekenis was. Daarbij was het aantal ingezetenen, genoeg ontwikkeld om belang te stellen in de geregelde lectuur eener courant, in Westindië zooveel kleiner dan in Oostindië, waardoor de kring van lezers zooveel beperkter was, derhalve de inkomsten zooveel geringer waren. En naar verhouding was de concurrentie in Suriname zooveel grooter dan op Java. Dit hield verband met de betrekkelijk geringe exploitatiekosten, en het feit dat het werk er zoo vaak in één hand was. In Suriname wist men zooveel meer wat „faire la cuisine du journal" beteekende. Terwijl op Java bij bladen van eenige beteekenis de redactie steeds gescheiden was van de administratie, en evenzoo van het technische werk in

de drukkerij, waren de Surinaamsche redacteurs veelal te gelijk administrateurs, en niet zelden leiders van de drukkerij daarbij. Het werk zou overstelpend geweest zijn, indien het dagelijksch werk geweest ware in plaats van halfwekelijksch of wekelijksch.

Aan pers-organen, welke op die wijze in de wereld kwamen, konden geen hooge eischen gesteld worden. Geruimen tijd bestond de inhoud grootendeels uit buitenlandsch nieuws, dat door de schaar verkregen werd, terwijl verder het lokale nieuws, dat trouwens vaak spaarzaam was, werd verwaarloosd. Eerst in de tweede helft der vorige eeuw kwam dit laatste meer op den voorgrond, evenals de binnenlandsche politiek. De Surinaamsche pers bleef in dit opzicht niet zonder invloed op den gang van zaken, en diende meermalen tot voorlichting of tot terechtwijzing van het bestuur. Voor de openbare zaak was 't vaak een voordeel dat deze veiligheidsklep geopend bleef. Ook de rubriek der handelspubliciteit mocht goed verzorgd heeten, doch voor het buitenlandsch nieuws bleef men afhankelijk van vreemde bronnen. Slechts twee bladen bezaten (in 1915) correspondenten in het buitenland; de vaste correspondenten in het binnenland, voor zoover ze er waren, ontvingen geen honorarium. Stenografie werd niet toegepast, en voor het telegrafisch nieuws bleef men aangewezen op de berichten, dagelijks door het telegraafkantoor in het openbaar aangeplakt. Want ofschoon in 1908 een speciaal telegraaftarief voor journalistieke mededeelingen werd ingevoerd, zoo werd het schrale budget der meeste bladen daardoor nog te veel belast. Daarvoor was de prijs van abonnement en advertenties dan ook niet hoog te noemen. Op de laatsten werd bij jaarcontract nog een aanzienlijk rabat verleend, terwijl de abonnementsprijs voor Paramaribo van *f* 6 tot *f* 10 bedroeg. Hierdoor kwamen de Westindische persorganen veel meer onder algemeen bereik dan de Oostindische, want het abonnement van b.v. de *Bataviasche Koloniale Courant,* die onder het bestuur van Daendels (1808—1811) werd opgericht, bedroeg nog 20 rijksd. 's jaars. 't Is waar dat aan dit orgaan dan ook wel iets meer ten koste werd gelegd dan aan eene Suri-

naamsche courant, en dat daarvan een grootere invloed uitging. Daendels beweerde zelfs in zijn *Staat der Ned. O. I. Bezittingen* dat dit door hem gecreërde (en gecensureerde) blad „zeer veel heeft toegebragt om de nieuwe inrigtingen de algemeene goedkeuring te doen wegdragen en wegens de regtvaardigheid van het gouvernement de diepste indrukken te verspreiden."

In 1915 bestonden te Paramaribo vier Hollandsche halfwekelijksche nieuwsbladen, *Suriname, De Surinamer, De Surinaamsche Bode* (een volksblaadje) en *De West*. (Een paar jaren geleden hebben *Suriname* en *De West* hun formaat belangrijk vergroot.) Voorts als officieele courant het *Gouv. Advertentieblad*, het weekblad *Op den uitkijk*, een drietal stichtelijke bladen (twee Protestantsche en een Katholiek) en een vierde, *Makzien foe Christen Soemazielie*, dat veel aftrek had onder de uitgebreide gemeente der Hernhutters. In het Engelsch verschenen de *New Paramaribo Times* en de *Weekly News*, in het Neger-Engelsch het *Sranam Volksblad*. Somtijds oefende de censuur een niet geringen druk op de Surinaamsche pers; er waren tijden, zooals b.v. onder den procureur generaal Th. de Kanter, dat de drukpersprocessen niet zeldzaam waren. Meermalen, zooals in het geval van De *West-Indiën, De West, De Volksbode*, hadden deze processen eene gerechtelijke veroordeeling ten gevolge, maar niet eene verbanning uit de kolonie, zooals dit herhaaldelijk in Oostindië voorkwam. B.v. in 't geval van den uitgever van het Soerabajasch blad *De Nieuwsbode*, J. J. Nosse, die in 1864 de kolonie werd uitgezet wegens een „Droom", dien hij *niet* geschreven, alleen gedrukt had, en waarvan hij weigerde den auteur te noemen.

De schrale inhoud der Surinaamsche couranten werd somtijds eenigszins aangevuld door dien van de Surinaamsche almanakken. Het departement Paramaribo der Maatsch. tot Nut van 't Algemeen gaf almanakken uit met de namen der plantages, doch met de opheffing van deze afdeeling hield ook die uitgave op. In de vroegere almanakken, die te Paramaribo werden uitgegeven door Charles Brouwn en het eerst voorkomen in de jaren 1792

tot 1796, vond men weinig meer dan een lijst van ambtenaren en plantages. Een dergelijke almanak verscheen in 1793 bij de wed. Beeldsnyder, welke niet vervolgd werd; evenmin als een kleine *Staatkundige Surinaamsche Almanak* van het jaar 1818. Van 1792 tot 1801 verscheen bij P. van Woenzel een duodecimo-almanak onder den naam van *De Lantaarn*. In 1820 en 1821 werden weder almanakken uitgegeven bij E. Beyer en C. G. Sulpke te Paramaribo en Amsterdam, welke onderneming in het laatste jaar gestaakt werd. In 1825 nam toen de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen de uitgave op zich in klein octavo, en publiceerde daarin, behalve de namen van ambtenaren en plantages, vele wetenswaardige mededeelingen betreffende de kolonie. Na het jaar 1847 werd die uitgave echter niet voortgezet. Drie jaren later werd in de behoefte eenigszins voorzien door de uitgave van een plak-almanak bij J. Morpurgo, en in 1856 door den *Almanak voor de Ned. W. I. Bezittingen en de kust van Guinea*, uitgegeven op last van den minister van koloniën. Voorts kwamen belangrijke berichten omtrent de kolonie voor in de vroegere almanakken van Britsch Guiana, en in *De Kolonist*, tijdschrift gewijd aan de welvaart van Suriname, dat in 1839 verscheen bij J. J. Engelbrecht te Paramaribo, doch slechts een enkelen jaargang beleefde.

Hoewel ze thans tot eene voorbijgegane maatschappij, eene voorbijgegane orde van zaken behooren, zoo zijn vele van deze bescheidene of zelfs onaanzienlijke jaarboekjes nog van belang voor den beoefenaar der koloniale geschiedenis, voor den navorscher van vroegere zeden en toestanden. Zoo hun bestaan al kortstondig was, dat bestaan was niet nutteloos; zij hebben, evenals de vroegere couranten, vaak de openbare zaak gediend door kennis te verspreiden betreffende land en volk, door te ijveren voor sociale verbeteringen, de misbruiken aan te wijzen, den ondernemingsgeest aan te wakkeren en het geestelijk peil der lezers op te heffen. Zij hebben op hunne wijs er naar getracht dat er in Westindië nog eens een toestand geschapen worde gelijk die in Oostindië, waarvan Busken Huet in zijne *Brieven* getuigde:

„Het bestuur en de toestand van Indië zijn m.i. Hollands beste recommandaties in de oogen der beschaafde wereld.”

EENIGE BESCHOUWINGEN OVER DE TOEKOMST VAN DEN LANDBOUW OP DE BOVENWINDSCHE EILANDEN ST. MARTIN, ST. EUSTATIUS EN SABA

DOOR

G. VAN DER PLAATS

Deelt Curaçao heel weinig in de belangstelling van het Nederlandsche volk, de eilanden St. Martin, St. Eustatius en Saba genieten daarvan nog minder. De oorzaak is stellig hierin te zoeken, dat deze eilanden zoover van het moederland liggen, zeer klein zijn en geen welvarenden landbouw noch een goed ontwikkelde industrie hebben.

Drie jaren heb ik het genoegen gehad als *landbouwkundige* op dit terrein te werken en wanneer ik hier enkele beschouwingen over de eilanden laat volgen, zal ik mij daarbij uit den aard der zaak zooveel mogelijk bepalen tot landbouw en veeteelt, het gebied, dat ik het best kan beoordeelen.

Deze drie eilanden hebben zich vóór de afschaffing der slavernij in voorspoed mogen verheugen op landbouwgebied. Overal zijn de sporen van vroegere welvaart nog op te merken. Zoo zijn niet alleen de grootste gedeelten der eilanden nog verdeeld in plantages, maar in deze cultuurgebieden zijn op verscheidene plantages ook nog de overblijfselen van suikermolens te vinden. Suiker was dan ook een van de hoofdproducten, die er in het bloeitijdperk der eilanden gewonnen werden. Na den slaventijd is spoedig een tijdperk van verval ingetreden. Het kon moeilijk ook anders. De arbeid werd verricht door slaven, en van het oogenblik af, dat de slaaf zich vrij gevoelde en die vrijheid aanwendde om met een minimum van arbeid door het leven te komen, werd het onmogelijk alles in cultuur te brengen.

Toch is dit niet de eenige oorzaak van den huidigen treu-

rigen toestand van den landbouw. Gedurende den slaventijd had men een ruime beschikking over arbeidskrachten voor weinig geld, waarmede men in staat was de concurrentie te weerstaan. Het gevolg hiervan was, dat men zich om de moderniseering van het landbouwbedrijf weinig bekommerde. Er bestond geen prikkel. Zoo kwam men na den slaventijd plots voor een dubbele moeilijkheid te staan: men had niet langer voldoende arbeidskrachten voor weinig loon en men kon zich niet langer aanpassen aan het zich steeds ontwikkelende landbouwbedrijf, waarbij zich tot overmaat van ramp nog voegde een malaisetijdperk voor bijna alle cultures. Bovendien waren de meeste plantage-houders zelf niet gewend om werk te verrichten. Voor alle werkzaamheden werd een slaaf geroepen, zoodat gerust kan gezegd worden, dat de meesten van allen practischen arbeid vervreemd waren. En niet alleen dit, maar het werken, de handenarbeid n.l. beschouwde men als „uit den booze" en alleen goed genoeg voor de onderhoorigen!

Hoewel de nood der laatste decenniën hierin wel eenige verandering ten goede heeft gebracht, merkt men ook nu nog duidelijk de sporen van deze traditioneele opvattingen. Het valt den tegenwoordigen eigenaar of bestuurder — de goeden niet te na gesproken — nog moeilijk, zelfs om maar even te laten zien hoe eenig practisch werk aangepakt dient te worden.

Uit dien staat van verval heeft de landbouw zich nog niet kunnen opheffen. Werd vroeger geen stukje grond vrijgelaten, maar alles, vlakten zoowel als heuvelachtig land, in cultuur gebracht, thans zijn slechts kleine gedeelten voor bouw bestemd; van de plantages krijgt men dan ook over het algemeen een zeer verwaarloosden indruk.

De gedeelten welke in cultuur zijn gebracht worden bebouwd met maïs, zoete aardappelen, yams, groenten, rankvruchten enz. Voor het overige worden de gronden als weiland gebruikt. Dit weiland is niet speciaal daarvoor aangelegd, doch is in den regel verwaarloosde bouwgrond. Op deze verwaarloosde cultuurgronden laat men alles opgroeien. En hoewel ze bij deze niet kostbare omzetting van

bouw- in weiland, den naam krijgen van „pasture", lijkt het er in de meeste gevallen weinig op. Boven het opschietende gras en onkruid groeit al spoedig het struikgewas uit. Rustig laat men alles tezamen voortwoekeren; krijgen de struiken te veel de overhand, dan worden deze, als het geschikt gedaan kan worden, opgeruimd. Is het land zoo dicht begroeid dat het ook als weiland niet meer kan worden gebruikt en het dus meer op bosch lijkt, dan wordt het dikwijls voor goed opgeruimd en als bouwland gebruikt. Een paar plantages maken hierop een gunstige uitzondering: de eigenaren zijn daar al sinds jaren bezig met den aanleg van blijvende weilanden, waarvoor zij als grassoort paragras bezigen.

Afgezien van zeer droge tijden, staan deze stukken grasland er steeds goed voor; ook zijn de opbrengsten, hoewel het moeilijk gaat cijfers te noemen, meest bevredigend. Voor het overige ziet men op de niet kunstmatig aangelegde grasvelden of op verwaarloosde cultuurgronden bij regenachtig weer het verschijnsel dat alles er groen en frisch voorstaat, maar, volgt een korte droogteperiode, dan zijn ze spoedig dor en droog. Gevolg van dezen toestand is dan ook, dat met een onzekeren regenval en lange droogteperioden de veehouderij zeer risquant wordt.

Zulk een tijdperk van aanhoudende droogte ligt weer juist achter den rug. Van October '22 tot Juni '23 viel er weinig regen, ten gevolge waarvan er te weinig voedsel voor het vee was. Eenige dieren kwamen reeds door gebrek aan voedsel om en houdt zulk een droogte eenigen tijd aan, dan kan het niet anders of een grooter gedeelte van den veestapel sterft weg en het overblijvende deel verzwakt zeer. Lange droogteperioden brengen dan ook voor de bevolking gevoelige verliezen mee, vooral daar de veeteelt een van de belangrijkste takken van het landbouwbedrijf uitmaakt.

De regenval is op alle drie de eilanden practisch gelijk en bedraagt ± 1100 m.M. Mag de hoeveelheid ook wel iets verschillen op de eilanden onderling, in den regel is het toch zoo dat, wanneer er zich op het eene eiland een aanhoudende droogte voordoet, dit ook op de andere eilanden

het geval is. Toch zijn er tusschen de eilanden wel eenige kenmerkende verschillen. Op St. Martin b.v. is de bodem op de meeste plaatsen steenachtig, d. w. z. komen er in de bouwvoor vele zware steenen voor. Voorts is het terrein over groote gedeelten van het eiland tevens heuvelachtig. St. Eustatius daarentegen heeft tusschen de Quill en de noordelijke berggroep een mooie cultuurvlakte van ongeveer 5 K.M.[2] In deze vlakte komen ook wel zware steenen voor, doch deze zijn voor de in cultuur brenging niet bepaald hinderlijk. Ten opzichte van de watervoorziening neemt Statius ook een meer bevoorrechte plaats in dan St. Martin. Op dit laatste doet zich bij aanhoudende droogte het gebrek aan drinkwater veel eerder gevoelen dan op St. Eustatius. Hier is in ieder geval nooit gebrek aan drinkwater voor het vee, terwijl op St. Martin in tijden van waterschaarschte de bewoners soms uren moeten wachten bij put en „crabhole" voor een blik water, niet alleen overdag doch zelfs 'snachts.

In het algemeen kan dan ook worden gezegd dat St. Eustatius wat bodem en water aangaat er beter aan toe is dan St. Martin.

Saba wijkt sterk van de twee genoemde eilanden af. Dit eiland, dat zich hoog boven het zeeniveau verheft, heeft alleen de cultuurgronden liggen op ± 1000 voet hoogte. Hoog in de bergtoppen aan Windward Side en Hellgate vindt men de grootere en kleinere veldjes, waar, dank zij het gunstige klimaat, met succes aardappelen, uien en verschillende groentensoorten kunnen worden verbouwd. Van deze producten worden soms grootere en kleinere hoeveelheden uitgevoerd. Hoewel de verzorging van de cultures er beter is dan op de andere eilanden, is het in vele opzichten primitief te noemen. De planters zijn er over het algemeen ijveriger dan elders.

Is St. Eustatius uit landbouwkundig oogpunt het meest bevoorrechte eiland, toch wordt juist op dit eiland de meeste armoede geleden omdat het uitsluitend en alleen op den landbouw is aangewezen. St. Martin heeft nog een zoutindustrie, welke een niet onbelangrijke factor in de betrekkelijke welvaart van vele bewoners beteekent, ter-

wijl de bevolking van Saba, waar vele mannen zeevaarders zijn, langs dezen weg voldoenden finantieelen steun ontvangt.

Wat de landbouwkundige voorlichting betreft zijn St. Martin en Saba zoo goed als verwaarloosd. St. Eustatius heeft in dit opzicht veel te danken aan den voormaligen Gezaghebber G. J. v. Grol, die zich, vooral bij de verbreiding van de katoencultuur over West-Indië, zeer verdienstelijk heeft gemaakt door dit gewas op St. Eustatius in te voeren en er bovendien naar gestreefd heeft den kleinen man met den verbouw daarvan een zelfstandig bestaan te verzekeren. Dank zij de superieure kwaliteit van het product en de steeds oploopende prijzen der katoen, heeft dan ook inderdaad dit gewas belangrijke baten voor het eiland afgeworpen. Het hoogtepunt van deze cultuur werd bereikt gedurende den Europeeschen oorlog.

Ook op St. Martin, waar eenige vooraanstaande planters het initiatief namen, heeft zich de katoencultuur ontwikkeld en een reeks van jaren goede voordeelen gegeven. Ook hier won men een uitstekend product. Op beide eilanden heeft men dan ook verwacht met den verbouw van dit gewas blijvende voordeelen te kunnen behalen. De verwachtingen waren het hoogst gespannen tijdens den oorlog, toen soms netto winsten van *f* 2000.— en meer werden behaald per H.A. Aan al deze illusies werd evenwel na den oorlog en als gevolg van het dalen van den katoenprijs tot zoo laag peil, dat er gedurende '21 zelfs geen vraag naar bestond, de bodem ingeslagen.

Hoe goed het Gouvernement ook meehielp door voorschotten op den te verwachten oogst te verstrekken en bovendien voor de ontvezeling en den verkoop zorg te dragen, tegen deze conjunctuur viel natuurlijk niets te doen. Het liep dan ook voor goed spaak met de katoencultuur en de omstandigheden zijn er sinds '21 nog slechter op geworden, zóó slecht, dat al worden er in de toekomst weer redelijke prijzen voor het product betaald, het toch zeer moeilijk zal blijken de bezwaren te overwinnen.

Bij de opkomst van deze cultuur had men wel met vele ziekten en plagen te kampen doch het was nimmer zoo erg

dat het gewas er totaal door te gronde werd gericht. Doch toen de Pink Boll-worm begin 1922 op St. Eustatius gevonden werd, beteekende dit opnieuw een tegenslag voor deze cultuur. Op St. Kitts vernietigde dit insect in 1921 ongeveer 90 % van den oogst op vele plaatsen. Door het feit dat er op de Nederlandsche eilanden geen katoen was uitgeplant, heeft men geen geldelijk verlies door deze insectenschade geleden, doch bij een nieuwe opkomst der cultuur zal dit een van de gevaarlijkste vijanden blijken waartegen gewaakt dient te worden.

Overzien we al deze moeilijkheden bij de katoencultuur en voegen wij daar nog bij het buitengewoon droge seizoen '22—'23, dan is het begrijpelijk dat bij velen de moed ontbreekt om opnieuw deze cultuur te ondernemen. Niet alleen de katoencultuur maakte slechte jaren door, ook de andere landbouwproducten en het vee daalden aanmerkelijk in prijs. Deze slechte staat van zaken, voortgekomen uit de algemeene malaise in het landbouwbedrijf nevens ziekten en plagen bij de cultures heeft velen gebracht tot de conclusie: „Voor landbouw en veeteelt geen hoop meer, „agriculture a failure".

Hier kan men evenwel weer tegenover stellen dat de meeste landbouwers, gedreven door de „struggle for life" weer hun best doen om den grond te bewerken, te bebouwen om in het bezit te komen van eenige zakken aardappelen, maïs, yams of groenten; de theorie blijkt met de practijk in tegenspraak te zijn.

De uitspraken „too dry" en „agriculture a failure" zijn dan ook inderdaad overdreven en geven meer of minder de stemming van het oogenblik aan. Toch hebben ze ons meer te zeggen dan de stem van den klagenden boer, zoo als deze in Holland dikwijls spottend wordt aangehaald. De toestand is er inderdaad zeer ernstig. Landbouw en veeteelt hebben er met zeer groote moeilijkheden te kampen. Hoe ongunstig de factoren echter tegenwoordig ook zijn, ontegenzeggelijk staat vast, dat de eilanden het buiten den landbouw niet kunnen stellen en ook in de toekomst daar op blijven aangewezen. De eenige weg waarlangs verhooging van de algemeene welvaart in de toe-

komst te bereiken zal zijn, is die welke leidt tot een goed ingericht landbouwbedrijf. Met het oog hierop werd, toen er onder het bestuur van den vorigen Gouverneur plannen werden gemaakt om Curaçao economisch te verheffen, voor de Bovenwindsche Eilanden in 1920 besloten om over te gaan tot plaatsing aldaar van een assistent-landbouwkundige wiens taak het zou zijn mede te werken tot opheffing van den landbouw.

Mij viel daarop de eer te beurt als zoodanig te worden aangewezen. Kort voor mijn komst werd de plantage Belvedère door het Gouvernement aangekocht. Tweeërlei doel beoogde men hierbij. Ten eerste om de kleine planters aan een behoorlijk stuk bouwland te helpen voor een billijken prijs en in de tweede plaats om een gedeelte af te staan voor den landbouwkundigen dienst, t. w. voor het weiden van het Gouvernements-vee en voor het inrichten van een proef- en demonstratieveld.

Op St. Martin waren de planters buitengewoon ingenomen met deze uitgifte van land, en spoedig was een groot gedeelte aan een vijftigtal planters verhuurd.

Op St. Eustatius was de aankoop van gronden niet een eerste noodzakelijkheid. In vroeger jaren had het Gouvernement hier reeds gedeelten aangekocht en aan onderscheidene planters verhuurd.

Wat den landbouwkundigen post betreft, deze heeft de eerste drie jaar meer of minder in het teeken van voorbereiding gestaan. In het begin waren er vele moeilijkheden. Vooral omdat er zoo goed als geen crediet ter beschikking stond en de arbeidsloonen abnormaal hoog waren, duurde het geruimen tijd voordat er een behoorlijk demonstratieveld in orde was, daar het gereed moest worden gemaakt op een totaal verwaarloosd stuk grond.

Verder was bij den aankoop der plantage niet de inventaris overgenomen, zoodat ongeveer alles ontbrak en het geruimen tijd duurde eer er flink kon worden aangepakt. Eerst in het najaar van 1921 kon worden begonnen een grooter veld in orde te brengen. Toen stonden n.l. ter beschikking eenige paren goed getrainde ossen en een goede ploeg.

Op dit veld werden in 1921—1922 gedemonstreerd de

verbouw van maïs, boontjes, uien, rankvruchten, alfalfa, groenten, enz. Door de betere bewerking enz. was het verschil tusschen deze en de rondom liggende gewassen duidelijk waar te nemen, een omstandigheid die er veel toe bijdroeg om den planters belangstelling af te dwingen voor een betere cultuurmethode. Ondanks het feit dat het demonstratieveld wat afgelegen lag, waren de resultaten van dit seizoen bevredigend.

Daar het inmiddels noodig was geworden op St. Eustatius een proefveld in te richten, moest het bewerken van het veld op St. Martin worden opgegeven en moest op St. Eustatius opnieuw worden begonnen. Ook hier deden zich de zelfde moeilijkheden voor. Weer moest worden begonnen op totaal verwaarloosd terrein en gewerkt worden met ongeschoold personeel. Het eenige voordeel was dat de arbeidsloonen er veel lager waren. De geschiktheid der Statiaansche arbeiders voor deze werkzaamheden is heel gering. Vond ik op St. Martin nog eenige werkkrachten in staat om ossen in te spannen en eenigszins bekend met een ploeg, op Eustatius ontbraken zoodanige krachten geheel. Alleen een van Aruba afkomstige knecht van de Ned. Cultuurmaatschappij verstond iets van ploegen.

Toch viel het werk op St. Eustatius mee. Ik was binnen een paar maanden zoover, dat eenige arbeiders getraind waren in het ploegen, althans onder mijn voortdurend toezicht die werkzaamheden behoorlijk konden verrichten. Gevolg was dat op dit eiland nog eerder een proefveld in orde kwam dan ik aanvankelijk had gedacht. Een tegenwerkende factor was hier evenwel, dat het land vol zat met het z.g. nuttgrass (Cyperus rotundus), een zeer moeilijk te verdelgen onkruid, iets overeenkomende met kweek. Meer schade nog veroorzaakte de daarop volgende droogte-periode, waardoor alle gewassen, uitgezaaid in September, in den bloei afstierven of maar half tot rijpheid kwamen. Door het aankomen van een nieuwe ploeg kon met dit werk worden voortgegaan. Dit gaf zeer bevredigende uitkomsten. Vele Statianen zien het groote nut van dit werktuig in, zoomede het gebruik van eggen en andere landbouwwerktuigen.

Ook aan de verbetering van den veestapel is in den loop dezer drie jaren aandacht geschonken. Juist vóór mijn komst had het Gouvernement een Zebu-stier aangekocht. Toch is deze stier weinig gebruikt, omdat de koeien van dit ras lastig zijn bij het melken. Dat de meeste veehouders alleen hierom deze dieren weinig fokken is wel te betreuren, daar het Zebu-vee een zeer sterk veeras is en als vleesch- en trekdier zeer geschikt is.

Daartoe in staat gesteld door het buitengewone crediet voor den landbouw, kocht ik later nog twee stieren en twee vaarzen aan uit het Maas-Rijn-IJsel veeslag. Na aankomst van deze dieren werd met het eigenlijke plan van verbetering een aanvang gemaakt. Pogingen werden n.l. aangewend, op St. Eustatius, om in samenwerking met de veehouders alle minderwaardige dekstieren te castreeren en om daar tegenover den ingevoerden stier voor een laag dekgeld ter beschikking te stellen. In de laatste helft van Februari stierf evenwel plotseling een der dekstieren, waardoor de uitvoering van dit plan vertraging ondervond.

Voor de hoenderfokkerij werd een broedmachine aangekocht, waarmee op alle drie eilanden werd gewerkt, terwijl op St. Eustatius een hoenderpark werd gemaakt. Daar een crediet voor aankoop van rashoenders pas in het laatst van 1922 ter beschikking kwam, kon tot den aankoop van deze hoenders nog niet worden overgegaan.

Ook voorstellen tot verbetering van het geitenras werden gedaan, doch de rasbokken worden eerst in den loop van 1923 verwacht.

Is er op elk terrein van den landbouw al heel wat voorbereidend werk verricht, zooals men begrijpen kan is er van een zichtbaar en tastbaar resultaat van den landbouwpost nog niet veel te bespeuren. Opgemerkt zij nog dat alles beter opgeschoten zou zijn, ware een en ander beter voorbereid. Vooral mijn overplaatsing van St. Martin naar Eustatius, misschien op zichzelf te verdedigen, werkte zeer storend op den gang van zaken.

Thans hebben wij de vraag onder de oogen te zien wat er van landbouw en veeteelt in de toekomst is te verwachten op de Bov. Eil. en welke houding het Gouvernement

jegens dit bedrijf heeft in te nemen. Zooals hierboven reeds werd aangegeven, verkeert het bedrijf in het algemeen in een betreurenswaardigen toestand, uit welken staat van zaken het zich volgens mijn meening waarschijnlijk niet zal kunnen verheffen uit eigen kracht. De primitieve werkmethoden, de geïsoleerdheid waardoor relatie met andere landbouwcentra is buitengesloten, het gebrek aan kapitaal en niet het minst de mentaliteit der ondernemers zelf — wien het nu eenmaal tot een tweede natuur is geworden te meenen dat het niet anders kan dan het nu is — zijn allen factoren die m.i. deze opvatting wettigen. Tenzij er buitengewoon voorspoedige jaren komen, waarin buitensporig hooge prijzen voor de producten worden behaald, zal het gewone verschijnsel zich weer voordoen dat men niet kan concurreeren, met als gevolg een kwijnend en slepend bestaan van de landbouwbedrijven op de Bov. Eilanden.

Betreffende de voortzetting of opheffing van den landbouwpost zijn de meeningen zeer uiteenloopend. De een voelt er veel voor en een ander niets. Tot een besluit schijnt het Bestuur nog niet gekomen; men weet nog niet wat men doen zal. Een besluiteloosheid die den post niet anders dan schade kan berokkenen, omdat dit tevens beteekent: geen volle medewerking en steun. En dit laatste is een dringende behoefte, want vertraging in het verbeteringswerk werkt remmend op de uitvoering.

Zoo getroostte zich b.v. het Gouvernement in 1919 een uitgave van *f* 25.000.— voor den aankoop van de plantage Belvedère, en in 1921 gaan in bestuurskringen reeds plannen op om deze plantage weer van de hand te doen. Waarom niet eerst behoorlijk overwogen of ze soms rentegevend zou zijn te maken? Uit landbouwkundig oogpunt is de plantage niet ongeschikt om er iets van te maken.

Zoo stelde de vorige Gouverneur b.v. voor *f* 300.000.— aan te vragen voor verheffing van landbouw en veeteelt in de Kol. Curaçao, terwijl de tegenwoordige ambtsdrager dit bedrag teruggebracht heeft tot nog geen *f* 30.000.— met de opmerking dat voor den verbouw van gewassen

in de Kolonie een landbouwkundige niet noodig is en de verbetering van den veestapel wel aan Curaçaosche veehouders kan worden overgelaten. Dit werd wel niet gezegd van de Bov. Eil., doch eenstemmigheid over het nut van den post is er niet, en dit werkt op den duur verlammend.

De houding van het Gouvernement dient m.i. zoo te zijn dat men weet wat men wil. Voort te gaan met dezen post naar een vast plan, of er niets aan doen. Ik kan niet anders doen dan voorstellen den post aan te houden en in de toekomst mee te werken naar een vast plan, de eenige weg om blijvende voordeelen te kunnen boeken.

Hoe slecht het bedrijf er tegenwoordig ook mag voorstaan, het is niet een gevolg van den onvruchtbaren bodem of de gedurig voorkomende droogte-perioden. Wel kan de droogte groote verliezen meebrengen en afschrikkend werken, zoo zelfs, dat het bijna onmogelijk schijnt den grond in cultuur te brengen, dat zijn van den achteruitgang niet *de* oorzaken. Het staat toch vast, dat bij een zaakkundige behandeling de verbouw van vele gewassen mogelijk is, zooals suikerriet, zoete aardappelen, yams, pinda's, sisal. In vele gevallen mag men, hoewel er meer risico aan verbonden is, ook een goede katoen- en maïsoogst verwachten. Doch men durft den verbouw van deze gewassen niet aan, omdat in den regel de onkosten de bruto-opbrengst overtreffen. Een intensieve cultuur op St. Eustatius te beginnen op de tegenwoordige manier, zou beteekenen geld vermorsen. Een acre land goed bewerkt en met welk gewas dan ook beplant, zou veel meer kosten dan in het gunstigste geval als geldelijke opbrengst mag worden verwacht.

Noodzakelijkerwijze moest hier dan ook uit voortvloeien de extensieve bedrijfsvorm. Men is nu eenmaal bedacht op winst en niet op verlies, zoodat de grootere plantagehouders hunne bedrijven extensief hebben gemaakt, in dien zin dat ze deze verwaarloosd hebben laten liggen en uitsluitend gebruiken voor het houden van vee, de eenige of liever de zekerste manier om nog eenig geldelijk voordeel te behalen. Doch hiermede heeft men dan ook onte-

genzeggelijk de verarming der bevolking in de hand gewerkt, doordat er nu ook voor de massa niets meer te verdienen viel. Alleen als buitengewoon hooge prijzen voor landbouwproducten werden bedongen, zag en ziet men een tijdelijken overgang naar een meer intensieven bedrijfsvorm. Volkomen verklaarbaar is het dan ook, dat de meesten wel wat huiverig zijn om aan een zoodanig bedrijf credieten te verstrekken.

Het Gouvernement komt nu steeds weer met deze verarmde bevolkingsgroep in aanraking, omdat deze haar laatste hoop steeds bij het Gouvernement zoekt. Vooral op St. Eustatius vindt men een groep die zich al zeer berustend bij dezen staat van zaken heeft neergelegd, die wel zorgt voor den verbouw van de meest noodige levensbehoeften, doch verder bij het Bestuur aanklopt en dikwijls in allerlei vorm geholpen wordt. Te veel hulp kweekt een geslacht van nietsdoeners; de meesten, vooral de jongeren, zijn niet in staat om eenig geregeld en goed werk te verrichten.

M.i. heeft het Gouvernement er naar te streven om hierin verbetering te brengen. Met de hulpverstrekking van heden wordt niet meer bereikt dan een opleiding tot baliekluivers. Hoeveel beter en nuttiger zoude het zijn, geld aan te wenden tot het opleiden van het jonge geslacht tot bekwame arbeiders in den landbouw waaraan groote behoefte is.

In de tweede plaats heeft het Gouvernement er naar te streven den intensieven landbouw in normale omstandigheden weer mogelijk te maken. Dit is alleen uitvoerbaar als het land op meer moderne wijze bewerkt wordt.

Aan de grondbewerking dient de meeste aandacht te worden geschonken omdat deze het belangrijkst is. Tegenwoordig wordt dit met de z.g. hoe of sjap gedaan, een werktuig waarmede velen wel verbazend handig kunnen omgaan, maar dat geen zoden aan den dijk zet. Wat een goede ploeg in een dag doet, daar moet een arbeider een maand over doen. De grondbewerking zoo als die nu geschiedt lijkt wel kinderspel, hoe zwaar het dan ook in werkelijkheid is. Het grove en zware werk dient door an-

dere kracht gedaan te worden. Met ploegen, eggen, cultivators en andere landbouwwerktuigen behoort hier te worden gewerkt. Aldus bereikt men niet alleen dat veel goedkooper landbouwproducten kunnen worden voortgebracht, doch bovenal dat men hierdoor de productie met weinig meer moeite verhonderdvoudigt.

Alleen goede en goedkoope grondbewerking maakt de intensieve cultuur mogelijk; dit zal ook aan het extensieve bedrijf ten goede komen. Wat is voorts te verwachten van een veestapel zonder voldoend voedsel? De laatste droogte-periode geeft hiervan een juist voorbeeld.

Ook een leek begrijpt hoe noodlottig de primitieve bewerking van den grond voor de bevolking is. Slechts een klein stukje kan op deze wijze worden bewerkt en meest ook nog te laat. Als de planttijd daar is, moet het land behoorlijk bewerkt klaar liggen, wil men een goeden oogst verwachten. En bovendien welk een krachtige steun is een geregeld omgewerkte bouwvoor niet bij de bestrijdin van allerlei ziekten en ongedierte. Nauw met het grondbewerkingsvraagstuk staat in verband het arbeidsvraagstuk, nauwer dan over het algemeen wordt gedacht. Door de verouderde methode van grondbewerking en andere werkzaamheden is bereikt, dat de massa het landbouwbedrijf onaantrekkelijk vindt. Bovendien ziet men het onbegonnene er ook maar al te goed van in. Hier komt nog bij dat de werkgever nooit goede loonen kan verzekeren en alleen arbeiders neemt als hij ze voor een appel en een ei kan krijgen. De moderniseering van de bedrijven zal nu niet alleen kans geven op een betere productie en grooter aantrekkelijkheid van het bedrijf, doch ook den werkgever in staat stellen om betere loonen uit te keeren.

Ook de verbouw van gewassen dient beter te geschieden. Het zou te ver voeren bij alle gewassen stil te staan die met goed gevolg zouden kunnen worden verbouwd. Slechts een korte beschouwing over eenige van de voornaamste cultures vinde hier een plaats. Om te beginnen met de katoencultuur. Zoo als boven reeds werd opgemerkt, is deze cultuur vroeger wel rendabel geweest doch is zij dit niet meer. Het bedrijf zou niet zoo absoluut vast-

geloopen zijn als de cultuur meer rationeel ware uitgevoerd. Zoo als het tot dusverre werd gedaan, werkte men de ziekten en plagen in de hand instede van deze te bestrijden. Had de katoen in vroeger jaren een goeden naam op de wereldmarkt, in de laatste jaren heeft zij dezen verspeeld, doordat het eenjarige — met het overjarige product vermengd — verhandeld werd. Wil er van deze cultuur in de toekomst weer iets terecht komen, dan dient in de eerste plaats na iederen oogst het oude gewas volkomen opgeruimd te worden en behoort aan den nieuwen planttijd ten minste een „closed season" van vier weken vooraf te gaan. Een ieder nu, die de plaatselijke toestanden kent, begrijpt dat het Gouvernement hierbij leidend, en zoo noodig dwingend, dient op te treden. Ook zal voorlichting en hulp bij de bestrijding van ziekten en plagen onontbeerlijk zijn. Gelukkig bezit St. Eustatius een katoengin en een katoenhuis. Dat het Gouvernement zorgt voor de verwerking van de katoen en haar verder verhandelt juich ik toe; het voorkomt veel geknoei.

Voorts zou de suikercultuur kunnen worden aangemoedigd en bevorderd. Naast de voorlichting bij dit gewas zou het Gouvernement kunnen medewerken tot het verkrijgen van een inrichting — om nog niet te spreken van een fabriek — waarin het suikerriet kon worden verwerkt. Groot behoeft niet te worden begonnen; men zou voorloopig al tevreden kunnen zijn, als hiermede de invoer van bruine suiker werd overbodig gemaakt.

Krachtig zou het Gouvernement ook kunnen meewerken aan de uitbreiding van de limoencultuur. Bleek de bereiding van limoensap wel minder loonend te zijn, uit twee proefzendingen „Pickled Limes" naar New York bleek zeer duidelijk dat met dit product zeer goede winsten kunnen worden verkregen. Op St. Martin zijn zeer geschikte terreinen voor deze cultuur.

Ook de sisal is een gewas dat uitstekend kan worden verbouwd. Op St. Eustatius staat dit gewas steeds buitengewoon goed en altijd werd een bevredigende opbrengst aan vezel verkregen. Mag de Cultuurmaatschappij als zoodanig ook geen succes zijn geweest, zoo is dit in ieder ge-

val niet te wijten aan de sisal. Wel is het voor St. Eustatius zeer te betreuren dat het zoo met deze onderneming is geloopen, doch laat men deze mislukking nimmer schuiven op de landbouwkundige factoren, om daarmee dan te bewijzen dat er voor landbouw geen plaats is op St. Eustatius.

Op veeteelt-gebied valt er ook nog veel te verrichten. Van een doelbewust fokken is thans geen sprake. Men laat mannelijke en vrouwelijke, goede en minderwaardige dieren maar bij elkaar opgroeien en voortleven. Het is overbodig te vermelden wat de gevolgen hiervan zijn. En nu behoeft niet te hoog te worden gemikt. Al zou eerst maar eens worden getracht de minderwaardige dieren uit den veestapel te verwijderen, om daarna of daarnevens voorloopig een goeden dekstier van Gouvernementswege ter beschikking te hebben. Dit zelfde kan worden gezegd van de geitenfokkerij. De aankoop van veertig bokken is wel heel goed, doch het resultaat hiermee zal betrekkelijk gering zijn, als niet te gelijkertijd gezorgd wordt voor verwijdering of castratie van de minderwaardige dieren.

Dat men bij het streven om een betere grondbewerking in te voeren, om een beteren verbouw van gewassen te bevorderen en om de veeteelt te verbeteren en, in het algemeen, om landbouw en veeteelt te verheffen, het buiten een landbouwkundige kan stellen, ontken ik beslist. Wil men ernstig werken in de richting van verheffing van den landbouw en veeteelt, dan is een eerste voorwaarde, dat dit geschiedt onder leiding van een deskundige, die onder de bevolking niet aanwezig is. Het besteden van landbouwcredieten, wanneer dit geschiedt door ondeskundigen, keur ik ten zeerste af, al zijn het dan ook maar bedragen van *f* 3000.—, *f* 2000.— of *f* 1500.—.

Intusschen moet men de verwachting ook niet te hoog spannen door b.v. te denken, dat door het aanwezig zijn van een landbouwkundige er binnen korten tijd een merkwaardige verandering zal zijn waar te nemen. De moeilijkheden zijn vele en het zal een uiterst zware taak blijken deze te overwinnen. Een deskundige alleen kan niet alles doen; ook het bestuur moet positief meehelpen door hem financieel en moreel te steunen. De bevolking staat in den

regel wantrouwend en achterdochtig tegenover het nieuwe. Men is zoo licht geneigd naar fouten te zoeken in het nieuwe met verwaarloozing van het goede, dat men er uit leeren kan. Het is dan ook van overwegend belang dat Gezaghebber en overige ambtenaren positief medewerken.

Minimum-eischen zijn een behoorlijk demonstratieveld in het midden van het eiland, de beschikking over de benoodigde werktuigen en het niet te ontberen crediet. Is eenmaal alles goed in orde, dan kan men werkelijk met het tegenwoordigen toegestane crediet al heel veel doen.

Resumeerende kom ik tot de volgende conclusies:

Landbouw en veeteelt waren eertijds, onder de toenmalige uitoefening van het landbouwbedrijf, mogelijk en ook wel rentegevend op de Bovenwindsche Eilanden, doch zijn dit heden ten dage niet meer. Anders is het alleen in zeer gunstige, dat zijn doorgaans abnormale, tijden — zooals gedurende den Europeeschen oorlog — mogelijk om zekere winsten te maken.

Uit dezen stand van het bedrijf vloeit voort, dat financieele steun in het algemeen geen aanbeveling verdient, daar dan in den regel van te voren vast staat, dat het geld niet productief kan worden gemaakt.

Het gaat niet aan om den landbouw als gevolg hiervan nu aan zijn eigen lot over te laten. In de eerste plaats niet omdat bij gebrek aan voedsel enz. het Gouvernement toch financieelen steun moet verleenen, met welken steun in den regel de ledigheid en indolentie in de hand wordt gewerkt. Had men er eerder met doelmatige middelen naar gestreefd landbouw en veeteelt te verheffen, het verval was niet zoo groot geweest.

Mijn ernstig bezwaar tegen de hulpverstrekking aan landbouw en veeteelt in het algemeen is, dat dit te veel te hooi en te gras geschiedt. Steunverleening op zichzelf heeft mijn volle sympathie, doch alleen op voorwaarde dat men er resultaten van mag verwachten, welke m.i. alleen zijn te bereiken, als de credieten worden aangewend om de bevolking in de eerste plaats te leeren hun bedrijf op meer moderne wijze uit te oefenen.

BOEKBESPREKING

Adolfo de Hostos, Three-pointed Stone zemi or idols from the West Indies: an interpretation. (American Anthropologist, vol. 25, pp. 56—71, 1923).

Er is gedurende de laatste jaren bijzonder veel over de oudheidkunde en palaeo-ethnologie der Groote en Kleine Antillen geschreven en daaronder bevindt zich niet weinig van waarde. Na het werk van Fewkes en Joyce en dat van Theodoor de Booy en M. R. Harrington, het laatste uitgegeven door het Museum of the American Indian (Heye Foundation) te New York — om slechts die te noemen — heeft onlangs Adolfo de Hostos ,die op Porto Rico woont, een belangrijke, hoewel beknopte, studie over de driepuntige steenen *zemi* van genoemd eiland en Haïti gepubliceerd.

Over de beteekenis dier raadselachtige voorwerpen zijn verschillende meeningen, waaronder absurde, geopperd; die van Fewkes (1913) is zeker wel de meest waarschijnlijke; het zouden afgoden zijn. Het oudst bekende getuigenis, waarop Fewkes zich beroept, is dat van Ramon Pane. Deze, een monnik, vertoefde gedurende de laatste jaren der 15e eeuw onder de Indianen van Haïti, leerde hun taal en bracht over hun godsdienst verslag uit. *Zemi* zou een collectiefnaam zijn, te vertalen door „heilig voorwerp", *in casu* een afgodsbeeld.

Volgens mij, recensent, hebben wij hier veeleer met een fetisj, toovermiddel of wel amulet te doen. Pane vermeldt, dat de driepuntige *zemi* den groei der *yuca*-plant [1]) bevordert. De Taino's (Arowakken) der Groote Antillen waren een volk bij wien de landbouw een hooge ontwikkeling had bereikt. Naast bij uitstek rationeele methoden namen zij hun toevlucht tot animistische practijken. Dit wordt bevestigd door Ling Roth in zijn compilatiewerk „Aborigenes of Hispaniola", en hij voegt er aan toe dat er *zemi* zijn, die den maïs en allerlei veldgewassen doen groeien, regen be-

[1]) *Yuca* is een locale benaming voor kassave (maniok) en niet te verwarren met de *yucca*, een Liliacee.

zweren en het baren vergemakkelijken. Ook volgens het hedendaagsche volksgeloof op Porto Rico bezitten zekere *zemi* het laatstgenoemde vermogen.

In de vormen der *zemi* is een duidelijke ontwikkeling waarneembaar, van eenvoudige tot versierde. De eerste zijn zeer waarschijnlijk de oudste. Over 't algemeen gesproken zijn *zemi* kleine conoïde monolithen, waarbij de uiteinden of punten der basis eveneens een kegelvorm hebben. Bij de versierde *zemi* is de kegelvorm minder zuiver, hoewel de top soms spitser is. Daarbij zijn aan een of beide platte zijkanten, soms ook op de rugzijde, een menschelijk gelaat of een dierenkop ingekrast, die zonder afbeeldingen niet zijn weer te geven. Over de ronde gaten en cirkels straks een woord. In 't geheel onderscheidt de H. zes vormen, die door tekstfiguren en op een plaat worden afgebeeld. Terecht noemt hij zijn classificatie „arbitrary", want wij weten immers niet, hoeveel tusschenvormen er in dit „biological (sic) scheme of development" ontbreken. De questie is nu: welk is het symbolische verband tusschen den vorm dezer „idols" en zekere verschijnselen bij den groei van sommige voedingsplanten? Aangezien de „conoid projection", hoe dan ook gewijzigd, een constant kenmerk der *zemi* is, komt de schr. tot het postulaat: „The conoid projection is an objective representation of vegetable growth". En wanneer men nu nagaat op welk eetbaar gewas de vorm dezer *zemi* het meest gelijkt, dan vindt de H. dien in de knollen of bollen van de *yautia* [1]). Gedachtig aan een passus in Oviedo's „Historia general y natural de Indias", waaruit blijkt dat de *yautia* op Haïti met bijzondere zorg gecultiveerd werd, meent de H. dat hetzelfde voor het oude Porto Rico geldt. Trouwens ook thans nog wordt dit voedingsgewas op genoemd eiland gekweekt en levert een rijken oogst op. De afbeeldingen bij de H. van de verschillende stadia van den groei der *yautia*knollen, vooral fig. 2—7, pl. V, doen inderdaad sterk aan den vorm der onderhavige *zemi* denken. De uitspruitsels van den knol beantwoorden nu eens aan den algemeenen conoïdevorm der *zemi* dan weer aan min of meer gestyliseerde, symbolische typen der *zemi* (zie pl. VI, waar een versierde *zemi* van Santo Domingo is afgebeeld). De ronde gaten en cirkels reeds bovengenoemd, zouden de „eyes" of „germination points" op den knol voorstellen. Het bijna constante voorkomen van een

[1]) *Yautia, yahutia, tanier,* in Suriname *tajer* of *taja* geheeten, is een *Xanthosoma*-soort. De H. citeert (p. 62) den botanicus Barrett volgens wien de *yautia* waarschijnlijk het oudste gecultiveerde voedingsgewas der wereld is en dientengevolge „its power to produce seed" zou hebben verloren.

min of meer uitgeholde basis der *zemi* is moeilijk te verklaren. Indien deze fetisjen slechts in den *conuco* (akker) werden begraven, zou er voor een concaven onderkant geen reden zijn. Maar daarop voorkomende sporen van een harsachtige stof, zooals nu en dan het geval is, en groeven tusschen de beide uiteinden van den onderkant schijnen er op te wijzen dat de *zemi* aan andere voorwerpen werden bevestigd. Ik acht het waarschijnlijk dat sommige *zemi* aan een houten voetstuk of steel werden vastgemaakt, van welke laatste na verloop van tijd in een heet, vochtig klimaat niets is overgebleven. Acosta meende dat de *zemi* aan de raadselachtige steenen „jukken" of „kragen", die men van Porto Rico kent, werden bevestigd. Hij grondde die meening, naar het schijnt op het volksgeloof volgens hetwelk die „jukken" slangen voorstellen. Hoewel Fewkes, m. i. terecht, het ongegronde van Acostos' hypothese aantoonde, schijnt de H. toch die aan te hangen. Waarom is mij niet duidelijk. Wel staat het steenen „juk" vermoedelijk in verband met boomaanbidding, namelijk van vruchtboomen; en *zemi* en „jukken" berusten naar het schijnt, wel op dezelfde grondidee: vragen om vruchtbaarheid, maar het gelijktijdig gebruik van beide door de Indianen en de rol van de slang blijken nergens. Fewkes' meening, dat de „jukken" in godsdienstige ceremoniën werden gebezigd, is waarschijnlijk de juiste, en hetzelfde geldt vermoedelijk voor sommige *zemi*, althans de versierde. Maar de ornamentiek van de „jukken" en *zemi*, die ongetwijfeld een beteekenis heeft, geeft weinig licht, en ook omtrent de bezweringsformulieren verkeeren wij in het duister.

Volgens Barrett dan kan de *yautia* geen zaad meer voortbrengen. Vooropgesteld dat dit juist is — en het bewijs bij de H. ontbreekt — blijkt het niet sedert wanneer die onvruchtbaarheid begonnen is. Ik voor mij meen uit de H.'s betoog te moeten opmaken, dat reeds tijdens de Taino-periode — d.w.z. gerekend tot op heden, gedurende minstens vier eeuwen — de reproductieve kracht der *yautia* aan het afnemen was. En om die uitputting te bezweren zouden de Taino's de *zemi* in den akker hebben begraven. Dit alles komt mij ongerijmd voor. Voor zoover ik weet, hebben alle primitieve landbouwers, waar dan ook, animistische practijken aangewend om den groei hunner voedingsgewassen te bevorderen, geheel onafhankelijk van hun zaadvormend vermogen.

Ofschoon *zemi* met voorstellingen van dieren niet ontbreken, wijst de schr. er op dat menschvormige afbeeldingen op *zemi* verreweg het talrijkst zijn. Onder de afgebeelde dieren, welke de H. opnoemt, zijn er eenige die met den landbouw in verband staan.

Zij zijn gedeeltelijk schadelijk en gedeeltelijk nuttig. Een soort van veenmol (*Scopteriscus didactylus*) b.v. is schadelijk voor jonge gewassen; ook voor maïs en tabak. Een paar reiger- en roofvogelsoorten, alsook hagedissen, aasden op genoemd insect. Verder was de *hutia*, een thans op Porto Rico uitgestorven knaagdier (*Capromys?*) en is de *yaguaza* (*Dendrocygna autumnalis*) een boomeend van nachtelijke levenswijze, schadelijk voor de *yautia*bollen. Het schijnt dat de Taino's op hun theriomorphe *zemi* slechts de voor hun gewassen nuttige dieren afbeeldden. Over de beteekenis der anthropomorphe *zemi* verkeeren wij in het duister, maar waarschijnlijk werden er goden mede bedoeld (zie fig. 17, *d*, *e*, en *f* en pl. VI bij de Hostos).

Alles wel beschouwd en wanneer men afziet van de eenigszins schoolmeesterachtige manier van betoogen, kan men zeggen dat de Hostos op het vraagstuk der driepuntige *zemi* een nieuw licht heeft doen vallen. In ieder geval is zijn artikel „suggestive" en de overdenking waard. Maar het kan, dunkt mij, slechts ten volle begrepen worden, wanneer de lezer Fewkes' baanbrekende studies over de oudheden der Groote Antillen, van 1907 en later, naast zich heeft.

Ten slotte een persoonlijke opmerking. Ik herinner mij vele jaren geleden in een collectie praehistorische voorwerpen te Parijs, bijeengebracht door L. de Cessac op de eilanden aan de westkust van Californië, een aantal driepuntige steenen, als *zemi* van den meest primitieven vorm, te hebben gezien. Volgens de Cessac zijn het afbeeldsels van dolfijnen (*Orca* = *Orcinus*) en inderdaad doet de stompe kegelvorm aan den bovenkant dier kleine monolithen aan den hoogen rug en de enorme rugvin der Delphinidae denken. Aangezien als vaststaand mag worden aangenomen dat *zemi* ook „clan idols or images of tutelary totems" (de Hostos, *o. c.* p. 56) zijn, zou men daaruit de gevolgtrekking mogen maken, dat die oude, nu verdwenen Californische Indianen de bewerkte steenen in questie hetzij als totemteekens, hetzij als jachtfetisjen gebruikten. Dat deze eilanders zich o.a. met het vleesch van groote zeezoogdieren voedden, is wel zeker. Nu rijst de vraag, of de Taino's ook jacht maakten op dolfijnen, die ook in de Caraïbische zee voorkomen, en, zoo ja, of zij dan aan sommige *zemi* een amulettische kracht bij die jacht toeschreven. Toen ik in 1906 met dr. Fewkes diens West-Indische verzameling te Washington bezocht, vestigde ik zijn aandacht op de dolfijnvormige *zemi* van Californië. Of dit eenig gevolg heeft gehad, herinner ik mij niet. Het ont-

breekt mij hier ter plaatse aan de gelegenheid om aan de hand der literatuur dit onderwerp verder te behandelen.

Dat er eventueel hoogstens van een ethnographische parallel en niet van eenig cultuurhistorisch verband tusschen de Taino's en Californische Indianen sprake zou kunnen zijn, behoeft nauwelijks gezegd.

Castel Gandolfo, November 1923.

H. TEN KATE.

BIBLIOGRAPHIE

The Lancet, 30 Juni 1923. Sojourners in the tropics, by Andrew Balfour, C. B., C. M. G., M. D., F. R. C. P. Edin., Director-in-Chief, Wellcome Bureau of Scientific Research, London.

De Natuur. November en December 1923. Iets over de Boschnegers, door W. Valk.

Suriname, door Dr. M. van Blankensteyn. Rotterdam, 1923) (Geïllustreerd.)

Diseases of crop-plants in the Lesser Antilles, by William Nowell. With a Foreword by Professor J. Bretland Farmer F. R. S. West India Committee. London 1923. (Met 150 illustraties).

Vakblad voor Biologen, November 1923. Gerold Stahel, Handleiding voor het oculeeren van Cacao, door Dr. Roepke.

Verslag van de Commissie van advies omtrent de herziening van de West-Indische Regeeringsreglementen en begrootingspolitiek. (Beschikking van den Minister van Koloniën van 27 April 1922. 10de Afdeeling No. 66). 4 's-Gravenhage. Algemeene Landsdrukkerij. 1923.

Neerlandia. December 1923. Wat niet moet in Suriname, door Dr. M. van Blankenstein.

Tropenhygiene, von Prof. Dr. Nocht. Mit 3 Abbildungen. Zweite, gänzlich umgearbeitete Auflage. Berlin und Leipzig, 1923. (Sammlung Göschen).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië. 20 Oct. 1923. Dr. G. Stahel's. Handleiding voor het oculeeren van cacao, door Dr. P. J. S. Cramer.

Nederlandsch Zendingsblad. December 1923. Johannes Pathé. (Schets uit de Zending aan de Cottica).

Het Koloniaal Weekblad, 13 December 1923. Suriname tentoonstelling, door F. v. P.

De Indische Mercuur. 14 Dec. 1923. Suriname na 22 jaar, door Prof. Dr. F. A. F. C. Went. — Land en volk van Suriname (Tentoonstelling Museum voor Onderwijs te 's-Gravenhage).

Vakblad voor Biologen, December 1923. Eenige voorloopige mededeelingen over een reis naar Suriname in den zomer van 1923, door F. A. F. C. Want.

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Sitzungsberichte. 53. Band. VI Heft (S. 23). 1923. Ueber die Urbevölkerung Bonaires, von Dr. A. Gabriel.

Tijdschrift voor Vergelijkende Geneeskunde, deel IX, afl. 4. Ervaringen met mechanische snelfiltratie en chloorbehandeling van rivierwater te Moengo, Suriname, door C. Bonne.

ONZE TWAALFDE PROVINCIE IN NOOD

DOOR

MR. DR. C. F. SCHOCH

> De Surinaamsche kwestie heeft twee kanten, die men scherp gescheiden moet houden. Voor de Surinamers alleen bestaat op het oogenblik de kwestie: „hoe houden wij ons boven water"; voor Nederland en Suriname samen is het groote probleem „hoe maken wij het land, dat stellig de natuurlijke elementen er voor bezit, tot eene kolonie, die zichzelf bedruipt en daardoor haar eigen zaken zelf regelen kan".
>
> VAN BLANKENSTEYN, blz. 18 van *„Suriname"*

Daar ligt voor ons een goed gedrukt, nieuw boek over onze West-Indische kolonie Suriname. De 339 bladzijden laten zich gemakkelijk lezen en de plaatjes geven aardige kijkjes op land en volk.

Men had ook niet anders kunnen verwachten van een geschrift van den algemeen bekenden en gaarne gelezen ster-correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant, Dr. M. van Blankensteyn.

Velen in den lande zullen met belangstelling gevolgd hebben de in den loop van 1923 in de Nieuwe Rotterdamsche courant gepubliceerde artikelen van den heer van Blankensteyn. Van verschillenden kant, zoo deelt de schrijver in zijn voorwoord mede, is er bij hem op aangedrongen zijne reeks artikelen in boekvorm uit te geven. Aan dien wensch heeft schrijver gevolg gegeven en zoo ligt dan daar nu voor ons zijn keurig, bij Nijgh en van Ditmar's Uitgevers Maatschappij te Rotterdam verschenen boek, getiteld „Suriname".

Ook ik heb behoord tot degenen, die Dr. van Blankensteyn hebben gevraagd om, zooals hij het noemt, door deze populaire publicatie meer blijvend houvast te geven

aan de gewekte belangstelling, en daarom acht ik het een voorrecht in onze West-Indische Gids eene korte bespreking te wijden aan deze uitgave.

In den loop der jaren hebben reeds herhaaldelijk groote dagbladen in Nederland reeksen artikelen over Suriname in hunne kolommen opgenomen. Ik herinner hier slechts aan de „Surinaamsche brieven", die reeds in het begin van deze eeuw een tijd lang geregeld in het Algemeen Handelsblad verschenen en waarvan de schrijver mij persoonlijk goed bekend is, en ook aan de geregeld in de laatste jaren in „de Standaard" opgenomen artikelen van een sedert gerepatriëerd Surinaamsch ambtenaar, artikelen, die de gemoederen van sommigen in de kolonie dikwijls zeer hebben verontrust.

Maar nog nooit was vertoond, wat Gouverneur van Heemstra uitdacht, om een bekend redacteur van een groot Nederlandsch blad naar Suriname te doen komen met het doel om de aandacht van een grooter deel van het Nederlandsche volk op den toestand der kolonie te vestigen dan mogelijk was met de voortreffelijke rapporten over Suriname van de laatste jaren. Die gedachte van Gouverneur van Heemstra was practisch en juist. De courant dient veel meer dan vroeger tot leidster bij de ontwikkeling van het lezend publiek. Tijdschriftartikelen, verhandelingen, rapporten, hoe goed ook gesteld, bereiken het groote publiek niet zoo zeer en ten aanzien van ons Suriname is het nu eenmaal noodig het publiek eene juiste voorstelling te geven van wat daar geschiedt, omdat het Nederlandsche volk in zijn geheel verantwoordelijk blijft voor de wijze, waarop Suriname tot bloei of tot verval gebracht wordt.

Daarom verdient Gouverneur van Heemstra voor zijne uitnoodiging den lof van alle weldenkenden en de hoofdredactie van de N. R. Courant grooten dank voor het inwilligen van het verzoek.

De schrijver heeft het probleem, dat hij ging behandelen eerst goed bestudeerd en heeft daarna zijne oogen en ooren ter dege gebruikt, alvorens hij zich ging neerzetten om met zijne welversneden pen het door hem verwerkte aan

het papier toe te vertrouwen. Natuurlijk heeft Dr. van Blankensteyn reeds meermalen in zijn leven gestaan voor de moeilijkheid om ingewikkelde problemen te ontwarren om dan daarna de zaak tot de kern terug te brengen, waarom het gaat. Maar het baart toch verwondering hoe iemand in zoo korten tijd een juisten blik kan krijgen op het ingewikkelde samenstel van omstandigheden, dat de kolonie Suriname gemaakt heeft tot wat die kolonie thans is.

Niemand zal mij van aanmatiging beschuldigen, wanneer ik, na 31 jaren ervaring in den arbeid voor de kolonie, in verschillende betrekkingen opgedaan, de meening heb, tot oordeelen in deze eenigszins bevoegd te zijn. Gaarne laat ik daarop dan dadelijk volgen, dat ik met groot genoegen en groote instemming, eerst de losse artikelen, en thans weder het boek heb doorgelezen en dat ik, met vol vertrouwen, de lezing van dit werk aan iedereen kan aanbevelen, die een actueel beeld van de kolonie Suriname geteekend wil zien door iemand, die, onbevooroordeeld, zijn kennis en indrukken verzamelde.

Het kan natuurlijk niet de bedoeling van eene bespreking zijn om den schrijver op den voet te volgen.

Het geheele boek is lezenswaard en vertrouwbaar en, heeft men de voorstelling van zaken, zooals Dr. van Blankensteyn die geeft, goed in zich opgenomen, dan heeft de lezer voor zich een vrij juist beeld van den kolonialen toestand.

Op enkele bloot gelegde wondeplekken wil ik nader de aandacht vestigen om daarna het geheele feitenmateriaal te overzien en ook mijnerzijds de conclusies voor heden en toekomst van de kolonie aan te geven.

Ik begin dan met den persoonlijken staat van den Surinamer. In de laatste 30 jaren is met grooten ijver aan de uitbreiding en verbetering van het onderwijs gewerkt — Dr. H. D. Benjamins heeft daarmede als Inspecteur voor het Onderwijs veel bereikt — en voor de Surinaamsche jonglieden is daarmede de wereld als 't ware geopend. Maken zij echter van die geboden gelegenheid gebruik,

dan valt daar dadelijk een slagboom, die hun het gaan buiten de koloniale grenzen bemoeilijkt. Zij kunnen nl. geen Nederlandsche pas bekomen, want slechts een enkele Surinamer, hoe Nederlandsch hij ook zij, kan bewijzen onder de bepalingen van de wet van 1892 op het Nederlanderschap te vallen. De staat van Nederlander moet bewezen worden door het Nederlanderschap van den vader of, bij erkenning alleen door de moeder, door dat van de moeder. Nu is die erkenning een groote factor in de Surinaamsche maatschappij, vooral ook, omdat in den loop der jaren weinig rekening is gehouden met de verplichting van eene officieele, afzonderlijke erkenning. Gaat men dus napluizen — en dat gebeurt bij de aanvraag om een pas — dan blijkt zeer dikwijls, dat eene behoorlijke erkenning niet heeft plaats gehad. Men kan zich dan niet behelpen met de voor in Nederland geboren personen geldende bepaling, dat men toch op Nederlandsch grondgebied is geboren, want die plaatsbepaling geldt alleen voor het rijk, d. w. z. het rijk in Europa. Met eene kleine wetswijziging ware dit euvel te verhelpen, door ook degenen, die op Nederlandsch grondgebied in West-Indië zijn geboren den staat van Nederlander toe te kennen.

Nu ontvangt men een bewijs van in Suriname geboren te zijn, maar voor het in dienst treden als stuurman en machinist of bij leger en marine, om geen andere betrekkingen te noemen, en voor een verblijf in het buitenland is een pas toch een vereischte.

Dr. van Blankensteyn heeft over dit bezwaar zeer duidelijk geschreven op blz. 136 e. v. van zijn boek.

Een tweede groot bezwaar voor de Surinaamsche maatschappij, dat gemakkelijk ware weg te ruimen, is het moeilijke en kostbare telegrafische verkeer. De schrijver handelt daarover op blz. 143 e. v. van zijn boek.

Het is onbegrijpelijk, dat de Regeering een dergelijken archaïschen toestand in de kolonie laat voortbestaan. Het is een dagelijks terugkeerende ergernis voor de koloniale maatschappij, die geleerd heeft zich naar het wereldverkeer te richten, dat de kabel van de „Cie. française des

cables télégraphiques" groote gedeelten van het jaar onbruikbaar is en de tarieven exorbitant hoog zijn. De Surinaamsche Bank heeft de Regeering reeds jaren geleden op dezen misstand gewezen en ook de West-Indische Kamer te Amsterdam richtte daarover in 1919 een vertoog tot den Minister van Koloniën. Intusschen kwam een particulier draadloos station te Paramaribo in werking, maar dat mag slechts voor het publiek beschikbaar gesteld worden, als de telegraafkabel onbruikbaar is en dan moet nog het ouderwetsche tarief worden betaald voor telegrammen. Van Nederland naar Suriname betaalt men *f* 4.12½ per woord, van Nederland naar de Britsche Koloniën Demerary, Trinidad en Jamaica *f* 1.72½ per woord. Is het wonder, dat de handel in Suriname zijn telegrammen dikwijls eerst naar Georgetown per post verzendt en zoo guldens uitspaart voor ieder telegram?

Waarom de Regeering het telegraafcontract niet laat voor wat het is en eene draadlooze verbinding tot stand brengt, met als steunpunten de bestaande installaties op Curaçao en Martinique, blijft een raadsel. De concessie van de Fransche kabelmaatschappij betreft slechts kabelverbindingen en geen draadlooze verbindingen. De koloniale maatschappij lijdt voortdurende schade door deze stiefmoederlijke zorg.

Nog op een ander bezwaar, ook door Dr. van Blankensteyn genoemd, op blz. 162, vestig ik de aandacht. Een der redacteuren van onze West-Indische Gids is op dit punt een onvermoeid strijder. Ik bedoel het gebrek aan eene behoorlijke regeling ten aanzien van de westelijke grens van de kolonie. Nu hoe langer hoe meer een drang ontstaat om dat westelijk gedeelte van de kolonie geopend te krijgen voor het onderzoek naar goud, balata en diamanten kan een vrij openstellen van dat deel niet uitblijven. Het ontstaan van een grensgeschil tusschen Nederland en Groot-Brittannië is dan slechts een kwestie van tijd. De vraag van den schrijver aan den Minister van Koloniën, of hij nog even gerust zal zijn, dat de grens-

kwestie aan de Corantijn ook verder geen moeilijkheden zal opleveren, wanneer in het betrokken gebied diamanten zouden worden gevonden, lijkt mij volkomen gerechtvaardigd.

Ik noemde bovenaangegeven bezwaren het eerst, niet omdat zij de belangrijkste zijn, maar omdat zij zoo gemakkelijk, naar mijne meening, zouden zijn te ondervangen.

De belangrijkste vraag is natuurlijk, als alles waar is, wat Dr. van Blankensteyn ons in zijn boek vertelt en wat hem eenmaal zelfs doet schrijven, dat „Suriname is een bouwval", hoe komen wij dan met de kolonie uit het moeras?

Onder de bezwaren, door den schrijver genoemd, die een opleven van de kolonie zouden tegenhouden, zijn er, die m. i. te hoog worden aangeslagen. Zoo acht ik bv. den invloed van de adviezen door den Administrateur, chef der 10de afdeeling aan het Departement van Koloniën, aan naar Suriname vertrekkende ambtenaren medegegeven, inderdaad te breed uitgemeten. Ik kan mij voorstellen dat de schrijver, die zijn eigen ondervinding mededeelt, ten zeerste ontroerd was, toen hij personen en zaken anders vond dan zij hem waren voorgesteld, maar de nadeelen van eene verkeerde voorstelling verdwijnen spoedig, wanneer men, eenmaal in de kolonie aangekomen, uit eigen oogen gaat zien. Slechts een paar personen, heb ik in al die jaren in de kolonie onder de Nederlandsche ambtenaren ontmoet, die daar zich niet thuis gevoelden en spijt hadden naar de kolonie te zijn gekomen. Bovendien, als men denkt over een gaan naar de kolonie, steekt men zijn licht toch niet uitsluitend op aan de officieele bron. Ik heb vele malen menschen, die in deze richting plannen maakten, met advies kunnen dienen.

Evenmin kan ik zoo belangrijk achten voor het welzijn van de kolonie de kwestie of er door de Regeering minder directen invloed moet worden uitgeoefend op het bestuur van de kolonie. Ik weet, dat ik hier iets neerschrijf, dat niet iedereen, vooral niet iedereen in de kolonie, als juist zal onderschrijven. Maar ik vraag: als de cultures in de

kolonie bloeiden en als gevolg daarvan de handel opleefde en de opbrengst van de koloniale middelen steeg en het aan de kolonie thans gegeven subsidie, in plaats van voortdurend hooger te worden, een dalende lijn vertoonde zou dan het bezwaar van een medespreken in den Haag bij den te volgen bestuursweg zoo zeer gevoeld worden? Immers neen. De welvaart van de kolonie hangt niet af van het iets meer of minder uitgeven voor straten- of riolenverbetering, voor verbetering van de huisvesting of voor verhooging van de ambtenaarssalarissen. Het prikkelt natuurlijk, wanneer kleine maatregelen in den Haag niet goedgekeurd worden, die men te Paramaribo noodig vindt, en de arbeidsvreugde kan daardoor in de kolonie worden verstoord en de harmonische samenwerking tusschen Regeering en Bestuur kan daardoor worden bedreigd. Ik herinner aan dergelijke wezenlijke of dreigende conflicten tusschen verschillende Gouverneurs als Jhr. van Asch van Wijck, Mr. Tonckens, Baron van Asbeck, den heer Staal en Baron van Heemstra en de tijdens hun bestuur fungeerende Ministers van Koloniën. Maar de groote economische lijn van ontwikkeling of aftakeling beweegt zich los van dergelijke incidenten. En soms kan het rustig, bezonken oordeel van personen, in de gematigde luchtstreek levende, nog wel eens weldadigen invloed uitoefenen op lievelingsdenkbeelden van met vele goede bedoelingen, nieuw opgetreden landvoogden. Die ervaring kan ook ieder buiten de bestuurskringen opdoen. Ik onderschat de beteekenis van aangename, eensgezinde samenwerking geenszins, en evenmin die van de noodige vrijheid van handelen in het gebied over zee, maar ik acht die niet van primair belang, wanneer het, zooals thans met Suriname, gaat om het wel of wee der kolonie. Dit laatste is wèl het geval met de bestrijding van de mijnwormziekte en een afwijzen van de gevraagde *f* 3000.—, dienende tot behoud van het door de Rockefeller foundation verkregene, ware m.i. onverantwoordelijk geweest.

Gaarne geef ik, desgewenscht, mijne meening over die begeerde autonomie van het Koloniaal Bestuur, maar

niet thans, nu het gaat om de hoogste belangen van de kolonie.

Zoo kan ik ook, tot mijn spijt, niet die waarde toekennen aan het bezit van goede verkeerswegen te land in de kolonie, die de Gouverneurs van Asbeck en Staal daaraan hebben gehecht en nu ook Dr. van Blankensteyn ziet (blz. 146).

Het water vormt in Suriname den natuurlijken verkeersweg. Zeker, die verkeersweg vordert tijd, maar tijd is iets, waaraan het een Surinaamsch ingezetene in den regel het minst ontbreekt. Verkeerde de kolonie in bloeienden staat, dan zouden de belanghebbenden bij zoo'n verkeersweg te land de handen wel in een slaan, zooals dat indertijd met den rijweg langs de Commewijne het geval was en het Koloniaal Bestuur zou dan regelend en helpend kunnen optreden. Maar is dat belang voor de omwonenden niet zoo groot, dat zij daarvoor in den buidel tasten, niet eenmaal voor den aanleg, maar voortdurend voor het onderhoud, dan dient met dien aanleg nog gewacht. Ik herinner mij hoe op een gegeven tijdstip, op het einde van de vorige eeuw, men langs den geheelen linkeroever van de Beneden-Saramacca kon loopen. Alles was in orde en de noodige bruggetjes waren over de in de rivier uitmondende kreeken gelegd. Die ideaaltoestand van dubbelen verkeersweg te land en te water, bleef dan ook niet lang volmaakt. Het onderhoud weegt te zwaar, als de belanghebbenden dit niet op zich nemen en zich aan hunne belofte houden. Heeft men van de plantage zware productenvrachten te vervoeren, dan is er geen beter vervoermiddel dan de pont. Een weg zou te veel te lijden hebben onder het gewicht. En willen de kleine landbouwers de stad bereiken, zij doen dat in hun eigen vaartuigje, vlug of langzaam al naar zij verkiezen en het getij het hun veroorlooft. Natuurlijk is het interessant om, zooals ik het voorrecht had, een Britsch-Indiër of Javaan in zijn nationale kleeding zich snel op een fiets langs de rivier te zien voortbewegen en voor den belanghebbende is dat ook een groot gemak, maar het wel of wee van de kolonie — en daarom gaat het in dezen tijd — is daarmede niet gemoeid.

Maar, zoo zal de lezer wellicht vragen, wat acht schrijver dezes dan wèl van primair belang voor de kolonie om haar in staat te stellen zich weder uit haren gedrukten toestand op te heffen? Kan zelfs nog de hoop gekoesterd worden dat er van de kolonie ooit iets goeds terecht komt? Om die vraag te kunnen beantwoorden, dient eerst zoo zuiver mogelijk de diagnose van de ziekte te worden gesteld, om daarna over de geneeswijze te kunnen handelen.

Hoe komt de kolonie ziek? En wat hebben de in den loop der jaren aan de patiente toegediende geneesmiddelen uitgewerkt? Zou het misschien waar zijn, wat Dr. van Blankensteyn op blz. 216 van zijn boek neerschrijft en reeds gedurende verschillende generaties is gehoord, dat Suriname nu eenmaal door het ongeluk wordt vervolgd en vooral veelbelovende dingen er aan allerlei plagen onderworpen zijn?

Suriname lijdt aan eene verouderde kwaal. De ziekte is over de kolonie gekomen in de eerste helft van de vorige eeuw, toen de slavenhandel werd opgeheven en niet voldoende werd gezorgd voor de noodige aanvulling van den arbeidersstand.

Die ziekte werd acuut, toen in 1863 bij de afschaffing van de slavernij niet de noodige maatregelen werden getroffen om de weldra vrijkomende en natuurlijk toen van geregelden arbeid afkeerige arbeidersmacht door aanvoer van andere arbeiders te vervangen. De Chineezenaanvoer bleek een failure, evenals die van Madeirianen. Wel heeft de aanvoer van Britsch-Indische contractanten het kwaad bedwongen en voor de kolonie eene goede oplossing gebracht, maar de ziekte bleef latent, want de aangevoerde bevolking ging slechts in geringe mate tot vestiging over en alles moest komen van den zoogenaamden grooten landbouw, de cultuur van stapelproducten door de plantages, en het resultaat van dien landbouw hing af van twee groote wisselvallige factoren: de wereldmarktprijzen van suiker, cacao en koffie en het al of niet voorkomen van ziekten in die cultuur-producten.

In het laatste decennium van de vorige eeuw vertoonde

alles in de kolonie eene stijgende lijn. De cultures gaven ruim bevrediging. Goud en balata werden in steeds ruimere mate gewonnen. De Javanen-immigratie kreeg een vasten grondslag en de Britsch-Indische bevolking ging langzaam aan tot vestiging over op daarvoor speciaal ingerichte vestigingsplaatsen of wel op eigen gekozen terreinen aan de oevers van de groote rivieren. Het Rijkssubsidie ging omlaag en daalde één jaar zelfs tot ongeveer een halve ton.

In dien tijd werd eenerzijds door de Nederlandsche Regeering ten opzichte van de landbouwkolonie een groote fout begaan en anderzijds door de planters roekeloos ten opzichte van de toekomst geleefd. De dringende vraag van Gouverneur van Asch van Wijck om een behoorlijken cultuurtuin te mogen inrichten, waar de plantenziekten zouden worden onderzocht en de middelen tot verbetering van de cultuurgewassen konden worden bestudeerd, vond geen gunstig onthaal in den Haag. Nu ja, men mocht dan wel een terrein aankoopen om dat tot cultuurtuin in te richten, maar de gelden voor deskundige leiding en aanstelling van wetenschappelijk ontwikkeld personeel werden niet toegestaan. Uit het goed bedoelde plan kwam een klein soort plantentuin te voorschijn, waarin gesukkeld werd met slechte afwatering en groote gedeelten ongeschikt bleken voor cultuur.

En de planters hunnerzijds dachten over het algemeen niet aan den dag van morgen, leefden ruim en verzuimden reserves te maken, dachten er ook niet aan om coöperatief op te treden en op de wijze, zooals later is geschied met het Selectiefonds, waarvan thans Dr. G. Stahel de voortreffelijke leider is, eene instelling in het leven te roepen in navolging van de vele in Ned.-Indië bestaande, ter bestudeering van gewassen en hunne ziekten.

Alles ging goed, men kende uit de praktijk zijne cultures. Waarom zou men geld uitgeven voor al dat in theorie zeer mooie onderzoek? Zoo werd van Regeeringswege gezegd en van planterswege gedacht.... tot het te laat was.

In het laatst der negentiger jaren begonnen de wereldkoffieprijzen enorm te dalen. Ik herinner mij hoe de prach-

tige plantage Voorburg, aan de Suriname-rivier gelegen, plotseling voor al hare koffie geen behoorlijken prijs meer kon maken, en, speculeerende op mogelijke verbetering, de koffie op de plantagezolders liet liggen. Men werd toen bedacht op grootere voorzichtigheid bij het leggen van alle risico op éène cultuur.

De cacaoproductie bleef echter schitterend en 1899 werd een recordjaar met mooie prijzen. Na dit jaar kwam echter een zeer droog jaar en de oude door zware dracht uitgeputte cacaoboonen konden zich niet herstellen. Wat reeds sporadisch in de beplantingen voorkwam, — de toen malige directeur van plantage de Morgenstond verklaarde mij zeer beslist, dat hij die ziekte reeds jarenlang sporadisch in de beplantingen was tegengekomen — ging toen aan het overwoekeren en de geduchte krullotenziekte deed eene ziekteperiode ontstaan, zoo geweldig als in de kolonie nog nooit vertoond was. Geen wonder, dat de planters den moed verloren. Een nu eerst te hulp geroepen deskundige, de eerste directeur van den landbouw, Dr. C. J. J. van Hall, die nog nooit in de tropen was geweest, stond natuurlijk aanvankelijk geheel vreemd tegenover de ziekte en beijverde zich om de oorzaak te zoeken en eene bestrijding te vinden. Levendig herinner ik mij hoe een planter den aanblik van zijne plantage noemde „een wintergezicht", want bijna alles was kaal of zwart geworden.

Was hier nu sprake van een noodlot of ongeluk, dat de kolonie vervolgt of van nalatigheid bij Regeering en Bestuur en belanghebbenden om vooruit te zien en zich in deze onvolmaakte wereld paraat te houden?

Toen kwam Gouverneur Lely, als een redder in den nood, met zijn lumineus bacovenplan. In Suriname zijn allerlei soorten van de Musa inheemsch. Een aanplant in het groot voor export zou de gevallen kolonie weder op de been helpen. Een onderzoek werd op Jamaïca ingesteld, en met de hulp van de machtige United Fruit Company werd op 3000 H.A., over de kolonie verspreid, eene nieuwe, uit Jamaïca ingevoerde, Musasoort, de Gros Michel, in het groot aangeplant. Aanvankelijk ging alles schitte-

rend en men zag reeds de gouden bergen. De verschepingen stegen van 219.663 bossen in 1908 tot 648.636 in 1909 en 654.162 in 1910.

Eén ding had men echter vergeten. Men had niet voldoende onderzocht of die nieuwe Musasoort wel kon aarden in den haar vreemden grond en in het haar vreemde klimaat. De tijd van proefnemingen was veel te kort geweest en toen de vreeselijke Panamaziekte uitbrak, was het spoedig met het leven van alle Gros Michelplanten gedaan. Ik vergeet nooit den indruk, dien de uitgestrekte terreinen vol doode of doodzieke Gros Michelplanten bij mijn bezoek aan de kolonie in 1910/11 op mij maakten. Door de aanvaarding van de conclusies van een destijds zeer bestreden rapport van eenige vooraanstaande mannen in Nederland van den kant van den Minister de Waal Malefijt en door een tragische vergissing in de kolonie omtrent het voorkomen van de gevreesde ziekte in eene andere Musasoort, de Congobacoven, is toen de bacovenexport en dus ook de verdere bacovenaanplant stopgezet. Achteraf bezien is dat een jammerlijke maatregel geweest.

Maar ik herhaal de vraag: Kan men, als men deze mislukking in het juiste licht van de omstandigheden beziet, spreken van een noodlot of ongeluk, dat de kolonie vervolgt? Of ligt de schuld bij verkeerd genomen maatregelen?

De koloniale geschiedenis van de laatste 12 jaren geeft in het algemeen het beeld van een strijd om het bestaan, van een streven om te behouden wat men had en dat te verbeteren. Nieuwe plannen om de kolonie uit haren zieken toestand op te heffen, werden in groote verscheidenheid beraamd, maar niet uitgevoerd. In het archief van het Ministerie van Koloniën is een aanzienlijk depot van dergelijke plannen en adviezen en rapporten. Intusschen deed men in de kolonie wat men kon. Het allengs met enkele deskundigen versterkt landbouwdepartement droeg er het zijne toe bij en leidde den arbeid; de verschillende ziekten in de cacao werden bestreden, voor een groot deel met succes; toen de koffieprijzen beter werden,

breidde de koffieaanplant zich aanzienlijk uit, zoodat de uitvoerlijn van dat product eene merkwaardige stijging vertoont en van 1910—1922 van niets gekomen is op 2.165.925 K.G.; de rijstcultuur kreeg in de oorlogsjaren een geweldigen stoot vooruit, zoodat er zelfs gedacht kon worden aan geregelden export;

de sinasaappelcultuur breidde zich rustig uit in afwachting van de zoo zeer gewenschte verschepingsgelegenheid, die op den duur toch niet kan uitblijven; en de bacoventeelt hield men overal zoo'n beetje aan in verband met nieuwe plannen tot aanplant en export in het groot, die nog maar niet tot uitvoering kunnen komen.

Maar daar kwam te midden van die pogingen, om te roeien met de riemen, die men had, de wereldoorlog. Het scheepvaartverkeer hield op en de kolonie werd van de buitenwereld bijna geheel afgesloten.

En toen die storm ook over de kolonie was heengegaan, kwamen de naoorlogsweeën. Duitschland en Oostenrijk moesten uitgeschakeld worden met hun geheele achterland, als koopers van Surinaamsche koffie en cacao en de Scandinavische rijken consumeeren sedert den oorlog duurdere, nl. Braziliaansche koffie, omdat men het daar betalen kan. En de cacao vond op de Amerikaansche markt een steeds grooter wordende concurrent in de Akkracacao uit Midden-Afrika. De prijzen daalden zeer sterk en kwamen beneden de productiekosten, die zelve natuurlijk door verhooging van loonen en het duurder worden van de benoodigde materialen gestegen waren.

Door een en ander is de kolonie wel gekomen op den bodem van de put. Maar ook deze ellende draagt de kolonie niet alléén als ware zij een gevolg van een noodlot of ongeluk. Zij draagt mede, wat de geheele wereld draagt. Alleen haar weerstandsvermogen is geringer. En daardoor kan zij b.v. niet met Nederland zorgen voor de veiligstelling van den gulden. De Surinaamsche gulden is sedert drie jaar niet meer gelijkwaardig aan den Nederlandschen gulden. De waarde van den uitvoer kon zich, door bovengenoemde prijsdaling, niet op gelijke hoogte

handhaven met de waarde van den invoer, zooals in de voorafgaande jaren de normale toestand was geweest. In 1919 was de waarde van den uitvoer nog ƒ 8,987.870.— tegen ƒ 8,946.144.— aan invoer.

In 1920 verhielden die bedragen zich als ƒ 7,447.512.— tot ƒ 13,718.026.—. In 1921 was de verhouding ƒ6,562.140 en ƒ 13,150.025.— en in 1922 ƒ 5,688.370.— en ƒ 10,563.579.—. Met die cijfers voor oogen baart het geen verwondering, dat de vraag naar wissels op het buitenland in de kolonie buitengewoon toenam en dat, waar daartegenover voldoende aanbod van wissel ontbrak, dus de wisselkoersen moesten stijgen. De Surinaamsche Bank deed wat zij kon om die verhooging zoo lang mogelijk tegen te houden, maar geheel tegenhouden kon zij die niet, zoodat de Nederlandsche gulden op 't oogenblik in de kolonie gelijk staat met 106 Surinaamsche guldens. En met de wisselkoersenbeweging steeg ook het rentetype van uitgeleend geld. Ook hierdoor werd de levensstandaard in de kolonie de laatste jaren duurder.

De toestand, waarin de kolonie thans verkeert, is dus het gevolg van tweeërlei kwalen.

Aan den eenen kant lijdt de kolonie aan de, zooals ik het reeds noemde, verouderde kwaal van uitputting en verslapping, doordat in den loop der jaren te weinig gedaan is om nieuw bloed te vormen, door bevordering van de immigratie eenerzijds en, naast krachtig behoud van de bestaande cultures, door het in het leven roepen van nieuwe cultures anderzijds.

En daarmede gaat de kolonie gebukt onder de gevolgen van de algemeene wereldmalaise, waardoor van hetgeen door de kolonie nog kan worden geproduceerd, de opbrengst zoo gering is, dat de gemaakte kosten niet of bijna niet kunnen worden gedekt.

Laat men dien toestand voortbestaan, dan is het noodzakelijk, logisch gevolg, dat plantage na plantage moet worden stopgezet, zooals thans reeds met verscheidene het geval is geweest (in mijn verslag van De Surinaamsche Bank over 1921 gaf ik reeds eene lijst van dergelijke plantages); dat de koloniale inkomsten nog sterker ver-

minderen; dat de koloniale uitgaven nog zullen stijgen door de zorg voor immigranten en armlastigen en dat ten slotte de kolonie wordt, wat Dr. van Blankensteijn zich liet ontvallen, een bouwval.

Maar gelukkig, wij zijn zoover met de kolonie nog niet. Het land blijft een land van onbegrensde mogelijkheden. Om dat te constateeren, moet men het land slechts leeren kennen. Het is absoluut niet eene uiting van optimisme of idealisme, als ik zoo iets, zelfs nu nog, neerschrijf.

Reeds te lang echter wordt de alarmklok geluid en de Regeering blijft toeven en talmen. Het is inderdaad geen tijd om af te wachten wat particulieren in deze zullen doen en dan wel achterna aan dergelijke pogingen misschien hulp te willen toezeggen. Particuliere ondernemingen zullen niets beginnen als de Regeering niet voorgaat en haar geloof toont in de mogelijkheid van verbetering, door op allerlei wijze het pad voor dat particuliere ondernemen te effenen.

Bij de overweging van hetgeen dan wèl gedaan zou kunnen worden, dient echter nog één punt op den voorgrond geplaatst te worden. De kolonie heeft nl. in de laatste 15 à 20 jaren economisch eene groote verandering ondergaan. Meende men vroeger, dat het belang van de kolonie uitsluitend gelegen was in de bevordering van den grooten landbouw, dat is thans gelukkig anders geworden. Wij hebben in de kolonie een belangrijken klein landbouwersstand gekregen uit de vroegere vreemde contractarbeiders en die kleine landbouwers, waarvan sommigen door noeste vlijt, zich zelfs tot plantage-eigenaren hebben opgewerkt, kunnen heel wat tot stand brengen, waardoor de kolonie er economisch weder bovenop zou kunnen komen. Met hulp en leiding van het Koloniaal Gouvernement kan overal een bloeiende toestand verkregen worden, als thans in Nickerie bestaat, waar uitgestrekte rijstvelden — een lust voor het oog — de plaats hebben ingenomen van wat een twintigtal jaren geleden nog nietswaardige moerassige boschterreinen waren.

Met dien nieuwen factor dient ter dege rekening ge-

houden te worden, wanneer men zich beraadt omtrent hetgeen voor de kolonie gedaan moet worden.

Wat zou nu gedaan kunnen worden binnen de grenzen der bestaande mogelijkheden, dus met inachtneming van de groote bezuiniging, die thans in Nederland moet worden doorgevoerd?

In de eerste plaats moet behouden worden, wat er in de kolonie nog is. Aan de cultuurondernemingen moet het voortbestaan worden mogelijk gemaakt. Die mogelijkheid bestaat op het oogenblik slechts voor zeer weinige ondernemingen. De algemeene kosten drukken thans te zwaar op het product. De immigratie bv. is een landsbelang, omdat bevolkingsvermeerdering een landsbelang is. Die immigranten moeten zich aanpassen aan het nieuwe klimaat, aan de nieuwe omgeving; moeten leeren hun handen te gebruiken bij den landarbeid, zoo geheel verschillend van die in het land van herkomst.

Dat alles neemt tijd en alles wat zij in dien leertijd en aanpassingstijd aan kennis en ervaring opdoen, komt na den vijfjarigen contracttijd ten voordeele van de koloniale maatschappij, want dan zijn die menschen geschikt geworden om als kolonist zich te vestigen en dragen bij in het maatschappelijk inkomen, zooals de oud Agent-Generaal, C. van Drimmelen, eenige jaren geleden met cijfers vastlegde. De vraag, onlangs tot den Minister van Koloniën gericht, door de in Nederland wonende plantage-eigenaars om ontheven te worden van de betaling van aanvoerkosten, zooals die thans gevorderd wordt naar reden van 15 cent per werkdag, acht ik om de bovenaangegeven reden geenszins onbillijk. En daarnaast kunnen de cultuurondernemingen ontlast worden van allerlei drukkende en geldkostende bepalingen, indertijd ons opgelegd door de Britsche Regeering toen de kolonie nog Britsch-Indische contractarbeiders mocht importeeren. Het zou mij te ver voeren om hierover uit te wijden, maar o.a. de plantagehospitaalregeling zou door centralisatie veel economischer kunnen geregeld worden.

De vergoeding voor den geneeskundigen dienst in de

districten zou ook minder drukkend gemaakt kunnen worden en de door het Koloniaal Bestuur opgelegde loonminima zouden weder moeten worden losgelaten.

Executie van plantages om belastingschuld zou ook, in het algemeen belang, in dezen tijd voorkomen moeten worden. Nog in dit jaar trok de West-Indische Cultuurbank zich van het verder financieren van eene onderneming plotseling terug en verloor daardoor het geleende geld, omdat eene dergelijke executie aanstaande was en dus voortzetting van de cultuur op den bestaanden voet onmogelijk zou worden.

Door verlichting van lasten kan van Gouvernementswege de mogelijkheid voor de bestaande cultuurondernemingen worden geschapen om den algemeenen malaisetijd door te komen en den beteren tijd af te wachten. De gevolgen van de tweede oorzaak der Surinaamsche ziekte worden dan zooveel mogelijk beperkt. Trouwens, als de bestaande cultuurondernemingen weder op adem kunnen komen, zullen allicht nieuwe combinaties bereid gevonden worden om in de kolonie de cultuur van stapelproducten uit te breiden. Op die wijze wordt dan weder de immigrantenbevolking uitgebreid en het algemeen koloniaal belang gediend.

Naast dit behouden van wat nog bestaat, dient beslist eene nieuwe cultuur te worden aangevat, die ook door den klein landbouwersstand kan worden ter hand genomen. Koffie en cacao eischen als meerjarige cultures te veel kapitaal, en dus uithoudingsvermogen voor die kleine luiden. Over suikerriet-aanplant zwijg ik maar. Die zou slechts in het groot mogelijk zijn als er meerdere centraalfabrieken waren, die het riet zouden willen opkoopen. Zoo ver is het nog lang niet en wij moeten bij den bestaanden desolaten toestand ons bepalen bij hetgeen dadelijk zou kunnen worden aangevat.

De bacovencultuur is de cultuur, waarop de geheele kolonie wacht. Maar de menschen, die deze zaak willen aanpakken missen werkkapitaal en vragen voorschot. In mijn verslag van De Surinaamsche Bank over 1922 heb ik met aandrang de noodzakelijkheid bepleit, dat de Regee-

ring hier de helpende hand zou bieden. Ik meen niet beter te kunnen doen dan hier over te nemen, wat ik begin Mei 1923 daarover schreef: „Nederland zal als koloniaal rijk, overeenkomstig zijn stand als zoodanig, zijn twaalfde provincie over zee, de krachtige en gevulde hand moeten reiken. Niet om de bestaande cultures van den ondergang te redden; zoodra op de wereldmarkt de reserves uitgeput zijn en koffie en cacao weder in meerdere mate gevraagd worden, zullen die cultures, waaraan men thans in de kolonie, door selectie en zorgvuldiger bereiding van het product meerdere zorg is gaan besteden dan vroeger, zeker wel weder voordeel afwerpen. Nederland zal practische en profijtelijke hulp kunnen verleenen, indien zoowel groote landbouw als kleine landbouw, beide geholpen worden bij het tot stand komen van eene nieuwe éénjarige cultuur, nl. de bacovencultuur. Ten aanzien van de mogelijkheden van die cultuur zijn in de laatste jaren, zoowel wetenschappelijk als practisch, verschillende proefnemingen en onderzoekingen gedaan en men mag aannemen, dat ten deze succes te verkrijgen is, wanneer eenerzijds de nervus rerum, een aanvankelijk benoodigd werkkapitaal, verkregen kan worden en anderzijds van degenen, die het vervoer wel op zich zouden willen nemen, het risico eenigszins wordt afgenomen.

„Het Koloniaal Bestuur ziet in die richting ook eene heilzame oplossing, want bij zijne begrootingsvoorstellen voor 1924 heeft de Gouverneur *f* 20.000.— uitgetrokken voor uitbreiding van de Gouvernements-koffieplantage Slootwijk met 50 H.A. Als toelichting schrijft de Gouverneur daarbij: „Met te meer nadruk wordt deze uitbreiding „(van den koffieaanplant) voorgesteld, aangezien zij dienst„baar kan worden gemaakt aan de deelname in aanplan„ting van bacoven voor den uitvoer en daarmee ook nauw „verband houdt. Waar de ondergeteekende verwacht, dat „van particuliere zijde eene bevredigende oppervlakte „met bacoven beplant zal worden, meent hij, dat het Gou„vernement van zijn groote belangsteling in dien uitvoer „moet doen blijken, door zelf flink daaraan deel te nemen. „Daar de bacoven tevens als hulpschaduw voor de jonge

„koffieplanten dienst doen, wordt deze aanplant op die „wijze tevens gemakkelijk uitgebreid."

„Het gaat hier niet om iets nieuws, na zoovele mislukkingen in andere richting; het gaat om de voortzetting van eene cultuur, die reeds onder het bestuur van Gouverneur Lely in het begin dezer eeuw werd ondernomen, maar toen, omdat de uitgekozen bacovensoort voor den aanplant in het groot niet deugde, of wel, omdat de wijze van aanplant verkeerd bleek, moest worden losgelaten.

„Het gaat hier alleen om het in gang zetten van die nieuwe cultuur op de wijze zooals een paar jaar geleden werd beproefd de koffieondernemingen door tusschenkomst van de West-Indische Cultuurbank te steunen met voorschotten.

„Daarmede zou naar eene benoodigde cultuuroppervlakte van 600 H.A. volgens de in de kolonie gemaakte berekeningen, gemoeid zijn een bedrag van nog geen *f* 600.000.— en wel voor aanleg *f* 400.— per H.A. en voor onderhuod gedurende $1\frac{1}{4}$ jaar per H.A. *f* 500.—, samen *f* 540.000.—.

„Daarnaast zouden dan de bezwaren, die bij hen, die zich voor het transport willen interesseeren, zwaar wegen, eenigszins uit den weg geruimd kunnen worden.

„Deze bezwaren betreffen het risico van de foutvracht, d.w.z. dat er soms minder vruchten zouden geleverd worden dan overeengekomen, en daarnaast het risico, dat de vrachtkosten wellicht te hoog zouden blijven tegenover de opbrengst der vruchten en de vruchtenkoopers voor verlies bij deze proef zouden wenschen gevrijwaard te worden.

„In het allerongunstigste geval zouden, volgens de daarvan gemaakte berekeningen, beide risico's eene Regeeringsgarantie vereischen van *f* 1.350.000.—

„In totaal zou dus met deze onderneming ongeveer *f* 2.000.000.— gemoeid zijn. Slaagt de proef, dan zouden de voorgeschoten *f* 600.000.— weder spoedig afbetaald zijn, terwijl de garantie voor foutvracht enz. in de praktijk, door daarvoor te maken regelingen, weinig bezwaar

zou opleveren. Mijn bestek voorlooft mij niet om hierover uitvoeriger uit te wijden."

Nader vernam ik, dat zelfs de genoemde ƒ 600.000.— niet door de Regeering zouden behoeven te worden uitgegeven, daar de directie van eene mij bekende instelling het voorstel zou gedaan hebben dat geld voor te schieten, mits de Regeering zich garant zou stellen voor de terugbetaling.

Wij hebben hier te doen met een van die vicieuze kringetjes, waarover Dr. Blankensteyn ook schrijft. Wie zal moeten beginnen? de planter zonder zekerheid van vervoer van zijne bacoven te zijner tijd, of moet de verscheper eerst de zekerheid geven van vervoergelegenheid vóórdat de planter gaat planten! Mij dunkt, zooals ik boven aangaf, de Regeering kan beide partijen zonder groot financieel risico tevreden stellen en dus de zaak aan het rollen brengen. Dergelijke garantieverleening is voor de Regeering geen onbekende zaak. Dat zou met verschillende voorbeelden zijn te staven.

Hetzelfde geldt van de sinaasappelenteelt en -uitvoer. Voor deze cultuur wordt niet eens geld gevraagd, alleen geschikte verschepingsgelegenheid met koelruimten. De sinaasappelaanplant is reeds voor een deel in de kolonie aanwezig. Veredeling van de citrussoorten is, onder de leiding van Dr. G. Stahel, slechts een kwestie van tijd. Ook in deze aangelegenheid zou Regeering en Koloniaal Gouvernement de zaak over het doode punt heen kunnen halen. De producenten zouden gaarne leveren en de vruchtenimporteurs in Nederland zouden willen koopen. De moeilijkheid blijft echter gelegen in eene goede verschepingsgelegenheid met koelruimte. Die moeilijkheid zou tegelijk met de regeling van den bacovenuitvoer in orde komen.

Na dit neergeschreven te hebben, zie ik in gedachte deze twee nieuwe cultures met de rijstcultuur als derde de kolonie weder in groote actie brengen. De geheele kleinlandbouwersstand zal zich op deze cultures gaan toeleggen; ook de groote cultuurondernemingen zullen een deel van hun tot nog toe niet ontgonnen land voor deze cultu-

res geschikt gaan maken en daarnaast zullen de plantagedirecteuren, die intusschen weder levensmoed en arbeidslust hebben gekregen, hunne stapelproducten verbeteren, zoodat men in Europa b.v. de Surinaamsche Liberia niet meer als minderwaardig dan de Indische Liberia zal durven qualificeeren. Het economisch evenwicht zal dan in de kolonie weder worden hersteld en de handel zal opleven.

Met voordacht vraag ik hier nu niet de aandacht van den lezer voor de bauxietwinning en de goud- en balata-industrie, voor het ijzererts van den Donderbari en voor de mogelijke diamantvondsten, omdat een en ander slechts als accessoria dienen beschouwd te worden in eene landbouwkolonie, zooals Suriname is.

En wellicht ware er, om nu in dezen bezuinigingstijd niet uit den toon te vallen, ook nog wel hier en daar op de tegenwoordige uitgaven der kolonie te besparen, maar daarover te schrijven valt mij misschien een andere maal nog wel eens gemakkelijk.

Alleen wil ik hier reeds eene mogelijke verhooging der inkomsten aangeven. Het heeft mij altijd als een bepaalde fout toegeschenen, dat in 1899 het zoogenaamde hoofdgeld is afgeschaft. Ieder ingezetene der kolonie betaalde tot dien tijd krachtens de door Gouverneur Mr. J. H. Smidt vastgestelde verordening van 9 Februari 1886, *f* 6.— als minimum aan personeele belasting als het een man en *f* 3.— als het een vrouw gold. Nu betalen van de ± 115.000 ingezetenen slechts 1598 eenige directe belasting. De anderen behoeven niets te betalen voor al de voordeelen, die zij van de koloniale samenleving trekken. Dat acht ik in hooge mate onbillijk en eene benadeeling van de koloniale kas met ongeveer een half millioen.

Bevolkingsaanwas blijft natuurlijk een eerste eisch, maar, om die met succes aan te vatten, moet eerst gelegenheid verschaft worden om in levensonderhoud te kunnen voorzien; dus moet een voor den landbouwer gemakkelijk en profijtelijk te behandelen cultuur in het leven geroepen worden.

Daarom gaat het op het oogenblik. Ik beaam de slotwoorden van de voorrede van Dr. van Blankensteyn ten volle: Uitstel levert gevaar op" en eindig als hij: „Caveant consules".

Amsterdam, 8 December 1923

SCHETSEN UIT SURINAME

DOOR

G. J. STAAL

Levensavond

(*Vervolg*)

De vrienden van Reynsfort, die in de stad gekomen waren om gedroogde en gezouten visch aan de markt te brengen, namen Marius en zijn getrouwde vrouw op den terugweg mede in hunne tentboot, ontverfd en gelapt overblijfsel van het sierlijk vaartuig van een plantage-eigenaar. In den ruimen bak roeiden de makkers en zij riepen menig guitig woord door het smalle lage deurtje naar binnen het opgebouwd roefje, het kamertje waarin Marius met zijne struische Leentje knus samenzaten op de achterbank, warm aaneen en gelukkig. Hij wees haar door de zijraampjes de steigers en huizen en kerkjes aan de rivieroevers en noemde haar de namen.

Het was een blijde aankomst geweest op Reynsfort. Aan den steiger waren zij opgewacht met luid getier en scherp geroep van „hoeré"; hoofddoeken werden hun toegewuifd en toen zij landden werden de doeken neergelegd voor hunne voeten, als waren zij bezoekers van hoogen stand en Leentje kreeg zoo waar een ruw gebonden ruiker van kleurige wilde bloemen, een tuil in oevergras gevat.

Mi Gado! — het was schoon geweest van eer en hartelijkheid!

VI

Een balk dreef voorbij. Zeker een stuk licht hout, losgeraakt van een vlot, dat boschnegers hadden afgebracht

van de Boven-Cottica, uit het bosch bij Wanhatti, naar den zaagmolen op Madam.

Marius dacht aan de eerste balken, die hij verwerkt had op dienzelfden grond van Breukelerwaard bij den bouw van zijne woning. Hij had het geraamte getimmerd uit het onvergankelijk vierkant hout van de oude directeurswoning, het beschot uit de nog bruikbare planken, aangevuld met nieuwe deelen, die hij gaandeweg aankapte in de houtgronden hooger op.

Een lange tijd was met het bouwen heengegaan. Het eerste kind werd geboren in de wankele hut van palissade, onder het dak van gedroogde pinabladeren. Het was gekomen als de vrucht van een veldgewas. Leentje behoefde geen bijstand van anderen. Zij bracht haar kind ter wereld in het midden van den dag, in het midden van haren arbeid, in de verre eenzaamheid, waarin onbespied elk uur nieuw leven bracht, oud leven wegnam.

Een kostelijke tijd was het geweest, die tijd van den aanleg van den grond! Hoe heerlijk bloeide het leven in die twee sterke, gezonde menschen; hoe speelsch was het weelderig bloed, hoe frisch de kracht voor den arbeid! Als achter, in het bosch, bijlslagen vielen en de houwer siste in de kapoewerie [1]), het wilde woekerkruid, dan klonk uit de hut tusschen de rinkel-geluiden van het huiswerk, menigmaal een lied uit het singie-boekoe, het liederenboek hunner gemeente; en wanneer de kruin kraakte van den vallenden boom en het schot van den val dreunde, dan schaterde vaak een helle lach der vrouw als antwoord op een grap, met harde stem geroepen uit de wildernis.

Zij velden en wiedden, haastig, tintelend van lustigen ijver. Marius beukte met zijn bijl in boomen en struiken, Leentje zwaaide het kapmes in het laaggewas en in beiden beefde de levenskracht uitbundig als in het omringende woud, dat zij veroveren wilden.

Stoeiend raapten zij de afgehouwen takken bijeen en het neergeslagen wied en ruimden plantbedden tusschen de geraamten der omgekapte boomen, voor den aanplant van mondkost.

[1]) Kapoewerie = struikgewas, secundair bosch.

Waar zwaar hout schots en scheef dooreengevallen was, staken zij er den brand in. In den stillen nacht knetterde het woedende vuur en kolommen van vlammen rezen, in rooden gloed gehuld, omhoog in de duisternis, als uitgeblazen uit de aarde.

Vlug zaaiden zij de zaden uit, plantten de gewassen: koorn en bananen, cassaven en patatten en, voor versnapering, wat suikerriet. Welig wies het voedsel uit den milden bodem; de stompen van de gevelde boomen gingen weldra schuil onder opschietende maïs-stengels; bladerschermen van hoog-ontspruitende cassaven dekten op de rits de half-verkoolde stammen en waar was leeg-gebrand ontloken frisch-groene loten van bananen uit de zwarte laag van verpulverd hout en ontplooiden zich, spoedig al, de slanke gebogen bladeren, die de loten kroonden zooals vederpluimen kronen een helm. Dan zwol daartusschen de paars-donkere peer van den komenden vruchtentros. En laag langs den grond kroop het groen der gedijende patatten.

Marius bevrijdde de oude plantage-sluis, die nog stevig stond op de loostrens[1]) uit de omstrengeling van lianen; hij legde een achterpolder aan om zijn aanplant te beschermen tegen het boschwater, haalde de trenzen op, dolf nieuwe trekkers, en verhakte de overgebleven stammen en takken voor den aarden smeul-oven, waarin hij houtskool brandde voor plantages in de buurtschap.

Een dagelijkschen strijd moest hij voeren tegen het woekerend wied, dat weelderig barstte uit den blootgelegden grond en het jonge zaaisel dreigde te overweldigen en te verstikken. Maar het werd een lust voor de oogen, eene blijde bevrediging van diep-hunkerende begeerten, toen het goede groen uitbotte, overvloedig, uit de vruchtbare aarde.

In hen zelven, Marius en Leentje, ontbloeide te midden van het brandend leven van hun ontgonnen grond onbewust het zonnigste geluk. Zij ontleedden hunne gewaarwordingen niet, zij hadden geen behoefte om te begrijpen

---

[1]) loostrens = afwateringssloot.

wat in hen gebeurde, zij namen het zonder denken en vragen, en wanneer zij, soms zoo midden onder den arbeid, in elkanders oogen zagen of hunne handen samen kwamen en even bleven rusten; wanneer zij met elkander overzagen wat daar in frisschen fleur voor hen oprees uit dien bodem, dien zij zelven gewonnen hadden uit de wildernis, of 's avonds neerzaten voor de hut, loom-behaaglijk, verzadigd door het maal van hun eigen grond, met de groote vredige stilte om hen heen, dan voelden zij eene zalige tevredenheid, waaraan zij zich overgaven, volkomen en eenvoudig, zooals de aarde zich overgeeft aan de koestering van de zon en de lafenis van het water van den regen.

Seizoenen wisselden; Marius bracht nieuwe akkers [1]) aan; hij voltooide hunne woning en toen zij gereed was, de wrakke hut verlaten, die afstierf, vermolmd en verzakkend, ontving Leentje haar tweede kind, een jongen.

VII

De vloed bracht de booten mede van huiswaarts-keerenden, die hunne perceelen hadden bovenstrooms van „De Goede Verwachting" Een hooge ,schelle stem riep Marius toe uit een voorbijvarende korjaal.

„Odi, oû man, fa joe tan [2])?" klonk de groet en de vraag naar zijn welvaren.

En Marius antwoordde met het stereotiep, voorzichtig wederwoord, dat het maar zóó zóó was:

„Hafoe hafoe so" [3])

Luid lachten stemmen op in de boot; zij kenden Baas Marius, een sterken van den ouden stempel!

De man, die Marius had toegeroepen, haalde met forsche slagen zijn parel [4]) door het water, voortsprekende; met een schok schoot de korjaal door; nu liet de vrouw in de boot zich ook hooren en toen het oeverhout hen al

---

[1]) akker = $^3/_7$ Hectare.

[2]) Odi, oû man, fa joe tan = Goeden dag, oude man, hoe gaat het?

[3]) Hafoe, hafoe so = zóó (half en half).

[4]) Parel = pagaai.

bedekte voor Marius' oogen, schalden de stemmen, over en weer, nog over het water, tot de woorden onverstaanbaar werden. Wat was het lang geleden, dat Marius, voeteerend [1]) in de stad, zulke vluchtige gesprekken voerde met vrienden, die hij tegenkwam: zij hielden er niet voor op, ieder ging zijn eigen weg, maar zij bleven spreken met elkander zoolang zij konden.

Een visschersboot gleed voorbij, na aan den oever. Marius zag zijn buurman, Ramdin, den Britsch-Indiër, met vrouw en kinderen in hun sierlijke dracht, kleur-rijke lijfjes, waarover van de hoofden teer-blauwe en witte, gazen sluiers daalden, die een zacht waas legden over de bloote armen, zwaar omringd met zilveren boeien [2]). Door den sluier der vrouw fonkelden de gouden sieraden van hals, neus en ooren. Ramdin zelf was armelijk gekleed, een simpel wit baadje en katoenen hoofddoek; maar toch was hij het, dien Marius nastaarde, toen hij zonder groet voorbijging, met stekelige oogen, want er was na-ijver en er waren grieven tusschen hen.

De boot kliefde een zwervend eilandje van waterlelies, dat de eb had afgedreven uit een kreek en dat de vloed weer terug bracht, zóó ver tot het keerend tij het weer zou opvangen.

Krijschende klankjes vielen uit de lucht; een groote vlucht groene parkieten zweefde over de rivier naar de nachtverblijven; getweeën in een driehoekigen koppel vlogen de dartele vogels met fladderenden vleugelslag; enkele éénlingen dwaalden langs de zijden van den driehoek.

Banane-bekken keerden huiswaarts naar den grooten mahonieboom op het erf, waarin zij een vogelstad gebouwd hadden van tientallen zak-vormige hangnesten, die van de takken afhingen als de vruchten aan den broodboom. Het was er een druk gedoe: ongedurig krioelden de zwarte vogels tuschen de twijgen en uit de gele snavels kwetterde een rumoerend krakeel als van twistgesprekken; dan doken zij, den kop vooruit, in de

[1]) voeteeren = loopen.
[2]) boeien = armbanden.

ronde openingen der schommelende nesten en het werd stil in den boom.

Het lawaaien der banane-bekken wekte in Marius eene herinnering aan tafereelen op de kamertjes-erven in Paramaribo, aan het heftig herriën van buurvrouwen, met schrille stemmen en overmatige gebaren ruziënd; de uitbarsting van opgekropte grieven over een man, die te vriendelijk gekeken had of te lief was aangezien; een Zondagsch kleed, waarmee astrant gepronkt was; potscherven, die met kwade bedoeling op een dorpel waren neergelegd, — was het niet duidelijk dat er wisi, de angstwekkende betoovering, in het spel was geweest? — de woede over kwaadsprekerij, benadeeling op de markt. Het werd een mengeling van losbrekende verdenkingen en beschuldigingen, waaraan telkens weer een andere vrouw, die aan haar deurtje verscheen, haar aandeel toebracht, totdat de verwijten en scheldwoorden door elkaar heen flitsten als de vonken van het houtvuur onder den koolpot, dat met den waaier wordt aangeblazen, en niemand meer wist hoe de ruzie ontstaan was, wie ruzie gemaakt hadden en waarom....

Midden in de rivier gleed een lange, slanke korjaal, dicht op het water. Achter een laag afdakje van palmbladeren, de gebogen gestalte van den stuurman, den korten parel stijf in het water drukkend; uit de opening der bladeren een kinderhoofd; vóórin de gedoken figuren van parelende mannen en van vrouwen, met kinderen in hare armen: breede, blokkige lijven, de ronde hoofden plat op de vierkante schouders, sluike haren, als vastgekleefd, tot aan de oogen. Het waren indianen van de Granman-kreek, vèr hooger-op, aan de overzijde, waar de Cassewinica stroomde. Zij keerden huiswaarts naar hunne hutten op de zandige savanne, die daar lag uitgespreid als een wonder-mooi tapijt in de weelderige woning van het groote woud. Zij zouden roeien tot zoover het tij hen bracht en in den nacht overliggen bij den oever, wachtende op den nieuwen vloed.

Geen enkel stemgeluid kwam over het water uit de korjaal der Karaïben.

Een jongen huppelde voorbij in zijn speelsche bootje. Duchtig woelde hij met zijn parel in het water, dat bijna overliep over het bankje aan den diep ingezonken achtersteven; wankelend zwaaide de opgewipte voorpunt boven het water in het luchtruim.

De zon zonk. Alles ging huis-toe, want de avond was nabij. Huis-toe: het werd Marius te moede alsof ook hij huistoe ging, naar het uiteindelijk Vaderhuis, waarvan de leriman [1]) sprak in de Zondagsprediking op Potribo. Huis-toe, dat was voor hem, waar hij leefde, het opgaan met den vloed geweest; de ebbe was het uitgaan, het ingaan in den vreemde. Hoe sterk was hij getogen, het leven in, gedragen op het mee-stuwend getij van krachtige gezondheid, stoere spierkracht en heerlijke zorgeloosheid!

Dàn waren de keeringen gekomen, de tegenslag en de zorgen, de verzinking van verwachtingen.

En nu? Marius voelde het, dat alweder door den arbeid van dezen dag krachten uit hem waren weggevloeid, die niet zouden wederkeeren.

Nog éénmaal zou de vloed hem opnemen, als hij huistoe ging, voor goed, Maar dan zou hij zijn als het willoos drijfhout, daar vóór hem op de rivier, dat zoo loom dreef op het water en toch ook eens lééfde in de gestalte van een fieren, bloeienden woudboom.

Weldra zou hij volgen.

VIII

Wat de ebbe van vele jaren had weggevoerd, deinde weer aan op den vloed van één dag.

Marius ving de herinneringen op aan de dagen op Reynsfort, met Leentje. Hoe zij daar des avonds zaten bij de sluis, de mannen met hangende beenen over den sluismuur, onder den bekoorlijk getinten avondhemel, waarvan zij de schoonheid onbewust aanvoelden, want zij werden er zoo wonder-zacht van stemming en vertrouwelijk onder elkander. Daar werd hoopvol overlegd, zij bouwden er torens van verwachtingen van den grond,

[1]) leriman = zendeling, voorganger.

dien Marius had aangevraagd bij den commissaris. De bezwaren werden niet geteld, zij waren sterk in hun overmoed, strijdvaardig in hunne zelf-overschatting. En als er wel eens twijfel rees in Marius of in Leentje aan de verwezenlijking van zooveel schoone droomen, dan was daar de steun der grootspraak van de vrienden en het geruststellend ruischen der bladeren, de belofte van den weligen plantengroei om hen heen en de koesterende vrede, de vrede van den avond.

En dan was daar ook het aller-machtigste, de jonge, zuiverende liefde in hunne harten, die de lichte vlokken van weifeling wégblies en hunne begeerten áánblies tot één hel-lichtend vuur.

Marius wist het: zij hadden gehouden van elkander....

Het was een heel brok om te ontginnen, die grond „De Goede Verwachting"! Twintig Hectaren!

Na den eersten aanleg van de drie akkers kostgrond, had Marius zijn huis afgewerkt. Hij bouwde het naar den standaardstijl der plantage-woningen: vóór een smal, open galerijtje, waartoe twee treden — eerst van hout, later gemetseld met steenen van den sluismuur — toegang gaven; de deur in het midden, geflankeerd door twee ramen met luiken, zonder glas; links was het raam van de groote kamer, waarin ook de huisdeur uitkwam, — de „zaal" der woningen van de aanzienlijken, — en rechts het venster van het kleine slaapvertrek; achter weer een galerijtje, aan den linkerkant betimmerd tot een bottelarij, de bergplaats van etenswaren en huis-gerei, met rechtbank en kastje en met- snijwerk-versierde lattenrekken voor de borden; een steile ladder leidde er door eene opening in de zoldering naar de zolderdieping, waarin een luik-venster was uitgebouwd aan de vóórzijde, boven de deur. Marius had het dak gedekt met singels, zelf gespleten plankjes van het bijlhout, dat aan den oever groeide, en er een blikken goot aan getimmerd, waarlangs het regenwater van het dak afvloeide in den ouden, ijzeren pan van een suikerfabriek, die als reservoir naast de woning was opgesteld. Het ongeverfde hout was als een lappendeken van kleuren.

Toen het huis gereed was, begon Marius aan den aanleg van zijn cacao-tuin. Weer ving de zware arbeid aan van ontbosschen en ruimen, wieden en delven. Geburen hielpen hem, om niet of voor geringe vergoeding, een maaltje eten of wat eetbaar gewas van den kostgrond.

In de plantklare bedden zaaide hij het zaad; hij plantte zijne zaailingen uit, die hij gekweekt had in het boterland van zijn grond — het mooiste, vruchtbaarste stukje — en plaatste de stekken der schaduwboomen in symmetrische figuren. Onder de beschutting van tajers, bananen en bacoven, ontloken de jonge cacao-planten en toen zij gedijd waren en de vrucht zich zette, wierpen de snel opgeschoten koffiemama's reeds hun beschermende schaduwen over den tuin. Twintig akkers cacaoveld bracht Marius aan, met elken drogen tijd breidde hij de bedden uit. Hij had al zijne zinnen gezet op het ideaal der kleinlandbouwers van dien tijd: den cacao-grond. Hij waaide [1]) gestadig de boorden der trenzen, hij verdedigde met woedenden ijver zijne plantjes tegen de aanvallen van mieren en veenmollen en hij bevocht de vogels en de apen, die snoepen kwamen in zijn tuin.

In den kostgrond werd het een mozaïek van gewassen. Er was een haag van wandoe [2]), een prieël van sebijari [2]) en verspreid, als waren ergens toevallig zaden neergevallen, ontsproot aan den grond de veelsoortige schakeering van peulen en groenten: amsoy en kousebanden en tajawiwiri. De manja droeg overvloed van vruchten; de sinaasappel-boomen op de rits waren als bouquetten, wit en geel, van bloesems en gulden oranje's; mopé, papaja, sapotille, guave en spaansch spek: elk seizoen bracht een keur van vruchten-gaven. Van birambi bereidde Leentje de prikkelende versnapering, van pommerak de zoete gelei en smakelijk moes van de markoesa's, die achterop groeiden, tusschen de boomen van het onontgonnen bosch. Marius kapte er de jonge stammen van koemboe en maripapalmen, waarvan Leentje de kabbes stoofde, en hij kneusde het suikerriet in de zelf-gemaakte pers:

[1]) waaien = wieden.

[2]) wandoe, sebijari = peulvruchten, boonen.

een doorboorde paal van hard hout, met een hefboom in het boorgat om het sap uit het riet te knijpen. Zijn persje stond er nog, naast het keukentje, dat Marius had opgetrokken van barklakpalen en gegolfd ijzeren platen, die eertijds een plantage-loods bedekt hadden; hij metselde er een oven in en daar bakten zij brood van het bloem, dat hij medebracht van den winkel op Alliance, wanneer hij er ter markt geweest was met vruchten en groenten van zijn perceel.

Nog vóór de cacao in vrucht stond, leverde de grond al ruim genoeg op om des Zaterdags naar Alliance te trekken met koorn of cassaven, bananen en tajers en vruchten voor de markt. In den heel vroegen ochtend of in den nacht reeds, wanneer het tij het zoo vorderde, stevende Marius in zijn beladen korjaal stroomafwaarts. Van alle zijden kwamen bootjes aangevaren met bossen en balen. Het was een levendige en goede markt, daar bij de woningen der arbeiders van de plantage. Op het kantoor was het weekloon uitbetaald en zij brachten het regelrecht naar de marktplaats om hunne inkoopen te doen voor de komende week.

Soms keerde Marius niet huiswaarts van de markt, maar bleef werken op Alliance, Slootwijk, Constantia of Nieuw Meerzorg. De arbeiders waren schaarsch en de plantages betaalden de creolen goed voor het werk aan dammen en trenzen; zij waren gewilde delvers. Met zijn negen gulden in de week maakte Marius een vollen buidel voor de huisreis.

Zijn cacao-tuin vulde al zijne gedachten en begeerten. Dáárheen ging de eerste blik bij het thuiskomen. Met spanning van verwachting zag hij — het was in den drogen tijd — de bloesems verschijnen langs den stam en de takken, héél bescheiden, kortgesteelde bloempjes; hij bespiedde de vreemde vergroeiing tot bottels, de kleuring, rood en geel, van de zwellende peren, beloerde met zoekende achterdocht het verschrompelen in den eersten groei, het zwart worden en versteenen van vruchten. Doch het eind was toch een mooie oogst en eene innerlijke voldoening, die hij te nauwernood onder klachten

en bezwaren voor anderen kon verbergen. Zij moesten niet te veel weten! Marius was trouwens niet anders dan zijne genooten: wèl graag veel weten, maar zelf liefst veel verbergen. Later echter, toen hij dertig balen van de donkerpaarse vruchten in één oogstjaar gaarde in zijn eigen veld en zestig, zeventig cent per Kilo maakte, toen was de glorie niet meer te verloochenen, want de lust tot bluf prikkelde te hevig.

Een tijd van weelde brak aan, een wél-behaaglijke tijd; de cacao-tuin, eenmaal in vollen wasdom, vroeg weinig zorgen meer.

Leentje vulde de woning; op het erf verrezen twee nieuwe huizen, voor den oudsten zoon en een gehuwde dochter. Eene oude tante, — was zij een tante? maar zij heette eenmaal zoo, — eene zwervelinge in het leven, bewoonde alle drie.

IX

Snel daalde de duisternis, de rivier versmalde, de oever aan de overzijde naderde. De koninklijke kankantri, die daar zijn vorstelijke kroon, gedragen op den zwaren stam, over het woonerf van „De Blijheid" hief, schreed aan in zijne ontzaglijke laarzen, de hooge, breede sporen.

De bloementooi van het mierenhout, witte bouquetten aan den woudzoom, verdofte uit den warmen dagglans; de gouden tiare van den groenhart-boom, zooeven nog schitterend in het zonnelicht, versluierde en werd als één van kleur met de donker groene, ronde daken der mora's. En zelfs de klaterend roode bloementrossen der acasia's begonnen hunne kleur uit te druppelen in het reeds vergrauwde kleed van het onderbosch.

Uit de trenzen hijgde het dieptoonig kwaken der vorschen; de hond blafte vinnig tegen een awari [1]), die uit zijn schuilhoek naar de keuken sloop; krekels stegen uit hunne aardgangen en zetten hun slijpend gekrijsch in. Drommen muskieten wemelden zoemend; de vinnige mompieren [2]) zwermden uit.

[1]) Awari = buidelrat.
[2]) mompieren = stekende insecten.

Het waren droeve herinneringen, die met de duisternis aanslopen op Marius.

De gedachtenis aan blijde tijden vervloeide met de innige zachte tinten, die over den hoogen hemel getogen waren in den sleep van de zinkende zon. De sluiers van teeder blauw, de wolkenwazen van zilverend wit, de veders van ijl violet, de ragfijne rose mousselines en de banen van zeegroene zijde, die gespreid gelegen hadden over het hemelveld, waren ingehaald, zooals feestvlaggen ingehaald worden aan het eind van een vreugde-dag.

Leentje keerde weer; haar verscheiden en haar gemis. Heel aan den achterzoom van den grond, waar Marius in den tempel van het oerbosch op hoogen grond het graf gedolven had voor hen beiden, had hij haar neergelegd in den kring van kinderen, die haar waren voorgegaan. Geteerde, platte houten paaltjes droegen in gegroefde teekens de namen en de dagen, waarop de dood gekomen was, en de aanduiding van bemoedigende teksten.

Marius had haar zien verzwakken onder de aanvallen van de kwade filaria, die haar vele jaren, telkens in plots opkomende uitbarstingen, had aangegrepen en in het gezwollen lichaam de krachten sloopte en den dood werkte, langzaam maar tergend zeker.

Bij haar leven stond hare kist reeds klaar, een kist van fijn geschaafd en gepolitoerd ceder, aan den buitenkant versierd met ingekorven figuren en hoeken en randen van bewerkt, blank metaal; binnenin met molton bekleed en met spiegeltjes verfraaid.

Ceremoniëel hadden vrouwen van de gemeente de lijkwassching verricht en Marius legde haar in het haar gewijde lijkkleed, den breeden linnen lap, waarin hij tallooze knipfiguren had uitgewerkt, zoodat het wel een weefstuk leek van kunstige ornamenten.

Leentje's heengaan was voor Marius de leegte, het gat, geslagen in het stille levensvlak, waarvan hij de gladde gaafheid eigenlijk nooit zoo had aangevoeld als toen zij was weggereisd. Zij hadden het leven aangenomen en elkander, zooals hun het leven was gegeven en

zij aan elkander, eenvoudig en gelaten als een toebeschikt lot. Wel hadden zij de wisselingen in het leven nagevoeld in hunne stemmingen, soms in blijdschap, soms in weemoed, dan met berusting zonder morren, dan weer met kort verzet, somwijlen boosheid, och ja, ook tegen elkander, want zij waren heel gewone menschen en het heftige, opbruischende, onbesuisde van het negerkind was ook hun deel, maar het was alles overgoten door een vredige stilte als die van het water en van de wouden, die hun levensveld begrensden. Eene zachte gelijkmoedigheid was de melodie geweest van hun leven; het eenzaam bestaan aan den oever der breede rivier, in de omarming van de zwijgende bosschen, had in hunne harten neergelegd eene gave, effen gemoedsstilte, waarin de levensschokken nauwelijke eene rimpeling konden opstuwen. En zij waren van het geloovig geslacht der jonge bevrijden, vrome trouwe leden van de kleine negergemeente van Potribo.

Gelijk het zaad in den frisschen bodem van versch ontboschte gronden weelderig ontspruit, zoo was in het eerste geslacht der vrijgemaakte slaven het zaad van het Christendom, uitgestrooid door de Zendelingen, weldadig ontwikkeld. Maar — zooals tusschen het jonge veldgewas het wilde wied volhardend ontkiemt, zoo woekerde toch ook het onkruid van oud bijgeloof voort tusschen de spruiten der leer.

In Marius en Leentje was het niet anders. Hoewel de angst voor de azéman, — het nachtelijke spook dat, huizend in de gestalte van een oude vrouw, bloed zuigt uit de slapenden, — en de vrees voor den bakroe, die van uit het termietennest, zijne woonplaats, of van onder een brug of uit den koker in den polder aansluipt in de gedaante van een hagedis en ziekten medebrengt, in hen waren uitgesleten, zagen zij toch wel, met onbestemden eerbied, op naar den kankantri, den heiligen boom van het Surinaamsche bosch, behielden geloofsvermoedens aan den obia-man en zijne wonderlijke macht over ziekte en gezondheid, welvaart en armoede, en werden aangegrepen door eene besliste ongerustheid, toen op zekeren dag, aan den trap van

hun huis, een kalebas, gevuld met bosjes veeren, geheimzinnig was neergelegd. Dat mòest wisi zijn, om kwaad over hen te brengen wegens hun twist met een buurman, die wrok tegen hen had, omdat cacaoboomen van zijn grond geschroeid waren door het vuur van hun bosch-branden.

Het oude bijgeloof was het, dat bij het vertrek van hun eerste kind naar de stad om ter school te gaan, — er was nog geen school in de buurt van „De Goede Verwachting" en nu zou het kind als kweekje worden opgenomen door nicht Georgine in de Zwartenbovenbrugstraat, die haar huisvesting en kost zou geven om niet, maar tegen huiselijke diensten en hulp bij het wasschen, — het oude bijgeloof, dat Leentje bewoog om in het bundeltje kleeren een omwonden ringetje te verbergen als amulet tegen het booze oog, het ogri-ai, waarvan zij Georgine's mooie zuster lichtelijk verdacht. Een oprechten zegenwensch, in den plechtigen stijl van het beleden geloof, gaf Leentje haar kind mede, maar tegelijk eene dringende waarschuwing om aan haar treef te denken en zich dus niet te wagen aan het gebruik van spijs, die haar schadelijk verklaard was. Bij de geboorte van het meisje was haar bijzondere treef aangekondigd door eene vriendin, aan wie dat verboden voedsel in den droom was geopenbaard. Leentje was diep overtuigd van het gevaar der overtreding.

Zij wilde dat haar kind verzekerd en beschermd uit haar huis zou gaan.

X

Nu was op eens, na laatste, korte weifeling van eene schuchtere schemering, de nacht gevallen.

In het donkere hout was geheimzinnig bewegen. Uit de verte deinde het gerekt hoè-hoè van brul-apen, als werd er in schelpen geblazen; een groote roofvogel zweefde op onbewogen vleugels statig over het water; plotseling schoot hij, met een scherpe wending, toe op den boschrand; in het gebladerte verstoorde een heftig geritsel de geluidlooze rust, angstig kreet een vogel, twee, drie malen — toen zachter, met langer tusschenpoozen, en nog eens,

zwakjes als een klacht, — en het werd weer stil — de roover zweefde weg.

Een visch sprong, vlak voor den oever, hoog-op uit het water, vluchtende voor een vervolger; een eind verder plompte de visch weer in de diepte.

Een pakira, het boschvarken, kraakte takjes en kreukelde droge bladeren onder zijne pooten in de onbebouwde wildernis naast Marius' perceel. Hij sloop naar de vette vruchten van den Maripapalm, aan den oever van de loostrens.

Uit het oevergras glipte met hoekige bewegingen een hagedis, op jacht naar insecten.

Over den modder gleed een leguaan.

De dieren van den nacht ontwaakten.

Late korjalen droegen wankelende fakkelvlammen over de rivier; helder klonken de stemmen van huiskeerenden tusschen het klappen van de parelslagen. Een breede, donkere vlek van een geroeide pont [1]),— van Ostage?— schoof over het water; de roeiers zongen een ledigen, vreemden zang, eentoonig, op den maatslag der riemen; achter op brandde een vuur en in het licht der vlammen rees het silhouet van den roerganger als de gestalte van een reus.

Over de vlakte van het water rukte, hortend, het geluid aan van een motor: het was de barkas van den dokter van Constantia, die van de bovenrivier gevaren kwam op zijn terugweg van den ommegang van dien dag.

Marius bleef zitten, wachtende op zijne huisgenooten. Zij waren laat, het liep al naar dood-tij.

De duisternis boog over hem heen en maakte nog stiller de stille gestalte van den vereenzaamde, die wachtte en niet wist waarom. Was het niet altijd wachten geweest, dat zelfde onbewuste wachten, na Leentje's heengaan?

Lamenteeren na Leentje's dood deed Marius niet. Het luidruchtig geweeklaag van familie en geburen, die de doodenherdenking kwamen vieren op „De Goede Verwachting" en die tusschen het eindeloos gerekt zingen van liederen uit het Gezangboek, den ganschen nacht door,

---

[1]) Pont = breed, plat vaartuig voor het vervoer van producten.

wel eens, schril onverwacht, een wereldsch liedje wierpen, ging eigenlijk langs hem heen, al achtte hij het waardig en Leentje als goed recht toekomende, dat te harer eere dédéhoso[1]) gehouden werd.

Toen zij was afgelegd, — het was een met veel gewicht volbrachte liefdedienst van vrouwen uit de Gemeente, — en in haar sierkleed gewikkeld, sloot Marius zelf zorgvuldig zijn gewijd werkstuk, bond krip om zijn verkleurden hoed en droeg met de mannen de kist, gehuld in een witten doek met breed zwart kruis, op de schouders langs het glibberig pad, dat open gekapt was naar het graf. Achter liepen de vrouwen in hare rouwdracht, de wijde witte kotto's.

In de broedende stilte van het oerbosch sprak de leeraar van Potribo de litany der dooden uit over Leentje's graf en die er om heen stonden vulden zijne woorden aan met den gemeenschappelijken roep om genade en zegen en vertroosting, en zongen de zangen en het sluitend amen.

Nu werd het Marius heel weemoedig om het hart; de oude oogen huilden.

Nog éénmaal, later, stond hij voor het graf. Hij plaatste er het zwart houten plankje, waarin hij naam en dagen gesneden had naar eene teekening van den onderwijzer van Potribo. Hij toefde er voor het laatst, vaag starend en peinzend. En het wied heroverde de kaal gegraven plek.

Bij den districts-commissaris op Ephrata zong hij warm Leentje's lof bij de aangifte van haar overlijden.

„Zij was een brave vrouw, Marius", zei de commissaris.

„Ja, Masra, een goede vrouw; „wan boen missie" en hij legde zijn heele hart in zijn zangerigen nadruk op „boen".

Daarna sprak hij weinig meer over Leentje.

(*Wordt vervolgd*).

---

[1]) dédé-hoso = letterlijk dooden-huis.

WEST-INDISCHE KOLONIALE AUTONOMIE OVER DE BESTUURSINRICHTING VAN CURAÇAO

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

III

Volgens het voorgenomen plan van bespreking [1]) ben ik thans genaderd tot het *budgetrecht*. Over de vereenzelviging van dit begrip met „autonomie" heb ik reeds iets gezegd. Principieel en theoretisch dekken beide begrippen elkander niet, Op grond van art. 48 van het Rr. kan men eenvoudig zeggen: Curaçao heeft geen autonomie, want elk onderwerp (behoudens drie uitzonderingen, waar het alternatief is: Koloniale verordening of wet), waarin volgens het Rr. bij koloniale verordening of plaatselijke keur is of kan worden voorzien, kan ook worden geregeld bij Koninklijk besluit, genomen in den vorm, voor algemeene maatregelen van bestuur voorgeschreven. Leest men echter de geschiedenis der begrootingsartikelen, dan moet worden toegegeven, dat de autonomie wel degelijk uitgangspunt geweest is voor zoover daarvan — wat Curaçao betreft — zonder „vertegenwoordigend lichaam" kan sprake zijn. Maar wat in theorie gegeven werd, kwam in de praktijk niet tot zijn recht telkens wanneer voor aanvulling der koloniale middelen eene bijdrage uit 's Rijks schatkist gevorderd werd — wat voor Curaçao na 1894 regel zonder uitzondering was — omdat voor dat geval „definitieve" vaststelling der begrooting bij de wet voorgeschreven is.

---

[1]) Zie afl. Oct. 1922, bladz. 293.

Budgetrecht is onderdeel van autonomie, en wel een zoo belangrijk onderdeel, dat het toenmalige Tweede-Kamer lid Colijn eenige maanden geleden bij de interpellatie-Marchant ten aanzien van den overeenkomstigen toestand in Suriname sprak van „schijnautonomie, omdat de ware autonomie alleen dan bestaat, wanneer ook het budgetrecht zelfstandig kan worden uitgeoefend" [1]). Volledigheidshalve mag niet onvermeld blijven, dat art. 104 (Sur. 112) Rr. behalve in het genoemde geval de definitieve vaststelling der begrooting ook dan aan den wetgever opdraagt, wanneer de Kroon de in de kolonie aangenomen begrooting niet goedkeurt, en wanneer de begrooting in de kolonie niet op een bepaalden tijd is vastgesteld. Ook heeft volgens art. 49 Rr. de Kroon het vernietigingsrecht van koloniale verordeningen wegens strijd met wet of K.B. of wel met het algemeen belang van het Rijk of van de kolonie.

Om den zin der geldende bepalingen juist te verstaan, is het noodig hare geschiedenis na te gaan. Daarna willen wij zien, welke hare toepassing in de praktijk geweest is, en beluisteren de stemmen, die tot herziening van den bestaanden toestand zijn opgegaan, om met een schets van eigen opvatting te besluiten. Omdat meermalen een blik zal moeten worden geslagen in de staatkundige geschiedenis van Curaçao's zusterkolonie Suriname, heb ik gemeend goed te doen, aan opschrift en inhoud van dit opstel eene wijdere strekking te geven.

In de *Memorie van toelichting* bij het Ontwerp-Regeeringsreglement voor Suriname wordt uitdrukkelijk te kennen gegeven, dat men aan de kolonie „autonomie en aandeel in de bestelling van eigen huishouden" ruimschoots heeft willen waarborgen. Het verschil tusschen Koloniale Staten en Kolonialen Raad bij overigens geheel gelijkluidende regeling geeft voor Curaçao geen wezenlijk verschil in den uitwendigen vorm van hetgeen gezegd werd, bedoeld te zijn.

---

[1]) *Handelingen* Tweede Kamer, bladz. 2574/5.

Daar nu het oude art. 48 naar zijn oordeel implicite de mogelijkheid veronderstelde, dat wet of Koninklijk besluit het terrein der koloniale verordening zou betreden, heeft de Raad van State aanstonds, echter tevergeefs, erop gewezen, dat zóó van de koloniale autonomie wel eens weinig of niets zou kunnen overblijven De wetgever in Nederland zou zich moeten bepalen tot gevallen, waarin de koloniale wetgever „in gebreke of ten achteren blijft"[1]).

In 1901 heeft men het niettemin noodig geacht de hier bedoelde bevoegdheid van den Nederlandschen wetgever *uitdrukkelijk* vast te leggen, en men is daarbij toen nog een stap verder gegaan door als wetgever in Nederland voor de kolonie, behoudens de drie vorenbedoelde uitzonderingen (verantwoording van de koloniale uitgaven en ontvangsten, belastingen, geldleeningen) te doen optreden de Kroon, den Raad van State gehoord. De Regeering achtte dit een uitvloeisel van het koninklijk opperbestuur, dat te beslissen had bij conflict tusschen Gouverneur en Staten of Raad, zich uitende in den vorm van verwerping eener ontwerp-verordening. Regeling bij koloniale verordening — met zooveel woorden werd het gezegd — zou regel moeten blijven.

Toen zijn het de Staten-Generaal geweest, die vreesden, dat „het zelfbestuur der kolonie geheel illusoir zou worden gemaakt". Vooral het kamerlid Van Kol heeft de vrees uitgesproken, dat de Koloniale Staten (Raad) eenvoudig opzij geschoven zouden worden door eene regeling bij K.B. zelfs buiten conflict tusschen Gouverneur en Staten of Raad.

Wat het budgetrecht betreft is men in 1865, gelijk ik zei, uitgegaan van de grondgedachte der autonomie. „Autonomie ware een ijdele klank zonder zeggen over eigen finantien, en in den regel zal dus de koloniale huishoudelijke begrooting door de koloniale vertegenwoordiging worden vastgesteld, en de verhouding tot het opperbestuur alleen medebrengen, dat zij aan 's Konings goed-

---

[1]) Bordewijk, *Handelingen*, bladz. 48.

keuring wordt onderworpen". Aldus de Memorie van toelichting op het ontwerp voor Suriname [1]).

De Raad van State, die ook bezwaar maakte tegen het brengen ten laste der rijksbegrooting van de zoogenaamde „ kosten van rijksbestuur" (defensie, bezoldiging van den gouverneur en kosten van militaire gebouwen en van de woning van den gouverneur), gaf reeds toen in overweging, om „nog voor een bepaald aantal jaren een fixum voor subsidie vast te stellen".

De Regeering hoopte evenwel, dat de ontlasting der koloniale begrooting de klacht over onvermogen veel van hare kracht zou doen verliezen, dat de zucht om meester te blijven ten prikkel zou strekken om de vaststelling bij de wet, onvermijdelijk gevolg der subsidie, te ontgaan, en zich niet dan in den uitersten nood in staat van onvermogen te verklaren.

Door deze gedachten zich latende leiden had de Regeering eene behandeling der koloniale begrooting voorgesteld, die alleen in kleinigheden afweek van de tegenwoordige regeling:

definitieve vaststelling der begrooting in de kolonie, tenzij

1. tot aanvulling der koloniale middelen werd gerekend op eene bijdrage uit 's Rijksschatkist;

2. de koning die begrooting niet goedkeurde;

3. die vaststelling niet voor een bepaalden datum had plaatsgehad.

Het Tweede-Kamerlid Rochussen heeft dit stelsel bestreden en met den Raad van State aangedrongen op een fixum, eene jaarlijks verminderende som, waarmee de Koloniale Staten met hunne kennis van de locale behoeften vrijer zouden kunnen handelen. Het is merkwaardig genoeg, om hier te herhalen wat deze afgevaardigde voorzag van het stelsel der regeering. „Wat zal daarentegen het geval zijn, wanneer de begrooting in de kolonie wordt opgemaakt, en daarop subsidie voorkomt, dat in stede van lager wel eens hooger dan vroeger zou kunnen zijn?

[1]) Bordewijk, t. a. p., bladz. 446.

Dan zal die begrooting hier voor het volgend jaar moeten zijn gearresteerd bij de wet. Daarin zie ik een zeer groot bezwaar, vooreerst om het gemis aan plaatselijke kennis en ten andere om den strijd van belangen. De Kamer zou dan geroepen worden om op een in de kolonie door de Staten gearresteerde en door den Gouverneur afgekondigde begrooting verschillende posten van uitgaaf te schrappen, ten einde op die wijze het subsidie te doen verminderen. En wanneer de Kamer die begrooting zal moeten behandelen op den tijd, die daarvoor bestemd is, namelijk in het laatst van het jaar, wanneer wij eenige weken hebben gediscussieerd over de Staatsbegrooting en wanneer, hetgeen met 1867 het geval zijn zal, wij ook de begrooting voor Oost-Indië hebben te behandelen, dan geloof ik dat er voor de West-Indische koloniën weinig of geen tijd zal overblijven.... Ik geloof dat die wijze van handelen, dat die ineenvloeijing van de geldmiddelen van de koloniën en van den Staat niet zal leiden tot die fiere en dankbare aanhankelijkheid welke is voorgespiegeld, en dat daaruit in de eerste plaats zal volgen eene groote wrijving tusschen de Vertegenwoordiging hier te lande en die in de koloniën...."

Het voorstel van den heer Rochussen kon in de Kamer slechts 19 van de 55 uitgebrachte stemmen halen.

In 1892 is er eene poging gedaan om het heele budgetrecht van de kolonie af te schaffen, en steeds de definitieve vaststelling der begrooting aan de Wetgevende macht over te laten, ook dus als de kolonie zichzelf bedruipen kon. De desbetreffende wetsontwerpen zijn ingetrokken, en acht jaren later meende de Regeering niet te kunnen voldoen aan den aandrang der Staten-Generaal, om een daartoe strekkend voorstel opnieuw in te dienen. Het was de heer Van Kol, die toen een stap vooruit wilde doen. Wat er van de autonomie in den loop der jaren was terechtgekomen was in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer aldus geschilderd:

„Onder de thans geldende voorschriften is, vooral in den laatsten tijd, het budgetrecht in de koloniën meer en meer in een blooten vorm ontaard. De Regeering schrapt

naar goedvinden posten, die op de voorloopig vastgestelde begrooting voorkomen en plaatst op de begrooting bedragen voor uitgaven, welke men in de koloniën niet wenschelijk of niet noodig had geacht. Nu moge deze wijze van handelen, waardoor feitelijk het bestuur der koloniën naar het Departement van Koloniën wordt overgebracht, met de letter der Regeeringsreglementen niet strijden, zij doet, naar de bedoelde leden meenden, geen recht wedervaren aan de bedoeling, waarmede de betrekkelijke artikelen in de Regeeringsreglementen zijn opgenomen én die geen andere kan zijn geweest dan om slechts in gevallen van hooge uitzondering, wanneer het belang der kolonie dringend een ingrijpen zou eischen, in de voorloopig vastgestelde begrooting wijziging aan te brengen.

Door telkens te handelen, zooals thans pleegt te geschieden, wekt de Regeering den indruk alsof de belangen, aan het koloniaal bestuur toevertrouwd, in zijne handen niet veilig zijn en door dit bestuur *niet op de juiste wijze* worden behartigd, terwijl zij verder de zelfstandigheid van den Gouverneur verloren zal doen gaan en het in de kolonie in hem gestelde vertrouwen zal ondermijnen, wanneer zij hem telkens dwingt terug te komen op door hem voorgestelde maatregelen". [1])

De heer Van Kol heeft toen aanbevolen een stelsel, als voor de goedkeuring der gemeentebegrootingen door de Gedeputeerde Staten geldt, nl. goedkeuring of verwerping en bloc der koloniale begrootingen door de Wetgevende macht. Het regeeringsvoorstel is echter aangenomen.

Wat is er in de praktijk van dit stelsel geworden? Ondanks de bemoedigende veronderstelling van den Minister van Koloniën in 1865, dat Suriname er, „binnen drie of vier jaren — toe zal kunnen komen zonder subsidie te bestaan, " [2]), zijn wij daarvan thans verder af dan ooit. Curaçao heeft, gelijk ik reeds zeide, gedurende 12 jaren

[1]) Bordewijk, t. a. p., bladz. 483.
[2]) Bordewijk, t. a. p., bladz. 506.

zijne begrootingen *definitief* mogen vaststellen, en er zijn menschen, die ook thans dien toestand niet ver verwijderd achten. In het *Koloniaal Tijdschrift* no. 4, 10e jg. deelt X mee, dat in het bedoelde tijdperk het opperbestuur nimmer aanleiding gevonden heeft, de in de kolonie vastgestelde begrooting voor wijziging door den Nederlandschen wetgever in aanmerking te brengen. De genoemde vraag is dus eigenlijk deze: wat is er terecht gekomen van de autonomie onzer West-Indische koloniën onder de definitieve vaststelling der begrootingen bij de wet.

Het antwoord hierop — of liever de antwoorden — hierop, naar gelang de antwoordgevers de vraag bekeken — vindt men het best in de *Handelingen* der Eerste Kamer over de begrooting van Suriname voor 1923 [1]) en in die der Tweede Kamer over de interpellatie-Marchant betreffende de verhouding van de Regeering tot den Gouverneur van Suriname in verband met de toekomst van dit land [2]).

De feiten zijn in het kort deze:

Gouverneur Van Heemstra had er in zijne *Memorie van toelichting* bij de begrooting voor 1924 in de eerste plaats op gewezen, dat de practische toepassing van het regeeringsreglement eene zoodanige is geweest, dat de oorspronkelijk gewilde zelfstandigheid van Gouverneur en Staten vrijwel is verdwenen. Zijne Excellentie beriep zich daarbij op het wijzigen eener in de kolonie voorloopig vastgestelde begrooting vóór de indiening bij de Staten-Generaal; en somde voorts eenige gevallen op, die dienden tot bewijs van belemmering van het Koloniaal bestuur in noodig geachte maatregelen door het Opperbestuur, formeel volkomen binnen de perken, maar in werkelijkheid het bestuur in de Kolonie tot een *quasi*-bestuur makende. Om tot een ander stelsel van regeeringsbeleid te komen ook onder vigueur der geldende bepalingen achtte de Gouverneur noodig en mogelijk de vervulling van een vijftal desiderata. Vooreerst zou de

[1]) bladz. 788 e. v.
[2]) bladz. 2543 e. v.

gouverneur door den minister van koloniën moeten geraadpleegd worden in alle aangelegenheden betreffende de kolonie Bij alle aan de Staten-Generaal over te leggen stukken zouden de adviezen van den gouverneur in extenso moeten worden overgelegd. *Te voren zou aan den gouverneur moeten worden meegedeeld welk subsidiebedrag voor de gewone jaarlijksche uitgaven, liefst voor meerdere jaren, de minister denkt voor te stellen aan den begrootingswetgever.* Vermeerdering van inkomsten zou het subsidie automatisch doen dalen; voor buitengewone uitgaven zou de mogelijkheid van eene aanvrage blijven openstaan. *Wanneer de koloniale begrooting geen overschrijding van het in uitzicht gestelde subsidiebedrag aanwijst en evenmin begrootingsposten welke voor de toekomst niet te overzien zijn, inhoudt, zou de minister deze ongewijzigd moeten overnemen.* Voor het geval de minister zich niet kan vereenigen met een of meer onderdeelen van de koloniale begrooting, zou hiervan tijdig aan den gouverneur moeten worden kennis gegeven met opdracht het vertegenwoordigend lichaam in de kolonie te hooren en het antwoord daarvan met des gouverneurs advies onverwijld in te dienen.

Men gevoelt onmiddellijk, dat in het onderstreepte het zwaartepunt ligt. Hier wordt, zooals de gouverneur schrijft, „met erkenning van eene zekere autonomie — toegegeven, dat men de locale behoeften beter in de kolonie dan in het moederland kan beoordeelen".

De Koloniale Staten hebben instemming betuigd met des Gouverneurs bezwaren en denkbeelden.

Intusschen werd vooral de wijze van optreden van den Gouverneur een onderwerp van bespreking in de Eerste Kamer bij de begrooting. Wat daarover — ook later in de Tweede kamer — is gezegd, kan hier buiten beschouwing blijven; het is van geen beteekenis voor de zaak zelf.

De oud-gouverneur Idenburg heeft opgemerkt, dat de door het Regeeringsreglement aan de West-Indische koloniën gegeven groote mate van autonomie in de praktijk eene schijn-autonomie is geworden, omdat door de armlastigheid der koloniën de begrootingen in het moederland moeten worden vastgesteld. Het Tweedekamer-

lid Marchant, de interpellant, sprak zich aldus uit, dat het groote bezwaar tegen het gevolgde stelsel z.i. is, dat, als de kolonie zelf niet meer haar eigen uitgaven kan betalen, het ook met alle zeggenschap van de kolonie uit is. De fout is, meende spreker, als men deze redeneering volgt, dat de financieele hulpbehoevendheid aan alle vrijheid en aan alle medezeggenschap noodzakelijk een einde moet maken.

In gelijken geest werd van socialistische zijde opgemerkt, door den heer IJzerman, dat Nederland één derde der uitgaven van Suriname betaalt, en drie derden aan zijne goedkeuring onderwerpt, een gevolg hiervan, dat de subsidies van het moederland niet voor bepaalde uitgaven maar als aanvulling van het begrootingstekort zonder meer worden verleend. Het strijdt echter, zoo zeide hij, met de bepalingen van de tegenwoordige (gewijzigde) Grondwet en met den geest van het Regeeringsreglement (van 1865), dat men in Nederland zich bemoeit met de kleinste details.

Het meest zakelijk was de heer Boon, die wees op de reeds elders [1]) verzamelde voorbeelden van inbreuken op de koloniale autonomie en daaraan nog eenige toevoegde, waaronder het bevel aan den Gouverneur van Suriname om de Balataverordening 1914 niet uit te voeren. Bovendien kon hij den Minister herinneren aan den brief door den Gouverneur in 1914 aan de Koloniale Staten gezonden in gevolge opdracht van een der ambtsvoorgangers van den minister, waarin werd gedreigd met veel vaker toepassing van art. 48 van het Regeeringsreglement, als de Staten hun achterstand niet spoedig zouden inhalen.

De Minister heeft in zijn eerste antwoord op de interpellatie betwist, dat het algemeen vraagstuk van de autonomie der kolonie in het geding was, en zich daarbij beroepen op de wenschen van den heer Van Heemstra, die in hoofdzaak het begrootingsrecht betroffen, en niet artt.

[1]) In eene brochure van Mr. A. C. Wesenhagen en in de dissertatie van mr. A. A. J. de Neef, *De regelingsbevoegdheid van de Kroon voor de koloniën*, 1915.

48 en 49. Ik wijs echter op de woorden van den heer Colijn, die ik in het begin aanhaalde: geen ware autonomie zonder budgetrecht, zij het ook, dat deze spreker daarmee bedoelde: er is bij de jaarlijksche tekorten volgens het Regeeringsreglement geen zelfstandig budgetrecht, en dus *is* er ook geen autonomie. Dit was trouwens over het algemeen het standpunt van hen, die den Gouverneur niet bijvielen, — dat er formeel niets onrechtmatigs was gebeurd. De totstandkoming van art. 48 in 1901,meende de heer Colijn, bevestigde, dat er geen autonomie was. Aan die zijde ging men niet verder dan als het ware schuchter te vragen, of bij de inmenging in de koloniale huishoudelijke aangelegenheden, die, dus ook waar het détails betrof, geoorloofd en zelfs noodzakelijk genoemd werd, wel altijd de „Surinaamsche gevoeligheid" ontzien was. [1]) Of zooals de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam het uitdrukte: „een curateele mag noodzakelijk zijn, ik geloof toch, dat men den eisch mag stellen, dat die curateele met den noodigen tact wordt uitgeoefend en dat alles vermeden zal worden wat daarbij eenigszins kan prikkelen of aanstoot geven" [2]).

Persoonlijk zou ik hieraan dit willen toevoegen. De kwestie der autonomie bepaalt zich niet tot art. 48, ook niet tot de begrootingsartikelen, maar is, zooals de heer Idenburg terecht opmerkte ten aanzien van de verhouding tusschen moederland en koloniën in het algemeen meer een zaak van staatsbeleid dan van staatsrecht.

De oud-Gouverneur Staal heeft er eenige jaren geleden in zijne bijdrage *De grondwetsherziening en Suriname* in dit tijdschrift [3]) aan herinnerd, dat blijkens de Eerste Memorie van toelichting bij art. 21 van het Regeeringsreglement, dit uitgaat van de gedachte, dat alle macht, aan den Gouverneur opgedragen, hem alléén gegeven is, om daarvan gebruik te maken overeenkomstig de instructiën die hij van den koning ontvangt. „Stipte inachtneming van 's Konings bevelen" eischt het aange-

[1]) Aldus de heer Feber, t. a. p., bladz. 2564.
[2]) T. a. p., bladz. 2568.
[3]) Bladz. 551, jg. 1921.

haalde artikel van den gouverneur. Ook door deze bepaling kan een band aan de geheele koloniale autonomie worden aangelegd. Niet alleen waar het de uitvoerende macht betreft, geldt zij, ook ten aanzien van des gouverneurs voorstellen aan het „vertegenwoordigend lichaam". Wanneer men de geschiedenis van de laatste wijziging der Loodsdienstverordening 1921 in Curaçao leest, waarover ik eenige maanden geleden schreef [1]), dan vindt men dit bevestigd. Zonder gebruikmaking van art. 48 laat de Regeering haren invloed gelden. Dat ten slotte eene andere oplossing dan die des Ministers voorgesteld is aan den kolonialen Raad bewijst niets tegen dien invloed. Trouwens wie de „parlementaire" geschiedenis van Curaçao kent, weet, dat niet eens maar meermalen des Ministers instemming of ontstemming gebruikt is als argument van bestuurszijde voor een ontwerp of tegen een amendement [2]). Zelfs een dreigement met art. 48, voorwaar een klein middel in de hand van den hanteerder, is niet onbekend. En ook Curaçao kent genoeg gevallen, waarin art. 48, is toegepast. Zonder over de zaken zelf een oordeel uit te spreken, noem ik de verschillende wijzigingen der onderwijsverordening in de laatste vijftienjaren, het nieuwe wetboek van strafrecht, en de wet op het onderzoek naar het vaderschap, om nu maar tot eenige voorname onderwerpen mij te bepalen. Dat van het Koninklijk vernietigingsrecht zoo weinig is gebruik gemaakt, vindt zijn oorzaak in de telkens weer aan den Kolonialen Raad gegeven gelegenheid, om op eenmaal genomen besluiten terug te komen. Ook in dit verband wijs ik nog even op de bewoordingen der reeds meermalen door mij aangehaalde motie-Winkel, in 1919 door den Kolonialen Raad met groote meerderheid aangenomen: „dat het in den laatsten tijd herhaaldelijk voorkomt, dat de Regeering van het Moederland afwijkt van de beslissingen van den Raad".

---

[1]) Bladz. 177 e. v.

[2]) *Voz di pueblo* van 14 Sept. 1923 wees er op, hoe des Ministers goedkeuring blijkbaar noodig was voor het indienen van een voorstel tot opheffing der rustende schutterij.

De Minister heeft bij de interpellatie-Marchant de juistheid der door den heer Boon aangehaalde feiten niet ontkend, slechts zich erop beroemd, dat die toepassingen van art. 48 niet onder zijn bewind hebben plaats gehad. Ten aanzien van de begrootingen kan echter allerminst van afzijdigheid van dezen Minister gesproken worden, zij het al, dat dit ingrijpen in de laatste jaren meer dan eens met een beroep op de geboden zuinigheid gerechtvaardigd kan heeten in verband met het ontbreken van den tijd voor overleg.

Sedert tal van jaren zijn er pogingen aangewend om de koloniën van onder het dwangjuk der begrootingsbepalingen van het Regeeringsreglement uit tot financieele zelfstandigheid te brengen. In het Rapport der Suriname-commissie trof mij de opmerking, dat dit in Suriname het streven der opeenvolgende gouverneurs is geweest [1]), terwijl in Curaçao veeleer moet gesproken worden van een strijd van den Kolonialen Raad om tot budgetair evenwicht te komen tegen Bestuur en Regeering, niet in dien zin alsof deze laatsten de financieele zelfstandigheid niet wenschten, maar tot uiting komende in verschil van inzicht ten aanzien der vraag of bepaalde uitgaven al of niet noodzakelijk dienden te worden geacht.

Verschillende stelsels zijn uitgedacht, om, waar eene werkelijke financieele onafhankelijkheid binnen afzienbaren tijd niet te verwachten scheen, met behoud van waarborgen voor eene doelmatige besteding van 's Rijks gelden tot een feitelijk koloniaal budgetrecht te komen. Het is niet mogelijk alles te vermelden. Ik bepaal mij tot het belangrijkste, dat ik slechts in korte samenvatting weergeef.

Vooreerst heeft men het *plan-Idenburg* van 1908. De uitgaven zouden worden verdeeld in drie rubrieken:

a. jaarlijks terugkeerende uitgaven voor bestuur en beheer, de huishoudelijke uitgaven in engeren zin;

---

[1]) *De economische en financieele toestand der kolonie Suriname*, 1911, bladz. 271.

b. uitgaven voor de economische ontwikkeling der kolonie;

c. uitgaven voor productieve werken.

De uitgaven sub *a* behoorden uit de eigen middelen der kolonie te worden bestreden. Zoolang hiertoe nog eene bijdrage van het moederland noodzakelijk was, diende het verschil tusschen ontvangsten en uitgaven jaarlijks met ± *f*. 30.000.— te verminderen, De uitgaven sub *b* zouden ten laste van het moederland moeten komen, en die sub *c*. door leening gedekt worden.

Dit was in de eerste plaats een financieel plan, zij het ook dat daarin eene opvoedende strekking gelegen was. In zooverre komt het hier minder in aanmerking. Ten aanzien van de eigenlijke „huishoudelijke uitgaven" zou het tot financieele zelfstandigheid hebben moeten leiden.

De Surinamecommissie van 1911 heeft in de eerste plaats gewezen op de noodzakelijkheid van aankweeking van het verantwoordelijkheidsgevoel. De kolonie moet tot een feitelijk zelfbestuur gebracht worden, een zelfbestuur, dat binnen hare financieele en geestelijke kracht ligt. De commissie wilde hiertoe komen door op het voetspoor van den wetgever van 1865 meer dan de in art. 107 (Sur., 99 Cur.) genoemde uitgaven uitdrukkelijk ten laste van 's Rijks schatkist te brengen. Zij wilde onderscheiden tusschen de uitgaven voor de verbetering van de levensvoorwaarden der kolonie, die ten laste van het moederland zouden moeten komen, behoudens advies van de koloniale Regeering, daar het hier eene taak van dat moederland betrof, en de uitgaven voor de koloniale huishouding, door koloniale ontvangsten te dekken met volledige zeggenschap der kolonie, Ook het *Suriname-Studie-Syndicaat* en zijn leider, de heer J. S. C. Kasteleijn, hebben zich vóor dit stelsel uitgesproken. De laatste o. a. in zijne inleiding op 26 Maart 1920 over *Suriname's toekomst*: „Nederland moet eerst zooveel van de uitgaven voor zijn rekening nemen en daarbij moet het royaal te werk gaan, dat de inkomsten de uitgaven dekken en er dus volgens art. 112 (Cur. 104) van het Regeeringsreglement geen definitieve vaststelling door de wet

meer noodig is". Om aan eene mogelijke te groote gecompliceerdheid van de splitsing, door de Suriname-commissie voorgestaan, te ontkomen „zou Nederland het aantal posten die het voor zijn rekening nam tot een minimum kunnen beperken en daarvoor die uitgaven kiezen die zoo weinig mogelijk in het huishouden ingrijpen en uitsluitend met de ontwikkeling der kolonie in verband staan" (bldz. 106).

Bij de opvolgende begrootingsdebatten is ook meermalen ter sprake gekomen de gedachte om het subsidie van het moederland te fixeeren. Reeds in 1892 bij de behandeling van een ontwerp-West-Indische comptabiliteitswet. Later is het o.a. aanbevolen door het toenmalige Tweede-Kamerlid H. Colijn, die het wilde vereenigen met het plan-Idenburg en toepassen op de uitgaven sub *a*. Men kan dit systeem naar verkiezing in de thans geldende begrootings-regeling inlasschen, of aan de kolonie daarbij zelfstandig beheer geven.

Na wat ik bij vroegere gelegenheden, bij de bespreking der Curaçaosche begrooting voor 1919 o.a., (1e jg. bldz. 186 e. v.) in dit tijdschrift over de onderscheiding in „gewonen" en „buitengewonen" dienst heb geschreven, bestaat er geen aanleiding voor mij, om hierop breedvoerig terug te komen. Ik kan nog altijd in dit systeem niet anders zien, dan een middel om tot eene geflatteerde begrooting te komen, waarbij de werkelijkheid geweld aangedaan wordt. Er is dan ook niets terecht gekomen van de in de Memorie van Toelichting der begrooting voor 1918 door Minister Pleyte uitgesproken verwachting, dat de bijdrage van Nederland voor den „gewonen" dienst in dalende richting zich zou blijven bewegen, en er is niet het minste vooruitzicht, dat na een sluitend worden van dien dienst, ook de bekostiging van een geleidelijk grooter wordend gedeelte van den „buitengewonen" dienst uit de *eigen* middelen der kolonie zal kunnen geschieden.

Volledigheidshalve moet hier melding gemaakt worden van een stelsel, door X aanbevolen in een zeer gedocumenteerd artikel over „West-Indische begrootingen" in het *Koloniaal Tijdschrift* no. 4, 10e jaargang. De schrijver

wil de beginselen van het stelsel van het Regeeringsreglement van 1865 handhaven ,maar eene daadwerkelijke toepassing dier beginselen, waardoor de geldelijke steun uit 's Rijks schatkist niet als sluitpost der begrooting gebruikt wordt, maar ten goede komt aan, „specifiek daarvoor aangewezen doeleinden en maatregelen, in de begrooting zelf op preciese en duidelijke wijze omschreven". Het komt mij in bescheidenheid voor, dat dit stelsel inderdaad veel aanbeveling zou verdiend hebben onder de werking van het aangehaalde Regeeringsreglement, en wellicht een veel zuiverder toestand zou geschapen hebben,maar niet meer van dezen tijd is, nu de laatste grondwetsherziening in het bestuur der overzeesche gebiedsdeelen beginselen gebracht heeft, waarmee die van dat Regeeringsreglement moeilijk meer overeen te brengen zijn.

Wat uitvoeriger wil ik stilstaan bij de beschouwingen, die van uit Curaçao zelf tot ons gekomen zijn. In 1921 is naast het straks verder te behandelen, reeds meermalen aangehaalde antwoord van den Kolonialen Raad op den brief van Gouverneur Helfrich verschenen het rapport eener commissie, door denzelfden landvoogd ingesteld, „om middelen aan de hand te doen om de koloniale kas te stijven en de financieele lasten van het Moederland ten opzichte van de kolonie eenigszins te verlichten". In dit rapport wordt vooropgesteld, dat vóór belastingverhooging moet gaan bezuiniging en meerdere zeggenschap van de kolonie, die door het Moederland maar al te vaak geplaatst is voor lasten, die zij uitdrukkelijk niet gewenscht had, of waarin zij niet gekend was. Er wordt zelfs gesproken van „misbruik" van art. 104 Rr. Om tot eene sluitende begrooting te komen beveelt deze commissie aan — behalve dat alle door de kolonie niet gewenschte uitgaven geheel door het moederland worden gedragen — splitsing der begrooting in een voor de benedenwindsche en eene voor de bovenwindsche eilanden en splitsing in gewone uitgaven en uitgaven voor de economische opheffing der kolonie. Zoowel het geheele tekort op de „bovenwindsche" begrooting als laatstgenoemde

uitgaven wil zij ten laste van Nederland brengen, en zij meent op die wijze eerlang tot eene sluitende begrooting voor de benedenwindsche eilanden te kunnen komen. Te dien aanzien wil zij dan den Kolonialen Raad uitsluitende zeggenschap geven, „een volledig budgetrecht", en stelt daarbij als eisch, dat dit college wordt „gehoord" omtrent de uitgaven voor de economische opheffing.

Uit het „advies" van den Kolonialen Raad aan den Gouverneur dd. 23 November 1923 heb ik reeds een gedeelte aangehaald in mijn eerste stuk [1]), ten bewijze, dat de K.R. onder het door haar gewenschte „zelfbestuur" budgetrecht verstaat. Nu is het ongetwijfeld eigenaardig, dat dit college over de eigenlijke autonomie van artt. 48 en 49 Rr. niet spreekt, doch zich min of meer ingenomen betoont met het niet-financieele gedeelte van het zelfbestuur, dat het omschrijft als „algemeene beginselen van wetgeving", „de algemeene wetgeving, de fundamenteele bestuursbeginselen dus", meer bedoelende nochtans de *inhoud* van wettelijke regelingen als wel de wijze van totstandkoming.

Op de verledenjaar aangehaalde woorden, eindigende met: „Blijft dus het budgetrecht en het zeggenschap over de financieele gestie van het locaal Bestuur" laat de Koloniale Raad dit volgen:

„En er wordt niet teveel gevergd, als in dit opzicht de meest volkomen bevoegdheid voor de kolonie geëischt wordt.........

Natuurlijk.... zullen (er) aan de toekenning van die rechten ook verplichtingen moeten verbonden worden....

Op het eerste gezicht zou men zeggen, dat aan het recht om zelf over de financieele gestie te beslissen, verbonden moet zijn de verpichting om dan zelf de kosten van de huishouding *geheel uit eigen middelen te bestrijden*. Dit zou echter — nog daargelaten dat het, vooral voor de bovenwindsche groep, eene absolute onmogelijkheid zou zijn — niet geheel billijk zijn.

Nederland toch heeft, ook strikt financieel en econo-

---

[1]) bladz. 292 (October), 1922.

misch gesproken, belang bij de kolonie — zeker althans bij de benedenwindsche groep."

Gewezen wordt dan op de beteekenis van Willemstad voor den Nederlandschen handel als steunpunt ten opzichte van Zuid-Amerika.

„Nederland heeft dus", zoo wordt verder gezegd, „financieel belang bij het behoud van Curaçao, van een tevreden en vriendschappelijk Curaçao vooral.

Maar dan is het ook niet meer dan billijk en redelijk, dat het, ook al worden aan de kolonie algeheele financieele zeggenschappen toegekend, een deel der uitgaven voor zijn rekening blijft nemen.

Dat deel, de verhouding dan, zou voor de twee groepen zeer verschillend zijn.

Want, terwijl het niet geheel uitgesloten is, dat de benedenwindsche groep, door een uiterst economisch financieel beleid en geholpen door ruime baten uit de phosphaatexploitatie voor een tijdje erin zou kunnen slagen het evenwicht op zijn budget te herstellen, de bovenwindsche groep zal wel nimmer in staat zijn ook maar zijn meest gewone en huishoudelijke uitgaven ook maar in de verste verte uit eigen middelen te dekken. Daartoe behoeft men maar te letten op het bevolkingscijfer: 5600 zielen, op het geduldige papier nog wel, verdeeld over drie eilanden.

Maar zelfs voor de benedenwindsche groep zou de strenge handhaving van het evenwicht op de begrooting niets minder dan funest blijken. Terwille van dat evenwicht zouden groote ethische en sociale belangen verwaarloosd moeten worden, reinheid en moraliteit zouden in de verdrukking komen, aan opbouw van ontwikkeling zou niet meer gedacht kunnen worden — en tenslotte zou dit alles zich weer afspiegelen op den economischen toestand. Het budget zou dan tenslotte toch met geen mogelijkheid meer kunnen sluiten.

In het welbegrepen belang zoowel van de kolonie als van het Moederland moet van meet af aan een vaste verhouding worden vastgesteld, waanaar de bijdrage van het Moederland wordt geregeld.

Nederland draagt nu, geheel stelselloos, de tekorten op

de begrootingen. Dit stelsel, waarvoor niemand het dankbaar is, dat bovendien enerveerend werkt en verkwisting in de hand werkt, dient geheel te worden verlaten.

Voor zooveel de benedenwindsche groep betreft ware de financieele verhouding in groote trekken als volgt te regelen:

Nederland neemt voor zijne rekening:

1. Het traktement, het pensioen en de verdere uitgaven van den door de Kroon te benoemen Gouverneur;

2. de kosten van 's Rijks land- en c. q. ook zeemacht;

3. de kosten der verbinding tusschen de verschillende eilanden en groepen eilanden;

4. de uitgaven voor den Eeredienst en het Onderwijs, zoo openbaar als bijzonder; en

5. alle uitgaven voor proefnemingen en maatregelen ter verbetering van den economischen toestand — *voor zoover niet door den Kolonialen Begrootingswetgever gewenscht.*

Voor wat de bovenwindsche groep betreft zullen er vrij wat meer uitgaven moeten bijkomen, welke Nederland voor zijne rekening neemt, b.v. de uitgaven voor justitie en politie, draadlooze telegraphie en misschien nog andere.

Ad 4°. Terstond moet worden erkend, dat daarbij de meest elementaire beginselen der Staatshuishoudkunde zijn op zijde gezet.

Maar er moet op worden gewezen, dat Onderwijs en Eeredienst twee onderwerpen zijn, waaromtrent in de Kolonie de partijen nog al scherp tegenover elkander staan. In het belang van de goede verstandhouding tusschen de ingezetenen, de eendrachtige samenwerking tusschen de verschillende gezindten en van den goeden geest ook tegenover het Moederland wordt het ten zeerste gewenscht geacht, dat Nederland deze twistappel uit de Kolonie verwijdert. Liever dan stelselloos toch te blijven bijpassen de tekorten, mede door Eeredienst en Onderwijs veroorzaakt, neme het dat geheele hoofdstuk der begrooting voor zijne rekening, als zijne bijdrage in de huishouding der kolonie.

Als deze twee hoofdgeschilpunten worden weggenomen, en Holland voor Eeredienst en Onderwijs in zijn

ganschen omvang zorgt, zal men in deze kolonie (bij)? verkiezingen als regel alleen voor algemeene materieele belangen liggende binnen de neutrale zône opkomen.

Al de overige uitgaven zullen door de kolonies [1]) uit eigen middelen moeten worden bijgepast. Van het bijpassen van tekorten mag dan nimmer meer sprake zijn. Men moet dan in de kolonies de tering naar de nering weten te zetten, zich te bekrimpen of de middelen te versterken.

In dit stelsel zal het evenwel noodig zijn, dat de kolonies de bevoegdheid krijgen leeningen te sluiten. Er zijn uitgaven, b. v. voor werken van duurzaam nut, als nieuwbouw, wegenaanleg enz. of voor maatregelen ter ontwikkeling van den economischen toestand — die niet op de begrooting van één enkel jaar zouden kunnen worden gebracht, zonder die geheel uit haar evenwicht te rukken.

Dergelijke uitgaven zouden toch niet mogen worden nagelaten. Er moet dus voor kunnen worden geleend. Geleend, maar dan altijd op betrekkelijk korten termijn van aflossing.

Met het oog op de gevaren aan de invoering van het stelsel van leeningen verbonden is een rem tegen een te sterk afglijden op dit hellend vlak onontbeerlijk. Zoo'n rem zou kunnen zijn een wettelijk voorschrift, dat al de onafgeloste termijnen van de gezamenlijke leeningen nimmer een, naar redelijkheid vast te stellen bedrag, mogen te boven gaan."

Deze aanhaling is wel wat lang, maar waar aan dit „advies" in Nederland nagenoeg geen aandacht geschonken is en het nimmer openbaar gemaakt is buiten de Notulen van den Kolonialen Raad meende ik goed te doen hieraan meer bekendheid te geven, terwijl ik mij bovendien straks zal aansluiten bij veel wat hier opgemerkt wordt.

Ook bij de interpellatie-Marchant zijn middelen tot verbetering aangewezen. Eevenals de heer Idenburg in de Eerste Kamer had gedaan, bepleitten in de Tweede Kamer o. a. de heeren Van Gijn (zelf ondervoorzitter dier

[1]) Waarschijnlijk zijn hier met „kolonies" bedoeld de koloniën der benedenwindsche en der bovenwindsche eilanden.

commissie) en Colijn de denkbeelden der Suriname-commissie. De heer Dresselhuys heeft de koloniale autonomie vergeleken met de gemeentelijke autonomie. De gemeenten, die steun van het Rijk willen genieten, moeten aan het Rijk contrôle gunnen ten aanzien van de vraag, of de eigen financiën der gemeente zoo beheerd worden, dat die steun absoluut noodzakelijk is, zoodat het Rijk eventueel algemeene voorwaarden mag stellen tot een juist financieel beheer wat echter nooit mag leiden tot een gebiedend ingrijpen in de autonomie van de gemeente zelf. De Regeering zou dan kunnen zeggen: „wij geven u een subsidie en eischen van u, dat gij uw beheer goed voert en dus uw begrooting of zelfs uw verzameling te stellen posten voor zeker dienstvak geen te stellen maximum overschrijdt" [1]).

De Minister die meermalen eerder te verstaan had gegeven, veel te voelen voor plaatselijke gemeenten in Suriname en Curaçao, hetgeen door den heer Idenburg was aangeduid tegenover de verticale deeling der Suriname-commissie als eene horizontale deeling met boven de deellijn het koloniale centrum, handhaving van de tegenwoordige verhouding met het Moederland, en daaronder autonome plaatselijke gemeenschappen, zichzelf dragende, geheel buiten bemoeienis van het Moederland onder contrôle der koloniale regeering — de Minister heeft zijne bedoeling nader aldus verduidelijkt, dat hij niet zoozeer eene horizontale lijn *in plaats van* eene verticale deeling verlangde, maar eerst eene verticale lijn en aan den linkerkant daarvan eene horizontale lijn, als door de Suriname-commissie bedoeld, minder om het financieele resultaat als wel om verantwoordelijkheidsbesef bij de ingezetenen op te wekken.

Wat de desiderata van den gouverneur Van Heemstra betreft, antwoordde de Minister in de eerste plaats, dat de gouverneur inderdaad is de adviseur van den minister in koloniale zaken. Overlegging van de adviezen der gouverneurs aan de Staten-Generaal vond de Minis-

---

[1]) *Handelingen*, Tweede Kamer, 1922—1923. bladz. 2575.

ter niet raadzaam, omdat hij vreesde, dat daardoor de weg geopend zou worden tot ondermijning van de vertrouwelijke samenwerking tusschen minister en gouverneur, onmisbaar voor een vruchtdragend beheer van de kolonie. „Het cardinale punt" in des Gouverneurs wenschen, vastlegging van het subsidiebedrag voor één of meer jaren, wees de Minister af „in het belang van Suriname". De Minister beriep zich hierbij op den economischen toestand van moederland en kolonie, en heeft hierbij opgelicht een tip van den sluier, die ook nu nog hangt over den arbeid van de commissie tot herziening der West-Indische regeeringsreglementen. Ook deze commissie moet zich in meerderheid tegen fixatie van het subsidiebedrag voor langeren termijn verklaard hebben, en in eene fixatie voor één jaar „geen enkel reëel voordeel" gezien hebben. Het subsidie zou volgens den Minister van karakter veranderen en in plaats van „een voorziening, zooveel mogelijk, in geconstateerde behoeften" een „don gratuit" worden. Ook had de bovenbedoelde commissie te kennen gegeven verre de voorkeur te geven aan het blijven volgen van de tegenwoordige gedragslijn. Zijnerzijds wees de Minister nog op de mogelijkheid, om daarbij meer soepelheid in de uitvoering te krijgen aan de eene zijde door eene ruimere groepeering van de verschillende onderwerpen, door binnen de grenzen daarvan den gouverneur meer vrijheid van beweging te verschaffen, anderzijds door den gouverneur te machtigen om over de gelden bij de begrooting toegestaan, in meer uitgebreiden zin te beschikken, zoodanig, dat, wanneer aan den eenen kant bezuiniging kan worden verkregen, aan den anderen kant de besparing door den Gouverneur zal kunnen worden besteed voor andere, aan zekere beperkingen gebonden, doeleinden. De Minister heeft in uitzicht gesteld zijne denkbeelden daaromtrent bij de begrooting voor 1924 aan het oordeel van de Staten-Generaal te onderwerpen, doch de heer Van Gijn heeft dit stelsel reeds bij voorbaat verworpen als zeer bedenkelijk voor het budgetrecht, zoowel van de koloniale „volksvertegenwoordiging" als van de Staten-Generaal.

Zoover ging de Minister zelfs in zijn wensch tot handhaving van het bestaande stelsel, dat hij ook de mogelijkheid van ministerieel ingrijpen bij eene sluitende koloniale begrooting niet wilde loslaten, hoewel alsdan het toezicht van den minister een ander karakter zou moeten dragen, en zich beperken tot een waken tegen ongewenschte maatregelen uit een algemeen regeeringsoogpunt, tegen gevolgen, die in het algemeen belang van het Rijk niet gewenscht zijn. Dit in antwoord tevens op het vierde desideratum van Gouverneur Van Heemstra. Het opnieuw hooren van „de Staten" over door den minister aangebrachte wijzigingen werd overbodig geacht.

Artikel 48, de Minister moest het toegeven, bevat in zichzelf een zeer ernstige bedreiging der autonomie van de kolonie. De heer De Graaff liet hierop volgen: „Wanneer te zijner tijd de herziening van het Regeeringsreglement in verband met de nieuwe beginselen van koloniaal beheer, thans in de Grondwet neergelegd, een onderwerp van overweging uitmaakt, zal dan ook dit artikel wel een van de eerste zijn, waarop de aandacht moet worden gevestigd".

Inderdaad— de in art. 48 met eenige uitzonderingen onbeperkte „wetgevende" bevoegdheid van de Kroon moet in strijd worden geacht met art. 61 lid 2 der grondwet, dat zoodanige bevoegdheid den Koning alleen geeft, als bij de wet die aan hem is voorbehouden tot regeling van bepaalde onderwerpen of voor bepaalde gevallen.

Maar het budgetrecht hangt zoo nauw samen met de autonomie, dat deze bij handhaving van het tegenwoordige stelsel in het gedrang moet blijven komen, tenzij men een praktijk mocht weten te volgen, geheel afwijkende van de tegenwoordige. Vooropstellende, dat aan Nederland het recht toekomt om te zeggen, hoeveel en waarvoor het zal bijdragen, om de koloniale begrooting sluitende te maken, maar ook niet meer, lijkt mij het meest aanbevelenswaardig het voorstel der Suriname-commissie, opgevat in den geest van den Kolonialen Raad, zooals

daareven meegedeeld. Dit is ook het stelsel, dat de Minister uitdrukkelijk aanbevolen heeft ter overweging aan de „West-Indische-Regeeringsreglementen-commissie", toen hij haar opdroeg, advies uit te brengen „omtrent de mogelijkheid van verwezenlijking van het denkbeeld, om door tijdelijke overbrenging, geheel of ten deele, naar de Staatsbegrooting van bepaalde uitgaven, dan wel op uit een practisch oogpunt aannemelijke andere wijze, voor Suriname en voor Curaçao sluitende Koloniale begrootingen te verkrijgen en te behouden". Wij weten nu uit de hiervoor aangehaalde mededeeling van den Minister, dat dit advies in alle opzichten negatief is geweest. Blijkbaar heeft zij het systeem der Suriname commissie ondeugdelijk bevonden en geen ander aannemelijk middel, om het voorgestelde doel te bereiken, kunnen vinden.

Bij nadere beschouwing van het „advies" van den Kolonialen Raad moet allereerst opgemerkt worden, dat zoowel het traktement, het pensioen en de verdere uitgaven voor den gouverneur als de kosten van 's Rijks land- en zeemacht in de kolonie reeds thans voor rekening van de begrooting van Koloniën komen, en in de tweede plaats de K. R. de opgenoemde uitgaven *blijvend* ten laste van het Moederland brengen wil. Intusschen is de kans gering, dat Curaçao binnenkort zou kunnen komen met eene zoodanige vermindering van uitgaven of vermeerdering van inkomsten, waardoor de vraag reeds thans gewettigd zou zijn: welke uitgaven men van het moederland weer zou moeten overbrengen naar de kolonie? Het zal trouwens niet moeilijk zijn, als het eenmaal zoover is, hetzelfde stelsel in omgekeerde richting te doen werken. Voorloopig heeft Curaçao nog genoeg oude schuld af te doen.

Met welk bedrag zal de Curaçaosche begrooting ontlast moeten worden om haar sluitend te maken?

In de jaren 1901—1910 is de subsidie van het moederland aan de Curaçaosche geldmiddelen gestegen van rond *f* 170.000.— tot ruim het dubbele; daarna waren de desbetreffende cijfers als volgt:

1911	ƒ 354.843.29	1918	ƒ 875.336.—	volgens „Nota betreffende den toestand van de financiën van de kolonie Curaçao". Begr. 1924.
1912	- 424.912.18	1919	- 1.169.925.—	
1913	- 401.669.02½	1920	- 1.268.840.—	
1914	- 522.822.47	1921	- 1.053.077.—	
1915	- 581.955.02½	1922	- 1.493.787.—[1]	raming
1916	- 546.692.70½	1923	- 734.784.—	
1917	- 725.611.53½	1924	- 718.430.—	

Wanneer men in aanmerking neemt, dat in 1923 eene sterke bezuiniging op de uitgaven is voorgenomen, waarvan de uitslag nog moet worden afgewacht, en dat voor 1923 bij de inkomsten reeds ƒ 300.000.—geraamd is voor de nog niet teneinde gebrachte nieuwe belastingheffingen, dan is het, vergeleken met de cijfers der voorafgaande jaren, niet gewenscht dit tekort op veel minder dan ƒ 1.000.000.— te brengen.

Hiervoor dan wil de Koloniale Raad in de eerste plaats in aanmerking brengen „de kosten der verbinding tusschen de verschillende eilanden en groepen eilanden" (het sub 1° en 2° genoemde, komt reeds, gelijk ik zeide, ten laste van het moederland). Hoewel, gelijk ik verleden jaar [2] betoogde, van een financieele decentralisatie groepsgewijs na de laatste grondwetsherziening geen sprake kan zijn, bestaat er m.i. geen bezwaar tegen, om rekening te houden met twee factoren, die eene scheiding tusschen de boven- en de benedenwindsche eilanden in dit opzicht aannemelijk maken, nl. de groote tekorten in het geldelijk beheer der bovenwindsche eilanden, veroorzaakt door de zeer geringe inkomsten dier eilanden, en de onwaarschijnlijkheid van een vertegenwoordigend lichaam, waaraan practisch door die eilanden wordt deelgenomen, althans door zijne samenstelling minder ondeskundig ten aanzien van de belangen der bovenwindsche eilanden als de tegenwoordige Koloniale Raad. Dit laatste punt wordt in een volgend artikel uitvoerig besproken. Doch dan is er ook reden om de tekorten van

[1] Dit bedrag zal waarschijnlijk veel lager zijn. De ontvangsten beliepen reeds ƒ 480.000.— boven de raming.

[2] Aflev. Oct. '22, bladz. 299 e.v.

St. Martin, St. Eustatius en Saba geheel ten laste van het Moederland te brengen. Die eilanden komen dan tevens in meer rechtstreeksch verband met het Moederland, hetgeen strookt met de daar geuite wenschen en door decentralisatie van locale aangelegenheden nog meer in beteekenis zal winnen Het is niet wel doenlijk hier cijfers te noemen. Voor 1921 werd het verschil tusschen de uitgaven en de inkomsten *alleen* van de bovenwindsche eilanden op ruim ƒ 200.000.— geraamd, voor 1923 op niet meer dan ƒ 100.000.— doch hierbij komt een aandeel in de uitgaven voor de „geheele kolonie" verminderd met de inkomsten, daartegenoverstaande, welk verschil door de belastingherzieningscommissie van 1921 voor dat jaar gesteld wordt op ± ƒ 325.000.—, doch over andere jaren niet te berekenen is met de gegevens, die de begrootingsstukken geven alleen. Wanneer men desniettemin een nadere aanduiding wenscht, dan waag ik 't, het tekort voor de bovenwindsche eilanden te ramen op $^1/_5$ van de totaaluitgaven voor de kolonie. „De uitgaven voor den Eeredienst en het Onderwijs", die de Koloniale Raad vervolgens in aanmerking zou willen brengen voor ontlasting der Curaçaosche begrooting, zijn voor 1924 geraamd op ƒ 535.000.— tegen ƒ 515.000.— voor 1923 en ƒ 450.000.— voor 1922.

Wanneer men uitgaat van het m.i. juiste standpunt, ook door den heer Kasteleyn voor Suriname aanbevolen, dat de uitgaven, die het minst de autonomie der kolonie aantasten het eerst voor overdracht in aanmerking komen, dan is er weinig reden om in dit opzicht den Kolonialen Raad geheel te volgen. Wel zou ik geneigd zijn, hiervoor in aanmerking te brengen de uitkeeringen ten behoeve van het bijzonder onderwijs, voor 1923 op ƒ 184.250.— en voor 1924 op ƒ 241. 790.— geraamd. Het betreft hier eene regeling waaromtrent eene principieele beslissing thans van hooger hand voor langen tijd genomen schijnt.

Voor het oogenblik is er weinig reden om in te gaan op de laatste post, door den Kolonialen Raad voor overdracht aanbevolen, t. w. „alle uitgaven voor proefnemin-

gen en maatregelen ter verbetering van den economischen toestand — *voor zoover niet door den Kolonialen Begrootingswetgever gewenscht.* Immers zullen bij sluitende begrootingen, die maatregelen dan achterwege moeten blijven.

Verder komen in aanmerking de bezoldigingen van door den Koning benoemde ambtenaren en meer technische regelingen als pensioengelden.

Bij dit alles is uitgegaan van het tegenwoordige begrootingssysteem en van de veronderstelling, dat eene eventueele instelling van plaatselijke besturen met eigen uitgaven en inkomsten weinig of geen verandering in de verhouding der eindcijfers zal brengen. Mogelijke tekorten der plaatselijke begrootingen zouden ook in aanmerking komen voor overbrenging naar de staatsbegrooting.

Men moge dezen voorgestelden maatregel een tijdelijk karakter geven — het zal m.i. niet mogelijk zijn dit te doen in dien zin, dat reeds aanstonds kan worden bepaald, binnen welk tijdsverloop de terugbrenging naar de Curaçaosche begrooting van de overgebrachte posten zal moeten geschieden. Aan de kolonie zou wel de bevoegdheid moeten worden toegekend, om desverlangd hare autonomie uit te breiden ten aanzien van deze posten; omgekeerd zou ik het moederland het recht willen geven, de batige saldo's der koloniale begrooting te gebruiken tot dekking der tijdelijk op zijne begrooting overgeschreven posten, en ook om, mits aangevende de middelen tot dekking, zulke uitgaven terug te brengen naar de begrooting der kolonie.

Dordrecht, 6 November 1923.

DE NATUURLIJKE AANWAS DER BEVOLKING VAN SURINAME

DOOR

A. T. OLIVIERA

Het groote probleem, van welks oplossing de welvaart van Suriname algemeen verwacht wordt, is *het bevolkingsvraagstuk*.

Daaronder wordt verstaan de vraag op welke wijze de geringe bevolking van slechts ± 110 000 zielen op eene oppervlakte, ruim vier maal zoo groot als die van Nederland, aanzienlijk zoude kunnen worden vermeerderd.

Daar het bevolkingsvraagstuk van Suriname hoofdzakelijk een *arbeiders*vraagstuk is, ligt het voor de hand dat de oplossing daarvan in de eerste plaats en bijna zonder uitzondering steeds gezocht is en ook thans nog gezocht wordt in aanvoer van werkkrachten ten behoeve van de landbouwondernemingen, in den laatsten tijd mede ten bate van het bauxiet (aluminiumerts) bedrijf. Het aantal aangevoerde immigranten werd dan ook steeds bepaald door de behoefte van die ondernemingen.

Eerst kort geleden werd door de studiecommissie van het Suriname-studiesyndicaat massale aanvoer van Javaansche arbeiders, buiten verband met de oogenblikkelijke behoefte der landbouwondernemingen, aanbevolen, maar toch ook weder om door dien massalen aanvoer te kunnen voorzien in de behoefte aan arbeiders niet alleen van de bestaande plantages, maar ook van de, door dien aanvoer mogelijk te maken en, naar verwachting, te stichten nieuwe landbouwondernemingen.

Af en toe is ook wel overwogen om op andere wijze dan door de voorziening in de behoefte der ondernemingen

aan werkkrachten de gewenschte algemeene versterking der bevolking te verkrijgen. Ik herinner aan het zoo bij herhaling ter sprake gebrachte denkbeeld van kolonisatie met Hollandsche boerengezinnen, waarmede in 1845 met weinig succes een proef werd genomen; voorts aan den meermalen, ook in de beide Kamers der Staten-Generaal, geuiten wensch om geheele Javaansche gezinnen naar Suriname over te brengen; eindelijk aan den, door eene door Gouverneur Fock (1908—1911) benoemde commissie aanbevolen, aanvoer van Madeiranen.

Maar van al deze plannen moest, behalve om andere redenen, voornamelijk wegens het *kostenbezwaar* worden afgezien.

De tegenwoordige gouverneur van Suriname, Baron van Heemstra, heeft reeds kort na zijne aanvaarding van het bestuur in 1921, ook een „kolonisatie-commissie" benoemd, waarvan het rapport echter nog niet is verschenen. Er dient te worden afgewacht of deze commissie een voor de praktijk, ook uit financieel oogpunt, bruikbaren uitweg zal weten aan te wijzen om door krachtigen aanvoer van elders de bevolking van Suriname belangrijk te doen toenemen.

Dat bij elke overweging van het bevolkingsvraagstuk de blik steeds naar buiten werd gericht, is begrijpelijk, want de noodige versterking zal wel het snelst door aanvoer kunnen worden verkregen. Maar het komt mij voor dat, bij het voortdurend kijken in die eene richting, niet voldoende in het oog is gehouden, dat behalve immigratie, er nog een ander — in velerlei opzicht rationeeler, en in elk geval meer innerlijke bevrediging gevend — middel bestaat om de bevolking van een land te doen toenemen, namelijk: *bevordering van den natuurlijken aanwas.*

Dat deze aanwas van beduidende beteekenis kan zijn, ziet men in bijna alle landen van Europa, met uitzondering misschien alleen van Frankrijk, waar hij gering is. In nagenoeg al die landen neemt de bevolking *uitsluitend door geboorteoverschotten,* d.i. door méér geboorten dan sterfgevallen, toe; in sommige, w.o. Nederland, zelfs

„schier verontrustend snel" [1]), niettegenstaande in die landen de trek naar het buitenland de vestiging in het land doorgaans verre overtreft. Zoo hebben zich in het 25-jarig tijdvak 1884—1908 482503 personen in Nederland gevestigd, terwijl in hetzelfde tijdvak van daar naar elders getrokken zijn 589626. [2]).

Voorzoover mij bekend, is tot 1880 vrijwel alles wat de natuurlijke toeneming der bevolking van Suriname zoude kunnen bevorderen, verwaarloosd. Vóór dien tijd werd dan ook de geboorte in die mate door de sterfte overtroffen, dat de totale bevolking van het land, welke op 31 December 1849 52171 zielen telde, op 31 December 1879 niet meer dan 51507 aanwees, niettegenstaande er in die 30 jaren 10647 immigranten (Portugeezen, Chineezen, West-Indiërs) werden aangevoerd, waarvan niet alle werden teruggevoerd [3]).

In diezelfde jaren groeide de bevolking van Nederland aan van 3056879 zielen in 1849 tot 4012693 in 1879, dus met 31,26 percent.

Was de bevolking van Suriname in dezelfde verhouding toegenomen, dan zoude zij op 31 December 1879, *zonder de vermeerdering door immigratie*, 68480 zielen hebben bedragen. Als gezegd, bedroeg zij, ondanks de toeneming door den aanvoer van immigranten, slechts 51507 zielen.

Na 1879 werd, voornamelijk onder den drang der door Engeland voor de Britsch-Indische immigranten gestelde eischen, een vrij goede geneeskundige dienst in de buitendistricten ingesteld, waarvan niet alleen de immigranten, maar ook de overige bevolking profiteert. Ook kwam te Paramaribo eene aan redelijke eischen voldoende regeling tot stand van de z.g. „armenpraktijk".

Sedert is en wordt er nog af en toe wel een maatregel genomen, die rechtstreeks of middellijk van gunstigen in-

[1]) Vgl. Prof. Verrijn Stuart in „De Economist" van April 1904.

[2]) Vgl. Prof. Verrijn Stuart „Inleiding tot de beoefening der Statistiek", Dl. I blz. 357.

[3]) In Bijlage B² van het Kol. Verslag van 1907 (over 1906) wordt medegedeeld, dat niet meer is na te gaan hoeveel immigranten vóór 1878 zijn gerepatrieerd.

vloed is op geboorte en sterfte in het land; de tegenwoordige gouverneur heeft zelfs kort geleden een krachtige poging in die richting gedaan, waarvoor hij echter, helaas, den noodigen steun in het Moederland niet mocht verwerven. Maar van een omvatten van het geheele vraagstuk van den natuurlijken aanwas der bevolking, en bijgevolg van een *doelbewust, stelselmatig en krachtig streven in velerlei richting* om te komen tot een belangrijke vermeerdering der bevolking *door bevordering van den natuurlijken aanwas*, bemerkt men niet veel in het bestuursbeleid, dat sinds jaar en dag in Suriname wordt gevoerd.

En toch ligt hier een, in zoo menig opzicht aantrekkelijk en zeer vruchtbaar arbeidsveld op ontginning te wachten. Immers daargelaten de ethische zijde der zaak, de innerlijke bevrediging, welke gevonden zal worden in het behoud van vele menschenlevens voor Land en Gezin, behoeft het toch wel geen betoog dat een land, waar honderdduizenden, neen, millioenen worden uitgegeven voor den *kunstmatigen* groei der bevolking door middel van immigratie en kolonisatie, bezwaarlijk te hooge offers zoude kunnen brengen om den *natuurlijken* aanwas van diezelfde bevolking te bevorderen [1]).

Wordt het cijfer der levendgeborenen met slechts 1 per 1000 inwoners opgevoerd [2]) en tegelijkertijd dat der sterfgevallen met niet meer dan 2 per 1000 inwoners naar beneden gedrukt [3]), — welk een en ander zeker bereikbaar is, en veel meer dan dat, — dan zal reeds dit weinige, bij een

---

[1]) Volgens stuk No. 8, opgenomen onder de bijlagen van de voorloopig vastgestelde kol. huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1924, bedroegen de uitgaven van het Immigratiefonds, uit welk fonds, de immigratiekosten door het Gouvernement betaald worden, van 1. Januari 1880 (datum van de oprichting van het fonds) tot en met 31 December 1922 ruim 13½ millioen gulden. In dit bedrag is niet begrepen het $^3/_5$ gedeelte van de aanvoerkosten, dat door de ondernemingen gedragen wordt.

[2]) Waartoe onder meer zoude kunnen bijdragen 1e. beperking van het aantal levenloos geborenen, dat nog veel te groot is, en 2e. verbetering van de verhouding der beide sexen onder de immigranten, welke verhouding veel te wenschen overlaat.

[3]) De verhouding 1 : 2 heb ik gekozen, indachtig aan het gezegde: Het is voor eene regeering gemakkelijker bestaande levens te behoudens dan nieuwe te doen ontstaan.

gemiddelde bevolking [1]) van 109783 of rond 110000 zielen (in 1922) voor de toeneming der bevolking eene jaarlijksche aanwinst van 110 × 3 = 330 zielen beteekenen.

Om de bevolking met evenveel immigranten te versterken, zoude alleen aan aanvoerkosten moeten worden uitgegeven 330 × ± 420[2]) = ± ƒ 138600, waarbij nog verscheidene andere uitgaven moeten gevoegd worden, zooals de kosten van het immigratie-departement te Paramaribo, enz.

In de vergadering van de Eerste Kamer van 3 Mei 1923 vestigde de heer Idenburg bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor het dienstjaar 1923 de aandacht op het groote belang, dat de kolonie heeft bij eene toeneming van de bevolking, voor zoover de bestuursuitgaven aangaat. Hij vergeleek voor het jaar 1913 de bestuursuitgaven in Suriname met die in het naburige Britsch-Guyana en kwam tot de slotsom dat in deze Engelsche bezitting met eene bevolking, ongeveer driemaal zoo groot als die van Suriname, de bestuursuitgaven slechts 1½ maal zoo groot waren.

Uit de weinige medegedeelde cijfers blijkt reeds voldoende dat het ook uit materieel oogpunt volkomen verantwoord is zich geldelijke offers te getroosten om den natuurlijken aanwas der bevolking te bevorderen.

En het is zeker wenschelijk dat men hiermede niet langer drale, al kunnen de noodige maatregelen niet dadelijk alle tegelijk worden genomen. Immers iedere vermeerdering van de bevolking kan beschouwd worden als een op samengestelden interest uitgezet kapitaal en is daarom, hoe eerder verkregen, van des te grooter belang voor de toekomst. Daarbij komt dat het algeheele verlies van de

[1]) De *gemiddelde* jaarlijksche bevolking is het gemiddelde van de bevolking aan het begin en aan het einde van het jaar. Geboorte en sterfte behooren steeds naar de *gemiddelde* bevolking te worden berekend, niet naar de bevolking op het einde van het jaar zooals b.v. in Demerara geschiedt. (Vgl. Prof. Verrijn Stuart in „De Economist" van April 1904).

[2]) De aanvoerkosten der immigranten bedroegen, volgens mij door het immigratiedepartement te Paramaribo verstrekte inlichtingen, in 1922 ruim ƒ 420 per hoofd, kinderen inbegrepen. In de voorgaande jaren sedert het begin van den oorlog waren de kosten aanmerkelijk hooger. In 1923 zullen zij minder dan ƒ 420 bedragen.

gelegenheid om de bevolking door middel van immigratie te vermeerderen, door velen niet als denkbeeldig wordt geacht. Aan den aanvoer van immigranten uit Britsch-Indië is door de Br.-Indische Regeering eenige jaren geleden reeds een einde gemaakt. Vrees dat het die richting kan uitgaan met de immigratie uit Nederlandsch-Indië, is door de studiecommissie uit het Surinamestudiesyndicaat in haar rapport al uitgesproken, op welke vrees dan ook gegrond is de groote spoed, waarmede die commissie een 100000-tal Javanen in Suriname zoude wenschen te zien aangevoerd, namelijk in 10 jaren tijds.

Tot op zekere hoogte is de toestand in Suriname te vergelijken met dien in Frankrijk. Beide landen lijden aan onvoldoende toeneming der bevolking. Terwijl men nu in Suriname het euvel bijna uitsluitend door immigratie tracht te bestrijden, wordt in Frankrijk thans een geweldige strijd gevoerd om *door bevordering van den natuurlijken aanwas* de bevolking te doen toenemen. In woord en beeld wordt er naar gestreefd den waren toestand en de gevaren, voor het vaderland daaraan verbonden, aan de bevolking goed duidelijk te maken. Men tracht het Fransche volk te doen inzien dat tegenover 2 sterfgevallen in Frankrijk slechts 1 geboorte in het eigen land en een half dozijn geboorten in Duitschland staan.

Door de Franschen *alliance nationale* werd een drietal jaren geleden een geschriftje uitgegeven met een plaatje, waarop Frankrijk werd afgebeeld als een met lauweren gekroonde vrouw, staande tusschen twee doodkisten en een wiegje. „Deux cercueils pour un berceau" zegt zij treurig. „Mes fils, veulent-ils donc ma mort?" — Boven haar staan de woorden: „Il y a eu en France, en 1918, deux décès pour une naissance non compris les décès aux armées".

Met zulke pakkende middelen leert men ook de minst ontwikkelden begrijpen, dat het lage geboortecijfer den ondergang van het Fransche volk beteekent.

In een, in de „Wetenschappelijke Bladen" van Februari 1923 opgenomen artikel, getiteld: „Frankrijks strijd tegen het lage geboortecijfer", waaraan ik deze mededeelingen ontleen, lezen we nog het volgende:

„In geen ander land wordt de last, die kinderen mee- „brengen, zoo verlicht als in Frankrijk. Een maand, luidt „de wet, voordat het kind geboren wordt, zal de moeder „gedurende twee maanden ophouden met allen arbeid „dien zij verricht, behalve haar eigen huiswerk, en een „werkgever, die haar gedurende dien tijd laat arbeiden, „wordt bij ontdekking, zwaar beboet. Als zij onderwijze- „res is of op een of andere manier in staatsdienst, is zij vrij „van dienst gedurende de heele twee maanden, terwijl „haar hetzelfde salaris uitbetaald wordt, alsof zij aan „het werk was. Van af den dag dat het kind geboren „is, krijgt zij voor zijn onderhoud tot aan zijn zestiende „jaar 330 francs per jaar, tenzij het vóór dien tijd „sterft. Als zij niet in staatsdienst is en tot de arbeidende „klasse behoort komt zij voor die twee maanden onder „de zorg van den staat en is feitelijk in diens hoede. De „Staat voorziet haar gratis niet alleen van een dokter „en verpleegster, maar ook van een bezoekster, wier werk „het is te zien, dat zij doet wat men haar zegt te doen „en dat zij leeft in omstandigheden, die aan haar en het „kind een vrij goede kans op gezondheid en ontwikkeling „verzekeren.

„Als zij aan de autoriteiten het certificaat van den dok- „ter overlegt, dat het kind moet komen, zooals zij een „maand voordat het verwacht wordt, moet doen, krijgt „zij 35 francs en wordt haar 15 francs per maand toege- „kend voor de volgende twee maanden. Zoodra het kind „geboren is, krijgt zij nog 28 francs. Zij krijgt een extra- „toeslag van 15 francs per maand gedurende twaalf maan- „den, als zij gedurende dien tijd het kind zelf voedt en het „geregeld naar een kinderkliniek brengt, waar het onder- „zocht en gewogen wordt. Het geld dat zij ontvangt,komt „uit de Staatskas en moet haar persoonlijk uitbetaald wor- „den. Er kan ggeen beslag op gelegd worden door schuld- „eischers of iemand anders, noch mag het in mindering „gebracht worden van eenige andere ondersteuning, die „zij ontvangt van een openbaar fonds, particuliere welda- „digheid of haar eigen werkgever. De maandelijksche toe- „lage kan echter tot de helft teruggebracht worden, als zij

„naar het ziekenhuis gaat of geen andere kinderen onder „de dertien jaar heeft.

„In theorie worden deze toelagen en schenkingen alleen „gegeven aan arbeidersvrouwen die ze noodig hebben, „dat is, die hun werk niet gedurende twee maanden kun„nen laten liggen en rusten zonder gebrek te lijden tot „schade van hun kinderen en henzelve. In de praktijk ech„ter worden toelagen en schenkingen beide in de meeste „districten verleend aan allen, die er om vragen. Het ge„beurt niet dikwijls dat een aanvraagster, als zij een ar„beidersvrouw is, een weigering ontvangt".

En verder:

„De Staat stelt zich niet tevreden geld te geven om te „verzekeren, dat de kinderen veilig ter wereld komen en „hun een goede levenskans geboden wordt. *Hij* vereenigt „zich ook met de gemeentelijke en departementale auto„riteiten on geld te geven, waarvoor de ouders hun kinde„ren goed kunnen voeden om hun zoo de kans te geven „zich tot krachtige mannen en vrouwen te ontwikkelen".

Verder vernemen we dat tengevolge der wet, die thans van kracht is, de hulp aan groote gezinnen een plicht is voor de departementen met deelneming der gemeenten en van den Staat. Ieder Franschman met meer dan drie kinderen heeft recht op een jaarlijksche toelage ter tegemoetkoming in de kosten voor onderhoud van degenen, die na het derde komen, en die mag hem niet onthouden worden, tenzij er bewijzen zijn, dat hij ze zonder haar ook goed kan onderhouden. Weduwnaars, weduwen en verlaten vrouwen kunnen haar eischen, als zij meer dan één kind hebben. Deze toelagen worden voor de kinderen betaald, totdat zij dertien jaar oud zijn en zelfs totdat zij zestien jaar zijn, als zij een handwerk leeren op een ambachtsschool of ergens in de leer zijn.

De grootte der toelage hangt af van de gemeente, daar zij vastgesteld wordt door de gemeentelijke autoriteiten met in acht neming van de voorwaarde, dat zij niet minder mag bedragen dan 180 francs per jaar en niet meer dan 210 francs. Als deze autoriteiten haar hooger stellen dan 210 francs, wat in vele gemeenten gebeurt, moeten

zij de extra onkosten bestrijden uit plaatselijke fondsen.

Staatsambtenaren vallen niet onder de wet tot steun aan groote gezinnen, daar de staat hun een speciale toelage geeft voor ieder kind onder de zestien jaar, dat zij hebben. Verder betaalt hij aan de vrouwelijke beambten haar volle salaris gedurende de twee maanden, waarin zij moeten rusten. Voor het eerste kind bedraagt de toelage 330 francs; voor het tweede 330 francs; voor het derde en voor elk dat volgt 480 francs. Tijdelijk geeft de Staat ook een oorlogstoelage van tien francs per maand voor ieder kind van Fransche nationaliteit onder de dertien jaar en wiens ouders tengevolge van den oorlog te arm zijn om het goed te voeden. Onder zekere voorwaarden betaalt hij ook de helft der subsidies, die een gemeente geeft aan eenige weldadige of coöperatieve vereeniging, die aan goedkoop voedsel of huisvesting helpt. Bovendien gebruikt hij al zijn invloed, en met veel succes, om de werkgevers over te halen bij het krachtig bestrijden der dalende geboortecijfers te helpen.

Men ziet het is niet weinig wat in Frankrijk gedaan wordt om den natuurlijken aanwas der bevolking te bevorderen. En men kan reeds op succes wijzen, o.a. op de toeneming van het gewicht en daarmede van de levensvatbaarheid der pasgeborenen, — Officieel is aangekondigd dat in Frankrijk geboren kinderen thans gemiddeld 10 ons meer wegen dan vóór den oorlog.

Het Bestuur in Suriname zal zeker nuttig werk doen, als het den strijd in Frankrijk met aandacht volgt.

Daaruit zal zeer waarschijnlijk leering zijn te putten ten bate van het eigen land.

In de volgende bladzijden wensch ik na te gaan hoe het staat met den natuurlijken aanwas der bevolking van Suriname. De behandeling der stof zal hoofdzakelijk van statistischen aard zijn en slechts in hoofdtrekken. Behandeling van details zoude buiten de grenzen van een gewoon tijdschrift-artikel voeren. Middelen tot oplossing van het vraagstuk zullen door mij niet dan sporadisch en in algemeenen zin worden aangegeven. Waar zulke mid-

delen voor een belangrijk deel van medischen aard zullen moeten zijn, gaan zij trouwens buiten mijn bevoegdheid als leek. Ik zal mijn arbeid ruimschoots beloond achten, wanneer hij er toe mag bijdragen, dat de Overheid in Suriname meer dan tot dusver hare aandacht gaat schenken aan de *groote* beteekenis, die de natuurlijke aanwas der bevolking voor het land heeft, en dien aanwas voortaan doelbewust, stelselmatig en krachtig zal gaan bevorderen. Men versmade daarbij niet de hulp van, zoo noodig speciaal daarvoor in het leven te roepen, particuliere vereenigingen, b.v. voor toezicht op de zuigelingen, gelijk in Frankrijk [1]).

„De kindersterfte heeft te allen tijde en in elk land een „zeer belangrijken factor uitgemaakt van de algemeene „sterfte,...... Hoe belangrijk die factor is, blijkt, wan„neer wij weten, dat in de laaste 25 jaren (1881—1905) de „sterfte der o—1 jarigen in Nederland 30 percent van de „totale sterfte heeft bedragen," [2]) Zoo schreven Prof. Saltet en Mr. Ph. Falkenburg, Directeur van het Bureau voor statistiek van de gemeente Amsterdam, in hunne belangrijke studie, getiteld „Kindersterfte in Nederland in de jaren 1881—1905" en opgenomen onder N° 19 der door genoemd bureau uitgegeven Statistische Mededeelingen.

[1]) Nadat het bovenstaande reeds geschreven was, kondigden de Surinaamsche bladen aan, dat de sympathieke vereeniging „Het Groene Kruis", gesticht door de echtgenoote van Gouverneur Van Asbeck en den toenmaligen waarnemenden geneeskundigen inspecteur Hovenkamp, zich de zaak der zuigelingenzorg zal gaan aantrekken, — om financieele redenen voorloopig op beperkte schaal, nl. alleen onder hare leden. Deze vereeniging, die geen subsidie uit de koloniale kas geniet, gelijk met Het Groene Kruis in Nederland algemeen pleegt te geschieden, verdient in dit werk door de Overheid krachtig te worden gesteund, zoowel stoffelijk als door voorlichting en medewerking van den geneeskundigen dienst. De tegenwoordige Gouverneur en zijn gezin steunen de vereeniging persoonlijk; een der freules Van Heemstra is zelfs lid van het bestuur der vereeniging, maar dat is niet genoeg. Een vorige Gouverneur en een vorige geneeskundige inspecteur namen geen notitie van de vereeniging. Deze verdient krachtigen, blijvenden steun uit de koloniale kas in het belang van den natuurlijken aanwas der bevolking. De zuigelingenzorg moet zich niet beperken tot de leden van het Groene Kruis, slechts 770 in aantal, maar zich uitstrekken tot de geheele bevolking van 110000 zielen. Een levensbelang van Suriname is hiermede gemoeid.

[2]) In hetzelfde tijdvak (1881—1905) bedroeg de sterfte der 0—1 jarigen in Suriname 17 % van de totale sterfte.

Van welk groot belang de zorg voor de zuigelingen wezen kan, laat Prof. Verrijn Stuart ons zien in zijn aangehaald werk over de statistiek dl 1 blz. 310. Na gewezen te hebben op het verblijdende feit, dat op een 4-tal uitzonderingen na, „de opzettelijke kinderdooding'' in alle landen van Europa afnemende is, gaat hij aldus voort:

„De strijd tegen de zuigelingensterfte is in den jongsten „tijd (het werk werd in 1910 uitgegeven) allerwege met „kracht ter hand genomen en zal ongetwijfeld nog verdere „belangrijke daling ten gevolge hebben.

„Thans ons land (Nederland) nader beschouwd, laat ik „hier in de eerste plaats volgen de zuigelingensterfte se„dert 1840 per 100 levendgeborenen:

1840—9	17,98	1880—9	18,27
1850—9	19,54	1890—9	15,96
1860—9	19,69	1900—4	14,12
1870—9	20,44	1905—9	11,88

„Er blijkt sedert 1879, doch inzonderheid in de laatste „jaren een zeer belangrijke daling te zijn ingetreden in „deze cijfers.

„Ware de zuigelingensterfte nog even hoog als in de ze„ventiger jaren, toen zij in 1871 met 22, 54 per 100 gebo„renen haar maximum bereikte, dan zouden in 1909 niet „16970, maar 38490 kinderen beneden het jaar gestorven „zijn of 21520 meer.''

Ik kan thans hieraan toevoegen, dat de zuigelingensterfte in Nederland na 1909 nog verder is gedaald. Zij bedroeg in

1910—4	10,37	1915—9	8,71

en in 1920 en 1921 resp. 7, 28 en 7, 62 percent van de levendgeborenen. (Zie Jaarcijfers).

Welke schitterende resultaten door goede verzorging der zuigelingen in betrekkelijk korten tijd te bereiken zijn, kunnen wij ook leeren in Prof. Saltet's standaardwerk „Voordrachten over Gezondheidsleer'' blz. 42 van den 2den druk. Aldaar vinden wij vermeld, dat de sterfte in Nederland onder de 0—1 jarigen, die in 1896—1900 nog 167,0 van iedere 1000 levendgeborenen bedroeg, in 1910 —13 gedaald was tot 109, 2 en dat in Amsterdam de cij-

fers voor dezelfde tijdvakken 154,0 en 75,4 bedroegen.

De lezer leide uit het vorenstaande niet af dat het mijne bedoeling is hem onder den indruk te brengen dat de bevolkingsverschijnselen in Suriname, vooral ten aanzien van de algemeene sterfte, op het oogenblik buitengewoon ongunstig zijn. Waarheid is, dat het sterftecijfer van Suriname nog veel te hoog is, maar, in vergelijking met b.v. de naburige Engelsche kolonie Demerara, kan het gunstig genoemd worden, zooals nader blijken zal. Men denke echter aan de waarschuwing van Dr. C. Bonne, bekwaam hygiënist, in zijn artikel „De maatschappelijke beteekenis der Surinaamsche ziekten" in De West-Indische Gids jg. 1919 blz. 291 en vlg., nl. „dat uit de betrekkelijk gunstige „sterftecijfers geenszins de conclusie mag worden getrok- „ken, dat de gezondheidstoestand in Suriname gunstig „is". Demerara moet wel als het laatste land beschouwd worden, dat wij in dezen als voorbeeld ter navolging zouden willen kiezen. Dat de sterfte in Suriname gunstiger is dan in Demerara moet dus allerminst reden zijn om den bestaanden toestand met zeker welbehagen te aanvaarden. Er valt nog zeer veel te verbeteren, (vooral op het punt van bestrijding van volksziekten), want, zooals wij nader zullen zien, laat de natuurlijke aanwas der bevolking nog veel te wenschen over. Die z.g. gunstige sterfte van Suriname was trouwens in 1921 nog ruim tweemaal zoo groot als die van Nederland, nl. 23,2 tegenover 11,1 op iedere 1000 inwoners.

Bij de beoordeeling van de hierna volgende beschouwingen houde men verder in het oog, dat vergelijking van bevolkingsverschijnselen in Suriname met die in Europeesche landen steeds eenigszins mank zal gaan. Immers noch klimaat en bodem, noch de samenstelling der bevolking, noch de sociale, economische en hygiënische toestanden, allen factoren, die invloed uitoefenen op den loop der bevolking, komem hier en ginds overeen.

Ten aanzien van Suriname komt er nog bij, dat de cijfers van dit gebiedsdeel betrekkelijk zeer gering zijn, eene omstandigheid, die niet bevorderlijk is voor het maken van juiste gevolgtrekkingen, terwijl bovendien nog aller-

lei overwegingen gereede aanleiding opleveren om de volkomen betrouwbaarheid van sommige der beschikbare gegevens in twijfel te trekken. Voor het doel, waarmede dit artikel geschreven is, komen die gegevens mij echter voldoende bruikbaar voor. (Zie Tabel I op blz. 574).

Uit deze tabel blijkt dat in Suriname de toeneming der bevolking door geboorteoverschotten vóór 1880 negatief is geweest. In het 10-jarig tijdvak 1881—1890 valt een niet-onbelangrijke vooruitgang tot 7,6 per 1000 inwoners vast te stellen, welk cijfer echter in de latere in de tabel vermelde tijdvakken niet weder werd bereikt. Het lage cijfer van 1912 moet worden toegeschreven aan de langdurige en felle droogte in dat jaar, die ook in de andere landen van tropisch Amerika een groote sterfte veroorzaakte.

In vergelijking met de andere in de tabel genoemde landen, op weinig uitzonderingen na, was de toeneming der bevolking van Suriname door geboorteoverschotten tot 1913, het laatste jaar, in de tabel genoemd, beslist onvoldoende.

Na 1913 zijn de cijfers voor Nederland en Suriname als in tabel II vermeld.

Deze tabel vertoont een plotselinge, belangrijke stijging van het geboorteoverschot van 6,2 in 1913 tot 12,9 in 1914, dus meer dan het dubbele, welk laatste cijfer zich ook nog in 1906 handhaaft, terwijl daartusschen in 1915 een cijfer wordt bereikt zelfs hooger dan dat van Nederland, nl. 14,4 tegen 13,8 in Nederland. Na 1915 treedt weder eene daling in en de betrekkelijk hooge cijfers van 1914—1916 worden na laatstgenoemd jaar niet weder bereikt. Het zeer geringe overschot van 1918 en het negatieve cijfer van 1919 zijn waarschijnlijk hoofdzakelijk veroorzaakt door de Spaansche griep, welke in die jaren in Suriname geheerscht heeft.

De onderstelling lijkt mij niet gewaagd, dat de gunstige cijfers van 1914—1916 voor een belangrijk deel te danken zijn aan de hygiënische maatregelen, genomen onder het bestuur van Gouverneur van Asbeck (1911—1916) door den toenmaligen waarnemenden geneeskundigen inspecteur Hovenkamp (zuigelingenkliniek, tuberculosekliniek,

TABEL I [1])

Volgnummer	Landen	Levend geboren op 100 inwoners p. j.								
		1861 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1890	1891 tot 1900	1901 tot 1905	1906 tot 1910	1911	1912	1913
1	Rusland	48,9	49,3	47,2	47,1	47,7	44,9	46,8	—	—
2	Nederland	35,7	36,4	34,2	32,5	31,5	29,6	27,8	28,1	28,2
3	Denemarken	30,7	31,5	31,9	30,2	29,0	28,2	26,7	26,7	25,6
4	Roemenië	28,7	29,3	36,0	37,1	39,4	40,3	43,0	43,4	42,7
5	Duitschland	37,2	39,1	36,8	36,1	34,3	31,6	28,6	28,3	27,5
6	Finland	34,7	37,0	34,9	32,0	31,3	30,9	29,1	—	—
7	Noorwegen	30,9	30,9	30,8	30,4	28,6	26,4	25,6	25,4	25,2
8	Hongarije	—	43,4	44,0	40,4	37,4	36,7	35,0	36,3	—
9	Engeland en Wales	35,4	35,5	32,5	30,0	28,1	26,3	24,4	23,8	23,9
10	Schotland	35,0	34,9	32,3	30,7	29,1	27,6	25,6	25,9	25,5
11	Italië	37,6	36,9	37,8	35,3	32,6	32,7	31,5	32,4	31,7
12	Oostenrijk	38,2	39,0	37,9	37,1	35,7	33,7	31,5	31,4	—
13	Zweden	31,4	30,5	29,0	27,1	26,1	25,4	24,0	23,8	23,2
14	Zwitserland	—	30,8	28,1	28,7	27,8	26,0	24,2	24,1	23,1
15	Spanje	37,6	—	36,4	35,3	35,3	33,6	31,2	31,5	—
16	België	32,2	32,7	30,2	28,9	27,7	24,7	22,9	22,6	—
17	Ierland	26,3	26,5	23,4	23,0	23,2	23,4	23,3	23,0	22,9
18	Frankrijk	26,1	25,4	23,9	22,1	21,2	19,9	18,7	19,0	18,8
	Suriname	32,7	33,3	32,6	28,6	30,9	30,1	29,4	29,1	28,9

Volgnummer	Landen	Gestorven op 1000 inwoners p. j.								
		1861 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1890	1891 tot 1900	1901 tot 1905	1906 tot 1910	1911	1912	1913
1	Rusland	36,9	35,7	33,2	33,5	31,1	29,5	27,4	26,5	—
2	Nederland	25,4	24,3	21,0	18,4	16,1	14,3	14,5	12,3	12,3
3	Denemarken	19,9	19,5	18,6	17,4	14,8	13,7	13,4	13,0	12,5
4	Roemenië	22,5	26,1	23,6	26,6	25,6	26,0	25,7	22,9	26,1
5	Duitschland	26.9	27,1	25,1	22,2	19,9	17,5	17,3	15,6	15,0
6	Finland	32,6	22,2	21,0	19,4	18,6	17,4	16,5	16,3	16,1
7	Noorwegen	18,0	17,0	17,0	16,2	14,5	13,8	13,2	13,4	13,2
8	Hongarije	—	41,1	32,9	29,7	26,3	25,0	25,1	23,3	23,5
9	Engeland en Wales	22,6	21,4	19,2	18,2	16,0	14,7	14,6	13,3	13,7
10	Schotland	22,1	21,6	19,2	18,7	16,9	16,1	15,1	15,3	15,4
11	Italië	30,3	30,0	37,3	24,7	22,0	21,2	21,4	18,2	18,8
12	Oostenrijk	30,3	31,5	29,5	26,6	24,3	22,4	22,0	20,5	20,2
13	Zweden	20,2	18,3	16,9	16,3	15,5	14,3	13,8	14,2	13,6
14	Zwitserland	—	23,5	20,9	19,4	17,5	16,0	15,8	14,1	14,3
15	Spanje	30,4	—	31,4	30,0	26,0	24,3	23,2	21,1	—
16	België	23,7	22,9	20,6	19,1	17,0	15,9	16,4	14,8	—
17	Ierland	16,6	18,2	18,0	18,2	17,6	17,3	16,6	16,5	17,1
18	Frankrijk	23,6	23,7	22,1	21,5	19,6	19,2	19,6	17,5	17,8
	Suriname	40,9	39,9	26,9	25,3	23,3	23,5	23,3	25,8	22,7

Volgnummer	Landen	Geboorten-overschot op 1000 inwoners p.j.								
		1861 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1890	1891 tot 1900	1901 tot 1905	1906 tot 1910	1911	1912	1913
1	Rusland	12,0	13,6	14,0	13,6	16,6	15,4	19,4	—	—
2	Nederland	10,3	12,1	13,2	14,1	15,4	15,3	13,3	15,8	15,9
3	Denemarken	10,8	12,0	13,3	12,8	14,2	14,5	13,3	13,7	13,1
4	Roemenië	6,2	3,2	12,4	10,5	13,8	14,3	17,3	20,5	16,6
5	Duitschland	10,3	12,0	11,7	13,9	14,4	14,1	11,3	12,7	12,4
6	Finland	2,1	14,8	13,9	12,6	12,7	13,5	12,6	—	—
7	Noorwegen	12,9	13,9	13,8	14,2	14,1	12,6	12,4	12,0	12,0
8	Hongarije	—	2,3	11,1	10,7	11,1	11,7	11,7	13,0	—
9	Engeland en Wales	12,8	14,1	13,3	11,8	12,1	11,6	9,8	10,5	10,2
10	Schotland	12,9	13,3	13,1	12,0	12,2	11,5	10,5	10,6	10,1
11	Italië	7,3	6,9	10,5	10,6	10,6	11,5	10,1	14,2	12,9
12	Oostenrijk	7,9	7,5	8,4	10,5	11,4	11,3	9,5	10,9	—
13	Zweden	11,2	12,2	12,1	10,8	10,6	11,1	10,2	9,6	9,6
14	Zwitserland	—	7,3	7,2	9,3	10,3	10,0	8,4	10,0	8,8
15	Spanje	7,2	—	5,0	5,3	9,3	9,3	8,0	10,4	—
16	België	8,5	9,8	9,6	9,8	10,7	8,8	6,5	7,8	—
17	Ierland	9,7	8,3	5,4	4,8	5,6	0,1	6,7	6,5	5,8
18	Frankrijk	2,5	1,7	1,8	0,6	1,6	0,7	-0,9	1,5	1,0
	Suriname	-8,2	-6,6	5,7	3,3	7,6	6,6	6,1	3,3	6,2

[1]) Deze tabel is overgenomen uit Prof. Saltet's Voordrachten over Gezondheidsleer 2e druk blz. 36 en 37 en aangevuld met de cijfers v. Suriname.

TABEL II

Landen	Levend geboren op 1000 inwoners p. j.									Gestorven op 1000 inwoners p. j.									Geboortenoverschot op 1000 inwoners p. j.								
	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922
Nederland	28,3	26,3	26,6	26,2	25,0	24,4	28,3	27,1	—	12,4	12,5	13,0	13,2	17,2	13,3	12,0	11,1	—	15,9	13,8	13,6	13,0	7,8	11,1	16,3	16,3	—
Suriname	30,6	30,3	29,3	28,5	28,5	23,8	28,9	31,6	30,7	17,7	15,9	16,4	18,1	23,6	26,5	18,7	23,7	19,9	12,9	14,4	12,9	10,4	4,9	-2,7	10,2	8,4	10,8

Groene Kruis, enz.), maatregelen die onder den opvolger van den heer Hovenkamp werden verwaarloosd. Opmerking verdient o.a. dat de zuigelingensterfte, die in de drie voorafgaande jaren (1911—13) 140, 154 en 150 per iedere 1000 levendgeborenen bedroeg, in 1914—1916 gedaald was tot 109, 80 en 78 om daarna weer boven 100 te stijgen, zooals wij nader zullen zien.

TABEL III [1])

Jaren	Levend geborenen	Overledenen (zonder de levenl. geb.)	Geboorte overschot
Columbia			
1916	30.2	19.8	10.4
Costa Rica			
1888—1897	38.8	24.5	14.3
1898—1903	38.3	25.8	12.5
1906—1915	43.4	24.4	19.0
Cuba			
1910	34.5	15.4	19.1
Dominicaansche Republiek			
1910	46.3	10.8	35.5
1915	37.0	9.7	27.3
Ecuador			
1917	37.2	20.8	16.4
Guatemala			
1881—1897	45.2	25.6	19.8
1898—1902	40.8	19.7	21.1
1903—1907	35.6	21.1	14.5
1908—1912	37.4	19.8	17.6
Panama			
1916	28.9	15.5	13.4
Salvador			
1911—1913	43.1	22.1	21.0
1917	38.9	26.5	12.4
Venezuela			
1906—1913	28.2	20.7	7.5
Barbados			
1886—1895	40.8	27.5	13.3
1896—1905	37.2	26.9	10.3
1909—1912	36.3	29.3	7.0
Britsch Guyana			
1886—1895	30.2	33.1	2.9
1896—1905	32.3	27.9	4.4
1909—1912	28.4	30.2	1.8
Britsch Honduras			
1886—1895	38.9	35.9	3.0
1896—1905	39.2	28.6	10.6
1909—1912	41.3	25.0	16.3
Jamaica			
1886—1895	37.9	22.8	15.1
1896—1905	39.2	22.5	16.7
1909—1912	39.2	23.4	15.8
Trinidad en Tobago			
1886—1895	35.8	27.6	8.2
1896—1905	36.2	25.8	10.4
1909—1912	34.9	24.9	10.0
Curaçao en onderhoorigheden			
1876—1885	36.0	19.1	16.9
1886—1895	36.5	19.4	17.1
1898—1905	33.2	18.5	14.7
1906—1915	30.6	20.0	10.6
Suriname			
1876—1885	33.4	33.1	0.3
1886—1895	31.7	28.1	3.6
1896—1905	31.9	24.9	7.0
1906—1915	31.6	22.7	8.9

[1]) De in deze tabel verzamelde cijfers zijn overgenomen van het „Annuaire International de Statistique"-Mouvement de la Population (Amérique), in 1920 uitgegeven door het Office permanent de l'Institut international de Statistique.

In deze tabel vindt men de geboorte-en sterftecijfers van Suriname vereenigd met die van de meeste landen van tropisch Amerika. Ook in dit milieu vertoont Suriname een onvoldoende geboorteoverschot, al maakt het niet zulk een droevige figuur als het naburige Britsch-Guyana.

Moet dus over het geheel genomen hetgeboorteoverschot van Suriname tot dusver onvoldoende worden geacht, — wat waarschijnlijk bij algemeene toepassing van goede hygiënische maatregelen het geval niet behoeft te zijn, — laat ik er echter al dadelijk bijvoegen, dat, terwijl de bevolking van Suriname van 1901—1920 *door geboorte-overschotten* met 13820 zielen of gemiddeld 691 per jaar toenam, in het naburige Britsch-Guyana, met een bijna driemaal zoo groote bevolking, het geboorteoverschot in die geheele 20-jarige periode in totaal slechts 2242 zielen of gemiddeld 112,1 p.j. bedroeg [1]). In genoemde Britsche bezitting is de toestand op demografisch gebied dan ook inderdaad zeer bedroevend.

Een laag geboorteoverschot kan veroorzaakt worden:
a)door een gering aantal levendgeborenen;
b) door een groot aantal levenloos geborenen;
c) door groote sterfte.

De onder *b* genoemde factor is eigenlijk een der oorzaken van *a*. Hij is echter belangrijk genoeg om afzonderlijk in beschouwing te worden genomen.

a) *Gering aantal levend geborenen*. In de eerste plaats dient dus te worden nagegaan of het aantal levendgeborenen in Suriname gering is.

Uit tabel I blijkt dat, hoewel Suriname niet behoort tot de geboortenrijke landen, zijn geboortecijfer toch nog doorloopend dat van Frankrijk, Ierland, België, Zwitserland, Zweden en Noorwegen overtreft en in de latere jaren ook dat van Engeland en Wales en dat van Schotland.

De tabel laat verder zien dat het aantal geboorten in verhouding tot het totaal aantal inwoners tot 1880 stijgende was en dat het na dat jaar eene daling aanwijst. Dit verschijnsel wordt ook in de meeste landen van Europa waar-

[1]) Vgl. het rapport over de volkstelling, in 1921 in Britsch-Guyana gehouden, blz. V.

genomen. Het wordt door de meeste statistici voor een belangrijk deel toegeschreven aan „opzettelijke beperking" (voornamelijk Neo-malthusianisme).

Hoewel ook in Suriname het gebruik van voorbehoedmiddelen niet onbekend is, komt het mij niet waarschijnlijk voor dat de invloed daarvan op het geboortecijfer reeds noemenswaard is te noemen. Geboortenrijkdom schijnt bij de „Creolen en anderen" (d.i. de bevolking minus de immigranten) nooit te zijn voorgekomen. Van 1850—1864, toen er nog zoo goed als geen immigranten in Suriname waren, en toen er nergens nog sprake was van neomalthusianisme, was de geboorte op iedere 100 inwoners in Nederland en in Suriname als hieronder aangegeven.

TABEL IV

Jaren	Ned.	Sur.
1850—4	36,1	30,7
1855—9	35,1	30,6
1860—4	36,6	30,8

In Bijlage B[2] van het Koloniaal Verslag over 1906 werd de gemiddelde geboorte onder de „Creolen en anderen" in het tijdvak 1896—1905 becijferd op 30,4. In het daaropvolgende 5-j tijdvak 1906—1910 was zij 32,6. Bij deze groep der bevolking is er dus van eene noemenswaardige daling van het geboortecijfer geen sprake. Integendeel, het tijdvak 1906—1910 wijst, in vergelijking met 1850—64, eene *stijging* aan.

In verband met de in de tachtiger jaren der vorige eeuw ingetreden daling van het totaal der geboorten kan de aandacht evenwel gevestigd worden op eenige omstandigheden, die van ongunstigen invloed zijn op het geboortecijfer, zooals

1e. op het verblijf in de bosschen van een groot aantal mannen in de volle kracht van hun leven gedurende het grootste deel van het jaar (delfstoffen en balatabedrijf);

2e. op de toeneming ,naar het oordeel van personen, die het weten kunnen, van geslachtsziekten onder de lagere bevolking;

3e. op verminderde welvaart, waardoor in den zooge-

naamden middenstand de huwelijken laat worden gesloten. Ambtenaren op een leeftijd van ± 30 jaar verdienen in den regel nog niet genoeg om zich de weelde van een gezin te veroorloven.

Omtrent den juisten invloed van al deze omstandigheden verkeert men echter in het onzekere.

Eene omstandigheid, die elders maatgevend is, nl. het *aantal gesloten huwelijken* en daarnevens *de leeftijd der huwenden* bij het aangaan van het huwelijk, is voor Suriname zonder waarde, aangezien het leven in concubinaat aldaar nog te veel regel is bij de overgroote meerderheid der bevolking, en vele huwelijken gesloten worden, nadat men jaren lang als man en vrouw met elkander heeft geleefd. Een laag huwelijkscijfer kan dus voor Suriname niet worden aangemerkt als oorzaak van geringe geboorte.

Vergelijkt men de verhouding van het aantal vrouwen tot het aantal mannen in Nederland en in Suriname, dan ontwaart men dat Suriname in ongunstige conditie verkeert. (Zie Tabel V op pag. 579).

Uit deze tabel blijkt, dat terwijl in Nederland het aantal vrouwen grooter is dan het aantal mannen, in Suriname juist het tegenovergestelde het geval is. Het nadeelig verschil is niet onbelangrijk. Om toch dezelfde verhouding als in Nederland te kunnen bereiken, had in de jaren 1896—1905 het aantal vrouwen in Suriname gemiddeld 5476 's jaars grooter moeten zijn en in het volgende 10-jarige tijdvak gemiddeld 8609, m.a.w. Suriname had, in vergelijking met Nederland, in de genoemde tijdvakken een jaarlijksch tekort van resp. 5476 en 8609 vrouwen of 13, 7 en 17 percent van het aantal, dat er wezen moest (naar de verhouding van Nederland).

Deze cijfers en ook die, welke in de tabel de verhouding tusschen de beide sexen in percenten aangeven, doen duidelijk zien, dat deze verhouding niet alleen ongunstig is, maar dat zij steeds slechter wordt en wel in belangrijke mate. In het 10-j. tijdvak 1906—15 is zij toch ruim 57 % hooger dan in de daaraan voorafgaande periode. (Zie Tabel VI op pag. 580).

TABEL V

INDEELING VAN DE BEVOLKING VAN SURINAME NAAR HET GESLACHT IN VERGELIJKING MET DIE IN NEDERLAND

Jaren (31 Dec.)	Mannen	Vrouwen	Totaal	Op 100 inw. komen voor				Als de verhouding van vrouwen tot mannen in Suriname even gunstig was als in Ned., dan zou het aantal vrouwen in Suriname hebben bedragen	Tekort aan vrouwen in vergelijking met Nederland.
				in Sur.		in Ned.			
				M.	V.	M.	V.		
1896	35170	31789	66959	52,5	47,5	49,5	50,5	35880	4091
97	35689	32078	67767	52,7	47,3	49,5	50,5	36410	4332
98	36362	32610	68972	52,7	47,3	49,5	50,5	37097	4487
99	37001	33247	70248	52,7	47,3	49,4	50,6	37900	4653
1900	38199	33945	72144	53,0	47,0	49,4	50,6	39127	5182
1	40178	34838	75016	53,5	46,5	49,5	50,5	40990	6152
2	41201	35597	76798	53,7	46,3	49,5	50,5	42033	6436
3	42017	36268	78285	53,7	46,3	49,5	50,5	42866	6598
4	42467	36719	79186	53,6	46,4	49,6	50,4	43152	6433
1905	42863	37161	80024	53,6	46,4	49,6	50,4	43554	6393
			Gemiddeld per jaar in 1896—1905						5476
1906	43583	37690	81273	53,6	46,4	49,6	50,4	44286	6596
7	45128	38975	84103	53,7	46,3	49,6	50,4	45856	6881
8	46607	40479	87086	53,5	46,5	49,6	50,4	47359	6880
9	48411	41495	89906	53,8	46,2	49,6	50,4	49192	7697
1910	49989	42153	92142	54,3	45,7	49,5	50,5	50999	8846
11	50453	42283	92736	54,4	45,6	49,5	50,5	51472	9189
12	52077	43022	95099	54,8	45,2	49,6	50,4	52917	9895
13	52840	43778	96618	54,7	45,3	49,6	50,4	53692	9914
14	54278	44684	98962	54,8	45,2	49,7	50,3	54933	10249
1915	54762	45483	100245	54,6	45,4	49,7	50,3	55423	9940
			Gemiddeld per jaar in 1906—1915						8609

In deze tabel vindt men de verhouding van de vrouwen tot die der mannen, beide in de z.g. „voortbrengingsklasse". Tot mijn leedwezen kon ik de benedenste leeftijdsgrens niet lager, bv. tot het 15e jaar, voor de vrouwen en

tot het 18e voor de mannen nemen, omdat in de mij ten dienste staande gegevens alle personen van 10—19 jaar in één groep vereenigd zijn.

Terwijl tabel V ons liet zien, dat het totaal aantal vrouwen in vergelijking met het totaal aantal mannen onvoldoende is, leeren wij uit tabel VI dat hetzelfde verschijnsel zich voordoet bij vergelijking van het aantal vrouwen in de voortbrengingsklasse met het aantal mannen in die klasse, alweder naar de verhouding van Nederland. Immers in Nederland kwamen er volgens de cijfers der laatste drie volkstellingen op iedere 100 mannen in deze klasse gemiddeld 73 vrouwen voor, terwijl dit cijfer voor Suriname in de jaren 1911—19 slechts gemiddeld 66 is geweest. Het ligt voor de hand om aan te nemen, dat het tekort aan vrouwen een nadeelingen invloed op het geboortecijfer uitoefend.

TABEL VI

Jaar (31 Dec.)	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen van 20 en meer jaren	Vrouwen van 20—49 j.	Vrouwen van 20—49 j. in percenten van		
	(zonder de personen van onbekenden leeftijd)					de totale bevolking	het totaal aantal vrouwen	de mannen van 20 en meer jaren
	NEDERLAND [1])							
1899	2520552	2583474	5104026	1381655	1003794	19,7	38,8	72,6
1909	2899081	2959010	5858091	1598341	1177098	20,9	39,8	73,6
1920	3410241	3455023	6865264	1934143	1416126	20,6	40,9	73,2
							Gemiddeld	73,1
	SURINAME							
1911	43066	38815	81881	28596	18283	22,3	47,1	63,9
12	43437	38219	81656	28502	18543	22,7	48,5	65,1
13	44993	39423	84416	28805	18391	21,8	46,6	63,8
14	45081	38607	83688	28038	18055	21,6	46,8	64,4
15	45654	40913	86567	27835	18736	21,6	45,8	67,3
16	46885	43368	90253	28334	19250	21,3	44,4	67,9
17	46865	42680	89545	28267	19520	21,8	45,7	69,1
18	47521	42954	90475	28362	19253	21,3	44,8	67,9
19	48050	43027	91077	28109	19272	21,2	44,8	68,5
1920. Over 1920 geen gegevens in het Kol. Verslag.								
							Gemiddeld	66,2

[1]) De cijfers van Nederland zijn die der volkstellingen.

Onderzoeken wij thans welke de oorzaken van dit tekort kunnen zijn.

TABEL VII

Jaren	Geboorte (levend) naar het geslacht in Suriname in vergelijking met Nederland				Totale sterfte naar het geslacht in Suriname	
	Geboren in Suriname		Aantal jongens op iedere 100 meisjes			
	Jongens	Meisjes	Sur.	Ned.	M.	Vr.
1896	1037	887	117	105	965	722
7	1052	904	116	105	935	741
8	991	957	104	106	984	713
9	1134	1117	102	105	854	634
1900	1034	973	106	106	914	707
1	1172	1178	100	105	881	719
2	1050	1049	100	106	1160	799
3	1305	1224	107	106	982	749
4	1206	1209	100	105	1048	755
1905	1221	1306	93	105	1094	799
Gemiddeld 1896—1905			104,5	105,4		
1906	1204	1204	100	104	1025	768
7	1177	1262	93	105	1157	854
8	1298	1268	102	106	1246	953
9	1425	1389	103	105	1195	880
1910	1384	1393	99	106	1097	890
11	1424	1296	110	105	1185	969
12	1390	1343	103	105	1367	1057
13	1423	1355	105	105	1200	979
14	1570	1427	110	106	940	792
1915	1518	1507	101	106	870	723
Gemiddeld 1906—1915			102,6	105,3		

In deze tabel zien wij dat het tekort aan vrouwen niet ontstaat door meer geboorten van jongens dan van meisjes. Ook in Suriname worden weliswaar, evenals overal elders, meer jongens dan meisjes geboren [1]), maar de verhouding tusschen de beide geslachten, over een reeks van jaren genomen, is in Suriname voor de meisjes niet ongun-

[1]) In Nederland worden regelmatig ongeveer 5 % meer jongens dan meisjes geboren. — Zie Prof. Verrijn Stuart, Statistiek dl. 1 blz. 11.

stiger dan bv. in Nederland. Zij bedroeg in de jaren 1896—1905 op elke 100 meisjes 104, 5 jongens tegenover 105,4 in Nederland in hetzelfde tienjarig tijdvak, en in de jaren 1906—15 op elke 100 meisjes 102,6 jongens tegenover 105,3 in Nederland.

Evenmin kan het tekort aan vrouwen zijn ontstaan door meer sterfte van vrouwen dan van mannen, aangezien ook in Suriname, gelijk bijna overal elders, het aantal overleden personen van het mannelijk geslacht steeds grooter is dan dat van het vrouwelijk geslacht (zie de laatste twee kolommen van tabel VII; vgl. ook het Annuaire International de Statistique-Mouvement de la Population (Europe en Amérique).

Het bedoelde tekort moet dus noodwendig zijn veroorzaakt door meerdere vestiging boven vertrek van mannen dan van vrouwen. En hierbij denken we dan in de eerste plaats aan de immigranten, die steeds in belangrijk grooter aantal van het mannelijk dan van het vrouwelijk geslacht worden aangevoerd.

Dat het tekort hoofdzakelijk aan de verhouding tusschen de beide sexen, waarin de aanvoer der immigranten gewoonlijk geschiedt, moet worden toegeschreven, wordt bevestigd door het feit dat tot 1875, het jaar van de opening der (thans weder gestaakte) Britsch-Indische immigratie, het aantal vrouwen dat der mannen steeds overtrof en dat eerst na laatstgenoemd jaar de vrouwen in de minderheid zijn geraakt.

Houdt men nu verder in het oog, dat (zie tabel I) de daling van het geboortecijfer juist valt in den tijd van de volle werking der immigratie, dan mag zeker worden aangenomen, dat die daling voor een zeer belangrijk deel door het besproken tekort wordt veroorzaakt.

Tot dezelfde conclusie komt men, wanner men het geboortecijfer bij de immigranten vergelijkt met dat bij de overige bevolking (creolen en anderen). Bij de immigranten is het doorgaans lager. Blijkens Bijlage B^2 van het Koloniaal Verslag van 1907 bedroeg de geboorte in het tijdvak 1896—1906 op iedere 1000 zielen bij de Br.-Indische immigranten en eveneens bij de Ned-Indische gemiddeld

28,6 en bij de overige bevolking gemiddeld 30,4 per 1000 zielen.

In het daaropvolgende 5-j. tijdvak, 1906—10, was de geboorte bij de „Creolen en anderen" 32,6, bij de Br,-Indiërs 28,6 en bij de Ned-Indiërs slechts 22,2 [1]).

De besproken ongunstige verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de immigranten kan nog worden geïllustreerd met de volgende cijfers.

Op 31 December 1921 waren er in de kolonie, onder contract en niet onder contract verbondenen tezamen, kinderen daaronder begrepen, 17104 Br.-Ind. mannen en 13426 Br.-Ind. vrouwen, dus 78 vrouwen op iedere 100 mannen, en 10776 Ned.-Ind. mannen en 7753 Ned.-Ind. vrouwen, dus 72 vrouwen op iedere 100 mannen.

Al deze cijfers geven een duidelijk beeld van het tekort aan vrouwen onder de immigrantenbevolking. En aangezien er zoo goed als geen vermenging plaats heeft van de immigranten met de overige bevolking, moet dit tekort van nadeeligen invloed op de totale geboorte der kolonie en dus ook op den natuurlijken aanwas der bevolking zijn.

Nog andere nadeelen heeft het tekort aan vrouwen onder de immigranten op zijn geweten. Moord en andere misdrijven onder de immigranten moeten vaak op rekening van dat tekort gesteld worden. Tegen de gewoonte onder deze lieden om jonge meisjes beneden den puberteitsleeftijd uit te huwen aan volwassen mannen en dezen door haar te doen volgen, zal het Bestuur van Suriname, evenals tot dusver, wel steeds machteloos blijven, zoolang het besproken tekort niet wordt aangevuld. — En zou de terugkeer van menig mannelijk immigrant naar het land van herkomst, met al de daaraan voor Suriname verbonden kosten en andere nadeelige gevolgen, niet achterwege zijn gebleven, indien de man in zijn nieuw vaderland een levensgezellin had kunnen vinden? Allemaal redenen om

[1]) Vgl. voor deze cijfers de gegevens, voorkomende op blz. 175 van het in 1914 verschenen rapport van de gedelegeerden der Br.-Indische Regeering Mac Neil en Chimman Lal, die in 1913 eene inspectiereis deden in de landen, welke immigranten uit Br.-Indië betrokken. Die gegevens zijn aan de genoemde gedelegeerden verstrekt door het Immigratiedepartement te Paramaribo.

de aanvulling van het tekort niet langer uit te stellen, maar voortaan te zorgen dat zich bij de transporten immigranten, die van Java worden aangevoerd, een belangrijk hooger percentage contractanten van het vrouwelijk geslacht bevindt dan totdusver het geval is geweest.

Niet alleen bij de immigranten is de verhouding tusschen mannen en vrouwen ongunstig; ook bij de overige niet-inheemsche bevolking is dat het geval. Op 31 Dec. 1922 waren er toch onder de Europeanen 918 mannen en 478 vrouwen en onder „Anderen" (Chineezen, enz.) 2234 mannen en 1793 vrouwen.

De ongunstige cijfers bij deze bevolkingsgroepen zijn waarschijnlijk niet van veel nadeel voor de algemeene geboorte, daar toch zoowel de Europeanen als de bedoelde „Anderen" zich met de inheemsche bevolking vermengen, (de Chineezen in den laatsten tijd minder dan vroeger) en het aantal vrouwen onder deze bevolking, in vergelijking met Nederland althans, ruim voldoende kan worden genoemd. Op 31 Dec. 1922 bevonden er zich namelijk onder de inboorlingen 26000 mannen en 29138 vrouwen, dus 112 vrouwen op iedere 1000 mannen, tegenover 101 vrouwen op iedere 100 mannen op 31 Dec. 1921 in Nederland.

b) Aantal levenloos geborenen. Als tweede oorzaak van een laag geboorteoverschot werd hiervoren genoemd een groot aantal levenloos geborenen.

Zien wij thans hoe het hiermede gesteld is in Suriname.

In de hierna genoemde perioden bedroeg het aantal levenloos aangegevenen op 1000 geborenen (levend en levenloos) in Nederland en in Suriname per jaar als in de volgende tabel vermeld.

TABEL VIII

Tijdvakken	Ned.	Sur.	Tijdvakken	Ned.	Sur.
1880—4. . .	49	65	1900—4. . .	41	74
1885—9. . .	48	67	1905—9. . .	39	86
1890—4. . .	46	71	1910—4. . .	38	81
1895—9. . .	44	71	1915—9. . .	37	64

Zooals uit deze tabel blijkt, is het aantal levenloos aangegevenen in Suriname, in vergelijking met dat in Neder-

land, *zeer groot* [1]. Van 1880 tot 1909 vertoont het eene belangrijke *stijging* van 65 tot 86, terwijl de cijfers van Nederland eene voortdurende *daling* aanwijzen.

Van 1905—9 tot 1915—9 zien wij eene belanrijke daling van 86 tot 64. Deze is waarschijnlijk voor een groot deel te danken aan den kosteloozen verloskundigen bijstand, die sedert 1909 van Gouvernementswege aan onvermogenden wordt verleend. Het cijfer 64 voor het tijdvak 1915—9 is echter nog veel te hoog.

Was het percentage levenloosgeborenen in Suriname even laag als in Nederland, dan zouden in het 25-j. tijdvak 1895—1919 in Suriname gespaard zijn gebleven 2421 kinderen of 97 per jaar, een zeer belangrijk getal voor een aan bevolking zoo arm land als Suriname.

Hoe de verhouding van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten bij de beide groepen immigranten en bij de overige bevolking afzonderlijk is, kan niet worden opgegeven, aangezien hieromtrent geen statistieken bestaan, wat met het oog op eventueele bestrijding van het euvel wel te betreuren is. Het verdient aanbeveling dergelijke statistieken voortaan te doen opmaken en in het Koloniaal Verslag opnemen. (Zie Tabel IX pag. 586).

Deze toont aan dat het aantal levenloos aangegevenen onder de onwettige geborenen grooter is dan onder de wettige. Dit verschijnsel, dat ook overal elders wordt waargenomen, wordt voor een groot deel toegeschreven aan het verschil der omstandigheden, waarin de moeders der onwettig en wettig geboren kinderen tijdens hare zwangerschap verkeeren.

Het valt niet te ontkennen, dat deze factor ook in Suriname zijn invloed doet gelden, daar in het algemeen de ongehuwde vrouw ook hier te lande in slechtere levensomstandigheden zal verkeeren dan de gehuwde. Waar echter

---

[1]) Misschien zijn de cijfers van Suriname in werkelijkheid nog hooger dan in de tabel vermeld. Want of zij, die op verafgelegen plaatsen wonen, zich altijd eene lange reis, vaak van drie en meer dagen, zullen getroosten alleen om bij het betrokken districtsbestuur aangifte te doen van de geboorte van een levenloos kind, is wel aan eenigen twijfel onderhevig. Vermoedelijk wordt menig doodgeboren kind begraven zonder dat de Overheid ooit iets te weten komt van de geboorte daarvan.

TABEL IX

	Geboorten							
	Wettige				Onwettige			
Jaren	Levend	Levenloos	Totaal	Levenloos geborenen in percenten van de totale geboorte	Levend	Levenloos	Totaal	Levenloos geborenen in percenten van de totale geboorte
1905	567	27	594		1960	191	2151	
6	527	28	555		1881	196	2077	
7	596	43	639		1843	186	2029	
8	606	38	644		1960	199	2159	
9	635	56	691		2179	231	2410	
Gem. 1905/9	*586*	*38*	*624*	*6,1*	*1965*	*201*	*2166*	*9,3*
1910	715	41	756		2062	203	2265	
11	672	46	718		2048	214	2262	
12	657	31	688		2076	210	2286	
13	753	28	781		2025	213	2238	
14	782	31	813		2215	208	2423	
Gem. 1910/4	*716*	*35*	*751*	*4,7*	*2085*	*210*	*2295*	*9,2*
1915	760	35	795		2265	192	2457	
16	767	31	798		2205	173	2378	
17	847	47	894		2114	151	2265	
18	839	31	870		2210	174	2384	
19	678	30	708		1915	145	2060	
Gem. 1915/9	*778*	*35*	*813*	*4,3*	*2142*	*167*	*2309*	*7,2*

het leven in concubinaat, en daarmede de onechte geboorte, in Suriname geen uitzondering is, maar veeleer *regel,* kan aan den ongehuwden staat als zoodanig hier niet die beteekenis worden toegekend, welke hij, vooral voor jonge, gevallen vrouwen, heeft in landen, waar de geboorte gewoonlijk aan den echtelijken staat verbonden is.

Van grooten invloed op het aantal levenloos geborenen is waarschijnlijk de omstandigheid dat een zeer groot aantal bevallingen plaats heeft zonder bijstand van een geneesheer of bevoegde vroedvrouw, terwijl vaak eerst in den uitersten nood de hulp van een geneeskundige wordt ingeroepen. Blijkens een indertijd door de Geneeskundige Commissie te Paramaribo ingesteld onderzoek werd bij

878 van de 1206 geboorten, die aldaar in 1905 plaats hadden, de bijstand van een bevoegden geneesheer of bevoegde vroedvrouw gemist, dus bij 72,8 %.

Na dien tijd is wel eenige verbetering ingetreden, maar de toestand laat nog veel te wenschen over, zooals wij hiervoren hebben gezien. De verbetering is, gelijk reeds werd opgemerkt, waarschijnlijk voor een groot deel te danken aan het verleenen van kosteloozen bijstand aan onvermogenden, waarvoor sedert het laatst van 1909 de noodige fondsen op de koloniale huishoudelijke begrooting worden toegestaan.

Te Paramaribo geschiedt dit door het toekennen van eene, voor den tegenwoordigen tijd te geringe, belooning van 5 gld. aan iedere bevoegde vroedvrouw, die bij een onvermogende eene bevalling heeft geleid.

In ieder der overzeesche districten, Nickerie, Coronie en Marowijne, is een, door het Gouvernement aangestelde en gesalarieerde vroedvrouw gevestigd. Maar zoodanige functionaris mist men in de overige districten, zelfs in de dichtst bevolkte.

Naar schrijver dezes van bevoegde zijde werd ingelicht, is de Javaansche vrouw afkeerig van de hulp van eene vrouw van anderen landaard. Misschien is dat ook het geval met de Br.-Indische vrouw. Het zal verstandig zijn hiermede rekening te houden en te trachten ook uit de immigrantenvrouwen bevoegde vroedvrouwen op te leiden.

Dat ook een krachtiger optreden dan tot dusver tegen de onbevoegde vroedvrouwen gewenscht is, zal zeker niet behoeven te worden betoogd. In elk geval behoort de geneeskundige dienst van iedere bevalling na te gaan of daarbij de hulp van een bevoegde dan wel van een onbevoegde werd verleend. Inzicht in den omvang van het kwaad zal prikkelen tot het nemen van de noodige maatregelen daartegen.

In de lagere bevolkingsklassen zullen zware arbeid tot aan de bevalling toe en geslachtsziekten wel oorzaak zijn van een deel der levenlooze geboorten. Ook in deze richting zal dus verbetering moeten worden gezocht. Vroeger bezat Paramaribo eene kraaminrichting, waarin onver-

mogende vrouwen reeds eenigen tijd vóór de bevalling kosteloos konden worden opgenomen en de voor haar zoo noodige rust genieten. In 1887 werd die inrichting opgeheven, zonder dat iets dergelijks er voor in de plaats kwam.

c) Als derde oorzaak van een laag geboorte-overschot werd genoemd: *Groote sterfte*.

Laten we thans nagaan hoe het hiermede staat in Suriname.

Tabel I doet zien dat de sterfte, die in de tijdvakken 1861—70 en 1871—80 nog onrustbarend hoog was, [1]) na 1880 belangrijk is afgenomen en wel van 39,9 op iedere 1000 inwoners in het tijdvak 1871—80 tot 26,9 en 25,3 in de beide daarop volgende 10-j. perioden, terwijl de tijdvakken 1901—10 en 1911—20 een gemiddeld sterftecijfer van 23,4 en 20,9 aanwezen.

Vergelijkt men de sterfte van Suriname met die van de in Tabel I genoemde landen van Europa, dan valt het niet te ontkennnen, dat Suriname in ongunstige conditie verkeert, al zijn er onder die landen eenige, wier sterftecijfers in de tijdvakken 1881—90 en 1891—1900 die van Suriname overtreffen.

Ook in Tabel III, waarin geboorte en sterfte van de meeste landen van tropisch Amerika zijn opgenomen, behoort Suriname niet tot de landen met een geringe sterfte. Maar gelijk we reeds zooeven gezien hebben, blijkt ook uit deze tabel dat het sterftecijfer van Suriname zich in voortdurend dalende richting beweegt. Van 33,1 per 1000 inwoners in het tijdvak 1876—1885 kwam het in de drie volgende 10-j. perioden op 28,1, 29,9, en 22,7.

Maar noch het laatstgenoemde sterftecijfer van 22,7 voor het tijdvak 1906—15, noch dat van 20,9 voor de jaren 1911—20 kunnen voldoend bevredigende sterftecijfers worden genoemd. In Nederland o.a. bedroeg de sterfte in het tijdvak 1911—20 13,3 [2]) per 1000 inwoners.

---

[1]) Het hoogst was de sterfte in de tijdvakken 1865—9 en 1870—4 met resp. 42,7 en 47,9 sterfgevallen per 1000 inwoners.

[2]) Dit cijfer is zeer ten ongunste beinvloed door de groote sterfte aan griep in 1918, toen de totale sterfte in Nederland 17,2 per 1000 inwoners bedroeg. In 1921 was zij niet meer dan 11, 1.

Dat ook Suriname betrekkelijk lage sterftecijfers kan hebben, bewijzen de in Tabel II genoemde cijfers uit den tijd van het bestuur van Gouverneur Van Asbeck, toen in 1914—16 de sterfte slechts 17, 7, 15,9 en 16,4 bedroeg.

Hoe is de sterfte bij de immigranten in vergelijking met die bij de overige bevolking?

Volgens de statistiek, opgenomen in Bijlage B[2] van het Koloniaal Verslag van 1907, bedroeg in het tijdvak 1896—1905 de sterfte bij de Br.-Indiërs 16,8 op de 1000 zielen, bij de Neerl-Indiërs 19,6 en bij de overige bevolking 25,8. De sterfte bij de immigranten is voor dien tijd zeer bevredigend, die bij de Br.-Indiërs zelfs laag te noemen. In Nederland bedroeg de sterfte in het genoemde tijdvak 16,63, wat voor dien tijd een zeer gering sterftecijfer was [1]).

Evenals in Suriname doet zich ook in Br.-Guyana het verschijnsel voor dat de sterfte onder de immigranten (aldaar enkel Br.-Indiërs) kleiner is dan onder de inlandsche bevolking. In het in 1906 in Br.-Guyana verschenen rapport van de door den toenmaligen Gouverneur dier kolonie benoemde commissie om een onderzoek in te stellen naar de algemeene sterfte en in het bijzonder naar de kindersterfte daar te lande, de „Mortality-Commission", zooals zij daar werd genoemd, werd voor de sterfte onder Br.-Indiërs in het tijdvak 1895—1904 26,2 en voor die onder „Blacks" 38,3 vermeld.

Waarom de sterfte onder de immigranten zooveel lager is dan onder de creolen, is niet met juistheid te zeggen. Verscheidene omstandigheden zullen wel daartoe samenwerken. In de eerste plaats dient er op gelet te worden dat de immigrantenbevolking door aanvoer geregeld wordt versterkt met betrekkelijk jonge, krachtige menschen, die vóór hunne komst in Suriname geneeskundig onderzocht en tot den arbeid geschikt bevonden werden, zoodat hun

---

[1]) In zijn aangehaald artikel in De Economist van April 1904 deelt Dr. Verrijn Stuart mede, dat kort tevoren door Prof. Fahlbeck 15 % de absolute benedengrens voor de sterfte werd genoemd, waaraan hij (Dr. V. St.) echter toevoegde: „eene bewering trouwens, die, naar men verwachten mag, de Nederlandsche ervaring eerlang zal logenstraffen." Dit is inderdaad geschied, want de sterfte in Nederland is, zooals we gezien hebben, gedaald tot 11,1 in 1921.

sterftekans dooreengenomen wel niet groot is. Daarbij komt dat velen der invalide immigranten geregeld naar hun geboorteland worden teruggezonden. Er heeft dus voortdurend zekere selectie plaats.

Voorts verdient vermelding dat, terwijl vele inlanders een groot deel van het jaar in de ongezonde goud- en balatabosschen doorbrengen, de immigrant daar als arbeider niet mag worden gebezigd en er dan ook nooit komt.

Een gunstige factor voor de immigranten is ook het feit dat het gezinsleven onder hen, vooral onder de Br.-Indiërs, beter ontwikkeld is dan onder de inlandsche bevolking, onder wie het maar al te vaak voorkomt, dat de vrouw verlaten en op haar alleen de zorg voor de kinderen afgeschoven wordt, terwijl zeer dikwijls de vader het niet eens laat komen tot vorming van een gezin met de moeder van zijn kind.

Eindelijk zij nog vermeld dat een belangrijk deel der immigranten op de plantages woont, waar zij ten opzíchte van huisvesting, geneeskundige behandeling en verpleging enz. in voordeeliger omstandigheden verkeeren dan de creolen, die voor het leeuwendeel gevestigd zijn te Paramaribo, waar er voor allen geen brood te verdienen is en waar de woningtoestanden nog veel te wenschen overlaten.

Gaan wij thans na hoe het staat met de *kindersterfte* speciaal met de sterfte van kinderen beneden 1 jaar, waarvan, zooals wij gezien hebben, Prof, Saltet en Mr. Falkenburg verklaard hebben, dat zij te allen tijde en in elk land een zeer belangrijken factor van de algemeene sterfte heeft uitgemaakt. (Zie Tabel X op pag. 591).

De cijfers in deze tabel, met uitzondering van die, betreffende Suriname, zijn overgenomen uit Prof. Saltets Gezondheidsleer, blz. 46, die ze zelf ontleende aan de publicaties van het Bureau van Statistiek van Amsterdam. Het cijfer van Suriname is in beide tijdvakken lager dan het gemiddelde van de overige in de tabel genoemde landen, al is het verschil niet groot. In het tijdvak 1901—1905 is het gelijk aan dat van Nederland, in het tijdvak 1906—10 hooger.

TABEL X

STERFTE DER ZUIGELINGEN (BUREAU VAN STATISTIEK VAN AMSTERDAM)

Volgnummer	LANDEN	Levend geboren per 1000 inwoners per jaar		Van 100 levend geborenen stierven p. j. in het 1e levensj.	
		1901—1905	1906—1910	1901—1905	1906—1910
1	Oostenrijk	35.7	33.7	21.6	20.2
2	Beieren	35.9	33.1	24.0	21.7
3	Italië	32.6	32.7	16.7	15.2
4	Japan	31.7	32.6	15.2	15.9
5	Pruisen	34.8	32.3	19.0	16.8
6	Saksen	34.6	29.7	24.6	19.8
7	*Nederland*	*31.5*	*29.6*	*13.6*	*11.4*
8	Denemarken . . .	29.0	28.2	11.9	10.8
9	Schotland	29.1	27.6	12.0	11.2
10	Noorwegen	28.6	26.4	8.1	7.0
11	Engeland en Wales .	28.1	26.3	13.8	11.7
12	Zwitserland	27.8	26.0	13.4	11.5
13	Zweden	26.1	25.4	9.1	7.8
14	België	27.7	24.7	14.8	14.1
15	Ierland	23.2	23.4	9.8	9.4
16	Frankrijk	21.2	19.9	13.9	12.6
	Gem. van 1—16 . .	*29.8*	*28.2*	*14.5*	*13.6*
	Suriname	*30.9*	*30.1*	*13.6*	*13.0*

Zetten wij de vergelijking tusschen Nederland en Suriname voort, dan vinden wij voor de sterfte in het eerste levensjaar per 1000 levend geborenen in de hierna genoemde tijdvakken de volgende uitkomsten.

TABEL XI.

Tijdvakken	Ned.	Sur.	Tijdvakken	Ned.	Sur.
1880—4. . .	191	169	1900—4. . .	141	136
1885—9. . .	174	144	1905—9. . .	119	130
1890—4. . .	166	147	1910—4. . .	104	132
1895—9. . .	152	145	1915—9. . .	87	98

Deze tabel is zeer leerzaam. Zij doet ons zien wat goede verzorging der zuigelingen vermag. Nederland behoort ongetwijfeld tot de landen, waarop Prof. Verrijn Stuart in zijn aangehaald, in 1910 uitgegeven standaardwerk over de statistiek doelde, toen hij schreef dat de strijd tegen de

zuigelingensterfte in den jongsten tijd allerwege met kracht werd aangebonden. Met welk schitterend resultaat dit in Nederland geschiedde, blijkt, behalve uit de hiervoren overgenomen cijfers van Prof Verrijn Stuart, ook uit die, vermeld in tabel XI. Van gemiddeld 191 per 1000 levend geborenen per jaar in het tijdvak 1880—4, daalde de zuigelingensterfte in Nederland tot gemiddeld 87 in het tijdvak 1915—19, dus met ruim 54 %; d.w.z. dat van iedere honderd 0—1 jarigen, die in het eerstgenoemde tijdvak overleden, thans 54 worden bespaard.

In Suriname is de „onopzettelijke kinderdooding" ook wel afgenomen, maar niet in dezelfde mate als in Nederland. Van 169 per jaar per 1000 levend geborenen in het tijdvak 1880—4 daalde de zuigelingensterfte in Suriname tot 98 in het tijdvak 1915—19, dus met 42 %. Het groote verschil tusschen de daling inNederland en in Suriname heeft dan ook tot gevolg gehad dat, terwijl de zuigelingensterfte in Suriname tot 1904 steeds lager, in sommige tijdvakken zelfs belangrijk lager was dan in Nederland, sedert dat jaar de rollen verwisseld zijn en Nederland thans een veel lager sterftecijfer voor de zuigelingen kan aanwijzen dan Suriname.

In het hiervoren genoemde rapport van de Mortality-commission van Br.-Guyana vindt men de volgende statistiek van de sterfte in het eerste levensjaar op iedere 1000 levendgeborenen in het tijdvak 1900—4.

Suriname	135	Britsch-Guyana	185
Britsch-Honduras	139	Nevis	197
Ceylon	154	Mauritius	238
Trinidad	162	St. Kitts	247
Jamaica	171	Straits Settlements	257
Porto Rico	185	Barbados	282

In het tijdvak 1900—4 was de sterfte van de 0—1 jarigen in Suriname dus kleiner dan in de andere in de lijst genoemde landen.

Hoewel de zuigelingensterfte in Suriname dus niet bepaald ongunstig kan worden genoemd, hebben wij aan de cijfers van Nederland kunnen zien welke verbeteringen

goede verzorging vermag aan te brengen. Trouwens in Suriname zelf heeft men dergelijke ervaring reeds opgedaan. Hiervoren werd er immers op gewezen, dat tegenover de betrekkelijk hooge cijfers van de jaren 1911—13 nl. 140, 154 en 150, de mooie cijfers, nl. 109, 80 en 78, staan van de drie daarop volgende jaren, toen onder het bestuur van Gouverneur Van Asbeck meer aandacht aan de volksgezondheid werd geschonken.

TABEL XII

Sterfte in het 1e levensjaar						
	Wettige			Onwettige		
Jaren	Levend geborenen	Overl. in het 1e levensj.		Levend geborenen	Overl. in het 1e levensj.	
		Absolute cijfers	in Percenten v.d. levendgeb.		Absolute cijfers	in Percenten v.d. levendgeb.
1905	567	58		1960	305	
6	527	53		1881	264	
7	596	67		1843	231	
8	606	75		1960	297	
9	635	62		2179	274	
Gem. 1905/9	*586*	*63*	*10,8*	*1965*	*274*	*13,9*
1910	715	74		2062	293	
11	672	83		2048	314	
12	657	81		2076	339	
13	753	73		2025	339	
14	782	55		2215	281	
Gem. 1910/4	*676*	*73*	*10,8*	*2085*	*313*	*15,0*
1915	760	44		2265	197	
16	767	39		2205	196	
17	847	71		2114	234	
18	839	55		2210	256	
19	678	51		1915	220	
Gem. 1915/9	*778*	*52*	*6,7*	*2142*	*221*	*10,3*

Gelijk we reeds bij de levenloos geborenen in Tabel IX gezien hebben, blijkt thans ook uit Tabel XII ten aanzien van de overledenen in het eerste levensjaar, dat de kinderen uit onechten staat geboren, in ongunstiger levensomstandigheden verkeeren dan zij, die uit huwelijk zijn voortgekomen.

We zien dat in het 5-j. tijdvak 1905—9 per jaar gemiddeld 10,8 % van de wettig geborenen in het eerste levensjaar overleden tegenover 13,9 % bij de buiten echt geborenen. Voor het tijdvak 1910—4 zijn de cijfers resp. 10,8 en 15,0 % en voor het tijdvak 1915—9 resp, 6,7 en 10,3 %. De zuigelingensterfte is dus bij de buiten echt geborenen ongeveer anderhalfmaal zoo groot als bij de wettig geborenen.

Het vorenstaande samenvattende, verkrijgt men:

A. wat de geboorte betreft:

1. dat de verhouding van de totale geboorte tot het totale zielental onvoldoende is te noemen; dat de geboorte bij de immigranten kleiner is dan bij de overige bevolking en dat zij bij de Javanen zeer gering is;

2. dat de onvoldoende geboorte behalve aan late huwelijken, ziekten, preventieve en abortus bevorderende middelen, welker invloed echter onbekend is, vermoedelijk voor een belangrijk deel moet worden toegeschreven: bij de Creolen aan het verblijf van een belangrijk aantal mannen gedurende het grootste deel van het jaar in de goud- en balatabosschen, en bij de immigranten aan een tekort aan vrouwen.

B. wat aangaat het aantal levenloosgeborenen;

dat het staat vast dat dit zeer groot is en tot 1909 in plaats van af te nemen, voortdurend steeg; dat na 1909 weliswaar eene daling is ingetreden, maar dat het aantal levenloos aangegevenen nog onrustbarend groot is.

C. Ten aanzien van de *Algemeene sterfte*:

dat deze nog veel te hoog is, al is zij dan ook lager dan in Br.-Guyana en in eenige andere West-Indische koloniën.

Volksziekten als malaria en hare gevolgen, filaria (vooral te Paramaribo), anchylostomiasis (mijnwormziekte) geeselen de bevolking en verminderen hare werkkracht en haar weerstandsvermogen [1]). Longtuberculose en andere ziekten der ademhalingsorganen, dysenterie en andere

[1]) In Bijlage H^4. van het Kol. Verslag van 1922 (over 1921) lezen we dat van de personen die in 1921 door de toen in Suriname werkende afdeeling van de Rockefeller Foundation onderzocht waren, van de Blanken 36,8 % van de Gelen 78,9 %, van de Zwarten 83,8 % van de Br.-Indiërs 91,4 % en van de Javanen 95,8 % te lijdende waren aan de mijnwormziekte.

ziekten der spijsverteringsorganen, nierziekten enz. maken betrekkelijk veel slachtoffers. Bestrijding van deze ziekten zal zeker het sterftecijfer doen dalen. De drinkwatervoorziening laat overal te wenschen over[1]) en de woningtoestanden voor de lagere bevolking te Paramaribo eveneens.

D. wat betreft de *sterfte in het eerste levensjaar*:

dat deze tot 1900—4 in Suriname lager was dan in Nederland en ook lager dan in Br.-Guyana, Trinidad en Jamaica met ongeveer dezelfde samenstelling der bevolking, wat de rassen betreft; dat na dien tijd Nederland door goede verzorging der zuigelingen een grooten voorsprong op Suriname heeft verkregen.

Gelijk overal elders is zeer waarschijnlijk ook in Suriname de sterfte der zuigelingen voor een groot deel toe te schrijven aan ziekten der spijsverteringsorganen, gevolg voornamelijk van verkeerde voeding. In zijn aangehaald werk „Beschouwingen over de Oorzaken der groote Kindersterfte" deelt Jonkers mede, dat volgens Prof. Heubner ⅘ van de sterfte in het eerste jaar van 's menschen bestaan veroorzaakt wordt door ziekten van het maagdarmkanaal. Verder wijst Jonkers er op, dat de *natuurlijke* voeding voor den zuigeling is die aan de borst der moeder of eener min. „Eene eeuwenoude ervaring heeft ons geleerd, „dat deze den meesten waarborg biedt tegen het optreden „van voedingsstoornissen, en verder dat de stoornissen, „die hierbij eventueel mochten optreden, van minder „ernstigen aard en gemakkelijker voor genezing vatbaar „zijn dan die bij andere voedingswijzen kunnen ont- „staan." Het aantal sterfgevallen is dan ook bij de „borstkinderen" steeds veel kleiner dan bij de „fleschkinderen".

Hoewel nu de inlandsche vrouw hare kinderen gemeenlijk niet zóó lang zoogt als b.v. de Javaansche en de Br.-Indische, is zij over het algemeen niet afkeerig van het zoogen. Maar zij heeft evenals de Javaansche, daarnevens de verkeerde gewoonte om de kinderen vol te stoppen met pap en allerlei andere voedingsmiddelen, die de zuigeling niet goed verteren kan, — en nog wel in zeer groote

[1]) Een uitzondering maakt de Amerik. bauxiet-onderneming Moengo, waar een drinkwaterleiding is aangelegd.

hoeveelheden, terwijl daarmede reeds zeer vroeg wordt begonnen, soms zelfs onmiddellijk na de geboorte.

Dit euvel is hier, gelijk elders, zeer moeielijk te bestrijden. Over het algemeen gelooft de onontwikkelde inlandsche vrouw niet dat de moedermelk in den regel eene voldoende voeding voor het kind is, althans in den eersten tijd na de geboorte, en de beste raadgevingen tegen het toedienen van pap en dergelijken worden in den wind geslagen, als grootmoeder of eene andere betweterige oude vrouw maar zegt dat zij zelve en de moeder van het kind en zooveel anderen toch ook met pap zijn grootgebracht en er uitstekend bij gedijden. Dergelijke verschijnselen zijn niet specifiek Surinaamsch; ze komen ook overal elders voor bij de minonwikkelde bevolkingsgroepen. Men zie o.a. Jonkers blz. 66.

Natuurlijk moet er naar gestreefd worden om dit kwaad, ondanks dergelijke tegenwerkingen, zooveel mogelijk tegen te gaan. Voorlichting van vroedvrouwen en verpleegsters, maar vooral van geneesheeren zal zeker hier goede vruchten afwerpen.

Door verbetering van de kindervoeding zal niet alleen de sterfte aan voedingsstoornissen in hare verschillende schakeeringen afnemen, maar ook die aan andere oorzaken zal tevens verminderen. In het algemeen zal toch door doelmatige voeding het weerstandsvermogen van het kind toenemen en het zal daardoor beter in staat zijn het hoofd te bieden aan schadelijke invloeden, die zijne gezondheid bedreigen.

Meermalen heb ik Europeanen, die korter of langer in Suriname gewoond hebben, hooren getuigen: Suriname is een heerlijk land voor kleine kinderen. Dit wordt ook door medici erkend. Er is dus alle reden om te verwachten, dat bij goede verzorging de zuigelingensterfte in Suriname niet grooter zal zijn dan in eenig land van Europa. Slechts enkele van deze landen (Nederland, Noorwegen, Zweden, Ierland en IJsland) hebben trouwens thans een geringer zuigelingensterfte dan Suriname [1]).

[1]) Vgl. Annuaire International de Statistique. — Mouvement de la Population (Europe), blz. 158 en vlg.

Van Suriname wordt getuigd dat het groote rijkdommen heeft in zijn vruchtbaren bodem, zijn vele goede waterwegen en zijn gezond klimaat. Maar zijn kostbaarste schat bezit het aan bevolking zoo doodarme land ongetwijfeld in zijn gering menschenmateriaal. Het Surinaamsch Bestuur overwege dan ook voortdurend met pijnlijke nauwgezetheid hoe het dien schat bewaren en hem vermeerderen kan. O.m. binde het krachtig den strijd aan tegen de „onopzettelijke kinderdooding". Het beschouwe ieder pasgeborene als aan het Land toe te behooren en wake angstvallig dat het althans door zijn eerste levensjaar, d.i. zijn kritiekste levensperiode, behouden heenkomt. Ook het leven der ouderen worde voortdurend met de noodige zorgen omringd.

Bevordering van den echtelijken staat zal bij de bestrijding der kindersterfte ook een strijdmiddel moeten zijn, want zooals wij gezien hebben, zijn niet alleen de levenloos aangegevenen, maar ook de in het eerste levensjaar overledenen bij de buiten echt geborenen grooter in aantal dan bij de wettig geborenen.

Ook de welvaart der ingezetenen in het algemeen dient in het belang van den natuurlijken aanwas der bevolking krachtig te worden bevorderd. Immers overal waar onderzoekingen daaromtrent gedaan zijn, is steeds aan het licht getreden dat de sterfte onder de mindergegoeden grooter is dan onder de meer welvarenden.

En hiermede ben ik aan het einde van mijne beschouwingen. In het belang van de bestrijding der kindersterfte wensch ik nog de aandacht te vestigen op het volgende citaat uit R.K. Rombouts' Beschouwingen over het Geboorte- en Kindersterftecijfer van Nederland gedurende het tijdvak 1875—1899 (Academisch proefschrift) blz. 3 en 4:

„Terecht zeide Dr. Zeeman in zijn voordracht „Comment l'état de la santé publique peut-il être mesuré?" „gehouden tijdens het internationaal Congres voor Ge„neeskunde te Amsterdam in September 1879, waar hij „sprak over de kindersterfte:

„„Cette mortalité a une valeur hygiënique de la plus

„„haute importance parce qu'elle dépend plus que tout „„autre genre de mort des fautes hygiëniques, évitables, „„publiques et privées''.

„Ook Dr Pfeiffer teekent zeer juist de groote waarde, „die toegekend moet worden aan eene verkleining van het „kindersterftecijfer, waar hij zegt:

„„Für alle Bestrebungen auf Herabsetzung der Kinder- „„sterblichkeit ist die Thatsache maaszgebend, dasz auch „„die Mortalität der späteren Alterklassen *von dem jewei- „„ligen Körperzustand der kleinen Kinder* abhängig ist, „„dasz aus der körperlichen Gesundheit der Säuglinge die „„Kräftigkeit und Intelligenz der ganzen Generation „„sich heraus entwickelt''.

„Dus niet alleen, dat de hygiënische toestand eener be- „paalde bevolking invloed uitoefent op de grootte der „kindersterfte, doch de kindersterfte van heden oefent „invloed uit op den toestand der bevolking van jaren la- „ter, want hoe minder kindersterfte, des te beter is de ge- „zondheidstoestand *nu* onder de kinderen en des te krach- „tiger jongelingschap in de toekomst''.

Ter vergelijking voeg ik nog hierbij eene tabel, bevattende voor Nederland, Suriname en Br.-Guyana in de jaren 1906—20 de geboorte en sterfte op iedere 1000 inwoners, de sterfte beneden 1 jaar op iedere 1000 levendgeborenen en de levenloos aangegevenen op iedere 1000 geboorten (levend en levenloos). De cijfers van Br.-Guyana wijzen de levenloos aangegevenen aan op iedere 1000 levend geborenen. (Zie Tabel XIII op pag. 599.)

Uit het vorenstaande is hier en daar reeds gebleken, dat ik bij het bewerken van mijne bouwstoffen gestuit ben op groote leemten in de Surinaamsche statistieken. Het Surinaamsch Bestuur zal goed doen, als het meer gedetailleerde statistieken betreffende de bevolking in het Koloniaal Verslag doet opnemen, want voor eene goede bevordering van den natuurlijken aanwas der bevolking is een helder inzicht in de demographische verschijnselen van het land onmisbaar. Ook over heerschende *ziekten* behooren statistieken te worden verzameld. Uit de betrekkelijk lage cijfers voor de sterfte aan anchylostomiasis zoude

TABEL XIII

	Levend geborenen op 1000 inwoners			Sterfte op 1000 inwoners			Overleden beneden 1 jaar op 1000 levendgeborenen			Levenloos aangegevenen op 1000 geboorten [1]		
Jaar	Ned.	Sur.	Br. Guy.	Ned.	Sur.	Br. Guy.	Ned.	Sur.	Br. Guy.	Ned.	Sur.	Br. Guy
1906	30.4	28.8	32.9	14.8	22.2	28.6	127	129	202	40	85	97
7	30.0	29.4	28.3	14.6	24.3	36.9	112	122	256	40	85	94
8	29.7	29.9	27.3	15.0	25.6	30.8	125	142	198	39	85	102
9	29.1	31.7	29.3	13.7	23.4	30.0	99	124	209	40	92	114
1910	28.6	30.5	27.5	13.6	21.8	34.4	108	132	235	39	79	98
11	27.9	29.4	28.8	14.5	23.3	31.7	137	140	229	38	87	103
12	28.1	29.1	33.1	12.3	25.8	29.2	87	154	190	38	81	87
13	28.3	28.9	34.6	12.4	22.7	24.2	91	150	179	37	79	84
14	28.3	30.6	34.4	12.4	17.7	24.5	95	109	170	38	74	88
1915	26.3	30.3	31.3	12.5	15.9	27.7	87	80	184	38	70	86
16	26.6	29.3	26.5	13.0	16.4	27.1	85	78	190	38	64	85
17	26.2	28.5	28.4	13.2	18.1	30.4	87	103	199	38	60	85
18	25.0	28.5	25.1	17.2	23.6	40.6	93	116	223	38	63	96
19	24.4	23.8	26.0	13.3	26.5	40.4	84	105	185	35	63	83
1920	28.3	28.9	31.9	12.0	18.7	25.6	73	97	148	37	63	81

men b.v. niet kunnen afleiden dat de overgroote meerderheid der bevolking aan deze ziekte lijdt. Het cijfer der doodsoorzaken is dus niet voldoende om een duidelijk beeld van den omvang van heerschende ziekten te verkrijgen [2]).

De detailleering der statistieken behoort zoodanig te zijn, dat men een goed beeld van den waren toestand krijgt niet alleen bij de bevolking als geheel, maar ook bij de verschillende hoofdgroepen daarvan, de Javanen, de Britsch-Indiërs en de Overigen.

We zagen bv. dat het aantal levendgeborenen bij de

[1]) Voor Britsch. Guyana op 1000 levend geb.

[2]) Nadat het bovenstaande reeds geschreven was, vernam ik dat in het Militair Hospitaal te Paramaribo een „behoorlijke" statistiek wordt gehouden van de ziekten, welke daar behandeld worden. Dit is zeer te waardeeren maar hiermede kan men niet volstaan, want zulk eene statistiek is niet voldoende om een juist beeld te krijgen van de uitgebreidheid van bepaalde ziekten onder de geheele bevolking. Men denke aan het resultaat van het onderzoek van de Rockefeller Foundation, waardoor aan het licht werd gebracht dat de overgroote meerderheid der bevolking aan de mijnwormziekte lijdt.

Javanen in het tijdperk 1906—10 slechts 22,2 op iedere duizend van hun zielental bedroeg, tegenover 28,6 bij de Br.-Indiërs en 32, 6 bij de overige bevolking. Indien nu de beschikbare statistieken het toelieten, zou het van belang wezen om na te gaan waaraan dit geringe aantal levend geborenen bij de Javanen is toe te schrijven. De beschikbare cijfers wettigen niet de onderstelling dat het enkel door een tekort aan vrouwen werd veroorzaakt.

Er zijn er, die beweren dat de Javaansche vrouwen van het gehalte, dat naar Suriname emigreert, meestal geen kinderen *willen* hebben en dat zij ook volkomen op de hoogte zijn van allerlei middelen (niet enkel van die der Westerlingen) om het krijgen van kinderen te voorkomen. In verband hiermede zou het van belang zijn te weten of het aantal levenloos aangegevenen en ook het aantal overledenen in het eerste levensjaar onder de Javanen buitengewoon hoog zijn, maar met de beschikbare statistieken is dit niet uit te maken.

Indien zoude blijken, dat het aantal levenloos aangegevenen en het aantal overledenen in het eerste levensjaar bij de Javanen belangrijk hooger zijn dan bij de andere bevolkingsgroepen, dan zoude deze omstandigheid, naast de neiging tot kinderloosheid moeten leiden tot het vermoeden, hetwelk ook ten aanzien van menige groote stad in Europa wordt gekoesterd, nl. dat men hier te doen zoude hebben met „le crime''.

En zoo is er nog meer, waarover goede statistieken licht behooren te ontsteken.

Paramaribo Aug/Oct. 1923.

Naschrift

Naar aanleiding van eene mij gemaakte opmerking over bovenstaande beschouwingen verklaar ik uitdrukkelijk dat het *niet* mijne bedoeling is dat het bevorderen van de natuurlijke toeneming der bevolking de immigratie zoude kunnen vervangen. Deze dient bij voortduring te worden bevorderd en zelfs nog krachtiger dan tot dusver, maar daarnaast worde voortaan meer aandacht geschonken aan den natuurlijken aanwas der bevolking.

EEN MIDDEL OM SURINAME UIT HET MOERAS TE HELPEN

DOOR

F. H. UMBGROVE

Luitenant Kolonel der Artillerie b. d.

Men kan bijna geen nummer van het Koloniaal Weekblad, orgaan der Vereeniging Oost en West, in handen nemen of men wordt getroffen door de klaagliederen onder de rubriek Suriname over den droevigen economischen toestand der kolonie. Tal van plantages hebben de cultuur moeten opgeven, terwijl een heele reeks van andere denzelfden weg zullen opgaan, zoo er niet zeer spoedig verbetering in den toestand komt. Behalve dat de val een gevolg is van den economischen toestand in de geheele wereld, waardoor koffie en cacao niet met winst waren te verkoopen, is die ongunstige toestand natuurlijk ook een gevolg van de lasten die op de plantages drukken, welker bezitters verarmd zijn en de middelen missen om hunne bedrijven economischer in te richten of andere meer voordeel opleverende cultures aan te vatten.

Hoewel de stijging der prijzen van de stapelproducten koffie en suiker in de laatste maanden vermoedelijk wel eenige verlichting voor sommige plantages zal brengen, ziet men toch om naar andere middelen die een blijvende verbetering in den moeielijken toestand brengen. De deskundigen zien in het opnieuw aanvatten van de bacovencultuur een machtig middel om de kolonie weer in welvaart te doen toenemen. Daarover schijnt men het over 't algemeen wel eens te zijn.

Ook voor het kleine landbouwbedrijf en het bevolkingsvraagstuk zou dit een zaak van belang zijn, die de blijvende vestiging van Javanen in de kolonie zal in de hand werken.

De landbouw-leeraar in Suriname J. A. Liems, schreef in den West-Indischen Gids van April 1923 een artikel „Het klein-landbouwbedrijf en de vruchtencultuur in Suriname". Doch er is geld noodig, niet alleen voor voorschotten aan den landbouw om de cultuur van bananen weer aan te vatten, maar ook om contracten te sluiten met de een of andere maatschappij, die met hare voor vruchtenvervoer ingerichte schepen, van koelinrichtingen voorzien, het fruit naar Europa of Noord-Amerika laat vervoeren. Een zoodanige maatschappij zou moeten worden gewaarborgd, dat haar schepen voldoende lading bacoven vinden of zoolang dat niet het geval kan zijn, schadevergoeding moeten ontvangen voor het te weinig aan lading; dus de planters moeten kunnen rekenen op een geregelde komst der schepen en de schepen op voldoende lading of vergoeding der onkosten bij te geringe lading. Wie moet dit geld nu verschaffen, de Staat of het particulier kapitaal?

Zeer zeker rust op den Staat de verplichting om in een vruchtbare kolonie die in verval raakte, bewoond door een aan het moederland gehechte bevolking, zooveel mogelijk voorwaarden te scheppen, waardoor de kolonie weer tot bloei kan geraken, de verplichting ook om de bevolkings-toeneming te bevorderen; maar de Staat kan niet alles doen; ook dient een gedeelte aan het particulier initiatief te worden overgelaten, m. a. w. het particulier kapitaal dient weder voor Suriname belangstelling te gaan voelen. De Staat en het particulier kapitaal dienen dus samen te werken. Niemand zal ontkennen, dat het koloniaal bestuur, zoowel als de regeering in het moederland op 't oogenblik pogingen doen om den ondernemingsgeest van het kapitaal naar Suriname te leiden; men lette slechts op de onderhandelingen met de United Fruit Company betreffende de bacovencultuur.

Het is mogelijk, dat een machtig lichaam als de United Fruit Company de planters met voorschotten zal steunen of zelf in het groot de bananen-cultuur in Suriname zal aanvatten, maar het is twijfelachtig of zij alle kosten en het risico alleen zal dragen. Zal de Staat ook niet een deel van het risico moeten dragen?

Hij zal huiverig zijn om, na de vroegere teleurstelling door de panamaziekte, thans opnieuw millioenen guldens te gaan beschikbaar stellen als steun voor de bacoven-cultuur; juist omdat de United Fruit Company volgens de berichten thans weer aandringt op uitsluitende of hoofdzakelijke cultuur der Gros-Michel-variëteit — de meest gezochte banaan in Amerika — waarvan de invoering destijds door de panama-ziekte is mislukt.

De landbouw in Suriname zal nooit kunnen opbloeien, wanneer niet de voortbrengselen van den bodem kunnen mededingen met die van Oost-Indië. Terwijl in Oost-Indië al lang weer een belangrijke afslag van de verhoogde loonen heeft plaats gehad, schijnt men ten aanzien van de West bij lagere marktprijzen dan vóór den oorlog blijkbaar nog te denken, dat met 30 % hooger loon nog loonend is te werken.

Men moet geen vergelijkingen maken met Deli. Deli-tabak is noodig en vrij van mededinging, al kosten de koelies daar nog zoo veel, maar aan koffie, cacao of suiker bepaaldelijk uit Suriname is geen behoefte. Daarom moge het voor de Regeering een ernstig punt van overweging uitmaken om de lasten der ondernemers ten behoeve van het immigratie-fonds te verminderen. Het is een landsbelang om de kolonie te bevolken, en de kosten van immigratie behoorden eigenlijk geheel door den Staat te worden gedragen. De derving van de inkomsten ten behoeve van het immigratie-fonds zou aan de kolonie weder in anderen vorm ten goede komen tengevolge van opbloei van zaken.

Hoewel verwacht mag worden, dat het kapitaal meer naar Suriname zal gaan vloeien, wanneer daar op even voordeelige voorwaarden als in Oost-Indië landbouwbedrijven kunnen worden in gang gebracht, zoo kan niet worden ontkend, dat de vele teleurstellingen die Suriname gedurende de laatste driekwart eeuw heeft opgeleverd het kapitaal hebben afgeschrikt.

In Suriname wordt reikhalzend uitgezien naar hulp, het zij van staatswege of van maatschappijen. De zorgelijke toestand van 's lands financiën en de moeite om sluitende

begrootingen samen te stellen maken 't waarschijnlijk, dat in zake het bacoven-vraagstuk van Staatshulp weinig of niets zal komen. Men zal aan de jaarlijksche bijdragen om de begrooting van Suriname sluitend te maken niet nog eens eenige honderdduizenden of millioenen willen toevoegen, eenige jaren achtereen, nu bezuiniging zoo gebiedend noodzakelijk is; bovendien zou men mogen vragen of het doel met een zoodanige bijdrage wordt bereikt. Evenmin is er zonder medewerking van den Staat van het particulier initiatief hulp te verwachten. En het gevolg zal zijn, dat Suriname blijft sukkelen. De thans ten aanzien van Suriname gevolgde gedragslijn leidt onvermijdelijk tot steeds meer ellende en tot grooter stoffelijken achteruitgang met de nadeelige gevolgen daarvan, ook voor het moederland.

* * *

Bij het zoeken naar een oplossing van het Surinaamsche vraagstuk ben ik tot het volgende denkbeeld gekomen. Er zou een maatschappij moeten worden opgericht met medewerking van den Staat, ten behoeve van de cultures in Suriname; de hulp kan o.a. zijn het verleenen van voorschotten tegen rente en zoo mogelijk tegen behoorlijk onderpand der ondernemingen; hulp wellicht ook aan kleine landbouwers. In de eerste plaats heb ik daarmede thans op het oog de bevordering op groote schaal van de bacoven-cultuur en andere cultuur, zooals die van sinaasappelen. Onder den verderen werkkring dier maatschappij zou dan moeten vallen het zorgen voor geregelde afscheepgelegenheid in daarvoor ingerichte schepen, hetzij met het materiaal van vruchten-import-maatschappijen of met eigen schepen en in dat geval zou men zelf den verkoop moeten in de hand houden. Bij dit laatste heb ik op het oog den invoer in Nederland van Surinaamsche bananen en sinaasappelen.

Ik ben overtuigd, dat voor den opbloei van de bacovencultuur zeer veel geld zal noodig zijn en dat de Staat in de tegenwoordige tijdsomstandigheden niet bij machte zal

blijken om gedurende een reeks van jaren belangrijke sommen daarvoor beschikbaar te stellen. Men moet ook rekening houden met tegenslagen, waardoor een gedeelte der bestede sommen zou verloren gaan. Daarom is voor den opbouw van de bacoven-cultuur m. i. noodig een gestadig, immers gedurende een reeks van jaren, vloeiende bron van gelden, welke men zou kunnen aanboren door in de statuten van de op te richten maatschappij te bepalen, dat zij die gelden gedeeltelijk zal trachten te verkrijgen door het uitgeven van rentegevende premieleeningen onder toezicht, zoo mogelijk, van den Staat.

Het denkbeeld om premieleeningen uit te geven ten bate van den opbouw van de bacoven-cultuur, hoewel waarschijnlijk nog nieuw, zal m. i. de eenige wijze zijn om een afdoende oplossing voor het Surinaamsche vraagstuk te vinden en tevens de schatkist, dus de Nederlandsche belastingbetalers, te ontheffen van de jaarlijksche subsidies tot dekking der tekorten op de Surinaamsche begrootingen.

Over het beginsel van premieleeningen kan men van inzicht verschillen. Toch wil ik naar voren brengen, dat de loterijwet 1905 de premieleeningen die een vaste jaarlijksche rente van minstens 3 % geven, niet onder de loterijen rangschikt. Feitelijk is een 3 % premieleening ook geen zuivere loterij. De wetgever heeft daarin destijds gezien een rentegevend effect, waaraan, als aanvulling van de mindere dan de gewone rente, een premie wordt toegevoegd. Ook de 3 % premieloten van Amsterdam en Rotterdam worden als goede effecten beschouwd en in de laatste jaren hebben verscheidene staten premieleeningen uitgegeven voor bepaalde nationale doeleinden.

Men zou de premieleeningen door de hier bedoelde maatschappij uit te geven zoo moeten inrichten dat rente en aflossing stevig zijn verzekerd; zoo ook, dat obligatiehouders, die niet met een premie uitloten en hun obligaties niet inwisselen tegen obligaties van een volgende leening, te allen tijde het recht hebben, zonder eenige bijbetaling, hun obligaties om te wisselen in aandeelen der bedoelde maatschappij. Zij krijgen dan als aandeelhouder belang bij de ontwikkeling van de bacoven-cultuur en het is vol-

strekt niet uitgesloten, dat die aandeelen later tot een waardevol bezit uitgroeien.

Bij het besteden van geld voor de bacoven-cultuur zou dan aan het volgende beginsel streng moeten worden vastgehouden. Uit geleend geld (de inleg der premieleeningen) zooveel geld zien te maken, — nadat de zekerheid is geschapen, dat aan alle verplichtingen in den loop der tijden kan worden voldaan, — dat allengs een vrij groot kapitaal ten behoeve van de bacovencultuur kan worden uitgegeven. Dus moet men zorgen, dat het geleende bedrag der in omloop blijvende obligaties, dat zijn die welke niet met een premie uitloten of geruild worden tegen een nieuwe obligatie eener volgende leening, steeds onaangetast blijft. Dit kapitaal mag men niet besteden voor de bacovencultuur, doch dient men rentegevend te beleggen, omdat het naderhand moet dienen voor de aflossing der obligaties, en ook omdat men uit de gekweekte rente de 3 % rente op de in omloop blijvende obligaties moet betalen. De rente, die men boven de 3 % van dit kapitaal kweekt, kan men voor de bacovencultuur besteden. Verder kan men voor de bacoven-cultuur besteden het eigen aandeelen kapitaal waarmede de maatschappij is opgericht, zoomede het geld dat ontspruit uit de omwisseling van obligaties in aandeelen. Door deze laatste omwisseling zou de maatschappij dus een veranderlijk aandeelenkapitaal krijgen.

Het zou mij te ver voeren hier een uitvoerige financieele berekening te maken van de uitgifte eener reeks premieleeningen. Alleen dit: wanneer men gedurende een jaar een aantal rentegevende premieleeningen uitgeeft en de obligaties van iedere leening in 50 jaren aflosbaar stelt, dan kan men gedurende 30 jaren uitsluitend uit de boven de 3 % gekweekte rente jaarlijks een vrij belangrijk bedrag voor de bacoven-cultuur besteden, dus ook hiermede teleurstellingen wegwerken, terwijl rente-betaling en aflossing zeker gesteld zijn. Men behoeft echter niet 30 jaar lang premieleeningen uit te geven, doch slechts één jaar; door de aflossing der obligaties eerst in 50 jaren te stellen, dus ieder jaar een vijftigste deel van iedere leening, is men

in staat gedurende 30 jaren een belangrijk bedrag aan rente jaarlijks over te houden na aftrek van alle bedrijfsonkosten. De premie-obligatie-houders kunnen dus nimmer teleurgesteld worden en hun obligaties blijven haar waarde behouden, al zou ook een groot gedeelte van het in de ondernemingen gestoken geld door tegenslagen verloren gaan. Dit is m. i. in deze tijdsomstandigheden de eenige bruikbare wijze, waarop het geld voor de hervatting van de bacoven-cultuur is te verkrijgen en Suriname gedurende een periode van ongeveer 30 jaar door middel van die cultuur kan worden vooruitgeholpen.

De mogelijkheid bestaat nog, dat de United Fruit Company het geld daarvoor zal besteden, maar het is nog de vraag of deze alleen het risico wil dragen, en den planters de voorschotten zal geven zonder dat de Regeering mede steun verleent. Het beste is zeker, dat wij zelven dit doen, en het niet uitsluitend aan Amerikaansch kapitaal overlaten om Suriname te helpen.

Ik wil nog het bovenstaande samenvatten. De regeering is niet bij machte om voldoenden geldelijken steun te verleenen om de zaak goed aan te pakken, het particuliere kapitaal blijft lauw tegenover Suriname en een rentegevende premieleening onder Staats-medewerking moet daarin verbetering brengen.

De opbloei der bacovencultuur is van groot belang voor de kolonie en opent breede perspectieven; ook van groot belang voor den kleinen landbouw, dus van invloed op de blijvende vestiging eener Javaansche bevolking, dus op de toeneming van de bevolking Suriname heeft behoefte aan vermeerdering van bevolking; de waarde van het land zal dan stijgen en het zal zijn waarde behouden; bij toepassing van mijn denkbeeld zouden na dertig jaren de welvaart en het bevolkingscijfer belangrijk kunnen zijn gestegen, Bij een opbloei van de bacoven- en sinaasappelen-cultuur zal Suriname wellicht geschikt blijken voor kolonisatie van Nederlanders, die in het kleine landbouwbedrijf met deze vruchten-cultuur een bestaan zouden kunnen vinden; want deze cultuur is voor den Europeaan niet te afmattend.

Zooals ik reeds zeide, een maatschappij, die zich op de bacoven-cultuur wil toeleggen, moet ook zorgen voor verschepings-gelegenheid. De cultuur staat of valt met de verschepings-gelegenheid in daarvoor ingerichte schepen.

Een maatschappij, die bovengenoemd doel nastreeft, heeft echter een behoorlijk aandeelen-kapitaal noodig om een aanvang te maken met hare werkzaamheden, want hoewel de gelden uit den verkoop der premie-obligaties reeds spoedig zullen toevloeien, mogen deze niet ten bate der bacoven-cultuur worden gebezigd. Zij moeten immers dienen om rente te kweeken, de premiën te betalen en de bedrijfsonkosten der administratie bij de uitgifte der leeningen te bekostigen. Eerst gedurende het tweede jaar nadat men begonnen is met het uitgeven van premie-obligaties kan men langzamerhand de boven de 3 % gekweekte rente voor de cultuur besteden en daarmede doorgaan. Wanneer de Staat de rentebetaling en de aflossing van de uittegeven premie-obligatie-leeningen eener dergelijke maatschappij zou garandeeren, zal het Nederlandsche kapitaal wel degelijk zulk een maatschappij opzoeken, en het aandeelenkapitaal gemakkelijk bijeen komen. Dan zou een goede uitkomst der premieleeningen verzekerd zijn. Wanneer een maatschappij door den Staat gegarandeerde, rentegevende premieleeningen kon aan de markt brengen en men deze in obligaties van *f* 5 of *f* 10 zou uitgeven voor bovengenoemd doel, dan zou het aantrekkelijke daarvan zijn, dat het geheele volk aan den opbouw van Suriname deelnam. En men kon het vooruitzicht hebben, dat, na een afzienbaar aantal jaren, de subsidies aan de kolonie Suriname zouden kunnen ophouden, ten gerieve van de Nederlandsche belastingbetalers.

De Staat garandeere rentebetaling op en aflossing van de premieleeningen, door een voor bovengenoemd doel opgerichte maatschappij uit te geven; het aantal uit te geven leeningen, noodig voor het te bereiken doel is van te voren te bepalen. De Staat stelle daarvoor, zoolang de leeningen worden uitgegeven, de organen der Staatsloterij kosteloos ter beschikking van de maatschappij, zoodat de premie-obligaties door de collecteurs en collectrices der

Staatsloterij worden verkocht en de trekkingen onder leiding van den directeur der Staatsloterij geschieden. Alle kosten der uitgiften moeten voor rekening van de maatschappij blijven. De maatschappij heeft dan geen belangrijke kosten te maken voor de emissies. Het zal wellicht niet gemakkelijk vallen de Regeering op dit denkbeeld te doen ingaan, omdat het hier een tot nu toe niet geopperd plan betreft, doch wanneer men zich op een practisch handels-standpunt stelt, zou het toch in ernstige overweging te nemen zijn, waar het de welvaart der kolonie Suriname geldt.

In de maand Mei j.l. heeft schrijver van dit opstel aan de Ministers van Koloniën en van Financiën zijn denkbeelden medegedeeld om tot een oplossing van het Surinaamsche vraagstuk te geraken, waarbij ook van een maatschappij werd gerept, die 3 % rentegevende premieobligaties zou kunnen uitgeven, met staatsgarantie en staatstoezicht. Hij ontving daarop het volgende antwoord van den Minister van Koloniën:

„Naar aanleiding van Uw schrijven van 4 Mel j.l. heb ik „de eer U mede te deelen, dat, met volle waardeering van „de tot het in dat schrijven ontvouwde plan geleid hebbende motieven, ik van meening ben dat het niet op den „weg van de Regeering ligt steun te verleenen aan de verwezenlijking van het denkbeeld om, door uitgifte van „door particulieren te organiseeren doch van Staatswege „te controleeren rentedragende premieleeningen, de beschikking te verkrijgen over fondsen van grooten omvang, ter financiering van maatregelen voor de economische ontwikkeling van de kolonie Suriname."

* * *

Dat er een oplossing in boven bedoelden zin is te verkrijgen, geloof ik niettemin zeker; zoomede, dat dit in de tegenwoordige tijden de eenige wijze is om aan het noodige geld te komen. Er is gevaar bij talmen; men stelle zich op een practisch standpunt en stappe over kleine vooroordeelen heen. Het is een gezichtspunt dat ik nog niet in het

openbaar heb behandeld gevonden. De voordeelen zijn, dat het, in dezen tijd van gedwongen groote bezuinigingen, de Regeering niets kost; dat het toch in afzienbaren tijd een bron van welvaart voor Suriname kan openen, en dat door de garantie der Regeering de koopers der obligaties een waardehoudend rentegevend effect ontvangen, waarvan aflossing en rentebetaling verzekerd zijn, terwijl zijzelven belang kunnen krijgen in de winsten eener op te richten handelmaatschappij.

Middelburg, December 1923.

BIJLAGE

Om door een eenvoudige berekening aan te toonen, dat door goed georganiseerde rentegevende premieleeningen de noodige gelden uit gekweekte rente kunnen verkregen worden, volgt hier een financieele schets, waarvan de cijfers het plan toelichten.

Veronderstel, dat iedere leening bestaat uit 1000 series van 1000 3 % obligaties à *f* 5.—. Iedere leening is in 50 jaar aflosbaar. Iedere obligatie kost *f* 5,20 (waaronder *f* 0,10 voor zegel). Niet met een premie uitgelote obligaties kunnen onder bijbetaling van *f* 2,70 (waaronder *f* 0,10 zegel) worden ingewisseld tegen een nieuwe obligatie der volgende leening. De uitloting heeft in eenige klassen plaats. Er zijn in 't geheel 200.000 obligaties van iedere leening, welke met verschillende premies uitloten, waaronder 1 van honderdduizend, 1 van vijftigduizend, 1 van vijf-en-twintig duizend, 1 van tienduizend, 1 van vijfduizend en verscheidene van duizend, vierhonderd, tweehonderd, vijf-en-zeventig, vijftig en vijf gulden, met een totaal bedrag van *f* 1.305.125.—, zoodat de kans om met een premie uit te loten is 1 : 5. De verhouding van het totale premiebedrag tot een volgestorte leening bedraagt dus 1.305.125 : 5.000.000 of 1 : 3,8. De met een premie uitgelote obligaties zijn tevens afgelost.

Wij hebben bij dit voorbeeld aangenomen, dat de onkosten bedragen 11 % van de ontvangsten van iedere leening, waaronder begrepen is 5 % provisie aan de bemiddelingsorganen, die de obligaties verkoopen, hetzij bankierskantoren of wel de Staatsloterij. Onder die 11 % is verder alles begrepen, salarissen, reclame-onkosten, bedrijfs-onkosten enz.; dit is zeer ruim berekend, en heeft natuurlijk alleen maar betrekking op het tijdperk gedurende hetwelk er premieobligaties uitgegeven worden.

Voor *de eerste leening* wordt ontvangen:

1.000.000 × *f* 5,10 (zegel blijft buiten beschouwing, omdat dit door de maatschappij toch aan den Staat betaald moet worden)		*f* 5.100.000.—
Hiervan loten uit 200.000 obligaties met	*f* 1.305.125.—	
kosten administratie 11 % v. d. ontvangst	- 561.000.—	- 1.866.125.—
Blijft over van de 1ste leening		*f* 3.233.875.—

Tweede leening.

Stel dat van de onuitgelote obligaties der 1ste leening, zijnde 1.000.000—200.000 = 800.000 obligaties, de helft wordt ingeruild tegen bijbetaling van *f* 2,60 (zegel buiten beschouwing), dan zijn dat 400.000 obligaties

De inleg voor de tweede leening is dus:

1.000.000 — 400.000 = 600.000 oblig. à *f* 5.—	*f* 3.000.000.—
400.000 oblig. à *f* 2.50	- 1.000.000.—
1.000.000 oblig.	*f* 4.000.000.—
bij 1.000.000 × *f* 0,10	- 100.000.—
	f 4.100.000.—

Hiervan moet worden betaald:

200.000 premiën met	*f* 1.305.125.—	
kosten administratie 11 %	- 451.000.—	*f* 1.756.125.—
Blijft over van de 2e leening		*f* 2.343.875.—

Van alle volgende leeningen blijft over *f* 2.343.875.—. Indien in 1 jaar 9 leeningen worden uitgegeven en daarna de uitgifte gestaakt wordt, dan is in dat jaar overgehouden:

8 × *f* 2.343.875 + *f* 3.233.875 (1ste leening) = *f* 21.984.875.—

Van de eerste leening moeten in de toekomst worden afgelost:

400.000 obligaties (de helft van de onuitgelote obligaties, daar de andere helft ondersteld wordt ingewisseld te zijn voor een nieuwe obligatie), zoodat daarvoor beschikbaar moet blijven: 400.000 × *f* 5 = *f* 2.000.000.—

Van de volgende leeningen eveneens, behalve van de laatste of negende leening, waarvan geen obligaties meer ingewisseld worden voor die van een volgende. Van de laatste leening moeten dus alle niet uitgelote obligaties mettertijd afgelost worden d. i. 1000.000—200.000 = 800.000 oblig., waarvoor beschikbaar moet blijven 800.000 × *f* 5.— = *f* 4.000.000.—.

In 't geheel zal dus voor de aflossing van 9 leeningen beschikbaar moeten blijven: 8 × *f* 2.000.000 — + *f* 4.000.000.— = *f* 20.000.000.— welk bedrag deshalve onaangetast moet blijven. Men heeft als boven berekend in een jaar van 9 leeningen ongeveer *f* 21.984.875.— overgehouden, dus meer dan men onaangetast zou moeten laten.

Bij iedere leening is de kans om een premie te trekken 1 : 5. Bij iedere leening wordt dus automatisch $^1/_5$ der oblig. afgelost. Van de overige $^4/_5$ der oblig. wordt ongeveer de helft ingeruild voor een nieuwe oblig. der volgende leening, zoodat nog eens $^4/_{10}$ der oblig. ook automatisch wordt afgelost, totaal dus $^1/_5 + {}^4/_{10} = {}^6/_{10}$ der oblig. of 60 %.

Daar iedere leening aflosbaar is in 50 jaren, moet dus ieder jaar $^1/_{50}$ deel der oblig. worden afgelost of 2 %. Daar reeds automatisch van iedere leening dadelijk 60 % der oblig. wordt afgelost en 2 % per jaar moet afgelost worden, behoeft men zich de eerste 30 jaren niet met aflossing eener leening in te laten. Eerst in het 31ste jaar moet men beginnen, en wel gedurende 20 achtereenvolgende jaren, jaarlijks 2 % der oblig. van iedere leening af te lossen, zoodat na het 51ste jaar een leening geheel is afgelost.

Nu is 2 % van 1.000.000 oblig. = 2,0000 oblig., vertegenwoordigende

een waarde van ƒ 100.000.—. Van iedere leening moet dus in het 31ste jaar ƒ 100.000.— beschikbaar zijn voor aflossing en daar er 9 leeningen in 1 jaar zijn uitgegeven, moet er in een tijdruimte van 1 jaar, te beginnen met het einde van het 31ste jaar na de 1ste leening-uitgifte beschikbaar zijn 9 × ƒ 100.000,— = ƒ 900.000,— voor aflossingen en dit gedurende 20 achtereenvolgende jaren, terwijl voor de laatste leening nog bovendien ƒ 2.000.000.— meer beschikbaar moet zijn, totaal dus 20 × ƒ 900.000.— + ƒ 2.000.000.— = ƒ 20.000.000,—, welk bedrag wij hierboven, op andere wijze berekend, ook reeds vonden. Dat geld is echter dadelijk belegd en onaangetast gebleven, dus is voor die aflossing beschikbaar.

Wanneer men die ongeveer ƒ 20.000.000.—, welke onaangeroerd moeten blijven, dadelijk rentegevend belegt, naarmate die overgehouden gelden na iedere leening inkomen, en rekent men ongeveer $4^1/_2$ % rente van dat geld te kunnen maken, dan zal men hiervan ongeveer ƒ 900.000.— rente per jaar kunnen maken, terwijl men 3 % rente betalen moet op de uitstaande obligaties = ƒ 600.000.—, zoodat men jaarlijks uit het overschot der rente ƒ 300.000.— overhoudt, welke men als extra-bijdrage aan de bacovencultuur kan besteden.

Alles is voorzichtig geraamd, zoodat er vermoedelijk meer overgehouden zal worden, vooral wanneer de Staat zijn staatsloterij-instelling een jaar ter beschikking zou stellen, waardoor de onkosten veel verminderd zullen worden.

Het geld, dat men dus uit de overgekweekte rente aan de bacoven-cultuur besteden kan, komt dus eerst in het tweede jaar na de eerste leening-uitgifte geleidelijk beschikbaar. Een maatschappij met een behoorlijk aandeelen-kapitaal, welke een aantal door den Staat gegarandeerde premieleeningen uit kon geven, heeft daarin dus een zeer machtig middel om tegenslagen te bestrijden, daar rente en aflossing der obligaties toch verzekerd zijn, en die tegenslagen niet uit het aandeelen-kapitaal bekostigd behoeven te worden. Het aandeelen-kapitaal kan dan voor zooveel noodig aangewend worden om de zaak in gang te zetten en verder krijgt zij in het 2de jaar na de eerste leening uitgifte een machtigen steun, zoodat het risico voor zoo'n maatschappij om de bacoven-cultuur aan te vatten in het groot gering is en de Staat ook slechts gering risico en geen kosten zou hebben. Zooals gezegd: medewerking van den Staat is beslist noodig voor verwezenlijking van dit denkbeeld.

HET AANSTAANDE AMERIKANISTEN-CONGRES TE 'S-GRAVENHAGE

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Uitvoerige mededeelingen van den steller dezer regelen, over het in 1922 te Rio de Janeiro te houden 20ste Amerikanisten-Congres, en over het ontstaan van die internationale congressen, werden opgenomen in dit tijdschrift, Jaargang 1921, blz. 597—607. Thans moge hier het 21ste Congres worden aangekondigd, waarvan het *eerste* gedeelte, onder beschermvrouwschap van onze Koningin, van 12—16 Augustus 1924 te 's-Gravenhage, het *tweede* gedeelte, voor hetwelk de Koning van Zweden als beschermheer optreedt, van 20—25 Augustus d.a.v. te Göteborg zal plaats hebben.

Waarom die verdeeling in twee verschillende landen? Zweden wilde zeer gaarne op de in 1923 in dat rijk gehouden jubileum-feesten en tentoonstelling, getuigen van het vele verdienstelijke werk, dat in den laatsten tijd door volkenkundigen van die natie, als Baron Nordenskiöld, wijlen Hjalmar Stolpe, Eric Boman, C.W. Hartman, Graaf E. von Rosen, in of met betrekking tot Amerika, in het bijzonder in het Zuidelijk deel daarvan was verricht; Nederland had, in verband met hare in 1910 te Mexico en in 1912 te Londen (dat was de laatste aan deze zijde van den Atlantischen Oceaan gehouden samenkomst van Amerikanisten) gedane uitnoodigingen, de oudste rechten om als plaats van vergadering in Europa het eerste na de wereldcatastrofe in aanmerking te komen. Het Congres te Rio de Janeiro besloot daarom, na de uitnoodigingen van de gezanten van Nederland en Zweden te hebben overwogen, om als het eenigszins mogelijk ware aan beide natiën ge-

noegdoening te verschaffen en het sprak, gedachtig aan een in 1910 voorgekomen antecedent, toen èn Argentinië èn Mexico de eer hadden het 19de Amerikanisten-Congres in hunne hoofdplaatsen te ontvangen, en lettende op de bepaling van de Statuten, die eene tusschenruimte van twee jaren tusschen ieder Congres voorschrijft, als wensch uit, dat de regeling voor Nederland en Zweden zou zijn als hierboven is aangegeven, met dien verstande, dat het aan beide landen, feitelijk aan de te Rio de Janeiro genoemde voorloopige Comité's van Organisatie, overgelaten zou blijven samen te overleggen in welk land de eerste zitting zou zijn, op welke dagen beide samenkomsten zouden worden gehouden, en hoe er tusschen beide gedeelten een band zou worden kunnen gelegd.

De Gezant te Rio de Janeiro, Z.E. Mr. Th. B. Pleyte had aan het Congres als leden van een voorloopig comité van organisatie genoemd, de door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen daartoe uitgenoodigde heeren: Th. F. A. Delprat, voorzitter van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, algemeen secretaris van het Koloniaal Instituut, als voorzitter; Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis, Hoogleeraar aan 's Rijksuniversiteit te Leiden en voorzitter van de Nederlandsche Anthropologische Vereeniging, en den steller dezes. Na daartoe van Minister de Visser bekomen machtiging, werden door het Voorloopig Comité uitgenoodigd de heer Mr. Dr. D. Albers, als secretaris; de heer W. Westerman, President van de Rotterdamsche Bank als penningmeester, de hoogleeraren van 's Rijksuniversiteit te Leiden, Dr. J. P. B. de Josselin de Jong en Dr. C. C. Uhlenbeck, als leden van het uitvoerend Comité. Als andere leden van het Comité voorts de heeren Dr. J. F. van Bemmelen (Prof. Rijksuniversiteit, Groningen), J. C. van Eerde, (Prof. Gemeentelijke Universiteit, Amsterdam), Dr. J. van Ginneken S. J. (Prof. R. K. Universiteit, Nijmegen), Dr. H. H. Juynboll (Directeur Rijks Ethnographisch Museum, Leiden), Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan (Prof. Gemeentelijke Universiteit, Amsterdam), Dr. G. A. F. Molengraaff (Prof. Technische Hoogeschool, Delft),

Prof. Gerl. Royen (Leiden), Dr. S. R. Steinmetz (Prof. Gemeentelijke Universiteit, Amsterdam) en Dr. F. A. F. C. Went (Prof. Rijksuniversiteit, Utrecht).

Behalve de Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Buitenlandsche Zaken, en van Koloniën, hebben zitting in het Eere-Comité de Commissaris van de Koningin in Zuid-Holland, de Burgemeester van 's-Gravenhage, de President van de Nederlandsche Bank, de Vice-President van den Raad van State, de Voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer der Staten-Generaal en de Amerikaansche Gezant.

Hoewel het Congres volgens de statuten tot onderwerp heeft: de geschiedkundige en wetenschappelijke studie van de Nieuwe Wereld en van hare inwoners, heeft zich de arbeid van het Congres in het bijzonder bepaald tot:

a. de Amerikaansche rassen, hun' oorsprong, hunne geographische verspreiding, hunne geschiedenis, hunne physische kenmerken, hunne talen, beschaving, mythologie, hunnen godsdienst, hunne zeden en gewoonten;

b. de gedenkteekens van de inboorlingen, en de archaeologie van Amerika;

c. de geschiedenis van de ontdekking en van de inbezitneming van de Nieuwe Wereld door Europeanen.

Voor de beide Congresgedeelten Nederland, Zweden-moet afzonderlijk worden betaald. Voor het lidmaatschap voor het Nederlandsch gedeelte is *f* 10 verschuldigd, voor dat van het Zweedsche gedeelte 15 Zweedsche kronen. *Toegevoegde leden* betalen een contributie van onderscheidenlijk *f* 5 en 5 Zweedsche Kronen. Alleen de leden hebben stemrecht en ontvangen een exemplaar van de „Handelingen" van het Congres; de toegevoegde leden hebben alleen recht van toegang tot de bijeenkomsten doch missen stemrecht en ontvangen geen „Handelingen".

Zoowel te 's-Gravenhage als te Gothenburg zullen wetenschappelijke voordrachten worden gehouden over onderwerpen van algemeenen aard, maar terwijl voor onze residentie in het bijzonder Noord-Amerika, de Antillen en Guyana zijn aangegeven, zal te Göteborg meer speciaal

over Zuid-Amerika, over Midden-Amerika en over de Eskimo's worden gehandeld.

Aanmeldingen als lid of als toegevoegd lid dienen, onder toezending van het daartoe gevorderde bedrag (ƒ 10 of ƒ 5) te geschieden aan Mr. Dr. D. Alberts, van Oldenbarneveltlaan 61, 's-Gravenhage; voor Zweden richtte men zich tot den Secretaris-Generaal aldaar, Baron Erland Nordenskiöld te Göteborg. De leden worden uitgenoodigd zoo spoedig mogelijk het onderwerp van hunne mededeelingen op te geven, vergezeld van een kort overzicht. Wetenschappelijke mededeelingen voor het Congres kunnen zoowel mondeling als schriftelijk zijn; de raad beslist of er meer dan twee mededeelingen door een persoon zullen mogen worden gedaan. Er zullen maatregelen worden genomen om leden, uit landen met gedeprecieerde munt tegemoet te komen in hunne uitgaven.

Steller dezes hoopt, dat vele lezers van dit tijdschrift zich voor het lidmaatschap zullen willen aanmelden. De „Handelingen", die wellicht eerst in 1926, als 't mogelijk zal zijn eerder, zullen verschijnen, zullen een zeer veelzijdig, uiterst interessant, door bekwame deskundigen samengesteld en vermoedelijk ook geïllustreerd deel in boekformaat vormen, dat niet in den boekhandel verkrijgbaar zal worden gesteld maar waarvan slechts aan ieder lid één exemplaar zal worden toegezonden. Present-exemplaren zullen niet kunnen worden uitgereikt. Ook zij die door den afstand verhinderd zullen zijn het Congres in persoon bij te wonen, zullen, door lid te worden (men wordt n.l. lid slechts voor ééns, dus voor het gedeelte, dat in Augustus te 's-Gravenhage bijeenkomt) kunnen doen blijken dat zij voor de studie van Amerika, en als onderdeel daarvan voor studie in verband met de Nederlandsche gebiedsdeelen in de Nieuwe Wereld, hart hebben. Door de in de „Handelingen" op te nemen ledenlijst zal het door hen te ontvangen boek ook voor hen persoonlijk een herinnering zijn, dat zij aan het eerste internationale Amerikanistencongres op Nederlandschen bodem hunne medewerking en belangstelling hebben geschonken.

Uit den aard der zaak zullen de geleerden en staatslie-

den van allerlei nationaliteit, die aan het Congres zullen deelnemen — aan tal van Staten werd door tusschenkomst van onze Regeering gevraagd vertegenwoordigers te zenden — er op letten of in Nederland, in Suriname en in Curaçao voor deze zaak gevoeld wordt. Ook ten aanzien van Zweden moeten wij een goed figuur maken. Dat daarom niemand die tot de storting van het gevorderde geldelijk bedrag in staat is, zijn steun aan deze voor ons nationale zaak onthoude.

MR. TH. J. A. NUYENS †

Op den leeftijd van 64 jaren is den 15den December 1923 te Haarlem overleden de oud-gouverneur van Curaço Mr. Th. I. A. Nuyens.

Dat zijn van die berichten, waarbij de gedachten zich vermenigvuldigen, en meer dan een zal bij het lezen of hooren daarvan aan zijn geestesoog een reeds korter of langer afgesloten tijdperk van zijn leven zien voorbijtrekken. Immers — meer dan 30 jaren heeft Mr. Nuyens in de kolonie doorgebracht. Uitgekomen op nog geen dertigjarigen leeftijd als lid van het hof van justitie, werd hij 12 jaar later tot procureur-generaal bij dat hof benoemd, om in 1910 den gouverneur De Jong van Beek en Donk als zoodanig op te volgen. Ook andere ambten heeft de heer Nuyens in dien tijd bekleed als het lidmaatschap van de schoolcommissie en van den raad van bestuur. Het ambtelijk leven van den overledene omvat dus een langdurig en ook belangrijk stuk Curaçaosche geschiedenis. Over de rechterlijke loopbaan van Mr. Nuyens valt weinig te zeggen: de aard van het rechterlijk leven brengt nu eenmaal mee, dat het niet aan den buitenkant geleefd wordt, en een ijverig magistraat vond in dien tijd op Curaçao nog maar heel weinig gelegenheid, om zijn gaven in dienst der practische rechtspraak te ontplooien. Daarin is eenige jaren geleden verandering gekomen, maar — het klinkt vreemd — ondanks Mr. Nuyens. Persoonlijk heb ik meer dan eens met den gouverneur besproken de bezwaren tegen de ondeskundigheid der kanton-rechtspraak in de kolonie en tegen de werkeloosheid van de leden van het hof van justitie, die zoo gemakkelijk tegelijkertijd konden worden weggenomen, maar Gouverneur Nuyens wilde daarvan eerst weten, toen na mijn vertrek van uit Den Haag daarop de noodige aandrang werd uitgeoefend. Ik verwijs naar hetgeen ik daarover een en andermaal in dit tijdschrift schreef o.a. in den eersten jaargang bij mijne bespreking van de rechtsbedeeling op de bovenwindsche eilanden.

In het algemeen kan men zeggen, dat deze gouverneur weinig voelde voor verandering van wat „al zoolang zoo geweest en altijd goed gegaaan" was, en dan placht hij zich te beroepen op zijne

door langjarige ondervinding gestaafde kennis van de kolonie en hare bewoners.

Niettemin vallen in zijnen bestuurstijd groote gebeurtenissen, die men kan terugvinden in mijn artikel bij gelegenheid van het regeeringsjubileum der Koningin. Ik volsta hier met te herinneren aan den vooruitgang der vlechtnijverheid, waarvoor de gouverneur veel gedaan heeft, aan de hervatting van de ontginning der St. Barbara-fosfaatmijnen, aan de havenverbetering en de petroleumnijverheid.

Mr. Nuyens, hoewel trouw zoon en een sieraad der Roomsch-Katholieke kerk in handel en wandel, was geen politicus in den gangbaren zin van het woord. Een Eerste-kamer-zetel heeft hij na zijn aftreden niet begeerd. Toch stelde hij zich beschikbaar voor het werk der commissie voor de herziening der regeeringsreglementen, en heeft daarin door zijne plaatselijke kennis waardevolle raad kunnen geven.

Slechts weinige jaren heeft hij van zijn otium kunnen genieten.

Samengeweven, als zijne levensgeschiedenis is met een tijdperk, dat voor Curaçao door velen als de dageraad van nieuwen bloei wordt beschouwd, zal de herinnering aan zijn persoon, die zoo onmiskenbare blijken van liefde voor land en volk gegeven heeft, levendig blijven.

Dordrecht 19 December 1923 B. DE GAAY FORTMAN

BOEKBESPREKING

Richard Schomburgk's Travels in British Guiana 1840—1844. Translated and Edited, with Geographical and General Indices, and Route Maps, by Walter E. Roth, B. A. (Oxon), M. R. C. S. (Eng.,) L. R. C. P. (Lond.). 2 volumes. Published by authority. „Daily Chronicle" Office, Main Street, Georgetown, 1922/23. —

De heer Roth heeft de vriendelijkheid gehad mij een exemplaar van dit kostbare boek toe te zenden, waarvoor ik hem hier nogmaals mijn dank betuig.

Laat mij beginnen aan de lezers mede te deelen dat de heer Roth thans Stipendiary Magistrate of the Demerara River District is en schrijver van *„North Queensland Ethnography"*, *„Some technical notes from the Pomeroon District, British Guiana"* (in *„The Journal of the Royal Anthrop. Institution of Great Britain and Ireland"*, 1909, 1910, 1911 en 1912), *„An Inquiry into the Animism and Folk-lore of the Guiana Indians"* (verschenen in het 30ste jaarverslag van het *„Bureau of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution"*, 1908—1909. Washington 1915, en door mij besproken in den eersten jaargang (1919), eerste deel van *„De West-Indische Gids"*, blz. 242), *„Arts, Crafts and Customs of the Guiana Indians"*, enz.

De heer Roth woont te Christianburg (waarschijnlijk een naam uit den Hollandschen tijd) aan de Demerara-rivier. In September 1919 schreef hij mij dat hij geen Hollandsch kon lezen en dat er niemand in zijn buurt was, die het hem kon leeren. Polyglot die hij is, schijnt hij inmiddels onze taal machtig te zijn geworden, want in het te Georgetown verschijnende blad *„The Daily Chronicle"* van 15 September 1923 staat van zijne hand een vertaling van mijne bespreking van Mrs. Clementi's boek *„Through British Guiana to the summit of Roraima"* in *„De West-Indische Gids"*,5e jaargang,blz.45.

De namen van de gebroeders Schomburgk, Robert Herman, den oudsten, en Richard — Duitschers van geboorte — zijn onafscheidelijk verbonden aan het wetenschappelijk onderzoek van Britsch Guiana, die van Robert ook aan de grensgeschillen van Britsch Guiana en zijn naburen, waarbij de „*Schomburgk line*" een groote rol heeft gespeeld. Aan zijn onvolledige exploratie van de Corantijn is het te wijten dat er een grenskwestie bestaat tusschen Britsch Guiana en Suriname.

Van den arbeid der gebroeders Schomburgk vindt men een beschrijving in een artikel van James Rodway „*The Schomburgk's in Guiana*", voorkomende in het te Georgetown verschijnende tijdschrift „*Timehri*", Vol. III, New Series, 1889.

Het boek van Richard Schomburgk „*Reisen in Britisch Guiana in den Jahren 1840—1844*" verscheen te Leipzig in 1847/48 en bestaat uit 3 deelen, waarvan de eerste twee de reisbeschrijving vormen, terwijl het derde en omvangrijkste tot titel heeft „*Versuch einer Fauna und Flora von British Guiana*".

Dit derde deel, waarin een groot deel der namen van planten en dieren verouderd is, is door Roth niet vertaald. De bewerking van de twee andere deelen is reeds een prestatie welke eerbied afdwingt voor de werkkracht van den vertaler, die in achttien maanden, in de uren welke konden uitgespaard worden van zijn ambtsbezigheden, dezen arbeid volbracht.

In het voorwoord bedankt de heer Roth zijn zoon Vincent Roth—Warden and Government Surveyor at Arakaka — voor het teekenen van de kaarten (waarover hier onder) en voor de ondankbare taak het geheele manuscript voor den drukker te hebben getikt. „Strange to say, the greatest portion of the typing was done in his boat whilst travelling, or at night in camp, often to the huge wonder, and occasionally to the terror of unsophisticated Indians who had never seen a typewriter before: many of them descendants of those actually described in the subject matter". Gelukkig voor den zoon is het schrift van den vader niet als dat van Walter Scott, maar integendeel zeer duidelijk.

Het ligt natuurlijk niet in de bedoeling een overzicht te geven van het omvangrijke boek van Schomburgk, dat reeds driekwart eeuw oud is en zeldzaam begint te worden. Terecht verklaart de vertaler dat hij, het boek lezende, „was at a loss to understand how such a monumental, so interesting, and valuable a work, had become forgotten as it were, and had never been „done into English", since it deserves to rank with the highest works on South American travel and adventure". En hoevele latere schrijvers

over Guiana hebben dit werk nageschreven zonder de bron te noemen!

Hun, die Schomburgk's boek bestudeeren willen, zou ik raden de vertaling te kiezen, niet alleen om de belangrijke voetnoten, die aan het werk zijn toegevoegd en waaraan verscheidene deskundigen in Demerara hebben medegewerkt, maar ook om den geographischen en den algemeenen index door den vertaler bewerkt en vooral ook om de 10 op groote schaal geteekende routekaarten, welke het volgen van Schomburgk op zijn reizen zeer vergemakkelijken.

De kaart van Robert Schomburgk van 1846, die aan het einde van het eerste deel der Duitsche uitgave voorkomt is door den heer Roth niet gereproduceerd. Weggelaten zijn ook de aan het eind van het tweede deel der Duitsche uitgave voorkomende „Spärliche Vocabularien und aufgelesene sprächliche Notizen", en den anderen „Anhang": „Der Bau der Sprache der Arawaaks, nach dem Missionar Quandt".

De aardige illustraties in de oorspronkelijke uitgave zijn in de Engelsche op iets kleiner schaal, zeer mooi gereproduceerd.

„Published by Authority", staat op het titelblad. Het uitgeven van een zoo kostbaar werk in dezen duren tijd legt getuigenis af van den wetenschappelijken zin der autoriteiten in British Guiana, die niet genoeg te waardeeren is en hen tot groote eer strekt. En het Engelsch lezende publiek zal den heer Roth dankbaar zijn voor zijn nuttigen arbeid.

Den Haag, Nov. 1923 H. D. B.

BIBLIOGRAPHIE

Leerboek der tropische geneeskunde, door C. D. de Lange en A. Lichtenstein. Met platen, Weltevreden en Leiden.

Het district Nickerie. Geographische aanteekeningen en geschiedkundig overzicht, met kaarten, door A. A. Heckers, Hoofd eener Openbare School te Paramaribo. Paramaribo 1923.

English Colonies in Guiana and on the Amazon 1604—1668, by James A. Williamson. Oxford. At the Clarendon Press, 1923.

Government of the West Indies, by Hume Wrong. Oxford. At the Clarendon Press, 1923.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Suriname. Verslag over het jaar 1922. Paramaribo 1923.

Archief voor de Suikerindustrie in Ned.-Indië. Afl. 45. Nov. 1923. De rietcultuur in Demerara, door J. v. H.

Jedermanns Bücherei. Bernhardt Brandt. Südamerika. Breslau 1923.

Haagsche Post Jaarboekje voor 1923. 's-Gravenhage.

De Gids. 1 Januari 1924. In de wildernissen van Suriname, door Prof. Dr. F. A. F. C. Went. — Boeken over Nederland in Europa en overzee, door Dr. H. T. Colenbrander. (Hierin een korte bespreking van Dr. M. van Blankensteyn's boek „*Suriname*").

Economisch-Statistische Berichten, 9 Januari 1924. Stand der cultures en uitvoer gedurende het derde kwartaal 1923 in Suriname. —

Idem, 15 Janurai 1924. Boekaankondiging, Dr. M. van Blankensteyn, *Suriname*, door Mr. O. L. G. Graaf van Limburg Stirum.

De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland, 19 Januari 1924. Suriname, door J. Boeke. (Bespreking van Dr. van Blankensteyn's boek „Suriname") Geïllustreerd.

De Dag. Geïllustreerd weekblad voor Nederland. 12 en 19 Januari, 2 en 16 Februari 1924. Suriname. Met kaart en afbeeldingen.

Mededeelingen uit de Stadszending [Paramaribo] 1 November 1921—31 October 1923, door J. Frey. Paramaribo [1923].

Berichten uit de Heidenwereld. Januari 1924. Overzicht van het Zendings-

werk der Broedergemeente. — De eerste U. L. O.-school der Broedergemeente in Suriname, door L. Schütz. — Borstbeeld Luchmansing. — Noodgedrongen. (Een verzoek om hulp).

Tijdschrift voor Economische Geographie. Januari 1924. Suriname en zijn economische toekomst, door Prof. Mr. J. C. Kielstra.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 8e jaargang, 1923, No. 4. [Inhoud: De Krullotenziekte in Ecuador, door Dr. G. Stahel. — Chaulmoogra-olie. — Selectie, door Dr. G. Stahel. — Over het verschepen van ananassen, door d. H. — Sinaasappelteelt, door W. H. — Wormkruid, door d. H. — Werkplan van de Commissie van advies en onderzoek in zake Surinaamsche houtsoorten, door Dr. J. Ph. Pfeiffer. — De wortel, door d. H.].

British Guiana. Rules, regulations, by-laws and orders-in-council, for the year 1922, with gazette and alphabetical reference. (Georgetown, 1923).

Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven, deel 45 1922, 's-Gravenhage. Algemeene Landsdrukkerij, 1923. De archieven van den Raad van Justitie (1669—1689) en van het Hof van Civiele Justitie (1689—1823) in Suriname. — Het archief van het College van Commissarissen voor Kleine Zaken in Suriname. — Het archief van het College van Opzichters der Gemeene Weide in Suriname. — Het oud-notarieel archief der Kolonie Suriname. (Vervolg.)

Tora bij de Trio's, door Mevrouw A. den Tex—Boissevain. Geïllustreerd door S. Kuperus. Amsterdam 1923.

Vakblad voor Biologen. Februari 1924. Referaat door mejuffrouw C. Cool van „Tora bij de Trio's".

Gedenkboek van het Algemeen Nederlandsch Verbond bij gelegenheid van zijn 25-jarig bestaan 1898—Mei 1923. Geschiedenis en invloed van den Nederlandschen stam. Amsterdam—Sloterdijk [1924]. Suriname, door F. Oudschans Dentz, met kaartje van Suriname en foto's. — Curaçao, door Dr. B. de Gaay Fortman, met foto's. —

De Indische Mercuur, 1 Februari 1924. Citruscultuur, door Ir. W. L. Utermark, besproken door Dr. C. J. J. van Hall.

Onze Missien in Oost- en West-Indië. Februari 1924. De Karaïb en zijn taal, door W. Ahlbrinck, C. SS. R. (Vervolg).

SCHETSEN UIT SURINAME

DOOR

G. J. STAAL

Levensavond

(Vervolg)

XI

Leentje, die het had zien dagen over De Goede Verwachting, had ook den nacht zien komen vóór zij henen ging.

Na Maria, de oudste, waren drie kinderen, twee jongens en een meisje, naar de stad gezonden om ter school te gaan bij de Hernhutters. Maria was op haar vijftiende jaar teruggekeerd naar den grond en een paar jaar later getrouwd met Jozef Present, uit de Motkreek. Baas Marius bouwde een huis voor het jonge paar op het woonerf van den grond; zij bleven er al hun levensdagen.

Het tweede meisje keerde niet terug. Na haar schooltijd bleef zij hangen op de erven van Paramaribo; zij kwam in dienst bij eene officiersfamilie in het Fort, verliefde in een fuselier, die haar achterliet met twee kinderen, en huwde later met een sjouwer van den Penard-steiger. Er waren goede en er waren schrale dagen; dan zocht ze wat waschgoed en bakte koekjes voor de markt.

Johannes, de eersteling der jongens, dwaalde na den schooltijd terug naar de Boven-Commewijne en toen hij weer belandde op „De Goede Verwachting" bracht hij er zijne vrouw mede, een meisje van Hecht en Sterk, en wederom bouwde Marius eene woning op het erf. Een jongere broer kwam bij een baas; hij bracht het tot voorman bij het Bouwdepartement en vervreemdde geheel van het district. Gaarne werd met trots over hem gesproken op den grond, want het was toch wèl voornaam, zoo'n voorman bij het Gouvernement! Totdat een ander

van het gezin hem overtroefde, die „politie" werd en droomde van „ordonnans" en „majoor".

Met het zorgenkind, Thérèse, liep het slecht. Zwak meisje was zij thuis gehouden. Met een jongen man van Fortuin trok zij mee naar de stad; haar man ging vagabondeeren en zij leefde, sukkelend, eenzaam, het onbegrijpelijk leven der armen in de erf-kamertjes, wachtende tot zij in het gesticht Landsgrond Boniface zou worden opgenomen en rustig geleid naar den stillen levensuitgang met de schare van ouden en gebrekkigen, de misvormden van boeboe [1]), die daar onbezorgd het einde konden verbeiden, wat knutselend aan licht vlechtwerk van matten en manden en suffend op de stoepjes voor de vertrekjes in de trouwe koestering van de zon.

Eenige kinderen stierven jong. Marius droeg ze weg naar die plek in het achterland, die het kerkhof werd van de gezinnen op den grond, van kleinkinderen, van de vrouw van Johannes, en, vóór Leentje nog, van ouwe Betje, vaag familielid van Marius, die in het gezin was opgenomen toen haar vervallen hutje op het verwaarloosd perceel aan de overzijde haar geheel begeven had en de arme, lepreuze vrouw geen kracht meer had om voor haar eigen beetje mondkost te zorgen. Zij was de peet van Elisabeth, die menigen dag bij tante Betje doorbracht en door haar besmet werd. Maar dat geloofde niemand — immers Elisabeth had melktreef en zij konden het nog naduiden wanneer het geweest was dat zij, ondanks het stellig verbod, melk had gedronken. Daar buiten behoefde het kind niet, zooals in de stad gebeurde, voor de oogen van de buren en de politie verborgen te worden in een achterkamertje; het liep vrij rond op het erf; alleen de enkele keeren dat de commissaris op het perceel kwam of de dokter of de politieagent met het aanslagbiljet van de akkergelden, vluchtte Elisabeth naar binnen en school weg op den zolder. Marius kon er niet toe komen het kind te laten opnemen in de leproserie Batavia aan de Coppename. Toen de zieken verplaatst waren naar het Gouvernementsgesticht op Groot Chatillon, waar het volgens de

[1]) boeboe = filaria.

geruchten zooveel beter was dan op Batavia, hield hij het nog thuis, maar ten slotte gaf hij het over aan het nieuwe gesticht Bethesda, aan de zorgen der liefdezusters van de Broedergemeente, na lang aarzelen en beraden weliswaar, maar zwichtend voor het aanmoedigend woord van den leriman. Leentje zag haar kind nooit terug. Marius nog éénmaal; hij was toevallig in de stad toen er een boot ging naar Chatillon en Bethesda voor familie en vrienden van de zieken. Hij was er heel vriendelijk ontvangen — vertelde hij thuis; — Elisabeth was netjes gekleed en had een eigen kamertje met bed en stoel en tafel en plaatjes aan den muur — zij werd elken dag gewasschen en verbonden door de zuster — er waren meer kinderen, ook allernaast Bethesda, op Chatillon, en zij mochten met elkander spelen — er stond een kerk van de Broedergemeente en een koepel voor de zieken aan den oever van de rivier. Hij zeide heel weinig van hare ziekte zelve, hoewel hij goed gezien had, dat de vingers méér verschrompeld, de neus, de lippen en de ooren dikker opgezet en branderiger geworden waren en de oogen verflauwd.

De leriman bracht, later, den brief; zij zaten allen te zamen in de voorkamer en hij las voor hoe Elisabeth overleden was en bad met hen.

Eén van het gezin was een wilde knaap, avontuurlijk, wars van leeren. In zijn schooltijd in de stad had hij zich aangesloten bij de jongens van de Platte-Brug en Marius had hem moeten terugnemen op den grond. Maar nòch hij, nòch Leentje hadden den jongen in hunne macht; hoe kon Leentje hem koesteren en verwennen als Marius hem een pak slaag gegeven had! Van een perceel aan de Cottica vluchtte hij op een plantagepont van Goudmijn naar de stad en monsterde op een zeilschip, dat suiker lag te laden. Twee jaren later — het was tegen Kerstmis — sloeg Leentje met een blijden luiden uitroep hare handen in de lucht, misbaarde hevig, klapte wild op haar knikkende knieën en omhelsde uitbundig haar jongen, die daar van de landing kwam aanloopen uit de sloep van de rivierboot! Marius hield zich groot, maar in zijn hart juichte het toch en hij prees er moeder voor haar onbevangen

blijdschap. Jacobus bleef de Kerstdagen over en Leentje straalde, toen op den eersten Kerstdag twee volle booten van „De Goede Verwachting" aanlegden voor de kerk van Potribo en overvloed van handen en stemmen haar jongen verwelkomden. Van den kansel herdacht de leriman de thuiskomst en na den dienst bleven zij bijeen, luisterende naar wat Jacobus verhaalde met voornamen zwier, in den stijl van zelfgenoegzame grootspraak en kinderlijken hoogmoed, die zoo smakelijk genoten werd door zijne hoorders, omdat zij zichzelven er in vonden.

Maandagavond, toen de ebbe liep, roeide Jozef hem naar zijn schip, dat voor Alliance wachtte op suikerlading voor Cayenne.

Rustig zagen Marius en Leentje hem gaan; nu zou hij wederkeeren, nog vele malen.

XII

De groote ramp, tijdens Leentje's leven ingezet, het begin van de bekrompen levensomstandigheden, de domper op gekoesterde verwachtingen, de breuk in de wilskracht, zelfs in den sterken Marius, was de verwoestende krulloten-ziekte in de cacao.

In dien heerlijken tijd, toen Marius met zijn oudsten zoon en zijn schoonzoon arbeidde in den rijken tuin, de oude man het zwaarder werk al kon overlaten aan krachtiger armen; toen zij nog lustig konden planten en vorken, wieden en oogsten, de dammen onderhouden, de trenzen opdelven en nieuwe bedden aanbrengen, heerschte een voorspoed op „De Goede Verwachting", die het huiselijk leed, dat somwijlen de drie gezinnen bezocht — de zorgen om een zieke, de droefheid om een doode — slechts even, kortstondig, verduisterde.

Mondkost was er in overvloed en de cacaotuin leverde een ruim beschot. De voorliefde van Marius voor cacao leefde ook in Jozef en Johannes. Met dezelfde tintelende voldoening begluurden zij het rijpen van de vruchten en het uitdijen van de dracht der boomen.

„Wij halen wel tweehonderd kilo per akker", meende Marius, weifelend-geloovig.

„Wat" — was het woord van Jozef — „nog wel vijf en twintig er bij. Die maken ze al op Mijn Hoop en Nieuw-Clarenbeek." En Johannes, die van nog hooger opbrengsten gehoord had op plantages aan de Commewijne en de Saramacca, van Sorgvliet en Nijd-ten-spijt, op Johanna Catharina en Morgenster, blufte: „Let op wat ik zeg: twee honderd vijftig."

„Kom, kom," — zei de oude dan, verschrikt van de vlucht van zijn eigen stoutmoedige gedachten in zijne zonen, — „op plantages, dat is wat anders, dat halen wij niet." En als hij dat gezegd had, blies de hoop in zijn hart hem in, dat het toch eigenlijk best zou kunnen zijn.

Honderd vijftig kilo hadden zij reeds bereikt in den ouden aanleg.

Somwijlen schokten kleine plagen even het vast vertrouwen. Het gebeurde, dat parasol-mieren in een enkelen nacht wel een heel bed jonge planten kaal vraten. Marius betrapte de millioenen-colonne der roovers in hun haastigen terugtocht naar het mierenhol; als tropheeën van den rooftocht droegen zij de stukjes blad hoogopgeheven naar de mierenstad, het koepelvormig, reusachtig bouwwerk van ontelbare delvers aan den voet van een possentri, heel in het achterland. Het was soms lang zoeken en moeielijk bereiken, maar eenmaal gevonden, werd de aardhoop met water aangevallen tot hij wegspoelde en de mieren verdronken. Een ander maal waren het de koti-koti, de kniptorren, die de pas ontloken zaailingen vernielden; dan weer de boorkevers, die de volwassen boomen aantastten, stammen en takken doorboorden, lange gangen groeven, waaruit het leven wegdroop. Of het waren thrips, die de bladeren uitzogen, zoodat zij afstierven en loslieten en de boom, geheel ontbladerd, er triestig bijstond als een levenloos skelet.

In natte seizoenen, wanneer onder de boomen een zwoele, vochtige laag van oververzadigde lucht bleef hangen en bij elken stap in de weeke vacht van rottende bladeren op den bodem het water toevloeide als sap uit gekneed deeg, als het vloeisel uit cassavepap in den aangetrokken matapi[1]), dan teekenden roodrot en bruinrot en zwartrot doods-

[1]) Matapi = gevlochten koker voor het uitpersen van geraspte cassave.

vlekken op stammen en vruchten — doch drie willen en zes sterke handen vochten tegen de vijanden, die het kostelijk bezit belaagden en er werd gejaagd op larven en kevers; er werd nieuw goed uitgezet uit het kweekbed; er werd gedolven aan de trekkers om het water te loozen en — maar dat was wel de uiterste durf! — gehakt in zieke boomen.

De bange mare was gekomen van de Saramacca.

Des Zondagsmorgens, aan den waterkant voor de kerk, na den dienst, als de nieuwtjes uit het land, die de kerkgangers aandroegen, van mond tot mond gingen, — het was er als een centraal kantoor, waar alle berichten samen vielen, van de Marowijne tot de Corantijn, — dan werd over de krulloten gesproken met meer nadruk en er werd geluisterd met meer aandacht en spanning dan in den regel aan de verhalen werd gegeven en zelfs meer vastgehouden dan wanneer het ging om mooie of slechte oogsten, hooge of lage marktprijzen.

In den aanvang waren het nog slechts losse geruchten, te hooi en te gras opgevangen, van plantages en gronden aan de Beneden-Saramacca, waar de cacaoboomen uitwassen begonnen te vertoonen, dikke, weeke uitspruitsels, en de jonge vruchten lieten vallen of vruchten voortbrachten, die zwart werden en hard als steenen. Allengs drongen de namen door van plantages, die er hevig onder leden; het werden er steeds meer: Broederschap en Catharina Sophia, Juliushoop, Margaretha's gift, De Dankbaarheid, Frederici's gift, Concordia en vele namen meer van kleinere gronden. Zij hoorden van eigenaren, uit hun eigen kringen voortgekomen en tot goeden welstand, — rijkdom naar hunne waardeering, — opgeklommen, die hard achteruit gingen.

Het was echter nog te ver weg om angst te verwekken; wat lagen er niet uitgestrekte bosschen en breede rivieren tusschen Saramacca en Cottica!

Maar het gevaar naderde. Reeds kwamen kwade tijdingen van de Suriname, van Domburg, La Rencontre, Adrichem, en stroomafwaarts, in hunne richting, van Geyersvlijt en Morgenstond, en de ziekte sloeg over naar den anderen oever, naar Sint Barbara, Maagdenburg, La Liberté — altijd maar verder naar hunne zijde.

Toen kroop in hunne harten de vrees op. Zij hadden plantages bij de vleet zien verloopen; velen van hen, die des Zondagsmorgens samenkwamen op Potribo konden uit eigen herinnering nog de namen noemen van talrijke suikerstaten en koffieplantages in het stroomgebied van Cottica en Commewijne, waarvan niets was nagebleven dan de geraamten van directeurs-woningen, ruïnen van molenhuizen, brokken van gemetselde vloeren, gebroken zerken van familiegraven, gebarsten sluismuren, vaneengereten door de stoere kracht van opgroeiende boomen, roest-doorvreten suikerpannen, vliegwielen, half weggezakt en tusschen de spaken doorgroeid met onkruid, verzonken ketels of een hellende schoorsteen, die aan zijn top ruige struiken droeg, waaruit bloemenslingers nederdaalden.

Al die kenteekenen van een hevig verval, waargenomen bij het voorbijvaren of op de jachten aangetroffen bij het aanleggen van nieuwe gronden of het opzoeken van holle boomen in het bosch voor het leggen van kokers in de dammen; al die knekels uit de vergane lichamen van eenmaal bloeiende bedrijven hadden hen echter niet ontroerd. Toen Marius jaren na zijne vestiging op „De Goede Verwachting" nog eens meetrok met de vrienden van Reynsfort naar het zeestrand, had hij bijna niets meer teruggevonden uit den vroegeren tijd. Waar eertijds de katoenplantages waren, voer hij uren lang door een moerasland, een wonderschoone vlakte, gestoffeerd met blinkende vijvers, gepluimd riet en bloemrijke drijvende waterplanten. Op de takken der bladerlooze, in den moerasgrond afgestorven boomen zaten onbeweeglijk, in trotsche houding als versteend, statige roofvogels, koningsgieren, boschhanen en akka's; tegen den hellen hemel slierden als vlaggebanen vluchten van roode, witte en blauwe reigers en op de voormalige plantagedammen, tusschen slingergroen en kleurige kelken, blonken in de open peulen de schitterend roode, glanzende kokriki's.

De ontzettende tragiek van de machtige, in schitterende pracht ontplooide verlatenheid van het land, dat hij gekend had als een gebied van leven en bedrijvigheid, met menschen, woningen, tuinen en veeweiden, mocht hem even

verbazen, zij had hem niet aangegrepen als een schrikbeeld. Het sprak van zelf, dat er niets was overgebleven uit den ouden tijd. Immers, de slaven waren na de vrijverklaring weggetrokken en geen andere arbeiders hadden hunne plaatsen ingenomen. En hij wist zelf maar al te goed hoe hard er gewerkt moest worden om alles in orde te houden. De oorzaak van het verval lag voor de hand, voor hen, klein-landbouwers, kon die oorzaak niet bestaan.

Maar nu ging het anders worden. Nu bedreigde de krullotenziekte het eigen bestaan en het liet zich zooveel erger aanzien, want er waren op de grondjes handen genoeg, maar alle arbeid was vergeefsch. Er lag bovendien over het verschijnen der ziekte eene geheimzinnigheid, een vreemde doem. In de beangstigde zinnen werden de teekenen van den rampspoed der vroegere meesters waarschuwingen van komende onheilen. Zou het hunne beurt worden, nu reeds, terwijl juist hun voorspoed begon te gloren?

De bigi-foetoe-loetoe, de „dikke-beenen-loten", zooals zij in hun beeldend negerengelsch de krulloten noemden, die hen deden denken aan de gezwollen beenen der boeboelijders, maakten onverklaarbare sprongen. Geen rivier zoo breed, geen bosch zoo groot of de krulloten kwamen aan de overzijde; plotseling tastten zij plantages aan, waar niets de komst had doen vermoeden; onverwacht en grillig grepen zij in een cacaogrond en lieten buurgronden ongemoeid, en toen eenmaal in de naaste buurtschap krulloten verschenen waren, werden de velden getroffen als door bliksemstralen. De boomen kwijnden, de vruchten verschrompelden en op het zachte, vochtige bladerendek aan den voet der stammen lagen weldra honderden, duizenden waardelooze knollen. Een grauwe doodswade zeeg over het blijde rood en geel en oranje, waarmede de cacaovruchten de boomen zoo kostelijk gesierd hadden.

De verslagenheid sloeg in; het oude fatalisme, door de voorouders meegedragen uit de wildernissen van Afrika en in den slavenstaat voortgeplant, herleefde in het geslacht der vrijen. Zij zagen de ramp over zich komen, heftig en snel, en bleven er voor staan. Wel wemelde het van raadgevingen en bedenksels, maar zij werden met wan-

trouwen aangehoord en moedeloos verworpen; zij oogstten nog — elk jaar minder — en het waren ten leste povere hoopjes boonen, die nog te drogen gelegd konden worden, in de heete zon, op de gevlochten schalen voor de huizen.

Klagende zaten zij bij de pakken neer.

Op de plantages, onder de rijken, werd immers ook te vergeefs gestreden tegen de krulloten. Wat zou de kleine man dan kunnen verwachten?

De tweede uittocht der negers ving aan. Wederom naar de stad!

Met andere ouderen bleven Marius en zijn schoonzoon hangen op den grond en verwaarloosden hun eens zoo schoonen tuin. Velen in de buurtschap lieten hunne gronden geheel in den steek, want zij konden niet, gelijk de trekkers benedenstrooms, hunne perceelen verkoopen aan Britsch-Indische of Javaansche kolonisten; die kwamen nog niet zoo hoog op. De jongeren zochten hun fortuin in het goudveld en het balatabosch. Zij keerden zich af van den landbouw. De tegenzin tegen landarbeid, die de slavernij had opgewekt en die nog niet was uitgesleten in het nageslacht, was door de groote teleurstelling opnieuw wakker geworden.

XIII

In het huis klapten de luiken toe. Door een kier van de deur lekte zwak lamplicht. Een kinderstem riep grootvader toe.

Marius keek op; en zijn hoofd wendend naar zijne woning, greep hij in één oogopslag de vervallen hutten, die er naast stonden, de naakte, brokkelige overblijfselen van de huisjes van Jozef en Johannes.

Johannes was na den dood van zijne vrouw — zij lag achter bij de anderen in de schaduw der boomen om de graven — weggetrokken met zijne kinderen, in de verwachting werk te vinden bij den aanleg van den spoorweg of den Saramacca-polder of bij het graafwerk aan het kanaal van Tout-lui-faut. Hoewel — er werd verteld, dat er weinig kans op was voor de creolen, daar immigranten van gesloten plantages voor dien arbeid gebruikt zouden worden en arbeiders

van de eilanden voor den spoorweg werden aangevoerd.

Jozef was met zijn gezin bij Marius komen inwonen, na Leentjes verscheiden, en gaandeweg waren de verlaten huisjes afgetakeld, singels en bruikbaar hout opgebruikt aan herstellingen en bijbouw der oude stamwoning.

Aan den achterkant, tegen het galerijtje had Marius een kamertje voor zichzelven bijgetrokken. De kinderen werden op den zolder ondergebracht; achter beschotjes sliepen zij er, op matjes op den grond, naast de doodkist, die Marius nu voor zichzelven had getimmerd, naar het model van Leentje's kist, maar soberder van opschik. In de kist lag zijn eigenbewerkt doodskleed gereed.

In de slaapkamer vóór huisden Jozef en zijne vrouw. Zij lieten er ongerept het onbeslapen pronkbed, ouderwetsch houten ledikant met zware, gebeeldhouwde stijlen, opgemaakt met het groote witte laken, waarvan de breede, geborduurde strook afhing tot den grond, en met eene hooge pyramide van kussens, — het waren er wel acht op elkaar, — in opengewerkte slopen, versierd met linten van flets-verschoten kleuren. In den hoek stond Leentje's kleerenkist, waarin over de honderd hoofddoeken bewaard werden uit den rijken tijd — en aan het raam fladderden de ingescheurde, groezelig-verweerde banen van het lapjes-gordijn.

Marius antwoordde niet op de kinderstem. Hij luisterde .... over het water bereikte hem het geluid van een bekende parelslag. Het was Jozef's slag; dicht onder den wal naderden de zijnen, die huiswaarts keerden.

De boot gleed over de balken, die weggedoken waren onder het gestegen water. Jozef sprong op den oever, haalde de boot langszij aan. De kinderen uit het huis liepen toe; er ontstond luidruchtig gepraat, handen reikten baskieten [1]) aan, gevuld met flesschen petroleum, bakkeljauw, zout, bladen tabak, zeep, kleine pakjes, in pakpapier en bananenblad gewikkeld, heel den voorraad van benoodigdheden, gekocht in den winkel van Sommelsdijk en betaald, — maar nog niet geheel! — met de opbrengst van de cassaven en koornspieren, die Jozef ter markt gebracht had.

[1]) baskiet = mand.

Jozef was stil, narrig. Toen hij en Marius in de voorkamer —de zaal—zaten, de kinderen naar boven waren en Jozef's vrouw nog wat scharrelde in de bottelarij bij een walmend, open olievlammetje, bleef hij eerst uit zijn kapotten schommelstoel staren, onder de scheefhangende, slecht brandende petroleumlamp door, over het bekraste en bevlekte blad van de ronde, éénpootige tafel, naar de kale wanden.

Marius liet hem betijen; tot eindelijk, begrijpende en moedeloos, zijn vraag kwam, hoe het was afgeloopen.

Eerst enkele, korte woorden. Toen brak de woordvloed los als het water van de groote loostrens door de deurspleet van de oude sluis bij laag tij, na zwaren regenval.

Jozef was bij den districtscommissaris geweest om nogmaals uitstel te vragen van de betaling van het akkergeld, den achterstand van vier jaren: vier maal twintigmaal drieëntwintig cent. De commissaris had hem gezegd, dat het niet kon en hem voorgehouden, wat hij nog meer schuldig was: aan het ziekenfonds en aan aflossing van zijn voorschot bij de leenbank. Jozef had hard gestreden voor zijne zaak en nu weer, voor Marius, die het alles wel wist, stootte hij zijne klachten heftig uit, al de pinarie van de laatste jaren, den ondergang van den cacaotuin, het opteren van de spaarpenningen, — Marius' spaargeld, — de slechte marktprijzen en de doodende concurrentie van de Britsch-Indische kolonisten, die immers zooveel goedkooper kónden zijn, omdat zij zoo heel anders leefden dan de creolen. Een creool kon toch niet zóó leven als een Britsch-Indiër!

Hij wond zich meer en meer op, medegesleept in den stroom van zijn eigen woorden. Hij voelde het als een onrecht, dat hij zonder hulp gelaten was toen de krulloten zijn aanplant vernielden en nu werd aangesproken om te betalen, terwijl hij niets had!

Het Gouvernement! Dáártegen richtte hij zijne klachten en verwijten. Vroeger was het zoo heel anders geweest! Dat wist Marius toch ook! Stond niet alle hulp en bijstand open voor niets? Ziekenfonds — waarom? Vroeger waren er toch ook zieken en er waren ook dokters, net als nu — maar behoefden zij ooit te betalen? Leenbank — voorschotten waren altijd gegeven, doch zonder rente en

dàn, hoevelen hadden niet jaren en jaren nooit iets terugbetaald en tòch werden zij met rust gelaten. En hoevelen waren niet achterstallig gebleven met de akkergelden en ja, zij werden wel eens gemaand en betaalden dan weer eens een kleinigheid, maar die dwang van tegenwoordig, juist nu, nu niemand meer iets bezat! Toen het nog goed ging in de cacao, was het makkelijk genoeg geweest en er bleef nog wat over ook.

Wat had het Gouvernement zelf gedaan om hen te redden uit de verwoesting? . . . .

O! 't was bitter, bitter in hem; hij verdoezelde alle zelfverwijten en brandde van verwijten aan anderen.

„Werken", had de commissaris gezegd, „werken op een plantage". Wreed klonk het harde, Negerengelsche woord voor werken in Jozef's mond: „wroko". Werken op een plantage, als de koelies, de immigranten! Héél zeker stond het vast in zijn stijven kop, dat het ònmogelijk van hem gevergd kon worden! Hij rekende het voor, met onwrikbaar verzet in zijn betoog; zestig cent was het immigrantenloon; stel dat hij een gulden zou maken, één vijf en twintig per dag — zes dagen, dat is zes gulden, zeven vijftig in de week — daar moet de mondkost af en zijn gezin moest toch óók leven — wat zou dáárvoor overblijven? En dan nog voor schulden — altijd tekort, tekort, pinarie net als nu.

Hij wrokte door, sterk in taal, druk in woorden en heftig in geluid en gebaren.

Daar was nu ook nog die zaak met zijn buurman Ramdin, die rijst was gaan planten op zijn achterland; hij hield water vast en schold op Jozef dat het water weg liep op diens perceel omdat de dam niet in orde was. Ook dáárin had de commissaris hem ongelijk gegeven. Natuurlijk — die koelies werden altijd voorgetrokken.

Marius hoorde hem aan, onbeweeglijk. Er klopte heel diep binnen in hem een tegenstand tegen Jozef's heftig beklag; hij stoorde de weldadige herinnering aan de oude goede tijden, de tijden van arbeid, en voorspoed en rustige gedachten. Hij voelde, dat er ook schuld was in Jozef zelf; maar toch wiegde hij mede op de bezwaren, op de verwijten. Hoeveel was er niet weg, hoeveel verzonken: het spaar-

geld, dat ruim voldoende geweest zou zijn om alle schulden af te doen — het huisraad: zijne oogen dwaalden naar de vuile lappen aan de ramen, de wrakke stoelen, het stukkende buffetje, eenmaal een groot sieraad van de zaal, waarop zijn bijbel lag in den verweerden band naast het vocht-bevlekte gezangboek en een stapeltje vergeelde couranten, Negerengelsche blaadjes van jaren hèr; hij keek naar het serafientje, dat al lang lek was, waaruit zijne ongeoefende, stugge vingers toch zulke mooie, lijzig-gerekte klanken getooverd hadden in den tijd, toen hij nog stichtelijke liederen zong met Leentje — het was alles vergaan voor zijne oogen, glansloos verstorven. Aan den wand van zijne verbeelding verrees de oude tuin, frisch, bloeiend, en hij proefde de kostelijke maaltijden en versnaperingen van vroeger; toen stond er nog wel eens een goed glas dram op en er was volop stroop en suiker; nooit ontbrak het lekkere glas: half suiker half water, waaruit zij beiden dronken; altijd lag er iets goeds om te eten op het buffet en in de bottelarij...

Jozef's stem schetterde door, grof van grieven. En zij groef grieven in Marius, sneed in zijne mooie herinneringen. Hij kón niet tegen Jozef op.

Jozef zou morgen naar den baas op Ostage gaan, om medelijden en raad. Dat was een der hunnen; die begreep hen. Zondag zou hij spreken met den leriman op Potribo. Eigenlijk vermoedde hij wel wat hij van hen hooren zou; veel moed had hij er niet op; het zou wel op hetzelfde neerkomen als wat de commissaris gezegd had. Maar het was hem als moèst hij den strijd zoeken — hij wilde tòch alles zeggen — hij had behoefte zijn wrok te verbreiden.

Stil was het nu in de zaal; zwaar van drukkende stemming.

Even nog brak door de stilte Maria's stem, tot Marius, in blijden toon vertellend van haar jongen, dien zij des middags gesproken had bij aankomst van de rivierboot uit de stad, waarop hij als leerling voer nu zijn opleiding aan den machinistencursus was afgeloopen. Hij had kans op een aanstelling, meende hij.

In Jozef's hoofd flitste eene verwachting: Willem zou wat kunnen afstaan van zijn gage; in de verarmde fami-

liën sprongen zij immers allen elkander bij, al was het loon soms schamel....

In het zijkamertje lag, op den grond, Maria, in diepen slaap, moe van den uitgaansdag; Jozef, weggezonken in zijn onvrede, ademde diep.

En achter, Marius, in den lichten sluimer van zijn hoogen leeftijd, half wakend, mat, mat van het lange leven.

XIV

Majestueus stond de groote nacht over de landouwen. Hij stond onder een koepel van oneindig diep azuur, mateloos hoog, mild getooid met millioenen juweelen, de lichtende sterren, in ondoorgrondelijke ordelijkheid geschikt en rijkelijk verscheiden van tint en glans: stil glinsterend als waren zij lichtende openingen in den hemel naar het eeuwige licht, het onveranderlijke, en, anderen weer, tintelend en kleurig flikkerend, geel en rood, lichtflikkeringen uitspattend over de golvende wateren en over de donkere bosschen, die den koepel droegen.

Majestueus stond de groote nacht en legde met breede gebaren de rust uit over de ruischende rivieren, de sluimerende wouden.

Zacht zilver vloeide op de stroomen; het keerend tij spreidde het zilver uit, zeewaarts; zoele nachtwind suisde langs de beemden, zuchtte door de roerlooze gewassen om de eenzame hutten aan de boorden der ontzaglijke watervlakten en verborgen kreken, verloren in het groote, leege land.

Milddadig was de groote nacht.

Hij dekte met teedere duisternis de woningen der kleine menschen en hulde hen in het zachte dons van den slaap en droeg hen uit, héél voorzichtig, uit het dagleven van zorgen, van klagen en van wrokken, uit de smarten en de lasten, in de troostende vergetelheid.

Heerlijk waren de geluiden van den grooten nacht, zijne stille geluiden....

Droomzangen waarden over de wateren, uit de wouden, in de plechtige zalen der savannen.

Majestueus stond de groote nacht.

DE SURINAAMSCHE GRONDPOLITIEK

DOOR

MR. O. E. G. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM

Van alleszins bevoegde zijde [1]) is geschreven over dien zeer specifieken vorm van eigendom in Suriname, namelijk „den allodialen eigendom en het erfelijk bezit". Het ligt dan ook niet in de bedoeling, in dit artikel een uitvoerige beschouwing over en uiteenzetting van dien eigendomsvorm ten beste te geven, doch veeleer, om na een korte historische schets de huidige verordeningen met betrekking tot de uitgifte van grond te bespreken, mede in verband met de groote beteekenis, welke groote en kleine landbouw voor de toekomst van deze kolonie hebben. Die korte historische schets kan niet worden gemist, wijl daaruit blijkt, niet alleen hoe de eigendom historisch is geworden zooals hij nu is doch ook, omdat in de voor deze materie meest belangrijke verordening, de z.g. „Grondjes-Verordening", welke hieronder nog nader zal worden behandeld, het woord „allodiale eigendom" niet voorkomt, doch steeds van „eigendom" wordt gesproken. Dit heeft vaak tot meeningsverschillen aanleiding gegeven. In historisch verband beschouwd, kan er echter niet aan worden getwijfeld, of daar is sprake van den z.g. „allodialen eigendom". Zoo heeft ook de M. v. T. tot die verordening zich uitdrukkelijk op dit standpunt geplaatst.

[1]) Door Professor Mr. *A. S. de Blécourt* is op verzoek der Nederlandsche Regeering een rapport over den allodialen eigendom uitgebracht, (zie „De West-Indische Gids" 4e j. g. blz. 129), terwijl verder nog zeer lezenswaardige lectuur wordt gevonden in het z.g. Rapport Radier, uitgebracht door de Commissie, benoemd bij Resolutie van den Minister van Koloniën d.d. 19 Maart 1913, om te dienen van advies omtrent de door de Suriname-Commissie bepleite herziening van de Surinaamsche wetgeving betreffende het beheer der domeinen en de uitgifte van gronden, evenals in het Rapport zelf van genoemde Suriname-Commissie op pag.113 en vlg.

In 1621 verkreeg de West-Indische Compagnie bij octrooi behalve de vrije vaart naar de haar toegestane gewesten en het bestuur daarover, eveneens den eigendom daarvan. Zij verleende dan van haar kant, evenals de Oost-Indische Compagnie en de Engelschen dat deden, aan de kolonisten het z.g. „leenrecht", waarbij de uitgifte van den grond vaak geschiedde onder de verplichting, om voor het bestuur van dien grond zorg te dragen. Deze uitgifte draagt dus een *feodaal* karakter. De overeenkomst, waarbij de uitgifte geschiedde, betrof groote landstreken en werd oorspronkelijk slechts *voor een bepaald geval* gesloten met de stichters van koloniën, die „patroons" werden genaamd. Die overeenkomsten droegen den naam van „contracten van conditiën en articulen".

In 1627 kwam daarvoor in de plaats een *algemeen* reglement van „vrijheden en exemptiën" voor het vestigen van volksplantingen op de wilde kust van Amerika. Noch in de „contracten" noch in de „vrijheden" kwam het leenrecht sterk op den voorgrond. Het oudste en belangrijkste „patronaat" in West-Indië, dat gesloten werd krachtens het algemeen reglement van 1627, is *Berbice*, waarvan een zekere *Abraham van Pere* de patroon was (1627).

In 1657 werden drie Walcherensche Steden beleend met *Essequebo*. Dit duurde echter niet lang en daarna behoorde het steeds tot het rechtstreeksch gebied der Compagnie.

Het beginsel, dat de eigendom van den grond aan de Compagnie bleef en de kolonisten daarop slechts een afgeleid recht hadden, gold niet alleen ten aanzien van de patronaten, doch evenzeer van de gewesten, welke rechtstreeks door de Compagnie werden bestuurd. Bij de verovering van Brazilië b.v., waar een geregelde plantersbevolking werd aangetroffen, werden de z.g. „capitulatiën" afgekondigd, waarbij aan de bewoners o.m. het vrije *bezit* hunner goederen werd gewaarborgd, terwijl van eigendom niet gerept werd.

In 1745 werd bij resolutie van 18 October door de Kamer Zeeland vestiging toegelaten aan de toen nog onbewoonde oevers van de *Demerararivier*. Ook hier was weer geen sprake van eigendom, doch slechts van het aanleg-

gen van plantages en het verleenen van gronden daartoe.

Suriname heeft eigenlijk nooit behoord tot het gebied van de West-Indische Compagnie. In 1682 toch werd die Compagnie bij octrooi van de Staten-Generaal aangewezen als gemonopoliseerd exploitant van de Kolonie, maar reeds in 1683 verbond zij zich met de stad Amsterdam en de familie *van Aerssen van Sommelsdijk* tot de vennootschap „ De Geoctroyeerde Societeit van Suriname", waarin elk der leden $^1/_3$ aandeel had.

In handen dezer vennootschap bleven tot 1745 exploitatie, beheer en administratie der Kolonie. In 1770 deed de derde vennoot zijn aandeel over aan de stad Amsterdam. Reeds in 1686 (7 November) werd vergund, om gronden op te nemen en in volkomen of vrijen eigendom te bezitten. De oudste bekende grondbrief is echter die van 12 September 1691, waarbij door den Gouverneur *van Scharphuisen* „aan de Joodsche natie" een terrein van 100 akkers (de z.g. „Joden Savanne") in „allodialen eigendom en erfelijk bezittinge" werd gegeven „tot gebruik van haar synagoge".

Zoo eenvoudig bleven de grondbrieven echter niet lang. Allengs nam men daarin bepalingen op, welke de rechten van de Societeit tegenover de grondeigenaren moesten waarborgen. Zoo kwam men er van lieverlede toe, het systeem van de West-Indische Compagnie te volgen, waardoor er in de grondbrieven allerlei voorschriften kwamen, welke een onmiskenbaar feodaal karakter droegen. Enkele daarvan waren: de verplichting van den eigenaar tot het aanleggen en onderhouden van wegen en het schoonhouden van kreken; het verdedigen van de Kolonie tegen buitenlandsche vijanden en binnenlandsche onlusten; de gehoudenheid tot het betalen van een zekere retributie; de bevoegdheid van den landheer, om den uitgegeven grond in geval van verkoop te naasten en vooral het verval van het recht bij overtreding van de voorgeschreven bepalingen; de landheer kon dan den *grondbrief intrekken* en den *grond in den boezem van zijn domein doen terugkeeren.* Hier ontmoet men dus reeds de bepaling, welke aan

den Surinaamschen eigendom zijn eigenaardig historisch karakter geeft. De oudste grondbrief uit het domeinarchief dateert van 1743 [1]). Daarin komt het recht van naasting reeds voor. Sedert 1749 is de verplichting tot het betalen van een recognitie opgenomen in de uitgiften van de z.g. „achterlanden" van plantages. Die verplichting werd algemeen krachtens de Resolutie van 5 Maart 1755, waarbij het bedrag der recognitie werd bepaald op 2 stuivers Hollandsch per akker.

De uitgifte van land is in Suriname nooit grondig gewijzigd en heeft eigenlijk thans nog plaats als onder de Societeit. Hiervoor stelde het K. B. van 20 December 1820 (G. B. 1821 no. 7) een model grondbrief vast aan de hand der toen gebruikelijke bepalingen. Dit model is behoudens enkele wijzigingen van ondergeschikten aard nog steeds van kracht.

Uit het voorgaande blijkt wel duidelijk, hoe hier de naam van „allodialen eigendom" wordt gebruikt voor een instituut, dat zich juist kenmerkt door het feodaal karakter van den eigendom, welk karakter daarin langzamerhand is ingeslopen, terwijl de oude naam behouden bleef. Voor een in goede banen geleide kolonisatie is deze vorm van eigendom juist bijzonder geschikt, zooals bij de behandeling der „Grondjes-verordening" nader zal blijken.

Ten aanzien van de uitgifte van grond in Suriname dient men enkele onderscheidingen te maken. Ten eerste tusschen den grooten en den kleinen landbouw en dan bij den kleinen landbouw tusschen gronden op en buiten vestigingsplaatsen

Uitgifte in allodialen eigendom aan den *grooten landbouw* (suiker, cacao en koffie) komt in den laatsten tijd vooral tengevolge van de alom heerschende malaise weinig meer voor. Wel echter de uitgifte in *erfpacht*, zooals die is geregeld in het K. B. van 10 Februari 1910 no. 6 (G. B. 1910 no. 14). De termijn is 75 jaar; de voorwaarden worden door den Gouverneur vastgesteld, den Raad van

[1]) Volgens het rapport van de Suriname-Commissie reeds van 1699.

Bestuur gehoord; bij niet of niet behoorlijk voldoen aan de gestelde voorwaarden kan de erfpachter van het recht vervallen worden verklaard, waarbij het terrein „vrij en onbezwaard in den boezem van het domein" terugkeert.

Met betrekking tot den *kleinen landbouw* (rijst, mais, aardvruchten, cassave, bacoven, bananen en cocosnoten) golden enkele publicaties van 1842, 1846, 1863 en 1895, welke alle ingetrokken zijn bij het inwerkingtreden der verordening van 11 December 1914 (G. B. 1916 no. 24) op 1 Januari 1917.

Deze verordening, de „*Grondjes-verordening*" genaamd, bepaalt ten aanzien van de uitgifte van grond, dat daarvoor in aanmerking kunnen komen: ingezetenen der Kolonie, landverhuizers en immigranten, die hun contract hebben vervuld en wien deze gunst van uitgifte niet om eenige reden kan worden geweigerd. Zij onderscheidt ten aanzien van die uitgifte tusschen terreinen, gelegen op- en buiten vestigingsplaatsen.

Deze *vestigingsplaatsen* zijn grootendeels ontstaän uit verkavelde verlaten plantages, waar aanvankelijk aan de vrijgekomen slaven kleine perceelen grond werden afgestaan. De eerste proef hiermede werd genomen op Nieuw-Amsterdam in 1875 en thans zijn er 21 vestigingsplaatsen met een oppervlakte van ± 13.000 H.A., waarvan ± 4.000 H.A. reeds in cultuur is gebracht en met een bevolking van ± 15.000 zielen, meest Javanen en Britsch-Indiërs, doch ook vele Creolen. De Districtscommissaris, handelende namens den Gouverneur, is bevoegd tot uitgifte van een gedeelte van een perceel (doch minstens $1^1/_2$ H.A.) in gebruik of huur. De huurprijs bedraagt *f* 6.— à *f* 10.— per H.A., naar gelang van de vestigingsplaats. De huurder verplicht zich tot het bebouwen en onderhouden van zijn perceel, terwijl het contract verder verschillende bepalingen van algemeenen aard — als omtrent overdracht van de huur aan derden en het eindigen der overeenkomst — bevat. Deze perceelen kunnen *nooit in eigendom* worden verkregen.

Anders is dit bij perceelen, in huur uitgegeven *buiten vestigingsplaatsen*. Hier kunnen de huurders na 2 jaar hun

perceel, zoo mogelijk vergroot tot 10 H.A., kosteloos *in eigendom* verkrijgen. De huurprijs bedraagt in de eerste jaren *f* 0.50 per 1/4 H.A. Overigens gelden vrijwel dezelfde bepalingen als bij uitgifte van grond op vestigingsplaatsen. Het Besluit, waarbij de eigendom wordt verleend en waarin uitdrukkelijk van „allodialen eigendom en erfelijk bezit" wordt gesproken, behelst, zooals reeds boven werd vermeld, de clausule, dat bij niet- of niet behoorlijk voldoen aan de gestelde voorwaarden (als o.m. betalen van een recognitie van 23 cent per H.A.) de grondbrief kan worden ingetrokken en het land in den boezem van het domein teruggenomen, terwijl bij verkoop het Gouvernement zich het recht van naasting voorbehoudt.

Uitgifte in gebruik geschiedt in beide gevallen met vrijstelling van grond- of andere zakelijke belasting voor den tijd van 6 jaar.

Verder bevat de verordening nog een zeer gunstige bepaling voor immigranten, die door tusschenkomst van het Koloniaal Gouvernement zijn aangevoerd en hun contract getrouw hebben vervuld. Hebben zij een bewijs van goed gedrag en is hun domeingrond voor den kleinen landbouw afgestaan, ook al hebben zij daardoor het bedongen recht op vrijen terugvoer naar het land van herkomst verloren, dan kan hun op denzelfden voet als vroeger ten laste van de Koloniale Kas een vrije terugreis worden verschaft. Wordt op hun behoud voor de Kolonie door het Bestuur prijs gesteld en doen zij afstand van hun daareven genoemd recht op vrije terugreis, dan ontvangen zij een premie van *f* 100.—, welke tot *f* 200.— kan worden verhoogd, indien de immigrant wettig gehuwd is en de echtgenoote eveneens afstand doet van het recht op vrije terugreis. Ook is het Koloniaal Bestuur bevoegd, voorschotten te geven aan hen, die zich op den kleinen landbouw toeleggen, mits zij blijk geven van „arbeidzaamheid, geschiktheid en goed gedrag".

Nog een enkele opmerking omtrent de boven reeds vermelde vestigingsplaatsen moge hier volgen. Oorspronkelijk heeft bij den aanleg der vestigingsplaatsen veelal de gedachte voorgezeten, de nog aanwezige cacaobeplantin-

gen intact te houden en uit te breiden en daarbij profijt te hebben van de opwonenden, die uiteraard goed bekend waren met teelt, oogst en bereiding van dit product, terwijl daarvoor bovendien een vaste markt bestond, zoodat afzet verzekerd was. Ook hier deed de beruchte „krulloten-ziekte" haar noodlottigen invloed gelden, welke nog werd verscherpt door de omstandigheid, dat hier werd gewerkt met een zeer klein kapitaal en door de fatalistische gelatenheid, waarmede de bewoners der „grondjes" het kwaad lieten voortwoekeren.

In dit verband moge gewezen worden op een der weinige goede gevolgen van den oorlog voor Suriname. Toen dit land langzamerhand geheel van het verkeer met de buitenwereld was afgesloten, ontstond daar groote vraag naar voedingsmiddelen. Hieraan hebben de kleine landbouwers op de vestigingsplaatsen weten te voldoen, door zich met kracht toe te leggen op den rijstaanplant, daarin krachtig gesteund door het Gouvernement, dat groote bedragen beschikbaar stelde voor het aanleggen van rijstpolders. Weldra was toen de hoeveelheid geoogste padi voldoende, om in de behoefte der Kolonie te voorzien.

De toestand op de meeste vestigingsplaatsen is nu zóó, dat het meerendeel der opwonenden een hooger gelegen perceel voor cacao, koffie en verschillende voedingsgewassen (bacoven, cassave, patatten e. d.) in huur heeft en dan nog een lager gelegen perceel voor rijst. De vraag naar deze perceelen neemt nog steeds toe. Het Gouvernement verricht het inpolderingswerk en geeft daarna het verkavelde land in huur uit. Tot nu toe kon alleen in het District Nickerie het systeem van aanleg op kosten van de bewoners gedeeltelijk worden toegepast. Er wordt thans gepoogd, dat systeem ook elders toe te passen.

Een groot voordeel van de vestigingsplaatsen, doch dat eerst in de toekomst zijn nut zal afwerpen, is het vormen van een kern voor een soort van medebestuur der bewoners, eenigszins in den geest der waterschappen in Nederland. Zoo zou men dan geleidelijk kunnen komen tot een gedecentraliseerde bestuursinrichting. Ongetwijfeld is dit alles nog toekomstmuziek, doch het openen van mogelijk-

heden in deze richting is in deze zaak van groot belang. In verband hiermede doet zich ook de vraag voor, in hoeverre men ten aanzien van de uitgifte van grond op deze vestigingsplaatsen zou moeten breken met het tot nu toe gevolgde beginsel, dat nooit eigendom van den grond kan worden verkregen. Wil men geraken tot een verantwoordelijke en zelfstandige bevolking van dit gewest, dan zal men de oplossing wel in deze richting moeten zoeken, hoewel dient te worden gewaarschuwd tegen een overhaast veranderen van systeem, daar men ten aanzien van de eventueele eigenaars met drie verschillende rassen te doen heeft: Creolen, Britsch-Indiërs en Javanen, die niet allen even geschikt zijn als grondeigenaars en wier geaardheid ook zeer sterk uiteen loopt, zoodat men allicht met betrekking tot het eene ras het nieuwe systeem eerder zou kunnen toepassen dan wat betreft het andere.

Naast deze kwestie wordt tegen het instituut van vestigingsplaatsen wel als bezwaar aangevoerd, dat de oppervlakte der perceelen zoo klein is: zelden meer dan 1 H.A. Vroeger is getracht, een grootere oppervlakte te verhuren, maar al spoedig bleek, dat één gezin dit terrein niet kon bewerken. Zoo zal echter nooit een finantieel krachtige landbouwersstand kunnen opbloeien. Vandaar dat vakopleiding een eerste vereischte is, opdat de bewoners bekend geraken met het gebruik van trekvee en machines. Een poging in deze richting wordt reeds gedaan door het Gouvernement, dat midden op enkele vestigingsplaatsen lokalen van zeer eenvoudigen opzet laat bouwen, waarin landbouwonderwijs wordt gegeven; tevens kan dit lokaal dan worden het centrum, waar later bestuursgebouwen, kerk en school verrijzen. Bovendien bezit het Gouvernement in de boerderij, gelegen in den Cultuurtuin, een geschikt middel, om den aanstaanden boerenstand van voorlichting te dienen op het gebied van landbouw en veeteelt. Hoewel dit bedrijf nog zeer jong is, bereikte men reeds gunstige resultaten, niet het minst ook op het gebied van veeteelt.

Voor de toekomst van Suriname, die weliswaar niet uitsluitend ligt op het terrein van den landbouw, maar waar-

in deze toch een belangrijke rol zal spelen, is een ruim opgevatte en tevens verstandige grondpolitiek van zeer veel gewicht en men kan dan ook niet anders wenschen, dan dat spoedig de tijd zal aanbreken, dat de Moederlandsche en de Koloniale Regeeringen, bevrijd van het schrikbeeld van den bodem eener ledige schatkist, de handen ineen zullen kunnen slaan, teneinde hier met krachtige en waar noodig met kwistige hand — doch steeds met een koel hoofd daarbij — den landbouw, zoowel den grooten als den kleinen, te steunen en tot bloei te brengen.

Bloemendaal, Augustus 1923

EENE WATERLEIDING VOOR PARAMARIBO

DOOR

DR. J. W. JENNY WEYERMAN

Tot dusver heeft mij nog slechts een enkel antwoord bereikt op de vraag, welke ik in dit tijdschrift (aflevering van October l.l.) stelde, hoe groot het *betaalde* waterverbruik vermoedelijk zou zijn, indien te Paramaribo eene waterleiding werd aangelegd. Ik hoop echter dat er vele antwoorden zullen komen, liefst met bewijzen gestaafd of althans met vermelding van de gronden, op welke de uitgesproken meening rust. Zoo alleen immers kan een voldoende basis worden verkregen voor eene beslissing, bij welke anderhalf millioen gulden ongeveer betrokken is.

Maar inmiddels is een onderzoek verricht welks uitkomsten van belang zijn, als men, hetzij nu, hetzij later — éénmaal komt het daar toch stellig toe — tot den bouw eener waterleiding ter genoemder plaats overgaat. Opdat die uitkomsten steeds ter beschikking zullen zijn, wanneer men ze zal behoeven en ze dan niet verloren liggen in een of ander archief, meenen Prof. Flu en ik dat publicatie ervan in dit tijdschrift goed is.

Toen wij vernamen dat Prof. Went zich in Juni van dit jaar (1923) naar Suriname zou begeven, hebben wij hem een bezoek gebracht en hem gevraagd een monster water mede te brengen, geschept uit de Para, ongeveer bij Onoribo. Prof. Went heeft zich dadelijk bereid verklaard om aan dit verzoek te voldoen. Daarop heeft Dr. A. Massink van het Centraal Laboratorium voor de volksgezondheid hem nog eenige nadere technische aanwijzingen gegeven omtrent enkele voorloopige onderzoekingen, die steeds, indien mogelijk, dadelijk ter plaatse moeten worden gedaan

om later het laboratorium-onderzoek ten volle tot zijn recht te kunnen doen komen. Bij het nemen van het monster en die voorloopige onderzoekingen is Prof. Went bijgestaan door den heer J. Vonk, militair-apotheker te Paramaribo, terwijl ook het Gouvernement welwillend hulp verleende door een stoombarkas beschikbaar te stellen.

Wij zeggen allen bij dezen gaarne dank voor de genomen moeite en de verleende medewerking. Daardoor is bereikt dat de monstername en wat daarbij behoort dus nu is geschied door wetenschappelijke mannen, die het waarom van verschillende, voor een leek onbelangrijke, kleinigheden verstaan en dus daarop hebben gelet, zoodat deze monstername eene betrouwbare is geweest. Ik heb reeds meer dan eenmaal ervaren in Nederland, dat daar betrouwbaarheid der monstername niet altijd heeft bestaan en dat dit soms tot zeer ernstige gevolgen heeft geleid.

Het in Nederland aangekomen monster is door de medewerking van den heer Dr. P. A. Meerburg, directeur van het meergenoemde Centraal Laboratorium voor de Volksgezondheid, in dit laboratorium onderzocht geworden. Ook dit is van beteekenis, omdat waarschijnlijk geen ander Nederlandsch laboratorium zoo groote praktische ervaring heeft in het onderzoek en de beoordeeling van watermonsters. Alle wateronderzoekingen toch, die hier te lande geschieden in verband met den aanleg van nieuwe waterleidingen en ook alle onderzoekingen in verband met het van Rijkswege gehouden toezicht op de bestaande waterleidingen, worden immers reeds sedert eenige jaren aldaar verricht.

Nu de rapporten van het onderzoek:

I. ONDERZOEK VAN DEN HEER VONK

Het water vereischte

per 200 c.c. aan $\frac{n}{10}$ NaOH op phenol-phtaleine 0.7 c.c. = 15.4 m.gr. vrij CO^2 per Liter;

per 200 c.c. aan $\frac{n}{10}$ HCl op dimethyl amidoazobenzol 0.25 c.c. = 7.6 m.gr. HCO_3' per Liter.

II. ONDERZOEK CENTRAAL LABORATORIUM

Herkomst van het monster: Pararivier Suriname. Genomen 4 Sept. 1923

No.	PHYSISCH ONDERZOEK	
1	Kleur (Platina-Cobaltschaal; mgr. Platina)	330
2	Reuk	geen
3	Smaak	—
4	Helderheid	zwak troebel
5	Geleidingsvermogen voor electr. bij 18° C.	46×10^{-6}
6	Reactie ten opzichte van phenolphtaleïne	zuur

No.	CHEMISCH ONDERZOEK	m.G. per L.
7	Vaste stoffen, gedroogd bij 180° C. (ongef. water)	56.1
8	„ „ „ „ 180° (gef. water)	47.6
9	Zwevende stoffen	8.5
10	Gloeiverlies van No. 8	20
11	Verbruik aan Kal. perm. ($KMnO_4$) (ongef. water)	87.1
12	„ „ „ „ „ (gef. water)	83.7
13	Chloor-ion (Cl')	5.5
14	Salpeterigzuur-ion (NO_2')	0
15	Salpeterzuur-ion (NO_3')	0
16	Zwavelzuur-ion (SO_4'')	0
17	Hydrocarbonaat-ion (HCO_3')	9 [2])
18	Vrij Koolzuur (CO_2) (bepaald .... [1]) na de monsterneming)	15.8 [2])
	Vrij Koolzuur (CO_2) (bepaald bij de monsterneming)	—
19	Carbonaat-ion (CO_3'')	0
20	Fosforzuur-ion (PO_4''')	0
21	Kiezelzuur (SiO_2)	6.0
22	Zwavelwaterstof (H_2S)	0
23	Ammonium-ion (NH_4 +)	0.13
24	Organisch ammonium (NH_4)	0.42
25	IJzer-ion (Fe + +)	0.45
26	*(IJzer berekend als Fe_2O_3)*	0.64
27	Mangaan-ion (Mn + +)	0
28	*(Mangaan berekend als Mn_3O_4)*	0
29	Calcium-ion (Ca + +)	0.86
30	*(Calcium berekend als CaO)*	1.2
31	Magnesium-ion (Mg + +)	0.28
32	*(Magnesium berekend als MgO)*	0.46
33	Alkali-ion { Natrium (Na +)	—
34	Alkali-ion { Kalium (K +)	—
35	Alkali-bicarbonaten, berekend als $NaHCO_3$	—
36	Vrije zuurstof (O_2)	—
37	Totale hardheid in D.gr. $\left(\frac{CaO + 1,4\ MgO}{10}\right)$	0.18
38	Tijdelijke (d.i. berekende carbonaat-)hardheid in D.gr.	0.18

Opgemaakt te Utrecht den 27 Nov. 1923

De Directeur van het Centraal Laboratorium voor de Volksgezondheid:
(get.) P. A. MEERBURG

Wat in deze analyse in de eerste plaats opvalt is de fraaie overeenstemming der uitkomsten met die welke de heer Bonne in Moengo verkreeg blijkens zijne hoogst be-

[1]) Bepaald 64 dagen na de monsterneming.
[2]) De Heer J. Vonk te Paramaribo bepaalde 4 Sept. '23 het koolzuur- en bicarbonaatgehalte en vond resp. 15.4 en 7.6 mgr. per liter.

langrijke mededeelingen over de watervoorziening aldaar (zie Tijdschrift voor Vergelijkende Geneeskunde van November 1923 en West Indische Gids van December l.l.).

Welke conclusies mogen verder uit de bevindingen worden afgeleid?

Waarschijnlijk is de hoeveelheid vrij koolzuur, die in werkelijkheid aanwezig was, zoowel bij het voorloopig onderzoek van den heer Vonk als bij het later onderzoek in het laboratorium, zeer gering, zooals bij de meeste oppervlaktewateren. Wat als zoodanig is bepaald geworden zijn waarschijnlijk in hoofdzaak zure organische stoffen geweest. Dit ligt aan de onderzoekingsmethode, niet aan de onderzoekers.

De bruine kleur wordt ook door organische stoffen veroorzaakt. Naar mate de hoeveelheid dezer stoffen grooter of kleiner is, wat weder afhangt van verschillende omstandigheden — in de eerste plaats wel van den regenval — zal die kleur meer of minder donker bruin zijn.

Om het water voor gebruik geschikt te maken, moet het geheel kleurloos worden gemaakt. In verband daarmede werd, schrijft de directeur van het Centraal laboratorium in een begeleidende brief „in het laboratorium . . nagegaan welke wijze van werken voor de praktijk de beste ontkleuring geeft.

„Beproefd werd of de ontkleuring kon plaats hebben door toevoeging, hetzij van kalk, hetzij van kaliumpermanganaat in wisselende hoeveelheden. De verkregen uitkomsten waren absoluut negatief. Men moet dus wel zijn toevlucht nemen tot soda en aluin (soda heeft veel voor boven kalk). Door achtereenvolgens soda en aluin aan het water toe te voegen, werd een goede neerslag verkregen, die gemakkelijk bezinkt en een kleurloos en helder water levert. Een goed resultaat werd verkregen door toevoeging van achtereenvolgens 40 mgr. watervrije soda en 40 mgr. watervrij aluminiumsulfaat per Liter".

Het spreekt vanzelf dat de hier genoemde hoeveelheden alleen passen voor het onderzochte monster. Komt de waterleiding er, dan zal op het pompstation een betrouwbaar persoon dagelijks moeten bepalen welke hoeveelheden toe-

gevoegd moeten worden naar den aard van het ingepompte water. Dit is eene zaak van oefening; weldra wordt zeer groote vaardigheid verkregen. Men moet slechts bij den bouw voor ruime bezinkbakken zorg dragen en voor goede gelegenheid tot doelmatige toevoeging van soda en aluin.

Het ontbreken van hardheid zal beletten dat looden buizen worden gebruikt en zelfs vorderen dat het gebruik van compositiebuizen met tinvoering ten eenenmale uitgesloten blijft. Dit is echter ook al geen onoverkomelijk bezwaar. Thans immers gebruikt men te Paramaribo voor het eveneens zachte regenwater die soorten van buizen, naar ik vermoed, ook niet.

Maar wat de hoofdzaak is, de Para kan als waterwinplaats van eene waterleiding voor Paramaribo uitstekend dienen. Ergens anders behoeft men slechts dan heen te gaan als van daar even goed water veel goedkooper kan worden naar de stad gebracht.

Tegen het hier gezegde zullen misschien enkelen bedenking hebben. In mijn boven vermeld artikel van October laatstleden schreef ik dat, naar mij was medegedeeld, de vloed het zoute water niet tot Onoribo opstuwde. Volgens sommigen, zoo ben ik sedert ingelicht, zou dit echter in den drogen tijd wèl het geval zijn. Hun moge er op worden gewezen dat steden als Rotterdam en Maassluis ook slechts bij ebbe het voor hunne waterleidingen benoodigde water in hunne ruw-water-bassins kunnen opzamelen. Als er bij den aanleg der werken slechts naar behooren op zou worden gerekend, kan dus het ingebrachte bezwaar niet overwegend worden geacht. Toch is het, indien men de overige moeielijkheden, welke aan den bouw eener waterleiding te Paramaribo in den weg staan — moeielijkheden om het benoodigde kapitaal bijeen te brengen — zou kunnen oplossen, wel aangewezen te achten dit punt nog eens proefondervindelijk na te gaan, ten einde gegevens te verkrijgen voor het bepalen van de meest gewenschte grootte der bassins. Uit dat oogpunt bezien kan ook deze opmerking dankbaar worden aanvaard.

Goes, 24 December 1923.

DE GENEESKUNDIGE DIENST IN SURINAME

DOOR

P. COOL

De in de West-Indische Gids van Juli en October l.l. verschenen stukken, resp. van de hand van den heer van Drimmelen, getiteld „een uitweg voor verzinkend Suriname" en van die van den heer Bonne onder het opschrift „Organisatie van den geneeskundigen dienst in Suriname", hoewel handelende over geheel verschillende onderwerpen, geven op één punt een gemeenschappelijk oordeel weer. Het opstel van den eersten schrijver ziet in de opheffing van de militaire bezetting den eenigen reddingbrengenden uitweg voor de kolonie, met als niet in het bijzonder genoemd maar van zelf sprekend gevolg: het heengaan van den Militairen Geneeskundigen Dienst. De tweede schrijver acht een behoorlijke organisatie van den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst in Suriname onmogelijk zoolang de M. G. D. het voornaamste hospitaal in handen heeft. Beide schrijvers stemmen dus hierin overeen dat voor den Mil Geneesk. Dienst de tijd is gekomen om heen te gaan.

Het zij mij vergund eene poging te doen om de zaak waar het om gaat ook van een andere zijde te belichten.

Of zoowel Suriname als Curaçao geheel zonder eenige militaire bezetting kunnen, is nog zeer de vraag. Zoowel de jongste gebeurtenissen te Willemstad als hetgeen eenige jaren geleden aan de Lawa is geschied, geven zeker nog geen waarborg, dat het Nederlandsch gezag aan een inheemsche politiemacht voldoenden steun heeft. Nog slechts eenige weken geleden heeft de Fransche Compagnie des Mines d'or, gevestigd aan de Lawa, voor haar doen zeer ver gaande concessies gedaan om toch maar een militairen

post aan die rivier te mogen behouden. Van de overbodigheid van een zij het ook kleine, troepenmacht in de kolonie is deze buitenlandsche maatschappij zeker allerminst overtuigd. Degenen die wijzen op de naburige Engelsche bezittingen, welke het zonder militaire bezetting doen, mogen bedenken dat het Engelsche Bestuur in West-Indië beschikt over een vrij sterk marine eskader, dat zoo noodig dienst kan doen en ook doet als varende troepenmacht. Dat deze bestemming een van de redenen van hunne aanwezigheid in W. I. is wordt door de Engelsche zeeofficieren zelve erkend.

Wat aangaat de bedenkingen van den heer Bonne tegen den M. G. D. diene het volgende:

Inderdaad maakt op het eerste gezicht een Militair Hospitaal met slechts enkele militaire verpleegden op een totaal van 400—500 lijders een vreemden indruk, vooral op degenen die in Suriname komen met slechts Hollandsche ervaring. Voor hen, die in Nederlandsch Oost Indië heeft rondgezien is het reeds een ander geval. Hunne verbazing is al minder groot. Deze laatsten weten, dat de Indische Militaire Hospitalen voor een groot deel door burgers worden bevolkt, dat de zoo belangrijke buitenbezittingen, d. z. de eilanden buiten Java en Madoera, op enkele uitzonderingen (Deli) na, bijna uitsluitend militaire ziekeninrichtingen of onder beheer van officieren van gezondheid staande burgerlijke ziekeninrichtingen bezitten en dat zelfs belangrijke handelsplaatsen als Padang en Makassar, om van steden als Kota Radja, Palembang, Ambon, Pontianak, Bandjermassin enz. niet te spreken, een zelfde beeld vertoonen. Dat dus b.v. in Makassar het aantal militaire lijders slechts een zeer klein deel van het totaal uitmaakt, behoeft niet nader te worden uiteengezet. Niet zonder reden is het corps officieren van gezondheid in Nederlandsch Indië dan ook véél en veel grooter in aantal dan dat der gouvernements artsen. Het is trouwens voor ieder buitenstaander bij den eersten oogopslag duidelijk dat op een leger van hoogsten 40.000 manschappen, geen 240 officieren van gezondheid noodig zijn. In werkelijkheid verricht derhalve de M. G. D. in Ned. Indië Bur-

gerlijken Dienst, zoowel in de hospitalen als op de tallooze „posten". Buiten Java en Madoera is nog altijd het leeuwendeel van den geneeskundigen dienst opgedragen aan militaire artsen, terwijl de functie van Geneeskundig Inspecteur der verschillende gewesten wordt vervuld door de verschillende gewestelijke eerst aanwezende officieren van gezondheid, in den regel hoofdofficieren.

Vanzelf rijst nu de vraag, waarom is in Ned. Oost-Indië deze toestand op de buitenbezittingen bestendigd ondanks de aldaar in 1910 voltrokken scheiding tusschen Militairen en Burgerlijken Geneeskundigen Dienst? Waarom heeft men aldaar niet doorgevoerd, wat de heer Bonne voor Suriname aangewezen acht, n.l. verwijdering van den M. G. D. uit de toch hoofdzakelijk door burgers bevolkte hospitalen? Het antwoord moet dan luiden: omdat men zelfs in het rijke Indië twee geneeskundige organisaties naast elkaar te kostbaar oordeelt en evenmin een goed werkenden, historisch gegroeiden dienst zonder veel personeele en materieele bezwaren kan doen overgaan in eenen op andere leest geschoeiden en onder andere leiding staanden. De op- en inrichting van den B. G. D. op Java en Madoera is met zoovele horten en stooten in zijn werk gegaan, deze dienst en die der pestbestrijding hebben zóó zeer geleden onder gebrek aan hooger en lager personeel en zoo vele malen de hulp van het Dep. v. Oorlog moeten inroepen ter bekoming van officieren van gezondheid „voor herinnering", dat in Indië genoegzaam is bewezen, dat deskundigheid der leiders nog niet altijd een goede organisatie waarborgt. De aanneming op groote schaal van buitenlandsche artsen heeft tijdelijk weliswaar de personeel misère verminderd, van een uitbreiding v. d. B. G. D. over den gehéélen archipel heeft men echter moeten afzien.

Hetgeen men dus voor de buitengewesten in Indië na eene ervaring van ruim 12 jaren tot nu toe heeft gemeend te moeten nalaten zou dan goed zijn voor het zoo oneindig veel armere Suriname? Suriname, dat in niets op het dichtbevolkte en alzijdig in cultuur gebracht Java, maar veel meer op een dier nog slechts gedeeltelijk onder be-

stuur gebrachte gebiedsdeelen van ons Indië gelijkt, al wekt aldaar, evenals hier, de hoofdplaats een andere verwachting. Zoo vele malen reeds is de opheffing van den M. G. D. in Suriname, die behalve het groote Militaire Hospitaal te Paramaribo ook de ziekeninrichtingen te Albina en Nieuw-Nickerie onder zich heeft, ter sprake gekomen. Steeds was het advies van alle terzake deskundigen ongunstig, dus tegen opheffing. Immers het feit, dat de genoemde ziekeninrichtingen onder militair beheer staan, waarborgt aanvulling van het corps officieren van gezondheid met de zoo noodige tropische krachten, en wel op weinig kostbare wijze. Officieren van gezondheid zijn voor een driejarige detacheering uit O. Indië nog wel te vinden, gouvernementsartsen, toch al noode gemist, zeker niet.

Ook voor de geneesk. school te Paramaribo is dergelijke aanvulling van bijzondere waarde. En blijft Nederland met de militaire bezetting ook den Mil. Geneeskundigen Dienst bekostigen, dan blijft de kolonie in het bezit van een Hospitaal dat de naburige koloniën haar benijden en uit de koloniale middelen niet zou kunnen worden bekostigd.

Ten slotte nog een woord over de zoo zeer gewenschte eenheid in het geneeskundig toezicht in Suriname.

De heer Bonne geeft zelf reeds den weg aan langs welken men tot deze eenheid had kunnen komen zonder finantieele of personeele bezwaren, De fgd. Inspecteur B. G. D. tevens chef M. G. D. en chef Hospitaal had inderdaad geen tijd genoeg beschikbaar voor deze functies te zamen. Niets ware eenvoudiger geweest dan onder den Chef M. G. D. fgd. Inspecteur B. G. D., evenals in Indië, een chef Hospitaal te plaatsen, die den eersten van alle beslommeringen van het groote Hospitaal te Paramaribo ontlastte en toch aan dezen ondergeschikt was. De eisch, volgens den heer Bonne aan dien fgd. Inspecteur B. G. D te stellen, dat hij hygiënist is, lijkt zwaarder dan hij is. Kennis van hygiëne is voor den hoofdofficiersrang b. d. M. G. D. in Indië een vereischte, en bekwame bacteriologen telt het Ned. Ind. leger, dat een *eigen* Centraal Mili-

tair Geneeskundig laboratorium onder een *hoofd*officier bezit, in voldoend aantal.

Of echter de kennis van hygiëne in een arm land als Suriname voor een geneeskundig Inspecteur een éérste eisch is, valt nog zeer te betwijfelen. Hygiënische maatregelen kosten zonder uitzondering veel, zéér veel geld. Bij een zoo gering getal productieve inwoners als Suriname telt, brengen de meest eenvoudige verbeteringen op 't gebied van behuizing, rioleering, watervoorziening enz. vermoedelijk niet eens hare rente op. En deze eisch heeft men aan uitgaven ten behoeve van den gezondheidstoestand gedaan, zeker te stellen. De taak van den Inspecteur B. G. D. alhier is echter reeds omvangrijk genoeg en omvat zooveel nuttigs en noodigs op geneeskundig gebied, zoowel in de stad als in de districten, om van de tijdroovende maar noodige bureau- en commissiewerkzaamheid niet te spreken, dat een door ervaring gesteunde leidende hand onvoorwaardelijk noodig blijft. Talrijke vraagstukken op het gebied van verpleging van lepralijders, geneeskundige armverzorging, geneeskundige opleiding enz, liggen nog te wachten.

Suriname zie derhalve niet steeds naar Nederland, maar naar tropisch Nederland, naar Indië, spiegele zich aan de aldaar opgedane ervaringen en bedenke dat het *betere* dikwijls de vijand is van het *goede*. Zijn dan ook niet altijd de hoogere idealen te bereiken, ook de lagere zijn het streven waard en door B. G. D. en M. G. D. naast elkaar onder een- of tweehoofdige leiding zeker te bereiken.

Paramaribo, 18. 11. '23.

BOEKBESPREKING

De economische beteekenis van het geslacht Citrus, in het bijzonder voor de Nederlandsche Overzeesche Gewesten, door Ir. W. L. Utermark, Chef der Afdeeling Publicaties van de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut. Mededeeling N°. XIX van het Instituut, N°. 4 van de Afdeeling Handelsmuseum, Amsterdam 1923.

In de aflevering van Augustus 1922 van dit tijdschrift kondigde ik het door het Koloniaal Instituut te Amsterdam uitgegeven geschrift van Ir. W. L. Utermark, getiteld *Vanille en Vanille-extracten*, aan. En nu reeds is dit gevolgd door bovengenoemd boek, dat voor de Nederlandsche gebiedsdeelen in West-Indië van veel grooter belang zal zijn dan het boek over de Vanille.

Voor Suriname had het op geen geschikter tijdstip kunnen verschijnen. Immers wordt daar in den laatsten tijd meer dan ooit aandacht gewijd aan de cultuur en de verscheping van verschillende citrussoorten. En men heeft er nog alles te leeren omtrent de cultuur, de behandeling, de verpakking en de wijze van verscheping der vruchten. Het boek van Ir. Utermark — waarin een ontzaglijk studiemateriaal is verwerkt — verstrekt daartoe in ruime mate de gegevens. Wat vooral vertrouwen wekt is de omstandigheid dat de schrijver in verscheidene landen de cultuur heeft bestudeerd en zich dus niet heeft bepaald tot boekenstudie. Ik merk dit op, omdat de schrijver in het voorbericht zegt dat zijn boek een samenvatting bedoelt te geven van de voornaamste litteratuur, welke de laatste jaren over *Citrus*-cultuur en *Citrus*-producten is verschenen.

Het boek bestaat uit drie gedeelten. In het eerste wordt beschreven wat in Nederlandsch Oost- en West-Indië aan de *Citrus*cultuur wordt gedaan, zoomede welke maatregelen van overheidswege worden genomen om deze cultuur aan te moedigen, te steunen en te verbeteren. Het tweede gedeelte omvat een beschrijving van de beteekenis der productie van *Citrus*-vruchten voor directe

menschelijke consumptie, zoomede van waar en hoe deze productie plaats heeft. In het derde gedeelte worden alle gevallen beschreven, waarin het product van een *Citrus*-gewas grondstof is voor één of andere economische verwerking.

In hoofdstuk III van het eerste gedeelte geeft de schrijver een uitvoerig overzicht van de cultuur in Suriname en van de daarop betrekking hebbende litteratuur. Na te hebben gewezen op de propaganda, die op de jaarbeurs [1]) te Utrecht en in de pers voor de Surinaamsche sinaasappel is gevoerd, zegt de schrijver:

„De aldus gevoerde propaganda heeft dezen indruk bij mij achtergelaten: *Het ijs is gebroken, het groote publiek zal zich niet door het minder fraaie uiterlijk laten weerhouden en het woord is thans aan de Surinaamsche planters*

Om in figuurlijken zin te blijven spreken, er is nog meer gebroken, n.l. de vicieuze cirkel: Suriname kan geen sinaasappelen leveren, omdat het geen geld heeft en Nederland gaf geen geld, omdat het de sinaasappelen niet geproefd had, en niet wist, dat de doelmatige verscheping mogelijk is"....

„Het is m.i. niet bewezen, dat Suriname zijne sinaasappelen in koelruimen behoeft te verschepen; goed geventileerde ruimen bieden genoegzame zekerheid voor goede overkomst der vruchten. Aan de techniek dezer ventilatie zal de K. W. I. M. zeker volle aandacht wijden, nu gebleken is, dat verscheping mogelijk is, zonder dat daartoe kostbare koel-installaties in de schepen worden aangebracht.

Het percentage bederf der te Amsterdam ontvangen vruchten komt naar mijne meening voornamelijk op rekening der pakkers, wien thans de handigheid van sorteeren en in de kist rangschikken nog onvoldoende eigen is en wien goede kisten en emballage-vloeipapier nog ontbreken. Aan al deze technische bezwaren is gemakkelijk te gemoet te komen, dank zij de uitvoerige rapporten, door de firma R. M. Spiers & Co. en de A. V. I. M. naar Paramaribo gezonden en de moeite, welke de directie der A. V. I. M. zich getroost, aan Suriname goed emballage-materiaal enz. te bezorgen.

Wil het verpakken desondanks niet vlotten, zoo late men coöperatief een geroutineerd pakker uit Florida overkomen!

Voorts diene men er voor te zorgen, dat standaardmerken ingevoerd worden en het zou wellicht aanbeveling verdienen, dat in de eerste jaren door het *Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel* contrôle werd uitgeoefend op het handhaven dezer merken bij export, zooals in Transvaal geschiedt en o.a. de Japansche regeering voor tal van producten heeft gedaan.

Onderlinge aaneensluiting der producenten, het in stand houden eener centrale verkoopsorganisatie en het zich toeleggen op vergelijkmatiging der cultuur en stabiliseering en verbetering der vruchtqualiteit, zijn gebiedende noodzakelijkheden voor den opbloei der Surinaamsche sinaasappelen-cultuur. Dan ben ik overtuigd, dat het Nederlandsche kapitaal zich niet langer afzijdig zal houden."

---

[1]) De aardige reclameplaat, die op de jaarbeurs te zien was, is in het boek gereproduceerd.

In hoofdstuk II van het tweede gedeelte lees ik:

„Zaailingen brengen doorgaans geene vruchten voort, die verhandelbaar zijn en dienen in hoofdzaak om er op te oculeeren. Indien men pitten van een goede *Citrus*-vrucht uitzaait, dan krijgt men slechts enkele planten met de eigenschappen van de moeder terug, het grootste gedeelte is echter voor de vruchtcultuur onbruikbaar."

Nu is het, voor zooveel de ervaring in Suriname betreft, met die zaailingen een eigenaardig ding. Tot voor eenige jaren werden daar Citrusboomen steeds uit zaad gekweekt en al is het waar, dat men geen zekerheid had planten te krijgen met de eigenschappen van de moeder, toch kan men niet zeggen dat *het grootste gedeelte* voor de vruchtencultuur onbruikbaar was. Wèl wordt door deze wijze van voortplanten het groote verschil verklaard dat men tusschen de vruchten waarneemt. Door de zorgen van het departement van den landbouw heeft de vermenigvuldiging der Citrusplanten sedert eenige jaren plaats door oculatie of enting.

Een raad dien kweekers vooral ter harte mogen nemen vind ik op blz. 69:

„Wanneer men zich van de cultuur van *Citrus*-vruchten ten volle op de hoogte heeft gesteld, en in staat is in alle opzichten fraaie vruchten aan zijne boomen te kweeken, dan is men toch niet waar men wezen moet, want juist de afstand van boom tot verbruiker biedt talrijke problemen, waarmede ook de kweeker zich vertrouwd dient te maken, wil hij voor teleurstellingen bij den verkoop van zijn product gespaard blijven. *Citrus*-vruchten zijn veel teerder dan men bij oppervlakkige beschouwing wel zou denken en juist deze kans op gemakkelijke beschadiging maakt, dat men bij oogst, sorteering, emballage en verzending, voorzichtigheid moet betrachten en noodzakelijke voorzorgsmaatregelen tegen beschadiging en bederf in acht moet nemen".

Ook de volgende wenk moge hier een plaats vinden:

„Onze koloniën zullen hoofdzakelijk citroenen moeten kweeken voor eigen consumptie; aan alle markten kan aan de vraag naar citroenen reeds voldaan worden".

Van niet minder belang is deze opmerking:

„Er bestaan op de wereld weinig bedrijven, waarin concurrentie niet te vreezen is; één daarvan is echter de sinaasappelcultuur. Een typisch bewijs hiervan vindt men in Californië, waar de kweekers tot coöperatieve samenwerking zijn gekomen, niet zoozeer om zich tegen concurrentie te wapenen doch met het doel, om door moreele en wetenschappelijke coöperatie gemakkelijk in staat gesteld te worden het product te verbeteren".

Dat de Surinaamsche sinaasappelen van Juli tot October en nog wel later rijpen is bekend. Deze vruchten kunnen dus in Euro-

pa aan de markt gebracht worden in den tijd dat daar bijna geen andere Citrus-vruchten verhandeld worden. Dit geeft den schrijver aanleiding tot deze bemoedigende verklaring:

„Kan men de transportmoeilijkheden overwinnen en worden sorteering en verpakking goed verzorgd, dan is de afzet ongelimiteerd".

Over den uitvoer van oranjeschillen uit Curaçao en van lemoensap uit Saba en St. Martin worden eenige mededeelingen gedaan, maar de schrijver spreekt niet over de niet onbelangrijke lemmetjes-cultuur, die men vroeger in het district Coronie vond. Tusschen 1875 en 1900 kwam in de Koloniale Verslagen lemmetjessap geregeld voor op de lijst van uitvoerproducten van Suriname. Ook werden kleine hoeveelheden gezouten lemmetjes uitgevoerd. [1])

Een opwekking, die de directie van den Koninklijken West-Indischen Maildienst ter harte moge nemen is de volgende:

„Nuttig is de belangstelling, welke *the Royal Mail Steam Packet Company* betoonde in de ontwikkeling der vruchtencultuur in West-Indië en die o.a. spreekt uit de verspreiding van een alleraardigst geïllustreerd boekje „*West Indian Fruit and Produce*". In dit boekje wordt o.a. de cultuur van enkele *Citrus*-vruchten in het kort behandeld.

„Nuttig", schreef ik, want de steun van een scheepvaartmaatschappij kunnen de West-Indische Koloniën niet missen, wanneer zij vruchten op de Amerikaansche of Europeesche markt willen verhandelen. Zoo deze steun in den beginne belangeloos wordt aangeboden, kan zulks veel bijdragen tot de gunstige ontwikkeling der vruchtencultuur in die Overzeesche gewesten".

In 1910 schreef de directie van de K. W. I. M.:

„Wij zijn er van overtuigd, dat het artikel (de Surinaamsche sinaasappel) in een lang gevoelde behoefte voorziet en dat deze zaak — mits op goede wijze aangevat — een succes zal blijken te zijn".

Het derde gedeelte van het boek, handelende over de chemie en de verwerking der producten van Citrus-gewassen ga ik voorbij, omdat de West-Indische koloniën daarvan in de naaste toekomst waarschijnlijk weinig in toepassing zullen brengen. Slechts wil ik de aandacht vestigen op hetgeen de schrijver zegt van den Surinaamschen sinaasappelwijn, dien men tot het type Malaga wijn

[1]) Volgens het *Handbook of British Guiana 1922* bestaat daar een niet onbelangrijke lemmetjescultuur.

In 1921 was de uitvoer:

Citrate of Lime	439 cwts.
Lime Juice	4.175 glns.
Essential oil of limes	545 glns.

zou kunnen rekenen, n.l. dat deze wijn een product is, hetwelk van pharmaceutische zijde belangstelling ondervindt. Doch dan moet de prijs concurreerend zijn, wat ook kan, zooals de schrijver voorrekent. Hij acht in Suriname de fabricatie van sinaasappelwijn als nevenbedrijf eener sinaasappelcultuur in het groot zeer goed mogelijk, al ware de bereidingswijze nog te wijzigen. Met name zou men aan den wijn den eenigszins pikant-bitteren schilsmaak terug willen vinden, aan welken wensch op meer dan één manier tegemoet gekomen kan worden.

Het slot der beschouwingen van den schrijver zij ook het slot dezer bespreking, die voornamelijk uit aanhalingen heeft bestaan:

Ik wil hier ter plaatse echter alleen nog den wensch uitspreken, dat de *Citrus*-cultuur en de verwerking harer producten in de toekomst voor Ned. Indië en Suriname van steeds toenemende beteekenis moge worden. Het schrijven dezer Mededeeling heeft plaats gehad in een tijdvak van anderhalf jaar en ik kan met genoegen constateeren, dat aan de *Citrus*-cultuur in Suriname in dien tijd voortdurend aandacht werd besteed en het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel 100,000 nieuwe zaalingonderstammen liet uitzetten.

Den Haag, Nov. 1923. H. D. B.

ADVIES VAN EEN KOOPMAN, DEN ROTTERDAMMER FRANS SMEER, AAN FALCK, TOEN ER IN 1825 ONDERHANDELD WERD OVER EEN HANDELSVERDRAG MET ENGELAND. (JULI 1825). (Ontleend aan „*Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck*", uitgegeven en met een appendix voorzien door Dr. H. T. COLENBRANDER).

(blz. 596 en 597). Engeland heeft voorzeker door de belangrijke verminderingen in deszelfs tarief eene groote schrede gedaan tot toenadering; het heeft echter op verre na nog niet genoeg gedaan, om deszelfs stelsel vrijgevig te beschouwen....

Ik vrees dat het sluiten van een commercietractaat met ons vooreerst nog wel zal achterblijven; doch in de onderstelling dat men met ons wilde aanvangen, waartoe ons waarlijk liberaal stelsel misschien geschikte aanleiding kon geven, wat komt er dan in aanmerking?

In 't bijzonder komt het mij voor „dat de onderhandelingen zullen moeten loopen

1°. over de vaart op de koloniën;
2°. het toelaten van de wederzijdsche voortbrengsels van industrie tot matige regten;
3°. de gelijkheid der vlaggen.

I. In de West hebben wij geene andere bezitting die in aanmerking kan komen dan Suriname, waar vele gronden uitgeput zijn, doch welker mindere opbrengst begint te worden opgewogen door de voortbrengsels der nieuw aangelegde plantagiën aan de Nickerie, welke echter het meest door Engelsch geld gevestigd zijn, en het is te verwachten dat vele der daar geteelde producten rechtstreeks naar de Engelsche markten in plaats van naar de onze zouden worden vervoerd. Er is zooveel ik weet hier te lande slechts één huis (in deze stad) hetgeen de goederen van de Nickerie ontvangt, en ten deele hier te lande verkoopt, ten deele weder naar Schotsche en Engelsche havens verzendt, en bij de geringe lust in dit Rijk om thans op de aangelegde of nog aan te leggen plantagiën geld te schieten, meen ik te mogen vaststellen dat de vrije vaart der Engelschen op dat gedeelte onzer bezittingen, op gelijken voet als wij op hunne West-Indiën kunnen navigeeren, eerder vóór- dan nadeelig zoude worden. Ik acht het vrij zeker, dat wederom voor Engelsch geld aan de Nickerie meerdere plantagiën zouden worden aangelegd, hetgeen mijns inziens niet dan tot aanmerkelijk voordeel strekken kan. Elke aanleg van dien aard stijft het vermogen van de Kolonie, en het vreemd geld draagt bij om de gouvernementskas te vullen, terwijl de meerdere voortbrengsels van katoen, koffie en suiker gewis niet altijd naar de Britsche havens zullen komen, vooral wanneer gedurige toeneming overvloed van producten geeft, als wanneer men ook vanzelf genegen zal zijn, de Nederlandsche markt te beproeven.

Wat het andere gedeelte, het eigenlijke Suriname betreft, zie ik niet in dat de vrije vaart der Engelschen de onze zeer zal kunnen in den weg staan. Ons vervoer derwaarts bepaalt zich tot weinig meer dan plantage-behoef-

ten, of tot ruwe artikelen van aardappelen, uien; ook wat boter, kaas, genever en dergelijke, met al hetwelk wij op de Engelschen te veel vooruit hebben, dan dat zij ons daarin zouden kunnen benadeelen of hinderlijk zijn; — en wat de koffie, suiker, katoen en cacao der oude plantagiën betreft, behoeft men er niet aan te twijfelen, of de hypotheekhouders zullen wel zorgen dat deze gelijk van ouds naar de Nederlandsche markten komen. Ik voor mij ben genegen te gelooven, dat de vrijere vaart op Suriname meer voor- dan nadeel zal geven; maar genomen dat er eenig nadeel uit ontstond, zoude dan hetzelve zoo groot zijn, dat het door de voordeelen, welke onze vaart op de Engelsche koloniën kan geven, niet kan worden overtroffen? Het komt mij voor dat de vaart op Demerary, Essequebo en Berbice voor ons van 't uiterste gewigt is. Vele geldschieters op plantagiën hebben daarin groot belang, en mij dunkt te grooter, naarmate de schikking welke er op die vaart tengevolge van het afstaan dier koloniën bestaat, ten einde spoedt. Ik herinner mij dat een zeer voornaam huis te Londen, van hetwelk hier ter stede een belangrijke tak bestaat, eenige jaren geleden bij de Engelsche regeering zeer vele pogingen heeft aangewend, om de voortbrengsels van Jamaica, maar inzonderheid van Demerary, Essequebo en Berbice, regtstreeks naar dit Rijk te mogen voeren, doch dat de Britsche regeering dit toen volstandig geweigerd heeft. Er bestaat derhalve bij mij geen de minste twijfel, of een goed getal Engelsche schepen zullen derzelve ladingen, in die koloniën ingenomen, hier te lande ter markt brengen; verscheiden der Engelsche geldschieters zullen hiertoe genoopt worden door de voorschotten welke zij dadelijk op hunne producten bekomen, maar ook *omdat dezelve voor* een groot gedeelte op het vasteland moeten gesleten worden, en hier te lande met oneindig minder kosten kunnen worden opgelegd....

In „*De West-Indische Gids*", Eerste jaargang (1919), eerste deel, blz. 499 en 500, is een brief van gelijke strekking aangehaald van „een handelsvriend aan J. Hudig" over de Engelsche eischen. Die handelsvriend was dus de Rotterdamsche koopman Frans Smeer, blijkbaar een man met een helderen kijk.

